

ACADEMIA DE FILOLOGIE DIN BUCUREȘTI
BIBLIOTECA

GH. BRĂESCU

26 SEP. 1967

GH. BRĂESCU

OPERE ALESE

Text ales și stabilit, studiu introductiv,
note și bibliografie de
NICULAE GHERAN

Vol. I

FACULTATEA DE FILOLOGIE DIN BUCUREȘTI
BIBLIOTECA

84593

BIBLIOTECA DE ÎMPRUMUT

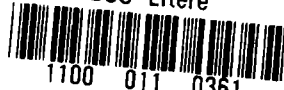
București
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1962

67/74

23814
12264

Pl 455

BCU-Litere

1100 011 0361

În toamna anului 1918, un bărbat înalt, masiv, cu o privire deschisă, cu mişcări înăsprite de haina militară îndelung purtată, încărunţit de vreme, folosindu-se anevoie de o singură mână pe care o mai aducea întreagă din război, se întorcea acasă în Iaşul copilăriei lui, fără să ştie precis pe ce cărări va merge mai departe în viaţă.

Întors descumpănit din vîltoarea unui război hidos, la care participase fără să-i fi înţeles, atunci, adevăratele-i sensuri, fostul militar păstrase din zilele de lagăr, petrecute la Stralsund şi apoi la Breesen şi Neisse, un mănunchi de schiţe şi povestiri, dictate cu răbdare unui alt prizonier şi corectate apoi anevoios cu mîna stîngă, care, despărţindu-se pentru totdeauna de armă, avea să se obişnuiască, încetul cu încetul, cu condeiu de scriitor. Eliberat de canoanele armatei, fără teama de a mai fi scos la raport sau chiar încarcerat, cum se petrecuse cu mulţi ani în urmă pentru îndrăzneala de a fi scris o carte, autorul, înzestrat cu umor, cu un ascuţit spirit critic, înfăţişase lumea militară a vremii, prezentînd-o în adevărata-i lumină, şi nu cu tonurile patriotarde, folosite pînă la exasperare în împrejurările primului război mondial.

Puţin mai tîrziu, spre sfîrşitul aceluiaşi an, o cărţuie cu veşminte modeste, intitulată simplu, cu o uşoară tentă hazlie — *Vine doamna şi domnul general*, — încerca să adauge literaturii un nume nou. Pentru a sublinia parcă şi mai mult autenticitatea paginilor tipărite, autorul le completa coloritul cazon semnînd, ca pe vechile-i acte de cancelarie, *Maiorul Gheorghe Brăescu*.

La Iași, necăjit pe tipograful care-i culesese greșit, cam în prea multe locuri, un text ce avea menirea să devină buletinul de naștere al unui nou scriitor, Brăescu se hotărăște să-și amâne debutul literar, folosind din întregul tiraj numai câteva exemplare, pe care le va dăruï prietenilor apropiați și unor reviste literare. Unul din ele ajunge în mîinile lui Mihail Sadoveanu, care scria în *Insemnări literare*:

„Aveam de câteva zile pe un colț al biroului volumașul acesta, care prin înfățișarea lui, nu mă prea îndemna să-l deschid. Îl priveam cu coada ochiului și cu o hotărîită neîncredere. Așa era, destule greșeli de tipar. Însă mărturisesc că l-am citit foarte răpede și cu o deosebită plăcere. D-l Gheorghe Brăescu vede bine și are umor. Îndată m-am hotărît să-i mulțănesc pentru ora agreabilă pe care am petrecut-o cu d-sa.

Schițele din acest volumaș sînt toate luate din mediul militar. Comicul de situații din bucata primă, care dă titlul volumului, și mai ales monumentalul ordin la raport al colonelului Merișor Elie sînt irezistibile.

Alte bucăți, ca *Legea progresului*, *Metodă nouă*, *A căzut Turtucaia !!*, vădesc, pe lîngă nota umoristică, și preocuparea serioasă a scriitorului. Nu cunoaștem pe d-l Brăescu. Nădăjduim că nu se va opri aici.”¹

Astăzi, după aproape o jumătate de secol, o analiză de ansamblu a operei lui Gh. Brăescu, și în special a laturii sale celei mai durabile — schița și nuvela — ne îndreptățește să spunem că această speranță nu a fost înșelată. În pleiada scriitorilor crescuți la școala marelui Caragiale, Brăescu, autor cu o personalitate distinctă, ocupă un loc de seamă, dăruind literaturii romîne pagini de bună antologie.

★

„Sînt din Iași, din strada Sărăriei, pe care pusesem stăpînire împreună cu băiatul bucătarului nostru. Ieșind victorios din toate războaiele purtate cu mahalagii de vîrsta mea, familia m-a închinat armelor. Iubeam calul și dreptatea și am nimerit la infanterie, iar dreptatea — nicăiri. Adevăra-

¹ *Insemnări literare*, I (1919), nr. 8 (24 martie).

tul război l-am purtat cu șefii mei, care m-au învins întotdeauna, căci simplitatea lor mă dezarma..."¹

Aceste mărturisiri, întâlnite într-unul din interviurile scriitorului, poartă, în afara tonului vesel, pecetea unui adevăr trist. Regăsim în el nu numai căutările unei vieți, dar și sensul unei creații pornite dintr-un crez umanitar, de cele mai multe ori hazul ascunzînd dureri profunde.

Născut în Iași² la 30 ianuarie 1871, Gheorghe Brăescu este al șaptelea copil în familia lui Alexandru și a Mariei Brăescu (fiica lui Ion Zaharia), venind pe lume într-o vreme cînd căsnicia acestora era zdruncinată de mari neînțelegeri. Nu se cunosc prea multe date despre familia în care s-a născut. Autorul, darnic în alte rînduri cu lămuriri autobiografice, ne informează că maică-sa și-a abandonat copiii, „lăsîndu-se pradă plăcerilor ușoare”, taică-său, arendaș scăpătat, odinioară om avut, murind puțin după despărțire.³

Băiatul — aflat la o vîrstă foarte crudă — nu are posibilitatea să-și cunoască părintele și crește, împreună cu ceilalți frați, în casa bunicii, dar pentru puțin timp, căci aceasta moare, și copilul rămîne din nou fără cămin.

Pripășit în casa unei rude avute, va purta pînă tîrziu gustul amar al acestei drame familiale. Viața aventuroasă de mai tîrziu a tînărului Brăescu, amintită de unii istoriografi și povestită de el însuși într-un volum de amintiri, nu se datorește unei firi temperamental predestinată, ci unor împrejurări puțin fericite, în care epitropia rudelor n-a putut înlocui adevărata ocrotire părintească. „Generozitatea” neamurilor sale, calculată pînă la meschinărie, exclude actul filantropic, grija față de copil subordonîndu-se administrării unei averi încurcate.

¹ I. Valerian, *De vorbă cu d-l Gh. Brăescu, Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai).

² Datele biografice le comunicăm pe baza consultării actelor oficiale. Găsim în arhiva autorului un document (manuscris) în care citim printre altele : „Actul de naștere a d-lui Thiodoru Ghiorghii, cel întii nume din botez și al doilea nume din apă. Este născut la anul 1871 luna ianuar în 29 la 9 oare dîmineață...” Semnează : „Preutul iconom Alexandru Buculescu [?] de la biserica 40 de Sfinți din Iași”.

³ Datele biografice referitoare la viața lui Gh. Brăescu (perioada 1871—1893) sînt selectate din : volumul *Amintiri*, București (1937) ; unele interviuri cu scriitorul — publicate de reviste ; memoriul de ofițer găsit în arhiva M.F.A.

În timp ce unii dintre frații și surorile lui sînt internați în școli, George și Lența — o soră mai mare — rămîn în casa Elizei Tomșa, mătușă din partea tatălui, pe care o întîlnim în primele amintiri ale scriitorului. Atmosfera casei, caracteristică micii boierimi moldovene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, îi va furniza multă vreme material de viață, ochii copilului dovedindu-se pătrunzători. Cititorul atent al volumului de amintiri remarcă, în ciuda unei aparente îngăduințe, o detașare netă a autorului de universul închis, apăsător al familiei, de moravurile și psihologia retrogradă ale acesteia, pe care nu de puține ori le judecă cu sarcasm.

Scurtele notații ale scriitorului ascund amărăciuni pe care parcă din pudoare nu le lasă să transpară în adevăratele proporții. Moș Nicu, episcopul său, om zgîrcit, hain la suflet, greu de înduplecat să renunțe la un gologan, e numit, în *Amintiri*, „dușmanul copilăriei mele”¹. Mătușa Eliza, cu o mentalitate boierească, incultă și necioplită, dar totodată cu pretenții de doamnă din înalta societate, cu salon deschis prietenilor căroro le oferă, pe lîngă dulceața servită de slugi desculțe, cîteva vorbe franțuzești bine stîlcite, nu-și prea înconjoară nepotul cu dragoste, ceea ce îl va face să noteze, mai tîrziu, resemnat: „Țața Eliza nu mă prea iubea”². Nu e de mirare că el o privește cu răceală ca, de altfel, și pe un alt unchi al său, aparținînd aceleiași lumi, bădia Ionică, om avut, avar, meschin, insensibil la așteptările copilului.

Prietenii casei în care Brăescu își petrece copilăria — Vu-luță, amicul parazit al mătușii Eliza, „văduvă în putere”, cucoanele Elencu și Marioara, cu pasiunea ciinilor și ghicitului în cărți, popa Grecu, om rău, abonat la sindrofiile mătușii — completează această galerie de tipuri. Disecate atunci atent de ochii copilului, ele renasc, mai tîrziu, sub condeiful scriitorului.

În opoziție cu această galerie de personaje secate sufletește, care mențin în casă un aer stătut, băiatul e fericit cînd se găsește în preajma unor oameni cinstiți, curați, plini de duh, ce deschid ferestrele copilăriei lui spre alte meleaguri.

¹ *Amintiri*, p. 124.

² *Ibidem*, p. 21.

Atras de suferințele celor din jur, de care se simte legat prin propria-i soartă, copil de pripas în casa unor boiernași ridicoli prin universul gândirii și preocupărilor, suportînd înjosirea unei ajutorări meschine, el se apropie involuntar de lumea celor mulți.

Păstrat mai departe de către mătușa Eliza în evidența arborelui genealogic ca fiu de boier, deși în ierarhia semifeudală a familiei rangul nu se prea împacă cu ghetele nu de puține ori rupte și înlocuite cu ciubotele Lenței, băiatul e osîndit să stea în casă, ca să nu se amestece printre „nespălați”.

În 1937, în atmosfera unei înveninate propagande fasciste, publicîndu-și cu greutate volumul de amintiri, scriitorul va nota :

„Nespălații ! După șasezeci de ani, cu sufletul curat, cu ochii împăienjeniți de lacrimi, aduc prinosul meu de recunoștință nespălaților care mi-au fost tovarăși credincioși de joc. Închid ochii și văd pe Moscovici, băiatul brutarului, care venea cu buzunarele pline de covrigi, pe Costică al ciubotarului, care sta alături de noi, într-o cocioabă, și era premiant, pe Ghiță Curcubeu, tartorul zmeilor cu gură trăgătoare, pe Vasile al dascălului, de care ne temeam toți, și atîția alții, pe care nu i-am mai văzut... De la nespălații aceștia am învățat legea superioară a solidarității, necunoscută tineretului de azi.”¹

Copilăria lui Brăescu nu rămîne tributară conveniențelor sociale dictate de clasa în care se naște, ci evadează printre zăbrelile mediului familial. Este semnificativ că verii săi, cu care locuise în aceeași casă, copiii buni ai gazdei, nu rețin atenția scriitorului, în timp ce, de pildă, Gheorghită — băiatul unor țigani dezrobiți, aflați în slujba mătușii — năvălește în cartea amintirilor din copilărie, fiind evocat printre lacrimi.

Nedespărțit de prieteni, cotrobăind mahalaua și colindînd prin împrejurimile lașului, împărțind cu ei bucuria jocurilor ca și palmele mătușii Eliza, copilul învață să iubească sufletul omului cinstit din popor, în pofida disprețului ciocoiesc al rudelor sale.

Printre neamuri, băiatul găsește bunătate și alinare la o altă mătușă — maica Leonora — femeie simplă, ea însăși

¹ *Amintiri*, pp. 104—105.

o victimă a familiei (dăruită, de copil, minăstirii), cu care descifrează primele buchi.

Pasiunea pentru lectură i-o deschide o soră mai mare, Olimpia, studiosă și îndrăgostită de filozofia lui Vasile Conta, citindu-i scrierile lui Nicu Gane. Pînă atunci copilul învățase să viseze din poveștile spuse cu har de moș Simion, țaran simplu, venit din cînd în cînd la oraș, minunîndu-l pe băiat de cîte știa să facă.

După ce mai întii învățase acasă să scrie și să citească, Brăescu este internat de mic la Institutele Unite (1880), fără ca despărțirea de rude să-l fi impresionat prea mult.¹

Amintirile din școală nu sînt dintre cele mai fericite. Pus mereu pe șotii, elevul își aduce pedagogii la exasperare cu năzbîtiile fără de sfîrșit, iar mai tîrziu, chiar prin dezinteresul față de învățătură, după ce dovedise în primul an că poate fi și în fruntea clasei.

Scăpate într-un fel de grija copilului, rudele îl dau uitării, minunîndu-se doar, din cînd în cînd, în fața unor noi pozne. Se pare că și din alte puncte de vedere băiatul nu beneficiază de atenția lor :

„Bătrina infirmieră — va scrie el mai tîrziu — care se obljise la școală pe mîncare, povestea megieșilor că a pierdut în viață două lucruri scumpe : bărbatul, împușcat din greșeală la vînătoare, după ce abia se luaseră, și ochii, cîrpind pantalonii mei în fiecare seară.”²

Auzind că rudele s-au hotărît să-l înscrie în școala militară pentru a-i veni de hac, elevul lasă deoparte și bruma de strădanie pe care o mai avea pentru învățătură.

„«Nu știe, el are să intre în școala militară»... strigau băieții în cor cînd eram chemat la lecție.”³

Liceul militar, prin „disciplina oarbă și fără raționament”, suportat din greu, cu suferințe ce-l vor face mai tîrziu să afirme că prin ele și-a cîștigat cu prisosință partea din rai, nu înfrînge firea liberă a copilului. Părăsește liceul militar înainte de a-l termina. Apoi, după un examen neizbutit dat la o școală de conductorii de poduri și șosele din București, Gh. Brăescu — ajuns între timp sub epitropia judecătorului

¹ *Amintiri*, p. 113.

² *Ibidem*, p. 126.

³ *Ibidem*, p. 133.

Porfiriu, după căsătoria acestuia cu una dintre surorile scriitorului — este trimis la studii în Franța, la Nancy, cu scopul de a urma cursurile unei școli forestiere.

Datorită insuficienței cunoștințelor sale în raport cu cele ale colegilor săi, Brăescu rămîne mult în urma acestora, evidențiindu-se... la gimnastică, limba germană și compunere. Fiindu-și singur stăpîn, la o vîrstă cînd alții cresc sub privirea ocrotitoare a părinților, el se lasă cam prea mult furat de pozne și năzbitii în viața școlii, depărtîndu-se încetul cu încetul de învățătură. „Profesorii nu-și dădeau mare osteneală” — va nota la bătrînețe scriitorul, explicînd parcă zburdălnicia puțin obișnuită a elevului de odinioară — iar învățămîntul scolastic, bazat pe însușirea pe de rost a unor lecții, nu era de natură să-l înflăcăreze.

„După atîția ani, mărturisesc cu nedumerire, dacă nu cu rușine, n-am auzit nici mai tîrziu în școală, nici în casă vorbindu-se în mod deosebit, bunăoară, de Eminescu, de Kogălniceanu, de Hașdău, de Odobescu... Profesorul de limba romînă, un transilvănean, ne citea... pasteluri de Alecsandri, comentîndu-le sumar, cu grai ardelenesc :

— «Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară». Ve-deți ce frumos se repetă poetul, și reîncepea : «Ziua ninge, noaptea ninge...»”¹

În Franța nu ezită să-și lase deoparte cursurile — ce trebuiau să-l ducă, după socotelile familiei, pe cărările ingineriei — înlocuindu-le, fără regret, cu numeroase lecturi provenind din literatura universală și îndeosebi din cea franceză.

Rămas fără bani, departe de țară, cu pensiunea neplătită, neglijat de rude, fără răspuns la scrisorile alarmate ce le trimite acasă, adolescentul ajunge, în anul 1890, printr-un stupid concurs de împrejurări, să fie înrolat în Legiunea Străină.

Consecință a unei adolescente manifestări cavalierești (se angajase în larma cafenelei să moară pentru Franța ca să risipească nedreapta acuzare a unor colegi de a fi germanofil), tînărul va înțelege absurditatea noului eveniment intervenit în viața sa încă din primele zile petrecute între zidurile

¹ *Amintiri*, pp. 117—118.

cazării. Această tristă experiență de viață va avea ecou în creația scriitorului

Într-o perioadă cînd literatura oficioasă innobila tendențios Legiunea Străină cu calități cavalierești, prezentînd-o denaturat prin lumina gloriei și eroismului, Brăescu, publicîndu-și amintirile, avea s-o definească realist, drept o lume declasată pusă în slujba jafului colonial.

Profitînd de faptul că la data semnării contractului fusese minor, tînărul se zbate să se elibereze din mediul în care se simțea înstrăinat și stingher, izbutînd, nu după multă vreme, cu ajutorul celor din țară, să părăsească Africa. În 1892 — scăpat ca din ghearele morții — îl regăsim în Iași, minunîndu-și neamurile cu isprava ce-o făcuse.

Sfătuit de familie să urmeze școala de agricultură din Gänserndorf (Austria), tînărul se lasă convins, numai că în drum, oprindu-se la Viena și prins în mirajul unei lumi necunoscute, prăpădește în puține zile bruma de avere căpătată moștenire după majorat.

Banii aruncați pe gîrlă, ca o răzbunare parcă împotriva anilor de pînă atunci, cînd le-a simțit lipsa, încheie un prim capitol din tinerețea lui Brăescu, în care amărăciunea orfanului crescut la uși străine sau între zidurile internatelor se conjugă cu exploziile unor zburdălnicii exagerate, cu încercările neizbutite de a-și făuri o profesie.

Sărac ca niciodată — și, mai grav, fără un rost în viață — îl regăsim în anul 1893 la Vaslui, în casa surorii sale Lența, căsătorită între timp cu judecătorul Mihai Tăutu. Lipsit de orice altă perspectivă, respectă pentru prima dată sfatul familiei, angajîndu-se voluntar în armată cu gradul de soldat.

Între 1893 și 1918 se consumă un nou capitol din viața viitorului scriitor, anii carierei militare, cînd se acumulează și sedimentează o experiență de viață de unde, mai tîrziu, își vor trage seva cele mai izbutite pagini din creația lui literară. Tînărul nu bagă de seamă, la început, că armata de odinioară, care, în împrejurări bine determinate, furnizase nu numai eroi în literatură, dar și mari personalități în viață, încetase să mai joace un rol progresist în cadrul noilor condiții social-istorice. Spre sfîrșitul secolului trecut, o dată cu intrarea capitalismului în stadiul său imperialist, rolul ei de instrument în mîinile clasei dominante crește, iar conflictele militare de odinioară, purtate pentru realizarea

uitor idealuri înalte, ca, de pildă, luptele seculare pentru independență, sînt strict înlocuite cu apărarea claselor dominante, armele fiind îndreptate împotriva claselor asuprite, sau puse în slujba unei politici de jaf și cotropire a altor popoare.

Parazitismul social, înjosirea demnității umane, ca și caracterul agresiv se numără printre atributele acestei armate, virtuțile cavalerești fiind înlocuite cu lozinka patriotardă și luciul de paradă. În atare împrejurări, unii intelectuali cinstiți, rătăciți în rîndurile armatei, încep să-și pună numeroase întrebări în legătură cu rostul lor în acest tip de oaste, păstrîndu-și integritatea morală în raporturile cu cei mulți. Acei care ajung la înțelegerea unor adevăruri sociale mai profunde elimină orice compromis, părăsind instituția militară.

Drumul parcurs de Brăescu este caracteristic intelectualului nevoit să accepte un mediu străin formației sale sufletești.

Descoperirea recentă a memoriului său de ofițer ne dă prilejul să comunicăm noi date referitoare la biografia sa. După trei ani de stagiu militar (18 mai 1893—18 mai 1896), lipsit de alte posibilități de trai, se reangajează pe termen de 5 ani cu gradul de plutonier. Acceptarea unui asemenea grad de către un ins aparținînd prin obîrșie unei clase avute subliniază noile sale condiții de existență, declasarea sa socială.

Ținuta subofițerului este total opusă comportării vagmiștrilor. Văzîndu-l priceput, ofițerul imediat superior îi lasă în seamă instrucția militarilor de sub comanda sa :

„Am fost așa de fericit ! Le-am dat tot ce aveam mai bun în mine, sentimentul camaraderiei bărbătești, dezinteresată, învățată la școala încercărilor grele. De o vîrstă cu ei, deprins să privesc ierarhia de jos, îi instruiam fără să-i înjosesc cu injurii sau palme, ce curgeau în jurul nostru ca ploaia.”¹

Spre sfîrșitul anului 1897, impresionîndu-și fără voie comandanții cu cunoașterea unor limbi străine — fapt de ajuns de rar în armata de la sfîrșitul secolului trecut — este remarcat și trimis într-o școală de ofițeri.

La 1 iulie 1899 îl reîntîlnim la Calafat cu gradul de sublocotenent.

¹ *Amintiri*, p. 245.

Spirit liber, franc, îndrăzneţ pînă la răzvrătire, nu ezită să calce canoanele vechii armate şi, ca urmare, din primul an curg zilele de închisoare.¹ Motivele sînt multiple: refuzul de a cumpăra cărţile regimentului destinate instrucţiei ofiţerilor, bătaia administrată unui civil ce-l insultase în public, trimiţînd un copil să-i tragă sabia din teacă, lovirea gravă a unui plutonier subordonat, prins că vindea pîinea — şi așa puțină — a soldaţilor ş.a.

Indepărtarea de pe tabloul înaintărilor în grad (1902), ca şi pedepsele suportate pentru nesupunere, greutăţile intim-pinate în aprobarea căsătoriei cu Ana Ştefănescu² — profesoară din Calafat — asociate cu starea materială precară în care se găsea, îl strivesc, aducîndu-l la desperare. „Pe dracu, ar fi mai comod să te sinucizi dacă n-aş avea slăbiciunea să mă gîndesc la cei pe care îi las în urma mea...”³ nota deprimat sublocotenentul Brăescu într-o scrisoare trimisă soţiei, pentru ca apoi, într-o altă epistolă, prăbuşit de necazuri, să adauge (după ce relatează discuţia cu generalul comandant al corpului de armată căruia îi spusese că, decît să suporte la nesfîrşit nedreptăţile comandanţilor, mai bine îşi dă demisia):

„Îţi închipui acum cît sufăr? Pot să te mai îndemn să-ţi legi soarta ta de a mea, atunci cînd viitorul meu este atît de întunecat?... Sînt desperat şi gol de idei. Nu mai am nîci o speranţă, nici o mulţămire, şi port în mine mormîntul vise-lor mele şi conştiinţa mea este veşnic torturată de chipul tău blind pe care l-am chinuit atît. O, de-ai şti cît sufăr... Trebuie să iau o deciziune nouă, să-mi caut în altă parte, dacă voi mai avea curajul să trăiesc, un adăpost suferinţelor mele.

La regiment nu mă mai duc, din casă nu ies şi sînt copleşit de ruşine, mînie şi dor. De nicăieri nici o idee, nici o mîngiere, nici un sprijin. Ce departe de la vis la realitate...

¹ Datele biografice pe care le comunicăm, referitoare la viaţa lui Gh. Brăescu (perioada 1893—1916) sînt selectate din: memoriul ofiţerului, aflat în arhiva Ministerului Forţelor Armate; corespondenţa purtată între 1901—1903 cu logodnica lui; amintirile unor contemporani.

² Fiica lui Constantin şi a Elenei Ştefănescu (născută Iota).

³ „Parbleu, ce serait bien commode de se suicider si je n'avais pas la faiblesse de penser à ceux que je laisse derrière moi...” (în original).

Situațiunea mea este aceea a unui falit. Nu puteam, cu riscul de a te pierde, să nu-ți fac cunoscut ruina singurului meu capital: «moralul». Ai avut atâtea neplăceri cu mine, încît desigur ai avut timpul să-ți oțălești tăria de caracter pentru a judeca cu sînge rece această nouă lovitură. Uite desigur o tortură pe care nici inchiziția, nici mitologia n-au știut să o inventeze! Printr-un concurs de împrejurări fatale, să ruinezi puțin cîte puțin moralul, viața singurei ființe care te leagă de viață, singura pentru care ți-ai da viața picătură cu picătură pentru a prelungi pe a ei minut cu minut.”

În această depresiune sufletească ofițerul găsește sprijin în afecțiunea soției — femeie cu pasiunea lecturilor, judecător al primelor sale încercări literare — ca și în prietenia deosebită a unor camarazi de arme, printre care îl întîlnim pe Emil Girleanu. Coleg de promoție, acesta este apăsător întrucîtva de necazuri asemănătoare, însă izbutește să le curme mai de timpuriu, dîndu-și demisia din armată.

Bun pedagog în instruirea soldaților și elevilor, Brăescu își desfășoară totodată activitatea — la început în direcția învățămîntului primar — pregătind copiii de trupă ce-i reamintesc prin suferințele lor anii propriei copilării, iar mai tîrziu consacrîndu-se pedagogiei militare. Între 1911—1915 îl regăsim în București, la școala de ofițeri de infanterie, ca profesor de tactică, educație morală și inspector de studii, impresionîndu-și comandanții prin metodă, însușiri morale și intelectuale. Tot acum el publică o carte cu caracter pedagogic, *Educația socială a națiunii armate. Viitorul ofițer în școală, în armată și în societate* [1914]. Recomandările autorului tind, în ultimă instanță, spre o schimbare a moralei ofițerești, menită, chipurile, să ducă la dispariția tarelor cazone, sugerate printre rînduri. Ele erau însă sortite, din capul locului, insuccesului. În această etapă a evoluției sale — și într-o măsură chiar mai tîrziu — Brăescu nu înțelege caracterul structural monstruos al armatei burgheze, instituție bazată pe principii reacționare, total opuse umanitarismului propovăduit în unele capitole ale cărții.

În contrast cu ofițerii „fără principii, fără vreun sentiment al onoarei, fără nici un fel de instrucție, fără cel mai mic bun-simț și mai ales de o răutate bestială, plină de ură im-

potriva acelora care se ridică deasupra lor prin maniere și calități sufletești”¹, profilul său spiritual se definește prin demnitate și umanitarism, trăsături consemnate chiar și în memoriul său de militar. Într-o însemnare, comandantul regimentului din Botoșani sublinia printre altele grija lui Brăescu pentru traiul soldatului, menționând că în momente grele — apăsate de nevoi proprii — l-a găsit „făcând chiar sacrificii bănești pentru a asigura soldaților tutunul care le lipsea”.

În biografia scriitorului găsim și izvoarele din care porcede viziunea sa asupra satului românesc.

Mărșăluind în aplicații militare prin satele oltenești din fostele județe Mehedinți, Gorj, Dolj, Vâlcea, Olt și Romanați și a celor moldovenești din împrejurimile Vasluiului, Sucevei și Birladului, face cunoștință cu ravagiile exploatării țăranilor din primele decenii ale secolului nostru și ale căror consecințe s-au manifestat cu putere în răscoala țăranilor, de la 1907. (Este interesant de semnalat că fostul ofițer — pe atunci profesor de gimnastică și instructor al micilor dorobanți — nu participă la represiunea acesteia.) Mizeria cumplită întâlnită în satele din împrejurimile Calafatului este amintită cu revoltă în scrisorile adresate logodnicei, relatările ofițerului anunțând conținutul unor schițe și nuvele de mai târziu.

Nevoit să trăiască într-un mediu mărginit, unde inteligența și umanitatea se dovedeau a fi oaspeți rari, Brăescu se retrage într-o lume proprie. Această perioadă de reclusiune reprezintă anii săi de anonimă ucenicie literară. Apariția „maiorului” în literatură, semnalată ca un „miracol” de E. Lovinescu², derutat de vârsta înaintată a scriitorului (la publicarea schițelor și nuvelor în paginile *Sburătorului* avea 50 de ani), este rodul unor îndelungate exerciții creatoare, pe care, din pricina unei insuficiente documentări, istoria literară le-a nesocotit. Debutul său viguros beneficiază de febra creatoare a tinărului ofițer care, cu aproape două decenii înaintea publicării primelor lucrări, scria și-și căuta un editor.

¹ Caracterizare întâlnită într-o scrisoare trimisă din Birlad logodnicei sale, datînd din 1902, referitoare la ofițerii din Calafat, de unde fusese mutat disciplinar și unde urma să se întoarcă.

² E. Lovinescu, *Memorii*, vol. II, p. 68.

Nu se cunosc precis toate cauzele apariției tirzii în literatură a lui Gh. Brăescu. Este însă sigur că între 1901—1902 avea scrisă o carte, gata de tipar. În corespondența cu Ana Ștefănescu (cu care se căsătorește la 26 ianuarie 1903), se găsesc numeroase relații referitoare la această lucrare. Pentru editare sublocotenentul anunță că e nevoit să facă liste de subscripție, deoarece tipograful îi cere mulți bani să i-o imprime. Autorul ei își manifestă totodată îndoiala că va obține banii necesari de la diverse regimente înainte de a le fi trimis cartea tipărită. Modest, Brăescu își anunța logodnica, printre altele, că scrierea lui „nu are alt merit decît sinceritatea sentimentelor și justețea observațiilor” („n-am exagerat nimic”), rugînd-o, avînd încredere în gustul ei literar, să-i spună cu toată sinceritatea dacă merită a fi editată („altfel nu o public și o ard, rămînînd a face o nouă încercare”).

Lucrarea este amintită de scriitor în interviurile sale, tot el explicîndu-ne și cauza neapariției :

„Mîhnit de traiul soldatului în cazarmă, am scris prima mea operă literară, *Vin recruții*, pagini de idealism, care arătau că recruții sînt niște copii mari, crescuți în voie, și cinstea rezervată ofițerului de a face din ei cetățeni. În rezumat, o comparațiune între ce este și ce ar putea fi viața soldatului în cazarmă. Comandantul meu de regiment m-a gratificat cu 10 zile de închisoare, agravate de brigadă, fiindcă era autoritate superioară.”¹

Greutăți similare întîlnise în activitatea literară și bunul său prieten Emil Gîrleanu, silit, pînă la plecarea din armată (1905), să publice sub pseudonim (Emilgar). Lipsit de orice alte mijloace de trai², ca și de siguranța în posibilitățile sale literare, Brăescu nu se încumetă să se dedice cu exclusivitate scrisului, avînd totuși o activitate „de sertar”, pe care, deși mai tîrziu o va contesta, o găsim menționată în numeroase scrisori adresate logodnicei.

¹ I. Valerian, *De vorbă cu d-l Gh. Brăescu, Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai).

² Din memoriul de ofițer aflăm că singura-i avere consta în solda lui și leafa soției, viața familiei caracterizîndu-se prin cumpătare și lipsuri materiale.

Cartea amintită nu este un caz singular în activitatea scriitoricească a tînărului ofițer. În aceeași perioadă, după terminarea primei lucrări, el anunță pe Ana Ștefănescu că scrie „o nouă carte literară : Amintiri din copilărie este subiectul, dar nu știu încă ce titlu-i voi da”, pentru ca apoi să adauge cîteva cuvinte despre preocupările sale creatoare : „Sper că puțin cite puțin să-mi fac un drum mai sigur”.

Pentru istoricul literar de astăzi această însemnare este edificatoare. Volumul de amintiri anunțat apare ca o succesiune neorganizată de schițe abia după 1922, fiind rotunjit într-o ediție definitivă între 1936—1937.

Se pare că în cercuri apropiate Brăescu își citea creațiile. După zece ani de la exercițiile literare amintite, găsim o notație în memoriul de ofițer — datată *octombrie 1912* și aparținînd comandantului școlilor militare de infanterie — în care, după sublinierea calităților intelectuale și morale ale profesorului Brăescu, se consemnează scurt, fără alte detalii : „E un bun scriitor, afirmînd personalitate”.

Aceste începuturi, asociate cu activitatea scriitoricească de mai tîrziu, din zilele de lagăr — unde realizează cîteva din cele mai izbutite schițe și nuvele, ca, de pildă, *Vine doamna și domnul gheeneral, Legea progresului, Un om dintr-o bucată și Ca la Galați*¹ — ne demonstrează că Gh. Brăescu se maturizase din punct de vedere literar cu mult înainte ca E. Lovinescu să-l fi publicat în paginile *Sburătorului*.

Cu anii primului război mondial ia sfîrșit cariera militară a fostului ofițer. Lovit grav în luptele desfășurate pe frontul din Transilvania, maiorul Brăescu este internat în București, unde, după intervenții neizbutite, i se amputează, la 25 octombrie 1916, brațul drept.² Găsit în spital de nemți și refuzînd să dea declarație că nu va mai lupta împotriva lor, Brăescu, deși mutilat de război, este considerat prizonier și

¹ Comunicat pe baza manuscrisului găsit în arhiva scriitorului, cenzurat de *Offiziergefangenenlager Neisse*.

² După ms. jurnalului Dr. M. Rainer, aflat în posesia scriitorului M. Sevastos, în care găsim următoarele notații :

„20 octombrie 1916. S-a adus căpitanul B. cu o fractură a humerului cu fragmentele așa de încălecate, încît artera umerală era amenințată. I se pusese un aparat gipsat, care însă nu putea menține imobile fragmentele...”

25 octombrie. La Colțea am fost nevoită să amputez brațul căpitanu-

trimis în lagăr la Stralsund.¹ Aici, în șezători, prizonierii, adunați să-și mai uite din necazuri, ascultau „muzică bună-șoară și literatură proastă”. Evocînd viața din captivitate, scriitorul notează :

„Învățătorii se încercau să stoarcă lacrimi, și reușeau ; prizonierii erau așa de slăbiți, atît de demoralizați, încît orice cuvînt spus cu vocea tremurîndă provoca hohote de plîns. Pentru a schimba atmosfera, am scris *Vine doamna și domnul gheeneral*, pe care am citit-o întîi lui Dimitrie Nanu și Horia Furtună și, îndemnat de ei, am citit-o în urmă la șezătoarele. M-am prezentat emoționat ca o fecioară în fața altarului. Succesul a depășit orice așteptare. De atunci am continuat să scriu.”²

Activitatea scriitoricească se desfășura în lagăr în condițiile unei cenzuri aspre. Manuscrisele datînd din această perioadă, descoperite în arhiva scriitorului, o dovedesc cu prisosință. Regimul aspru caracterizează, de altfel, viața generală a lagărului. Pălmuind un ofițer român ce se oferise să traducă un apel jignitor la adresa celorlalți prizonieri, Brăescu este mutat în lagărul corecțional de la Breesen.

Demnitatea ostașului ce refuzase să se angajeze că nu va ridica singurul său braț împotriva armatei ocupante — suportînd conștient riscul unei grele captivități — dragostea profundă față de oamenii găsiți la Stralsund în dosul sîrmelor ghimpate, ce-l determină să scrie literatură umoristică pentru a le mai descreți frunțile (atunci cînd propria-i durere nu se cicatrizase încă), dîrzenia cu care înfruntă represiunile aparatului militaro-polițienesc al lagărului, culminate cu aplicarea unui sever regim corecțional, ne întregesc profilul spiritual al omului. În anii războiului în care cad jertfe milioane de oameni nevinovați, se perindă sub privirile ofițerului

lui B., care intrase în spital cu fractura humerului, despre care am vorbit mai sus. Cînd s-a repezit soția lui să-i mai sărute o dată brațul amputat, m-am cutremurat.”

Referirile sînt atestate și de Dr. I. Micu.

Dr. M. Rainer notează greșit gradul ofițerului Brăescu. De la 1.XI.1915 avea gradul de maior (după memoriul militar, fila 49).

¹ Datele referitoare la anii de prizonierat sînt reproduse după interviurile date de Gh. Brăescu în revistele *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (1 aprilie) și *Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai).

² *Ibidem*, *Viața literară*.

imagini infernale, ce-l vor face pe scriitorul de mai tîrziu să se întrebe de ce oare frontul se numește „cîmp de onoare”, și nu „cîmp de oroare”.¹ „În jurul meu — grozăvii, și avarii, și destrăbălare. În luptă n-am intrat. Mi-e dor de casă. N-am odihni, nici un pic de liniște”, nota ofițerul, scîrbit de război, într-o scrisoare trimisă, din Codlea, soției.

Fără a-și comercializa bravura și jertfa plătită într-un război purtat pentru interese ce-i erau străine, maiorul Brăescu revine în țară, unde, la 30 septembrie 1918, este „trecut în retragere pentru infirmități incurabile”².

Anii următori sînt hotărîtori pentru evoluția gîndirii sale, transformările petrecîndu-se sub impulsul realităților social-istorice al căror sens începe să-l descifreze cu mai multă claritate.

La București înființează o revistă de scurtă durată — *Pregătirea* — consacrată în întregime vieții cazone, cu paginile deschise articolelor de cultură generală și tehnică, amintirilor de pe front, creațiilor literare ș. a. Lipsită de finanțarea vreunei grupări politice, gazeta urma să se bazeze în exclusivitate pe abonamente, principalii colaboratori trebuind să fie corespondenți din armată și învățători de la sate. Primul număr apare în decembrie 1918, iar ultimul, în august 1919. Deși are o viață scurtă, gazeta, scrisă aproape în întregime de Brăescu și tipărită cu mari întreruperi — în total zece numere — ne reține atenția prin faptul că în *Pregătirea* își face apariția scriitorul, și nu la *Sburătorul*, cum greșit s-a afirmat pînă în prezent, unde colaborează abia spre sfîrșitul anului 1919. La *Pregătirea*, el publică două dintre cele mai izbutite creații ale sale, *Metodă nouă*³ și *Un om dintr-o bucată*⁴. Cam în același timp se tipărea la Iași *Vine doamna și domnul ghegeneral*.⁵

¹ *Dimineața* XXVIII (1932), nr. 9.292 (7 noiembrie).

² *Memoriul de ofițer* (fila 49).

³ *Pregătirea*, I (1919), nr. 3 (1 ianuarie).

⁴ *Ibidem*, I (1919), nr. 9 (10 august).

⁵ „La Iași, în 1918, am publicat schițele într-o broșură, dar cu atîtea greșeli de tipar, că am lăsat toate broșurile la tipografie și am luat numai cîteva pentru reviste și prieteni.”

(F. Aderca, *De vorbă cu Gh. Brăescu, Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).)

Cu mintea involburată de concepții contradictorii, neînțelegînd adevărata semnificație a realităților din jurul său, dar mai ales cauzele tarelor sociale, pe care ochiul său adesea le înregistrează, Brăescu alunecă nu de puține ori într-o publicistică patriotardă, cu împrumuturi regretabile din ideile și vocabularul oficialității cazone. Pe această treaptă a evoluției sale, creionul scriitorului este purtat uneori în buzunarul fostului ofițer. Întristat de unele stări înapoiate, degradante din lumea cazonă, vechiul militar caută zadarnic soluții de rezolvare, nepricepînd că intențiile-i generoase nu se pot împăca cu caracterul monstruos al armatei burgheze. Cu sau fără voia autorului, transpar însă în paginile revistei, încă de la primele numere, realități triste ale perioadei postbelice, care, deși la început interpretate greșit, determină cu vremea o altă înțelegere a stărilor sociale de către scriitor.

Sfîrșitul primului război mondial este proclamat victorios de către clasele asupraitoare, prilejuind intensificarea exploatații proletariatului — în dezvoltare — și a maselor de țărani muncitori. Ca rezultat, se adincește procesul de pauperizare, concomitent cu dezvoltarea spiritului revoluționar. În aceste condiții armata se manifesta din ce în ce mai mult ca instrument de opresiune al claselor conducătoare.

Îmbrăcați în zdrențe și cu medalii strălucitoare pe piept, soldații de ieri, victime ale unui război nedrept, îngroașă armata cerșetorilor, în timp ce la cafenele și la tribune politice sforăiala patriotardă a conducătorilor se cerea a fi răsplătită în aur. Adevărul este înțeles și de Brăescu, ajungînd spre sfîrșitul activității sale la *Pregătirea să afirmă într-o Spovedanie*, în opoziție cu vederi mai vechi :

„Eu cred că toate păcatele noastre izvorăsc dintr-o cauză unică : lipsa de pudoare, de simț moral la clasa conducătoare... Politicienii gălăgioși, conducătorii care exploatează puterea ce dețin de la oligarhii asupraitoare devin și proxeneții patriotismului, pe care-l prostituează cui oferă mai mult.

Idealul feciorilor de boieri noi-nouți, de boieri ai banului, este să se scuture de orice obligațiuni către țară. Au petrecut fără nici o grijă în momentele tragice și se înveselesc în aceeași dispoziție în cele solemne de astăzi...

Era natural: onoarea scade într-o societate hipnotizată de valoarea banului.”¹

Toate acestea sînt spuse după ce într-un număr mai vechi al ziarului² mărturisise că, pînă nu s-a izbit cu capul de *cei de sus*, nu a văzut întunericul *de la cei de jos*.

Scuturat de zgura cazonă pe care fostul ofițer o mai purtase un timp la întoarcerea în țară, profund impresionat de realitățile tragice din jurul său, Brăescu începe să vadă lumea cu alți ochi, înțelegînd mai mult ca oricînd gravitatea inegalității sociale, cinismul claselor avute.

Cu această înțelegere pătrunde în viața literară, scriitorului nemai făcîndu-i plăcere să-și aducă aminte de paginile patriotarde tipărite cîndva de fostul militar. Datele parțiale comunicate de el în diversele interviuri explică într-o măsură greșelile de informație ale istoricilor literari.

Căutînd o revistă să-l publice, Brăescu se adresează lui Ovid Densusianu, fost coleg de liceu, care-i restituie manuscrisele fără să i le fi citit. Mihail Dragomirescu, solicitat să le editeze la Casa Școalelor, se dovedește *ceva mai gentil*: „Nu sînt rele, mi-a zis, dar ar trebui să vii pe la mine, să mai faci nițeluș școală”³.

Scriitorul, cu o ucenicie făcută în anonim, conștient de propria-i valoare, avînd deja scrise numeroase schițe și nuvele, pe care le va publica ulterior în primele sale volume, nu-i dispus să mai facă școală, necăutînd o direcție literară, ci un editor hotărît să-l publice. Recomandat de poetul Dimitrie Nanu criticului E. Lovinescu, Brăescu îi citește acestuia într-o după-amiază treizeci de schițe, tipărite apoi toate în paginile *Sburătorului*.⁴

Eliminînd exagerările lui E. Lovinescu, pripit în ierarhizarea valorilor (il situa pe Brăescu aproape fără rezerve alături de I. L. Caragiale), corectînd greșelile contemporanilor săi, potrivit cărora formarea literară a „maiorului” s-ar fi datorat directorului *Sburătorului* (scriitorul fiind configurat înainte de a-l fi cunoscut pe acesta), nu poate fi totuși ignorat

¹ *Pregătirea*, I (1919), nr. 4 (29 iunie).

² *Ibidem*, I (1918), nr. 2 (27 decembrie).

³ *De vorbă cu Gh. Brăescu, Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).

⁴ Prima schiță, *Legea progresului*, este publicată la 22 noiembrie 1919.

rolul important jucat de critic în promovarea operei sale. Crezînd în talentul noului scriitor, îl publică masiv în *Sburătorul*, alături de Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Victor Eftimiu ș.a., analizîndu-i, în repetate rînduri, creația. Nu mai puțin adevărat este însă că antipatia de care se bucura Lovinescu în lumea altor cercuri literare s-a răsfrînt nemeritat și asupra lui Brăescu, cu toate că, luată în ansamblu, opera scriitorului nu constituia de loc o confirmare a concepțiilor estetizante propovăduite de directorul *Sburătorului*. Adunînd lucrările publicate în reviste (colaborează sporadic și la *Luceafărul*, *Adevărul literar și artistic*, *Lectura pentru toți*), Brăescu publică volumele *Maiorul Bojan* (1921), *Cum sînt ei*, [1922], *Doi vulpoi* (1923). Tematic, lumea acestor volume continuă să fie cazonă, prinsă în cele mai diferite ipostaze, începînd cu viața regimentului în timp de pace și sfîrșind cu transplantarea aceluiași eroi în zilele războiului. Artisticește, aceste lucrări se numără printre cele mai izbutite creații ale scriitorului, diverse piese ulterioare ajungînd cu greutate la nivelul lor. Spre deosebire de alți creatori, Brăescu își face apariția în literatură cu cele mai izbutite lucrări, părăsind-o cu cele mai puțin reușite.

După încetarea apariției *Sburătorului literar* (1922), el continuă să publice la scurt interval în paginile revistelor *Spre ziuă*, *Cugetul românesc*, *Flăcăra*, *Revista vremii politice* — în care este elogios prezentat de Camil Petrescu — ș. a. Cîștigînd un concurs literar al *Rampeii* (decembrie 1923), scriitorul devine colaborator permanent al revistei, publicînd numai în răstimp de trei ani (1924—1926) peste două sute de schițe, foiletoane, la rubrica „Filmul meu”, ce-și propunea să fie un fel de cronică umoristică a vieții contemporane.

Acestora li se adaugă alte cîteva sute de schițe, pamflete, foiletoane, publicate concomitent, dar mai ales după 1926, în coloanele ziarului *Dimineața*, la care colaborează între 1924—1936. Aici, intitulîndu-și prudent rubrica sa permanentă : „Bune și rele”, continuă — prin foiletoane satirice — șirul colaborărilor din *Rampa* (paralel cu tipărirea altor materiale în „Pagina veselă” a aceluiași ziar).

Scriitorul publică în această perioadă atît de mult, încît, pentru a nu semna de două ori în același număr, apelează la

pseudonimul *Ghiță Toboșarul*, alteleori la inițialele G. B. sau Gh. Br.

În afara acestor colaborări susținute, îl întâlnim sporadic și în paginile *Adevărului literar și artistic* (1923—1930), *Năzuința* (1924), *Mișcarea literară* (1925), *Banatul* (1926), *Universul literar* (1926—1930), *Viața literară* (1926—1936), *Realitatea ilustrată* (1928—1935), *Bilete de papagal* (1930), *Magazin* (1931), *Cuvîntul liber* (1935), *Vremea* (1936—1937), *Revista Fundațiilor* (1936—1942), *Universul* (1941) etc.

O parte dintre aceste colaborări — mult triate — alcătuiesc sumarele celorlalte volume de schițe și nuvele: *Schițe umoristice*, [1923], *Nuvele*, [1924], *Schițe vesele* (1924), *Un scos din pepeni*, [1926], *Alte schițe vesele*, [1928], *La clubul decaștilor* (1929).

Comparativ cu volumele anterioare, ele largesc zonele tematice ale creației de pînă atunci, multiplicînd imaginile critice din viața burgheziei, precum și din lumea satului.

Departate de a o ignora, critica vremii a salutat în creația lui Brăescu o literatură realistă, afirmînd superioare virtuți artistice. Datorăm unor scriitori și critici ca Mihail Sadoveanu, George Călinescu, P. Panaitescu-Perpessicius, Anton Holban, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Mihail Sebastian ș. a. contribuții importante la analiza critică a operei sale.

Corectînd unele exagerări ale lui E. Lovinescu din numeroasele-i articole și studii consacrate lui Gh. Brăescu, criticii citați înlesnesc o plasare exactă a prozei scriitorului în ansamblul literaturii noastre. G. Ibrăileanu, deși nu i-a comentat opera, îi recunoaște totuși valoarea. Într-un interviu publicat în paginile *Adevărului literar și artistic*¹, contestînd existența unei secete în literatura vremii, îl cita încă din 1926, alături de reprezentanți de seamă ai prozei și poeziei românești, ca : Sadoveanu, Arghezi, Rebreanu, Agîrbiceanu, Papadat-Bengescu, Topîrceanu și alții, arătînd că activitatea lor literară nu îndreptățește critica să tragă o astfel de concluzie.

¹ O. Botez, *De vorbă cu d-l G. Ibrăileanu*, *Adevărul literar și artistic*, VII (1926), nr. 269 (31 ianuarie).

Unele afirmații de-ale scriitorului, fie că-i aparțin întocmai, fie că au fost defectuos înregistrate, trebuie corectate, cu atât mai mult cu cât au intrat din sfera legendei în istoria literară.

„Nu, pînă la Stralsund n-am scris nimic și n-am citit decît ziarele și revistele vesele”, răspunde scriitorul într-un interviu luat de F. Aderca în paginile *Mișcării literare*¹, amintindu-și apoi, în treacăt, de broșura *Vin recruții*, scrisă și netipărită în anii tinereții.

Lovinescu preia și dezvoltă ideea, oferind imaginea unui om care trăise cincizeci de ani „fără să știe chiar ce e literatură”². În contextul capitolului, această precizare tinde să dea și mai mult gir talentului scriitorului, țîșnit, chipurile, în afara oricărei culturi literare. Dacă în prealabil criticul ar fi avut răbdarea să citească o carte, e drept, neliterară, publicată de căpitanul Brăescu — *Educația socială a națiunii armate*, [1914] — ar fi văzut poate cu mirare că acesta declara deschis :

„Din toate cărțile ce mi-au căzut în mină, am cules părțile și maximele filozofilor din toate timpurile, pe care, adaptîndu-le scopului ce urmăream și coordonîndu-le, le-am intercalat în capitolele unde-și găseau locul. Am consultat de asemenea multe cărți, din cele mai autorizate, franceze și germane, care tratau despre arta de a trăi în societate, compilînd capitolele care tratează despre virtuți și sentimente.”

În carte sînt citați, printre alții, Platon, La Bruyère, Shakespeare, Kant, Voltaire, Rousseau, Schopenhauer, De Briex, Alfred de Vigny și mulți alții. Frecvența unor reprezentanți ai culturii franceze și germane, la care prin cunoașterea celor două limbi avea acces, nu exclude posibilitatea de a-i fi cercetat chiar în original.

Corespondența intimă atestă de asemenea pașiunea lecturilor. Amintind logodnicei gustul său pentru literatură, îi comunică mulțumirea de a fi găsit tot felul de cărți și dicționare, informînd-o că a transformat sala de lectură în birou de lucru, unde stă închis, citind toată ziua.

Revenind în 1926 cu completări la interviul amintit, Brăescu ne furnizează cîteva date importante pentru întregirea profilului său intelectual :

¹ F. Aderca, *De vorbă cu Gh. Brăescu, Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).

² E. Lovinescu, *Memorii*, vol. II (1916—1931), p. 73.

„Mă întrebi ce literatură îmi place? Citesc orice îmi cade la îndemână, de predilecție autori veseli, și în special romanele de moravuri. Ador pe Cehov, Tolstoi, Turgheniev. În scrisul celui dintii găsesc multe elemente care parcă ar fi luate de la noi. De altfel, umorul slav găsește multă înrudire la noi, mai ales cu umorul moldovenesc. Din literatura franceză îmi place Maupassant, iar de la noi, Creangă și Caragiale. Am oroare de romanele diluate și de poeziile cu cheie.”¹

Printre autorii veseli citați cu predilecție, Courteline se pare a-i fi fost lectură preferată, propria sa operă prezentînd unele afinități cu cea a scriitorului francez.

Anul 1927 aduce noutăți în ansamblul creației scriitorului, dar fără răsunet în literatură. Apare romanul *Moș Belea* — primul dintre cele patru publicate — și i se pune în scenă comedia *Ministrul*. Piesa nu este prima sa încercare în teatru, cum se afirmă curent. În 1924 el dramatizase nuvela *Vine doamna și domnul ghegeneral*, publicînd-o în *Adevărul literar și artistic*². Urmînd să fie pusă în scenă la Teatrul Național, piesa cade, după ce trei sferturi de an se întocmiseră rapoarte și referate, comunicîndu-i-se discret autorului: „Înțelegi dumneata, cum o să aducem noi ofițerii romîni pe scenă, care, în loc să defileze, să spuie cuvinte de duh ?!”³

Năzuințele scriitorului de a se afirma în roman și dramaturgie, animat de aceleași crezuri umanitare, mărturisite în schiță și nuvelă, nu-și găsesc însă realizarea artistică necesară.

În afara altor cauze, slăbiciunile dramaturgiei și romanului — sectoare secundare în creația lui — se datoresc, într-o măsură, și unor căutări artificiale, dictate din afară. Încercători în multiplele valențe ale scriitorului, unii critici îl determină fără temei să se îndrepte spre proza de mari dimensiuni. Despre primul său roman — care este de altfel și primul său insucces — aflăm din înseși spusele lui Brăescu ur-

¹ I. Valerian, *De vorbă cu d-l Gh. Brăescu*, *Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai).

² *Adevărul literar și artistic*, V (1924), nr. 183—184 (8—15 iunie).

³ F. Aderca, *De vorbă cu Gh. Brăescu*, *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).

mătoarele : „Am scris *Moș Belea* îndemnat pînă la potou de domnul E. Lovinescu, căruia îi sînt profund recunoscător”¹. Cit despre chemările sale dramaturgice, mult discutate în cercul *Sburătorului* încă după apariția primelor volume de schițe, autorul ne relatează exact :

„Criticii se întreabă de ce nu scriu teatru. Scriu ce-mi vine, pe apucate. Voi scrie poate și teatru, dar nu mă voi așeza niciodată la birou cu intenția : hai să scriu o piesă de teatru. Și dacă vreodată o voi scri-o, să știți c-a fost fără voia mea.”²

Mîhnit mai ales de insuccesul primului său roman, Brăescu se va îndărătnici să răscumpere așteptările înșelate, publicînd, pînă la sfîrșitul vieții, încă trei romane. Nici unul dintre ele nu va reuși să intre pe poarta marii literaturi.

După *Moș Belea*, scrie parțial un roman de moravuri, *Suro-rile Vasilescu*³, pe care însă îl abandonează.

Paralel cu activitatea literară, Brăescu lucrează, după sfîrșitul primului război mondial pînă în jurul anului 1931, în cadrul I.O.V.R. din Ministerul Muncii. Această activitate nu este lipsită de semnificație. Trăind aproape de victimele războiului, cunoscînd jalnica lor existență, imposibilitatea de a-și mai găsi în condițiile date un drum în viață — toate acestea în opoziție cu huzurul claselor privilegiate — el se apropie și mai mult de lumea celor mulți, cu care, mărturisit, se confundă. Mai mult decît în creația literară, publicistica sa conține accente violente îndreptate împotriva partidelor istorice și guvernanților vremii.

Scirbit de realitățile timpului său, scria în 1927 : „A, dacă s-ar înființa o dată pe an săptămîna lui Vlad Țepeș, să vedeți atunci cum s-ar schimba lucrurile. Să tragem în țeapă, în fața Teatrului Național, doi, trei miniștri, o duzină de senatori, două de deputați...”⁴, pentru ca mai tîrziu, în 1929, să adauge

¹ F. Aderca, *De vorbă cu Gh. Brăescu*, *Universul literar*, XLIII (1927), nr. 15 (10 aprilie).

² I. Valerian, *De vorbă cu d-l Gh. Brăescu*, *Viața literară*, I (1926), nr. 16 (29 mai).

³ Fragment publicat în *Sburătorul*, IV (1927), nr. 9 (martie).

⁴ [*Alegeri libere !*], *Dimineața*, XIII (1927), nr. 7.403 (17 iulie).

Într-un alt articol: „Jucăm cum ni se cîntă, așteptînd vremea să joace și cei care ne-au cîntat după cum le-om cînta noi”¹.

Dacă susținerea rubricilor permanente în coloanele unor ziare l-au apropiat prin însuși caracterul lor — cronici umoristice ale vieții contemporane — de problemele social-politice ale vremii, tot atît de adevărat este că în aceeași perioadă scriitorul face concesii literaturii de tip frivol, publicînd numeroase foiletoane în care anecdotică trece pe primul plan. Suprasolicitarea unor ziare la care colaborează intens între 1924 și 1931 influențează nefavorabil nivelul creației sale, inegalitățile fiind vizibile chiar și în volumele tipărite în aceeași perioadă. Ele sînt pregnante în special după 1931, cînd literatura lui Gh. Brăescu cunoaște o linie regresivă, pe care o remarcă pînă și cei mai apropiați colaboratori din cercul Sburătorului. Din memoriile lui E. Lovinescu aflăm în plus că scriitorul — descumpănit — rărește din ce în ce mai mult vizitele în cadrul cenaclului, „neîncrezător în sine și în noi”².

Starea materială precară în care se zbate agravează depresiunea lui sufletească. Notele autobiografice din paginile cîtorva articole ne transmit zbuciumul unei bătrîneți împovărate de nevoi. „Fără foc”, „fără leafă”, iarna anului 1930 este considerată ca „cea mai tristă din cîte am trăit”³, aglomerarea necazurilor făcîndu-l să vadă în moarte izbăvirea de griji.⁴ Boala grea — și mai tîrziu moartea soției (1936) — agravează depresiunea psihologică a scriitorului. Singurătatea și-o împarte cu doi nepoți, pe care îi crește în casa lui, considerîndu-i ca pe propriii săi fii.⁵ Aceste împrejurări determină unele atitudini paseiste manifestate mai ales în evocarea anilor copilăriei.

Tipărint în 1929 ultimul său volum de schițe și nuvele, Brăescu continuă totuși să publice în coloanele revistelor lucrări de mici dimensiuni, unele dintre ele amintind prin

¹ [La Ministerul Muncii...], *Dimineața*, XV (1929), nr. 7.932 (11 ianuarie).

² *Memorii*, vol. II, 1916—1931, p. 76.

³ *A murit toamna*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.595 (24 noiembrie).

⁴ *Plictiseală*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.592 (21 noiembrie).

⁵ Constantin și Ileana Ștefănescu. Fratele lor, Alexandru, fusese chiar înfiat, purtînd, după 1930, numele scriitorului (moare în mai 1935).

incisivitatea criticii, spontaneitatea replicii și conciziunea stilului valoarea scrisului din primele sale volume. Menționăm schițele : *Cunoștință veche*, *Fripta*, *Pe patul de moarte*, *Consult*, *Robii banului*, *Jurământul*, care oricînd — alături de altele — ar fi putut alcătui, la vremea respectivă, sumarul unui nou volum. Schița și nuvela erau însă mai puțin solicitate de editori, în centrul atenției fiind romanul.

În 1935 Brăescu publică al doilea roman, *Conașii*, de inspirație citadină, paginile fiindu-i populate în special de lumea parazitară a jucătorilor de cărți. Diluat, neomogen sub raportul construcției, fără un conflict susținut, romanul nu are valoare literară.

O revenire neașteptată și salutată cu bucurie de critica vremii a constituit-o apariția *Amintirilor*, la început în revistă (1936—1937), și apoi în volum (1937), evocare epicolirică a anilor copilăriei și adolescenței, cartea cu cea mai lungă perioadă de gestație. Propriu-zis între 1936—1937 autorul reia vechi pagini publicate de-a lungul aproape a douăzeci de ani, rotunjindu-le într-o operă unitară. O schiță cazonă, *Echipa specială* — adăugată la sfîrșitul volumului, dar făcînd parte dintre primele lucrări ale scriitorului — te face să întrevezi parcă continuitatea amintirilor în restul creației, bazată în cea mai mare măsură pe valorificarea unei experiențe proprii de viață.

Cu volumul de *Amintiri* putem considera încheiată literatura autentică a lui Gh. Brăescu. Celelalte două lucrări tipărite ulterior reprezintă un cert regres literar. *Primii și ultimii pași*, [1939] — carte publicată la scurt interval după apariția *Amintirilor* — nu păstrează nimic din pitorescul acesteia. Mai închegat din punct de vedere literar, romanul *Margot* (1942) — consacrat unei vieți risipite steril într-o lume burgheză — nu izbutește de asemenea să se ridice la nivelul prozei românești din prima jumătate a secolului al XX-lea. Pentru data cînd se publică romanul — 1942 — sînt interesante unele dintre ideile strecurate de autor printre rîndurile cărții, demonstrînd o atitudine lucidă a acestuia în anii războiului fascist :

„În goană după aur, pescuitorii în apă tulbure flămînzesc popoarele, dezlănțuiesc războiul, vîntură lumea ca vîntul sămînța florilor” (p. 175).

Însemnări demonstrînd convingeri antifasciste, exprimate mult mai direct, găsim în arhiva scriitorului, datînd din anii ultimului război mondial. Cîteva epigrame, plătînd sub raportul realizării artistice, satirizează intrarea Romîniei în „axă” și trimiterea la moarte a fiilor țării într-un război cu ale cărui interese cotropitoare aceștia nu aveau nimic comun.

I-a fost dat scriitorului ca prin viața-i lungă să vadă și primii ani ai unei lumi noi, drepte, în care cei mulți deveneau adevărații stăpîni ai țării.

Ochii care văzuseră ani și ani de-a rîndul nedreptatea în diferitele-i ipostaze — la orașe ca și la sate, în cazarmă sau în afara ei — aveau să privească pe fiii țăranilor de la 1907 primind pămînt și pe muncitori stăpîni în fabrici. De asemenea, abia în noile condiții create de August '44 armata avea să devină școală de educație cetățenească.

În anii săi din urmă, deși foarte bătrîn, nu încetează să scrie, în sertare rămînîndu-i neterminată o nouă încercare în dramaturgie — *Poker-surprise* — satiră la adresa moravurilor burgheze, și o culegere de schițe umoristice, alcătuită, în cea mai mare măsură, din lucrări publicate anterior în reviste literare.

Spre sfîrșitul anului 1947, invitat la radio, citește din schițele sale ascultătorilor, mulți dintre ei obișnuiți să-l și vadă în șezători, unde, cu un har rar întîlnit, își pune în valoare fiecare cuvînt.

Moare în București la 15 martie 1949, în vîrstă de 78 de ani.

*

Cercetătorul operei lui Gh. Brăescu nu poate să nu-și pună întrebarea : ce relație este între existența socială concretă a scriitorului — așa cum apare ea în biografia expusă mai sus — și viziunea asupra lumii pe care o dezvoltă opera sa literară ? S-a emis la un moment dat presupunerea că Brăescu ar fi fost un militar mediocru, lăsîndu-se indirect să se înțeleagă că sursa atitudinii sale critice față de mediul ofițerilor și subofițerilor s-ar găsi oarecum într-o stare sufletească specifică oricărui om ce nu a izbutit să se realizeze în propria sa profesiune, ce și-a ratat așadar cariera. Cu alte cu-

vinte, se lăsa să se înțeleagă că ironia lui Brăescu ar fi reflexul firesc al unui înăcrit care privește cu invidie și răutate cum colegii săi de generație ating în ierarhia profesională trepte inaccesibile lui din pricina incapacității. Cercetarea însă a documentelor pe baza cărora am reconstituit biografia sa dovedește, fără putință de tăgadă, că această presupunere este falsă. Memoriul de ofițer al lui Brăescu, ce ne furnizează date importante referitoare la viața sa în perioada 1893—1918, demonstrează că foștii săi comandanți — dintre care unii aveau să fie chiar satirizați ulterior de scriitor — recunoscându-i capacitatea profesională, se arătau însă exasperați de independența sa de gândire, de caracterul său violent, ce nu de puține ori l-au condus spre ușa carcerii sau a consiliului de reformă.

Este clar că în cadrul unei armate ca cea burgheză, cu mecanismul ei rigid și disciplina ei oarbă, o astfel de trăsătură de caracter numai simpatie nu putea stîrni, fiind primită, în cel mai bun caz, ca o ciudățenie, dacă nu chiar totalmente incompatibilă cu însăși calitatea de militar.

Astfel știind lucrurile, nu trebuie să ne întrebăm în această privință dacă Brăescu a fost sau nu un militar mediocru — ceea ce evident nu poate să ne ducă la o explicație riguroasă a originii satirei sale, întrucît geneza acesteia ar fi atribuită unor pricini strict individuale — ci să aflăm izvorul social de unde se alimentează tocmai această independență de gândire cu care el își irita superiorii.

Existența socială a lui Brăescu este cea a unui intelectual izolat.

Împrejurările vitrege sub semnul cărora s-a format întreaga sa personalitate l-au determinat să-și părăsească clasa de obîrșie. Desigur, situația de declasat, faptul că el nu se contopește prin interesele sale personale cu interesele pe care armata burgheză, în ansamblul ei, este pusă să le servească, nu explică încă independența sa de gândire. În acest tip de armată nu o dată elemente declasate au devenit executante docile a unor misiuni cu caracter criminal, menite să apere orînduirea bazată pe exploatare. Cele mai multe din asemenea elemente s-au remarcat printr-un deosebit cinism, complăcîndu-se în situația de mercenari ce bat, torturează șiucid cu singe rece.

La Brăescu, însă, condiția sa socială determină o cu totul altă atitudine. În activitatea-i militară el nu s-a identificat decît în parte cu scopurile armatei, doar în măsura în care a mai fost robul iluziei că această oaste ar fi servit „interesele supreme ale patriei”, înțelegînd prin patrie cu totul altceva decît înțelegeau camarazii săi de arme. Situația lui socială îl apropie de masele populare, ale căror suferințe ajunge să le cunoască și să le înțeleagă — după cum arată cu prisosință publicistica sa.

Corespondența cu soția sa ni-l dezvăluie profund sentimental. Or, tocmai acest sentimentalism îl face să privească, la început, profesiunea armelor ca pe o îndeletnicire nobilă, cavalerescă. În conștiința lui Brăescu este prezentă iluzia cavalerismului medieval, imaginea idealizată, înconjurată de aureola virtuții, a soldatului curajos, care-și sacrifică viața pe altarul „onoarei” și „dreptății”, așa cum acesta ne-a fost înfățișat în literatura romantică. Nu este de loc lipsit de semnificație faptul că în tinerețe ofițerul își semna corespondența intimă „Cyrano”, subliniind astfel nu numai dorința de a se identifica cu eroul lui Edmond Rostand, dar chiar mai mult, sugerînd că acest erou reprezintă însuși idealul său de viață.

Un asemenea erou nu mai putea fi întîlnit însă în lumea militarilor din vremea sa, armata burgheză fiind un instrument de opresiune tocmai „a celor mulți” cu care scriitorul se confundă spiritual, ca și prin propria lui existență.¹

Simțul acut al realității sociale pe care îl posedă, în ciuda iluziilor sale cavaleresti, îl face să-și dea seama că un tip ca Cyrano, în vremea sa, este nu numai cu neputință, dar chiar într-o oarecare măsură ridicol prin anacronismul său. De aceea, nu-i rămîne altă alternativă de a-și manifesta aversiunea față de lumea în mijlocul căreia este silit să-și ducă existența decît risul. Risul este la Brăescu o supapă prin care indirect capătă glas un sentiment de minie și durere profundă.

★

Fără îndoială că afirmarea lui Gh. Brăescu într-o perioadă cînd proza romînească cunoștea scrisul lui Sadoveanu, Re-

¹ *Primăvara*, *Dimineața*, XXVII (1931), nr. 8.737 (22 aprilie).

breanu, Galaction, Agîrbiceanu, Brătescu-Voineşti, Bassarabescu ş. a. nu era uşoară, cu atât mai mult cu cât proza satirică şi umoristică, la uşa căreia bătea autorul, pierduse numai cu şapte ani în urmă geniul ei, în persoana lui Caragiale. Verigă trainică în pleiada scriitorilor postcaragialieni, Brăescu se numără printre primii care, la umbra titanului, asigură continuitate prozei satirice româneşti.

Puţini sînt scriitorii a căror creaţie a prilejuit judecăţi critice atât de contradictorii ca Gh. Brăescu. În cronicile şi studiile referitoare la opera sa, epitetele „miracol” şi „mediocru” au coexistat, stîrnind numeroase discuţii şi polemici.

Analizîndu-i proza, Lovinescu, entuziasmat nu fără temeii de modul în care autorul îşi construia personajele, lăsîndu-le să-şi definească psihologia prin propria lor mişcare, trăgea, surprinzător, concluzia că satira lui Brăescu este superioară satirei lui Caragiale prin gradul ei de obiectivare. Neîntemeiată sub raportul unei reale judecăţi de valoare, teza a stîrnit nedumeriri şi proteste, cu atât mai mult cu cât diferenţierea dintre satira „subiectivă” a lui Caragiale şi cea „obiectivă” a lui Brăescu nu se susţinea în datele ei concrete. Mihail Sebastian, consacînd acestei judecăţi critice un articol special (*Chestiunea Caragiale-Brăescu*¹), arăta judicios, încă din 1928, că admiterea unui atare punct de vedere presupune, pe de o parte, că, principial, lirismul în satiră este un element peiorativ, iar, pe de alta, că satira lui Caragiale acuză în construcţia ei acest lirism, supoziţii evident greşite.

De altfel, însăşi demarcaţia între satira „subiectivă” a lui Caragiale şi cea „obiectivă” a lui Brăescu este nereală, creaţia ambilor scriitori întrunind o varietate de mijloace artistice ce contrazic astfel de clasificări. Grotescul, folosit frecvent în opera caragialiană, este întilnit — e drept, într-o măsură mai mică — şi în opera lui Brăescu. Intervenţiile directe în definirea unor caractere printr-un comentariu suplimentar, sau, şi mai direct, prin intermediul epitetului nu-s pro-

¹ *Universul literar*, XLIV (1928), nr. 51 (16 decembrie). Această problemă este dezbătută, printre alte contribuţii, într-un amplu studiu consacrat comicului în proza lui Gh. Brăescu, publicat de L. Raicu în *Viaţa românească*, IX (1956), nr. 11 (noiembrie).

cedee ignorate de scriitor. În același timp, libertatea de mișcare a personajelor în opera caragialiană, conturarea acestora prin independența artistului față de subiect, este în numeroase cazuri de netăgăduit.

Arbitrare, aprecierile lui E. Lovinescu referitoare la proza celor doi satirici nu i-au folosit scriitorului moldovean. În polemici, comparat continuu cu I. L. Caragiale, personalitatea sa artistică nu putea să nu apară dominată de aceea a maestrului, neegalat în satira originală nu numai din punct de vedere estetic, dar și datorită profunzimii criticii sociale cu care a cuprins întreaga societate românească într-o anume etapă a existenței sale. Judecat prin prisma ineditului adus în literatură, în raport cu generația sa, și în special cu pleiada scriitorilor satirici postcaragialieni, locul lui Gh. Brăescu se definește cu mai multă exactitate în ierarhia valorilor literare.

Cu toate acestea, analizându-i opera, sîntem mereu tentați să o asociem cu creația predecesorului, să-i stabilim punctele prin care comunică. În afara considerentelor de ordin estetic, referitoare la unele modalități comune de creație, însuși conținutul operei ne prilejuește stabilirea tangențelor. La data cînd Brăescu pătrunde în literatură, societatea românească, de care se ocupase cu ani în urmă marele realist-critic, își păstrează în linii mari profilul, vechile tare social-politice, rămînînd în continuare sub privirile critice ale noii generații de scriitori. În satiră și umor, variantele pe aceleași teme apar inevitabil.

Brăescu însuși, întrebînd indirect despre această chestiune, răspundea cu justețe :

„De ce nu îmbătrînește Caragiale? Pentru că n-au murit eroii lui. Ne întîlnim cu ei la fiecare pas. Caragiale trăiește pentru că umorul lui este luat din adevărul vieții. Situația e neschimbată, nu pentru că sîntem contemporanii lui, ci pentru că mentalitatea a rămas aceeași.”¹

Tangențele celor doi creatori se datorează deci, în primul rînd, lumii comune reflectate în operele lor, satirizării în bună măsură a aceluiași moravuri și mai puțin artei compoziționale, fiecare dintre scriitori, aflați pe trepte diferite în ierarhia valorilor, păstrîndu-și individualitatea.

¹ Universul literar, XLIII (1927), nr. 15 (10 aprilie).

Așa se explică faptul că și atunci când parcurgem schițele cazone ale „maiorului”, unde personalitatea sa artistică este și mai vizibilă, comparativ cu alte sectoare ale creației, avem impresia că ne găsim în fața aceluiași personaje caragialești, concentrate la oaste în preajma primului război mondial, cu grade diferite, de la soldat la general. Lumea lui Trahanache, Cațavencu, Jupîn Dumitrache, Chiriac și Pristanda o găsim transmutată în unele personaje brăesciene, comicul de caracter fiind determinat, printre altele, de înrudirea eroilor, din punctul de vedere al esenței lor sociale, în aceeași realitate românească.

Scriitor inegal, în opera căruia mărgăritarele se pierd nu de puține ori printre pagini de anecdotică pură, original prin aportul său în literatura română, Brăescu reprezintă în cadrul acesteia dacă nu înnoire, continuitate. În domeniul schiței satirice, el se înscrie prin tot ce a realizat mai durabil — în special la începutul creației sale — ca unul dintre cei mai valoroși urmași ai lui Caragiale. Întietatea lui în generația de scriitori postcaragialieni poate fi discutată oricând nu fără temei, atita vreme cât analiza se mărginește cu strictețe la sfera schiței și nuvelei satirice.

Personalitatea lui artistică se conturează cu precădere în numeroasele-i pagini inspirate din lumea cazonă.

Până la apariția lor, literatura cunoștea suficiente scrieri consacrate armatei.

Scriitorii grupați în jurul Contemporanului, printre care: I. Păun-Pincio, D. Th. Neculuță, Traian Demetrescu, nu o dată s-au referit la caracterul retrograd al lumii cazone. Toni Bacalbașa — prin al său *Moș Teacă* — îmbogățise literatura realist-critică cu un tip de autenticitate artistică, rămas multă vreme în lumea contemporanilor săi cu valoare de simbol. În genealogia personajelor lui Brăescu, *Moș Teacă* este un predecesor, convins de multă vreme că „fără decuplină, armata este o adunătură de oameni periculoși...” și că tot ce e „țivil” nu poate fi decât rău.

Fără să aibă această ultimă convingere, personajele lui Brăescu se înrudesesc, printr-o mentalitate generată de automatismul caracteristic vechii armate, cu *Moș Teacă*, avînd însă dimensiuni diferite în special pe plan psihologic.

Moș Teacă, intrat pînă și în tradiția orală, sintetizează în opera lui Bacalbașa un tip cu valoare de generalizare pentru întreaga lume cazonă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Toate situațiile converg spre conturarea unui singur caracter, în care să se regăsească trăsăturile tipice spiritului cazon. Șarja este un element pe care satira lui Bacalbașa îl folosește cu insistență, grotescul situațiilor fiind întîlnit mai la fiecare pagină.

Literatura lui Gh. Brăescu are meritul de a lărgi mult imaginea lumii cazone, galeria de tipuri literare fiind infinit superioară prin varietate față de toate personajele predecesoare, recutate din același sector de viață. Varietatea nu se rezumă la tipologie, ci privește deopotrivă și mijloacele artistice pe care scriitorul, format la școala satirei caragialiene, le folosește cu maturitate înzestrat fiind cu multiple valențe creatoare. Comicul de caracter, comicul de situații, comicul de limbaj fac parte din registrul nuanțatei sale satire.

Dacă, pînă la Brăescu, scriitorii, cu care se înrudește pe planul tematicii abordate, reflectaseră doar unele momente și situații din viața armatei, o dată cu apariția sa în literatură, putem vorbi de existența unei cronici ample a lumii militare, așa cum se prezintă ea în orînduirea burgheză. Totalitatea schițelor sale cazone alcătuiesc un complex unitar, în care personaje variate, surprinse în ipostaze diferite, descriu traiectoria unor adevărate destine umane, așa cum se întîmplă mai degrabă într-un roman. Brăescu nu lasă personajele sale să-și epuizeze existența doar în limitele instantaneului pe care schița îl presupune, ci le continuă portretul moral în lucrări ulterioare.

Reluarea unor personaje ilustre din proza sa, ca, de pildă, colonelul Merișor (*Vine doamna și domnul ghegeneral, Cîinii de război, O excursiune de plăcere* ș.a.), colonelul Crisestu (*Legea progresului, Cele două școli*), plutonierul Bucurel (*Doi vulpoi, Împărțeață cazonă*) etc., o demonstrează cu prisosință.

Principala sursă a umorului în creația lui Gh. Brăescu o constituie — că și în cazul altor scriitori satirici — contrastul dintre aparență și esență, ce se traduce, în cazul nostru, prin contrazicerea profundă dintre atitudinea de grandoare marțială afișată de reprezentanții vechii armate și micimea lumii lor interioare. Acolo unde se afișează bravură, cinste,

fermitate de caracter, devotament, abnegație, apare lașitatea, tendința spre căpătuială, senilitatea, îngustimea orizontului intelectual.

Așadar, în bună măsură, la Brăescu izvorul comicalui stă în lipsa de autenticitate a naturilor omenești, în deformările psihologice ale personajelor pe care el le aduce în paginile schiței satirice. Natura lor intimă, reală este sugrumată de falsa natură ce se silesc să și-o creeze ca urmare a locului ocupat de ele în viața socială și în armată. De aici pleacă, în parte, automatismul amintit, printre altele, în considerațiile lui E. Lovinescu ca sursă a comicalui în opera scriitorului. Adevărul se verifică deopotrivă pentru ansamblul vechii armate, cât și pentru individualitatea fiecărui personaj.

Lumea eroilor din proza „militară” a lui Brăescu este o lume semidoctă, în care prostia prinde cu atât mai multă culoare cu cât este învelită în pseudocultură, absurde pasiuni și false principii.

În majoritate ofițeri, puși în vecinătatea subalternilor și arareori a familiei, eroii se pretind oameni capabili, serioși, devotați, cu onoare, fiind în realitate nulități intelectuale și morale.

Îi întâlnim și-i recunoaștem ca atare în toate ipostazele vechii armate.

Lectura schițelor oferă prilejul unei călătorii de lungă durată prin această lume. Cititorul poposește alături de recruți în cazarma unde plutonierul și apoi căpitanul le iau din prima zi banii „în păstrare”; la „jurământ”, unde sînt așezați pe „profesiuni” (creștini, catolici, uniți etc.), sau pe terenul de instrucție, unde se străduiesc să bată piciorul „ca fulgerul”, „ca cum ai trage cu chibritul pe o cutie de *su-deză*”.

Cititorul pătrunde apoi în lumea ofițerilor, puși să „revoluționeze” *reglementele* armatei, să rezolve grele probleme tactice în zilele de manevră, cînd se ajunge la concluzia că „panta” se confundă cu „contrapanta” — însoțindu-i pînă în apăsătoare zile ale războiului.

Deși inspirată din lumea cazonă, în literatura scriitorului nu se aud prea multe împușcături. Tăcerea și plictisul vieții cotidiene sînt sparte de răcnetele instrucției sau de febrilitatea inspecțiilor. În rest, viața se consumă într-o atmosferă

tihnită. Un ofițer face carieră așezînd cu rînduială varza în butoaie, din care, mulțumit, își servește comandantul cu cite un pahar de „șampanică”, altul, răpus de greutatea răspunderii și competenței, concepe programe culinare, înlocuind borșul cu orez cu cel de cartofi, în așa fel încît soldatul să beneficieze de ambele în fiecare zi.

Viața cazarmii se prelungește în lumea țirgușoarelor de provincie, de unde se alimentează spiritual, molipsind-o în egală măsură. Un căpitan de port, „exilat” într-un orașel pe malul Dunării pentru că o „șantază” — prăpădindu-se după el — „a înghițit niște chibrituri”, răscolește imaginația cuconetului ; o plimbare cu trăsurile de la Calafat la Cetate tulbură viața pașnică a țirgului ; actul locotenentului Dimoftache de a-și rade barba ia amploarea unei tragedii ; „balul prefecturii” depășește toate așteptările, căpătînd valoarea unui eveniment.

Viața se scurge domol, parazită, fără pasiuni, caracteristică oamenilor de prisos, bărbații „făcînd o tablă” sau purtînd savante discuții, din care rezultă, de pildă, că limba engleză „e formată din cuvinte franțuzești spuse d-a-n-doasele”. Femeile se pîdesc și păzesc reciproc („nici eu, dar nici tu, fir-ai a dracului”).

Micile ostilități dintre civili și militari dispar, ca ploile de vară, la băcănie, cu „un țoi de țuică vesel” :

„— Din ce ne luarăm ?

— Dumneata știi.

— Cele rele să se spele.

— Cele bune să s-adune” (*O excursiune de plăcere*).

Paradoxal, scoși din această lume, militarii lui Brăescu se comportă mai rău decît „țivilii” lui Bacalbașa. Ajuns în focol examenuului de maior, căpitanul Drăgoi (*O carieră*), înmărmurit de neștiință, se pomenește mișcînd trupele fără scop. Providența îl ajută tocmai cînd se consolase cu gîndul că „au mai pățit-o și alții”. Un cioban nimerit pe locurile exercițiului îi vine în sprijin :

„— Mută *antileria* pe dealul celalt, dinspre răsărit... ascultă-mă pe mine... am îmbătrînit pe locurile astea ; cîți au trimes-o acolo unde ai trimes-o dumneata nu s-au mai făcut *maiuri*...”

Un colonel, în goană după „inamic”, purtînd într-o mină o trompetă „răsuflată” și într-alta un șmoc de hirtii pe care

sînt aşternute toate ordinele primite, îşi pisează într-o manevră propriile-i trupe, minunîndu-se cu candoare la aflarea vestei :

„— Ce păcat c-au fost de-ai noştri ! Bine-i prinsesem, domnule !...” (*Sfîrşit de manevră.*)

Tipul colonelului amintit revine în multe alte schiţe ca simbol al unei generaţii uzate, semireformate, trăind, cu senilitate, din amintirile lui 77, incapabilă să priceapă „noutatea” milităriei moderne. În galeria personajelor lui Brăescu aceste caractere sînt noi mai mult prin ipostazele în care sînt plasate. De fapt, avem de-a face cu aceleaşi tipuri înfilnate de la început în proza scriitorului, surprinse însă în alt moment al evoluţiei lor. Astfel, colonelul anonim din *Sfîrşit de manevră* poate fi identificat pe o treaptă inferioară a existenţei sale în ipostaza căpitanului din schiţa *O carieră*. Cînd prozatorul n-a fost împiedicat de graniţele schiţei şi nuvelei să adincească tipologia unor eroi, nu a ezitat să intrunească în cadrul unei singure lucrări pagini tipărite anterior, aparent independente unele de altele, unificînd identitatea unor personaje. Este edificator cazul romanului *Moş Belea*, unde personajul central, ofiţerul Roiban, sintetizează cîteva caractere — aparent contradictorii — din lucrări anterioare.

Senilitatea este amurgul acestor personaje. Dacă odinioară uciderea omenescului prin mecanicismul profesional nu anula existenţa eroilor în viaţa vechii armate, deteriorarea „maşinii”, survenită inevitabil, cu anii, o lichidează aproape în totalitate. De aici impresia unor jucării stricate pe care ne-o lasă unele personaje din proza lui Brăescu, aflate la sfîrşitul carierei lor cazone, chiar şi în puţinele cazuri cînd ele realizează semnele prăbuşirii, simţindu-se răzburate prin prostia fără margini a subalternilor „în putere”.

„— Bravo, doctore, văd că ai de toate ! Dar radium ai ? glumeşte generalul, mulţumit că stă pe scaun.

— O, domnule general, cînd am avea radium...

— Cum, n-ai d-ăla ? se-ntoarce, căzînd ca din nouri, colonelul. Cumpără, domnule, cîteva kilograme, să se găsească...

O lumină trecu prin ochii generalului. Era răzburat.” (*Declin*).

Colorează în mod deosebit proza scriitorului acele episoade unde prostia dobîndeşte valenţe noi prin măreţia cu

care este purtată. Pe fondul vieții monotone de fiecare zi, ocupându-se de toate și de nimic, semirurali în gospodărie și provinciali în mentalitate, trăind în atmosfera vechilor târgușoare, unde „oameni și lucruri îmbătrinesc locului pe nesimțite”, personajele lui Brăescu se trezesc uneori „la vocea cazonă a conștiinței lor”. Este perioada marilor reforme, în care opiniile, principiile se confruntă zgomotos, conferind eroilor „personalitate”. Nu arareori vederile lor diferite prind conturul unor adevărate școli. Sursa umorului o găsim în contrastul flagrant dintre gravitatea cu care personajele amintite își consumă inutil energia și caracterul mărunț al „reformelor” tratate aproape ca mari pasiuni.

Colonelul Crăescu ajunge la dușmănie cu căpitanul Mocanu. Motivul : primul susține că timpul oricărei mișcări de mînuire este „trei pe unu”, iar al doilea, „unu pe trei” (*Cele două școli*). Este greu de precizat care dintre „școli” este mai bună, una „zăpăcind” pe marele duce la Plevna, iar cealaltă entuziasmîndu-l pe rege. Astfel prevenit, cititorul pătrunde pe terenul de instrucție, unde conținutul celor două „școli” se confruntă direct în instrucția soldaților, pe care îi găsește silabisind :

„Hun ! tata, mămulica mea, doi ! tata, mămulica mea, trei ! tata, mămulica mea”, sau : „Un', fără tată, doi, fără tată ; tri, fără tată”.

În schițe, colonelul Crăescu este sortit să poarte sterilitatea căutărilor absurde, a pasiunii ridicole. Tot el este eroul uneia dintre cele mai valoroase creații a lui Gh. Brăescu, *Legea progresului*. Ținuta lui este a unui virtuoz neînțeles, sacrificat să-și risipească amarul anilor într-o lume mărunță de nepricepuți, rezistenți la nou, insensibili la chemările progresului :

„...Domnilor, spunea el ofițerilor, din două lucruri, unul : ori eu sînt nepriceput, și atunci luați-mă de gît, scuturați-mă, strigați-mi : «Ho ! destul, oprește-te ! dă-te jos, nebunule ! nu meriți să stai unde ai ajuns...» ori dumneavoastră nu vă faceți datoria, și atunci am eu dreptul să vă scutur și să vă strig : «Urmați legea progresului, pentru Dumnezeu !...»”

În ce constă legea progresului ? În cîteva jocuri de copii, pe care colonelul, „profitînd de faptul că orașelul Fălticeni

e ignorat de suedezi", le-a denumit și „gimnastică suedeză”.

Spiritul său inventiv nu se oprește aici. Tot el ajunge cu mare greutate la secretul pasului prusian, pe care, dacă îl folosești cum trebuie, „ți se deschide inima, ți se curăță mintea, ți se luminează orizontul”.

Pasul prusian, ca și metoda *chicheroniană* a căpitanului *Marcassier*, care pune în mîna soldatului cartușul de război numai după trei zile de instrucție (*Metodă nouă*), duc la același rezultat. Ele brăzdează obrajii soldatului în virtutea practicii obișnuite, ilustrînd superioritatea pedagogiei „moderne” o dată cu virtuțile „reformatorilor”.

Prostia suverană, însoțită de o falsă modestie, de trufie, sau afirmată ca lege prin obrăznicia celui mai tare, rămîne trăsătura fundamentală a personajelor brăesciene, urmărindu-le ca o umbră întreaga lor mișcare. Adesea prostia apare însoțită de preumție. Superioritatea gradului permite „colonelului” din proza satirică a lui Gh. Brăescu să abordeze cele mai variate discuții, fără să-l sperie problemele medicinei, literaturii, muzicii, istoriei ș.a. În toate domeniile se crede sincer stăpîn în materie. Suficiența intervențiilor, dar mai ales calitatea „contribuțiilor” reprezintă una din sursele principale ale comicalului lui Brăescu.

La popotă, același erou declară pe om „carnivor”, ameninșînd medicul ce susținea că omul e de fapt „omnivor” („...canibaliști, ai?”). La o audiție muzicală își corectează revoltat subalternul, după ce acesta citise greșit titlul unei bucăți muzicale: „Ăăăă... Avea Maria... Ce-avea Maria?... Prost ești, domnule, ce dracu?! N-ai învățat latinește... Ave, se zice, *Ave Maria*, adecă: «*Noroc, Marie*», știi și copiii!” (*Colonelul Beroneanu*.) Într-un sanatoriu, la mare, ofițerii nu se sfiesc să stabilească diagnosticuri, tratamente, ba, mai mult decît atît, să-și susțină cu aprindere punctele de vedere în stabilirea medicației. Tonul folosit în discuție este grav, competent, eliminînd orice umbră de îndoială. Ținuta inspiră încredere, iar controversele, și mai multă autoritate. Biata femeie, al cărei copil se îmbolnăvise după ce mîncase niște alune, asistă aproape stupefiată la polemica savantă ce o stirnește maladia odraslei sale. În noua ipostază de medic,

colonelul, priceput la toate, rămîne robît vocabularului cazon, chemat la rîndu-i să servească nevoile medicinei :

„— Rău... Vezi, nu trebuia... Alea e boală curată... Vin de se cristalizează ici, în stomac, și nu le mai scoți să dai cu tunul !”

Tratamentul, expus pe un ton ce se vrea erudit („Să-i dai un *Zainiț Pauler*... că dublu ve nu se pronunță... Se scrie *Powler* și se pronunță *Pauler*...”), începe să fie pus în discuție, toți cunoscînd efectele și defectele „zainițului”, „zaidițului”, „zaiglițului”. Firește, într-o atare controversă științifică, numai generalul, venit pe neașteptate, poate elimina dilema. Încrezător în forțele naturii („Stai zi și noapte în soare, ca maimuța din care ne tragem, și scapi de orice boală, fiindcă e *radio ultraviolet* care lucrează...”), acesta fixează fără ezitare tratamentul : două degete pe gît („Nu mult, cît încape !”) și un ceai de mentă cu un corn sărat :

„— Nu te teme. Eu am avut, să mă ierte lumea, nouă copii, cocoană... Cum se îmbolnăvea unul... la lighean... două degete, și gata ! E natura care lucrează, madam !” (*Consult*.)

Replica închide schița fără nici un adaos din partea autorului. Din scînteierea dialogului se profilează conturul caricatural al personajelor, cîteva linii dovedindu-se suficiente pentru definirea caracterelor. Figura generalului amintit prinde culoare din primele cuvinte rostite, dar replica finală („Un ban nu face *zaiglițu* dumitale !”) întărește și mai mult profilul schițat din capul locului. Falsa autoritate a generalului găsește stilul emfatic, corespunzător :

„Nu trebuie doctor, maiorule. S-o îndreptăm *antr nu... A la franse...*”

Această impostură are ca revers în lumea personajelor lui Brăescu renunțarea la orice veleitate personală. Impostura, unită de cele mai multe ori cu bătăria, și nu de puține ori cu cruzimea (în raporturile dintre ofițeri și ostașii de rînd), este înlocuită alteori cu cameleonismul, servilismul, ipocrizia sau teama. Reacțiile eroilor se fixează în raport cu locul lor în ierarhia cazonă. „Colonelul”, suveran în viața cazărării, ajuns la rîndu-i subaltern, renunță la orice demnitate, avînd, în raporturile sale cu un comandant, reacțiile căprarului față de sergent.

„— Cine a fost Cristos ? întrebă el [generalul] pe un colonel, greu avansat la vechime, ce se prezentase în afaceri urgente de serviciu.

— Fiul...

— ...nimănu... un farsor !

— Adevărat, aici aveți dreptate.

— Cel mai mare filozof, colonele, mă-nțelegi ?

— Foarte învățat, asta-i adevărat." (*Dureri mărunte.*)

Ierarhia cazonă este fundalul majorității conflictelor inspirate din lumea vechii armate, verificându-se în relațiile de la grad la grad sau în raport cu cei tari „despre partea neamurilor”.

Punînd un furier să-i ștergă cizmele de praf, maiorul din schița *Gușă de porumbel* își retrace ca ars piciorul cînd află că este fecior de general. Auzind însă că generalul a murit, și, în plus, că fusese general de rezervă, își revine :

„— Șterge și cizma ailaltă !”

Cînd însă furierele dezvăluie că e totuși cumnatul colonelului, maiorul repară urgent umilința ostașului, invitîndu-l să ia masa cu el în oraș („La cazan nu te-ngrași, amice”).

Momente de mare încordare, cînd cazarma tremură din încheieturi, sperînd deopotrivă „răcutele”, dar mai ales pe comandanți, le oferă inspecțiile și vizitele marilor comandanți, memorabile în proza scriitorului. Fie că avem de-a face cu momentul pregătirilor înaintea „marelui eveniment” (*Vine doamna și domnul ghegeneral, Specialități*), fie că asistăm în plus la inspecțiile propriu-zise (*Ne varietur, Ciîni de război, Un om dintr-o bucată*), sau facem cunoștință cu consecințele lor (*Oale sparte*), aceste tablouri reliefează în cel mai înalt grad ridicolele aspecte ale spiritului cazon.

După panica pe care o stîrnește perspectiva inspecției, s-ar părea că eroii lui Brăescu au conștiința trîndăviei și sterilității lor. Retrograzi și înrobiți „moștecismului” din care arareori evadează prin false reforme, pentru a reveni imediat la automatismele rutiniere, ofițerii lui Brăescu, persecutați de ideile „noi armate”, „modernizează” peste noapte fațada regimentului, așteptînd docili, îngrijorați, efectul final.

Timorat de perspectiva că va da socoteala de faptul că n-au pregătit „ciîni de război”, colonelul Merișor — osîndit în proza scriitorului să sufere înșuccesele pregătirilor — in-

spirat de subalterni, adună din împrejurimi șaiszeci de potâi. Cîinii, puțin impresionați de gradul generalului dispus să-i dreseze („ei nu trebuie să se repeadă la romîni ; să sară asupra dușmanului, să nu se dea la noi”), se vor rezezi să sfișie pantalonii acestuia, o dată cu inima colonelului.

Aceeași comedie se desfășoară pe un alt plan în *Specialitățile*, unde asistăm la ultimele preparative din preajma vizitei țarului. Pentru că nu-i vreme de învățat, comandanții se mulțumesc să distribuie „specialități” soldaților spre a ști ce să răspundă în cazul cînd vor fi întrebați. „Reforma” este asigurată. „Specializat” în telegrafie optică, soldatul Anton, „beciucist” încercat, știe că servește țara la... „*anfabetu Morsă*”. Prezența regelui la toate aceste pregătiri conferă schiței sensuri mai adînci. Mascarada „specialităților” depășește granițele regimentului, fiind generată de o mentalitate a epocii burgheze, patronată chiar de monarh.

Privite din afară, personajele lui Brăescu surprind printr-o anume gravitate, avînd fizionomia unor oameni frămîntați, chinuiți de idei și probleme, de realizarea cărora s-ar părea că se leagă însăși rațiunea existenței lor. Contrastul flagrant dintre această poză și ieftinătatea preocupărilor alcătuiește o altă sursă a comicului dens în opera scriitorului. Zărită pe fereastră, lumea ofițerilor din schița *Jocul de război* este impunătoare. Într-o cameră imensă, un grup de comandanți privesc grav hărțile litografiate, așezate pe masa uriașă. Ținuta lor îți amintește de căutările creatoare ale omului de știință, îndirjit să dezlege tainele universului. În această atmosferă de înaltă tensiune dramatică se dezleagă o problemă care reține atenția tuturor : cum este corect să se spună : *cartușeră* sau *cartușieră* ? Firește, nu-i ușor să decizi adevărul în grabă. Argumentația părților angajate în discuție dezvoltă polemica :

„...Zici barbă, bărbier, nu *bărber*.

— Dar se zice și graniță, grănicer, după cum se spune și menaj, menajeră, deci și *cartuș*, *cartușeră*.

Maiorul șovăi o clipă, ca și cînd ar fi primit o lovitură în piept, apoi, indignat, cu părul zbîrlit, aruncă pe nerăsuflate :

— Ușă, ușier ; cameră, camelier ; cură, curier ; toate în ..ter, domnule sublocotenent ; cartuș, cartușier-ă, pentru că este de parte femeiască...”

Norocul ofițerului este că în mijlocul lor să se găsească un învățător. Solicitat de directorul manevrei, pune capăt controversei: „La noi se zice *cartușelă*...”

Cu aceeași morgă, „colonelul” conferențiază savant despre *Istoricul, descoperirea și întrebuițarea tancurilor (Conferenția)*. După ce, cu spirit pedagogic, notează pe tablă numele inventatorului: *Bestier = Baister*, ne expune lapidar gândurile acestuia: „«Mă, ce ar fi dacă aș inventa eu o mașină puternică, uriașă, care să răstoarne munții...»”

Ofițerul nu pierde prilejul ca, alături de aceste cunoștințe de specialitate, să îmbogățească puțin și cultura generală a subalternilor: „Englezul, domnilor, sînt oameni încăpățînați. La dinșii nu merge... «To be or not to be», sau, pe romînește: «Zis și făcut».”

Era firesc ca, după atîta amar de pregătiri, teoretice și practice, după numeroase instrucții și manevre trecute prin focul grelelor încercări ale inspecției, eroii militari ai lui Brăescu să fie urmăriți de scriitor și în zilele grele ale războiului (*A căzut Turtucaia !!, Burdulea, Moș Belea, Pentru țară, În retragere, Locotenentul Florian ș.a.*).

Conturînd imaginea armatei burgheze, ridicolă în timp de pace și hidoasă cînd se angajează în luptă — așa cum ne apare în literatura lui Gh. Brăescu — opera acestuia este prin excelență antirăzboinică. Multiple articole reliefează și mai pregnant oroarea scriitorului față de tragedia războiului. Este semnificativ că, urmărindu-și personajele în zilele crude ale primului război mondial, în împrejurări în care crima este decretată prin lege, prozatorul abandonează uneori mijloacele comicului, oferindu-ne momente de un profund realism, tragicul trecînd pe primul plan (*Pentru țară*).

În schița amintită, începînd cu descripția întunecatelor zile în care se desfășoară acțiunea și terminînd cu fabulația lucrării, totul acuză tragedia învrăjbirii popoarelor.

Victime ale unui război cu ale cărui scopuri nu aveau nimic comun, soldații, flămînzi și îngroziți de monstruozițările văzute, părăsesc tranșeele, împușcîndu-se singuri în mîndă „pentru a scăpa de urgie”. Fenomenul îngrijorează comandanții supremi, cerîndu-se măsuri extreme. În fața colonelului este adus soldatul Gligore al Mariei, descoperit că s-a automutilat. „Păcatul” nu se iartă, și comandantul cere să vină cite un om cu arma din fiecare grupă să asiste la jude-

cată. Gligore stă resemnat, aprinzînd apoi țigara comandantului „cu mîna lui sfirtecată, cu cealaltă dînd umil onorul, sperînd să-și micșoreze vina, neștiind ce îl așteaptă”.

Dus într-o vilcea, este legat la ochi și împușcat sub privirile preotului, venit să-l ierte de păcate. Camarazii trăsese-ră cu ochii închiși, undeva în sus, numai sergentul, luîndu-l la țintă, îl nimeri prost. Mișcările muribundului înfioară pentru o clipă sufletele comandanților :

— „Ce zici, doctore ?

— E condamnat, isprăviți-l...

Soldații prinseră a se închina din nou.

— Nu, ajunge, cum i-o fi scris, întrebați-l, ce vrea ?

— Ce să mai vreau?... răspunse horcăînd Gligore, oțărît, brobonit de nădușeală, cu ochii împăienjeniți de moarte. Făcurăți treabă... am șase copii, să hi ochit barem într-un chicior.”

Dacă în restul creației lui Gh. Brăescu risul însoțește lec-tura paginilor sale, armata fiind de cele mai multe ori ridi-culizată prin intermediul comicului de situație sau de ca-acter, în cazul schiței *Pentru țară*, incisivitatea criticii acuză prin tragismul acțiunii monstruoșitatea aparatului ca-zon burghez. Tonul șugubăț dispăre, scriitorul simțînd că nu-i loc de glumă, că se găsește în fața unor adevăruri înfiorător de triste, care reclamă mijloace de expresie adecvate.

În ansamblul nuvelisticii sale astfel de pagini sînt rare. Ele amintesc, prin sobrietatea stilului, prin profunzimea conținutului de idei, proza viguroasă a lui Rebreanu. În mai puțin de trei pagini, scriitorul, eliminînd formele caricatu-rale cu care este familiarizat, concentrează esența unui fenomen social, își definește tipologic caracterele în cadrul unei acțiuni dramatice, impresionantă prin conciziunea ei. Apre-cierea se verifică și în cazul unor personaje secundare, che-mate să întregască atmosfera.

În paginile inspirate din lumea războiului, Brăescu nu-și părăsește sarcasmul. Atunci cînd nu stau cu arma în mînă, personajele sale, lipsite în marea majoritate a ca-zurilor de aspirații patriotice, se comportă cu aceeași ridi-colă inconștiență ca și în timp de pace. Scoși din amorțeala cazarmii, „coloneii” și „generalii”, plimbați de soartă în liniile de luptă, nu-și trădează senilitatea, purtîndu-și consecvent prostia ca pe un trofeu. După greutăți supraomenești, în con-

dițiile unei retrageri dificile, o brigadă de milițieni care acoperise trecerea ultimului eșalon raportează diviziei că inamicul e aproape, cerînd ordin să arunce urgent podul în aer. Comunicîndu-se știrea generalului, acesta răspunde prompt :

„— Să-mi aducă galoșii.”

Panica stupidă de la marele cartier, stîrnită de căutarea galoșilor (de fapt aflați în picioarele generalului), concurează cu intensitate emoția soldaților, care, cu moartea în față, așteaptă disciplinați ordinul ce întîrzie să sosească (*In terra-gere*).

Ca o ironie adresată întregii instituții obsedate de metodele *chicheroniene* ale căpitanului *Marcassier*, de „legea progresului”, de importanța „pivotului” și de însemnătatea „pasului prusian”, depozitarii virtuților ostășești sînt tocmai soldații umiliți și bătuți pentru că ignoră sau fiindcă nu pricep subțirimea spiritului cazon. În ploaia gloanțelor nemțești, soldatul *Burdulea*, din schița cu același nume, aleargă cu îndrăzneală s-aducă în șanț trupul căpitanului împușcat, sfidînd frica plutonierului, elev în școala de ofițeri, cu nădejdea că la nevoie țara îi va îngriji „copilașii”.

Sufletul omului cinstit din popor a reținut atenția scriitorului, cu toate că în marea majoritate a cazurilor personajele centrale din viața cazarmii sînt recrutate dintre căpeteniile ofițerești.

Manifestînd compasiune în toate prilejurile în care ostașii apar ca victime ale lipsei de omenie — caracteristică ofițerului retrograd satirizat în numeroase schițe — Brăescu are totodată meritul de a fi surprins cu mult realism psihologia soldatului (*Bolocan*, *Soldatul Busuioc*, *Fripta* ș. a.).

Lipsit de apărare, la discreția majurului și a întregii ofițerimi, cobaiul „metodelor noi”, acesta nu are altă armă de apărare decît fuga (*Oale sparte*), sau, în cele mai numeroase cazuri, viclenia, simularea unei aparente prostii, menită să-l scoată din atenția comandanților. „Cum au observat soldații că-n cazarmă numai proștii trăiesc bine, nu știu”, notează Brăescu în schița *Bolocan*.

Deși umilită, lumea oamenilor de jos are, în proza scriitorului, o demnitate a ei, ostașii consolîndu-se cu ideea răzbunării.

Gligore, din *Fripta*, nu uită palmele plutonierului — suportate săptămîni de-a rîndul — și în simplitatea lui, înrudită

cu întunecarea minții, profită de prilejul jocului pentru a-și izbi frontavoii în coaste și a-l lăsa lat în dormitorul companiei. Soldatul Busuioc se scutură cu vicleșug de ordinele comandanților.

Aproape de liberare, Bolocan, întrebat de general ce reprezintă icoana lui Ioan Botezătorul (patronul regimentului), îl „confundă” cu căpitanul său „cînd face baie în Dunăre”. Notațiile din această schiță despre mijloacele de apărare ale soldatului întregesc psihologia eroilor.

Fără a-și uita propria experiență din cadrul armatei, scriitorul aduce în paginile schițelor sale și figuri calde, umane, îndrăznețe. Ele opun galeriei de caricaturi cazone o lume sufletească înaltă, pe care acestea nu numai că nu o au, dar nici măcar nu o pot înțelege. Sint flori rare, condamnate să se usuce pe un pămînt sterp. Sublocotenentul din schița *Cum sînt ei* își scutură puținii bani din buzunare în fața nenorocirii soldatului căruia îi murise mama. Locotenentul Florian din schița cu același nume, ajutat de un căprar, se furișează cu o îndrăzneală rară în liniile nemțești și stirnește panica acestora, dezmințind mitul invincibilității lor. Nu-i o întîmplare că astfel de fapte sînt atribuite unor tineri ofițeri, pe care mașina vechiului aparat cazon n-a izbutit să-i anchilozeze, să le mutileze sufletele. Generalul din schița *Dureri mărunte*, care părăsește armata simțind că înnebunește dacă mai rămîne în liota de idioși aflați în subordine, este o *rara avis*.

Aceste atitudini, conjugate cu reacțiile omului simplu din creația scriitorului, amintesc protestul umanității împotriva unei lumi întunecate, în care brutalitatea și prostia se dovediseră sfetnici de văză.

Sentimentele curate, pasiunile autentice rămîn străine acestei lumi. Nu-i de loc lipsită de semnificație absența femeii în proza „militară” a lui Brăescu. Bădărănia, prostia și necinstea personajelorucid orice tresărire a frumosului. Emma, soția maiorului Bojan, suflet curat, sortit marilor pasiuni, este împinsă spre prostituție pentru a înlesni cariera soțului. În rest, celelalte eroine păstrează forme caricaturale, lipsindu-le orice umbră de feminitate. Nu greșim dacă le considerăm „militarizate”, viața lor confundîndu-se cu a regimentului, în care nu de puține ori iau locul comandantului. Doamna

Merișor este o adevărată „colonăleasă”, care nu se sfieste să intervină în treburile regimentului în timp de restricție (*Vine doamna și domnul gheeneral*), sau în zile de recreație (*O excursiune de plăcere*). Dragostea ofițereselor nu e mai presus de aceea a precupețelor, dar are aplombul superiorității gradului purtat de soț :

„Ori mă iei, și ești aghiotantul regimentului, ori strig să vie lumea, și când o afla colonelul...” (*Nimic nou...*)

În multiple variante, tema va fi reluată, zeci de foiletoane și schițe satirizînd degradarea dragostei în societatea mercantilă.

Vecinătatea femeii alături de personajele cazone ale scriitorului creează momente de un comic irezistibil. Ofițerii lui Brăescu au cultul femeii, dar numai în condițiile dictate de ierarhia gradelor. Ei își aduc aminte de soția generalului și o omagiază în lipsă (*Toasturi cazone*).

Îngrijorat că subalternii rătăcesc prin lumea țirgovețelor, colonelul din schița *Ședință de educație* se simte obligat să-i învețe secretele succesului în lumea „bună” :

„«...Madam... Mosie... Mamoazel... (Zgribulit :) Frig al dracului !... Mi-a înghețat nasul...» (Către ofițeri :) Asta o spun ca să ridă... Uite-o, vine cu dulceață ! (Galeș :) «Ce v-ați mai deranjat ?... Sărut minușitele... Dulceață iau, (fin :) apa nu-i bună nici în bocanci, fiindcă nu mai purtăm cizme.» (Către ofițeri :) Asta iar o spun ca să ridă... Pe urmă te apropii elegant, o privești în ochi, îi predai farfuriuara și zici frumos : «*Mersi bien*», ca să vadă lumea că știi și tu două boabe franțuzești...

— Dar dacă în vreo casă se vorbește nemțește ?

— Cu nemțeasca merge repede : o stringi de mină și o întrebi : «*Vigheț ?...*» Și după nouă luni... Spirit !... Ista-i ofițerul !”

Profund sentimental, *Cyrano* se răzbună și de data aceasta.

★

Începînd cu anul 1923, cînd apare volumul *Doi vulpoi*, creația lui Gh. Brăescu își lărgeste profilul tematic, cuprinzînd alături de obișnuitele schițe „militare” și scrieri din lumea satului.

Cantitativ, lucrările inspirate din mediul rural nu sînt numeroase — în total s-au tipărit douăsprezece schițe în diferite volume și cam tot atîtea în paginile revistelor — dar semnificația lor nu poate fi ignorată nu numai de criticii lui Gh. Brăescu, dar și de orice cercetare de sinteză a prozei satirice românești. Prin ineditul lor, ele marchează o treaptă.

Este semnificativ că și în analiza problematicii satului din proza actuală (de pildă la Marin Preda), unii critici simt nevoia de a face trimiteri la opera scriitorului.¹

Meritul lui Brăescu — remarcat cu justețe la vremea respectivă de E. Lovinescu — constă în eliberarea viziunii sale de sub povara ideologică a semănătorismului și poporanismului, ce se îndeletniceau, la acea dată, cu idilizarea vieții rurale. Pe acest plan, scriitorul se apropie — păstrînd proporțiile — de Liviu Rebreanu, în schița satirică făcînd chiar operă de pionierat.

Schițele din 'lumea satului se înrudesc — mai ales pe plan tipologic — cu lucrările inspirate din viața armatei. Disimularea este în profilul psihologic al soldatului o trăsătură tipică, pe care ostașul nu o capătă în cadrul cazarmii, ci o aduce de pe meleagurile de baștină, fiindu-i transmisă din generație în generație, ca mijloc de apărare împotriva oricărui jug.

Unele notații ale scriitorului cu privire la această disimulare presupun un ascuțit spirit de pătrundere a sufletului țărănesc :

„...Foarte mulți recruți se fac că nu pricep nimic, și cu timpul, după ce au rezistat tuturor metodelor de educațiune și de convingere contondentă, sînt scutiți de orice serviciu.”²

¹ „Țăranul a fost prezentat la noi de o întreagă literatură semănătoristo-poporanistă ca expresia înseși a candorii și franchetei. Aici idilizarea lumii satului se alia cu ideea primitivității sufletului rural, străin de orice complicație și în stare doar de reacții primare. Disimulat, încă o dată, nu e numai țăranul, dar prezentarea disimulării țărănești în literatură constituie un fapt rar, puțin întilnit (la Rebreanu, într-o măsură, și la Gh. Brăescu, cum remarcă Lovinescu), un rezultat important al observației realiste, care prin implicații etico-sociale cu totul inedite lașă de scriitorii amintiți mai înainte conferă o originalitate deosebită prozei lui Marin Preda.” — Ov. S. Crohmălniceanu, *Prozatori contemporani, studii critice de Ion Vițner, Viața românească*, XIV (1961), nr. 9 (septembrie.)

² Bolocan.

Pe de altă parte, deși episodică, imaginea satului din literatura cu problematică militară se înrudește prin tonul realist al descripției cu schițele din viața rurală.

În reflectarea relațiilor sociale din lumea țărănească — și mai ales a psihologiei acesteia — Brăescu este un citadin. Idilizarea satului ca purtător al celor mai înalte virtuți, prezentarea lui în lumina patriarhalismului rural, caracteristici ale curentelor reacționare din primele decenii ale secolului nostru, sînt străine de spiritul operei sale.

Țăranul apare înfățișat într-o lumină realistă, cu psihologia sa atît de specifică, determinată de relațiile sociale concrete în care el acționează. Peste destinele individuale ale personajelor, chenarul în care se desfășoară acțiunea schițelor păstrează întotdeauna veridicitatea istorică, subliniind condițiile inumane de viață ale satului românesc de la începutul secolului al XX-lea.

Este semnificativă în această privință schița *Mulțămii*, în care, din primele rînduri, autorul te introduce în atmosfera vechiului sat :

„Petrec uneori sărbătorile la țară, în Moldova, unde văd țărani din ce în ce mai scăzuți, galbeni, trudiți, peticiți ca și coastele dealurilor ce se-ntind la soare, brăzdate de ogoare scurte, prost lucrate.“

Deși e sărbătoare, oamenii se îndreaptă spre crîsmă „mohoriți“, acolo discutînd tot „necazuri cunoscute“.

Detaliile oferite apoi despre viața unei femei necăjite fac ca mizeria acesteia să depășească prin implicațiile sociale valoarea unei drame personale sau faptul divers.

Tabloul satului este de un profund realism :

„— Porumb ai ?

— N-am nica... toată iarna am cumpărat, și după ce că-i scump, e și stricat, arde-l-ar focu...

— Cum, tu n-ai pămînt ?

— Nici atîtica... Cît îi pe lingă casă, de cresc o pasăre, două... Cu asta mă mai ȝiu... Să hi avut pămînt...

— Copiii sînt bine ?

— Bine, conașule... da' cel mare nu știu ce are de nu vorbește, și o fată, cea de-a doua, n-o știi mata... nu erai aici... care a botezat-o duduca, nu stă-n chicioare... i-s moi și subȝiri ca niște luminărele di ceară.“

Și convorbirea continuă, dezvelind necazuri peste necazuri.

Femeia, remăritată după moartea bărbatului, are casă grea cu Teodor Lemnaru, dar totuși se consideră mulțumită :

„— Îi rău, conașule, văd și eu... da' tot is mulțămită, să cheamă, că să hi fost un om de treabă, nu te teme mata, nu mă lua el cu cinci copii...”

Impresionant portret sufletesc. Femeia suferă în tăcere, în resemnare, și, covârșită de durerile sale, nu cutează să-și judece bărbatul. Amărăciunile, suferințele o fac să accepte viața nenorocită în care se află, păstrându-și într-un fel demnitatea („...Să hi trăit Ion, nu te teme mata, nu mă măritam eu... Da' dac-o murit el, să rămîn pe drumuri, s-ajung de risul lumii...”)

Notațiile scriitorului îți dau posibilitatea să înțelegi că destinul femeii nu se datorează unei căsnicii nefericite, ci are cauze mai adânci, că drama ei se confundă cu drama întregului sat.

În *Socoteala*, aceleași „fețe chinuite”, aceiași „pași trudiți”. La curtea conului Matei, Neculai Boiangiu rămîne înmărmurit la vestea că după o vară de muncă nu are nimic de primit. În ansamblu, schița păstrează un ton grav, reclamat de însuși conținutul ei. Tabloul este sumbru, evocator pentru relațiile sociale din viața satului capitalist. (Mai puțin replica finală : „Ardi-o-ar focul de datorie, dă-mi barem de un rachiu... Să mă bată Dumnezeu dacă am o chicătură de gaz în lambă”, care ține de psihologia individuală a personajului.)

În afara dialogului ascuțit dintre țăran și boier — primul încăpăținat să înduplece inima boierului, celălalt calm și indiferent la suferința țăranului — elementele de cadru participă la întregirea atmosferei dramatice mai mult decât în cazul altor schițe. Natura, prin coloritul ei sumbru, de toamnă, agravează semnificația discuției, amintind zilele de iarnă ce se apropie :

„Țarinile, pustii, se înfrățeau în culori mohorite. Un singur plop, cu foile însingerate de rugină, apărea pe deal, la marginea pădurii, galbenă ca o făclie aprinsă la capul toamnei, ce-și dădea sfârșitul...”

Misticismul rural, mult speculat în literatura semănătoristă, cunoaște o replică în proza satirică a lui Brăescu, mizeria țăranului fiind deseori asociată cu obscurantismul religios, cu superstițiile din viața satului. În interpretarea fenomenelor sociale, scriitorul exclude divinitatea, manifestînd mai de-

grabă aversiune față de instituțiile religioase. Slujitorii cerului apar de obicei în scrieri în vecinătatea lui Bachus, comercializând credința celor săraci cu duhul (*Liderul*), constituind în același timp un termen de comparație pentru determinarea vicleniei („șiret ca un prelat”).

În corespondența scriitorului întâlnim câteva rînduri care ne fac să înțelegem mai bine acest aspect al creației sale. Ridiculizînd „minunile” faimosului Petrache Lupu, nota cu luciditate: „Dar toate religiile au la bază asemenea prostii, fenomene pe care oamenii nu și le puteau explica pe atunci, minuni necontrolate, care s-au transmis deformîndu-se, îngroșîndu-se de-a lungul anilor. Avem un sfînt mai mult... Popa și circiumarii din Maglavit fac avere.”¹

Străin de misticismul tradiționalist, Brăescu satirizează în repetate rînduri superstiția religioasă. În viziunea lui despre sat, credința nu înobilează pe țaran, ci se conjugă cu ignoranța.

În schița *Necazuri...*, două țărănci discută la țîrg despre nenorocirile ce s-au abătut asupra uneia dintre ele. Bărbatul îi zace în casă („să-nădușe în chept”) și, pe deasupra, s-a mai îmbolnăvit și porcul. La țîrg venise după veterinar (*vitriinal*), să-i dea niște „oușoare” porcului. În ignoranța ei, pe bărbat îl știe în grija lui Dumnezeu („Că omul dacă are zile lăsate de la Dumnezeu, trăiește, da’ dacă i-o sunat ceasul, s-o mîntuit... Da’ gita, ce știe ea...”). „Pricepută”, cealaltă o învătă să-i dea cumătrului o „țarcă” friptă de vie, „cu pene cu tot” („...dacă nu s-o face ghine din asta, să știi că nici zile multe n-are”). În discuție, gîndurile sînt răzlețite, trecînd aproape fără noimă de la un necaz la altul. Condițiile nenorocite de viață o fac însă pe femeie să fie obsedată de gravitatea ambelor evenimente („...atîta gită am... dac-o muri, ce mă fac eu la iarnă c-o casă de copchii...”).

În schița *Skoda la țară*, moș Niță crede cu sinceritate că sfîntul Pafnutie ajută bețivilor să se ridice de jos, și-l prăznuiește în fiecare an pentru plinătatea strugurilor din vie. Drept e că de la an la an se tocmește cu divinitatea și scade tariful popii, gîndindu-se că „Dumnezeu nu se uită la bani, ci la sufletul omului”. În naivitatea lui crede că guvernul, făcînd rugă-

¹ Scrisoare către Ileana Negulescu, nepoata scriitorului, trimisă din Bascov la 10 august, [1937 ?].

ciuni, ar afla secretul listei cifrate, cu numele celor care au încasat comisiunile în afacerea Skoda. Tonul ironic al scriitorului, interlocutor în discuția cu moș Niță, reliefează și mai mult naivitatea credinței.

„— Ei, ține minte ce-ți spun eu... Să facă guvernul rugăciuni și găsește *țifru*...

— Ei așa !...

— Te prinzi cu mine ?

— E târziu, moșule.

— Când vrea Dumnezeu...

— Știu, dar s-au rugat ceilalți să nu-l găsească.

— Care ceilalți ?

— Șperțarii.

— Hoți, domnule !... Zi-i, le-a dat în gând...

— Hoți, nehoți, vorba e că li s-a împlinit ruga... S-au închinat, se vede, din toată inima, și au rămas cu banii.

— Păi eu ce vă spuneam ?... Dumnezeu nu se uită în punga omului, ci în sufletul lui."

Naivitatea religioasă, potrivit căreia și încurcăturile din viață se fac cu complicitatea divinității, o întâlnim satirizată pe un alt plan în *Credința*. Minunată de isprăvile sfintei Varvara, o bătrinică i se roagă să-i dea un nepoțel, întârziat să sosească în casa fetei sale, pricină din care aceasta nu mai are trai bun cu bărbatu-său. Pe neașteptate, sosește un copil în casa babei, adus însă de cealaltă fată, nemăritată („...-n prostia me, am uitat să spun numele celei măritate, și sfinta, dac-o văzut așa, a dat ea la cine o vrut să deie").

Ca și în cazul celorlalte schițe din lumea satului, satira nu vizează o categorie socială, țărani fiindu-ne prezentați în ansamblul lor ca niște fapte apropiate scriitorului. Mîhnit de condițiile vitrege în care aceștia își duc existența, el critică cel mult ignoranța lor, condiționată social de însăși orînduirea bazată pe exploatare, profund interesată în obscurantismul țaranului. Unii cercetători, tentați să confunde planurile, ar trebui să observe că între idilizarea sentimentelor de religiozitate ale țaranului și satirizarea lor, ultima alternativă reprezintă un plus indiscutabil, mai ales în perioada în care semănătorismul rătăcise, nu de puține ori, condeiele unor scriitori.

Discuția poate fi oricînd lărgită și asupra altor forme de manifestare a obscurantismului burghez satirizate de Brăescu,

Supusă mai puțin interpretărilor, publicistica lui ne ajută să înțelegem semnificația creației. Nu o singură dată scriitorul a luat în scris apărarea țăranilor. Sintetizând într-un tip (Chiriac ¹) profilul omului din popor, scria, printre altele :

„Chiriac este românul care duce greul. Este țăranul statornic, care ară și nu se alege cu nimic ; meseriașul cuminte, care n-are de lucru ; învățătorul onest, care trăiește fără leafă ; funcționarul umil, pindit mereu de curbă ; pensionarul credincios, care ia la trei luni o pensie ajustată de perceptori.”

În viziunea sa, țăranul încetează deci să aibă o existență singulară, fiind profilat pe un fundal social mai larg, angrenat în complexul relațiilor orînduirii burgheze, unde Chiriac „este condus de cițiva panglicari”, „sortit să moară de foame, de reforme și de uniforme”.

De aici și libertatea scriitorului de a satiriza în psihologia țăranului unele trăsături înapoiate, care nu aparțin cu strictețe mediului său social, ci unei mentalități străine. Dublul caracter al țăranului, pe de o parte exploatat, pe de altă parte mic proprietar, generează o psihologie specifică, excluzînd orice umbră de idilizare.

În tipologia țărănească este bine surprins de Brăescu spiritul de neîncredere al săracului față de dărnicia mai-marelui. Furat la fiecare pas, nu poate realiza un atare miracol, ajungînd chiar la situații ridicole. Femeia din schița *Țăranii noștri (Doi vulpoi)* refuză să vîndă unui maior o găină cu cincisprezece lei — cerînd cu încăpăținare treizeci și cinci („dac-așa se vinde la tîrg...”), după ce în prealabil acesta refuzase s-o ia de pomană.

Bine reliefată este de asemenea șiretenia țăranului în raporturile lui cu omul avut. Ivindu-i-se ocazia să-l păcălească, nu-și face probleme :

„— Cum mă, toți sînteți ticăloși ?

— Parcă noi nu căutăm boieri cumsecade” (*Țăranii noștri* ²).

Mistificarea propagandei burgheze, potrivit căreia țăranul român era sărac din cauza băuturii, găsește o replică în schița *Cînd vrea Dumnezeu*, izvorul avuției fiind descoperit în furt.

¹ *Chiriac*, *Dimineața*, XXVII (1921), nr. 8.886 (20 septembrie).

² *Țăranii noștri*, *Dimineața*, XXVIII (1932), nr. 9.244 (21 septembrie).

Ultragîndu-i-se demnitatea, țăranel nu ezită să crească prețul vînzării, pe care este silit s-o accepte. În *Tocmeala*, boierul se încăpățînează să aducă la curte pe Domnica, fata unui om strivit de nevoi, cu toate împotrivirile acestuia. Văzînd că n-are încotro, fata acceptă, adăugînd : „Atunci ni-i mai da mata și o vacă”, cu intuiția zilelor ce o așteaptă.

În proza scriitorului inspirată din lumea satului, dragostea cu multiplele-i valori, eliberată de prejudecăți clericale, trăiește în limitele firescului, ca un atribut al tinereții. Cînd e cumpărată prin căsătorii nepotrivite (*Pocăința*), adulterul este iertat, gravitatea faptului fiind scuzată în pofida geloziei neputincioase a soțului bătrîn.

Romeo Popescu din schița amintită „era nu numai în vîrstă, ci și inspector general”. Desperarea lui în fața infidelității soției este împărtășită numai de starețul mînăstirii. „Mama Floarea”, altminteri credincioasă, dovedește înțelegere și bun-simț, bănuind în simplitatea ei că vina nu-i a tinerilor, ci în căsătoria „nefericitului” îndreptată împotriva naturii.

„— Iart-o, maică.

— Dumneata ești, mamă Floareo ?

— Eu, părințe. Dă-li-i ci li-i da și mîntuiți, că-s tineri și-i păcat.”

„Păcatul” găsește deci o definiție mai exactă în mentalitatea femeii, apropiată de adevărul vieții.

Reflectînd relațiile matrimoniale din viața satului, scriitorul nu le idilizează. Mentalitatea burgheză cu privire la căsătorie este, la rîndul ei, satirizată. Obligația „zestrei”, prezentată ca o povară în viața familiei țărănești, mutilează uneori sufletele oamenilor (*La fintînă*, *Înzestrare*).

Zbătîndu-se în ignoranță, țărani dibuie cu greu în proza scriitorului adevărurile vieții. Cei chemați să-i lumineze sînt la rîndul lor săraci în instrucție. Dacă în corespondența fostului ofițer se întîlnesc fragmente pline de căldură cu privire la învățători, opera nu lasă să se întrevadă aceleași sentimente. Dimpotrivă, apariția sporadică a acestora în paginile schițelor este însoțită de un zîmbet caustic, care vizează lipsa lor de pregătire. Într-o altă situație, „învățătorul”, ce ne este cunoscut din *Jocul de război*, face în schița *Pocăința* noi precizări lingvistice de genul *cartușelei*.

„Grădina era parfumată și vinul delicios.

— Ăsta-i un nectar ! exclamă transportat Popescu.

— La lichiduri se zice hectolitru, insinuă roșindu-se învățătorul.”

Remarcînd meritele scriitorului în schițarea unor tablouri realiste din lumea satului și în special în conturarea tipologiei țărănești, trebuie totodată îndepărtate exagerările, lipsite de discernămint critic, strecurate în unele studii consacrate operei lui.

Reflectînd satul, Gh. Brăescu nu pătrunde în esența relațiilor sociale, neînțelegînd complexitatea lor și în special dinamica luptei de clasă. El se oprește la un stadiu incipient al stărilor țărănești, al luptei surde, în care cei asuprași acumulează revoltă, fără a părăsi relația pașnică.

Fostul militar trecuse pe lângă experiența tristă a lui 1907 fără să fi reținut esența ei. Notățiile fugitive despre răscoala țăranilor din romanul *Moș Belea* reliefează neînțelegerea dramei sociale. Scrierea înregistrează aspecte de suprafață, fără a medita asupra cauzelor.

De asemenea, furat de pitorescul situațiilor, cade uneori în naturalism (*Acuzata, Pe calea Domnului*¹, *Spleen*²), sau în pură anecdotică (*Leacuri*).

★

Pare curios, dar, după numărul paginilor, cele mai multe lucrări din proza lui Brăescu nu sînt inspirate din lumea cazonă — așa cum se menționează curent despre opera sa — ci din viața civilă, marea lor majoritate satirizînd moravurile, mentalitatea burgheză, surprinsă în multiplele ipostaze ale unor personaje tipice claselor avute și micii funcționării. Ne referim nu atît la lucrările publicate în volume, ci la sutele de schițe, pamflete, miniaturi artistice, foiletoane, uitate în paginile revistelor și ziarelor vremii. Parcurgîndu-le, cercetătorul constată că nu rămîn prea multe aspecte ale lumii mercantile în afara șatirei lui Brăescu. Imaginea scriitorului, ancorat puternic în realitățile epocii, ne-o înlesnește tocmai această latură a creației sale, mai puțin cunoscută, cu meritele și păcatele ei. Totalitatea paginilor amintite tind să alcă-

¹ *Pe calea Domnului*, *Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.442 (22 august).

² *Spleen*, *Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.359 (30 mai).

tulască o frescă satirică a lumii burgheze din primele decenii ale secolului nostru.

Este drept, autorul lor nu și le-a prea adunat în volume, dar nici nu le-a condamnat uitării. Caracterizându-le, scria în 1929 :

„Desigur, cronicile noastre nu vor rămâne veșnic în hrisoavele închise în biblioteci. Dar lăsate moștenire prin grai, vor deveni mai tirziu basme de pe cînd povestitorul încăleca pe o prăjină și spunea o minciună.”

Principala lacună a acestei creații constă în inegalitate, schițe remarcabile fiind strivite de noianul unei literaturi facile.³Arta scriitorului îi înobilase publicistica, dar ziaristica, inundîndu-i proza, i-a degradat-o.

Am amintit în biografie de vlăguirea forțelor sale creatoare în sute de colaborări, masate în coloanele ziarelor *Rampa* și *Dimineața*. Brăescu a fost pe deplin conștient de această realitate : „E greu să faci spirit cînd ai nevoie de franci și viața e atît de scumpă”, nota despre meseria autorilor de reviste, fără ca personal să aibă o soartă mai bună.

L-am nedreptăți însă dacă din această zonă a activității sale n-am prelua critic acele pagini — nu puține la număr — în care recunoaștem pecetea personalității sale artistice. Considerăm că ele nu fac notă discordantă cu lucrările valoroase, ci, dimpotrivă, întregesc profilul ideologic și artistic al creației lui Gh. Brăescu.

Nu mai puțin adevărat este că prezența lui Caragiale în satira romînească lăsase puține cărări neumblate în cartierele sociale ale burgheziei și ale micilor țirgoveți. Nescriind despre armată și despre sat (cu excepția *Arendașului român*), rămăseseră în afara prozei lui satirice unele drumuri nebătătorite, pe care Brăescu le-a umblat cu prisosință, demonstrînd, prin ineditul caracterelor și situațiilor (firește, nu numai prin acestea), personalitatea artistică. Intrînd în marile zone tematice ale creației caragialiene, pana lui este însă dominată de iluștrul predecesor, rămînîndu-i datoare.

Printre influențele evidente, remarcăm circulația în operă a unor personaje înrudite cu unele tipuri clasice din opera lui Caragiale. La loc de frunte este „Mitică”, care, ca și în

opera maestrului, poartă nume diferite, avînd însă și la Brăescu valoarea unui univers moral tipic. Colindînd mai departe prin bodegi, apărător sau opozant politic, se pronunță în toate domeniile și mai ales pune țara la cale. Mai mult decît toate îi place să vorbească. Orice. Dar să vorbească. Discuția alunecă pe toate planurile, fără nici o coerență. Numai în două pagini (*În clasa doua*) discută despre egalitatea femeii („Vor egalitate, cer drepturi... Poftim, au dreptul să stea în picioare”), semnaleză nepriceperea poliției în prinderea criminalilor („Ia s-avem *dententivi*, ca în America”), stabilește măsuri preventive ca să nu meargă criminalii pe stradă în bandă („Să circule cîte unul... Să n-aibă nimeni voie să umble cîte doi”), confundă Neajlovul cu Siretul („Neajlovul e mai lat”), se pronunță pentru desființarea podurilor de cale ferată („Nu s-ar mai întimpla sinucideri”), stabilește inutilitatea școlii („Tata, Dumnezeu să-l ierte, n-a mai învățat carte, și ținea circumă”), precizează cauzele sărăciei țaranului și — din nou — se refugiază în realități mai depărtate („N-ai văzut în America?... S-a oprit *ancolul*, și merge...”). Mirajul străinătății îl copleșește. „Ciupit” în Moși, necăjit că-i întrerupt în oratorie, Nae Popescu din *Urlătorul* se resemnează plimbîndu-și gîndurile peste Ocean :

„— Niște dobitoci ! Ce vă spuneam eu... Ehei ! Englezii, domnule, cînd e catastrofă, nu mai trăiesc nici unul... Plata !..

— Mai stai, nene Nae.

— Iertați-mă, nu pot suporta, mă doare inima și, să vă spun drept, mi s-a scîrbit... Nu sintem popor, orice ar spune ! Plata !”

Mitică are numeroase surori, înrudite, la rîndul lor, cu alte personaje din opera caragialiană.

„— A murit a lui Barbă-Lată.

— Taaci ! face prefăcută cealaltă. Ce-o fi avut ?

— Din răceală.

— A *anvortat*, dragă, pe ochii mei, și a fost *infectă* ! (*Provinciale.*)

Prin atmosfera lor, aceste creații amintesc continuu modelele, fără a le pașișă, dar și fără a ajunge la înălțimea lor.

Substanța de viață a tipurilor din proza satirică a lui Caragiale este superioară personajelor lui Brăescu, întreaga lor mișcare, vorbire, nuanțată de la un caracter la altul, de la

gest pînă la topica frazei, adîncind semnificația psihologică a fiecăruia.

Nu-i mai puțin adevărat că în proza lui Brăescu se găsesc pagini remarcabile din care rezultă folosirea creatoare a influenței caragieliene. *Nenea Guță* și *Curba Lalescu* — schițe publicate încă din primii ani ai activității sale scriitoricești — rămîn exemple ilustre.

În majoritatea cazurilor, satira de inspirație citadină are în centrul ei caracterul micului burghez. Muncitorimea apare sporadic în proza scriitorului (în special în publicistica literară), dar niciodată ridiculizată.

S-ar putea obiecta că multe dintre personajele ce populează acest sector din operă sînt lipsite de substanță socială. Anecdotică pură, comicul gratuit de situație, caracteristic numeroaselor pagini din *Rampa* și *Dimineața*, facilitează o atare impresie. Observînd moravurile burgheze, Brăescu le descoperă tarele, fără a lua totdeauna atitudinea critică necesară. Aventurile de trotuar, comercializarea amorului, adulterul, teme reluate în zeci de variante — multe dintre ele lipsite de valoare literară — ilustrează, pe planuri minore, descompunerea morală a unei lumi în care — după propriile aprecieri ale lui Brăescu — amorul lui Daphnis și Chloe, Paul și Virginia, Romeo și Julieta, a lui Cyrano de Bergerac rămîne simplă anecdotă.

Scriitorul contrapune acestor stări degradante curățenia și înălțimea sufletească a celui ce muncește.¹

Eliminată de regulă din economia schițelor cazone, femeia își găsește cu precădere refugiu în creația de inspirație citadină. Elementele tragice, dar mai ales cele comice, îi colorează existența. Actele-i sînt guvernate de mentalitatea burgheză, rareori izbutind să alunge povara ei. Prin critica moravurilor epocii, satira este și în aceste cazuri socială, fără însă a contura prea multe tipuri memorabile. Mențin atenția printr-un dens comic de situație și prin cursivitatea dialogului schițele *Cum nasc dramele*, *Pe patul de moarte*, *Cînd plec marși la drum*.

Alte schițe, ca *Sinucigașa*, *Mila*, *Carré de dame*, *Gînd la gînd*, *Școala*, se remarcă prin comicul de caracter al persona-

¹ *Duelul*, *Dimineața*, XXV (1929), nr. 8.156 (1 septembrie).

jelor puse în situația de a dezvălui micimea sentimentelor, incultura și parvenitismul lor.

Și în creația lui Brăescu banul dezumanizează omul. Nu ni se pare exagerat să afirmăm că banul rămâne eroul anonim din satira citadină, rostogolindu-se, zgomotos sau cu discreție, de la o schiță la alta. De cele mai multe ori el guvernează mișcările personajelor, cumpărate, vândute, sau sugrumate de puterea lui. Pentru bani se fac și se desfac căsătorii, prostituarea începînd cu bărbatul oficial. Mentalitatea familiei este proprie clasei avute :

„E bătrîn ? Cu atît mai bine, își va vedea de casă. Nu-l poți suferi ?... O să te deprinzi, fetico ! Mai cit am plîns eu cînd m-am măritat ! În căsnicie nu se caută dragoste ; casa să fie plină și să fii și tu în rînd cu lumea...»” (*Balul prefecturii.*)

Tincuța din *Școala* e socotită „soi rău” — în mentalitatea mamei — nu pentru încurcăturile ei, mai mult sau mai puțin sentimentale, ci pentru că nu s-a aruncat în brațele unui bărbat cu avere („Atîta ambiție aveam și eu, să te văd în *otomobil*”).

Satira scriitorului pune în lumină adevărul potrivit căruia căsătoria bazată, exclusiv, pe calcul meschin ucide dragostea, face din relațiile dintre soț și soție un fenomen de uzură morală. În schița *Răzvrătita* (de atmosferă cehoviană, ca și *Balul prefecturii*), Ginel — sugrumată de viața închisă, lipsită de orizont, oferită de un bărbat pietrificat, sărac sufletește — evadează din cercul existenței mărunte, căsătoria lăsîndu-i pentru totdeauna un gust amar.

Experiența ei este rară în proza scriitorului. Resemnate, personajele feminine își parcelează de obicei inimile, avînd numai grija discreției (*Pe patul de moarte, Cum nasc drama, Cînd plec marți la drum* ș.a.).

Adulterul ne apare din lectura prozei lui Brăescu ca o realitate aproape obligatorie în raporturile matrimoniale mercantile. În paginile consacrate acestei tematici, comicul de situație trece pe primul plan, fiind, de multe ori, cam prea mult „în sine”, în dauna profunzimii psihologice a personajelor.

Interesante sînt unele reacții ale bărbaților în fața adulterului guvernat de puternicia aceluiași „vițel de aur”. Imbrăcînd din greșeală hainele doldora de bani ale amantului, Sever Popescu, din schița *Cînd plec marți la drum*, acceptă

tacit infidelitatea soției, gîndindu-se cu desperare că ar putea pierde „afacerea“ neașteptată.

Portretele unor negustori sînt și mai ilustrative pentru dezumanizarea omului robit de aur. Pe patul de moarte, Șicu, circiumarul, nu ę îngrozit de viața pierdută, ci de capitalul lăsat în voia soartei :

„— E avere multă, Mișo ! Trebuie cap de bărbat...” (*Gînd la gînd.*)

În *Robii banului* relațiile de familie sînt relații de tîrg, anihilînd orice umbră de omenesc.

Deși nepublicată în volum, ambele schițe se remarcă prin sobrietatea stilului și vioiciunea dialogului, prin lumea spirituală concentrată în cîteva tipuri al căror contur psihologic se definește, surprinzător, prin cîteva replici (trăsături specifice artei scriitorului).

Profilul ideologic al creației lui Brăescu este întregit de satira politicianismului burghez. Un ministru (*Pricopsitul, Liderul*) și un prefect (*Interviu-expris*) fac carieră folosind, în egală măsură, demagogia și prostia. Schițele au mai mult valoarea unei atitudini, realizarea artistică fiind modestă. Iluștrii demagogi din opera caragialiană degenerază în proza lui Brăescu, devenind copii decolorate.

Dintre multiplele miniaturi artistice publicate în paginile ziarelor, reținem cîteva în care satira scriitorului vizează direct nedreptatea socială și, în special, jaful ca mijloc de căpătuire a clasei avute (*Roata, Omor prin imprudență, Peste zece ani*).

Satira, însoțită de un zîmbet amar, trist, surprinde de asemenea disprețul ciocoiesc al bogatului față de lumea celor umili. Apar în schițe ca *Sufletarul* și *Moșu* figuri luminoase, curate, victime ale rînduielilor vremii, personaje înconjurate cu dragoste și compasiune de scriitor.

Puse față în față, sentimentele de dragoste și ură definesc cu claritate crezul umanitar al scriitorului, sensul întregii sale creații

★

Analizînd personalitatea artistică a lui Gheorghe Brăescu, critica vremii a intuit calitățile reale ale prozei sale satirice. Îndepărtînd exagerările amintite din studiile lui E. Lovinescu,

consacrate scriitorului, reținem din paginile acestuia contribuțiile la analiza mijloacelor artistice, pe care ulterior marea majoritate a criticilor le-au confirmat. adăugând în plus elemente noi.

Dacă la Caragiale momentele și schițele folosesc deopotrivă capacitățile epicului și dramaticului, în proza satirică a lui Gheorghe Brăescu pe primul plan trec elementele dramatice.¹ Firește, excludem stricta delimitare, nu puține schițe din opera caragialiană fiind construite preponderent pe dialog, cum și la Brăescu se întîlnesc lucrări în care epicul trece pe primul plan. Așa, de pildă, în schița *Foca*², elementele narative au prioritate, replicile — reduse la minimum — fiind auxiliare. Nu este singurul exemplu. De reținut că uneori elementele epicului nu sînt folosite exclusiv pentru fixarea cadrului în care se desfășoară acțiunea, ci și în portretistică. Iată, de pildă, cum se deschide schița *Pe patul de moarte* (de remarcat și întrebuițarea elementelor grotești) :

„Conu Tache Grosu era mic și sfrijit ca un mîț părăsit, purta chelie, barbișon și umbrelă.

Dimpotrivă, coana Victorița, nevasta lui, era un munte de femeie, colorată ca un jandarm rural, mustăcioasă ca un dascăl de țară. Din ziua nunții ocupase tot patul, toată trăsură, îl acoperea cînd ședeau alături pe scaune și era gata să-l ia la subsuoară ori de cîte ori treceau strada, atît părea de neisprăvit alături de ea.

Conu Tache îi știa de frică. N-avea voie"... (ș.a.m.d.)

Înainte de a intra în acțiune, profilul acestor personaje este — în linii mari — conturat.

Nu aceste cazuri sînt însă preponderente în creația lui Brăescu. De regulă, caracterele se definesc prin propria lor mișcare, prin propriile lor cuvinte. Artă scriitorului constă îndeosebi în vioiciunea dialogului, în posibilitatea sintetizării unor caractere și situații prin folosirea numai a cîtorva re-

¹ În studiul lui S. Iosifescu, care însoțește ediția Caragiale — *Opere* (Editura de stat pentru literatură și artă, 1959), se scriu următoarele despre influența stilului caragialesc :

„Influența stilistică se regăsește chiar la cei mai însemnați dintre continuatori : originalitatea lui Gheorghe Brăescu e incontestabilă. În schițele acestuia [...] există ecouri în rolul covîrșitor al dialogului, în povestirea-pantomimă și în modul cum transcrie fanteziile logice și gramaticale ale vorbirii inculte.”

² *Realitatea ilustrată*, III (1929), nr. 26 (22 iunie).

plici. Dialogul — cursiv și scăpăraitor în majoritatea schițelor — realizează dinamica acțiunii, culminată de regulă cu un deznodământ neașteptat sau cu o poantă hazoasă.

Elementele auditive și vizuale se contopesc în replici, făcându-te nu numai să auzi vorbele personajelor, dar să le și vezi întreaga lor mișcare. Concentrarea dialogului elimină de cele mai multe ori intervențiile din afară ale scriitorului. Un exemplu :

„— ...L-o ajunge și pe dinsul păcatul, nu te teme, întoarce-i-s-ar pomana și n-ar mai avea zili, că mi-o nenorocit copchila, trăsni-o-ar Dumnezeu s-o trăsnească...

— Șăzi, cumătră, nu mai da într-însa... Amu digiaba dai. Șăzi, că omori fata...” (*Inzestrarea.*)

Simplitatea, concizia și expresivitatea rămân calitățile de bază ale dialogului. Judecată izolat, o replică nu-ți spune prea mult, dar asamblată în restul schiței, prinde culoare și împrumută totodată întregului cadru luminile ei.

În economia schiței dispar cuvintele de prisos, stilul fiind, cu mici excepții, potrivit prolixității. Uneori comprimă o situație într-un spațiu extrem de redus, fără ca acest fapt să împietzeze asupra conținutului.

Schița *De la popotă* depășește cu puțin spațiul unei singure pagini, dar ipostazele în care sînt prinse personajele te fac să reconstitui, deasupra celor citorva replici fulgerătoare, o întreagă atmosferă cazonă. După primele cuvinte ale colonelului, portretul spiritual este aproape încheiat, suficiența, încăpăținarea, prostia lui prinzind relief din puținele replici pe care le are în întreaga schiță.

Spontaneitatea situațiilor, cursivitatea discuțiilor, oralitatea expresiei verbale îți lasă continuu impresia de autenticitate.

Schema clasică a schiței lui Brăescu este alcătuită dintr-o scurtă descriere introductivă, referitoare în special la cadrul acțiunii, și din dialogul care irumpe în final prin neprevăzut.

S-a remarcat pe drept că elementele descriptive din opera scriitorului nu sînt totdeauna edificatoare pentru arta scriitorului.¹ Fără să aibă valoarea replicilor, descripția izbuteste însă nu de puține ori să păstreze sprinteneala stilistică a întregii schițe, întregind o atmosferă.

¹ G. Călinescu : *Istoria literaturii române...*

„Sedeam în pridvor. Fericit, încălzit de soare, urmăream înduioșat zborul unei berze, mesager proaspăt, ce plutea alb și negru în albastrul cerului, ca o capeluță cu bride de pe timpul bunicăi. Portița scîrții cu motiv de operetă, cîinii lătrară alene, și un unchiș, înflorit la față, înaintă cu mersul frînt de munci grele...” (*Skoda la țară.*)

După aceste rînduri, care întregesc culoarea rustică a schiței, personajele sînt lăsate „singure” să se descurce în ițele acțiunii, fără nici o întrerupere „din afară”.

Amănunțele, strecurate pe neobservate în unele schițe, izbutesc să rezume o situație, o atmosferă sau sensul unei direcții. Iată cum este surprinsă febrilitatea cazărzii înaintea inspecției :

„...Pretutindeni, oameni desculți, în cămăși și izmene, spînzurați pe la ferestre, urcați pe schele de paturi, cu scufe de hirtie, stropiți de var pe obraz. În curte, mormane de saltele și pături, rufe întinse la uscat, în pomi, pe gard, pe iarbă. La fîntină se freacă de zor gamelele. Mai la o parte, o pereche de spoitori, cu țiganca veșnic însărcinată, la foale...”

Rezultatul : „În ziua inspecției, cazarma plînge cu lacrimi de unsori proaspete.” (*Un om dintr-o bucată.*)

Uscăciunea stilistică din unele intervenții narative ale scriitorului nu este condiționată de o insuficientă stăpînire a mijloacelor artistice. Relatarea seacă a unor fapte este determinată de însăși substanța respectivelor lucrări, ca un raport direct dintre conținut și formă.

„Antilirismul” scriitorului a fost comentat în diferite rînduri de către cenacliștii *Sburătorului*. În 1925, F. Aderca sublinia că prezența lui Brăescu în cercul condus de Lovinescu „a fost cea mai salutară reacțiune împotriva orgiilor de lirism, care amenințau să descompună chiar creierii cu deosebire robuști ai cercului”, adăugînd că, după viziunile lubrice oferite de Ion Barbu și de amețitorul joc de nuanțe psihice ale Hortensiei Papadat-Bengescu, dialogul și peisajul lui Brăescu — caracterizate prin prospețime și umor — erau de-a dreptul „*dușuri scojiene*”¹.

Că forma folosită de prozator în schița satirică este determinată strict de conținutul ei ne-o dovedește volumul de

¹ De vorbă cu Gh. Brăescu, *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).

Amintiri, aflat la antipodul acestuia prin pronunțatul său caracter liric.

„Ca o pasăre călătoare mă întorc către locurile în veci pierdute, să caut leagănul copilăriei mele, de care m-a despărțit din ce în ce mai mult, cunoștința binelui și a răului, nesigur dacă am suferit mai mult de pe urma răului ce mi-au făcut sau a binelui pe care mi l-au dorit oamenii. De câte ori mă întorc cu gândul la împărăția copilăriei mele, deșir cu sfială șiragul amintirilor...”¹

Poezia copilăriei solicita forme adecvate, și scriitorul a știut să le folosească din plin, dăruind literaturii române una dintre cele mai izbutite evocări a anilor dinții și ai adolescenței. Coloratura prozei, plasticitatea și pitorescul ei, dozarea elementelor lirice și epice în evocarea copilăriei întregesc personalitatea sa artistică.

Folosirea elementelor lexicale în conturarea unor tipuri atestă și pe acest plan valoarea literaturii sale. În dialog, limbajul personajelor este diferențiat, subordonat categoriei sociale, gradului de pregătire și lumii sale sufletești. Într-un fel vorbește plutonierul Bucurei (*Doi vulpoi*) — cu viclenia sa neșlefuită, întovărășită de asprimea glasului, în care majorul își sprijină autoritatea — într-alt fel soldatul Burdulea — cu simplitatea și bunul-simț al omului cinstit — deși ambii, ca grad de învățătură, nu se află pe trepte diferite. Același lucru în lumea ofițerilor, negustorilor etc.

În compoziție, scriitorul urmărește cu multă minuțiozitate replica finală sau notația personală cu care culminează respectivele schițe. Cercetarea unor variante ne atestă această preocupare. Un exemplu ni-l oferă schița *Mila*. Varianta publicată în revistă este mult diluată. În volum, schița este eliberată de unele lungimi, replica finală („Eu sînt milos”) concentrînd intenția satirică mai bine decît momentele melodramatice cu care culmina varianta anterioară.

Frecvent, găsim un surplus de haz în replicile finale, rostite, în majoritatea cazurilor, cu cea mai mare seriozitate. Ridicole, personajele lui Brăescu n-au simțul umorului. În schița *Carré de dame* replica finală a uneia dintre parvenitele angajate în partida de pocher este o chintesență a profilului lor :

¹ *Amintiri*, pp. 12—13.

„— Nu te lega de mama, că mama e moartă. Dacă-ai ști dumneata cine a fost mama mea! E născută Popescu, din ramura cea bună, așa că vezi dumneata... Hai, fă-le... dă-te dracului...”

În *Jurământul*, după ce asistăm la gruparea recruților pe confesiuni, semnalăm necunoașterea noțiunii de „liber-cugetător” de către maiorul venit să organizeze treaba. Pus în incurcătură de noul recrut (ateu), nu bănuim însă unde-l poate duce capul pe comandant. Replica neașteptată: „Marș la catolici”, spusă cu greutate, ni-l întipărește și mai mult în minte, provocându-ne risul.

De obicei risul — singurul erou pozitiv în opera scriitorului — întovărășește aproape constant lectura paginilor sale, fără explozii, transformându-se de multe ori într-un suris amar, ironic. Brăescu urmărea cu atenție acest lucru. O desprindem din relatările lui (1927) referitoare la înființarea unei reviste umoristice, „care ar biciui moravurile politice și sociale, fin, dar transparent, picant, fără grosolanie, să ridă lumea, nu să hohotească jandarmii”¹.

Revista n-a luat ființă, dar umoristul și-a realizat cu prisosință intențiile în opera sa.

★

Vocația dramatică a lui Gh. Brăescu, demonstrată cu prisosință în schiță și nuvelă, presupunea în mod firesc și o realizare în teatru. Arta condensării unui caracter prin intermediul câtorva replici, concizia expresiei verbale, calitatea observației, conturarea personajelor în acțiune prin propria lor mișcare solicitau orientarea spre dramaturgie. Piesele *Vine doamna și domnul ghegeneral* (1924) și *Ministrul* (1926) sînt însă departe de pronosticurile optimiste ale criticii literare. Ambele, satirice, rețin atenția printr-un interes strict documentar. Prima lucrare este o dramatizare a nuvelei cu același titlu, diferențele de cadru și personaje fiind neesențiale. În centrul piesei rămîn aceleași personaje ridicole, înlănțuite în atmosfera febrilă a pregătirilor dinaintea vizitei *doamnei și domnului ghegeneral*. Prin tematică, *Ministrul* se înrudește de asemenea cu unele schițe pu-

¹ *Universul literar*, XLIII (1927), nr. 15 (10 aprilie).

blicate anterior. *Pricopsitul* (1921), *Liderul* și *Ionel* (1926) anticipaseră satira politicianismului burghez din dramaturgie. Pe de altă parte, goana după căpătuială a omului lipsit de scrupule, parazitismul social, satirizate cu virulență în piesă, nu sînt laturi străine de proza de inspirație cazonă. În civilitate, Popescu-Cadrilater din *Ministrul* păstrează substanțial conturul unor personaje întilnite în nuvelistică. Om de nimic, stîlp de cafea și în același timp șeful organizației politice locale, ajunge ministru, rotunjindu-și averea. „Am încercat să răzbun opinia publică fixînd în cronica teatrului românesc ticăloșia moravurilor politice de azi”¹, mărturisea scriitorul într-o discuție cu prilejul punerii în scenă a comediei sale. „...Toate personajele sînt tipuri de provincie. I-am văzut și am trăit între ei. Vei întilni în piesă pensionari ce joacă toată ziua cărți împreună cu politicieni ce consideră țara un bun moștenit, ce trece de la unul la altul, fără nici o obiecție. Exact situația măgarului din fabulă care servește la trei frați fără să fie hrănit. Fiecare stoarce și muncește țara, dar la hrănit nu se gîndește nimeni...”², adaugă Brăescu într-un interviu.

Judecată în lumina intențiilor mărturisite, comedia *Ministrul* marchează o etapă în evoluția gîndirii politice a autorului, conținutul de idei al piesei demonstrînd pătrunderea lui în relațiile sociale ale epocii.

Insuficiențele dramaturgice ale creației sale fac însă ca aceste intenții generoase să nu beneficieze de realizarea artistică necesară. Lipsit de o concepție clară asupra teatrului, nestăpînînd mijloacele tehnice ale genului, scriitorul își ratează încercările, uimindu-și criticii cu insuccesele sale. Replica, condiție esențială în teatru, scăpărătoare și plină de spirit în proza lui Brăescu, se dovedește ineficace în dramaturgia sa. O dovedește cu prisosință dramatizarea nuvelei *Vine doamna și domnul ghegeneral*, în care recunoaștem cursivitatea dialogului, fără însă ca acest element să salveze ansamblul. Replica în nuvelă definește personajele sub aspect caracterologic, pe cînd în teatru această însușire se dovedește insuficientă, neizbutind să aibă o funcție

¹ „*Ministrul*” la Teatrul Caragiale. D. Gh. Brăescu despre comedia sa, *Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.461 (10 septembrie).

² De vorbă cu d-l Gh. Brăescu cu prilejul unei piese noi, „*Ministrul*” — comedie în 3 acte, *Viața literară*, I (1926) (6 noiembrie).

dinamică, să „împingă înainte” desfășurarea acțiunii. Transplantată din paginile cărții pe scenă, lumea personajelor lui Brăescu își pierde conturul artistic, cunoscut și recunoscut în schiță și nuvelă. În fața rampei, aceiași eroi care ne-au uimit în proză prin naturalețea lor devin stîngaci, orbiți parcă de lumina reflectoarelor.

În mare măsură, la căderea pieselor amintite contribuie caracterul lor static. Acesta este reversul lipsei de conflict din dramaturgia lui Brăescu. Nu ni se pare exagerat să afirmăm că aproape nu se poate vorbi despre existența unui „conflict” în piesele sale. Comedia în două acte *Vine doamna și domnul ghegeneral* reliefează pregătirile „sărbătorești” prilejuite de apropiata vizită a comandantului. Toate liniile converg spre conturarea unui tablou de atmosferă în care personajele nu evoluează în nici un fel traversînd scena cu un profil constant. Lipsite de un dens comic de situație, de o creștere a tensiunii dramatice, piesa cu același titlu se caracterizează prin monotonie, caracterul ilar al „pregătirilor” fiind o simplă sursă de umor, și nu motorul acțiunii, cum s-ar părea că intenționase autorul.

Cu *Ministrul* se petrece în linii mari același lucru. Actul întâi introduce spectatorul în culisele unui club politic, unde masa de joc adună în jurul ei reprezentanții protipendadei. Vestea căderii guvernului și numirii noului cabinet, printre membrii căruia se numără și șeful organizației politice locale, umple de bucurie inimile partizanilor. Sfîrșitul actului culminează cu împărțirea demnităților județene și afacerilor comunale.

Actul doi proiectează cîteva momente din viața noului ministru și a familiei sale, făcîndu-ne cunoscute cîteva din „învîrtelile” demnitarului, precum și aventurile extraconjugale — puțin încurcate — patronate de atotputernicia banului. Căderea noului guvern determină înaltul funcționar să-și însușească fondurile secrete ale ministerului. Ultimul act — desfășurat între zidurile penitenciarului — reduce membrii clubului de provincie în jurul „prizonierului”. Supărările sînt de scurtă durată. Se pune la cale o nouă combinație politică, menită să reabiliteze puterea șefului detronat, după care acesta este omagiat cu anticipație în contul viitoarelor misiuni. Sosirea procurorului, venit pe neașteptate, este urmată de eliberarea „ministrului”.

Săracă în fapte, în situații încordate, lipsită de o tensiune dramatică, piesa se desfășoară trenant, linear, fără obstacole, în așteptarea unor confruntări, a unui deznodământ ce întârzie să sosească pînă la ultima cădere a cortinei.

Necunoașterea tehnicii dramatice contribuie în mare măsură la insuccesul piesei. Un amănunt de istorie literară o dovedește cu prisosință. Citită în cenaclul *Sburătorului*, cam în același timp cu lectura *Domnișoarei Nastasia* a lui G. M. Zamfirescu, piesa *Ministrul* s-a bucurat — în ciuda unor rezerve — de succes, lucrarea celui alt dramaturg lăsînd „impresia de cenușiu”¹. E. Lovinescu subliniază că la punerea în scenă a celor două piese (septembrie 1927) destinul lor a fost diferit, contrar impresiilor inițiale.

În roman limitele creației artistice sînt de asemenea evidente. *Moș Belea*, *Conașii*, *Primii și ultimii pași*, *Margot* — romane publicate între 1927—1942 — rămîn la periferia operei lui Gh. Brăescu.

Moș Belea (1927) este cronică a unei vieți mărginite, străină de idealuri înalte, „eroul” fiind ofițerul Roiban, întilnit și în nuvelistică. Cu o adolescență grea, încercat de nevoi, mulțumit cu o viață modestă de gospodar provincial, Roiban „nu cunoscuse decît casa și cazarma și credea că, în afară de ele, nu există mîntuire pentru un militar”. Corect în viața cazană, este nevoit să suporte lucrăturile celorlalți comandanți, urcînd cu greu treptele ierarhiei militare. Grădinile de zarzavat și împodobirea regimentului cu candelice și icoane se numără printre puținele sale mulțumiri. Aproape senil, părăsește armata cu gradul de „general în retragere”, dar pentru puțin timp, căci împrejurările primului război mondial îl transformă în comandant de brigadă. Incompetența îl azvîrle din primul moment în lagărul de prizonieri, unde, lipsit de orice demnitate, se comportă lamentabil. La sfîrșitul războiului, „demn urmaș al lui Traian, Roiban se întorsese pe scut”. Sărbătorirea „eroului” încheie paginile romanului. Cuvintele fostului prizonier, rostite printre lacrimi într-un discurs patriotard, pare să fie și concluzia cărții :

¹ E. Lovinescu, *Critice, Ediție definitivă*, vol. III, p. 164.

„...De acum înainte datoria voastră, băieți, e să fiți cu minte, să învățați carte, să ajungeți care doctori, care avocați, care inginer, cine vrea și ofițer.”¹

Recunoaștem în paginile romanului unele virtuți artistice, atestate cu prisosință în schițe. Câteva episoade sînt chiar antologice. Capitolul XIII, de pildă, cu pronunțatul său caracter satiric, reconstituie cu plasticitate lumea mărunță a țirgușorului de provincie, în care falsele valori ajung centrul atenției publice, iar micile scandaluri prind conturul unor evenimente deosebite.

De asemenea, personajul central, Roiban, este surprins uneori în situații semnificative, dezvăluindu-i-se astfel trăsăturile sale dominante, ce-i conferă o individualitate artistică.

Așezat însă continuu în prim-plan și angrenat nedibaci în complexul vieții sociale ale cărei sensuri scriitorul nu le deslușește întotdeauna cu maturitate (evenimentele anului 1907, raporturile cu instituția monarhiei etc.), eroul romanului se mișcă anevoios, totalitatea paginilor caracterizîndu-se prin monotonie. Ca și în alte romane, solistul e de clasă, dar acompaniat de amatori.

Arhitectonica deficitară a creației romanești se verifică și în cazul *Conașilor* (1936). Satiră a vieții burgheze, romanul aduce în centrul acțiunii lumea dezumanizată a jucătorilor de cărți, în care averile apar și dispar cu ușurința proprie claselor parazitare. El reflectă destinul unei familii avute, risipitoare, dar și rapace în goana după avuție, imoralitatea fiind fundalul pe care se desfășoară existența membrilor ei.

Acțiunea se petrece în primele capitole la Iași, în familia locotenentului de administrație Dodel Patriciu, infidelitatea soției sale, Didina (fata preotului de la biserica Tălpăları), reținîndu-ne cu deosebire atenția. Experiența acestei căsnicii este reeditată apoi de fata lor, Cocuța, căsătorită cu Vasilică Pavli, feciorul unor bogătași. Viața lor, legată de lumea tri-poului pe care-l patronează la București, stă în centrul romanului.

Lipsit de o largă respirație epică, scriitorul își anulează calitățile artistice verificate numai în surprinderea unor momente din evoluția personajelor sale. Dialectica transformării

¹ Gh. Brăescu, *Moș Belea*, p. 219.

lor, necesară amplelor incursiuni în viața eroilor, rămîne străină creației sale.

Apreciind lectura *Conașilor* ca „interesantă”, G. Călinescu remarcă totodată adevăruri valabile pentru înțelegerea limitelor artistice a tuturor romanelor amintite.

„Însușirile de observație și de stil ale domnului Brăescu cer un roman de comentariu al vieții, făcut din părți simetrice, în care să poată domina amănuntul. Orice încercare de imitare a vieții prin masivitate nu convine autorului, întrucît există cealaltă observație anecdotică, care cere alt program de desfășurare. Cine sfătuiește pe d. Brăescu să scrie roman *obiectiv* face o greșală. Domnul Brăescu este, ca și Caragiale, un stilist, cu toate vorbele memorabile. De ce și-ar sugruma spiritul în pagini fără rost? E foarte ușor să scrii un roman umoristic, adunînd mai multe schițe și legîndu-le printr-un principiu exterior.”¹

Amintirile (1937) — realizare de seamă în creația brăesciană — surprind o fază de dezvoltare în proza scriitorului, avînd o arhitectonică adecvată artei sale.²

La antipodul lor se află romanul *Primii și ultimii pași*, publicat în 1939. Sărac în idei și scris ușuratic, volumul constituie o apariție regretabilă în opera lui Brăescu, fără să amintească nimic din personalitatea sa artistică. Încercînd să fie romanul unei vieți, cartea este mai mult un inventar de aventuri erotice, pe care personajul central — ofițerul Ionel Smărăndescu — le realizează în diferitele etape ale existenței sale.

Margot, ultimul roman publicat în 1942, deși scris cu mai mult travaliu artistic, este și el lipsit de merite deosebite.

Protagonista, a cărui nume dă titlul romanului, este fata conului Iorgu Dumitrașcu — boier de viță veche — care, la venirea copilului pe lume, „apropia 70 de ani”. Contrar vieții închise a mamei sale, sacrificată într-o căsătorie nepotrivită, fata tinde să-și consume din plin existența, folosind toate posibilitățile de care dispune.

Primele experiențe sentimentale nu sînt dintre cele mai fericite, așa că Margot acceptă să se căsătorească cu Emil Handoca, fiul unui latifundiar. Căsătoria este însă condamnată

¹ G. Călinescu, Gh. Brăescu..., *Adevărul literar și artistic*, XIV (1935), nr. 782 (1 decembrie).

² Vezi *Notele ediției de față*, vol. II, pp. 413—422.

să se înceapă în plictisul familiei burgheze. Unirea averilor este adevăratul mobil al alianței. Nemulțumirile familiale atrag după ele adulterul, iar mai târziu, divorțul. „Filozofia” mătușii sale, Raluca, îi guvernează viața :

„— ...E frumos ? Îți place ? Încearcă. Ia-l fără întârziere pe el, pe altul, care ți-e drag, prin orice mijloc, ca să nu te căiești mai târziu. Amorul și așa nu durează. Decît să-l prelungiești cu de-a sila, mai bine lipsă... Nu e bărbat care să nu te compare cu alta. Fă la fel dacă vrei să nu suferi.”¹

Un fecior de bani gata, un cneaz, un artist și un prinț deklasat îi prilejuiesc triste experiențe. Căutarea marii iubiri se însoțește cu risipirea averii. Uitată de toți, „fără amintiri, fără așternut, cu abuz de țigări, de cafele, de bromurale”, Margot își sfirșește viața într-o mansardă, după ce își risipise zilele fără rost.

După materialul său de viață, romanul poate fi considerat o reflectare a moravurilor burgheze, numai că atitudinea critică a scriitorului nu demonstrează o înțelegere profundă a relațiilor sociale.

O dovedește cu prisosință compasiunea lui față de destinul eroinei sale, în esență propriu omului avut, chinuit de „urît” și plictiseală. Caracterul melodramatic al multor pagini tocește nervul satiric, sărăcind cartea de suflul profund realist recunoscut în schiță și nuvelă.

La insuccesul romanelor lui Brăescu contribuie în mare măsură și faptul că acțiunea acestora reproduce cam prea fotografic fapte și evenimente reale, nefiltrate critic de scriitor.

Moș Belea este o monografie literară a unui fost comandant în preajma căruia autorul a trăit nu numai în lagărul de prizonieri, dar și cu mulți ani în urmă. *Conașii* și *Margot* sînt inspirate din realitățile mediului familial. Ficțiunea se dovedește însă mult prea săracă, calitățile prozatorului, bazate pe surprizătorul său talent de reflectare a unor secvențe tipice din viața personajelor, fiind insuficiente în construcția romanului, ce presupune o profundă investigare caracterologică.

Un sector rămas în afara cercetărilor de istorie literară consacrate operei lui Gh. Brăescu îl constituie publicistica sa.

¹ Gh. Brăescu, *Margot*, pp. 155—156.

Activitatea jurnalistică se desfășoară de-a lungul unei perioade de aproape 20 de ani — din 1918 pînă în 1936 — în care timp scriitorul ia parte activă la dezbaterile problemelor de actualitate, consemnându-le ca un cronicar atent sau interpretîndu-le ecoul din opinia publică a vremii.

Publicistica lui Brăescu se încadrează în două perioade distincte: cea de la *Pregătirea* — revistă ostășească, cu o viață relativ scurtă (1918—1919) — și cea din coloanele ziarelor *Rampa* și *Dimineața* (între anii 1924—1936), unde el susține regulat cronici de genul foiletoanelor la rubricile sale permanente „Filmul meu”, în *Rampa*, „Bune și rele”, în *Dimineața*.

Prin însuși caracterul ei, activitatea gazetărească impune considerarea faptelor la ordinea zilei, prompte luări de poziție față de evenimentele ce ilustrează o zi, dar ale căror ecouri justifică aprecieri de un aspect mai general.

O astfel de activitate este direct și pregnant revelatoare pentru concepția de viață a autorului, pentru viziunea lui despre lume și realitate, într-un cuvînt, pentru cunoașterea poziției lui ideologice.

Publicistica lui Brăescu ni se înfățișează astfel ca o foaie de temperatură unde evoluția sa sufletească se înscrie pe o diagramă destul de curioasă, a cărei analiză amănunțită ne duce la descifrarea unei configurații proprii.

Debutînd în acest gen de activitate în coloanele unei reviste ostășești, Brăescu reacționează inițial, ca un militar, de pe pozițiile mărginite ale profesiei sale.

În articolul de fond al primului număr din *Pregătirea* este emfatic și patriotard, aproape cu nimic deosebit de personajele cazone pe care le satirizează în schițele sale („Sînt și eu o inimă din piepturile de aramă care au făcut zid în calea dușmanului!...”¹).

Într-un apel către cititori (recrutați mai ales din mediul ostășesc) cere să i se trimită doar articole „care să nu conțină critici la adresa armatei”², sau sfătuieste să nu se critice șefii, să se respecte ierarhia, disciplina de la grad la grad...³

¹ *Camarazi, Pregătirea*, I (1918), nr. 1 (23 decembrie).

² *Pregătirea*, I (1918), nr. 1 (23 decembrie).

³ *Un tip, Pregătirea*, I (1918), nr. 2 (27 decembrie).

„Nu mai e de trăit!” exclamă în același articol, scandalizat de „clevetitorii” care critică tot, orînduirea, ca și oamenii, instituțiile, ca și moravurile...

Dar încetul cu încetul, pe măsură ce își înțește activitatea publicistică, în articolele lui Brăescu încep să străbată accente noi, transpar sensuri care vin în contradicție cu opiniile susținute anterior, ca și cînd semnatarul lor s-ar dezice pe parcurs, sau mai degrabă ca și cînd cele scrise ar avea acum alt autor. Militarul cedează locul scriitorului, poziția uscată, rigidă și lozincardă a primului fiind înlocuită cu cea nuanțată, mai sensibilă, realistă și umanitară a celui alt.

Explicația acestui fenomen stă în faptul că realitatea socială postbelică, cu aspectele ei triste și dureroase, traumatizează conștiința scriitorului, obligîndu-l să mediteze mai atent. Ravagiile provocate de un război pustiitor, ce secerase atîtea vieți omenești, impunea grave reflecții, cu atît mai mult cu cît consecințele lui se oglindeau contradictoriu în realitatea socială. Pe de o parte, pentru cei mulți războiul însemnase ruină și mizerie; pe de altă parte, tot el îmbogățise o mînă de profitori, pe „învîrțiții” fugiți de front, care s-au făcut „din moșieri, factori poștali de țară, de cum a sunat mobilitarea”¹.

Scandalizat de situația acestor îmbogățiți, Brăescu își reconsideră părerile față de război (pe care cîndva îl socotea pe linia unei accepții malthusianiste) și, dîndu-și seama de gratuitatea și absurditatea lui, ajunge să-l deteste: „Dar cîți am putea deveni patrioți dacă am reflecta la toate ticăloșiile scoase la iveală de războiul mondial?”²

Această înțelegere rămîne constantă în gîndirea lui, fiind prezentată în numeroasele sale articole consacrate problemelor păcii și războiului. Satira pregătirilor militare din anii fascizării țării³ și unele notații din timpul celui de al doilea război mondial⁴ o demonstrează cu prisosință.

¹ *Patriotismul și drapelul*, Pregătirea, I (1918), nr. 2 (27 decembrie).

² *Pregătirea*, I (1918), nr. 2 (27 decembrie).

³ *Pregătiri de război*, Realitatea ilustrată, IX (1935), nr. 415 (2 ianuarie).

⁴ Gh. Brăescu: *Margot*, p. 175.

De remarcat că gravele consecințe ale primului război mondial sînt surprinse de Brăescu și prin prisma contradicțiilor sociale existente între „cei de sus” și „cei de jos”, acest element fiind inedit, la acea dată, în gîndirea sa ideologică.

Beneficiind de un nou criteriu de judecare a realității, același Brăescu, care, în primul număr al revistei *Pregătirea*, se afirmase hotărît împotriva criticii, pe care o socotea dizolvantă, ajunge să combată anumite aspecte negative ale vieții sociale. El ia astfel atitudine împotriva metodelor greșite de educație în școli, combate practica dăunătoare a nepotismului¹, sau constată cu amărăciune că „decorațiile nu sînt totdeauna răsplata unei purtări și merite deosebite”²; satirizează modul grotesc cum s-a rezolvat problema ciinilor de război în armată (satiră ce revine în schița cu același nume), sau face constatări pline de pătrundere asupra realității unei lumi care, prin structura ei nedreaptă, generează războaiele, spunînd că „pacea sprijinită pe forță este un apel neconținut la forță”³.

Indignarea lui se exprimă cu vehemență cînd este vorba de batjocorirea patriotismului și a drapelului, „simboluri sfinte”, care în practica politicianiştilor devin vorbe goale, prilej de efecte retorice la toasturi, unde sînt degradate „în spanacul gaițelor vorbărețe îmbărbătate de vinuri generoase”⁴.

Tot acum persiflează pe „ofițerul de operetă, cu chipiul pe o ureche, cu sabia în gardă, împintenat ca un cocoș, gata să sară în capul cuiva”⁵.

Aceste luări de atitudine au însă la bază o reacție sentimentală, mai degrabă, decît o concepție bine structurată despre lume și viață. În măsura în care în această perioadă se poate identifica totuși „o concepție” la Brăescu, ea se înfățișează sub o formă rudimentară și neorganizată. Ea are totuși meritul de a fi permis scriitorului anumite generalizări. Fără să părăsească cu totul unele idei conservatoriste Brăescu emite și cîteva remarci îndrăznețe, ca, de pildă, atunci cînd afirmă că „una din părțile rele ale civilizației noastre este

¹ Școala, *Pregătirea*, I (1918), nr. 1 (23 decembrie).

² Decorațiile, *Pregătirea*, I (1918), nr. 4 (29 iunie).

³ Dezarmarea, *Pregătirea*, I (1918), nr. 2 (27 decembrie).

⁴ Patriotismul și drapelul, *Pregătirea*, I (1918), nr. 2 (27 decembrie)

⁵ Atențiune, *Pregătirea*, I (1918), nr. 5 (6 iulie).

lenea, goana după o viață ușoră, care se obține exploatarea răbdarea altora”¹.

Iar anumite idei protestatate din articolul *Spovedanie*² definesc fără dubiu atitudinea unui intelectual cinstit față de realitățile societății detestabile în care este nevoit să trăiască

Cea de-a doua perioadă a activității publicistice, desfășurată între anii 1924—1936 în coloanele ziarelor *Rampa* și *Dimineața*, marchează trecerea de la articolul gazetăresc propriu-zis la foileton, gen compozit, intermediar între gazetărie și literatură.

Dacă articolele de pînă acum erau scrise pe un ton simplu, de relatare nepretențioasă a faptului la ordinea zilei ce se impunea reflecției și comentariului, foiletoanele de la rubricile „Filmul meu” și „Bune și rele” folosesc un soi de fabulație improvizată ad-hoc, cu scop ilustrativ și exemplificator.

În ele apar tot mai des „preopinenți” cu care autorul discută, sînt înjghebate situații particulare, dar de o semnificație generală, cu rezonanță prelungită, ca o tentativă de tipizare. Deși această tipizare nu se susține desăvîrșit, anulîndu-se adeseori prin lipsa de suport psihologic a „tipurilor”, sau încercîndu-se sub un anecdotic gratuit, nu este mai puțin adevărat că tentativa ca atare există, pledînd pentru o depășire a genului gazetăresc.

În foiletoane ziaristul este cuplat cu scriitorul, iar în spațele ambilor se revelează umoristul. De cele mai multe ori trăsătura lor dominantă este poanta finală veselă, chiar dacă hazul pe care-l face Brăescu, dezbătînd lucruri grave și triste, nu e decît un soi de „haz de necaz”, cum notează el însuși.³

Prin ce se caracterizează activitatea publicistică din această a doua perioadă, ce aduce ea în plus față de prima perioadă, cea de la *Pregătirea*?

Am identificat acolo o primă poziție a autorului, poziția rigidă, cvasi reacționară a militarului, susținător, în virtutea disciplinei ostășești, al ordinii prestabilite.

Sensibilizat de spectacolul suferinței umane în epoca post-belică, aflat în fața unor situații pe care o conștiință cinstită

¹ *Noi și străinii*, *Pregătirea*, I (1918), nr. 9 (10 august).

² *Spovedanie*, *Pregătirea*, I (1918), nr. 4 (29 iunie).

³ *Experiența*, *Dimineața*, XXV (1929), nr. 8.120 (26 iulie).

nu le putea accepta, scriitorul se situează, în cele din urmă, pe o poziție de critică protestatară.

Deși timidă și nesistematică, această intenționalitate critică transpărea încă din paginile *Pregătirii*.

Ascuțimea criticii și violența protestului se accentuează în foiletoanele scrise la *Rampa și Dimineața*, publicistul înmulțindu-și obiectivele și variindu-și argumentele.

În centrul atenției sale stau mai departe fenomenele vieții sociale, dar aspectele sub care ni se înfățișează sînt cit se poate de diverse.

Sărăcia celor mulți, pauperizarea societății — ca urmare a crizei economice dintre anii 1929—1932 — reprezintă motorul ce-l mobilizează sentimental pe Brăescu, umanitarist fără echivoc.

„Nu sînt bocitor public”, declară el într-un foileton apărut în 1929¹, dar citează nenumărate fapte privitoare la halul de mizerie materială în care se zbat oamenii („ajunși să mănince bine doar de două ori pe an, ca robii și pușcăriașii, la Crăciun și la Paște”), încît o astfel de profesie și-ar găsi justificarea.

Alimentele sînt scumpe, specula face ravagii, funcționarii trăiesc din aconturi, pensionarii scotează pensia la cămătari. Pînă și tutunul se scumpește într-atît, încît anulează proverbialul remediu al răbdării, susținut numai cu acest adjuvant².

Dările în schimb cresc — „te naști cu timbrul în frunte și mori cu el în gură”, spune Brăescu — statul nemaiputînd stăpîni degringolada economică a lumii în care „cei de sus ne răstignesc în fiecare zi, în numele Domnului...”¹.

Imagina sumbră a acestei societăți — tipic capitalistă — se desprinde neîncetat din foiletoane, atrăgînd astfel în mod meritat asupra autorului lor calificativul de realist-critic.

Articolele respective constituie o contribuție obiectivă la reprezentarea unor stări de lucruri specifice Romîniei burgheze.

„Sînt timpuri grele”, spune Brăescu într-un articol apărut

¹ *Nu sînt bocitor public, Dimineața, XXV (1929), nr. 8.014 (7 aprilie).*

² *La aigani, Dimineața XXV (1929), nr. 8.115 (21 iulie).*

în *Dimineața*. „Fabricile se închid, muncitorii n-au de lucru.”¹

„Mor și isprăvesc decît să văd cum mă omoară statul în rate... Guvernul ne amăgește ca pe niște copii. Ne ofticăm între două promisiuni: ieftinirea traiului și sporirea salariilor”, rostește cu desperare cetățeanul din foiletonul *Realitatea*².

Este interesant de semnalat că, în această epocă de criză, cînd „se prăbușesc toate: tronuri și moneta, morala și edificiile”, antrenate în crahul mondial al capitalismului, cînd și scriitorul strigă, în rînd cu ceilalți: „Nu mai e de trăit!”³, el încearcă pe pielea sa efectele devastatoare ale depresiei economice ce-l ating direct. O demonstrează cu prisosință articolul *A murit toamna*, publicat în 1930.⁴

Mărturia lui nu este cea a unui observator dinafară, ci a celui care cunoaște el însuși sărăcia, fapt ce împrumută rîndurilor sale din acea vreme accente dramatice și deosebit de amare: „...viața se scumpește. Nu ne mai putem îmbrăca în haine noi și trebuie să renunțăm de a mînca dacă vrem să le întoarcem pe cele vechi.”⁵ Iar mai departe scrie: „Nici nu te poți sinucide măcar de mizerie, căci ar fi o măgărie să lași în sarcina familiei cheltuielile de înmormîntare”...

Inima tandră a scriitorului vibrează dureros la suferința copiilor, victime nevinovate ale unei bicisnice orînduirii. „Iarna este a copiilor. Sărmanii!” notează compătimitor, cu gîndul la atîția copii săraci care, „vineți de frig, așteaptă zădarnic căldura de la cîteva bețe ude, ce fisie în mașină, umplînd de fum bordeiul... Cui îi mai arde să se bată cu zăpadă, cînd n-are nici ce îmbrăca, nici ce mînca, nici cu ce se încălzi... Mai joacă-te dacă-ți dă mîna...”⁶

Un fenomen care solicită în mod deosebit atenția critică a publicistului, imprimîndu-i o reacție violentă, este cel al ja-

¹ *Cerșetoria*, *Dimineața*, XXV (1929), nr. 8.262 (16 decembrie).

² *Realitatea*, *Dimineața*, XXII (1926), nr. 7.028 (24 iunie).

³ *Alarma*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.372 (9 aprilie).

⁴ *A murit toamna*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.595 (24 noiembrie).

⁵ *Voal și voal*, *Rampa*, IX (1926), nr. 2.962 (13 ianuarie).

⁶ *Crăciunul săracilor*, *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.449 (23 decembrie).

fului social, corolar inevitabil al unei societăți bazate pe exploatare.

În țara în care trăiește Brăescu „se fură! Se fură la toate timpurile”¹, exclamă el exasperat, încercînd calambururi pe tema verbului „a fura”, vădit, „foarte regulat”.

„Civili și militarii fură pe capete... Ard depozitele. Dispar nu numai materialele, ci și magazinele... Se fură casa de fier cu totul...”¹ „Se fură la depozite, la birouri, la primării, la prefecturi, la ministere”. „Încă puțin — remarcă umoristul — și se va ura de Anul nou :

Ia mai furați, măi, flăcăi,
Hăi, hăi !...”²

Iar cu alt prilej notează : „Ne menținem printr-un paradox sinistru : furîndu-se pretutindeni, e ca și cînd nu s-ar fura nicăieri”³.

În această situație este firesc ca foiletonistul să se întrebe dacă n-ar fi logic ca statul să pună monopol pe furt, „să organizeze jefuirea trenurilor de marfă, delapidările în stil mare, cu secțiuni speciale pentru escrocherii, falimente și luare de mită...”⁴

Trăind în mijlocul unei societăți întemeiate pe inechitate și neadevăr, Brăescu, cu îndreptățirea morală a omului cinstit, înzestrat în plus cu un ascuțit spirit de observație, își extinde critica — demascatoare și protestatară — acoperind aproape toate aspectele realității sociale.

În publicistica sa putem depista astfel și o acerbă critică a moravurilor, a celor mai caracteristice manifestări, obiceiuri și comportamente, expresie a relațiilor strimbe dintre oameni.

Cine sînt personajele satirizate ? Iată-le invariabil aceleași : „Un domn bine, cu blană, însoțit de o doamnă și mai bine, în mătase lucitoare, cu cercei lungi și gîtul gol”⁵, sau :

¹ *In provincie, Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.447 (27 august).

² *A fura-furare, Dimineața*, XXVII (1930), nr. 8.312 (8 februarie).

³ *Furtul pe acțiune, Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.469 (21 iulie).

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Societatea de azi, Rampa*, VIII (1925), nr. 2.169 (19 ianuarie).

„Un om obișnuit să fie salutat pentru că se îmbracă bine și că pătrunde la ministru ca la el acasă”¹, sau: „Tineri eleganți, în smochinguri corecte”², „fils du papa”, băieți de bani gata, „domni care n-au făcut nimic la Paris”, „doamne ocupate să stea degeaba”³, într-un cuvânt, clasa privilegiată a societății, noii boieri, ai banului, burghezia.

Lumea aceasta îi incită verva satirică și este prezentată „ca un balon de Moși, umflat peste măsură de șarlatanii care au suflat în el atita vreme: preoți vînd locuri în rai, judecători iau vaca săracului și o dau bogatului”⁴.

Este o lume unde iubitele sînt vîndute la jocuri de noroc⁵, cu escroci și șarlatani⁶ ce generează profesii „inedite” (al 14-lea, la o masă unde sînt 13 invitați) candidat perpetuu la înșurătoare⁷, o lume de drept-credincioși ai banului, pentru care formula sacramentală a devenit: „Doamne, mituiește”⁸. Tot în această lume își află locul impostura „slujitorilor Domnului”, care fac trafic cu cele „sfinte”, exploatînd superstițiile și prejudecățile mistic-obscurantiste.⁹

În publicistica lui Brăescu critica moravurilor împrumută uneori un ton grav, dovedind importanța pe care acesta o acordă planului moral. Susținute cu vervă ironică, articolele în care sînt persiflate tarele morale ale burgheziei românești dintre cele două războaie mondiale reprezintă o contribuție realist-critică la cunoașterea și demascarea unei societăți strîmb alcătuite.¹⁰

¹ *Catifele*, *Dimineața*, XXII (1930), nr. 8.377 (14 aprilie).

² *La vremuri noi, industrii noi*, *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.181 (4 februarie).

³ *Calea Victoriei*, *Rampa*, [IX] (1926), nr. 2.588 (16 iunie).

⁴ *Babilonul*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.546 (6 octombrie).

⁵ *Moravuri noi*, *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.182 (5 februarie).

⁶ *Amăgitorii*, *Dimineața*, XXVIII (1932), nr. 9.306 (21 noiembrie).

⁷ *La vremuri noi, industrii noi*, *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.181 (4 februarie).

⁸ *Mita*, *Dimineața*, XXV (1928), nr. 8.231 (15 noiembrie).

⁹ Vezi articolele din Bibliografia ediției de față, nr. 226, 297, 365, 585, 587, 590, 661, 766, 819 etc.

¹⁰ Vezi articolele *S-a lăcut*, *Societatea de azi*, *La vremuri noi, industrii noi*, *Plocoanele*, *Cerșetoria*, *Babilonul*, *Calea Victoriei*, *Americanismul*, *Sodoma ș. a.*

În același timp simpatia scriitorului se îndreaptă fără ezitare spre oamenii simpli și muncitori, adevărații deponitari ai virtuților morale : „Unii pretind că duelul dovedește curaj. Nu este exact. Curaj are copila care-și ruinează sănătatea muncind ca să rămână cinstită ; văduva care se chinuiește să-și crească copiii...”¹

Un merit al publicisticii lui Gh. Brăescu constă în consecvența cu care demască și ridiculizează politicianismul, guvernarea partidelor istorice fiindu-ne prezentată ca unul din factorii determinanți ai pauperizării maselor. Lozincă liberală „prin noi înșine” revine ca un leit-motiv ironic pentru a sublinia dezastrele stăpînirii brătieniste (*Piinea se scumpește, Contra incendiului, În fine* ș.a.), iar demagogia și jaful guvernării maniste constituie de asemenea ținta sarcasmului publicistului (*Scumpirea zahărului, Alarma* ș. a.).

Verva satirică antiliberală din pamfletul *Contra incendiului*² și adresa ironiilor din articolul *Am lăsat să treacă...*³ nu lasă posibilitatea nici unei îndoieli în privința celor vizati :

„Această guvernare prin noi înșine este foarte comodă : cu o mîină iei tot și cu alta nu dai nimic.”

Farsa alegerilor din trecut este obiectul a numeroase foiletoane, în care sînt demascate mijloacele folosite de guvernanți pentru a-și asigura voturile, precum și „calitățile” celor chemați să conducă destinele țării : „Nu se cer oameni capabili, ci oameni capabili de orice”⁴.

Analiza obiectivelor criticii pe care Brăescu o face orînduirii burgheze, ne oferă o imagine tristă a vechii societăți, imagine pe care nici intenția umoristică a publicistului nu o poate înlătura.

Demascarea realităților acestei lumi, făcută ferm, lucid și la obiect, demonstrează onestitatea și bună-credința scriitorului, dar se vedește limitată sub aspectul cunoașterii apro-

¹ *Duelul*, *Dimineața*, XXV (1929), nr. 8.156 (1 septembrie).

² *Contra incendiului*, *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.346 (23 august).

³ [*Am lăsat să treacă...*], *Dimineața*, XXIV (1928), nr. 7.668 (11 aprilie).

⁴ Vezi articolele : [*Alegeri libere*], *Dimineața*, XXIII (1927), nr. [7.406] (17 iulie) ; [*Alegerile*], *Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.401 (21 iulie) etc.

fundate a relațiilor sociale. Sedus de aparențe, el atribuie adesea unui efect rolul de cauză, considerînd, de pildă, aurul răspunzător de tot răul social, sau atribuind factorilor de suprastructură (mai cu seamă morali) puțința de a modifica realitatea materială a lumii.

Pe de altă parte, înseși remediile pe care le propune el — incontestabil false — sînt o indicație a acelorași limite ideologice.

Sincer indignat în fața mizeriei sociale, Brăescu nu găsește alte soluții decît filantropia, caritatea, listele de subscripție, chetele etc. Ca și alți realiști critici, el nu are perspectiva schimbării revoluționare a orînduirii sociale, ci opinează pentru ameliorări în cadrul aceleiași sistem. De aceea, multe întrebări pe care și le pune rămîn fără răspuns.

Intuind poate lipsa de eficacitate a soluțiilor preconizate, adesea scriitorul se mărturisește descurajat. Realitățile grave pe care le înregistrează în jurul său îl deprimă în așa măsură, încît nu mai întrevede nici o scăpare.: „Mafalde în papuci ghicesc trecutul ce nu reprezintă nimic, prezentul care e mizerie și viitorul care nu e decît moarte”¹.

Realitățile revoluționare ale anului 1944 îl fac să mediteze mai mult, deschizîndu-i o perspectivă nouă. Apropiîndu-se de cei mulți și însetați de dreptate, Brăescu începe să descrie sensul dezvoltării sociale, venind în întîmpinarea marilor prefaceri pe care singur niciodată nu le-a putut intui. O demonstrează unele pagini rămase în manuscris, în care scriitorul, ajuns în amurgul vieții sale, salută „ziua libertății”, cerînd tuturor celor „cu obraz curat” să se ridice pentru sfîrșitul „boieriei celor cu nume și averi”.

Alungînd întunericul, lumea celor mulți, spre care s-a îndreptat Brăescu și în care a crezută, avea să-i pună în lumină adevărata-i valoare, socotindu-l pe drept printre frunțașii prozei satirice romînești.

NICULAE GHERAN

¹ *Babilonul*, *Dimineața*, XXVI (1930), nr. 8.546 (6 octombrie).

Ediția de față reprezintă o antologie din proza scriitorului Gheorghe Brăescu, selectată din volumele de schițe, nuvele, amintiri publicate de autor în timpul vieții, precum și din paginile unor ziare și reviste.

Lucrările au fost orînduite în două volume, ținîndu-se seamă de cronologia edițiilor de bază :

- Maiorul Bojan*, București, 1921 ;
- Cum sînt ei*, Brăila, [1922] ;
- Doi vulpoi*, București, 1923 ;
- Schițe umoristice*, București, [1923] ;
- Schițe vesele*, București, 1924 ;
- Nuvele*, București, [1924] ;
- Un scos din pepeni*, București, [1926] ;
- Allte schițe vesele*, București, [1928] ;
- La clubul decavașilor*, București, 1929 ;
- Amintiri*, București, 1937.

În interiorul ciclurilor, corespunzînd volumelor succesive mai sus menționate, s-a avut în vedere ordinea schițelor și nuvelor stabilită de autor cu prilejul alcătuirii respectivelor ediții.

În gruparea materialului selectat nu am luat în considerare volumul *Schițe alese* publicat în 1927 de Casa Școalelor, fiind o culegere ocazională, destinată unor cerințe didactice. În plus, această ediție nu prezintă interes nici din punct de vedere al textului. Ea reproduce pagini din volumele apărute anterior, incluzînd și multiplicînd erorile de tipar.

Se publică pentru prima dată în volum un număr de 53 de schițe, nuvele, povestiri selectate din paginile unor periodice.

Ele au fost adunate într-un capitol intitulat *Nepublicate în volume*, respectându-se cronologia apariției lor.

Într-o *Addenda* se reproduc pagini din publicistica lui Gh. Brăescu. Alături de alte lucrări nepublicate pînă în prezent în volum, acestea reliefează o latură protestatară mai puțin cunoscută, aruncînd o lumină nouă asupra creației și personalității scriitorului.

Un aparat de note și comentarii, ce concentrează explicații de ordin bibliografic, lexical, referințe critice ș.a., însoțește textele fiecăruia dintre cele două volume.

Ediția mai cuprinde o bibliografie a scrierilor lui Gh. Brăescu și a materialului critic referitor la viața și opera sa (936 titluri). În alcătuirea ei am plecat de la cele 140 de schițe, nuvele, povestiri publicate în volumele amintite, ajungînd la un număr de 873 (inclusiv articolele), tipărite în paginile a peste 20 de periodice: *Pregătirea*, *Sburătorul* (toate seriile), *Lectura pentru toți*, *Luceafărul*, *Rampa*, *Adevărul literar și artistic*, *Spre ziuă*, *Cugetul românesc*, *Flacăra*, *Năzuința*, *Universul literar*, *Vremea*, *Dimineața*, *Mișcarea literară*, *Banatul*, *Revista vremii politice*, *Realitatea ilustrată*, *Universul*, *Revista Fundațiilor*, *Viața literară*, *Bilete de papagal*, *Magazin*, *Cuvîntul liber* ș.a.

Materialul iconografic a fost grupat la sfîrșitul volumului II (24 planșe).

În ceea ce privește transcrierea textelor, ele au fost reproduse după ultimele ediții antume, coroborate cu versiunile din periodice. Analiza comparativă a textelor a fost imperios necesară pentru a se îndepărta multiple greșeli de transcriere, omisiuni care abundă în volumele tipărite în cursul vieții scriitorului și transmise ulterior celorlalte ediții. *Amintirile* publicate în 1937 la Cartea Romînească excelează în această privință. Astfel:

Un crivat de fier cu plapomă
subțire de buhur a acoperit
cu mușama neagră un
cuier...

(*Amintiri*)

Un crivat de fier cu plapomă
subțire de buhur, o
masă acoperită cu mușama
neagră, un cuier...

(*Revista Fundațiilor*)

...dădeau rachiul peste cap
arătându-se cuviincios.
(*Idem*)

...dădeau rachiul peste cap
oțărindu-se cuviincios.
(*Idem*)

De remarcat că varianta *Amintirilor*, mai îngrijit tipărită în paginile revistei, nu a putut fi luată drept text de bază, întrucît volumul, apărut în proaste condiții la Cartea Romînească, adaugă numeroase pagini. În consecință, am apelat la ambele texte, cu scopul eliminării greșelilor evidente ale ultimei ediții.

Confruntarea cu unele manuscrise găsite în arhiva scriitorului — printre care textele ce au stat la baza volumului de debut — a permis să fie înlăturate omisiuni regretabile, întilnite apoi în toate edițiile tipărite pînă în prezent. De exemplu :

— ...Ce legătură are varul
cu inspecția administrativă ?
Dacă ar fi inspecție, aş în-
țelege.
(*Maiorul Bojan*)

— ...Ce legătură are varul
cu inspecția administrativă ?
Dacă ar fi inspecție medi-
cală, aş înțelege.
(*Manuscris*)

Alteori, cum este cazul unor schițe din volumul *La clubul decavașilor*, greșeli din edițiile anterioare au fost îndepărtate pe baza corectărilor autografe ale scriitorului, făcute pe exemplare găsite în propria-i bibliotecă.

O dificultate în transcrierea textelor lui Gh. Brăescu provine din faptul că majoritatea lor, datorită infirmității autorului, nu au fost așternute pe hîrtie de acesta, ci dictate. De aceea varietatea unor forme de limbă întilnite adesea în scrieri datînd din aceeași perioadă de creație poate fi atribuită persoanelor care se ocupau cu transcrierea, de obicei copii. Este cert că acești „colaboratori” au imprimat uneori respectivelor texte particularitățile fonetice ale vorbirii lor. Prin studierea documentelor autografe (corespondență, corectări pe manuscrise dictate etc.) s-au desprins formele de limbă stabile și s-au generalizat. Ca urmare, s-au îndepărtat dubletele de tipul *ușă — ușe, grijă — grije, țigară — țigare*, avîndu-se în vedere folosirea consecventă a primelor grafii.

De asemenea, oralitatea — trăsătură caracteristică limbii literare a scriitorului — respinge hiperurbanismul, străin acestuia, dar manifestat, pe alocuri, în vechile ediții prin fo-

losirea genitiv-dativului feminin de tipul *porței, muncel, curței*, și neatestat în manuscrise. Ținând seama de felul în care apar cazurile oblice în întreaga operă, de transcrierea lor diferită — chiar când fac parte din aceleași contexte, publicate la scurt interval în periodic și în volum — am unificat respectivele grafii, adoptînd formele limbii literare predominante în creația scriitorului. Alternanțele genitiv-dativului folosite în cazul substantivelor feminine cu forme diferite de plural (*școlii — școalei; brigăzii — brigadei*) au fost păstrate.

Pe considerente similare s-au unificat formele pluralului pronumelui relativ-interogativ (*care — cari*). De reținut că la fel a procedat Gh. Brăescu cînd i s-a ivit prilejul să intrunească în aceeași lucrare scrieri datînd din perioade de creație diferite (cazul *Amintirilor*, publicate în revistă și reeditate cu adaosuri, ulterior, în volum).

Cu excepția unificărilor amintite, s-au păstrat particularitățile lexicale și fonetice ale limbii scriitorului, modernizîndu-se numai formele ortografice.

În ceea ce privește cuvintele, expresiile sau frazele străine din text, faptele se prezintă sub două aspecte :

a) în cazul cuvintelor, expresiilor etc. străine scrise și folosite corect de către personaje (sau de însuși autor) în aparatul critic le-am dat în traducere romînească, urmată, între paranteze, de mențiunea *fr.*, respectiv *germ.*, *magh.* etc.

b) în cazul cuvintelor, expresiilor etc. străine scrise și folosite incorect de către personaje (metodă de caracterizare a autorului), în aparatul critic am transcris cuvîntul, expresia sau fraza incorectă din textul original, urmată de mențiunea *fr. incor.* respectiv, *germ. incor.*, *magh. incor.* etc. și de o transcriere integrală corectă *din punct de vedere ortografic*. În continuare am dat o traducere corespunzătoare în limba romînă, încersînd să echivalăm, acolo unde a fost cazul, comul de limbaj din original.

Greșelile de tipar au fost corectate tacit.

Manuscrisele și documentele menționate în aparatul critic, selectate pe baza consultării arhivei scriitorului, se află în posesia familiei I. Negulescu, căreia îi mulțumim și pe această cale pentru bunăvoința acordată.

MAIORUL BOȚAN

MAIORUL BOȚAN

După o matură chibzuință, maiorul Boțan, persoană între două vârste, cu părul rărit, cu ochii mici, cu mustața roșcată, se însurase, în fine, după ideile sale. La început se felicitase de alegerea ce făcuse. Înaltă, fină, distinsă, cu părul arămiu, cu ochii negri, cu buze răsfrînte, ce lăsau să se întrevadă dinții mărunți și adorabili, spera că Emma va atrage și influența șefii, care i-ar putea fi folositori. Om practic și de o seriozitate recunoscută, Boțan socotea căsătoria o tovărășie : fiecare aduce ce poate prin orice mijloc.

„Vremea trece ; dacă nu mă fac colonel cît mai sînt încă în putere... reflecta el adesea în orele pierdute la birou, plin de necaz, amintindu-și mai ales conversația ce avusese acum în urmă cu ministrul, cu care se întîlnise, suindu-se grăbit pe scări. «Frumoasă cucoană ai, domnule ! Felicitările mele ! Soția mea ar fi foarte fericită s-o cunoască mai de aproape ; nu uita că primim în fiecare sîmbătă.» Pof-tim ! Și noi n-am fost decît o dată în casa omului ! La urma urmei, ar putea chiar să se supere, să creadă că mă țin mare... cînd aș putea să fiu nelipsit... Și ce m-aș mai învîrți !... Dar ai cu cine te înțelege ?... Eu zic că numaidecît... Nu merg pînă acolo !... Dar femeia care e șireată știe unde să se oprească și cum să se apere. Și apoi e și în interesul ei...”

Și tot gîndindu-se astfel, maiorul Boțan nu era departe de a crede că fusese tras pe sfoară, că

Emma frustrează tovarășia, și că, în orice caz, cu alta ar fi luat cel puțin o zestre mai bunicică.

Boțan n-avea pentru femeie o considerație deosebită ; știa doar că trebuie stăpînită. Așa apucase el în satul lui. De altfel, nu cunoscuse nici una. Ca grad inferior, și mai tîrziu, ca ofițer, în garnizoanele prin care trecuse, fusese amantul tuturor slujnicuțelor de pe la casele boierești, introduse pe furiș de către ordonanță, după culcarea stăpînilor. Dragoste scurtă, fără pretenții din nici o parte, fără complicații sentimentale și, mai ales, puțin costisitoare. Astăzi încă păstrase deprinderea acestor posedări brutale, și nu arareori, chiar în primele luni de căsătorie, urmărise pe înserate vreo ungureancă, încîntat cînd putea să o înșele, satisfăcîndu-și vanitatea lui veche de crai al mahalalelor.

În ce privește pe Emma, ea intrase în căsătorie cu deziluzia unui amor nenorocit : fusese părăsită de logodnicul ei, tovarășul copilăriei sale, care, ajuns inginer, se căsătorise în urmă cu fata unui brutar bogat. Convinsă de mamă-sa, ea acceptase fără multă gîndire cererea lui Boțan. Era atît de decepționată, încît totul îi era indiferent. Și pentru că trebuia cineva care să îngrijească de interesele lor, îl preferase pe el, tocmai pentru că, fiind în vîrstă, spera să aibă lîngă dînsul o viață liniștită. Ar fi fost chiar fericită să-l poată stima ca prieten, pentru ca viața să nu i se pară fără nici un sprijin, fără nici o consolare. Și graba cu care Boțan o ceruse în căsătorie îndreptătea această speranță.

Cu puținul bagaj moral luat de acasă, cu cîteva reguli de conveniențe culese la întîmplare, dar cu un fond netăgăduit de cinste, pe care nu-l datora nici familiei, nici societății, ci-i venea poate prin atavism, de la cine știe ce străbun îndepărtat, Emma se măritase la 23 de ani, naivă și sinceră ca un copil. Dar nu se înțeleseseră de la început, și pentru a doua oară ea era dureros dezamăgită : nici această încercare nu-i reușise. Între ei era acum un fel de dușmănie ascunsă : el, intimidat, neîndrăznind să se dea de gol ; ea, temîndu-se de a-l pricepe ce urmă-

rește și unde vrea să ajungă. La început sperase să-și aranjeze un interior drăguț. Bărbatul său era însă de o economie meschină ; refuzase de a-i tocni servitoare, iar la dejun trebuia s-aștepte pînă se-ntorcea soldatul de la manutanță, de unde cumpăra pîinea cu cinci parale mai ieftină. Și păturile noi, întinse pe jos în antreu, o crispau de enervare.

Astăzi, îmbrăcată cu un „robe de chambre”¹ drăguț decoltat, cu mîneci largi, întinsă pe canapea în dormitor, se găsea într-un moment de descurajare morală, incapabilă de a se gîndi serios, de a lua o hotărîre. Ușa se deschise ușor, și Ion, ordonanța, înaintă sfios, în ciorapi de lînă, întinzînd de departe o carte poștală.

— O aduse poștașul, zise el, uitîndu-se aiurea.

Emma luă biletul și, căutînd să vadă de la cine vine, se ridică s-o pună pe birou. Dar rîndurile strîmbe, literele extravagante și semnătura o intrigară și, neputînd rezista, citi cu groază :

„Domnule maior

nui frumos ca După ce ți ai făcut Gustu cu mine să num plătești e păcat că sîntem și noi destul de amărîte dumnezeu mă știe și pe mine mai Mare rușine să mă trimeți să cumpăr o Țigarie și să pleci fără ami da și mie un cado avem și noi cheltuieli dacă num plătești reclam te Aștept vino astăzi negreșit să nu te căiești cu stimă.

Didina teodorescu

fundătura paradis 27

vino negreșit am săți spun ceva”

Emma rămase o clipă fără viață ; apoi, tot sîngele îi năvăli în față, îmbujorînd-o ca de friguri ; judecata extrem de lucidă îi arăta luminos toată grozăvia realității. Înșelată, după un an de căsătorie ! De cine și cu cine ! Un sughiț de scîrbă o făcu să se scuture cu repulsiune și încremeni cu mîinile împreunate, cu privirea fixă, cuprinsă de gînduri năvalnice, confuze.

Apoi se trezi ca din vis. Strînse o dantelă și o puse în șifonieră, îndreptă un scaun, se mai gîndi o clipă și începu să se îmbrace, palidă, cu gesturi mașinale, nesigure, cu o liniște îngrijorătoare. Gă-tindu-se, puse scrisoarea în poșetă, apoi luă dintr-un scrin o punguliță, în care păstra încă economiile ei de fată, și ieși.

Se poate spera orice de la o femeie amoroasă. Acea care urăște e fără milă, dar nimeni nu e în stare să conceapă la ce se poate deda o femeie adînc jignită în orgoliul ei.

Emma porni pe stradă la întîmplare, rătăci cîtva timp fără să vadă pe nimeni, lovindu-se de trecători, fără a se scuza. Plimbarea aduse o destindere nervilor ei îndurerați. Intră mai liniștită în grădina Cișmigiului, plină de bone, de zgomot, de copii și de un ciripit asurzitor de vrăbii ce se pregăteau de culcare. Întii avu intențiunea să șadă, dar, urmărită de priviri indiscrete, își luă seama și continuă să se plimbe încetșor pe una din aleile singuraticе, meditînd asupra celor ce-i rămîneau de făcut. Lucrul i se părea simplu : îl va lăsa. Nu se credea nenorocită, dar îi era rușine ; se simțea grozav de umilită. El îi era indiferent, ca și înainte de cășatorie ; nu i-a fost nici amant, nici prieten. Și cău-tînd în poșetă batista pentru a șterge o lacrimă, dădu peste cartea poștală, o citi din nou, pentru a se convinge încă o dată de toată grozăvia faptei. Apoi, accelerînd mersul, porni hotărîtă, ieși pe poarta grădinii în bulevardul Elisabeta, se urcă într-o birjă cu coșul ridicat și, dînd adresa, se ascunse în fundul trăsुरii, coborîndu-și voaleta.

Ajunsă în fundătura Paradis, concedie trăsura la colțul stradei și plecă pe jos în căutarea numărului 27, pe care-l găsi fără multă greutate.

— Domnișoara Didina Teodorescu ? întrebă ea mergînd spre un grup de femei ce o inspectau cu privirea.

— Intrați pe sală. Odaia din fund, pe dreapta ; dar nu știu dacă o fi acasă, îi răspunseră mai multe deodată.

Emma ezită o clipă, apoi, împinsă de curiozitate, înaintă pe sală, făcu cîțiva pași prin întuneric și bătu la ușă. Neavînd nici un răspuns, avu un nou moment de șovăire. Dar ispitită de a cunoaște ceva din viața acestei nenorocite, ținînd mai cu seamă s-o despăgubească de meschinăria bărbatului său, intră cu gîndul de a pune pe masă banii și cartea poștală. Camera, curățică, era binisor luminată de felinarul din stradă, așezat în dreptul ferestrei. Patul mare o făcu să roșească. Un miros pătrunzător de parfum ieften o neliniștea. Era gata să iasă, cînd, întorcîndu-se, se găsi în fața unui licean rozalb la față, cu părul inelat, cu ochii verzi strălucitori, subțirel ca o trestie, care rămase rușinat în mijlocul odăii, uitîndu-se pe sub gene, neștiind ce să facă cu mîinile.

O indignare violentă se întipări pe fața Emmei. „Cum ? Toți pentru ele ? Bătrîni vițioși și copii cu laptele la gură ? Atunci noi pentru cine ne păstrăm ? Pentru cine împletim în pension atîtea visuri scumpe ? După cine suspinăm în nopțile miste-rioase de vară ?” O revoltă sufletească, fulgerătoare ca un scurtcircuit, îi turbură tot echilibrul. Și cuprinzînd de gît băiatul, îl sărută pătimașă, la întîmplare, pe ochi, pe păr, pe buze și, excitată de pielea lui catifelată, turburată de îndrăzneala lui crescîndă, căzu cu el pe pat, fără nici o grijă de ce s-ar fi putut întîmpla.

Fu o posesiune scurtă, stîngace, dar de o acuitate de plăcere pe care ea n-o cunoscuse încă. Se despărțiră repede : el, grăbit să răspîndească printre prieteni vestea că a încheiat copilăria, nu fără a lăsa prealabil o piesă de cinci lei pe colțul mesei de noapte ; ea, răzbunată, simțindu-se pentru prima oară femeie, înțelegînd altfel viața. Nici unul nu bănuia că fiecare cîntase prima strofă din poema tinereții.

Emma abia sfîrși să pună ordine în toaleta ei, cînd ușa se deschise, și o fată modest îmbrăcată, ce avea mai mult aerul unei lucrătoare, o întrebă intrînd :

— Pe mine mă așteptați ?

— Dumneata ești Didina Teodorescu ? Dumneata ai scris această carte poștală bărbatului meu ?

— Eu, dar n-am știut că e însurat ; vă rog iertați-mă. I-am aflat adresa întâmplător, de pe o scrisoare ce i-a căzut la mine.

— Nu face nimic. Poftim ! zise ea, dându-i o hîrtie de o sută de lei.

— Sărut mîna... vă mulțumesc.

— N-ai pentru ce, fetico. Fii sigură că tot eu îți rămîn datoare.

Și ieși pe ușă, sub privirea zăpăcită a fetei, care nu știa ce să creadă. În stradă, Emma porni cu pasul elastic, măsurat, ușurată parcă de o povară ce pînă aci îi apăsa conștiința. Ieșise cu totul altfel de cum intrase. Se degajase de un bagaj inutil : „credința”.

— Dar ce-ai întîrziat atît ?... De unde vii ? o întrebă Boțan, atîrnîndu-și șervetul la gît.

— Am fost pe la mama. Mi-a deschis capul ; ai dreptate, să mergem cît mai des pe la ministru, trebuie să ai ce meriți, adăugă ea cu un suris enigmatic, ce-i flutura pe buze.

— Așa te vreau, fetico ! De muncit, muncesc destul, slavă Domnului ! Ascultă-mă pe mine, și n-o să te căiești.

...Au trecut doi ani de atunci ; colonelul Boțan e șeful unui serviciu important din minister. Despre ministru se spune că se ramolește din zi în zi. Emma are cel mai frumos automobil din capitală, asistă la toate premierele, e portdrapelul modei. Lumea șoptește că are un gust pronunțat pentru fructe verzi. La gît poartă veșnic același colier : o piesă redusă de cinci lei, prinsă într-un lăntișor subțire de argint.

— Numai cinci lei ? o întrebă semnificativ, la bal, un „chose”² impertinent.

— Depinde de dobitoac ! răspuse ea fără ezitare. Pentru dumneata ar fi cinci mii.

E iarnă. Afară ninge cu fulgi mari, înfloriți, ce se coboară liniștit, domol din cer. Orice zgomot e mai clar, mai apropiat. Se aud dinspre oraș sunete de clopoței, lovituri de topor, urmate de icneala omului ce lucrează, cite un „hăis, Duman” al unui țăran necăjit, ce intră pe bariera orașului cu un car de lemne verzi.

În cazarma așezată la marginea orașelului, oamenii, cu capul descoperit, cu obrazul umflat de o îmbucătură de pîine, rînduiți în șiruri, fac cruci grăbite în fața cazanului pierdut în aburi.

E ora raportului.

Pe sală, toți gradații. Ușile se deschid și se închid repede, trîntite de cei grăbiți de graba tuturor.

Furieri cu tocul după ureche, sergenți-majori cu săbii lungi, soldați smeriți „scoși la raport”, înțepeniți de așteptare.

În toate părțile, anunțuri care „interzic intrarea f.s.”, alături de tablouri și programe caligrafiate, dar decolorate de vreme.

În cancelarie, forfoteală ; se caută ordine, se urmăresc rapoarte, se nasc și se potolesc conflicte, se mănîncă probe. În special casieria e plină de ofițeri. Toți încintă pe casier, îi oferă țigări, îi ridică ceva de jos.

„Ți-a dat, mă?... Cît ai luat?... Dă-mi și mie zece lei pînă mîine”, vorbesc între ei băieții, îndreptîndu-se spre ieșire cu banii în mîină, cu mantalele descheiate.

Dar se opresc deodată, ținuiți în loc de o sanie jerpelită, din care se scobori un căpitan oacheș, frumos, chipeș, așa cum îl visează fetele, elegant îmbrăcat, cu țigaretă mare de chihlibar, cu inele groase și sclipitoare pe degetul cel mic. Toți se reped, îi deschid ușa, îi ajută să se dezbrace de un demi-palton superb, căptușit cu atlas, cu reveruri roșii de general.

— Căpitanul Vi-vifor, se recomandă el ofițerilor, care se întreceau să i se prezinte, silindu-se să fie cât mai corecți.

Această gîngăveală foarte ușoară, însoțită de un suris irezistibil, nu strica de loc frumosului căpitan, îi da, dimpotrivă, aerul unui „viveur”¹ care a gustat și s-a plictisit de toate.

Unii zic că femeia într-adevăr frumoasă trebuie să fie ușor încrucișată. Dacă aceasta e drept, atunci nici gîngăveala căpitanului nu e un cusur de seamă.

În garnizoană se afla numai un batalion. Ofițerii toți erau în jurul noului-venit.

— Domnul maior e în cabinet?... Aș. vrea să mă prezint de sosire.

— Da, da... e în cabinet! Pofțiți, intrați... îl îndemneau ofițerii tineri.

— Nnu, nu merge așa; eu sînt ddeprins altfel... zise el rîzînd cu indulgență. Apoi, adresîndu-se plantonului: Du-te și anunță, băiete, pe căpitanul Vifor.

Stătu cam mult în prezentare. Casierul fu chemat cu hîrțile de iscălit, ieși, se întoarse din nou cu un registru, din filele căruia apărea colțul unui bilet de bancă ce semăna a fi de o sută. Apoi ieșiră toți. Maiorul plecă imediat, ursuz, bine înfășurat într-un capîșon galben. Căpitanul, foarte aprins la față, spuse totuși cu o veselie provocătoare:

— Ei, bă-băieți, unde mergem?

— Haideți cu noi, domnule căpitan, că vă ducem noi, o să vedeți dumneavoastră.

Băieții, radioși, îl lăsau singur pe potecuță și înaintau voinicește prin zăpadă, admirîndu-i din lature, cu competență, chipiul „à la française” și

croiala pardesiului. Toți căscau gură, minunându-se de povestirea ștregăriilor lui de la Galați.

— Văd c-ați pierdut vremea degeaba, și nu s-a ocupat nimeni de educația voastră, le spuse el între altele pe drum. O să introduc sistemul de la Galați. Acolo țineam tablou în regulă de rîndul fiecăruia la cinste. Plătea o dată, scăpa de grijă. Este departe unde mergem? Ma-mai e mult?

— Nu așa mult, ajungem îndată. Dăm pe din dos și ieșim mai repede. O să vedeți dumneavoastră ce fată frumoasă! O cheamă Maria, Maria Mititelu. Dar dumneavoastră să-i ziceți „duduie”, că așa-i place. Noi așa-i zicem, toți îi zic așa.

Intrară la Mititelu, o băcănioară mică și curată, cum numai prin părțile Moldovei se întâlnește. Saci cu năut și roșcove, prin sertare mirodenii de tot felul, iar atîrnate deasupra tejghelei, pachete de lumînări galbene și snopuri de mături învoalte.

Băcanul, om scundac, palid, cu barbă și păr de apostol, era bun și cinstit de nu-și mai afla seamă; de aceea nici nu prea avea mușterii.

— Nu mai facem noi avere, zicea amărită cucoana Agripina, femeie înaltă, cu sprincenile îmbinate, cătînd cu grijă spre „duduia”, odorul și stăpînul casei. Da, ia acolo, să nu zicem că ședem degeaba, să scoatem și noi o pîine. Numai de ne-ar trăi fata, o fi ea mai norocoasă.

— Să vă trăiască! ziceau mușteriii.

— Să dea Dumnezeu! Mulțumesc și dumneavoastră.

Și ar fi fost păcat să nu trăiască, înaltă cum era, subțirică, cu ochii verzi, cu sprincenile îmbinate ca și mamă-sa. N-aș putea zice că era frumoasă, dar era atît de drăgălașă! Avea ceva deosebit: mai întii, fiind puternic mioapă, era singura domnișoară care purta „pince-nez”² cu șnuruleț de aur în tot cuprînsul județului Fălciu. Apoi, ce te cucerea definitiv e că vorbea cu „r”. Fată curățică, cum zicem noi, care învățase în internat la Iași. Cînd a văzut pe căpitanul, s-a roșit pînă-n albul ochilor și a dispărut. Ofițerii se așezară în jurul mesei

În odaia cu miros de busuioc, cu mobilă bătrânească, împodobită cu horbotă scrobită și cuvertură de lână, lucrate în tinerețe de cucoana Agripina.

— Să ne aducă un litru de vin și un borviz, se grăbi să poruncească cel mai tânăr din băieți.

— Ce-ce umblați cu mofturi ? Ce-ce țuică, ce-ce vin ? ! Sîntem ofițeri ! Dă două sticle de Mmalaga ! Viața e scurtă, trebuie pe-petrecută cu schepsis !

Se vede că cheia de la dulapul cu delicatese era la duduia. După multe șoapte în odaia lor de culcare, fata aduse vinul pe o tavă frumos acoperită cu un șervețel brodat cu buchețele și ajururi.

Turnă ea singură în pahare și atît de cuminte, că nu vărsă nici o picătură din lichidul ruginiu.

— Da-da ceva „motive” nu ne dai, duduie frumoasă ?

— Motive ? întrebă fata nedumerită, roșindu-se de plăcere.

— Așa zicem noi la Galați la gustări. Dă-ne, dacă ești bună, niște icre negre, puțin jambon, măsline mari.

Fata dispăru din nou. De data asta, șoaptele fură mai înfundate în odaia de alături, așteptarea lungă, dar nu zadarnică. Duduia apăru din nou cu altă tavă frumos împodobită, cu toate bunătățile.

Dar se isprăvise vinul.

— Mai dă-dă-ne doi consilieri, că se resping „motivele”, zise glumind căpitanul.

— A, înțeleg ! zise ea după o clipeală, rîzînd copilărește și, învîrtindu-se într-un călcii, ieși sărînd ca o căprioară.

Conversația era acum generală, dar vorbea, fi-rește, mai mult căpitanul

— Ce drăguț orașel !

— Să vedeți vara ce frumos e ! Sînt numai vii de jur împrejur.

— Îmi place că e liniștit. Sînt sătul de zgomotul orașelor mari. De Galați am oroare.

— Se poate ?

— Prea am mulți prieteni. N-am pic de răgaz. Nu mă slăbește nici prefectul, nici primarul. Barem de generalul Pilat, nici nu mai vorbesc! Țăla nu mă-nîncă fără mine. Ce petreceri! Ce sindrofie!... D-apoi la consulul rus: ce istorii, ce comedii!... Nu-mi ajungeau doi poli pe zi.

— Pe zi? Patruzeci de lei pe zi?

— Firește! Ce vă mirați? Aperitivele le luam la Surré; asta se știa, era de regulă. Țăla s-a îmbogă-țit numai de pe urma mea. Ce să fac?... Așa m-am deprins... Dar slavă Domnului!... Am avere personală: casă, moșie... Leafa, adăogă el cu un gest ce complectă disprețul, se duce în bacșișuri.

— Ei bravo! Nu te mai jura, că te cred.

— Oare cînd ne-o veni și nouă rîndul să fim într-un oraș ca Brăila sau Galați, bunăoară?

— Dar să ai și averea lui domnu căpitan..

— Da' la București ți-ar plăcea?

— Ba bine că nu!

— Pune-ți pofta-n cui! se întrerupeau rîzînd băieții.

— Unde mîncăm?

— La Tudorache... Se mîncă bine, o să vedeți. Am avut noi grijă să-i trimetem vorbă că ați venit dumneavoastră și să oprească ceva bun.

— Socoteala! ceru căpitanul. Să mergem la masă, că e unu jumătate.

Scoase un „porte-feuilles” cu monogramă, și tră-gînd din el un bilet de o sută, îl aruncă neglijent pe tavă. Cîrciumarul luă cu sfială biletul, dar îi fu rușine să aducă restul. Prea i se păru mare cheltu-iala și trimise băiatul, un pici isteț, încălțat cu niște ghetete vechi de ale cucoanei, care, zicînd „pofțiți res-tul”, răsturnă pe masă un pumn de franci, din care cîțiva se rostogoliră zgomotos sub pat.

— Nu, nu așa, băiețaș, că rîde duduia de tine. Eu sînt deprins altfel, o să mă cunoști tu. Te învăț eu, încetul cu încetul, să servești ca la Galați. Ia o farfurie!..

— Știu, știu! zise pripit fata, necăjită că nu se gîndise mai devreme, și se întoarse cu o farfurie,

pe farfurie un șervețel, pe șervețel banii așezați frumos pe socoteală.

— De azi înainte sînt al dumneavoastră. Ssă fiți pregătiți cu vin bun și bucăți alese. La parale nu mă uit!

Apoi băgă banii în buzunar, fără a-i număra, plictisit că mai are rest de luat, și dete doi franci bacșiș băiatului.

— Bogdaproste! zise el, repezindu-se să-i sărute mîna, și ieși pe ușă, uitîndu-se din nou în palmă.

Cîrciumăreasa, încremenită cu mîna la gură, mulțumea în gînd lui Dumnezeu, cu ochii la icoane, de norocul ce-i căzuse în casă.

După masă, căpitanul, obosit, s-a dus la hotel să se trîntească puțin, dîndu-și întîlnire cu toții, pe seară, firește tot la Mititelu.

— Tot e serviciul suspendat după prînz, ziseră băieții frecîndu-și mîinile.

Începuse a însera. Pe stradă, un moș bătrîn, cu cizme mari, greoaie, aprindea felinarele urcîndu-se pe o scară șchioapă, lustruită de vreme.

Băieții sosiră cei dintii. În cîrciumă era aproape întuneric. Fata, împodobită într-un șal mare bordo, cu franjuri lungi, nu se urnea de lîngă ușă, privind pe geam în stradă. Deodată plecă de la fereastră și se așeză cuminte pe scaun, lîngă teighea.

Trecu o clipă și intră căpitanul.

— De ce stai lîngă ușă? Ai să răcești, duduie Marie, și pe urmă ce ne facem noi?

— Nu răcesc... sînt învățată, îngăimă ea roșindu-se, necăjită c-a fost surprinsă.

— Oricum, nu e bine, și dacă te mai prind, ne supărăm. Vrei să te certî cu mine? o întrebă el, săgetînd-o cu privirea.

— De-abia ați venit; n-aveți nici un interes. Cum să mă cert cu dumneavoastră? N-aș avea de ce să mă cert.

— Da' eu nu-i spun, păcatele mele! Da' ai cu cine te înțelege?! oftă cucoana Agripina, căznindu-se să aprindă lampa.

— Da' parcă la internat ne făcea foc ? Dormeam în frig. Și ne da o mîncare rea... cînd îmi aduc aminte !... A cheltuit tataia o mulțime de parale, degeaba... cu școala... cu drumurile.

— Băieții au venit ?

— Au venit de mult. Pofțiți ! sînt la odaie. Acum e ceasul șase.

— Eu am făcut o vizită prefectului ; îl cunosc de mult, sîntem ca frații. Zor nevoie să mă oprească la masă. Abia am scăpat.

Cu lampa aprinsă, cu un foc ce ardea vesel într-o sobă rusească de cărămidă, petrecerea lor repede luă un caracter familiar. Maria nu se mai întoarse în prăvălie, nici băieții nu se mai duseră la masă. Era așa de bine în odaie și atît de frig afară ! Și apoi nici nu le era foame, pretindeau ei ; mîncașeră bine la dejun.

Căpitanul afirmă că la Galați mînca totdeauna după teatru, de la care era nelipsit. Pe la șapte, bea doar o șocolată cu o felie de cozonac, cozonac proaspăt, făcut anume pentru el la club.

Cucoana Agripina însă, care mînca seara mai cu nădejde după ce închidea prăvălia și se împutîneau treburile, intra și ieșea, făcînd semne desperate fetei să vie la masă. Fata se sculă oarecum jenată că trebuie să mănînce, dar cu un semn șiret, ce vădit făgăduia o surpriză, ieși repede pe ușă. Băieții erau la a patra sticlă de Malaga, cînd apăru din nou cucoana Agripina.

— Dă ! Ideea e a Mariei... Dacă nu v-ați supăra... e tîrziu... oricît, vă e foame... sînteți tineri. Dumnezeu voastră nu sînteți obișnuiți să stați nemîncați. N-avem cine știe ce... ca la casa omului... Dar îți scuza și dumneavoastră.

— De ce să ne supărăm ? Vai de mine ! Dimpotrivă. La mine, la moșie, se știe : cînd mă întorc de pe cîmp, mănînc de regulă la notar. Îmi place să fie curat, dar nu sînt de loc mofturos.

— Despre partea curățeniei... Să lase ea ceva neacoperit sau murdar ? Mai ales cum e duduia delicată, de i se scîrbește din te miri ce...

Două mescioare înnădite, cu șervețele curate, îi strînse pe toți, veseli, în jurul a două farfurii cu mîncare rece de iepure și altele cu mezeluri de casă.

— Absolut ca la mine la moșie. Țsta e păcatul meu. Și cum s-a nimerit de bine ! Mîncarea de iepure e slăbiciunea mea. Dar de unde aveți iepure ? L-ați cumpărat ?

— Nu ! Ia, mai umblu eu după ei, așa, cîteodată... sărbătoarea, cînd am vreme.

— Ei bravo ! O să ne înțelegem de minune. Eu sînt un vînător pasionat. Am tot dichisul. O pușcă care mă ține nouă sute de lei. Bate admirabil !

— Ei, eu am, ia acolo, o ruginitură. Da, vedeți dumneavoastră, toată ziua închis în casă... am nevoie de aer... La cafenea nu mă duc... nu fumez... cărți nu joc...

Căpitanul, așezat lîngă fată, o servea frumos, îi tăia bucățele, făgăduindu-i cărți frumoase de cețit ; avea doar două biblioteci : una la Galați și alta la conacul moșiei. Cucoana Agripina îi cuprinse doar într-o privire și-și îndreptă din nou ochii la icoane.

— Am îmbătrînit, zicea ea băieților, care îi reproșau lipsa fetii de la baluri. Cine s-o ducă ? Eu nu pot din cauza reumatismelor.

— Sssă vă dau eu o rețetă. O știu de la mama, Dumnezeu s-o ierte. Dar s-o faceți... duduie, te însărcinez pe dumneata s-o execuți, dacă vrei să joci la bal peste o lună... La 8 februarie e balul muzicii...

— Nu știu, zise fata, n-am fost niciodată, și dacă n-aș fi băgată în seamă, aș muri...

— Îmi pare rău... unde oi fi eu, să fii fără grijă, răspunse căpitanul, poate altele or rămîne neangajate, dar dumneata...

— Și ce mă sfătuiți să fac ? reluă cucoana Agripina, adresîndu-se căpitanului.

— E simplu de tot, foarte simplu. Să purtați în ciorapi de lînă floare de pucioasă.

— Oare ?! Și e bună ? Dar-ar Maica Domnului... Am să fac și pe asta... Tot ce se poate ; mai știi ? Dumnezeu pesemne v-a adus în casa noastră.

Într-o vreme, căpitanul se sculă de la masă și șopti ceva la urechea băiatului, care ieși furișându-se, în timp ce cucoana Agripina strângea farfuriile. Pe cînd toți erau cu ceștile în mînă, fără ca nimănui să-i fi dat prin gînd, răsună melodia unui vals cîntat de lăutari, ce răsăriră în ușă. Surpriza avu atît efect, că fata, bătînd din palme, zori ridicatul meselor și zbură în brațele frumosului căpitan, cu toate că în odaie era foarte strîmt.

Petrecură admirabil. Încercară toate dansurile. Căpitanul conduse chiar un cadril monstru, comandat în franțuzește, trecînd în șir prin ogradă, bucătărie și prăvălie. Le arătă tot felul de tururi cu cărțile, de păcăleli, de jocuri de societate. Cu băcanul se înțelese ca, nici mai mult, nici mai puțin, să petreacă cincisprezece zile la el la moșie, ca holteii, pe timpul prepelițelor. Făcu pe cucoana Agripina să jure că va urma leacul și că va aduce pe duduia la balul prefecturii. Apoi offeri șampanie. Nu se mai săturau de el.

Acum ședeau lîngă sobă. Maria cîntă din gură *Steluța* lui Alecsandri, cu o voce slabă, dar drăguță și clară. Deodată, căpitanul își aduse aminte că trebuia să-și scoată bagajul de la gară. De altfel, se făcuse ceasul aproape cinci.

— V-ați luat casă ? întrebă duduia plină de interes.

— Deocamdată nu ! Să văd ce găsesc. Nu mi-am adus decît dormitorul și biroul. O să le duc la companie.

Dete douăzeci de lei lăutarilor, care holbară ochii și se repeziră pe ușă, „mîncîndu-i sufletul și toate halea”. Apoi ceru socoteala. Cu șampanie, cu tot, se ridica la vreo sută șapte lei. Căpitanul trase din nou portolelel și, cu gestul de a scoate o hîrtie, zise ca și cum ar fi cerut o țigară :

— Schimbați-mi o mie de lei.

84393

— N-avem, de unde s-avem noi o mie de lei ?!

— Se poate ? Ce fac atunci ? Asta mă încurcă rău. Trebuie să trimit cu ordonanța cinci sute de lei, plata servitorilor, la moșie. Așteaptă vechilul în gară la Mărășești. Trebuie neapărat să plece acuma de dimineață, cu trenul de 5,30.

— Poate schimbați la gară.

— N-are, am cercat eu când am venit. Ieri a făcut vărsarea, mi-a spus casierul. Să-i dau hîrtia întreagă, te pomenești c-o pierde.

— Tăticule, să dăm banii de la tutun, și când o schimba domnul căpitan... Nouă tot nu ne trebuie.

Și fără să mai aștepte, plecă și se întoarse cu o cutie de tinichea. Răsturnă conținutul în poală și numără cu ajutorul băieților patru sute optzeci și doi de lei, scoase din teighea câteva fișicuri de gologani, legă apoi toți banii într-o batistă roză și îi puse căpitanului în mînă.

— Nnu, duduie frumoasă. Nu vreau să abuzez.

— Da' poftiți, luați, ce are a face ?! Parcă n-o să ni-i dați ? O să ni-i dați mîine, insistă drăguț fata, uitîndu-se în ochii lui, purtînd deja în suflet dorul ascuns de a-l revedea mîine și în toate zilele.

— Nu pot să vă refuz mai mult, zise el, după o clipă de îndoială și înclinîndu-se grațios, sărută aristocratic mîna tremurîndă a fetei.

Foarte emoționat, grăbi despărțirea, luîndu-și rămas bun de la cucoana Agripina, aminti lui Mitițelu că îl așteaptă la țară pe vremea prepelițelor și salută „à la ronde”³ băieții, îndemnîndu-i să se culce. Se aruncă într-o birjă ce întîmplător trecea pe acolo și porni spre gară, petrecut de ochii fetei ce rămăsese în prag.

Dimineața, maiorul spuse ofițerilor în conferință că noul camarad era trimis în judecata Consiliului de război pentru greșeli grave contra onoarei și mutat în corp pînă la judecarea procesului, că se prezentase fără sfaț și că i-a înlesnit drumul la București pentru a-și cere mutarea, el neputîndu-l primi în batalion.

După insistența fetii, tăticul oftă și nu făcu nici o reclamație. Cucoana Agripina se ruga îndure-rată, la icoane, legată cu felii de cartofi la cap. Dar băieții n-o lăsară în pagubă. Feciori de răzeși de prin împrejurimi, plătiră de-a valma contul și clapa căpitanului. Le rămânea amintirea unei zile petrecute ca la Galați și dorința de a trăi cu cinste, așa cum învățaseră în casa părintească.

Numai duduia nu-și venea în fire. Se topea vă-zînd cu ochii. Biata cucoana Agripina nu știa ce să-i mai facă și cum să-i dea de leac. Un suflet compă-timitor o povățui să cheme pe Ursuleasca, văduva unui preot din mahalaua Broștenilor.

A venit mama preoteasa, bătrînă, cu pleoapele însîngerate, ștergîndu-și mereu ochii cu basmaua popească rămasă de la răposatul.

A stîns cărbuni într-o ulcică nouă și cu degete-le-i noduroase a tras fata pe deasupra sprîncenilor, pe la tîmple, în jurul gîtului, scui-pînd în cruce, șoptînd tărișor :

— Scoate-l, Doamne, din inima fetii, din mintea fetii, că e fără voia ta și fără știrea ei. Scoate-l, Doamne, pe ușă, pe fereastră, pe horn. Piei, drace, în pustiu, în întuneric !

Repetă de trei ori operația, dete fetii să bea de trei ori din ulcicuță, o puse de se închină dinaintea icoanelor.

Se vede că i-a folosit descîntecul cucoanei preo-tese. Mai tîrziu am găsit-o măritată după un răzeș cu stare, om blajin, ca tată-său, dar cam stătut. Avea deja vreo trei băieți, toți neastîmpărați, cu sprîncene îmbinate și „pince-nez”-uri la pantaloni. Printr-o ciudată obsesiune de femeie însărcinată, unul din ei, cel mai mare, favoritul, era ușor gîn-gav.

De vreo cîteva seri, trupa unui profesor de gimnastică, bine cunoscut în orășelele de provincie, își continua reprezentațiile în curtea unui patrat de case de la „Hotel London”, de unde se exalau mirosuri pestilențiale.

Pe atunci poporul suferea de o criză acută de naționalism. Eram în plină exploatare a chestiunii „micilor dorobanți”, care a rentat atît de frumușel cîtorva pensionari de la „șapșapte” și altora. Ideea era seducătoare, iar cînd o idee e seducătoare, escrocarea publicului e sigură. Dar mai ispititoare era alegoria : veteranii — trecutul — întindeau mîna micilor dorobanți — viitorul. Că n-au întins-o degeaba, ne-au spus-o pe urmă tribunalele. Dar în fine !

Am vrut numai să arăt datorită cărei împrejurări o mîna de copii, învîrtind puști de lemn în aer și învîrtindu-se o dată cu ele, a putut să grămădească într-o curte, cu toate aparențele unui loc viran, pompos intitulată „La pomul verde”, tot selectul Fălticenilor.

De prisos să spun că nu era nici un pom, nici verde, nici uscat. Reprezentația se desfășura într-un clarobscur admirabil nuanțat de patru felinare ce-și făceau cu ochiul. Tunete de aplauze subliniau strofele patriotice, în ritmul căroră copiii vagabonzi, mînuind puștile, cîntau pițigăiat :

„Eu sînt dorobanțul cel vestit în lume,
Cînd m-arăt pe mal, tremură Vidinul,
Tărișoară mîndră eu voi apăra.
Ura, să trăiască majestatea-șă !”

După care celebrul profesor saluta încovoidându-se cu un aer *fatal*, cu pletele în ochi, cu decorațiile verticale.

După reprezentație, colonelul mă luă la o bere și-mi dezveli scheletul unui plan măreț, din care deslușii o confederațiune uriașă a micilor dorobanți, mai întâi în Moldova, Muntenia și Oltenia, apoi peste Carpați și Prut. Domnia-sa urma, firește, să fie președintele, iar eu era să devin cu timpul inspector general al federațiunii ; întreaga federațiune, pusă, cum e regula, sub patronajul alteței-sale regale. Pentru moment am fost însărcinat să fur meșteșugul profesorului și să-l introduc pe tăcute în cazarmă. Colonelul, profitând de faptul că orașelul Fălticeni e ignorat de suedezi, a botezat aceste jocuri de copii „gimnastică suedeză”, sigur fiind de impunitate.

Am furat meșteșugul, conformîndu-mă ordinului ce primisem. Luni de zile, ofițeri și soldați se învîrtiră, cîntînd la rîndul lor, lungind cîntecele, complicînd mișcărilor, cu întoarceri scurte, cu ocoliri la sfoară, cu mînuiri repezite, cu cîntece provocătoare, așa cum cere „legea progresului”, care era *leit-motivul* oricărui discurs al domnului colonel.

„...Domnilor, spunea el ofițerilor, din două lucruri, unul : ori eu sînt nepriceput, și atunci luați-mă de gît, scuturați-mă, strigați-mi : «Ho ! destul, oprește-te ! dă-te jos, nebunule ! nu meriți să stai unde ai ajuns...» ori dumneavoastră nu vă faceți datoria, și atunci am eu dreptul să vă scutur și să vă strig : «Urmați legea progresului, pentru Dumnezeu !...»”

Am urmat cu legea progresului pînă la inspecția de toamnă. Generalul, în acest răstimp, apucase înainte, nițel cam cu hapca, colonelului nostru și se instalase în scaunul prezidențial, luînd în mînă frinele federațiunii micilor dorobanți din raionul Corpului X de armată. Vîna era însă, trebuie s-o recunosc, numai a colonelului, care dezvoltase prematur, printr-un raport confidențial adresat genera-

lului, mărețele sale planuri. Contrar obiceiului, generalul n-a fost ingrat. Entuziasmat pînă la delir de progresul regimentului în gimnastica suedeză, a recompensat pe domnul colonel Crisescu¹ printr-un discurs frumos, numindu-l deocamdată pionul cel mai înaintat al federațiunii.

Și pentru că probabil avea nevoie de mulți pionii, care să formeze la frontieră un lanț neîntrerupt de santinele, a hotărît în același timp să adune la noi instructorii de la celelalte regimente, pentru a învăța „gimnastica suedeză”.

Paralel cu „legea progresului” se dezvolta în mintea domnului colonel superioritatea pasului prusian asupra tuturor celorlalte pasuri.

Să ne înțelegem. Fiecare din noi cunoaște, mai mult sau mai puțin, pasul prusian. Dar secretul, secretul cel mare, acel „le pourquoi des choses”², îl posedă numai domnul colonel Crisescu. Domnia-sa îl aflase de la un căpitan de rezervă prusian, arhitect-constructor pe vremea cînd se lucrau forturile de la Nămoloasa, sub supravegherea apropiată a domnului colonel, căpitan și el pe atunci, în arma specială a geniului.

— Un an întreg, ne spunea el adesea, m-a băut neamțul în cancelarie pînă cînd i-am prins meșteșugul.

Nouă nu ni l-a destăinuit niciodată. Trebuie însă, în adevăr, să fi fost mare dibăcie, căci nici colonelul, după cum mărturisea el singur, nu-l făcea tocmai-tocmai ca neamțul; dar și dintre noi, nimeni, nimeni în regiment nu-l făceam tocmai ca domnul colonel.

Cu venirea instructorilor de la celelalte corpuri, aceste două paralele, „legea progresului” și „pasul prusian”, pe care fugeau ochii metalici și mobili ai colonelului, se prelungiră cum se prelungesc orice paralele care se respectă, la infinit. Toate urechile erau pătrunse de ele. Vai de streinul pe care un interes oarecare, o inspirație nefericită, sau numai un capriciu al soartei îl aducea în cabinetul său de

lucru. Expresia e cea consacrată. De fapt, „cabinetul de lucru” reprezenta pentru domnul colonel o piață de exercițiu ; pentru a se menține în formele stricte ale pasului prusian, îl măsura în lung și în lat.

Cu solicitatorii, conversația decurgea obișnuit cam astfel :

— Ai venit?... Șezi, drăguță !... Ia loc !...

— Frumos regiment aveți, domnule colonel !

— Dar dumneata nu mă-ntrebi în ce hal l-am găsit și cit am muncit ca să-l aduc în starea în care-l vezi și dumneata ! Cînd am venit, nu știau nici marșul : ia așa umblau... ia așa umblau... arăta colonelul, umblînd crăcănăt prin salon. Da' ia să-i vezi acum ! Uite-așa merg... uite-așa merg... zang... zang... i-auzi... i-auzi... exclama el călcînd înțepat sub ochii holbați ai civilului, așa cum îl învățase neamțul de la Nămoloasa.

Într-una din zile, pe cînd mă căzneau la cazarmă să inițiez pe instructori în misterele pasului prusian, apare în cadrul porții silueta ascetică a colonelului.

— Rău !... rău !... foarte rău !... Nu e așa !

M-am retras rușinat din fața maestrului. El, apropiindu-se grav și inspirat, întrebă, plin de compătimire, pe un caporal din front :

— Din ce regiment ești, băiete ?

— Trăiți, don colonel, eu sînt din batalionul 15 vînători.

— Cine îl comandă ?

— Trăiți, don colonel, batalionul îl comandă domnul colonel Văleanu Alexandru.

— Cine te-a instruit pe tine ?

— Trăiți, don colonel, pe mine m-a instruit domnul sublocotenent Bujor Marin.

— Prost te-a instruit, băiete !... Foarte prost ! Cînd te-i întoarce la batalion, să le spui, auzi tu, mă ?

— Nu le spun, s' trăiți, don colonel, că m-au instruit bine.

— Cum bine, mă ? ! Ce fel de bine ? Țasta e marș care îl faci tu ? Uite așa se merge, mă (pornind :) ...zang !... zang !... i-auzi !... i-auzi !... Dacă calci așa

cum calci tu, crapă praporele în tine, se zdruncină creierii în cap, mă ! Dacă mergî așa cum îți arăt eu, ți se deschide inima, ți se curăță mintea, ți se luminează orizontul. Unde mai pui că așa cum îl faci tu, trebuie să te obosească al dracului.

— Nu obolesc, s' trăiți, don colonel ! răspunse îndrăzneț caporalul. E bine și așa cum am învățat la batalion.

— Așaaa ? ! Nu obosești ? ! Bine ! Treci lângă mine... (Adresîndu-se mie :) Comandă, domnule !

— Înainte, marș !

Ș-au pornit să meargă în fața lumii, care se adunase să-i privească. Dădeau ocol cazarmii ; colonelul mergea întins, așa cum îl învățase pe el neamțul, caporalul apropiindu-se mai mult de ceea ce se numește în arta călăriei „pasul spaniol”. Mergeau țănoși, ambițioși amîndoi. Unul pentru triumful „legii progresului” și al „pasului prusian”, celălalt pentru faima batalionului și respectul ce învățase de la ofițerul său. Colonelul în fierbere crescîndă, caporalul liniștit, sigur de el.

Din mers îl întrebă o dată, fără a întoarce capul :

— Obosiși, mă ?

— Nu ! răspunse caporalul.

— Dă-i nainte !

Porniră din nou, maiocoliră o dată curtea. Eram neliniștit, emoționat, ca în fața unui spectacol periculos, la care aștepți în fiecare moment moartea îndrăznețului care te uimește totuși prin îndrăzneala sa. Colonelul întrebă iarăși, fierbînd ca o oală acoperită :

— Osteniși, mă ?

— Nu ! răspunse hotărît caporalul.

— Dă-i nainte, și cînd îi osteni, să-mi spui.

După un răstimp văzusem portița de scăpare. Făceam semne desperate caporalului să recunoască superioritatea pasului prusian ; dar el mergea sfărăind ca un armăsar de rasă, fără să observe nimic în jurul său, hotărît de moarte. Colonelul, cu ochii tulburi, cu spume la gură, îl mai întrebă o dată :

— Obosiși, mă ?

— Nu, răspunse surîzînd ironic caporalul, pot să merg pînă mîine !

— Așaaa ? ! N-ai obosit, hai ? !

Și năpustindu-se ca o fiară, umplu de sînge, lovind cu pumnii la întîmplare peste figură, pe bietul caporal, care sta în poziție nemișcat, cu mîinile la vipușcă, așa cum îl învățase la batalion sublocotenentul Bujor Marin.

Colonelul a plecat apoi în pasul prusian, clătînînd din cap, ducînd cu el „legea progresului” satisfăcută

Ocolirile erau specialitatea colonelului nostru, a cărui faimă de frontavoi ¹ o recunoscuse chiar domnul comandant al corpului de armată. „Baza lor, ne spunea el, cu orice ocazie, sînt *ochii și cotul*.”

Pentru a instrui pe oameni și a ne învăța și pe noi meșteșugul, proceda de la simplu la compus: la început un om, unul singur, cel dinlăuntru, pivotul sau vîrfu înțepat al compasului, cum explica el, arătînd cu degetele, celor fără știință de carte. Pivotul avea datoria să amețească învîrtindu-se în loc, să calce de sus, să îndrepte ochii fără a întoarce capul spre *regulator*. Acesta era omul din afară, deocamdată numai închipuit, și însărcinat să descrie arcul care avea să cuprindă ocolirea.

Acesta era tot secretul mișcării.

Da! Dar ce chin, ce grijă, cîtă răspundere pe capul unui recrui, luat dintre cei mai slabi de minte, pentru a dovedi temeinicia metodei sale! De aceea, nimeni în regiment n-a reușit să prindă bine, bine de tot, secretul ocolirilor, deoarece omul, îngrozit, se lepăda de pivot, luîndu-și lumea în cap chiar după prima ședință.

Dar și cînd reușea colonelul să adauge unul cîte unul, om lîngă om, și să mi țî-i învîrtească, încleștați în degete, strînși legați lîngă pivot, spectacolul era impunător.

— Rap... rap... ochii... ochii... cotul... cotul! striga el transfigurat, în timp ce, într-o mișcare perpetuă,

oamenii regimentului se învîrteau pe un singur rînd, înrîurați de nădușală, ocolind parcă pămîntul, bătătorindu-l să nu mai crească iarbă, săltați puternic de un pluton de gorniști ce le suna din spate.

— Pivotal... pivotal... îngrijiiți pivotalul, că-i mare lucru, ne spunea el pe înserate, cînd părăseam în grup cazarma.

— Degeaba, domnule colonel, oricît ne-am munci, ca dumneavoastră tot n-o să facem.

— I-auzi acuma, na !

— Dumneavoastră aveți experiență mare.

— I-auzi comedie !

— Nû e asta, domnule, e talentul omului.

— Altă drăcie ! O fi, nu zic, dar priceperea mea sau talentul, cum îl numiți dumneavoastră, reprezintă treizeci de ani de muncă : ocolirile mi-au albit părul și mi-au mîncat sufletul. Două lucruri am cunoscut în viață : casa și cazarma. Munciți, munciți, că și eu am muncit, învățați, că și eu am învățat. Ce ! Dumneavoastră nu sînteți oameni ca și mine ? Meșteșugul l-ați văzut : „pivotalul“, formați-vă pivoturi. Dacă pivotalul e bun...

Într-o zi aprinsă de vară, pe cînd la rîndul meu exercitam ocolirile, care nu lipseau din program, colonelul răsări pe nesimțite lîngă mine.

— Nu merge, hai ?...

— Domnule colonel...

— Dumneavoastră credeți că ocolirile sînt așa, un bagatel... le dați peste cap... fiș... fiș... poftim la masă, hai ?...

— Domnule colonel...

— Ce „domnule colonel “?... Merge ori nu merge, răspunde-mi aici !

Colonelul nu suferea contrazicere. După o clipă de ezitare, hotărîi să mă dau învins și exclamai cu descurajare adîncă :

— Nu merge, domnule colonel, nu merge de loc.

— Nu merge, vād și eu că nu merge, dar vorba e

să-mi spui de ce nu merge ? Aici să te văd ! mă întrebă cu tâlc și radios colonelul.

— Flancul stîng face pasul prea mare !...

— No !...

— ...asta... prea mic, voiam să zic !

— No !

— Nu ridică îndeajuns piciorul.

— Țîă...

— Nu îndreaptă ochii spre regulator.

— Aș !... Nu e pe ghiceală, domnule ofițer, e pe știință. Rid bulgarii de noi, domnule ofițer, e pe știință, nu e pe ghiceală... Spune tu, sergentul ăla cu nasul strîmb...

— Trăiți, don colonel... trăiți, don colonel...

— Spune tu, căprar... nu tu, ălălalt...

— Trăiți, don colonel, flancul stîng face pasul prea mare.

— No !

— Ori mă tem că prea mic...

— Vai de păcatele voastre... Apoi, clătînd din cap, zise cu compătimire : Voi nu vedeți că pivotul nu e așezat în punct ? Hai, dați-vă la o parte !... se răsti el disprețuitor, înlăturîndu-ne cu mîna și, înfipt cu mîinile la spate în fața sergentului Udrea, cel mai falnic pivot din regiment, începu : Deschide piciorul drept... mai... mai... prea mult... prea mult... mai închide pe stîngul... mai... mai... ce, nu știi să închizi piciorul, sergent, hai ?

Și fulgerat în palme ce curgeau ca ploaia, sergentul Udrea deschise și închise cînd un picior, cînd altul, ridică și lăsă aci prea mult, aci prea puțin umerii, se plecă înainte și pe spate, cu ochii plini de lacrimi reținute, cu buza sîngerîndă, cu bărbia așa cum se scrie la carte, deasupra gulerului, fără a-l acoperi.

Stabilindu-l definitiv cu o ultimă palmă, dată cu dosul mîinii și fără vlagă, frontavoiul, ostenit, se întoarse în fine către noi și ne spuse ca de la catedră, în continuare :

— Acuma, după ce am pus pivotul la punct...

Sub dogoreala unui soare orbitor de lumină, se prăjește întins alene, de-a lungul Dunării albastre, orășelul X, „urbae comunale”, după cum se citește pe sacaua primăriei, care stropește la zile mari strada Regală. Praful stăpânește orășelul, acoperă și prăpădește tot, umple văzduhul, te îneacă. Cucoanele, obidite, trag, între două vorbe, cu cîrpa pe masa din salon, pe etajera din colț, pe pianul deschis cu notele întinse.

— N-ai ce dracu să-i faci, Doamne iartă-mă...

— N-ai ce-i face, soro.

Dar tot el îngăduie Lenuței, fiica primarului, unicul exemplar din „urbae”, să apară în cadrul unei ferestre larg deschise, într-un superb matineu *ble* cu funde roz, să scuture cîrpa de praf, așa-ntimplător, cînd trec ofițerii la instrucție.

Un zîmbet plin de înțelesuri, o scînteieră de sabie vitează, un vis de-o clipă, și toate dispar în valurile uriașe ale unui nor de praf.

E Sfîntul Ilie.

Din capul stradei, greci ceremonioși coboară de la biserică.

Bărbații, rași de tocmeală, în haine negre, cu ghete late și pălărie nouă, se opresc, se ceartă, pornesc din nou cu mîinile la spate, vorbind aprins despre diadoh¹ și grîne. Ele, păroase, cu ochii focoși, cu buze tivite, bătoase în rochii bătrînești de mătase, cu umbreluțe și mitene², pline de aur împletit, s-au oprit la colț și se complimentează, și-și jură să

se revază, și-și urează sănătate și poftă bună... și... „chit ai dat pe pălărie?” și se despart, în fine, cu ochii umezi, cu fluturări de umbreluțe, ca într-o călătorie de nuntă.

Apoi, liniște.

Din când în când, un trecător cu pălăria în mină, un copil cu bretelele încrucișate și cu picioarele goale taie perspectiva neturburată a stradei.

De la grădina superbă și pustie din centrul urbei se aude la intervale un zgomot surd de tobă mare. Căldura crește, se aprinde, devine copleșitoare.

Deodată, în vârtejul unei coloane de praf, apare o trăsură hîrbuită, în galopul fără spor a doi cai desperecheați. Un zvon străbate prin ușile deschise ale cafenelei, ale „Frizeriei de lux”, ale „Farmaciei și Drogeriei”, împrăștiindu-se fulgerător, oprind în aer cîrpele de praf ale cucoanelor, trezind pe Lenuța din *Songe d'amour*³ vals scris de mîna capelmaistrului „à mademoiselle Hélène”⁴. Zvonul se întrupează într-o veste fantastică : „Vine doamna și domnul ghegeneral”⁵, lansată din trăsură de un ofițer în picioare, care se opri la confiserie⁶ într-un grup de cucoane răsărite și adunate ca prin farmec.

— Cine ?

— Cînd ?

— Parol ?

— Fugi, că minți !

— Vai ce minciună... și eu cît p-aci să-l cred, dar pe urmă mi-am zis : imposibil, adineauri fu Lache la poștă !...

— Dar e adevărat, pe onoarea mea !

— Ei fugi... uite-l ce bine se preface ! Dar cînd ai învățat să minți așa ? Nu ți-e rușine ? Las', că te spun eu Lenuței !

— Pe ochii mei dacă vă mint, să n-am parte...

— Fugi, nu te mai jura, că ești tînăr !

— Ei, altă comedie...

De altfel, nu mai încăpea nici o îndoială...

Într-un huruit de artilerie grea, trecu trăsura regimentului, ducînd pe ambii coloneli, tăcuți și gravi...

Ajutorul, lung și ascuțit ca o sabie, comandantul, scurt, chel, rotund pretutindeni. Dușmani de moarte, numai un eveniment de o gravitate extremă putea să-i urce în aceeași trăsură.

— Ofițerii, la club !

Ordinul fu aruncat de colonel în treacăt, peste mulțime, prin ușa deschisă a băcăniei, la terasa cafenelei, la poarta grădinii, unde doamna colonel, femeie autoritară și cu experiență, formase deja un comitet, domnia-sa ca prezidentă, și „casierita“, membră.

— Du-te, măi, vă cheamă colonelul la club ! V-a venit generalul. Ai dat de dracu. Să ne spui și nouă... Aștept la⁷ Apostolescu... fac cinste, zicea ofițerilor Sarfalatos, Petre după prezentare, grănar, care vorbea trei limbi și avea mare noroc la cărți.

„Comitetul“ a sosit cel dintii, a ridicat draperiile, a deschis ferestrele la stradă. Unul cite unul sosesc ofițerii în *ghete*, în *cizme*, suflând îngrijorați de beleaua ce le⁸ cădea pe cap.

— Cică vine generalul ; e adevărat ?

— Așa se aude.

— Oare la ce vine ? Face inspecție ?

— Dracu știe !

— A venit toată lumea ? întreabă înfrigurat colonelul. Treceți pe companii... Compania întâia, prezentă ? A doua ?... A treia ?...

— Lipsește Broștineanu... A, uite-l că vine... Hai mai repede, Ionele !

— Au sosit toți ?

— Domnilor ! deseară la ora 7,30 p.m. sosește domnul ghegeneral, comandantul diviziei, după cum mi-a depeșat, cu doamna. V-am adunat aci pentru ca împreună cu soția mea și a domniei-voastre, noi, care formăm, precum se știe, familia militară, pentru că vine și soția domnului ghegeneral, să le pregătim o primire care să fie la înălțimea reghimentului, iar nouă să ne facă cinste și să ne onoreze îndeosebi, mai ales că din capul locului, ca să zic așa...

— Fugi, frate, d-acilea ! Întrerupse coloneleasa. Vorbă multă, sărăcia omului... Timpul trece, acuş e noapte... Ce mai este pînă-n seară ? Trebuie să le dăm masă... Cînd tîrguieşti, cînd găteşti ?... Cine-i cu popota ?⁹

— Pîrjolescu !

— Eu, săr't mîna. Dar piaţa e închisă... Azi e sărbătoare... De ! Cine a ştiut ? Ieri a fost berechet... Puteam să iau şi peşte ; îl puneam la gheaţă frumos... Cu maioneză... Era o splendoare !... Au fost şi fragi... o frumuseţe !... Da' cine a ştiut ?

— Ce-i facem, Elizo ? întrebă îngrijorat colonelul.

— Pe mine mă întrebi ? !... Ce ziceţi, domnilor ? Pe dumneavoastră vă priveşte ; sînteţi în casa dumneavoastră... noi sîntem mosafiri.

— Să facem ceva la iuţeală ! exclamă un sublocotenent.

— Să se rechiziţioneze de la birt, propuse hotărît şi încruntat un căpitan cu gradaţie.

— Da' dac-am găti fiecare ci avem pi acasă ? Am făcut aşa un Mai la Călăraşi, ş-o fost tari bini ! Am pitrecut admirabil, insinuă gales casierîţa.

— Bravo, dragă ! Minunată idee ! Gătim şi trimeţtem la club, zise uşurată coloneleasa, sărutînd-o zgomotos.

— Atunci fă mata o însemnărică : fiecare cu ci se angajează, ca să videm ci ni lipseşti. Iacă, eu iau dulciurile pi conta me.

— Eu aduc mazăre cu pîine prăjită, adăugă imediat coloneleasa, dar dumneata, căpitan Popescu ?

— Nu ştiu... să văd... să mă înţeleg cu nevasta... Îmi pare că a găsit ieri carne de purcel şi a făcut nişte sarmale.

— Din purcelul de la Enache ? Am luat şi eu ; la mine s-a gătit tot sarmale... de purcel, sînt bune... cu mămăliguţă şi vinişor, lunecă al dracului ! zice făcînd cu ochiul un locotenent bătrîn.

— Apropo ! Lui Enache i-a făcut nevasta un băiat... întrerupse cineva.

— Sărăcuța di e ! Făci șapți la rînd... suspină casierîța rușinată.

— Las-o păcatelor ! Asta-i curată nesimțire. Ba nu zău ! mai adăogă coloneleasa, ridicîndu-și voalul deasupra pălăriei.

— Asta-i nostim... Parcă ne-am fi vorbit... și la mine a făcut Petre niște sarmale... se topesc în gură, se vede că tot din purcelu ăla, continuă majorul F.

— Gătește bine hoțul ăla... e din companie de la mine ; eu vi l-am trimes...

— Tăceți, că s-a brodit bine, șopti colonelul tainic, frecîndu-și mîinile de mulțumire, și eu am sarmale. Avem cel puțin un fel asigurat...

— Că doar n-ai vrea să chemi ghenereleasa la masă să-i dai sarmale ? !

— Păi n-am chemat-o eu, soro ! S-a poftit singură, mănîncă ce se găsește, „à la fourchette”¹⁰ ; ș-apoi cine nu mănîncă sarmale ? Pe urmă avem și mazăre ; nu-i place una, mănîncă alta ; mai pune o friptură de pui, că pui sînt... slava Domnului ! o salată de țiri, fructe, brînză...

În fine, din lungi dezbateri, ieși următorul :

PROGRAM DE MASĂ

In antreu

Țuică bătrînă (de la primar)

Măsline, salam, sardele, scobitori

Pîine tăiată bucățele

La masă

MENUI

Salată de țiri (colonel)

Borș de pui (casierîța)

Sarmale de purcel cu mămăliguță (mr. F., căp. P. și lt. T.)

Soté de mazăre (colonel)

Friptură de pui (la frigare la club în curte)

Salată de ardei și castraveți (medicul regimentului)

Prăjituri variate (casierița)

Pere, mere (ce s-o găsi)

Vin alb și roșu (de la via popii)

Șampanie (zece sticle de la Dăscălescu)

Brînză (la urmă)

Se stîrnește oarecare tumult, ofițerii fiind nerăbdători să plece.

— Stați, domnilor, că nu s-a isprăvit; vine o parte și mai delicată; vorba e: ce facem după masă? Aici să vă văd!

— Să facem un bal pînă la ziuă, zise un „chose”¹¹ cu tunica scurtă.

— O nimeriși! Cine a mai pomenit bal pe căldura asta? Se moaie gulerul, prăpădești mănușile, salonul nefrecat de astă-iarnă... Dacă ni s-ar da voie să venim în bluze...

— Are dreptate bietul băiat, decise scurt colo-neleasa. E o tortură! În bluze, firește că-n bluze, nici nu mai încape îndoială!

— Dar cucoanele?

— În rochie de stradă, nici nu mai e de vorbit.

— Este și teatru... A venit trupa lui Răiciulescu¹².

— A venit teatru? Întrebă radios colonelul. Trimete să-l cheme degrabă, mă rog ție. Acum să vie!...

— Urcă-te în trăsura cu pînză!

— Am înțeles...

— Lasă, nu te mai osteni, uite-l că vine singur, ca calul la grajd. Mi-a mîncat sufletul, oftă obidit casierul.

— Bună ziua, Răiciulescule! Tocmai de tine vorbeam: vorbești de lup... Ce mai faci? Șezi coala... uite, noi sîntem adunați... deseară vine domnul general; (punîndu-i mîna pe genunchi:) ia ascultă, bre! Nu ne faci tu un program, așa, mai subțire, mai ales, cum s-ar zice...

— Pentru dumneavoastră? Vai de mine, sar în foc! (Scofînd un caiet unsuros din poalele unei re-

dingote și mai unsuroase :) Poftim repertoriul : o sută de piese. Alegeți ce vreți... dar dacă aveți încredere în mine, v-aș aranja un program fain. Am o dramă nouă, *Fecioara blestemată*, în cinci acte, și o sfîrșim cu o comedie, *Mireasa și iapa...* Vă spun și niște versuri... aranjez eu !

— Buun ! Atunci du-te tu și aranjează. De priceput, știu eu că te pricepi, cînd vrei..

— Lăsați pe mine, doar nu mă cunoașteți de ieri. Vă cunosc de cînd erați locotenent la Huși... Ce timpuri !... Ehe !... Altfel erau ofițerii pe atunci... pînă la ziuă : „Zi-i mă !”... Alte vremuri... (Brusc, fără tranziție :) Domnule colonel, fă-ți pomană... să-raci lipiți ; la Vaslui ne-a plouat, ne-a plouat la Mă-rășești... Am intrat la apă... pe onoarea mea dacă am de-o pîine în buzunar.

— Bată-te să te bată ! Tot așa te-am pomenit. (Către casier :) Dă-i... cît să-i dăm ?

— Douăzeci de lei...

— Aoleu ! ce stai de vorbești, nenîșorule ?... opt persoane, hotel, bagaje, birt, trăsură... să-mi dea o sută de lei în contul biletelor... pe dumneavoastră, care vă cunosc... De copil, pot zice ¹³.

— Ci dă-i, frate, și isprăvește odată ! izbucni Eliza, geloasă de trecutul colonelului.

— Să-i dăm, dacă-i așa vorba... și să se împartă biletele la companii.

— Fă chitanță... vezi de timbru...

— Domnule colonel, ne-ar trebui și nouă, prinseră ofițerii în cor, încurajîndu-se din ochi, dîndu-și cu cotul. Avem nevoie să ne cumpărăm mănuși, bărbier, mai una-alta... se duce.

— Alaltăieri s-au plătit soldele, răspunse sever ajutorul, care pînă atunci nu făcuse nici un gest, nu scosese nici o vorbă. Ce faceți cu banii ?

— Lasă, dă-le și lor... numai să iasă bine. Fă un tablou, și deseară toată lumea în păr la danț și la teatru ! Culcați-vă... pregătiți-vă...

— Isprăviți ?... S-a făcut unu. La revedere, domnilor ! Hai, colonele, lasă-i pe dumnealor să aranjeze.

— Hai, dragă !... Maior F., mă rog ție... salonul... ai grijă !

— Ci hai, frate, odată ! Doamne păzește !

— Hai... uite că mergem... La revedere, băieți... odihniți-vă bine !

Pe la ora 3 p.m. apăru următorul :

ROMÂNIA
CORPUL XIX ARMATĂ
DIVIZIA 40
BRIGADA 80
REGIM. 160

21/IX/1910

ORDINUL LA RAPORT No. 8.754 din 21/IX/1910

Astăzi la ora 7.30 p.m. urmînd a sosi în garnizoană domnul gheeneral, comandantul Diviziei 40-a, se ordonă :

1. Domnul gheeneral va sosi cu doamna.

2. Trăsura regimentului va fi prezentă la debarcader, caii va avea copitele unse și coșul ridicat pentru a nu se umple de praf. Domnii ofițeri și capii de serviciu, în ghete de lac, chipiu alb și mănuși *glacé*, la dreapta pontonului pe grade și vechime, avînd în față soțiile dumnealor prevăzute cu flori pentru a le oferi (cine dorește) doamnei domnului gheeneral.

Nu se admite nici o scuză. Trăsura regimentului va închide aripile celor două linii de ofițeri și doamne, formînd careu cu capetele cailor spre oraș, cum se vede în alăturatul crochiu :

T P		— T —
— —		— —
N.	0 0	S.
	0 0	
O	0 0	D
	0 0	
	0 0	
	]	[= P

LEGENDA

P = ponton

D = doamne

O = ofițeri

T = trăsură

T P = trăsură cu pinză

3. Domnii ofițeri și doamnele se vor îndrepta pe drumul cel mai scurt, ferindu-se pe cât posibil, de praf, pentru a se afla pe sala cercului înainte de sosirea doamnei și domnului ghegeneral, așezându-se în dreptul ușii ca în dreptul pontonului. Trăsura va rămîne la scară, iar latura careului o va forma masa cu gustări și aperitive, avînd la dreapta și la stînga doi sergenți deștepți, cu șorturi albe și mănuși de bumbac.

În timp ce se vor lua gustările de către doamna și domnul ghegeneral, domnii ofițeri inferiori și familiile dumnealor vor ieși prin sala din dos, pentru a se găsi la masă fiecare în picioare în dreptul locului ce trebuie să ocupe prevăzut cu etichete.

4. Oamenii va fi consemnați în cazarmă în „g.d.s.". Patrurile va circula în oraș și va aresta pe cei fără bilete în regulă. Fac direct răspunzători pe comandantii de companii, atrăgînd pentru ultima oară atenția domnilor comandanți de batalioane că nu se mai tolerează nici o debandadă și că regimentul va lua măsurile de rigoare.

5. Sergentul Potrocea mtr. la no... din compania... va servi cu mănușile în mîini pe doamna ghegeneral, idem sergentul A. Catrinei mtr. la no... din compania... pe domnul ghegeneral. Ambii vor face școală sub directa răspundere a ofițerului popotar.

6. Masa va fi așezată în careu, cu flori împrăști-ate ; se va cere pomierele și trichelurile ¹⁴ de argint de la domnul Cutcudachis, cu care m-am înțeles în această privință.

7. Va fi șervete curate. La neajungere se va cumpăra trecîndu-se în contul spoitului cazanelor.

8. Se va opri ambele calupuri de înghețată de vanilie și lămîie și se va transporta la rece în beciul aprovizionării de la cofetărie.

9. Muzica va cînta în tot timpul mesei după cum urmează :

CŌNCERT

- a. Marșul cadeților
- b. Oghenoții (overtură) Huguenots ¹⁵-ouverture
- c. Opie dela Montai (vals) Aux pieds de la montagne ¹⁶
- d. Potpouri național
- e. Polca cu triluri
- f. Fantezi arab cu clopoței
- g. Marșul regimentului

10. Maestrul croitor se pedepsește de regiment cu șase zile carceră cusînd prost galoanele de la tunica domnului colonel ; trebuia mai înapoi.

Ziua va fi scos la lucru și va continua cu transformarea mantalelor de reformă în pantaloni de cazarmă sub directa răspundere a Ajutorului.

11. La șampanie reghimentul va ține un toast în onoarea doamnei și a domnului ghegeneral, în orice caz înainte de înghețată, ce va fi adusă din vreme la popotă și ținută la gheață, în care timp muzica nu va cînta, trimițîndu-i-se vorbă.

12. Maiorul Frunzărescu se însarcinează cu aranjamentul clubului pentru care va lua o corvoadă de 10 oameni din fiecare companie și numărul de gradați necesari.

13. Se recomandă domnilor ofițeri liniște și ordine în timpul mesei. Întrebați va răspunde : „Nu, doamnă ghegeneral, da, doamnă ghegeneral“ altfel va fi cacofonie vorbind toți deodată.

14. După masă toți ofițerii în corpore va merge la teatru cu program special, ocupînd locurile alese de reghiment, astfel, ca la sosirea doamnei și domnului ghegeneral în public toată lumea să fie în picioare în dreptul locului ce trebuie să ocupe fiecare.

15. Muzica reghimentului va cînta de trei ori *Marșul cadeților* la poarta teatrului după care va merge pentru a concerta la grădină, iar după 10,30

p.m. adică după teatru va veni cu orchestra și cu instrumentele de coardă pentru deschiderea balului.

16. Se ordonă ca nimeni să nu rămână neangajat, pentru aceasta se recomandă a se angaja din vreme înțelegîndu-se între ei care cu cine dansează. La primul cadril domnul colonel va angaja pe doamna ghegeneral avînd de „vis-à-vis” pe ajutor cu soția domnului comandant al regimentului. La al doilea cadril viceversa ¹⁷.

17. În timpul pauzei se va servi răcoritoare în pahare curate circulînd pe tăvi pentru dansatori.

18. Tot în acest timp se va servi și muzicii o gustare constînd din pîine și măslina. Pîinea se va da din economie iar măslina se va procura din comerț.

19. Toată lumea va fi prezentă la bal înainte de sosirea doamnei și domnului ghegeneral. Pentru aceasta va pleca pe nevăzute înainte de începerea comediei cu care se sfîrșește programul pentru a se scutura de praf la club. Se vor lua aspre măsuri no-tîndu-se în memoriu ofițerii care va părăsi balul înainte de plecarea domnului ghegeneral.

Pentru detalii se va adresa domnului colonel ajutor.

Sublocotenentul Giurcă poate recita *Cine-i Nu-hăm ?* iar căpitanul Corbeanu, drama *La icoană*.

Comand. Regimentului no. 160

Colonel (ss) Merișor ¹⁸ Elie

Adjutant al reg-tului

Locot. (ss) Amedeu Nicoară

P. S.

Secretar

subofițer A Vasilicăi Alexandru

.

Pe la ora 5 p.m. în oraș era zaveră mare, nu se juca tabinet pe la terase, nici „dubeș”¹⁹ nu se auzea pe nicăieri. Bărbații în haine de Paști, cu batistele la gât, au fost trimiși iscoade.

Stau cite doi, cite trei, în poarta grădinii, spre debarcader în vale.

Un crăpăt de căldură încinge nisipul și zidurile caselor. Trei trăsuri cu roțile ameițite, gata să sară din încheieturi, se rostogolesc fără încetare din deal în vale și înapoi, cărind ofițeri claie peste grămadă, în picioare, cu săbiile în afară, cu mîinile în sus, pentru a feri mînușile.

— La grădina din vale... mîină, băiete !

— Să jucăm popice, propuse unul.

Zis și făcut : chipiul în copac, sabia într-un colț... „Să vie un rînd !”

Ordonanțele, cu periile în cizme, fierți în haine groase de șiac cărămiziu, așează popicele, aduc bere și țigări.

— Unde umbli, Dumitre ? Șezi cu peria lîngă mine !

Rînd pe rînd sosesc cucoanele. Un nod de catifea, o bijuterie modestă, o frizură ad-hoc trădează însemnătatea zilei. Toate vorbesc, își fac curaj, se îndeamnă, rid de aceleași glume.

— La ponton toată lumea ! Vine vaporul ! Cuconițelor, domnul colonel vă roagă să poftiți să vă aranjați, zice ofițerul adjutant, salutînd scurt și bă-tînd din pinteni²⁰.

— Se vede ?

— Nu se vede încă, dar mai e o jumătate de oră...

— A venit toată lumea ? întrebă aferat colonelul. Treci dumneata, madam Popescu, la dreapta, că ești mai făcută... Domnii ofițeri !... Căpitaniii în rîndul întii ! Trăsura ! Unde-i trăsura ?... Ordonanțele să plece de-acolo !...

— Mișcă-te, mă ! n-auzi ?... strigă toți în cor.

Dar iată că un domn slăbuț, mărunt, în haine gri, cu șapcă albă și ochelari negri, se-apropie mergînd

cam într-o parte și, descoperindu-se de departe, spune cu o voce stinsă :

— Vă rog, scuzați... Îmi pare rău... Sînt vameșul cel nou... Azi am venit și eu... Tănăsescu. Îmi pare bine !... Vaporul are întîrziere mare ; cel puțin trei ore... M-a adus de la centrală... În ziua de azi, dacă n-ai protecție !!!...

— Da' bine, domnule, izbucni colonelul, ce porcărie e asta ? Cum ? Tocmai azi v-ați găsit *dumneavoastră* să întîrziați ? Să faci ce știi ! E domnul ghegeneral pe vapor. Avem masă... Vorbește la telefon !... Ehe !... La nemți nu se petrec de astea, domnule...

— Îmi pare rău... Mă scuzez... Nu pot face nimic... Nu depandă de vamă...

— Domnule colonel, șopti ofițerul popotar, să pună puii la frigare ?

— Ce pui, domnule ? Spune madamei să nu dea zor, că este vreme. Întorcîndu-se către nevastă-sa : Ce-i facem, Elizo ? Eu zic să mergem să mîncăm și să le oprim.

— Cum o să mîncăm, frate, cum o să mîncăm ? Cum o să lăsăm pe oameni singuri la masă ? Ei, Doamne păzește și apără ! zise închinîndu-se colo-neleasa.

— Dar cu teatrul cum rămîne ? Ția banii i-a luat, sînt buni luați...

— Să dăm biletele înapoi, se grăbiră să zică ofițerii.

— Parcă ăla-i nebun să le primească ? ! Ehe ! Banii s-au dus, băiete !

— Atunci s-amîne teatrul.

— Da' di și mă rog matali ? Să înceapă teatrul mai divremi, și cînd s-o sfîrși, vinim la vapor.

— E dată dracului moldoveanca, și pace !... Așa să facem ; dă fuga, Pîrjolescule, să nu se atingă cineva de masă !

— Spuni mata, ti rog, madamii, să deie tinjirili deoparti și să le acoperi bini.

— Muzica să vie direct la teatru, complectă colonelul. Dumneata, Ionescu, dă fuga și spune lui Răiciulescu să înceapă mai devreme. Șeful de gor-

niști să pîndească și să mă anunțe la teatru cînd s-
ivi vaporul în dreptul ostrovului.

După aceste măsuri strategice, se îndreptară toți
spre grădina din centru, în grupuri mici, cei su-
periori înainte, gravi, evitînd privirile cercetătoare
ale civililor ; cei mai mici, chicotînd pe înfundate,
dispăreau la cîte un colț de stradă.

Teatrul se sfîrșise. Civiii dormeau de mult. Ofi-
țerii se întorceau pentru a doua oară de la vapor,
obosiți, plictisiți, plini de praf și nădușală.

— Ce-i facem, Elizo ?

— Hai, frate, ș-om mînca ; ce-o fi o fi. N-au stat
ei nemîncați pînă la ora asta. Dacă o fi, le facem un
ceai, și s-a isprăvit comedia !

— Ai dreptate, dragă. Desigur c-au mîncat pe va-
por. La masă, domnilor ! zise colonelul nehotărît în
suflet, pătruns de importanța hotărîrii ce-și luă asu-
pră-și.

Toată lumea se trezește, pornește, ajunge mai în-
suflețită. Masa fu veselă : glume, tachinări, cîntări
de orchestră. Se făcuse ceasul două din noapte.

— Angajați pentru cadrul, vă rog ! Iar mai tîrziu,
„uite inelul, nu-i inelul“, care însă se schimbă re-
pede, după cererea generală, cu „îți place veci-
nica ?“, joc iscoditor și viclean.

Dar cu tot antrenul lui Mișu Ionescu, „neobositul
dansator“, entuziasmul scade vertiginos, cadrulul al
doilea nu s-a putut face, iar *Cine-i Nuhăm ?* n-a avut
nici un succes, și chiar *La icoană*, bucată de rezis-
tență cu efect sigur, a fost primită cu indiferență.
Ofițerii s-au împrăștiat ; cucoanele, amorțite pe ca-
napele, învinse de somn și oboseală, se strîmbă,
vrînd să rămînă surîzătoare. O nevastă tînără, ru-
menă și sănătoasă, a adormit ca un copil, cu gura
întredeschisă, cu buze roșii, nevinovate.

— Trăiți, don colonel ! N-a venit încă vaporul !
răcni un fruntaș deștept.

— Ieși afară, măgarule !

Acum s-a luminat de ziuă binișor.

Rîndunelele au prins a ciripi sub strășini. Cîte un țaran desculț, căscînd, cu minteanul pe umeri, coboară spre chei. În salon, cucoanele, defrizate²¹, își îndreaptă rochiile, se aranjează în fața oglinzilor. Ofițerii, cu trăsăturile obosite, își fumează ultima țigară. Doi joacă table cu o lampă aprinsă și afumată alături. Pe o canapea, într-o cameră alăturată, „comitetul” și coloneii se consultă pentru a nu știu cîta oară... Ajutorul, un înotător de forță — premiul întii la băi de mare la Constanța — zise cu aer grav, liniștit și măsurat :

— Cred că cel mai nimerit lucru ar fi să nu ne mai culcăm. De prezentat, nu ne putem prezenta domnului ghegeneral în halul în care ne găsim. Vaporul are să întîrzie mult. Mai bine mergem toți la Dunăre și facem o baie strașnică. Nu va mai rămîne nici o urmă de oboseală.

— Și noi, cucoanele ?

— Da' de ce nu ? Mă rog, unde vedeți dumneavoastră ceva rău într-asta ?

— Dar n-avem costume !

— Ei, asta-i acum ! În cămăși e destul de convenabil ; dumneavoastră de o parte, noi de alta : ca la Constanța. Ce ?! credeți că acolo costumele sînt mai grozave ?

— Ura !! Bravo !! Trăiască domnul colonel !! strigară băieții, care se grămădiseră la ușă.

— Ce zici, Elizo ?

— Casierița merge ?

— Da' di și nu ? Merg bucuroasă, mai ales dacă mergi și mata.

— Luăm și ordonanțele cu noi, cu periile, să ne curețe hainele, să ne șteargă ghetetele...

— La Dunăre !! La Dunăre !! strigă toată asistența în cor.

...Embrasse-moi, Ni-net-te, embrasse-moi,

*Tu as la taille parfaite, Ni-net-te, Ni-net-te,*²²

porniră cîntînd în cor toți, înviorați de o veselie nouă, scontînd dinainte fiorii plăcuți ai unei băi întăritoare și pline de făgăduințe.

— Mergeți mai încet, să ne ajungă și cucoanele ; s-au dus să-și ia ce le trebuie.

...Embrasse-moi, Ni-net-te, embrasse-moi...

Ajutorul înoată în largul Dunării. Domnul colonel Merișor, suflînd, plutește aproape de mal, cu fața în sus, ca o geamandură rătăcită, purtată de valuri. Băieții se interpelează, rîd zgomotos, se împroașcă cu apă.

Și la cucoane e veselie, strigăte ascuțite, gălăgie.

— E rece ; vai ce rece e ! Uite un pește !... Ține-mă !...

Mai la o parte, coloneleasa și casierița se lasă și se ridică, ținîndu-se de mîină, bătînd apa cum bate călărețul șaua.

— Di ci ti uiți mata la noi ? Nu-i frumos. N-ai ci vide !

— Nu mă uit... pardon... nu mă cunoașteți... sînt vameșul cel nou... Caut pe domnul colonel... Vine vaporul... Face rondoul.

Dar cine l-a mai auzit ? !...

Cine l-a mai văzut ? !... Cine a mai stat să-l asculte în învălmășeala aceea de femei, cuprinse de panică ? ! Toate ude, cu cămășile lipite pe forme, în debandadă, dîndu-se la toți dracii, luptîndu-se cu ciorapii, rupînd șiretele... Nevasta tînără rîdea să moară, rămasă în cămașă, neștiind cu ce să înceapă ; pe cînd madam Merișor, pe jumătate îmbrăcată, despletită și desperată, striga lui Merișor :

— Da' bine, frate, nu v-a spus nimeni ? Nu știți nimic ? A sosit vaporul ! !... A venit ghegeneralul !

— Nu mă-nnebuni !... Ioane !... Vasile !...

— Ordonanța lui don colonel !... Să vie, c-o cheamă don colonel !... ²³

— S-a dus cu hainele acasă să le șteargă, desluși unul, că aici n-avea cu ce ; dar trebuie să vie, că s-a dus de mult...

Venea într-adevăr Ion cu ghetetele „luceafăr“, cu hainele păturite frumos, cu cugetul împăcat al omului care-și făcuse datoria ; dar venea degeaba. Coloanelul căzuse în prostrație. Ceva se rupsesse într-însul.

Nici pînă azi nu știe, spune el, pe ce lume a trăit, cine l-a îmbrăcat, cine l-a dus la ponton, unde a găsit biletul ghegeneralului, care se scuza, regretînd, că din cauza prea marii întîrzieri nu se mai poate opri în urbea X.

Ajutorul a fost mutat disciplinar. Nu s-a lăsat coloneleasa, și pace! Nici casierița n-a putut-o scoate din ideea că înadins i-a dus la baie, ca să scape vaporul, să-l pună pe Merișor rău cu ghegeneralul, doar-doar i-o da lui comanda reghimentului.

Războiul se declarase. Regimentul nostru nu apucase încă a trece munții. Așteptam stînd pe poziție într-o gură de rai. Plecînd de sus din Vatra-Dornei în jos spre Neagra-Șarului, cît zăreai cu ochii, spinări uriașe de munte, rotunjite cu măiestrie, se încălecau șăgalnic. Eram stăpîni peste aceste singurătăți fermecătoare ; nu se întilnea țipenie de om. Arareori cîte un copil, drept, tăcut, purtînd în ochi liniștea naturii în care crescuse, răsărea pe neașteptate, cu părul bălai, cu ochii albaștri, cu opinci mari, în mijlocul unui pîlc de capre zburdalnice.

Trăiam bine în aceste ținuturi bogate, cu a căror sălbăticie ne împrietenisem repede, cu toată neomenia purtării noastre față de codrii seculari de fagi. Găseam de toate în casele împrăștiate, ascunse între coline : lapte, brînză, unt, din belșug, ca la munte.

Apoi aveam cu noi în detașament un artilerist, băiat subțire. Se găseau la el, în carul de baterie, toate delicatesele lichide și solide de la „Ermacov“, care, precum se știe, este furnizorul curții regale la Iași. Acasă am fost cel mai mic și singurul băiat între surori ; scînceam mereu pe lîngă ele ; așa am învățat gospodăria. Mi-a prins bine, nu zic ba, dar a prins bine și altora, care mă întrebau de sănătate taman în timpul mesei ; căci foarte mulți nu-și duc grijă ; se mulțănesc cu „te miri ce“, zic ei ; o piine și o ceapă li-e destul. Cred și eu că s-ar îndestula cu ceapa lor și merindele altora. Dar la război inima crește, generozitatea e lesne înșelată,

iar jertfa e fără margini. Sîntem doar tovarăși și, în așteptarea suferințelor, e just să împărțim merindele. Românul dă bucuros, pentru că așa-i e firea. Dar cînd s-o nemeri că acel care mănîncă praznicul să fie și mucalit, atunci își dă și cămașa.

La comandantul bateriei se luau aperitivele. Pri-ceput comandantul, de altminteri ; așezase bateria hăt-departate de inamic, la cincizeci de pași de casa în care locuia, cu carul de baterie la ușă. Puțin tactic, după cum vedeți, dar practic, fără îndoială.

La mine se mîncă și se mănîncă bine. Luasem obiceiul de munte : mîncam la nouă dimineața, apoi la amiază și către seară mai mîncam de două ori. Mămăligă de aur fumegîndă, răsturnată pe o masă în trei picioare, un boț de unt topit într-o strachină cu ouă, felii de brînză întinse pe foi de hrean, limbi fierte cu usturoi, tocane ardeiate și vin în găleți de pînză de la bateria „cînașului”, cum îl porecliseră pe artilerist băieții, strînși în jurul mesei, pe cîte un scaunel, pe cîte o ladă de cancelarie, pe cîte un fund de ceaur.

Colonelul nostru mănîncă cu poftă nebună. Mîncă de toate, fără sfială, ca acel ce nu contribuise cu nimic, și nici osteneală nu-și dase. Băiat bun de altfel, cum ziceam noi ; bine cu toată lumea, asculta pe toți, nu contrazicea pe nimeni și mai ales nu da nici un ordin. Părăsise de căpitan oștirea în care, zicea el, a fost prea mult persecutat, fiindcă prea li-o spunea verde boierilor. Făcu însă prefectul ce nu voiseră să facă generalii, și-l prinse războiul colonel.

De ! cui dracu să-i dea în gînd că colonelii din rezervă pot fi chemați în activitate ! L-au chemat, a venit omul. Puteai să-i spui : du-te înapoi ? Atît i-ar fi fost să intre în proces cu statul după încheierea păcii ! Dar nu s-a întîmplat. Și-apoi ce mai tura-vura : era colonel, și pace ! Avea el hainele cam ponosite, e drept, pelerina cam scurtică, sabia cam turtită ; dar te întrebi : unde are să-și poarte omul vechiturile dacă nu la război ?

— Dar bine, frate, n-avea nici de unele : nici cal, nici binoclu...

— Vă rog, domnilor, nu fiți cîrcotași. Dacă ar sta omul să aibă de toate, n-ar mai pleca nimeni la luptă. Vorba, era el comandant de detașament ? Era ! Dovadă că era e că mă trimetea într-una la brigadă după ordine.

— Ionescule tată, răpezi-te tu pînă la brigadă, vezi ce mai e pe acolo, ce mai ordine sînt, și dacă întreabă cineva de mine, spune-i că sînt pe poziție.

— Păi, nu vorbiți la telefon ?

— Dă-l păcatelor de telefon ! Altceva e cînd vezi lucrurile cu ochii, vezi ce se spune, mai tragi cu urechea, pui mina pe gazetă și poate te întîlnești cu Irina, craiule !...

Irina era o fată isteată, îndesată, pîrguită ca o ci-reasă de munte, cu sinii rotunzi și tari, gata să răzbată prin iia înflorită, care-i strîngea peste măsură.

Rizînd naturii și ea mie, am plecat și astăzi, cîntînd mai vesel ca de obicei, pe potecuța albă și bătătorită care, șerpuind pe lîngă țarina Irinei, ducea în vale spre pîriu. Fata era la polog, după cum îmi dădu de veste un dulău mare, urît, care se gîtuia în lanț sărînd, lătrînd, tușînd, enervîndu-se de furie.

La brigadă nu era nimeni. Am luat *Universul* și, cetînd comunicatele, urcam alene coasta. Deodată, să-mi vie amețală : cetesc din nou cu speranță... Vai, nu mă înșelasem ! Pierdut, cu lacrămile în ochi, alerg într-o fugă la colonel și strig de departe, cu sufletul în gură :

— Domnule colonel, a căzut Turtucaia !

— A căzut Turtucaia ?... Bine le-a făcut ! mama lor de turci... Lasă, că-i bine... Ionescule !... E bine, și-o spun eu...

— Cum bine, domnule colonel ? ! Turtucaia e a noastră ! !

— Așaaa ? !... E a noastră ? ! !... Ehe !... nu e bine... Nu e bine, Ionescule... Nu e bine, băiete, și-o spun eu... Ascultă-mă pe mine, nu e bine de loc !...

Am rămas înmărmurit de groază și rușine. Înțelesesem ce-i „trădarea” ; întrevăzusem înfrîngerea.

Astă-seară, la popotă, la sfârșitul mesei, era discuție aprinsă. Fiecare venea cu o întâmplare nouă, mai gogonată decît cele cunoscute pînă aci, să zugrăvească pe domnul comandant al brigadei.

— Fugiți, domnilor, d-aci... este imposibil... spunea colonelul, care abia luase comanda regimentului.

— Pe onoarea mea! afirma maiorul ajutor. Îi trimeteam aproape zilnic cînd ouă, cînd unt, cînd miei... și parale, ioc... Ba înainte mai scria cite o carte de vizită, acum, de la un cîrd de vreme, nici osteneala asta nu și-o mai dă. Comandă prin furier la telefon.

— E posibil, domnilor? Și cum ați răbdat una ca asta? Ori ați umblat după protecție?... întrebă înmărmurit noul comandant, necăsătorit, cu ceva stare, deci cu toată aparența unui om liber.

— Nu e vorba de protecție, dar te gîndești la memoriu. Zece note bune nu fac cît una rea. Țasta e-n stare... rabzi de nevoie!... N-am avut anchetă?... Care a fost rezultatul? Rezultatul a fost că ambii comandanți de regimente care o provocaseră au fost mutați.

— Eu, unul, nu știu, declară colonelul categoric. Nu cunosc decît datoria. Poate să mă mute peste nouă mări și nouă țări... Mă duc bucuros oriunde... plec cu geamantanul și demnitatea mea. Eu nu adun ouă pentru nimeni!

— Așa e, dar pînă vă veți muta dumneavoastră, o pătimim noi și suferă regimentul. De ce credeți

că stăm de un an de zile împrăștiati în patru sate ? !
Era rîndul nostru să cantonăm în R... Aveam și noi
o farmacie, o cafenea... era cu totul altceva...

— Am fi fost și mai aproape de oraș...

— Și nu făceam atîta drum pînă la tranșee, argumentau pe întrecute ofițerii. Pierdem toată ziua ducîndu-ne și întorcîndu-ne de la lucrări.

— Stați, domnilor, că nu merge așa. Spui, maiorule, că era rîndul nostru să cantonăm în... Care a fost motivul pentru care...

— Motivul a fost că predecesorul dumneavoastră l-a pus să plătească mesele luate cu noi la popotă.

— Bine, frate, cînd vine generalul, o masă, două...

— Vezi, asta e, că nu era o masă, două, erau nouă, nouăsprezece... Își făcuse obicei... venea zilnic între mese, mînca „à la carte”¹, ba trimetea și acasă din proviziile popotei. Și barim dacă ar mînca mai puțin, dar mănîncă... mănîncă, domle, mănîncă ceva de speriat, pe onoarea mea !... Și unde-i joacă chipiul în cap, cînd mestecă ! Că are și păcatul ăsta, mănîncă cu chipiul în cap. Se vede că unde e tuns ca-n palmă.

— Fugiți, domnilor, d-acolo !

— Domnule colonel, pe onoarea mea ! Aveți să vedeți și dumneavoastră. Nu e așa, domnilor ?

— Da, domnule colonel, așa e ! Cînd eram eu cu popota, a mîncat trei zile cu cocoana și cu domnișoara și mi-a dat cinciseci lei, spunîndu-mi să dau restul ordonanțelor care au servit la masă.

— Dar mai acum o săptămînă... Nu știți ce s-a întîmplat ? ! Să spună Popescu. Spune, Popescule, să audă și domnul colonel !

— Ei, ce să se întîmple... De-ale domnului general. M-am întîlnit cu dumnealui pe cînd mă întorceam de la lucrări, mi-a cerut biciclistul și l-a trimes la oraș, să-i cumpere o oală cu fragi. Pe drum fragii s-au bătut în oală... mă rog, treizeci de kilometri sînt ăia !... Domnul general i-a văzut, i-a gustat și l-a trimes pe sergent să-i dea înapoi. Parcă țăranul

era prost s-aștepte, ori parcă sergentul era nebun să se mai întoarcă ! A dat banii de la el și a isprăvit comedia.

— Ce fel de om e ?

— Păi nu vă spun !...

— Nu, vreau să zic, cum e la înfățișare ?

— Nu l-ați cunoscut niciodată ?

— Nu, nu știu cum s-a făcut că...

— Umblă cu chipiu fără trese și cu o manta soldătească, într-o căruță rechiziționată, cu un cal pe care-l mină singur, fără ordonanțe, fără nimic.

— Dar la față, cum e la față ?

— Așa, fălcos, cu o mustață ciupită și tiriie veșnic după el șiretul de la izmene.

— Ei bine, domnilor, orice s-ar întâmpla, cu mine nu merge ! Opresc formal să se dea ceva la brigadă. Orice cerere nelegală, orice pretenție...

— Să trăiți, domnule colonel, multă sănătate la toți domniile ofițeri, întrerupse, intrind pe ușă, Venga brânzarul, bărbat voinic și frumos, așezat și demn ca toți oamenii de la munte. În lipsa dumneavoastră, când erați cu catanele la munte, a venit cucoana lui domnul general cu domnișoara și o ales câteva burdușele de brinză și câteva coșulețe tot de brinză, dar mai bună... adică totuna este, dar vezi că unii o găsesc mai bună... Îi place mai mult în coșulețe... se vede că unde are mirosul de brad, dar brânza totuna e... că n-avem decît o calitate...

— Ei și ?...

— Și mă rog frumos, o zis așa, că o trimeteți mințenaș cu o catană, să meargă pînă acolo, și mi-o aduce și banii, că brinză o ales, dar banii nu mi-o plătit... Așa mă rog frumos la dumneavoastră...

— Bine, om vedea.

— Să nu-i dai nici un soldat ! spuse încruntat și hotărît colonelul după ieșirea lui Venga.

— Ei, asta nu i-o puteți refuza, e general, la dracu, orice s-ar zice, interveni maiorul.

— Dar bine, frate, n-are ordonanțe, are trei ordonanțe...

— Ei bine, oricît, închipuiți-vă că eu aș fi acela ori că ar fi fost soția mea sau a dumneavoastră. A trecut pe aci, a văzut, a cumpărat, cum era s-o ducă acasă ? ! Nu, asta nu... Cum era să care femeia atîta brînză ?...

— Bine, dacă crezi dumneata, dar eu nu i-aș fi dat. În orice caz, ofițerul aghiotant... ești aici, domnule ?

— Da, domnule colonel, sînt aici, răspuse ofițerul aghiotant, care cumula această funcțiune cu cea de ofițer cu aprovizionarea și de ofițer popotar.

— Ia notă : să faci chiar astă-seară un raport către brigadă, în care ai s-arăți că pentru menținerea disciplinei și restrîngerea răspîndiților să nu se mai ceară oameni în servicii străine de nevoile regimentului.

— Domnule colonel, vă expuneți de prisos...

— Lăsați, domnule maior... mi-l prezinți mîine dimineață să-l iscălesc.

Și în zgomot de scaune, ofițerii, pătrunși parcă de un suflu de regenerare, se ridicară de la masă, grămădindu-se spre ieșire, așteptînd să iasă mărimile.

A doua zi, pe cînd ofițerii se adunau pentru dejun, intră neașteptat generalul, în ținuta lui obișnuită, cu înfățișarea lui blajină, și în cercul respectuos ce se formase în jurul său, întinse larg mîna colonelului.

— Mulțumesc pentru brînză... e delicioasă... nevastă-mea e încîntată... Ea, dacă are brînză, nu-i mai trebuie nimic. Dar prea ai trimes multă, frate !...

— Domnule general, mă iertați...

— Nu face nimic... de mîncat tot se mîncă.

— Dar, domnule general, eu... nu eu...

— Apropo ! Am întîlnit o companie de la dumneata, care se ducea astăzi la tragere... foarte bună impresie... bine îmbrăcați... cîntă bine... altă îngrijire... altă comandă... mîină de fier...

— Domnule general...

— ...repari trecutul...

— ...devotamentul nostru...

— ...sarcină grea, foarte grea...

- ...osteneala noastră...
- ...extrem de grea... dar „vaincre sans péril...”²
- ...cu toată dragostea v-asigurăm...
- ...foarte mulțumit, la revedere, colonele, la revedere, domnilor !
- Se poate ? ! Domnule general, nu stați la masă ?
- Păi... am loc ?
- Vai de mine ! Băiete, un tacim pentru domnul general !

— Abia am luat comanda... nu face să mă iau cu el la hartă de la început, se spovedi colonelul maiorului, după plecarea generalului.

- Păi, când vă spuneam eu...

Plouă. Plouă mereu de câteva zile în șir. O ploaie ca prin sită, cu ropot mărunț și neînterupt, cerne gânduri negre din norii plumburii asupra pașnicului orașel. Ochiuri de baltă se înfioară pretutindeni, pomii plîng frunzele pierdute, oamenii poartă în față idei criminale.

De-a lungul șoselei, în trap mic, un câine cu coada între picioare, pelerin neobosit, duce în spinare să răspîndească în lume toată jălnicia vremii. În cazarmă, recruții, întorși de la ceai, tremură înșiruiți de-a lungul zidurilor, sugînd cu patimă mucuri de țigări răsucite în hîrtia stacojie a pachetului de tutun.

Ofițerii cu pelerine lucioase se ivesc încet, tăcuți, intrînd de-a dreptul în cancelarii, fără a observa pe copiii cumiști ce se smeresc în drumul lor.

Apare și colonelul, fără sabie, nebărbierit, cu o pelerină scurtă din cale-afară, filfiind în vînt ca un zmeu fără speteze. Curînd apoi, un gornist de frunte sună prelung și jalnic „adunarea ofițerilor”.

— Ce nu ne lasă să ne vedem de treabă ?

— Iar a visat rău astă-noapte...

— Asta-i curată bătaie de joc !... se jeluiesc între ei ofițerii, posomorîți, adunîndu-se în sala de conferințe, în care colonelul părea că nu vede și nu aude pe nimeni.

Searbăd, drept, cu mîinile în buzunare, picioarele crăcănate, privea cu priviri absente pe geam afară, cu spatele întors spre ofițeri.

Deodată, venit ca din altă lume, se întoarce și, făcînd un gest cu mîna, zise :

— Ei, ia ședeți domnilor !... A venit toți ? (Brusc :) Domnilor ! vă rog intrați în lege și regulament !

Apoi, fluierînd scurt, se trînti la pămînt ; stete o clipă, se ridică, fluieră din nou și se pitulă lingă sobă, parodiind în toate aceste mișcări instrucția de luptă a soldatului ; în fine, mergînd deșănțat și cîntînd dorobănțește, se îndreptă spre ieșire.

— Iată, domnilor, cu ce vă pierdeți vremea ; aceasta este activitatea dumneavoastră. Citiți, luminați-vă, puneți-vă la curent cu civilizația, pentru Dumnezeu ! În timp ce dumneavoastră vă bateți de muscă, în alte armate se lucrează mereu, se descopăr noi metode de pregătire a recrutului. Am citit aseară, domnilor, o broșurică mică, subțire, cîteva file. Dar cită lumină în ele, cită simplitate, cită filozofie ! În această cărțuție, un căpitan francez, *Massacrier*, arată cum se poate pregăti pentru război un soldat în cincisprezece zile. Știți dumneavoastră cu ce începe el instrucția ?... Cu ce nu vă dă în gînd : cu tragerea, domnilor !... în timp ce noi o pișăm mereu cu instrucția pe loc. Nu vrem să ieșim din „paza veche” ! afirmă colonelul, fulgerîndu-ne cu privirea. Ei bine, domnilor, s-o rupem cu trecutul și să intrăm pe calea judecării, a luminii, a adevărului. V-am adunat ca să facem împreună o ședință practică, urmînd metoda *chicheroniană* a căpitanului *Marcassier*.

Și ridicîndu-se de pe scaun, luă o pușcă din colțul camerei, îi deschise mecanismul, îl închise la loc, se uită mașinal pe țeavă cu căutătura distrată a savantului care pîndește mereu, cu gîndul, secretele naturii :

— Căpitanul *Masscarier* duce pe recrut la tragere a treia zi după sosirea lui în cazarmă. În prima zi îi explică mecanismul, a doua zi execută cîteva ședințe de tragere redusă și a treia zi îi pune în mînă cartușul de război. Dar dumneavoastră veți spune poate că nu se compară soldatul român cu...

Ei bine, domnilor, tocmai aici stă meșteșugul căpitanului *Macassé*. „Eu încep, zice el, cu cel mai prost soldat din companie. Dacă el prinde ce-i spun, compania întreagă m-a înțeles.” Vezi ce bine s-a gândit, al dracului ! Ia să facem și noi o probă. Să încercăm, să vedem, n-am putea noi oare să furăm meșteșugul franțuzului ? Dă-l dracului de *Masachié*, că n-o fi el mai deștept ca noi ! Eu zic că se poate. Dumneavoastră ce credeți ? Se poate, ori nu se poate ?... Tăceți. Nu vă dă mâna !... N-aveți încredere ! Vă spun gogoși ? ! Ei bine, o să iau eu asupra mea să duc peste trei zile un recrut la tragere de război. Dați-mi pe cel mai prost soldat pe care-l aveți în companie.

— Chemați pe Stamboală de la a șasea...

— Să vă dau pe Todirașcu, de la mine...

— Mai bine pe Macofan de la a doua... propun comandantii de companie, disputându-și gloria de a posedea pe cel mai nenorocit om din regiment.

— Mă rog, mă rog ! Căpitanul *Masacré* prin soldat prost înțelege adică fără știință de carte ; nu mi-aduceți un tâmpit, pentru că atunci n-am făcut nimic...

— Lăsați, domnule colonel, că vă aduc eu unul de la mine, zise locotenentul Popescu.

Trecu puțin și, pe ușa ce ofițerul o ținea deschisă, intră, după mai multe îndemnuri, un vlăjgan de soldat sfios, pierdut, cu privirea împrăștiată, suflând ca o locomotivă, cătînd mereu spre ieșire, încrăcînit în mijlocul ofițerilor.

— Cum te cheamă pe tine, băiete ? întrebă mieros colonelul.

— Ion, răsuflă recrutul cu ochii pe ușa.

— De unde ești tu ? continuă el, întorcîndu-se triumfător la noi.

— De la Băilești, mai avu curaj să îngăimeze recrutul.

— Buun ! Ia șezi tu colea, lîngă mine. Dă-te mai aproape... mai... Șezi *lejer* pe scaun... Nu te teme... Sîntem camarazi... tu ești camarad cu mine... domnii ofițeri, camarazi cu tine... Nu te *emoționa*, băiete,

încercă colonelul să-l liniștească, punînd mîna pe el ca să-l îmbuneze. Știi tu ce e asta, mă Ioane ?

— Pușcă ! scapă ca din pușcă recrutul, uitîndu-se înfuriat, ca un lup încolțit.

— Vedeți, domnilor ? ! Nu l-am învățat eu. A spus singur... Metoda *chicheroniană* : îl întrebi, îți răspunde. Ai mai văzut tu pușcă, mă Ioane ? continuă pedagogic colonelul.

— Da, răspunse flăcăul înrourat de nădușală, din ce în ce mai neliniștit.

— Vedeți, domnilor ? El răspunde ! Ehe !! Franțuzul e hoț, domnule... (Către soldat :) Semăna cu asta, băiete ? Pușca pe care ai văzut-o la tine acasă seamănă... Nu te *emoționa*, băiete... Nu te *emoționa*, mă ! Ce te *emoționezi* așa ? Stai liniștit, că te ia dracu ! Ce te tot zbați ca un crap ? Semăna pușca ta cu asta ? Răspunde ce te întreb eu... Uită-te la mine, ce belești ochii pe geam ?... Semăna, ori nu semăna ?...

— Nu ! zise nenorocitul, trăgîndu-se spre ușă.

— Bun ! Așa, băiete ; care va să zică, nu semăna. Dar acum ia să ne spui tu, pe unde se încarcă pușca ta de acasă și pe unde se încarcă asta de o vezi ? Ține ! ia-o și tu în mîină... insistă prietenos colonelul, încîntat de metoda *chicheroniană*.

Sînt insecte mici care, simțind primejdia, se strîng, se fac moarte, și orice le-ai face, nu mai dau semne de viață. Tot astfel, prostia este arma inofensivă cu care recrutul speră să se împotrivească tuturor teoriilor *chicheroniene*, îndreptate în contra lui.

Ion luă pușca, o suci, o învîrti, se uită pieziș la ea, apoi zise îndobitocit :

— Păi... eu nu am mai văzut pușcă.

— Cum n-ai mai văzut, mă țopîrlane, că adineaori spuseși c-ai văzut ? ! Acum o întorci, hai ?

— Dăă... așa am zis eu... dar eu nu știu... mă duc la *cumpanie*.

— Stai, mă ! unde pleci ? !... Șezi, băiete, nu te teme... Nu te *emoționa*, mă !...

— Mă duc la *cumpanie*, ce aveți cu mine ?...

— Liniștește-te, mă băiete... ce zvicnești ca o șopîrlă, nu te *emoționa*, mă !... n-auzi să nu te *emoționezi* ?... paștele și grijanăa cui te-a închinat !...

Și cu cîteva palme fulgerătoare, brăzdă figura de ceară a voinicului băiat cu urmele unor mîini inconștiente.

Ajutat de piciorul colonelului, recrutul scăpă pe ușa și nu mai apăru niciodată în mijlocul noilor săi camarazi.

Pentru cei rămași cu frunțile plecate, metoda lui *Massacrier* nu era nouă.

— ...În fine, domnilor, pun mare preț pe rezultatul acestei inspecții administrative a domnului general intendant. Meritul va fi numai al dumneavoastră. Cariera mea e aproape de sfârșit ; a dumneavoastră abia acum începe. Vă voi răsplăti și eu după munca ce veți depune. Și, de !... dumneavoastră știți că eu cînd scriu ceva unde trebuie, ori vă ridic unde n-ați visat, ori îmbătrîniți căpitani. (Ridicînd progresiv tonul :) Pe unde am fost, unitatea ce am comandat a ieșit totdeauna întîia. Am muncit, e drept, foarte mult, dar am ajuns acolo unde doream. (Patetic :) Vă rog, domnilor, să nu distrugeți într-o zi munca unei vieți întregi, să nu-mi pătați trecutul. Sint foarte larg, foarte galant. Cereți orice, vă dau tot, numai să ieșiți bine. Domnul maior ajutor are ordin să vă pună la dispoziție orice veți cere. Vă las. Consultați-vă, sfătuiți-vă, hotărîți tot, prevedeți tot, nimic să nu vă scape... Ați controlat livretele și foile matricole ?

— La mine s-a controlat, zise căpitanul Romașcanu, comandantul companiei a patra, urechea batalionului, ofițerul de încredere al colonelului.

— Toți, toți trebuie să le controleze... Maior Toneanu, ia să vezi dumneata ! Cu magaziile cum stați ?

— Eu stau foarte bine ; am scuturat-o... am numărat-o... afirmă din nou favoritul.

— Toți, toți trebuie să stea bine !... Maior Toneanu, ia să le inspectezi dumneata !...

— N-avem naftalină, suflă timid unul.

— N-aveți naftalină ?... Dă-le naftalină !

— Eu mă mir de dumneata, căpitan Văleanu, spui dumneata că n-ai naftalină, interveni maiorul. (Răstit și răspicat :) Spune dumneata pe onoarea dumitale de militar și om, nu v-am dat astă-iarnă câte cinci kilograme de fiecare companie ? Ce-ați făcut cu ea, că doar n-ați fi mâncat-o ? !

— S-a evaporat !

— Da ? S-a evaporat ? Bine, foarte bine ! Dacă s-a evaporat și dacă se evaporază toate, atunci evaporati-vă și dumneavoastră, să ne evaporăm și noi, și să isprăvim comedia !... La drogherie de ce nu se evaporază ? Acolo nu se evaporază !...

— Fii culant, maior Toneanu ; dă-le tot, cumpără tot. Nu voi calicie la mine în batalion !

— Eu le dau, că nu le dau de la mine ; dar să vedem de unde le plătim ?... Știți că divizia n-a aprobat contul cu paiele !...

— În fine, potrivește dumneata lucrurile și fă cum e mai bine, numai rezultatul să fie bun... La revedere, Tonene ! La revedere, domnilor ! Apropo, solda trupei s-a plătit ?

— Nu s-a plătit.

— Cum, maior Toneanu ? întrebă colonelul, cu brațele încrucișate, cu un calm înfricoșător. Solda trupei ne-plă-ti-tă ? !

— Firește, de ce vă mirați ? N-ați dat dumneavoastră ordin s-achităm furnizorii cu mandatul trupei, că ne ședeau toată ziua pe cap ?

— Eu ? ! !... Eu ți-am dat dumitale ordin să...

— Ce, ați uitat ?

— Eu ? ! Ți-am dat dumitale... Fugi, maiorule, îmi pare rău...

— Domnule colonel, aduceți-vă aminte... când se ținea măcelarul după dumneavoastră... la grajd... de zicea că nu ne mai dă carne.

— Nu-mi aduc aminte să fi dat astfel de ordin... (hotărît să bea și acest pahar :) dar dacă dumneata vrei s-o arunci în spinarea mea...

— Domnule colonel, îmi pare rău... dacă dumneavoastră credeți că eu aș fi capabil...

— În fine... acum ce să mai vorbim... Cîți bani avem în casă ?

— Nici un ban.

— Foarte frumos... îmi place administrația dumitale ! Ei, dar de acum nu mai merge... O să mă ocup și de asta... O să le fac eu pe toate...

— Domnule colonel, vă supărați degeaba...

— Nu, domnule, știu eu ce spun cînd vă spun că jucați drăgaica... Cantinerul n-are ?

— Nu, dar poate găsim la Maria.

— Care Maria ? !

— Zarzavagioaica batalionului.

— Aș...

— Domnule colonel, apoi dumneavoastră știți ce bani are aia ?...

(Ofițerii, pe întrecute :) Are, are... aia are parale, domle...

— În fine... treaba dumitale ; ia de unde știi și să se plătească astăzi soldele negreșit.

— La mine s-a plătit ; am dat de la mine, declară, cu nevinovăție fățarnică, căpitanul Romașcanu, despre care tot orașul știa că va reuși în toamnă la examenul de maior.

— Toți, toți trebuie să plătească ! Maior Toneanu, să-mi raportezi mîine dacă s-au plătit soldele !... Eu vă las, domnilor... faceți cum e bine... Mergi, maiorule, ori mai rămii ?

— Eu mai rămîn, domnule colonel. Mai am cîte ceva.

— Bine, atunci rămii dumneata și aranjează. La revedere, domnilor ! !

(În cor :) Am onoarea a vă saluta, domnule colonel !

— Mare zăpăcit e, zise maiorul ofițerilor după plecarea colonelului. Uite așa le sucește și le încurcă toate. Noroc că are inimă bună ; altfel, n-aș sta cu el nici douăzeci și patru de ore... Ofițerul cu aprovizionarea e aici ?

— Sînt aici, domnule maior !

— Bun ! Ia notă dumneata și să cumperi imediat tot ce au nevoie companiile. Ce vă lipsește, domnilor ?

— Să ni se dea var.

— Vaar ? ! Păi ce trebuie var ? Ce legătură are varul cu inspecția administrativă ? Dacă ar fi inspecție medicală ², așa înțelege. Dar, în fine, eu nu mă opun. Vă dau, ca să nu ziceți c-ați ieșit rău din pricina mea. Cît var vă trebuie ?

— Apoi... cîte cincizeci de kilograme de companie cred c-ar ajunge...

— N-ajunge, întrerupse altul. Ne trebuie cel puțin o sută de kilograme... E salonul mare.

— Ce, domnilor, ați înnebunit ? O sută de kilograme de var ? Apoi dumneavoastră vă dați seama cît var intră într-o sută de kilograme de var ? (Întorcîndu-se către ofițerul cu aprovizionarea :) Pune, domnule, douăzeci de kilograme de var, cîte cinci de fiecare companie.

(În cor :) Da' bine, domnule maior...

— Mă rog, mă rog !... Nu învățați găina bătrînă să facă ouă... Altceva vă mai trebuie ?

— Vopsea pentru magazii...

— Catran pentru temelii...

— Ce vopsea ? Ce catran ? Gaz, domnilor ! Gazul curăță bine ! Frecat, șters cu cîrpa frumos, dar de !... dumneavoastră nu vă convine ; v-ați deprins să trageți cu vopseaua peste murdărie. Pune, domnule, douăsprezece kilograme de gaz, cîte trei de fiecare companie ! Încolo, cred că nu vă mai trebuie nimic...

— Sfoară pentru cusut saltelele, îndrăzni să ceară un sublocotenent, care ținea locul căpitanului aflat în permisie.

— Ce ??? ! răcni maiorul ars. N-ați cusut saltelele pînă acum ?

— S-au cusut, s-au cusut de mult ! Ce vorbești, domnule, dacă nu știi ? interveni, făcînd cu ochiul, un căpitan bătrîn.

— La noi nu s-au cusut toate, mai zise fără să priceapă sublocotenentul.

— Nu știi dumneata. Se poate ? Trebuie să se fi cusut, nu se poate !...

— Să nu dea dracul să vă găsească intendantul cu saltelele necusute, că, să știți, pîine și sare cu colonelul nu mai mîncăți ; atît vă spun : cine vrea să rămînă în batalion, să muncească ; cine nu... „bon voyage”³ !

— Doar morți să plecăm... trebuie să ne duceți la Turda... să vă vedem general.

(Maiorul, îmbunat :) Ce, domnilor... altceva n-aveți de vorbit ?... Eu n-am pe nimeni, domnule, sînt cum mă vedeți și dumneavoastră.

— Se poate... tocmai dumneavoastră... la toamnă sînteți sigur locotenent-colonel.

— Bine, aia... atît ar mai lipsi. Colonelul m-a pus să mă notez singur... sînt propus la excepțional...

(Ofițerii, în cor :) Să trăiți !... La mai mare !

(Maiorul, vesel :) Vă mulțumesc, dar mai este... în fine... să lăsăm asta. Altceva nu văd ce v-ar mai lipsi.

— Domnule maior, dar ne trebuie gumă arabică, hîrtie colorată, tuș pentru înseriat...

— Ei bine, domnilor, vă mărturisesc, am fost și eu comandant de companie, dar nu mi-a dat nicio-dată în gînd să cer asemenea lucruri, răspunse ofensat maiorul. Pe urmă, aveți cheltuieli de cancelarie...

— Ce să ajungă un franc pe lună ? ! Gîndiți-vă și dumneavoastră !

— N-ajunge ? ! Treaba dumneavoastră ! (Subit :) Dar ia stați, domnișorilor ; n-aveți oameni în bani, care mănîncă în oraș ? Nu v-a aprobat colonelul să țineți cîte cinci oameni cu hrana în bani ? Ce faceți cu banii ? (Ieșit din fire :) Strîngeți de gît sergenții-majori ! Vă poartă de nas ; nu fac nimic trîntorii ăia. Ziua dorm, noaptea se îmbată și vin la cazarmă cu capul umflat cit o baniță. (Calm :) Cum vă spun, și eu am fost comandant de companie. Dar la mine umbla sfirlează. Atît ziceam : „Ia vezi, Buciumene !” Și să fi poftit dumnealui să nu iasă bine... Mai aveți ceva de cerut ?

— Să ni se dea întreținerea.

— Dă-le, domnule, întreținerea.

— N-am. N-am nici unsoare de cizme, nici de arme. Și săpunul nu ne-a sosit încă de la Galați. Am scris două cărți poștale, explică ofițerul cu aprovizionarea.

— Dacă n-are omul, de unde să vă dea ? Mai așteptați și dumneavoastră. Altceva vă mai trebuie ?... Să sune brețul⁴... Mi-ajunge de azi-dimineață. La șase eram în cazarmă. Am fost cel dintâi. Nici unul din dumneavoastră nu sosise. Sînteți boieri, ce vă pasă ? !...

De o săptămînă aproape nu se mai face instrucție la batalion. Doar dimineața mai pleacă la cîmp cîte un pumn de oameni, comandați de cîte un sublocotenent, care-i aduce grăbit înainte de vreme... Companie, staa !... Pretutindeni, oameni desculți, în cămașă și izmene, spînzurați pe la ferestre, urcați pe schele de paturi, cu scufe de hîrtie, stropiți de var pe obraz. În curte, mormane de saltele și pături, rufe întinse la uscat, în pomi, pe gard, pe iarbă. La fîntînă se freacă de zor gamelele. Mai la o parte, o pereche de spoitori, cu țiganca veșnic însărcinată, la foale. Ici-colo, magazii întinse pe iarbă, la soare. Din zori și pînă seara tîrziu, mișcare, larmă, ropote de scări urcate și scoborîte în fugă, semnale nesfîrșite.

— Sună, cornist, sergenții de zi !...

— I-am sunat de două ori pas alergător !

— Mai sună o dată pentru cel de la a patra, că e boier, nu vine cu una, cu două, zice Mitrofan, aghiotantul, cu capelul pe ceafă, cu nuiua în mînă.

În cancelarie se scrie și se înscriază pe capete.

— Ce matricol ai ? Ce anual ? Ce serie ai pe armă ?

Căpitanii trec aferați de la unul la altul, se sfătuiesc, pornesc spre magazii, se întrunesc la cantină.

Numai la compania patra nici o mișcare. Nimeni nu știe ce se lucrează, cînd se lucrează⁵ sau dacă se pregătește ceva. Magazia stă mută, cu stururile lăsate ca pleoapele ostenite peste o viață stinsă. Oamenii, cu toată *amuniția*, sînt afară la cîmp. Au defi-

lat în zorii zilei prin fața căpitanului Romașcanu, proptit în fața cazărmii, cu aer sinistru, temut de toți, nemulțumit de toate. Doar plotonierul-major Niță, bărbat vîrtos și așezat, nu se turbură. Nimeni în batalion nu știe că el conduce compania. Sînt doi ani de cînd se înțeleg în pragul porții, la aceeași oră.

— Niță, ai tu grijă, și dacă mai e ceva de iscălit...

— Lăsați, domnule căpitan... Dumneavoastră mai veniți astăzi pe la companie ?

— Nu cred ; dacă întreabă cineva de mine, zi : „A fost și a plecat, chiar acușica a plecat, mă mir că nu v-ați întîlnit...”

— Lăsați, domnule căpitan.

Și se despart, subofițerul pentru a se înapoia seara de la instrucție, celălalt pentru a pleca dimineața să se culce, în urma nopților grele petrecute la club, prins în vîrtejul jocului de cărți. Între patru ochi, adevăratul căpitan e Niță, și nu arareori apără cu spiritul de ordine al unei gospodine înțelepte și prevăzătoare drepturile oamenilor, serios amenințate de ghinionul statornic al șefului lor, care, în aceste zile fără control, nu se vede, nu se aude.

— Măi, ce să fie ? se întreabă îngrijorați ceilalți căpitani. Să știți că ăla ne face figura... Mare șmecher !

În ziua inspecției, cazarma plînge cu lacrimi de unsori proaspete. Totul e vopsit, pe jos e dat cu vaselină, scările sînt văruite, geamurile mînjite curat de cei însărcinați ⁶ să le șteargă. Prin ușile larg deschise se vedeau grupuri simetrice de paturi immaculate, candel aprinse, arhiva îmbujorată a companiei. Pe sala în care se deschideau ușile magaziiilor, așteptau căpitanii, sergenții-majori, furierii purtînd registre grele, îngrijorați, nesiguri, gata totuși să dea orice relații. Magaziile, fără cusur. Un miros greu de gaz, de naftalină se distila în aer. Numai magazia căpitanului ce se prezenta la examen era zăvorîtă. Sosește și el, palid, nu deschide ușa, nu scoate o vorbă.

Puțin apoi se ivește și generalul, însoțit de colonel. Generalul, gînditor, cu capul plecat, cu mîinile

la spate, merge mut, urmărit fidel de sabie, care face dîră în praful șoselei. Colonelul vorbește mult, cu gesturi mari. Pe urma lor pășește o suită numeroasă, în care ajutorul, foarte complezant, rîdea cu cîțiva căpitani de intendență, plini de sănătate, cu mapele umflate la subțioară. Venea apoi căpitanul casier, ofițerul cu îmbrăcăminte, cel de serviciu, certîndu-se cu aghiotantul batalionului pentru o grămăjoară de gunoi uitată tocmai în calea generalului, și, departe la orizont, un soldat în alb, purtînd tava cu probe. Se opresc în loc. Par toți plini de interes pentru ce arată sau spune generalul ; pornesc din nou, ajung la magazii.

— Am onoare a mă prezenta, căpitan Popescu, comandantul companiei I-a.

— Asta-i magazia dumitale ?

— Da, domnule general !

— Ai lipsuri ?

— Nu, domnule general !

Apoi trece la a II-a, la a III-a, fără nici un incident remarcabil.

— Îmi place ; se vede îngrijire și faceți bine, domnilor, pentru că statul nostru, care este sărac, precum bine știți și dumneavoastră, face sacrificii enorme, și nouă ne incumbă sarcina să îngrijim și să cruțăm averea statului...

Trecu apoi la compania a IV-a.

— Am onoarea a mă prezenta, căpitanul Romașcanu, comandantul companiei a IV-a.

O cheie se învîrtește, o ușă se deschide, perdelele lunecă pe vergele de fier, un rai apare în ochii generalului. Linii impecabile de vipuști, de căptușeli, de înălțătoare, piramide de gamele argintate, sori de baionete și de cartușe ! Era în adevăr feeric. Efectul fu surprinzător. Generalul se arată vădit satisfăcut. Deodată, de pe culmea unui raft, o dihanie, după o scurtă traiectorie în aer, lovește drept în piept pe general, căzînd apoi ca un glonț la picioarele lui. Generalul și cu toată suita se retrag pripit, călcîndu-se pe picioare. O tăcere de moarte. Universul părea oprit în loc. Se uitau nedumeriți

unii la alții. Colonelul făcea din ochi reproșuri amare favoritului său. Acesta da dezamăgit din umeri, arătându-și nevinovăția. Lovindu-se cu pumnul în piept, scrișnind din măsele, făgăduia, pe la spatele generalului, cu gesturi ostentative, o bătaie soră cu moartea magazinerului, înghețat de spaimă.

— Ce e asta, băiete ?? întrebă recules generalul.

— Trăiți, don general... o bufniță... am adus-o din Dobrogea de cînd am fost de răcute cu batalionul la Constanța... Mănincă șoarecii... păzim *ifectele*, îngîna, palpitînd ca un liliac, bietul magaziner.

— Foarte bine, băiete, foarte bine ! E adevărat că bufnița stîrpește șoarecii, zise generalul înseninat, întorcîndu-se către ofițerii care aprobau din cap. Am văzut și la Cotroceni, la depozitul de echipament.

Pe cînd vorbea generalul, căpitanul aspirant la gradul de maior, văzînd întorsătura fericită a incidentului, ieși pe nesimțite la iveală și, așezîndu-se în fața sergentului, zise cu voce tare :

— Eu, să trăiți, domnule general, de cînd comand compania, chiar ca locotenent, am avut totdeauna cîte o bufniță în magazie.

CUM SĪNT EI

CUM SÎNT EI...

D-nei Hortensia Papadat-Bengescu

Pe cîmpul *Letferie*, ars de soare, dis-de-dimineată, oamenii sar prin bălării ca lăcustele, se culcă și se ridică, se ridică și se culcă din nou, mereu, la infinit, niciodată „ca fulgerul”, cum pretinde un dop de sergent cu capel *particoler*, care la un semnal cu fluierul, fermecat ca-n poveste, îi bagă în pămînt.

— Nu vrei să lucrezi, cămărade ?

— Trăiți, don sergent...

— Nu vrei, hai ?

— Trăiți, don...

— Nu vrei de loc ?

— Trăiți...

— De ce nu vrei să lucrezi, mă ?

— ...

— Spune, mă, de ce nu vrei să lucrezi ?

— Trăiți...

— Mă, vrei să lucrezi ?

— Vreau...

— Să lucrezi, cămărade !

— Lucrez...

— Să lucrezi, mă cămărade, că dacă nu lucrezi, intru-n famelia mă-ti, sfirși el pe îfundate, urmărind cu ochii plimbarea plictisită a ofițerului.

Am plecat. Dar cînd, aproape de prînz, tramvaiul mă aduse din nou la Podul *Ilefterie*, cum îl porecli o taxatoare neîngrijită, am dat peste un grup de oameni cu capelul pe ceafă, aprinși la față, înrouați de nădușeală, opriți în stradă.

— De ce nu cînți, mă ?

- Trăiți, don sergent...
- De ce, mă cămărade ?
- Trăiți, don...
- Spune, mă cămărade, de ce nu vrei să cînti ?
- Trăiți...
- Mă, vrei să cînti ?
- ...
- Vrei, ori nu vrei ?

— Domnule sergent, iartă-mă, poate o fi bolnav omul, m-amestecai eu unde nu-mi fierbea oala, recunoscînd împricinații mei de dimineață, dar n-avusei timp să deslușesc bine răspunsul, care, în vecinătatea bisericii Sf. Elefterie, luase parcă un miros pronunțat de tămîie.

Un ofițer tînăr, neodihnit, un copilandru năltuț, subțirel, cu plete negre, cu ochii la fel, ras și pudrat cum se cuvine, cu care mă întilneam adesea pe platforma vagonului și care, după toată aparența, comanda plutonul, întrebă, apropiindu-se încet, blajin ca un frate :

— Ce e cu tine, Voineo ? Ești bolnav, te doare ceva ?

— Nu, să trăiți, *don sublocotinent*, nu sînt bolnav, răspunse pe nerăsuflăte soldatul, uitîndu-se în ochii ofițerului. A venit aseară un om de la noi din sat și mi-a adus veste c-a murit mama.

— O, ce mizerie, zise ofițerul, scuturîndu-se cu un gest de compătimire. Apoi, apropiindu-se mai mult, îi puse mîna pe umăr și-l întrebă prietenește : Ești din Romanați, nu ? Nici eu n-am mamă. Cînd ai tren ? Bani ai ?... N-ai... Ține un pol... continuă el, după ce se scotoci cu trudă prin buzunare, descoperind pe rînd o corespondență veche, o fotografie ștearsă și cîteva țigări mutilate... Ai opt zile... raportează eu. Astăzi e miercuri ?

— Vineri, se grăbi să îndrepte, salutînd scurt, bătînd stropșit din călcîie, sergentul.

— Joi, joi, azi e joi, afirmară oamenii pe întrecute, rizînd de uluiala gradatului.

— Liniște !... Vineri, adecă de mîine într-o săptămînă, să fii prezent la serviciu. Ne-am înțeles ?...

— Trăiți; *don sublocotinent*, pecetlui soldatul:

— Oamenii la cazarmă, în pas de voie, fără cîntare!

Ofițerul plecă apoi cu mîinile în buzunare, cu sabia de capul ei, cu țigara în colțul gurii.

Eu îl mîncam din ochi, îndreptîndu-mă spre casă la doi-trei pași în urma lui. Cînd să mă despart la colț, în dreptul cîrciumii „La Vinător“, reprezentată printr-un *infanter* holbat de spaima că stă deasupra ușii în fața unui roșior cu mîini prea scurte, ordonanța ieși în calea stăpînului său și, mergînd alături de el, îi răcni necăjit, confidențial, la ureche:

— N-a vrut spălătoreasa să ne dea rufe, cică să-i ducem banii, i-auzi...

SELECT-CLUB

- (Viu interesat :) Ce-ai făcut la pocher, Nae ?
- (Nepăsător :) Am ciupit ceva.
- (Vesel :) Bravo !... Mult ?
- (Neglijent :) Vreo nouă sute.
- (Îngrijat :) Te așezi la *șămen* ?
- (Superior :) Aș !
- (Convins :) Foarte cuminte !... Dă-mi și mie trei poli. La joc nu ți-aș fi cerut... știi, de ghinion.
- (Scurt :) N-am.
- (Repede :) Dă-mi, că m-am curățat de o mie de lei și poate mă refac,
- (Retras în găoace :) M-am jurat că nu mai dau la nimeni.
- (Scai :) Dă-mi de cabulă¹, că tu ești norocos.
- Nu, monșer... La o nevoie... unui prieten... dar ca să joci...
- (Slăbind :) Atunci dă-mi doi poli să mă duc acasă.
- (Logic :) Ce să te mai duci acasă după ce te-ai curățat ?
- (Confidențial :) Dă-mi, zău... m-așteaptă nevasta s-o duc la cinematograful. Pe onoarea mea... Să fie al dracului cin' te minte !
- (Sever :) Nu. N-ai idee cât îmi pare de bine când vă curățați tu și Mitică. Jucați ca niște mazete².
- (Fatalist :) Când nu e noroc...

— (Disprețuitor :) Ce noroc ? Ați îmbătrînit în club și tot proști ați rămas. *Șămenul* nu se joacă cum îl jucați voi. Eu nu risc un pol pînă nu calculez ce are să se întîmple cu el. Pun un pol, las paroli ; dacă bat, merg cu inițiala și iar las paroli. Cum am făcut o sută, două de lei, adio și n-am cuvinte !

— (Fript :) Dă-mi barim un pol de trăsură.

— (Capabil :) ...pe urmă la joc trebuie să fii și puțin *psicologic*... Să nu-ți scape bancherul din ochi... să-i studiezi toate mișcărilor...

— (Resemnat :) Fugi, frate, e norocul !

— (Doctoral :) Nu e norocul, domle ! Din momentul ce ai făcut bancul, o luptă de șarlatanie se angajează între dumneata și bancher. Trebuie să-i observi toate mișcărilor : cum ia cartea, cum o filează, cum se pronunță, și să urmărești seria de pontă.

— (Desperat :) Ascultă, Nae, nu fi măgar... dă-mi zece lei, că ți-i dau imediat, pe onoarea mea... ce, nu ți-e rușine?... N-am nici de trăsură.³

— (Apropiindu-se de joc :) Eu pariez cu tine că numai după cum pronunță bancherul „dau“, „dau carte“ sau „carte dau“, că altfel n-are cum, eu știu la sigur ce puncte are.

— Fugi, frate.

— Nu mă-nșel niciodată... dar absolut niciodată !⁴

— (Pierzînd orice nădejde :) Zi mai bine să ne dea⁵ cîte un șpriț și o bucată de brînză... Tu nu mănînci nimic ? Mie mi s-a făcut foame al dracului.

— (Pasionat, cu ochii la joc :) Stai, că mănînci la mine.

— Cum o să merg tocmai la Făgădău... ce, îți bați joc de mine ? !

— (Transfigurat :) Taci... serie de pontă, uite, să vezi... cit e la banc ?

— (Crupierul, impasibil :) Două mii șase.

— (Hotărît de moarte :) Banco !

— (Crupierul, impasibil :) Nouă la banc !

— (Injectat :) Stai, domnule crupier... nu te pronunța dumneata. Ori atunci băgați-ne și mina în

buzunar, luați-ne tot, că așa merge aici, pe jăcmă-
neală.

— (Crupierul, impasibil :) Ce s-aștept, domnule
Nae... ați cerut bancul.

— (Gata să plîngă :) S-aștepți, domnule, poate am
de gînd să iau pe cineva.

— (Prietenul, satisfăcut :) Să iei pe Carol ⁶ din
perete... fire-ai al dracului de tîmpit să fii !

Pe un sfârșit de toamnă încălzită de ultimele raze, parfumată de ultimele flori, domnul general, comandant al corpului de armată, face ultima inspecție, atingînd în fine limita de vîrstă, după ce guvernul trecuse cu păsurile peste orice limită.

E ceva din melancolia unei roze care moare în sfârșitul unei cariere de ostaș, care a găsit în gibernă¹ faimosul baston de mareșal. Un drag de mugurel îmbobocit, îmbrăcat în verde ca un paj, cu egreta² roșie, cuceritoare, se trezește trandafir într-o bună dimineață, alintat de soare, parfumînd zefirul, ispitind amanții, sfidînd natura prin culmea strălucitoare sale frumuseți.

Apoi, brusc, istovit de sărutatul fluturilor înnebuniți de dragoste, se resfiră pentru o ultimă dezmierdare și se risipește cuprins de fiorii morții, după ce a stăpînit o clipă lumea.

Tot așa, dintr-un copil cu vocea în formație, cu puterile în creștere, aprins în uniforma școalei militare, ca dintr-o crisalidă, iese într-o bună zi la iveală un sublocotenent rușinat ca o fecioară, pîrguit ca o cireasă, zvelt ca un prinț din povești, îndrăzneț, dornic de aventuri ca dînsul și, ca dînsul, arde pripit la focul tinereții, strălucește o clipă pe scena lumii, se înclină sub povara anilor și a decorațiilor și moare scuturîndu-se de iluzii ca roza de petale.

Gîrbovit, clătînd din cap la fiecare pas, cu genunchii nesiguri, cu pantalonii fluturînd, cănit fără meșteșug, generalul înaintează netemut, cu privirea stinsă, obosit, indulgent peste măsură, însoțit de comandantul regimentului, care-l urmează neglijent, cu aer de protector, consimțind să-i dea relații, permițîndu-și păreri personale, sfîrșind prin a aproba totul cu o compătimire vădită, cu graba cu care se cează maniacilor inofensivi.

Colonelul îl poartă la întîmplare, fără cruțare, de la cantină pe la furaje și pe la grădina de zarzavat, iar generalul îl însoțește docil, ca un copil, voinde a arăta că a rămas verde, oprindu-se și minunîndu-se, pentru a-și potoli bătăile inimii, în fața unei șire de paie sau pentru a admira un răzor de ceapă pipernicită, însetată.

Și pe măsură ce inspecția înaintează, suita crește în urma generalului, se transformă într-o adevărată procesiune care gravitează mai mult în jurul comandantului de regiment, căruia maiori și căpitani zeloși se grăbesc să-i dea relații, să propună serviciile lor pentru nivelarea unei șosele, pentru un gard ce se clatină, în timp ce ofițerii tineri se distrează pe la spatele generalului, înfundînd pînă în urechi „trocanul”³ unui camarad care se bucură de popularitatea celui mai prost din corp. Generalul simțea tot ce nu voia să vadă, tot ce se ferea s-audă.

Au trecut pe rînd prin toate camerele spălate cu gaz, înveselite de cerceafurile albe, descoperite, care se vor ridica în urma lui ; au ajuns în fine la infirmerie. Aci, doborît de oboseală, se extaziază căzînd pe scaun în fața unui dulăpior cu cîteva pense și bisturiuri virgine, întinse pe vată, sub comanda unui forceps înfiorător la vedere. Entuziasmul generalului crește cu descoperirea unui dulap cu medicamente, intitulat cu litere mari gotice „farmacie”, și culminează înaintea unui spălător cu pedale.

— Brăvo, doctore, văd că ai de toate ! Dar radium ai ? glumește generalul, mulțumit că stă pe scaun.

— O, domnule general, cînd am avea radium...

— Cum, n-ai d-ăla ? se-ntoarce, căzînd ca din nouri, colonelul. Cumpără, domnule, cîteva kilograme, să se găsească...

O lumină trecu prin ochii generalului. Era răzbunat.

Căpitanul Grigore, uscat, negru și zbanghiu, era cel mai strașnic frontavoi din tot cuprinsul Corpului I de armată. El comanda defilările, prezenta batalionul la inspecția generală și numai el era în stare să întrunească, chiar din prima zi, recruții regimentului și să cutremure pământul în marșuri de paradă : sus, sus, rap, rap !... Și oamenii încordați, înspăimîntați, mînați de la spate de gradații care-i loveau cu ceatlăile¹ peste pulpe, înaintau ca niște somnambuli, ridicau și trîneau opinca de li se cutremurau obrajii, apropiindu-se sau depărtîndu-se în facturi surde, păstrînd, prin minuni de echilibru, capelele pe virful capului.

Sus, pe culmea care mărginea cîmpul de instrucție întins ca o moșie boierească, se profila, în scăpatul soarelui, soldatul Bolocan, înfipt ca un semnal topografic, purtînd pătura, cearceaful și gamela, așteptînd pe căpitanul Grigore să meargă la scăldat.

De cînd fusese grad inferior și pînă astăzi, căpitanul Grigore, nici după ce se însurase și era în vizită cu colonelul și cu Zambulatos, cel mai bogat arendaș de prin împrejurimi, nu-și schimbase programul.

Astăzi, după o zi de căldură copleșitoare, cu picioarele fripte de dogoreala nisipului încins de arșiță, istovit de comenzi sălbatice, cu chipiul pe ceafă și descheiat la bluză, se cobora la Dunăre, însoțit la doi-trei pași de Bolocan, cel mai chipeș, dar cel mai prost soldat din companie, după părerea generală.

Căpitanul Grigore nu ştia să înoate ; îi era chiar frică de apă.

Pe malul Dunării, ce-şi călătorea apele încreţite spre adâncuri depărtate, Bolocan îl freca cu nisip pînă i se roşea pielea, îl săpunea din belşug, apoi, urcat pe un trunchi de salcie bătrînă, scorburoasă, îi turna în cap gamela cu apă, iar căpitanul se limpezea, cu respiraţia tăiată de strigăte neînţelese.

Bolocan, aşezat în genunchi, curăţa şi ştergea apoi cu îngrijire picioarele noduroase ale căpitanului, în timp ce el, în cămaşă şi izmene albe, care contrastau grozav cu faţa lui tăciunită, îşi sucea ţigara din tabachera de carton lăcuit, ornată cu chipul ţarului.

După baie, căpitanul urca agale, pentru a nu se încălzi, malul escarpat² al Dunării şi, ajuns la companie, se aşeza la masă, în grădiniţa împrejmuată cu porumbi şi floarea-soarelui, pentru care meritase elogiile corpului de armată.

Simultan, din două direcţii diferite, se prezentau bucătarul şi băiatul de la cantină : unul cu o gamelă sfiriindă, adusă pe cărămidă, celalt cu litrul de ţuică galbenă.

Căpitanul mîncă tacticos, mestecînd încet, aşeza parcă fiecare înghiţitură la locul ei, străjuind de Bolocan şi de cantinier, pe care-i înjura cu o imparţialitate înduioşătoare.

Niciodată nu s-a întîmplat ca ultima lingură de ciorbă să nu fie însoţită de ultima înghiţitură de ţuică şi, plecînd cu chipiul pe ceafă, să nu-i cuprindă pe amîndoi într-o ultimă înjurătură.

Eu, unul, vă mărturisesc, nu m-am încrezut niciodată în aerul de simplitate al recruţilor. În cazarmă, fiecare se învîrteşte pentru a trăi mai bine, pentru a se feri de primejdiile care circulă nevăzute în aer şi cad ca din senin pe capul oamenilor.

Cei cu dare de mîină se apără împărţind plocoane bogate ; ceilalţi rabdă şi, cînd nu mai pot răbda, dezertează.

Sînt însă şi mijloace de apărare viclene, care se transmit ca un cuvînt de ordine din contingent în contingent.

Cum au observat soldații că-n cazarmă numai proștii trăiesc bine, nu știu. Fapt e că foarte mulți recruți se fac că nu pricep nimic, și cu timpul, după ce au rezistat tuturor metodelor de educațiune și de convingere contondentă, sînt scutiți de orice serviciu. „Dați-mi un soldat deștept“... cer superiorii și, desigur, nu se gîndește nimeni să le dea un Bolocan.

Sufletul recrutilui n-avea însă secrete pentru căpitanul Grigore, care fusese și el soldat bătut și înjurat pe vremea lui și întrebuițase desigur aceleași mijloace de apărare, prinse³ nici el nu știa de unde. Înțelesese perfect de bine pe Bolocan, pe care îl luase sub protecția sa pentru amorul artei, răsplătindu-i cu o palmă veselă, fulgerătoare, orice servicii. Încolo, Bolocan trăia bine; prostia îi reușise. Trecea în companie de „omul lui don căpitan“; nimeni altul nu se mai atîngea de el. Era scutit de plan-ton, de gardă, de instrucție și lua de regulă două porții de carne.

Aproape de liberare, Bolocan și-a dat arama pe față. N-am văzut ființă să se răzbune și să guste fi-nețea răzbunării cu mai multă conștiință decît acest om batjocorit atîta vreme.

Era în ziua mare, solemnă, temută, a inspecției de toamnă. Generalul, bolnăvicios, posomorît, de o severitate excesivă, înainta arțăgos, criticînd tot, fără nici o considerație pentru smerenia tuturor, fără atenție pentru oameni, fără nici o privire binevoitoare pentru cearceafurile albe, pentru dușu-melile frecate cu atîta trudă din zorii zilei. Deodată se oprește în fața lui Bolocan și arătîndu-i patronul regimentului — icoana sfîntului Ioan Botezătorul, care toarnă de sus apă în capul lui Isus gol, în mij-locul gîrlei — îl întrebă cu strășnicie, în timp ce suita, grămădită fără respirație la spatele lui, îi făcea semneperate :

— Ce închipuie tabloul ăla, băiatule ?

— Să trăiți, don ghegeneral, e don căpitan Gligore cînd face baie la Dunăre, răspunse Bolocan cu o licărire de inteligență, care se stinse repede.

Se întunecase de mult. Capitala se înăbușea, cuprinsă de o ceață groasă. Lumina felinarelor străbătea greu prin păturile de vată, ivindu-se parcă din adâncuri depărtate. Birjarii, gata să se ciocnească, se certau fără să se vadă, înjurînd de mirare, bucu-roși că au scăpat teferi. Tramvaiele nu mai circulă, trecătorii se răresc, zgomotul se depărtează. Liniște. Numai la răscruciul dinspre Malmaison, un pluton de recruți n-are odihnă. Întorși de la masă, sînt opriți în stradă cu gamelele la subțioară și frecați înainte de culcare, în fața cantonamentului, de un gradat, care se bucură de încrederea șefilor mai mărunței.

— Drepti ! La loc ! Trage scurt piciorul, mă cămărade, ca cum te-ar înțepa cineva la spate. Uit-te coala la mine ! Drepti ! Repaos ! Drepti ! Repaos ! Ai văzut, cămărade ? Aruncă potcoavele de la bocanci ! Nu-ți fie frică. Să-ți sară piciorul din închetură ! Să nu-ți pese de loc... De loc să nu-ți pese... ca cum n-ar fi al tău... fă cum ți-am arătat ! Nu-s tot om ca și voi ? Deprinde-te să lucrezi scurt. Nu sînteți și voi oameni ca mine ? Ia... drepti !... Nu e bine !... Mai scurt, mă cămărade ! Să-ți sară zăpada în ochi !... Drepti !... Mai scurt, mă, n-auzi ?... Lucrează scurt, mă cămărade !... Trage scurt piciorul, să s-aprindă zăpada, ca cum ai trage cu chibritul pe o cutie de *sudeză* !...

Recruții, pierduți în ceața ce se îngroșase din ce în ce mai mult, păreau o dungă neagră, ca marginea

unei păduri ce o crezi departe în întunericul ce abia se risipește.

— Popa !... cheamă răstit caporalul, hotărîndu-se să treacă la teorie.

— *Ordinați !...*

— La loc !... Popa !

— *Ordinați !...*

— Măă !... timpitule, așa să răspunde ? Popa !

— Zănt !...

— Păi ? Vino la mine !...

— Trăiți !

— La loc ! Vino la mine !...

— Am înțeles !...

— La loc !... Răspunde cum te-am învățat eu, că te ții toată noaptea, dorm cu voi în stradă. Nu te încurca, că te ia dracu ! Vino la mine !...

— Îndată.

— Păi ?...

Îmboldit de camarazi pe la spate, recrutul, bătînd trei pași, trînti piciorul în mijlocul unei băltoace, care ne umplu de apă pe cîteștrei, și răcni cît îl luă gura :

— Trăiți, don *capural*, sînt soldatul Popa Vasile din comuna Afumați, județul Dîmbovița. Că-ți poruncit ?

— Zi *Tatăl nostru !...* hotărî înduplecat micul șef, cu mîinile în buzunarele mantalei...

Și am plecat urmărit de o voce aspră, neîncercată, dar smerită, care se rugă cu credință :

— „Și nu ne du pe noi în ispită“...

— Ascultă-l, Doamne... am murmurat cu sinceritate, grăbindu-mă înfrigurat spre casă.

Se vorbea între bărbați după masă. Cafeaua se servise în birou, în timp ce doamnele în salon discutau frivolități.

— Nu, nu, eu nu admit, zise hotărît un domn masiv, protestînd cu toată greutatea persoanei sale. Jenny a avut tot timpul să se gîndească. Putea să-l refuze de la început, dar nu să-l lase caraghios și să dispară cu altul în noaptea nunții.

— Ce vrei, și-a venit în fire cînd nu mai era nici o nădejde. Cîți oameni cu revolverul la tîmplă nu se întorc de la groapă ?

— O clipă de șovăire...

— Sau de energie.

— Dar bine, frate, nu i-a pus nimeni ștreangul de gît...

— Nici nu era nevoie. O țesătură inextricabilă de conveniențe absurde ne prinde pe toți ca într-o uriașă pînză de păiajen. Numai o smuncitură puternică, disperată, ne scapă ; altfel, tremurăm multă vreme, istovindu-ne ca o musculiță în frămîntări neputincioase.

— Dar ce ai astăzi ?

— Nimic... constat. De ce se mărită ?... De ce ne însurăm ?... Din curiozitate ele, din lipsă de originalitate noi. Ai zile cînd altul hotărăște pentru tine. Eziți între două culori : verde, îți șoptește un prieten, și te pomenești la cincizeci de ani îmbrăcat ca un as de „dancing”.

— Monșer, dar nu te mai cunosc !

- Ba cam are dreptate.
- Cum, tocmai el, care a nimerit așa de bine ?
- Nu e vorba de mine. Cîți din cei care joacă la loterie au norocul lui Schröder ¹ ?
- Ooo !...
- Desigur, căsătoria este o glumă prelungită. Trebuie mult spirit ca să o poți răscumpăra.
- Ești foarte deștept...
- Sînt logic și mai ales sincer, spun tare ceea ce fiecare gîndește în taină.
- Drept e, interveni procurorul, că unii se căsătoresc fără să se gîndească.
- Pentru că, dacă ar sta să se gîndească, nu s-ar mai căsători nimeni.
- Fugi, monșer, d-aci, se poate ?
- Ei da, de ce te miri ? Îți dai seama cînd te botezi ? Cîți din noi ne-am supune mai tîrziu acestui ceremonial ridicol ?
- Să tremuri și să înghiți apă coclită... brrr...
- Ei bine, lumea se căsătorește cu inconștiența cu care se botează. După căsătorie, cei mai mulți gem apoi de durere, încrețiți ca pruncii.
- Adevărul e că noi, bărbații...
- Pardon, nu noi, bărbații, ci mai ales ele, femeile... Ele de cele mai multe ori înghit apa coclită. În trecut se resemnau, astăzi se liberează...
- Exagerezi !
- De loc, și nu e vina lor dacă pentru a intra în viața naturală trebuie să jertfească un bărbat ca să nu rămînă ele victime.
- Vorbe, tiradă ! Astăzi nu mai sînt copii, nici fete naive ca-n trecut. Toate știu ce le așteaptă, la ce se angajează...
- Ei bine, tocmai aici te-nșeli, prietene. Veșnica poveste : făgăduiești copilului de toate, să înghită doctoria ce părea inofensivă, și o bună bucată de vreme, cu toată dulceața luată în urmă, nu le trece amărala. Și-apoi să-ți mai spun un lucru : nu ești sincer. Privești, jūdeci și condamni aventura nepoatei tale de pe pedestalul unde te-a ridicat o viață ireproșabilă, dar convențională, și o avere solidă.

Jenny putea să refuze, zici tu?... Ei bine, după cum într-o prăvălie le amețesc vânzătoarele și se pomenesesc în stradă zăpăcite, ducînd la subțioară ștofa care le-a plăcut mai puțin, tot așa le bat capul în familie babele, care țin să se răzbune, păcälind după ce au fost păcälite, însoțindu-le cu bărbați care ziua nu vorbesc, iar noaptea sforăie... Ascultă, am avut și eu în familie un caz asemănător...

— S-auzim... cum a fost?... izbucniră cucoanele, invadînd biroul, așezîndu-se la întîmplare în fundul divanului, pe un fund de fotoliu, rezemate una de alta prietenește, cu unghiile strînse ca un cuib de pisici.

— Asta-i trădare !

— Ba nu, conferință !

— Atunci plățiți intrarea.

— Cît costă biletul ?

— Ce poate să dea cea mai frumoasă femeie ?

— Impertinentule !

— Dau eu ? Sînt văduvă de război. Voi s-achit imediat. Cui plătim ? Cine-i casierul ?

— Eu !

— Ba eu !

— Dar dacă nu face ?

— Dăm banii înapoi...

— Păstrați-vă banii ; circulă atîtea piese false.

— Mai bine plata la urmă, după merit.

— Ia mai bine să ascultăm... spune !

— Sînteți gata ?

— Ochi și urechi.

— Aveam și eu la Iași o nepoată aurită și rîzătoare ca o rază de soare. Copil nevinovat și zburdalnic. Umbla la vînat, călărea băiețește, și cînd i se abătea, fugea din pension, cu toată diplomația zăharisită a maicilor. Și nu arareori, în serile îmbălsămate de mirosul crinilor, lăsa guvernanta la cofetăria „Tufli” și trecea singură spre Copou, în zborul cailor mînați cu meșteșug de *Nicălai*, muscalul² elitei ieșene. Tatăl ei — mamă-sa murise demult — era om cu stare, dar zgîrcit și ursuz. Nu primea pe ni-

meni. Nu ieșea nicăiri. Trimeasă la un pensionat în Elveția, s-a întors după o lună de zile, însoțită de un fox admirabil.

— De ce n-ai stat în Elveția, Ginel ?

— M-a chemat directoarea în cancelarie, și cînd m-am văzut în oglindă linsă pe cap, am fugit.

Eu o conduceam la teatru, o însoțeam la baluri, o luam cu mine la Slănic, lăsînd-o să rătăcească prin pădure, de unde se întorcea parfumată de brad și plină de sănătate. Pețitorii nu i-au lipsit ; glumea cu toți, dar nu deosibea pe nimeni. Unul singur, băiat bun pentru că nu bea vin și nu juca cărți, o urmărea de aproape. Înalt, slab, afectat de o miopie cu care compătimea o chelie precoce, rîdea mereu mai ales de ce spunea el, cu un rîs monoton ca glasul unei păsări de locuri pustii. Avea stare, alerga după cîștig, nu cheltuia nimic...

— O iubea ?

— Știu atît că zestrea era bunicică.

— Nu l-o fi luat tocmai pe ăsta ?

— Ba din nenorocire da !

— Oh, „la pauvrette”³ !..

— Ce vreți, se deprinsese cu el. Și l-a luat, sînt sigur, ca o sfidare aruncată necunoscutului așteptat, care întirzia prea mult să vină. Zăpăcită încă de lovitura ce-și dăduse, trăia o viață mediocră într-un orașel de provincie, răbdînd stoic osînda la care se condamnase singură.

El, îndoind capitalul, era veșnic pe drumuri după afaceri. Ea nu făcea nimic. Se îmbrăca și ședea pe scaun, de unde se muta la fereastră și apoi pe canapea. Zilele se scurgeau goale, fără emoție, fără nici cel mai mic incident. Se zice că în trecut cea mai teribilă pedeapsă pentru ocnași era să învîrtească o roată fără scop. Nici unul nu rezista ! Înnebunea dacă nu răușea să evadeze.

Ginel slăbise și ea, privea în vag, și cînd îi vorbeai, tresărea venind parcă din altă lume. O vizitam rar. Îmi făcea rău s-o văd fără culori, surîzînd pentru a-și ascunde suferința.

Doi ani după căsătorie, bărbatul, poposind între două afaceri, îi propuse într-o zi să meargă împreună la țară, pentru a cununa pe băiatul primarului vecin cu moșia lor. Ea a primit fără discuție, obosită, rămasă fără voință, rugîndu-se ca un copil s-o însoțesc. Pe un sfirșit de toamnă treceam în trăsură spre Merișani, pe drumul ce se desfășura de-a curmezișul unei cîmpii arată pînă în marginea șoselei...

— E mult de atunci ?

— Or fi vreo doisprezece ani.

— Și, iartă-mă că te întreb, mai trăiește ?

— Aveți să vedeți.

Cerul se coborîse să-l ating cu mîna. Nori destrămați, fumurii, fugeau, lăsînd cîmpia în urma lor. Mergeam fără spor, biciuiți de o ploaie rară, răscolită de vînt. Nu se vedea țipenie de om. Din cînd în cînd, speriate de clopotele cailor, cîte un cîrd de ciori flămînde, croncănind asurzitor, se roteau fără să se depărteze și cădeau ca un stol de lăcuste, cîțiva pași mai încolo în țarina pustie. Mergeam de cîtăva vreme. Eu înghețat pe capră, ea suferind, impene-trabilă, bărbatu-său indiferent, sprijinind cu mîinile învinețite două lumînări înflorite, groase cît niște pari de gard.

„Ce frig”, recunosc el, după ce de la plecare nu schimbaseră o vorbă. Ginel, tresărind, se strînse fără a-i răspunde. După cîteva învîrtituri de roți, intrarăm în pădurea tinărară și deasă a Merișanilor. Trăsura înainta greu pe drumul desfundat de ploi. „Ce frig al dracului”, repetă el răzimînd lumînările de spatele vizitiului pentru a-și freca mîinile. Ginel îl privi cu groază, ca și cum l-ar fi cunoscut pentru întîia oară, și, trecîndu-și mîinile pe ochi cu gestul cu care ar fi înlăturat niște perdele, regenerată de un fior de indignare care îi străbătu toată ființa, aruncă pledul și șuba cît colo și, sărind din trăsură, dispăru în pădurea de vlăstare. Pînă să bag de seamă, ea se depărtase, și mărturisesc acum, nici nu mă trăgea inima s-o rețin. El înțepenise cu lumî-

nărilor în mână, așteptînd să se întoarcă, fără să bănuiască măcar că e plecată pentru totdeauna și, în adevăr, nici că s-a mai întors.

— Bine că și-a venit în fire...

— Mai trăiește ?

— Da, fiți liniștite, și trăiește bine. Mi-a scris în urmă să-i trimet hainele, banii și bijuteriile. Trăiește necununată cu un sculptor italian. Are doi băieți și o fată. I-am văzut astă-vară la Florența. El, un colos aprins de dragoste ca un copil. Ea, împlinită, înfrumusețată de o toamnă ce s-anunța rodnică, cu părul puțin argintat, purtînd în față o nuanță de oboșală care trăda amorul satisfăcut.

— Dar copiii ?

— O frumusețe !

— Dar ai cui erau ?

— I-a legitimat el. De cîte ori îi vorbește de căsătorie, nici nu vrea s-audă. „Ce-ți răspunde ?” întreb eu pe Rigo. „Zice că s-a sinucis o dată, nu e vina ei dacă n-a murit. Acum vrea să trăiască.”

— Bravo ! și toate cucoanele aplaudară satisfăcute.

Generalul X, fost multă vreme atașat militar la Paris, luase de curînd comanda unei divizii de Dunăre. Înalt, fin, cu ochi profunzi, cu păr cărunț, noul comandant cucerise pe toată lumea prin apucăturile sale distinse.

Era sufletul cozeriilor de salon, susținînd cu însuflețire, apărînd pas cu pas, cu gesturi leneșe, blazate, teorii ușor paradoxale asupra amorului, artei, literaturii, care distrau societatea dispunînd-o la spirite fericite și glume vesele. Nu se petrecea fără el. Era invitat pretutindeni. Văduvele — toate de război — îl urmăreau cu priviri incendiare, îl ispiteau cu rîsuri scurte, provocătoare. În calea lui, duduile roșindu-se suspinau discret... știindu-l neînsurat, de se auzea pîn' la mansarde, în fine, toți cei căsătoriți făcuseră din el amicul casei. Apoi prietenii observară treptat că generalul, care lua masa la popotă și locuia la comandament, se arăta din ce în ce mai rar, pierduse culorile și bunele sale dispozițiuni, se plimba descoperit, agitat, pe aleile lăturalnice, monologînd cu gesturi ciudate, ce spintecau aerul ca niște lovituri de sabie. Se zvonise chiar că în serviciu era acum de o violență extremă. Nu mai primea audiențe, brusca ofițerii, repezea ordonanțele, nimeni nu știa ce vrea, deși se căzneau toți să-l înțeleagă și n-ar fi îndrăznit nici unul să-l contradică.

-- Cîne a fost Cristos ? întrebă el pe un colonel, greu avansat la vechime, ce se prezentase în afaceri urgente de serviciu.

— Fiul...

— ...nimănui... un fârsor !

— Adevărat, aici aveți dreptate.

— Cel mai mare filozof, colonele, mă-nțelegi ?

— Foarte învățat, asta-i adevărat.

— Lasă-mă... lăsați-mă... ia-ți hîrțile ! răcni generalul trîntind cu pumnul în masă, stropindu-se de cerneală, spre marea mirare a unei doamne, de o eleganță sobră, de o frumusețe netăgăduită, care, apărută în cadrul ușii pe neașteptate, îl întrebă blîndă, îndurerată ca o madonă :

— Georges, scumpul meu, ce ai ?

— Emma... tu ? Tu, aici ? O, ce fericire ! Doamne, ce bine c-ai venit ! Ia-mă... nu mă lăsa !

— Dar ce ai tu ?... Te simți bolnav ? continuă ea, apropiindu-se îngrijată, privindu-l cu pasiune.

— Nu, dragă... sînt... să fugim... Dacă mai stau, înnebunesc. Mă crezi ?

— Dar ce ai, ce simți, și se porni sfioasă să plîngă, lipindu-se de dînsul.

— Să fugim, îți spun... De șase luni de zile de cînd comand divizia, nu mă contrazice nimeni.

— Vai, cît m-am speriat... Dar de ce te superi ? Eu cred că trebuie să fie foarte comod ! exclamă ea liniștită, rîzînd cu ochii umezi.

— Comod ? bravo ! Dar înțelegi tu ce înseamnă să ai zilnic a face cu resemnații care aștern sugativa și aprobă orice enormitate ? Ioane !

— *Ordinați !...*

— Adă cufărul !

Și hotărît de moarte, aruncă, grămădind la întîmplare în lada deschisă în mijlocul odăii, cărți, haine și bibelouri.

Peste cîteva zile, prietenii aflară din jurnale demisia generalului, pe care toți îl credeau țicnit.

Căpitanul Drăgoi era foarte considerat printre ofițeri. Trecuse prin toată filiera încercărilor grele. Din grad inferior, înaintase sublocotenent în regimentul unui colonel cu fete multe, care se uscau răvășite de doruri ascunse. Drăgoi, fecior de țăran, mirosind sărăcia, n-a cerut pe nici una din ele și, lucru extraordinar, n-a pățimit nimic de pe urma acestei necuviințe. Avea, e drept, oarecare experiență. Îi rămăsese filozofia simplă a recrutului care zâmbește idiot în fața amestecului repetat al șefilor în nașterile familiei sale. Și apoi era gospodar. Ori cîte fete ar avea un colonel, nu rezistă acestei calități cînd are ambiție și vrea să ajungă brigadier. Comandantul lui Drăgoi era foarte ambițios. Se resemna deci, pentru a înainta la alegere, să se folosească de Drăgoi numai ca subaltern, rămînînd să-și mărite *demozelele* la vechime.

Ajutorul, ambițios și el, era totdeauna de părerea șefului și foarte matinal. Cu toate acestea, n-a reușit niciodată să vie la cazarmă înaintea lui Drăgoi, pe care îl surprindea în zorii zilei udînd cu mîna lui ceapa din grădina regimentului. De asemenea, nu o dată s-a întîmplat ca ducîndu-se să-și vadă iapa, colonelul să dea peste Drăgoi pietruind șosele, sau în picioare, cu barda în mină, acoperind grajdul.

- Bun ofițer... hotări colonelul.
- Bun... întări ajutorul.
- Gospodar...
- Teribil...

În urma acestui dialog, viitorul lui Drăgoi se anunța strălucit. Avansat locotenent în mod excepțional, fu numit ofițer cu aprovizionarea, sarcina cea mai onorabilă din corp, piatra de încercare a viitoarelor genii militare. În această calitate a dat toată măsura priceperii sale. Țin minte că în iarna aceea nimerise o varză !... dar ce nu pusese într-însa : foi de stejar, să nu se moaie, hrean, să înțepe la limbă, porumb, să se îngălbenească, cărbuni stinși, să-i limpezească zeama... și știți cât a costat ? Nimica toată : cinci parale bucata una peste alta, cărată cu carele lor de oamenii regimentului, în schimbul câtorva zile de permisie. Tot ședeau ei degeaba în cazarmă !...

— Ia vezi, *musiu* Drăgoi, să nu cumva să mă lași fără varză la iarnă, că te strâng de gît... îi zicea câte o cucoană privindu-l galeș.

De asta tocmai se ferea el ca de foc. Și cum multe ar fi fost gata să-l strângă de gît, căci pe atunci nu era urit hoțul, le-a purtat de grijă, socotindu-le pe toate în efectivul regimentului.

Din ofițerii însurați, nici unul n-a pus varză în anul acela ; ba chiar, nu arareori, câte o slujnicuță a domnului „cutare” răsărea în fața porții cu oala sub pestelcă ¹ și aștepta pe ofițer, nătingă, cu ochii în jos, tachinînd cu piciorul desculț o frunză uscată, roșindu-se la trecerea fiecărui soldat, prefăcîndu-se că îi e rușine, așa cum cere regula bunei-cuviințe în clasa de jos.

- Colonelul își făcuse obicei ; venea la cazarmă pe jos, încet, alene, cu două rînduri de pelerine, se ducea la grajd, ocoala curtea, făcea aceleași observații și apoi, cu conștiința curată, se îndrepta, urmat de ajutor, de ofițerul de serviciu și de aghiotantul regimentului, spre beciul aprovizionării, unde îl întîmpina locotenentul Drăgoi. Aici, nimeni nu putea să zică decît : „Halal gospodărie !” Morcovi îngropați în rînduri ; snopi de praz cu cozile tăiate la sfoară ; pămînt galben, proaspăt întins întotdeauna, iar la rînd, așezate ca pentru incendiu, șasesprezece butoaie cu varză, de te suiai pe scaun ca să te uiți în ele.

— Ei, ia dă-ne, domnule, cite o șampanie de-a dumitale, să vedem cum se ține.

În beci era călduț. Aci se luau deciziunile ce aveau să orienteze regimentul, se schițau programe, se decidea după lungi dezbateri transformarea mantalelor vechi în pantaloni noi pentru recruți.

— Pe săptămîna viitoare o să începem alt butoi, zise Drăgoi oftînd, ca și cum faptul acesta l-ar fi costat foarte mult.

Și, îndoit în unghi, prezenta colonelului un pahar de zeamă profirie, deasupra căreia fierbeau stropii, curat ca la șampanie.

— Cam repede s-a isprăvit ; ați mers cam repede, zise grav și îngrijat colonelul.

— Da' nu se poate, domnule, interveni ajutorul. Mă rog, noi am început butoiul... să vedem... Cînd am început noi butoiul ?

— Marți... ba nu... luni.

— L-am început chiar sîmbătă, în ziua de Sfîntul Nicolae, afirmă aghiotantul.

— Așa... tocmai ce voiam să zic eu, reluă, tușind fără nevoie, ajutorul. Cîte verze au fost în butoi ?

— Țsta e butoiul A, și scoțînd un carnet din buzunar, Drăgoi citi precis, sub ochii aprobători ai colonelului : ...butoiul A : una sută optzeci și șase verze mari, treizeci și două verze roșii și cinci kilograme sare...

— Domnule colonel, propuse ajutorul, eu cred că ar fi bine să numărăm verzele, să facem un tablou și să dăm prin ordin la raport zilele de varză și numărul bucăților, ca să putem stabili un control.

— Bun. Dar cum facem să numărăm atîta varză ?

— Apoi n-avem de numărat decît ce-a rămas în butoiul A ; celelalte sînt neîncepute, și ofițerul știe ce are în ele.

— Bun. Dar vorba e unde o deșertăm... Eu zic s-o punem pe sacii ăia scuturați bine...

— Nu faceți nimic, că sînt de var și apoi să udă ; mai bine o deșertăm în hîrdaie, zise aghiotantul, cu autoritatea servitorului care se știe indispensabil.

— Tocmai la ce mă gîndeam eu, zise maiorul, tuşind din nou.

Se aduse hîrdăul şi se procedă la operaţie.

Ridicaţi pe ce găsiră împrejurul butoiului, toţi băgară mîinile în el, plini de zel în faţa colonelului, care gusta acum pe îndelete al doilea pahar de şampanică.

— Ia uitaţi-vă dumneavoastră probă de varză... zise mîndru ajutorul, prezentînd-o colonelului, care, fiind mai în lumină, se sfîrşi, zăbind între degetele maiorului un şobolan tăbăcit ca o levretă².

Se împrăştiară, otrăviţi, care încotro.

Locotenentul Drăgoi, recunoştea singur, nu păţise aşa ruşine de cînd era om de încredere în regiment.

Colonelul fu însă deplin convins că n-a făcut-o cu precugetare. Să fi fost altul... de... Atît doar i-a zis cînd i-a cetit elogiile în baza cărora îl propunea la avansarea excepţională :

— Trebuia să controlezi mai adînc...

— Lasă, Drăgoi, că eşti cam vinovat, întări ajutorul ; de o lună de zile de cînd urma domnul colonel cura...

— Fugi... nu-mi mai aduce aminte, se rugă colonelul, scuturîndu-se.

În primăvara următoare, locotenentul Drăgoi avansă căpitan, şi după două luni, luă casieria în primire.

În odaia albă, mică, tăiată în două de un grilaj de lemn văpsit în gri, Drăgoi prezida la destinele regimentului, de trei ani de zile în această calitate ; ştie tot, cunoaşte tot, nu-l surprinde nimic. Răspunsurile ce da la relaţiile cerute de divizie şi uneori direct de corpul de armată şi chiar de minister erau adevărate capodopere de pledoarie advocătească...

Aveau totdeauna o porţiţă de scăpare. Iar în cazuri mai delicate, complica corespondenţa referindu-se la no... şi no... din... şi din... că arareori avea cineva curajul s-o ducă pînă la capăt. În acest timp, lucrurile se îndreptau de la sine, sau prin prieteni. Desigur, numai întimplarea făcuse ca la fiecare au-

toritate să aibă cite unul — pus parcă cu mîna — acolo unde de obicei se îneacă cererile și rapoartele regimentelor. Avea și el în schimb — ce-i dreptul — pentru ei, atențiuni delicate : așa, de pildă, celor din minister le trimitea pescării și icre negre în gheață ; generalilor le orna masa cu fel de fel de sălbăticiuni de munte și de pădure, de cîmp și de baltă, căci trebuie să știți că Drăgoi era un vînător neîntrecut.

Față de cei mai mărunței, mai rar, e drept — din pricina serviciului — dar și cînd îi prindea întîmplător undeva, pe la aperitive, ți-i răsucea urît de tot.

Coloneii aveau în el o încredere oarbă. Cînd se mutau din regiment, la prima mișcare în armată, și-l dădeau în primire ca pe o mobilă bătrînească, o bijuterie sau un portret de familie.

Cu camarazii trăia bine. Avea mai ales o slăbiciune pronunțată pentru ofițerii destrăbălați în cheltuieli, pe care îi administra ca pe niște minori, ținîndu-le o contabilitate foarte complicată. El le achita ratele, le reînnoia abonamentele, le plătea datoriile, găsea, chiar pentru cel mai încurcat, care n-avea nimic de primit, o piesă de consolare la plata soldelor. Băieții îl iubeau nevoie mare. La cafenea îi ofereau cafele, pe întrecute ; la berărie, țiri prăjiți și bere îl așteptau, la oricare masă s-ar fi așezat printre ei. Și el le primea toate, cu atîta resemnare, cu atîta abnegație, încît de piatră să fi fost și nu puteai să nu te simți obligat pentru viitor.

Dovezile de dragoste curgeau din toate părțile. Uneori rîdea el singur : se pomenea de ziua onomastică sau de Anul nou cu șase țigarete de chilimbar curat, toate cu monogramă. „Așa — ne spunea el rîzînd cu poftă — s-a întîmplat unei verișoare de ale mele ; a primit ca dar de nuntă din partea rudelor și prietenelor sale nu mai puțin de douăsprezece duzini de cești... De atunci, adăogă el, eu mai bine întreb... nu-i rușine... tot banul ăla îl cheltuiesc ; de ce să nu-i fac plăcere complectă, mă-nțelegi ?”

Un singur lucru îi făcea plăcere complectă, în orice cantitate : tutun de lux în cutii mari. Și nu

era ofițer care să nu țină seama de slăbiciunea casierului când lua câte un acout., dat de la el, căci în casă nu era nici un ban.

— Domnule căpitan, am o chitanță de patruzeci de lei.

— Ad-o-ncoa ; dar nu prea am mărunte... Să vedem...

Și căuta între hîrtii, aduna din cutiile casei de fier, se scotocea în portofel, și abia aduna omul 35 de lei.

— N-am decît treizeci și cinci ; fugi... să vii mâine...

— Domnule căpitan... vă rog foarte mult... dați-mi cît aveți...

— Na, măi băiete, dar să știi că mi-ai luat tot mărunțișul ; n-am să pot face nici o plată... dar fiindcă ești tu...

— Să trăiți...

Și era așa de bun omul, că aproape totdeauna rămînea fără mărunțiș.

În raporturile sale cu furnizorii era, în adevăr, de admirat. Îi poftea să șadă cu o prietenie atît de autoritară, că toți rămîneau în picioare lingă ușa. Singur măcelarul, purtînd lanț gros de aur și inele masive, se așeza pe scaun, cu mîinile roșii, unsuroase, puse pe genunchi, așteptînd cu răbdare îngerească în dreptul ferestrei, la o distanță convenabilă de domnul casier, să i se achite bonurile.

Două cești goale — una pe colțul biroului, alta pe marginea ferestrei, pline de drojdii și mucuri de țigări — trădau singure temeinicia unui hatîr, care înălța pe măcelar în stima celorlalți furnizori.

Căpitanului nu-i scăpa cont nevămuit, anticipînd reținerile de baluri, loterii, subscripții de monumente etc.

— Se dă ? te am sigur, nu mai alerg să te caut, le spunea el. Nu se dă ? atunci facem un fond de rezervă.

Cu toată simplitatea lucrului, se întîmplau uneori încurcături, nu-i vorbă, bunăoară ca unul să plătească de două ori ; dar asta n-are a face... atîtea

cîte are omul pe cap... de fier să fie cineva... Cu ordine și răbdare, căpitanul Drăgoi își făcu cu timpul, din economiile sale, o rezervă destul de frumușică la banca „Zborul” din localitate.

„...Merită să înainteze la gradul de maior...” sfîrșeau toate notele elogioase din memoriul său. Această apreciere atît de des repetată convinse în finé pe căpitanul Drăgoi că nu trebuie să mai întîrzie un moment de a se pune la dispoziția rēgelui, pentru conducerea marilor unități.

Din primăvară și pînă în toamnă s-a preparat pe capete. A luat parte la două marșuri cu regimentul, iar la manevrele mari a comandat o dată chiar batalion. Simțindu-se destul de tare în partea practică, Drăgoi se năpusti cu această rîvnă pe partea teoretică. Venea la cancelarie purtînd la subțioară *Teme tactice* de colonel Arghirescu și plin de hotărîri lăudabile. Punea cartea pe casa de fier la îndemînă, se dezbrăca metodic, își freca mîinile, răsucea tacticos o țigară și era gata să înceapă dintr-un moment într-altul.

Dar parcă era un făcut ; tocmai atunci și-aducea aminte de un ordin urgent al corpului de armată, de gropurile³ care trebuiau expediate, și așa, din obișnuință, se îndrepta spre birou și „deschidea prăvălia”, cum zicea el, scoțînd călimările, creionul roșu-albastru, caietul de însemnări, scrumiera, chibriturile și, uitînd de toate, devotat serviciului, striga :

— Adă corespondența, Calomfirescu...

După cum vedeți, nu era vina lui. De șase luni de cînd purta cu el *Teme tactice, vol. I* de col. Arghirescu, n-avusese omul parte să-l deschidă măcar o dată. Ieșind la unu de la cancelarie, pornea din nou cu cartea la subțioară, promițîndu-și mai energic să citească acasă, în liniște, la măsura lui de brad cu două sertare, lucrată în regiment.

Dar capul îi era atît de buimăcit de fel de fel de hîrtii rezolvate, de socoteli descurcate, că, ducîndu-se și el ca omul să ia o țuică înainte de masă, nu

o dată i s-a întîmplat să o uite pe teigheaua băcanului sau pe vro cutie de pesmeți „Pearson & C-ie”.

— Cetești mereu, nu te lași... ce să-i faci?... trebuie... fără asta nu se poate, îi zicea băcanul a doua zi, dîndu-i cartea. Ori mai bine v-o trimet acasă, poate mai tîrguiți ceva și vi le trimet odată.

— Nu... nu... ad-o-ncoace. De cînd o caut... Cum mă duc acasă, trebuie să mă apuc de cetit. De știam că-i atîta bătaie de cap, drept să-ți spun, nici nu mă mai gîndeam.

— Aș... Se poate... Dumneata mergi la sigur, domnule... Dacă n-ai reuși dumneata, cine o să reușească? Cîți am văzut eu... nici nu se compară... și azi sînt colonei. Era ăla... cum îi zice... Dăscălescu... ginerele popii, ăla era, pardon, dator și la cîini, domle... și-a reușit... Nu-i vorbă, era tare despre partea neamurilor. La urma urmei, drept vorbind, nu-i vreun lucru mare cînd te gîndești. Ia, se mai adaugă acolo, la leafă. Cît o să primești mai mult?

— Cam vreo sută de lei.

— Taci, frate... Tot e ceva. Eu știam mai puțin. Vorba e, mare procopseală nu e. Mă crezi dumneata? Sînt timpuri cînd iau cîte o sută de lei într-o zi și nu mă mișc de loc; șed coala pe scaun. Da-i vorba, ambiția e mare. Mă rog, dacă n-are omul ambiție, s-a isprăvit... Mai punem una?

— Mai pune... Vezi, la asta m-am gîndit și eu, nene Nae: să-ți treacă toți copiii pe dinainte... prea-i de tot... Mai la urma urmei ce o să fie? O să cad, și pace...

— Se poate?... Ia gustați din mușchiulețul ăsta...

Și într-adevăr, după cum o să vedeți, nu se putea.

Pe un sfîrșit de toamnă ploioasă, la Bălării, pe șesul Severinului, căpitanul Drăgoi, comandantul unui detașament mixt, era omul cel mai încurcat din lume.

În fața lui, hotărîți de moarte, stăteau înlemnii și la rînd comandanții cavaleriei, artileriei și infanteriei. În lături, o comisie de generali, posomorîți, nerăbdători să vadă dispozițiunile de luptă ale candidatului. Înapoi trupe, în față orizontul și deasupra cerul nemărginit. Nici un semn, nici o speranță. Căpitanul Drăgoi și-ar fi înaintat mai bine demisia decît trupele la atac. Înjura în gîndul său pe reprezentanții armelor surori și comisia de generali care cu ceasul în mînă pîndeau cele zece minute de meditație, cerute de marii tacticieni.

— Hai, hai, căpitane... Dacă te-ai gîndi și la război atîta de mult... Dușmanul merge, nu te așteaptă pe dumneata să-ți dai ordinele...

— Sigur, întări cel mai nou general, apăsînd pe ultima silabă.

Pe Drăgoi îl mîncea capul și simțea cum i se ridică părul la ceafă. Un bob de sudoare lunecă pe șira spinării.

— Hai, căpitane, că ne-apucă noaptea...

„Am cu ce trăi, își zicea Drăgoi în sine... Ducă-se dracului cu maioria lor cu tot! Ce-mi trebuia mie balamucul ăsta?...” Și hotărît să mărturisească că nu știe, se pomeni bilbîind cu fălcile încleștate, cu o voce care nu era a lui :

— Cavaleria înainte... Artileria lingă oi, pe dealul din dreapta... Infanteria înapoi...

Fu o ușurare generală. Răsunară comenzi exagerate și galopuri de cai cu chingile pline de noroi. Generalii porniră, depărtîndu-se încet, zgribuliți de frig, privind în vag, fără a schimba o vorbă.

Rămas singur, Drăgoi avu mai mult curaj, riscă chiar cîteva observații cu voce tare, în spatele generalilor.

— Ocupați creasta... ocupați creasta...

La drept vorbind, nu-și făcea nici o iluzie asupra reușitei sale. Se și consolase aprinzînd o țigară, gîndindu-se că au mai pățit-o și alții. Rămăsese singur. Trupele se împrăstiau, mișcate fără scop. În schimb, se scoborîse pe lingă artilerie pîlcul de oi fumurii care veneau rostogolindu-se la vale, ondu-

lînd ca valurile. Drăgoi tresări cînd ciobanul, clătînînd din cap pentru a-și potrivi căciula, îi spuse rezemîndu-se în bită, după ce scuipă lung printre dinți :

— Mută *artileria* pe dealul celalt, dinspre răsărit... ascultă-mă pe mine... am îmbătrînit pe locurile astea ; cîți au trimes-o acolo unde ai trimes-o dumneata nu s-a mai făcut *maiuri*... am fost și la *Crănicean* și la *Anverescu*...

— Un călăreț... strigă Drăgoi fluierînd disperat, luminat de această inspirație fericită, pe care o socotea providențială, și, înfrigurat, trimise artileriei ordine să se mute pe dealul din stînga.

— Eu, povestea el în urmă ofițerilor la regiment, deodată am trimes artileria pe dreapta. Mi se părea mie că domină mai bine valea. Cînd însă am desfășurat acțiunea, dintr-o aruncătură de ochi mi-am dat seama și am mutat-o numaidecît pe stînga.

— Ce a zis generalul ?

— Că era o încercare disperată de a restabili echilibrul sub focul inamicului și m-a felicitat. Să știți : sînteți tineri ; aveți să vă duceți și voi mîine-poimîine la examen. Artileria este cheia. Dacă știi să umbli cu artileria...

În aprilie, după un banchet copios, scăldat în lacrimi și șampanie, maiorul Drăgoi, mutat prin avansare, plecă din regiment, ducînd cu el gajul de simpatie al camarazilor, bustul lui Napoleon cît un copil de mare.

Ministerul Toleranței, înființat într-o noapte, s-a instalat în pripă într-o casă de raport găsită la re-pezeală. Unsprezece fotoliuri virgine așteptau cu brațele deschise în fața birourilor, ce răspîndeau încă miros de terebentină, pe directorii celor unsprezece direcțiuni înființate *deocamdată*, după cum arată oficioasele guvernului.

La mijlocul catului întii, cu un rînd de ferestre largi ce dau în stradă, se afla apartamentul noului ministru: opt camere, cu mobile abia cumpărate, ce așteptau resemnate ca simetria implacabilă să le hotărască un loc oficial în spațiu.

În cămașă națională, cu o chelie matură și o burtă silitoare, glumind cu servitoarea — moldo-veancă veșnic îmbodolită¹, adusă din locul natal — ministrul, flăcău tomnatic, muiat puțin pe ge-nunchi, se bărbiera într-o oglindă atîrnată de mînerul ferestrei.

— Ei, Catinco, ai mai văzut tu așa ministru ?

— N-am mai văzut, conașule !

— Da' ce zici, mă prinde ?

— Cum să nu te prindă, păcatele mele !

— Ține de curea... mai sus ! Ai vrea tu să fii ministru ?

— Doamne, conașule, cum îți vine matale să glumești... Să fii mata sănătos, eu, oftă ea din adînc, m-oi face ministru pe ceea lume.

În „waterproof”², cu caschetă și ochelari de tu-rișt, încercînd să răscumpere printr-o ținută gravă

banalitatea costumului, ministrul era gata să iasă, cînd o frișcă de femeie, în ciorapi de mătasă, cu buzele carminate și cu pălăria înfundată pe ochi, căzînd ca un bolid, se prinse de gîtul său, agitînd în aer un drac de pantofior lucios și negru ca un pui de arab. La drept vorbind, ministrul, scurt pe picioare, nu se prea cutremurase de focul sărutării, prelungită cu artă, atîta cît să-i iasă ochii din cap.

— Fă-mă de-a-ntîia, îi șopti ea gales, cu ochii perversi, după ce-l lăsă să-și tragă sufletul.

— Dar bine, dragă, abia te-am numit... nu se poate... la noi este o ordine... nu merge așa... avem principii... încercă el s-o convingă cu respirația întretăiată, desfăcîndu-i brațele.

— Zît !...

Și, repezindu-se din nou, îl mușcă de obraz cu furie, apoi, aruncîndu-i cascheta și ochelarii cît colo, dezbrăcîndu-l ca pe un copil, îl împinse pe patul răvășit și prinse a-l săruta la întîmplare pe ochi, pe nas, pe bărbie, făcîndu-l să treacă prin toate culorile curcubeului.

Tilly era așa de grăbită să înainteze, încît biata Catină, dosind cu rușine nu știu ce sub pestelcă, abia avu timp să părăsească odaia.

Coborîndu-se o oră mai tîrziu din apartamentele sale, fredonînd o arie din *Văduva veselă*³, ministrul se opri o clipă la ieșirea din stradă, ca regii care se știu pîndiți de fotografi, și, vesel, fericit, încălzit de soare, cu pantalonii o idee prea scurți, strînse mîna șefului de cabinet, un tînăr sclivisit care-i luă ghiozdanul, dînd mai multă importanță misiunii sale decît deferență stăpînului. Portarul, un bătrîn umil și viclean, puse geamantanul la picioarele șoferului, și automobilul porni cu o ușoară smucitură, răsturnînd pe ministru pe pernele moi ale cupeului, care înainta tăcut, încet, lucitor sub soare, strecurîndu-se cu apeluri stridente de sirene.

După o călătorie întreruptă la Focșani, vehiculul, de dimensiunile unui vagon de lux, arse Tecuciul, Bîrladul, trecu ca o trombă pe strada unică și pustie a Vasluiului, călcă un ciine în dreptul băcăniei lui

Silberman și, înainte ca locuitorii ieșiți la ferestre să vadă cine-i *mișălul*, dispăru pe barieră, ducînd vertiginos pe noul ministru pentru întîia oară spre Podul Iloaii — moldovenii îi zic Podliloaii — locul său natal.

Locul natal !... Leagănul scumpei noastre copilării. Numai apropiindu-se de el după o lungă despărțire, ministrul se simți o clipă scuturat de păcate, înțelegînd abia acum taina paradisului pierdut. Scheletul unui zmeu ce se zbuciuma prizonier în sîrmele de telegraf, livada de unde fura mere sub nasul cucoanei preotese, care îl ocăra, fugărindu-l bătrînește, biserica veche, șindrilită, cu crucea plecată de vînt și vreme, casa primarului pe lîngă care trecea cu sfială, foișorul de foc ce i se părea neisprăvit erau imagini duiioase, fermecătoare, sfinte, povestite tainic de moara îmbătrînită și schiloadă ce se învîrtea și astăzi pe Dealul Babei, depănînd firul copilăriei sale.

Dar amintirile copilăriei au tîrît se vede în zborul lor limuzina ministerială care, ca prin farmec de poveste, stopă brusc, punînd pe delicvent în fața realității, reprezentată de o mulțime împestrițată în haine vechi. La un semnal de năframă fluturată ostentativ de un trepăduș în redingotă, izbucniră urale răgușite, întărite cu vrednicie de o bandă de țigani jerpeliți, ce suflau pe întrecute în cîteva instrumente turtite, bizar încolăcite, de alamă.

Ministrul, nepregătit, se zăpăci, încercă să se ridice, și ducînd batista la ochi, căzu moale în brațele secretarului, sughițînd zgomotos, ca Magdalena la picioarele lui Isus. Apoi, deodată, într-o sfortare eroică, se înalță cu violență și aruncă, cu un gest ce cuprindea lumea, apostrofa celebră :

— Frrraților !

Mulțimea, cu capetele plecate, cucernică ca la Înviere, „amuțise”.

— Frrraților, repetă mai energic ministrul ; am plecat de la voi, din mijlocul vostru, de la sînul vostru, și mă întorc să vă spun : iată unde am

ajuns prin muncă. Munciiți și voi, fraților, dacă vreți să ajungeți ca mine. Cine vrea să fie ministru, să muncească, cum am muncit eu. Democrația cere muncă. Toată lumea să muncească, să munciiți, să muncim cu toții. Astăzi eu sînt puternic și voi slabi, mîine pot să fiu eu slab și voi...

— Nu se poate, nu se poate, ești omul nostru, nu vrem noi !

— Vă mulțumesc, fraților, voi fi puternic cît veți vrea voi... eu sînt servitorul vostru, spuneți ce vă doare, ce vă lipsește, ce doriți...

— Sărut mîna, conașule... apoi iaca, tare am avea nevoie de niște cuie !

— Cuie ? N-aveți cuie ?... Înseamnă, prefectule, un vagon de cuie !

— Și tablă, vă sărutăm mîna !

— Pune și tablă...

— Jamăr, n-avem jamăr, repetă cu încăpăținare un sticlar evreu, bătrîn, în caftan, cu ochii plini de ceață...

— N-aveți geamuri ?... Înseamnă, prefectule, un vagon de geamuri. Ce mai vreți ? Cereți tot, vă dau orice !

— Domnule ministru, grăi subprefectul tușind pentru a-și drege glasul și dezlipindu-se cu pălăria în mîna de ușa automobilului, locuitorii ar avea mare dorință să aibă un gimnaziu care să poarte numele dumneavoastră...

— Aprob ! Înseamnă, prefectule, un gimnaziu la Podul Iloaii, hotărî înfrigurat ministrul. Casă aveți ?

— Este casă !

— N-avem, de unde să avem... ce vorbești, bre omule, dacă nu știi ?

— Domnule ministru, de casă am face noi ce-am face, reluă subprefectul, urmărit de mulțimea care îi sorbea vorba din gură. De profesori e mai greu ! Nu-i vorbă, pentru partea literară m-aș angaja eu, dar n-avem pentru partea științifică...

— Bun, dumneata pentru partea literară ; cine vrea partea științifică ?

— Poate farmacistul...

— Pentru știință e cam greu...

— Înțelegeți-vă între voi... Căutați și pentru partea științifică și trimeteți o delegație la mine, la minister, să dau aprobarea.

A trecut vreme. Nefiind oameni de știință în Podul Iloaii, gimnaziul nu s-a înființat, și chiar subprefectul, care se propusese la început pentru partea literară, optase în cele din urmă pentru catedrele de gimnastică și cînt.

Din vagonul de cuie, podliloienii s-au ales doar cu piroanele tăiate de ministru, la fața locului. Iar sticlarul, fiind bătrîn, n-a putut s-aștepte și a murit cerînd într-un ultim suspin :

— Jamăr !

Orășelul e mic micuț, cît o batistă de păpușă. Din centru privești spre cele trei bariere prin care ies drumurile ce duc la Iași, Bîrlad și Roman. În-zestrat în fine cu cale ferată, s-a repezit accelerat pe calea progresului, și în curînd, mulțumită energiei unui primar tinăr, va fi iluminat electric. Locuitorii au rămas însă cu aceleași obiceiuri pașnice, cu apucături de gospodari de țară, cu orășelul lipsit de apă. Oameni și lucruri îmbătrînesc locului pe nesimțite. Din cînd în cînd și pe rînd, cite un consilier de primărie își înalță casa cu o palmă și o tăbluiește din nou. Două băcării, din care una cu berărie și popice, două prăvălii cu manufactură și galanterie, „Bazar parizian” și „Cavalerul englez”, o farmacie nouă, o frizerie de lux, „La briciul electric”, reprezintă centrul.

Cîteva familii de funcționari trăiesc cu chiverniseală și pretenții mari. Toate aproape au cite un sufletar, pe care „o să-l înzestreze dacă o fi cuminte și s-o purta bine”.

Prefectura, tribunalul și garnizoana alcătuiesc elita societății.

Hotărît, nu se știe cine e mai mare în județ. Unii zic că prefectul, deoarece reprezintă guvernul ; la care partizanii militarilor — mai ales căpitanii, „en froid”¹ cu prefectorița — răspund că dacă e vorba de reprezentanță, colonelul reprezintă pe rege.

După cum vedeți, riposta e verde și zdruncină multe credințe. Cel mai încurcat e desigur părintele Dumitru de la catedrala orașului, care nici astăzi nu e deplin fixat dacă la 10 Mai trebuie să înceapă slujba când vine colonelul sau să aștepte sosirea prefectului, deoarece a pățimit-o de pe urma amîndorora. Sfinția-sa, om pașnic însă, a găsit un termen mijlociu, venind el în urma tuturor.

Tot așa de cuminte e doctorul Sogar, singurul evreu introdus în elita societății romîne.

De treizeci de ani de zile de când curarisește orașelul, cine a fost să trăiască, a trăit, cine a fost să moară, a murit ; pe el însă, slavă Domnului, nu-l poate învinovați vreunul. El n-a asigurat pe nimeni nici de una, nici de alta.

— Doctore, sînt cam răcit, pot să fac o baie ?

— Mata poți să faci, mata poți să nu faci !

— Dar mi-o face bine ?

— Mă rog, asta poate să facă bine, asta poate să facă rău...

Un singur prieten avea doctorul în tot județul : pe domnul Pinkler, un șvab jigărit, cu ochelari de aur și bot șiret de vulpe. Nimeni, nici chiar bătrînii nu pot spune de unde și cum a răsărit. Lumea s-a pomenit într-o bună dimineață cu tăblița „Wilhelm Pinkler, inginer“ la poarta unei case, în veci deschirată. Se zice că el ar fi făcut prima casă cu două rînduri din centrul orașului, iar gurile rele mai adaogă că ar fi lăsat catul al doilea fără comunicație. Ca pozitiv se dă însă că el este întemeietorul mării proprietăți : fiind plătit cu falcea la măsurători, a făcut latifundiari din toți răzășii.

Sogar și Pinkler erau veșnic nedespărțiți, strîns legați de patima jocului de șah și nefericiri conjugale.

Brunetă, impunătoare, între patruzeci și cincizeci de ani, maiestasă prin forme culminante, doamna Sogar era punctul de atac indicat pentru sublocotenenții nou ieșiți din școală. Gustase din toate fericirile omului, cedînd cu greutate unora, capitulînd

în fața altora, expunându-se cu artă și răbdare la violențele neașteptate ale timizilor.

Mizeriile casnice ale domnului Wilhelm Pinkler erau lamentabile. Domnul inginer făcuse prostia mareață de a se însura la cincizeci și șase de ani cu o copilă, de care era cu atât mai gelos cu cât se șoptește că Puppchen², cum își alintase el soția în timpul logodnei, rămăsese — ca să zic așa — tot „puppchen”. Gelozia luase proporțiile unei persecuțiuni în regulă. Fata era sechestrată în casă : nu se ducea la nimeni, nu primea pe nimeni, nu se vedea nicăiri.

— Da' ci, „monsieur Pinkler”, n-ați mai isprăvit luna de miere ? Ira ! da' mîntuiți odată și ieșiți în lume ; ci atîta dragoste ? !... îl iscodea șăgalnic cite-o cucoană mai îndrăzneată.

— Coconiță draghe, eu spunem deverat : nevasta me luat de la țar, orfan de familie... Eu trebuiește făcut creștere ce nu făcut tate și mame al ei. Mai pe urmă, cînd terminat, gata să mergem și-n bal. Nu vrei să ride lume care cunoaște la mine. „Das gibt bei uns nicht.”³

Firește că Elvira era de la țară ! Doar soarele îi înnegrise ochii, o catifelase ca pe o piersică, o umpluse de vioiciune și de sănătate. Înaltă, cu buze roșii, cu sîn bogat, cu șolduri pline, totul în ea cerea amorul, care se prezentase fidel la cea dintîi chemare.

Cupidon luase forma ispititoare a lui Radu ; un crai frumos din școala de cavalerie, cu pantaloni largi, cu mustăți rase și monoclu, unicul fiu al doamnei Ivașcu, la care tatăl Elvirei fusese administrator. Astăzi tocmai, desmeticită sub povara dezamăgirii și umilită în fecioria inimii sale, cu ochii în lacrimi, cu miinile încrucișate la spate, cu fruntea lipită de geamul rece, cuprinsă de amurgul posomorît ce năvălea în odaie, se gîndea la traiul ei de altădată, la zilele nesfîrșite de vară, pline de fericire și cer albastru ; la nopțile misterioase bătute în ținte de aur, îmbălsămate de mirosul florilor, ce o înfiorau de un dor ascuns, nelămurit ;

la culesul de mure, de unde se întorcea cu Radu, cu buzele îndelung sărutate și negre de nu putea nimeni să le bage vină. O, dar mai ales nu putea să uite ziua în care s-a certat cu el, cînd, ca scos din minți, voia s-o ia la București. Și dacă n-ar fi fost tătucul așa bătrîn și singur...

De atunci, se gîndea ea, toate nenorocirile au venit grămadă.

Tătucul a trădat-o împușcîndu-se — îngropat în datorii — lîngă biserica din marginea satului, lă-sînd-o singură pe lume.

Stringînd-o din drum aproape, cucoana Elencu, o rudă îndepărtată, s-a și grăbit s-o mărite cu domnul Pinkler, inginer, în vederea hotărnicirii unei curele de moșie ce avea la marginea județului.

„«Tu să fii fată cuminte și să ascuți, că eu sînt bătrînă și știu mai multe decît tine ; nimeni nu-ți vrea răul. E bătrîn ? Cu atît mai bine, își va vedea de casă. Nu-l poți suferi ?... O să te deprinzi, fetico ! Mai cît am plîns eu cînd m-am măritat ! În căsnicie nu se caută dragoste ; casa să fie plină și să fii și tu în rînd cu lumea...» Așa mi-a bătut capul... pînă cînd m-a scos din minți. Ce proastă am fost că nu m-am dus cu Radu ! Nu l-am văzut de doi ani de zile ! Unde o fi el acum ? S-o mai gîndi la mine ?”

În odaia tăcută, luminată de focul unei flacări muribunde ce prefăcuse un tăciune în jăratec, se simți atît de tristă, atît de singură pe lume, că se porni pe un plîns deznădăjduit, trîntindu-se pe canapea cu capul ascuns între perine.

— Asta nu-mi place, zise doamna Mogoș, nevasta prefectului, care intrase pe nesimțite. Vezi, nu ești cuminte. Hai, vino, șezi lîngă mine și spune nașii de ce plîngi.

— Da' spune și mata, viață e asta care o duc eu ? zise fata înecîndu-se în suspine. Îmi vine să-mi iau lumea în cap, să mă arunc într-o fîntînă...

— Să nu te mai aud vorbind astfel. S-a făcut, s-a făcut! Așa ți-a fost destinul, dar și tu ești vinovată...

— Eu? Vinovată, eu?! Da' de ce sînt vinovată?

— Vreau să zic că dacă ai fi mai altfel cu dînsul, l-ai duce de nas... l-ai lega la ochi știi cum? Ehe, să fiu eu în locul tău, nici capul nu m-ar dure!

— Da' mata nu vezi că nu mă scoate nicăiri? Zile întregi nu văd pe nimeni! Mă prostesc între patru pereți. Acum a început să și bea. Cînd vine seara acasă, miroase a vin de o poștă.

— Oricum, poartă-te și tu mai altfel cu dînsul. Încurajază-l...

— Da' ce pot să-i fac eu? De cînd mă rog să ies și eu în lume? Ce are de gînd cu mine, nu știu. Și, Doamne, cu cîte nu mi-a umplut capul înainte de a mă lua!... „Ai să ai așa... am să-ți fac așa...” și acum își bate joc de mine.

— Fii și tu mai șireată, mai ștregăriță.

— Ba una și cu una fac două: am să-l las, și pace! De foame n-oi muri eu. Ducă-se la dracu cu averea lui cu tot! Să știu de bine că n-oi mîncă decît pîine cu sare, și cu el nu mai stau!

— Vezi, asta nu e bine. Ascultă-mă! Ești tînără...

— Da' ce-mi folosește că sînt tînără și legată de un hodorog bătrîn, cu care nu mă înțeleg, nici măcar la mîncare nu ne potrivim?

— Nu fi copilă. Ai răbdare pînă îi afli seama... Apropo! Știi una? În curînd are să dea Mitică un bal, vrei să vii?

— Da' mata pesemne că nu-l cunoști! El nu mă scoate nici pe stradă.

— Asta-i treaba me. Tu caută și te pregătește. Rochie ai?

— Am toate rochiile noi-nouțe. De cînd m-am măritat, n-am pus nici una. Aș putea să aranjez rochia ce am avut-o la cununia civilă; știi, cea „ivoire”⁴, cu dantelă albă, care mi-ai dat-o mata la logodnă.

— Și care te prinde de minune, zise prefectorița, sărutînd-o. Numai caută să fii cuminte. Și dacă n-ai mai avea încotro... și-i fi șireată... mai la urma urmei nu s-a isprăvit lumea cu el...

— Crezi c-o să vrea?... întrerupse jenată fata, deja înseninată, plină de speranță.

— Las', că o să pun pe Mitică să vorbească cu el; doar Mitică l-a numit inginerul comunei. Toată situația lui o datorește lui Mitică. El ascultă totdeauna de dînsul... Diseară ce faceți?

— Ne culcăm la zece, ca de obicei.

— Nu... am să trimet eu mai pe urmă un bilet de la Mitică, să vă cheme la ceai. Tot avea de vorbit cu el pentru decorarea salonului. Ș-am să-i spun să ți-l dăscălească numărul *ainț*!

— Ce bine îmi pare! Dacă ar putea să-i tragă și o bătaie, n-ar strica... Are să fie frumos?... O să fie lume multă?...

— Cred! Avem o grămadă de invitați. Orchestra roșiorilor de la Bîrlad...

— Mă crezi mata? E întîia oară cînd mă duc la bal.

— Să iei o pietricică în gură. Las', că s-a nimerit bine. O să faci deodată cunoștință cu toată lumea. La revedere, fetițo; caută să nu mai plîngi și fii cuminte... ți-am spus eu: la urma urmei, dacă îi vede...

— Ei, și mata... Sărut mîna... nu știu cum să-ți mulțumesc. Eram atît de desperată, că dacă n-ai fi venit, nu știu ce s-ar fi întîmplat cu mine... Da' crezi c-o să vrea?

— Ha-ha-ha, bată-te norocul să te bată! Haz ai... despre asta n-ai nici o grijă! Fă-te frumoasă... cînd vrea Mitică un lucru...

Societatea în care urma să fie introdusă Puppchen trăiește veșnic într-o prietenie nouă, răsărită din lacrimile unei certe vechi. Se cunună și se botează de-a valma, leagă și dezleagă intrigi de tot felul, discută cu aprindere, împărțiți în tabere, evenimentele de seamă.

Și, Doamne ! cîte evenimente de seamă nu se petrec în orașelul nostru ! Începînd cu exercițiul cu pompa nouă — comandată de primar direct de la Washington și pentru care se află încă în proces de speze cu casa „Edwards Burton & Company” — trecînd prin altele mai mărunte, ajungînd la cel mai de seamă : balul prefecturii, cu ofițerii de cavalerie invitați special de către prefect. Un soi de șah la rege dat colonelului autohton, despre care se șoptește în culise că ar fi proiectat pentru acea zi un exercițiu cu cantonament de noapte tocmai la Valea-Dracului.

„N-are decît !...” exclamă cu patos și nepăsare prefăcută cucoanele, în timp ce duduile moțează buzele și rețin cu greutate o lacrimă gata să pice pe ruinele unei speranțe secrete. Speranța e însă de esență divină ; ea renaște din cenușă în inimile cucoanelor neînțelese, a văduvelor veșnic tinere, a duduilor care așteaptă „ceva” dintr-un moment într-altul și care — au presimțirea — trebuie să se întimple bunăoară la sfîrșitul unei serate ⁵, într-o călătorie la Iași sau aiurea.

O, dar mai ales cîtă neliniște, cîtă curiozitate, cîtă reverie nu stîrnesc în aceste Eve dornice de necunoscut invitații speciali la balul prefecturii ! Și cînd vă voi spune că domnul Wilhelm Pinkler, inginer, considerînd educația terminată, se folosește de acest bal pentru a introduce în fine pe Puppchen în elita societății, veți înțelege pe deplin starea sufletească a acestui grupușor de oameni.

De o lună de zile comerțul s-a înviorat. Proprietarii celor două magazine de galanterie și manufactură se jură de nenumărate ori pe zi «așa să trăiesc eu», se tocmesc cu banul, cu spume la gură, cu pălăria pe ceafă, sfîrșind prin a pune marfa în mîinile cucoanelor cu un „s-o purtați sănătos” și se șterg de nădușală : Marcu, roș ca o minge ; Pincu, slab, descurajat și îndurerat ca un Crist răstignit.

Unul, obraznic, vinde cu bani gata ; celalt, «tari de treabă» mai mult pe datorie.

Keti, cusătoreasa, evreică, rămasă cu burtă de la nouă copii, cu ochelari rotunzi de sîrmă cu ramuri innădite de sfoară și legați peste bariș, cu un șal decoltat ce o acoperea ca un valtrap⁶, are atîtea rochii de încercat, că nu mai prididește dulcețurile, cafelele sau ceaiurile ce-i oferă pe întrecute cu-coanele.

Le-a cunoscut doar de cînd erau de-o șchioapă ; ea a făcut pe rînd la toate prima rochie scurtă și pe cea cu coadă lungă, fără părtinire, după același tipar, învățat de ea pe vremuri la Lemberg, «așa să am eu bine».

Astăzi orășelul e în fierbere. Servitoarele aleargă în toate părțile în ghete dăruite, încălțate pe piciorul gol, cu un șaluț găurit, legat în cruce, cu fustișoarele de cit⁷ learcă de apă pe la poale. Una din ele intră la „Hotel Imperial”, un rînd de case vechi legate de stradă cu o podișcă de scînduri, unde iau masa magistrații.

— M-o trimis duduca să-ți spun matala c-o făcut niște curechi cu rață și știe că-ți placi matali și ți-o trimis și matali, spune isteț și pe nerăsuflata Marița, roșie, cu părul încîlcit, suflînd în degetele-i înghețate.

— Ce face coniața ? întreabă substitutul.

— Săr't m'na, șădi pi canape.

— Să-i spui sărutări de mîini ; la bal vine ?

— S-o-ncrețit de-asară.

Toate duduile, cucoanele, toate s-au încrețit de aseară.

Dis-de-dimineață trec de la una la alta, în matineuri⁸ scurte, împodobite cu șaluri, cu șoșonii descheiați luați la repezeală, pentru a se coafa, a strecura vreo noutate, a-și împrumuta vreo broșă.

Acum pe seară stau în frig în colțul grădinii, în dosul pomilor ; deja încorsetate, coafate, cu tupeul în „papillottes”⁹, pîndind sosirea călătorilor de la tren. Făcîndu-se că nu se văd, se spionează pe furiș, jenate că au fost surprinse, și sfîrșesc printr-o conversație generală, cu vorbe și risete ce străbat aerul rece. Trăsurile, vreo trei la număr,

încep a se ivi din vale ; bicele ce se rotesc furios deasupra cailor care galopează dezordonat, cu hăţurile fluturate de birjarul pornit pe spate.

— Patru, „ma chère”¹⁰, i-am văzut bine : câte doi în fiecare trăsură...

— Sînt şase, „tante Hélène”¹¹ : doi erau în trăsură ce a apucat pe din dos la poştă ; unul era din călăraşi.

— Mai uite unul !...

Şi toate intră în casă sărind, bătînd din palme, sărutîndu-se, scuturate de o bucurie lăuntrică, pline de expansiune şi generozitate.

A înserat de mult. Pe stradă felinarele clipind dureros din ochi împrăştie o lumină săracă.

Un miros *a pîrlit* ce pluteşte în aer, cite-o fe-reastră luminată „a giorno”¹² la fiecare casă arată că doamnele sînt la toaletă. Bărbaţii deja îmbrăcaţi — cei oficiali în redingote, tineretul în jachete — toţi parfumaţi, c-o mînuşă în mîină, tunşi de ieri, după acelaşi calapod, întineriţi, aşteptau acum rîndul la bărbierit. Îngrămădiţi de ofiţerii localnici, care — din ordine superioare, motivate de energia prefectului — se întoarseră la timp din marş, îşi fac mici politeţe, vorbesc o franţuzească liberă, caută să facă spirite, să pară „très hommes du monde”¹³. Alţii, gata de multă vreme, pînesc între două păhărele la băcănă din colţ să treacă trăsură prefectului, pentru a-şi conduce apoi familia.

Acasă, cucoanele sînt obsedate¹⁴ de aceeaşi grijă, temîndu-se fiecare să nu ajungă prea devreme.

— Ia dă tu o fugă, Mariţo, şi te uită pe geam la club, să vezi cine a mai venit. Dar bagă bine de seamă, nu fi proastă şi să vii repede. Auzi tu ?... Ia şaluţul meu...

Căci trebuie să ştiţi că după întîrzierea la grădină, la teatru şi mai ales la baluri se măsoară întrucîtva în oraşelul nostru rangul boieriei. Această pretenţie înfiinţează o aristocraţie complicată, admirabil nuanţată de lefurile bărbaţilor, de

partidul de la putere și chiar de calitatea singelui, dacă bineînțeles ești cel mai scăpătat boier.

Astă-seară însă, berlina lui Șarpălău, cu dimensiuni fantastice — se face și cupeu și sanie — cumpărată pe vremuri de la prințul Vogoride, trasă de doi cai bălani stropiți cu linte, nu dovedește cărațul cucoanelor la prefectură. Toate se grăbesc să vină, pun bătrînului vizitiu aceeași întrebare :

— Pe cine ai mai dus, moșule ?

— Pe a lui cuconu Costică, pe alde cuconu Iorgu...

— Da' trăsura lui madam Mogoș a trecut ?

— Zău, iaca, n-am băgat de seamă ; ba mă tem c-a trecut... Da, da... o trecut ; i-am văzut în capul scării, acu mi-aduc aminte, cînd mă duceam să iau pe cucoana lui domnu casier.

La ora zece sala e plină. Prefectura, *lucrată în regie*, tremură din temelie ca o gelatină. Călăreții valsau corect, cu figuri de vitrină, bătînd din pîteni ; infanteriștii stau bosumflați, într-o rezervă ostilă ; civilii, muițați pe genunchi, fac glisade disproporționate, cu arabescuri de patinaj, „sans façon”¹⁶, ca la ei acasă.

Un freamăt trecu însă prin asistență, zburînd *tupeurile*, punînd în mișcare evantaiurile, întărînd șoaptele, lăsînd în scenă o singură pereche, un bloc, doamna Sogar purtînd literalmente în brațe un roșior micuț, cu capul pierdut între colinele bustului ei, gol ca al străbunei Eva înaintea păcatului originar.

— Ai văzut ? „C'est vraiment honteux !”¹⁶

— „A son âge, ma chère”¹⁷... se face de rîs...

— Dacă îi dă nas.

— Dar ofițerul cine este ?

— Radu... domnul Ivașcu, se corectă, roșindu-se, o fetișcană ca de vreo 15 ani.

Dar șoaptele s-au întrerupt deodată. În redingotă lungă, cu cravată albă și nasul roșu, cu gesturi automate, apăru în cadrul ușii, ținîndu-se la braț ca într-o fotografie de nuntă, domnul Wilhelm Pinkler,

inginer, cu Puppchen, adorabilă de confuziune și stingăcie.

Liniștea subită, murmurul de surpriză care îi succede și ochiadele pline de admirație și înțeles ce-și aruncau bărbații maltratându-și mustața pierdură fata cu totul.

Își veni însă repede în fire dînd cu ochii de doamna Mogoș, către care se îndreptă ușurată, rîzînd, simțindu-se de acum în siguranță.

— Ei bravo, domnule Pinkler ! Văd că te ții de vorbă...

— Chind eu spunem la d-stră un lucru...

— Hai, fino, să te prezint la cucoane...

Dar preludiul unui vals amină această ceremonie. Elvira se îndreptă spre scaune.

— Că doar n-ai venit să faci tapiserie.

— Dar nu cunosc pe nimeni...

— Atîta pagubă să fie !

Și cuprinzînd-o de talie, o îndreptă, roșie de plăcere, spre grupul *invitaților speciali*, care, fiind înaintea supeului, nu se amestecaseră încă printre civili.

— Domnul sublocotenent Ivașcu, nepotul meu, doamna Pinkler. Radule, te numesc pentru astăseară cavalerul ei de onoare. Sper că vă veți înțelege de minune. E mai de sama dumitale, adăogă ea cu ironie, privind semnificativ înspre cucoane. Dar ce vă este ? Ia uită-te la ei cum s-au îngălbenit ! Ia mă rog, nu vă fasoliți atîta, că mie nu-mi place... și-mperechindu-i, îi împinse zăpăciți în vârtejul valsului, fără să bănuiască nimic, fără nici un gînd ascuns, condusă numai de dorința de a o face să-și uite necazul. Nu te teme, am îngrijit și de dumneata, zise ea rîzînd, întorcîndu-se către domnul Pinkler, roș de ciudă ca un rac fiert. Am trimis să aducă șahul lui Mitică. Doctorul te așteaptă în bufet.

Prins între două pasiuni și neputînd urma pe una, domnul Pinkler se lăsă învins de cealaltă.

Deși porniseră cam încurcați la început, totuși, stimulați de privirile ironice ale lumii, Radu și

Elvira se încordară și, strângându-se mai de aproape, porniră ritmic, legănați de melodia unui vals molatec, recucerii deja de dragostea lor veche.

— Ești nepotul lui madam Mogoș? îl întrebă fata reculegându-se cea dintii.

— Da! nepot de vară... Te-ai măritat de mult?

Și ce nu-și spuseră apoi, ce nu se întrebaseră o seară întreagă, depășind trecutul, amintindu-și dragostea lor veche, sub ochii întunecați ai doamnei Sogar, care nu-i slăbea o clipă. El, aprins, mai cu experiență, deci plin de îndrăzneală; ea, plină de patimă și de un dor ascuns de răzbunare.

Era pe la cadrulul al doilea. De la bufet se auzea zgomot de tacâmuri. Lumea, amețită de muzică, de dans, de vorbă, fu trezită deodată de vocea pierdută a unei duduci care strigă îngrozită de spaimă: „Foc!”

Un potpuriu de voci înspăimântate se ridică într-un singur vaier deasupra prefecturii, și toți, claie pe grămadă, năvăliră spre ieșire.

— Fimeile... lăsați fimeile întâi!... striga substitutul, luptându-se amarnic să ajungă la ușă.

— Cine mă calcă pe coadă? Stai, frate, că-mi rupi rochia!

— A cui e mîna asta? Domnule, nu abuza, nu-i frumos!

— Stați, frate, ce vă este? Nu-i nimic! exclamă prefectorița disperată. S-a aprins lampa din toaleta cucoanelor. Nu-i nimic... Lampa ce mare de la cafele...

— Apă, s-aducă apă repede!

— Nu, nu trebuie apă, că se-ntinde. Lăsați-o, că se stinge.

Dar, vai, era prea tirziu! Un cavaler din elită, plin de zel și inițiativă, lepădînd surtucul și improvizîndu-se pompier, balansă o cofă cu apă și vizînd lampa, aruncă cu dibăcie conținutul în capul doamnei Sogar, care tocmai intra pe ușă.

Ilaritatea generală puse capăt panicii. Cucoanele satisfăcute rîdeau isteric. Doamna Sogar se zbătea de moarte în mîinile bărbaților compătimi-

tori care o cercetau, o pipăiau, să vadă probabil dacă n-a fost rănită de apă.

— Ah, lăsați-mă !... Dați-mi pace... Chemați pe Pinkler... o fugit Pinklăroaia...

— Alei ! cu cine ? întrebare mai mulți.

— Cu Radu...

— I-auziți comedie !

— Era cu ochi și cu sprâncene, „ma chère"... Nu s-au despărțit toată noaptea.

— Ci bagiocură... tocmai cu Radu...

— Eram sigură !... exclamă pripit o domnișoară de la „Sacré-Coeur“.

— Te poftesc să taci ! zise mamă-sa, furioasă. De unde erai așa de sigură, mă rog dumitale ?

— Dar ce-o să zică biata madam Mogoș ?

— Ce să zic, dragă, ce să zic ? !... exclamă prefectorița venind de departe, frîgîndu-și mîinile. Inchipuiți-vă, oameni buni, că s-o apucat ș-o fugit cu trăsura me... Vă place ? Pinkler o căzut ca un butuc... Cînd să-l trimet acasă cu doctorul, ia trăsura de unde nu e...

— Bietul inginer ! Tocmai cînd îi terminase educația !

— Fugi, nu mai rîde ! Zi mai bine ferească Dumnezeu !... Ca mîine te vād însurat.

— Săracu de el... oare o scăpa ?

— Dă... Sogar o spus că dacă nu moare, poate să se-ndrepte...

— Cam greu să se mai îndrepte. Țiu minte, cu bietul conu Ionășăl... tot așa... i-o venit rău... și rău... și rău... și dus o fost !

— Parcă cu conu Vasilică n-a fost tot așa... o dată ce te apucă damblaua, s-o mîntuit !

— Asta e răsplata adorațiunii noastre, zise cu resemnare galantă procurorul.

— Of, mai plînge-te, „mauvais sujet“¹⁸... chiar că ți-ar trebui una ca asta cînd te-i însura... Mai bine caută să-i prinzi.

— Ba, să spun drept, dac-ar avea obraz, nu s-ar mai întoarce...

— Nu mai vine, opinară în cor duduile, emoționate de drama conjugală ce se dezlegase sub ochii lor în chip atât de fericit, chinuite toate de același regret ascuns.

Pinkler a murit. Dar vorba lui madam Mogoș... lumea nu s-a isprăvit cu el. Elvira este astăzi soția unui senator bogat, pe care-l învîrtește. Mulțumită lui Radu, a intrat și ea, în fine, în lumea bună, de aceea el e nelipsit de la masa lor. În orașul nostru balul prefecturii a rămas de pomină.

JOCUL DE RĂZBOI

(Ședință în continuare)

Într-o cameră vastă, albă, crud luminată de opt ferestre mari, o masă largă, acoperită cu hărți litografiate, stă gata să se zdrobească sub povara ofițerilor tolăniți pe ea, citind mașinal, cu mintea absentă, localități atît de des repetate fără să mai stirnească același interes: Ionășești, Puțul-lui-Crăciun, Poiana-Fetei...

— Vă aduceți aminte, domnilor, din ședința trecută, începu colonelul, directorul manevrei, că partidul albastru cantonase în seara de la 13 la 14 la sud-est de Ionășești, pe cînd trupele înaintate ale partidului roș atinseseră culmea Cerdacului și, dacă nu mă înșel, ajunseserăm cu discuțiunea la împrăștierea munițiilor. Să trecem în revistă această importantă chestiune, luînd-o de la capăt. Așa, să ne spună, bunăoară, domnul sublocotenent Vîrtosu cîte cartușe are soldatul asupra lui în timp de război ?

— Soldatul are în *cartușeră*...

— *Cartu-și-eră*, se zice *cartușieră*, îl corectă cu vădită superioritate colonelul, uitîndu-se la noi cu compătimire.

— Domnule colonel, dați-mi voie, vine de la cartuș...

— Da' ce, eu ți-am spus că vine de la clarinet ?

— Nu, dar... *cartuș*, *cartușeră*.

— Ce are a face... sări grabnic maiorul în ajutorul colonelului. Zici barbă, bărbier, nu *bărber*.

— Dar se zice și graniță, grănicer, după cum se spune și menaj, menajeră, deci și *cartuș*, *cartușeră*.

Maiorul șovăi o clipă, ca și când ar fi primit o lovitură în piept, apoi, indignat, cu părul zbîrlit, aruncă pe nerăsuflăte :

— Ușă, ușier ; cameră, camerier ; cură, curier ; toate în ..ier, domnule sublocotenent ; cartuș, cartușier-ă, pentru că este de parte femeiască, și altă dată te rog să fii mai cuviincios și să ascuți, că noi sîntem mai bătrîni și știm mai multe decît dumneata.

— Domnule maior, nu vă supărați, este părerea mea.

— Nu merge pe păreri, nu ești de capul dumitale ; deprindeți-vă să vorbiți romînește, că-i frumoasă și limba romînească, în străinătate...

— Dar mai întii cartuș nici nu e romînesc...

— Zău ? ! Cine ți-a spus dumitale că nu e romînesc, că eu tot cartuș am auzit de pe cînd eram cu cămașa afară din pantaloni. Zi-i dumneata altfel dacă ești așa de priceput.

— Glonț... da, da, glonț, să știți dumneavoastră, degeaba rîdeți, domnilor, puteți să rîdeți cît poftiți.. Țăranul nostru...

— Se spune și așa, și așa, interveni împăciuitor căpitanul Sprîncenatu, a cărui laborioasă carieră expira în april. La 18 Gorj, în 93, se zicea și *cartușeră*, nu e rău ; dar vorba e că e mai bine cum spune domnul colonel, să se zică cartușieră, cum se obișnuia în vechime și la 4 vînători, cînd comandam compania 4-a pe 87... abia venise prințul... acolo să fi văzut defilare ! O mie de oameni, domle, pe un rînd, în pas alergător ! Da' îi și struneam !

— Domnilor, reluă colonelul, vă rog să mă credeți, vă dau cuvîntul meu de onoare, așa se obișnuiește, așa cere uzul, sînt termeni consacrați. Păi ce, ne jucăm de-a baba-oarba ? Se zice cartuș, cartușieră. Să nu spuneți altfel, că vă faceți de rîs ; o să ridă lumea de noi. Stați... continuă el mai energetic, cu fața luminată de o idee nouă, hotărîndu-se,

pentru a risipi îndoiala, să recurgă la un arbitraj. Să ne spună domnul sublocotenent Onci... Oncio... Onciolac. Onciolac te cheamă, nu ?

— Onofrei Dumitru...

— Da, da, așa, știam eu. Spune-ne dumneata, că dumneata cunoști mai bine regulile. Cum e corect gramatical să se zică, *car-tu-și-eră*, sau *car-tu-șe-ră*, cum pretinde dumnealui ?...

Și rămase cu capul într-o parte, privind cu coada ochiului, trăgînd cu urechea, așteptînd triumfător, în poziția prepelicarului care a stîrnit vînatul, răs-punsul ofițerului.

— La noi se zice *cartușelă*, lămuri înălțîndu-se mereu, nevinovat și cu smerenie, arbitrul Onofrei Dumitru, ofițer de rezervă, învățător din satul Po-pînzălești, chemat de cîteva luni în activitate.

DOI VULPOI

— Ți-o spun hotărît, nu mai merge, trebuie să facem economie. Mai lasă plimbările. Vrei să mă bagi în pușcărie ? !

— Așa ? Bine ! Mă duc la mama. M-am săturat de sărăcie... Ori vii să mă iei la curse, ori rămii și petrece singur... Nu trebuia să te însori dacă nu ești în stare să ții *trenul*¹ unei femei...

— Fac ce pot ; dacă vroiai *tren*, să-ți fi dat mă-ta zestre !

— Vai ce mojie ! Mizerabilul ! Doamne, cît sînt de nenorocită ! Și, izbucnind în plîns, se încuie în dormitor.

Căpitanul Vărgatu nu putea să vadă plîngînd nici chiar pe femeia lui. Învăluit în fum de țigară, se plimba în papuci, cu mîinile în buzunar, îmbrăcat într-un flanel roș, îngăurit ca o bucată de șvaițar. Apoi, oprindu-se în loc, se aplecă pe fereastră și, făcînd mina pîlnie, strigă cu voce de manevră :

— Morărașu !

— *Ordinați !* răcni cineva, ars, din dosul unui grajd.

— Adă cizmele !

— Da, să trăiți !

— Trap !

— Îndată !

— De-abia te urnești, îi zise căpitanul cîrpindu-l, în timp ce soldatul gîfîind împingea în talpa cizmei ce intra anevoie. Le udași, ce le făcuși ?

— Nu, să trăiți !

— Fire-ai al dracului... adu tunica, apoi, oprindu-se, șopti printre uși : Mițule, eu mă duc, să văd, poate mă întâlnesc cu vreun prieten...

Dar nu primi nici un răspuns.

Afară, căpitanul, pătruns de o speranță nelămurită, respirînd greoi un aer pîcios de toamnă, o luă încet, inconștient, spre cazarmă. Astăzi mahalaua cazarmilor este în fierbere : toată lumea știe că este botez mare la plutonierul-major Bucurel². Din zori, soldații cară de la cazarmă mese și scaune, lămpi sau piramizi de pîine neagră, strînsă în duriți de raniță, în timp ce acasă unii taie un berbec atîrnat de craca unui pom îngălbenit, iar doi țigani, în mantale jerpelite, cîntă în surdină pe la poartă, din cobză și din *clanaret*.

— Vin aduseși tu ? întrebă prietenoasă, cu voce slabă, madam Bucurel, oacheșă, frumușică, dar palidă, ca după naștere.

— Aș... n-a vrut să-mi dea pe datorie !

— Nici țuică ?

— Nici...

— Ce ne facem ?

— Tortul l-ai luat ?

— Îl scoate mama.

— A măcelarului vine ?

— Vine.

— Și coana prieteasă ?

— Și... Să ai grijă de șifoane ! strigă ea încrezătoare după dînsul, care ieșise repede, îndreptîndu-se fără manta spre cazarmă.

— A venitără recruții ? întrebă Bucurel din pragul companiei.

— Unii din ei au mai venit.

— Strîngeți-i în cameră !

Mînați de caporal, recruții, sfioși, călcînd nesiguri, înaintau grămadă, aiuriți, căutîndu-și locul, întinși de mîncă în toate părțile.

— Întoarceți-i cu fața la mine !

— Măă !... fața la don plotonier !

După multă tropăială, un fluierat asurzitor făcu din recruți statui de piatră.

— Să vie o masă și un scaun din cancelarie !

— Trăiți, don plotonier, masa și scaunul, știți dumneavoastră... făcu un semn din cap furierul, arătînd cu înțeles spre casa plutonierului.

— Bine ! Ia un creion și o bucată de hîrtie. Apoi, adresîndu-se recruților : Ascultă aici la mine, camarade, că cu mine o să vă mîncați amarul doi ani de zile. Domnii ofițeri sînt musafiri la companie. Eu te îmbrac, eu te hrănesc, eu îți dau drumul în conced... care te-oi purta bine, frumos, colea regulat, cum știu eu, toți vă duceți acasă de Crăciun. De unde nu, dracu v-a luat ! Să vă păstrați *amunția* în regulă, să nu vă lipsească pătura, că aici nu se fură, nici mantaua, ori cămașa, ori izmenele... nimic să nu vă lipsească... ori dopul de la armă, ori altceva, că plătești ca popa și te dau și în judecată pentru pierdere de *ifecte* aparținînd statului. Ați înțeles ?...

— Da...

— Este printre voi vreunul care fură ?

— Nu !

— Ieși, mă, înainte care știi să furi.

— ...

— Ieși, mă, n-auzi ? !

— ...

— Care va să zică, nu fură nimeni ? Bine !... Ascultă aici la mine. În cazarmă nu se fură, da' se poate întîmpla să lipsească. Pădure fără uscătură nu se poate. Că dacă pui cămașa la uscat, n-o mai găsești de nu stai lîngă ea... și mantaua și pătura ți-o trage de pe tine dacă nu dormi ca iepurele. Eu ți-o spun, ca să știi să te ferești... și banii ți-i fură, care ți i-a dat maică-ta să-ți răcorești sufletul la *istrucție*. Care ți-o fura mantaua, să vii la mine, dar care ți-o fura banii, n-am ce să-ți fac... că banu-i ban... nu se cunoaște, n-are matricul... Da' eu fîncă sînt, ca să zic, părintele vostru, care vrei, vă iau banii în păstrare, că la mine nu se fură, că nu sînt decît eu și nevasta. Cine o să fure, nevasta ?

— Nuu !

— Eu ?

— Tî, fac recruții, clătînd din cap cu indignare.

— Mai e copilul... ăla o să fie hoț, da' nu acu, mai târziu... să mai crească, că e numai de șase zile, adăogă el șiret, pe cînd recruții rîd liniștit, cu gura pînă la urechi. Prin urmare, banii voștri sînt asigurați mai abitir ca la bancă... că s-a mai văzut casieri fugind cu banii oamenilor, da' eu n-o să dizertez cu banii voștri... Nu-i așa ?

— Așa e !

— Prin urmare, la mine cînd îi avea nevoie, se găsește... Bun înțeles, numai ăl de vrea... ăl de nu vrea, treaba lui ! De i-o fura, nu-i vina mea ; eu mi-am făcut datoria. Păstrați banii la voi, ori mi-i dați mie ?

— Îi dăm dumneavoastră !

— Ieși, mă, înainte, care nu vrei să dai banii !

— ...

— Îi dați toți ?

— Toți !

— Să vină din flancul drept cîte unul. Spune cît dai și din ce comună ești !

— Eu, trei franci, răcnește recrutul aruncînd gologanii în capelă.

— De unde ești ?

— Tomite din Oprîșor, județul Mehedinți.

— Din satul ăla de hoți ? Acolo cîcă nu se duce nimeni de bătrînețe, mor toți copiii în pușcărie...

Recruții chihotesc de rîs și trec la rînd, înveseliți de glumele majurului.

— Eu, cinci lei, de la Cușmir, Mehedinți...

— De unde se uită porcii pe fereastră ?

— Drepti ! răsună un glas pe neașteptate dinspre ușă.

Camera amuți, și Bucurel înlemni cu capela plină de monedă pestriță, în fața căpitanului Vărgatu...

— Ce faci aici ? întrebă plin de severitate căpitanul, cu un deget prins între nasturii tunicii.

— Trăiți, don căpitan, cu recruții...

— Ce-i cu ei, ce bani sînt ăștia ?

— Ca să nu-i fure noaptea cînd dorm... S-a strîns și la celelalte compănii.

— Foarte bine, urmează...

Operația continuă repede într-o tăcere mormintală.

— Eu, din Perișor, zece lei... județul Dolj.

— Eu, Păcătosu, Țigănași... șaiszeci de bani.

— Bine ți-a zis Păcătosu, încearcă să glumească căpitanul, dar nu îndrăzni să ridă nimeni.

— Cît s-a adunat ? întreabă el la sfârșit.

Sub ochii săi, plutonierul și furierul făceau fișicuri de gologani, bănuțe și lei, pe care căpitanul îi băgă pe nenumărate în buzunar.

— Cît ai spus că sînt ?

— Două sute șaptezeci lei și șaiszeci de bani, zise, timpit, plutonierul.

— Șaiszeci de bani ai lui Păcătosu, desigur... Na-ți-i îndărăt, mă !...

— Nu, trăiți, domnule căpitan, lăsați-i la dumneavoastră. Mi-i dați dumneavoastră cînd mi-o trebui.

— Așa, băiete, cînd ți-o trebui... Eu sînt tatăl vostru, eu vă port de grijă și vă scot oameni de treabă. Să fiți cumiști, să ascultați de șefii voștri și să nu vă furați, că aici nu se fură, și să vă păziți efectele, să nu le pierdeți, că le plătiți. Cine nu deschide ochii, deschide punga. Să nu te aud miine, poimîine că-ți lipsește ceva... De s-o întîmpla, treaba ta, nu vreau să știu nimic... Să vă păziți unii pe alții... Dacă sînteți hoți, n-am ce să vă fac... Hai, dă-le drumu-n curte !

Pătruns de o bucurie internă, căpitanul Vărgatu se-ndreaptă liniștit, ușurat, spre ușă, urmat de Bucurel ca de un ciine plouat.

— Trăiți, don căpitan !

Dar căpitanul mergea fără s-audă.

— Trăiți, don căpitan, repetă Bucurel, tușind pentru a-și drege glasul...

— Ai ?

— Dați-mi voie să vă spun ceva.

— Cîntă !

— Eu, după cum știți și dumneavoastră, sînt în-surat... Acu o săptămînă mi-a făcut nevasta un bă-iat... și așa eu acu n-am cu ce să-l botez...

- Păi ce făcuși solda ?
 - Patruzeci și cinci de lei... Ce să fac mai întâi ?
 - Patruzeci și cinci de lei... ce, e de colea ? !...
- Alții trăiesc și cu mai puțin...
- Am avut cheltuieli... moașă, doctorii...
 - Ține, să mi-i dai la soldă.
 - Nu-mi ajunge, ce să fac cu un pol... dumnea-voastră nu vă gândiți ?...
 - De, mă băietе, n-am ce-ți face, și plecă. Dar după câțiva pași, întorcându-se, îi aruncă în obraz cu severitate : Nu trebuia să te însori dacă nu te simțeai în stare să duci *trenul* unei femei...

Într-o după-amiază nesuferită de vară, colonelul, mustăcios și cîrn ca un calmuc, lucra în cabinetul său, cu stourile lăsate, descheiat la tunică, într-o liniște profundă.

O muscă zbura în salturi scurte, contura mîna scriitorului, i se plimba pe nas, îi mîngîia chelia și dispărea zglobie în umbra draperiilor grele de catifea măslinie.

În fața comandantului aștepta ofițerul cu aprovizionarea, odihnindu-și cînd un picior, cînd altul, tușînd discret pentru a reaminti prezența lui colonelului, care, adîncit în lucru, scrie și taie, taie și scrie din nou, laborios, pe linii și între linii, cu un scris greoi, indescifrabil.

— Buun ! Am terminat, zise el în fine, ridicînd capul. Mă rog, eu ți l-am făcut, rămîne ca dumneata să-l pui în perete și să ai ochii pe el. Asta e toată socoteala... să nu ieși din program. Ascultă-mă pe mine... eu ca dumneata am fost, cînd vei ajunge și dumneata ca mine, o să vezi ce-nseamnă să le ai toate regulate frumuseșel, cu socoteală și la timp. Și dumneata dormi liniștit, și trupa mîncă bine. Ascultă coala :

PROGRAM DE MASĂ

De la 7—14 iulie

Luni. La prînz : borș cu orez ; seara : borș cu cartofe.

Marți. La prînz : borș cu cartofe ; seara : borș cu orez. Observi variația, zise el privind pe ofițer pe deasupra ochelarilor.

Miercuri. Zi de post. Fasole pe toată linia.

Joi...

— Trăiți, don colonel, anunță speriat plantonul. Domnul gheeneral a venit peste șanț ș-o intrat pe din dos la bucătărie... Nu i-a prins nimeni de veste ! termină soldatul minunîndu-se.

Încingîndu-se din mers cu sabia care-l bătea peste pulpe, colonelul alergă pe urma generalului.

— S-a dus înspre *remizie*, îl îndreptă un soldat încremenit locului.

— Ba la închisoare, afirmă un altul, trimițîndu-l în partea opusă.

Dar norocului i se făcu milă de colonel și-l puse pe neașteptate în fața generalului, cu care pătrunse deodată într-o cameră ocupată de trupă.

Pe atunci bîntuia cu furie în armată o boală molișitoare de ochi, care făcea ravagii în efectivele regimentelor. Comandamentele dăduseră ordine și instrucțiuni, ordonînd igiena cea mai severă pentru a stăvili epidemia. Generalul comandant al corpului de armată recomandase între altele batiste curate, pe care oamenii le purtau, cu ordine să nu le întrebuițeze, pentru a le avea, ferească Dumnezeu, gata pentru orice întîmplare, ca cea de azi bună-oară.

— Au ? întrebă din ochi colonelul pe comandantul companiei.

— Au ! răspunse francmasonic acesta, clipind imperceptibil.

Generalul se adresă la întîmplare primului om ce-i ieși înainte.

— De unde vii tu, băiatule ?

După cum copiii scapă totdeauna pîinea cu partea unsă cu dulceață în țărîină, de regulă, la inspecții, generalii nimeresc soldații cei proști.

— De unde vii tu, băiatule ? repetă generalul.

- Trăiți, don ghegeneral, venim de la tragere.
- Bine, băiatule, de la tragere... Și care e datoria ta, băiatule, cînd vii de la tragere ?
- Noi cînd venim de la tragere avem de datorie... cînd venim de la tragere... să trăiți, don ghegeneral, avem de datorie să ne curățim armele, răspunse soldatul, înțelegînd în fine semnele desperate ce-i făceau ofițerii pe întrecute.
- Așa, bine, băiatule ! Ai tras tu astăzi cu pușca ?
- Tras, să trăiți, don ghegeneral !
- Cum e arma ta, băiatule ?... Nu te uita la domni ofițeri, uită-te la mine... văd că ne înțelegem bine. Tu nu ești prost ; ești băiat deștept. Cum e arma ta după tragere ?
- Cum să fie ?
- E curată sau murdară ?
- E murdară, să trăiți, don ghegeneral !!
- Așa, băiatule... Ei, o lași tu așa murdară ?
- N-o lăsăm murdară... O curățim, să trăiți, don ghegeneral !
- Bine, băiatule ! Acum ia curăță și tu arma ta, să te văd cum o cureți.
- Soldatul își luă pușca de pe pat și, fără a sta pe gînduri, preocupat numai de ideea de a dovedi cum știe el să-și curețe arma, nemaiavînd nevoie de semnele ofițerilor, scoase din buzunar batista nouă, nouă, spre marea satisfacție a generalului și spre disperarea corpului ofițeresc, strîns pe grade la spațele lui.
- Așa, băiatule... șterge-o și pe dinăuntru... Pe dinăuntru n-o ștergi tu ?...
- Ba o ștergem și pe la *mecanistru*...
- Ei, destul, băiatule, opri generalul experiența ce amenința să nu mai ia sfîrșit. Acum șterge-te și tu de nădușeală... Tu ai muncit, afară e cald, ești nădușit, șterge-te pe la ochi, băiatule.
- Soldatul, de bună-credință, amăgit de prietenia generalului, porni a-și șterge fața cu aceeași nădejde și cu batista neagră de unsoare.
- Îți place, colonele ?... Iată cum se execută ordinile mele.

Și urcîndu-se în trăsura ce-l aștepta afară, dispăru fără a saluta pe nimeni.

— Eu n-am ce vă face. Dacă nu vreți să țineți seama de ordinele reghimentului, o să vă notez și eu în memoriu, zise încruntat colonelul și ieși amărît pe urmele generalului.

— Efectul inițiativei ! intonă sarcastic, la rîndul său, maiorul. Aveam toată încrederea... credeam că am cu cine mă-nțelege...

— Domnule maior...

— Mă rog, domnule căpitan, nu te-am întrebat nimic. Ți-am spus eu ceva ? Constat. Consecințele o să le vezi dumneata pe urmă.

— Bine, domnule sublocotenent, izbucni căpitanul, după plecarea maiorului. Ți-am lăsat toată libertatea... să faci ce vrei. Spune dumneata singur, și-am cerut eu socoteală cînd vii și cînd pleci ? Luat-ai vreo pedeapsă de la mine ? Făcutu-ți-am vreo observație ?... Mărturisește dumneata singur !

— Domnule căpitan, vă spun pe onoarea mea...

— Nimic... nu voi s-aud nimic ! Te rog, de mîine, să poștești regulat la serviciu, că te închid imediat. Scurt și cuprinzător ! Și plecă necăjit, cu chipiul pe ceafă, trîntind ușa în urma lui.

— Sergenți sînteți voi ?... Uite hal de gradați !... Așa v-am învățat eu ? Ei las', dacă așa e vorba ! Di-seară toți gradații la închisoare... Vă învăț eu minte !...

— Care ești ăla care te-a întrebat domnul ghenearal ? Ieși la linie ! strigă sergentul-major pînă a nu ieși ofițerul pe ușă. Dă-te-ncoa la mine, camarade... candela și minăstirea...

Dar tăcerea de moarte ce domnea în cameră nu fu turburată de nimic. Soldatul, presimțind ce-l așteaptă, dezertase.

Pacea se încheiase. Așteptam în Moldova liberă retragerea dușmanului. Trupele împărțite pe regiuni se împrăștiaseră pentru a trăi mai ușor. Prin gări, în vatra satelor, pretutindeni zăceau, risipite în arșiță și ploaie, materiale de război, acumulate în decursul vremurilor cu bani și trudă. Chesoane răsturnate, căruțe sfărîmate, automobile despuiate și, ici-colo, turme de vite flămînde, murdare, clătînîndu-se pe picioare, îți umpleau inima de jală.

Comandanții coloanelor de exploatare primiră în fine ordin de a distribui sătenilor, pentru munca cîmpului, sculele și animalele ce se prăpădeau, dispăreau, se topeau văzînd cu ochii.

Nemișcată, dezvelită treptat de negură, apăru o dată cu zorii zilei, înfiptă în ograda batalionului, o țarancă. fără vîrstă, desculță, îmbodolită cu tulpă negru, strîngînd la subțioară o găină leșinată.

— Ce vrei, femeie? o întrebă comandantul, un maior frumos și chipeș, care, în cămașă înflorită, cu gîtul gol, ieșise în pridvor să se spele.

— Săr' mîna, conașule, ce să vreau...

— Ce vînt te aduce pe la noi așa de dimineață?

— Apoi eu știu ce să mai zic, Doamne iartă-mă!

— Hai spune, femeie, ce vrei, că doar n-ai venit de dragul meu cu noaptea-n cap!

— Nevoia m-aduce, conașule, că altfel nu te supăram eu, doar nu-s nebună, ărcan de mine! Să fi fost alte timpuri de, da' amu!... trăsni-i-ar Dumnezeu să-i trăsnească!... Un băiet mi-o murit, unul

nu i se ştie de urmă, vitele ni le-o luat şi am rămas cu copiii de la două nurori. Încăi omoriţi-mă şi pe mine decît s-ajung zile amărite.

— Aşa-i războiul, femeie! Nu l-am făcut noi... totdeauna a fost aşa. Vor trăi copiii noştri mai bine.

— Să te audă Dumnezeu, conaşule!

— Acum spune ce vrei.

— Să-mi dai o pereche de boi.

— Ce faci cu ei?

— Ziceam ca să-mi aduc vreo două care de curăţitură. Să nu ne prindă iarna cu copiii fără lemne... să moară de frig.

— E departe pădurea, că-s boii slabi?

— Nu e departe, ia colea, peste deal.

— Nutreţ ai? Ce le dai de mîncare?

— Apoi eu socot că tot mata ţi-ai face pomană, conaşule, şi mi-i da nişte turte de floarea-soarelui. Am avut şi nutreţ, arde-l-ar focu, da' ni l-o luat. [...]

— Şi cîte zile îţi trebuie boii?

— Apoi eu aşa mă rog să mi-i laşi toată săptămîna, şi, apropiindu-se încet, cu sfială, dezlipi de la sîn găina moartă de frică şi o aşeză fără să crîcnească pe scară.

— Ce e cu găina aia?

— Ia aşa, de la mine, că curată pomană îţi faci cu boii.

— Nu, femeie, boii ţi-i dau degeaba.

— Las', conaşule, s-o mănînci mata sănătos.

— Înţelege-te cînd îţi spun! Nu sînt boii mei. Să fie ai mei, aş mai zice, dar nu sînt ai mei, sînt ai statului. Dar dacă vrei, ţi-o cumpăr, tot n-am ce mînca astăzi. Ia vezi, Ioane, cum e găina? se adresează maiorul ordonanţei, care aştepta cu ştergarul pe umăr şi cu oala în mînă, gata să-i toarne.

— E slabă moartă, domn' maior, zise Ion cîntărind-o din ochi cu dispreţ.

— În fine, cît ceri, femeie?

— Apoi să-mi dai treizeci şi cinci de lei.

— Cît?!

— Treizeci şi cinci de lei, pentru mata, că la tîrg le vînd femeile şi cu patruzeci,

— Ce, femeie, ești nebună ?

— Așa se vînd și la tîrg, conașule, să mă bată Dumnezeu !

— Aide, proasto, că adineauri vroiai să mi-o dai degeaba, și acu îmi ceri treizeci și cinci de lei, se poate ? !

— Dac-așa se vinde și la tîrg, eu banii nu i-am luat, zise ea bănuitoare, cu buzele tivite, înșfăcînd găina. Mata ce dai ?

— Eu îți dau boii !

— Să-mi dai și-un car, conașule, c-al nostru e fărîmat rău, zise ea punînd din nou găina pe scară.

— Nu, ia-o, degeaba n-o primesc. Dă-i cincisprezece lei, Ioane, și să vină pe seară să-și ia boii.

— Așa n-o dau, și, repezindu-se, smuci minioasă găina din minile soldatului.

— Bine, femeie, nu ți-e rușine ? Ce fel de oameni sînteți ? Eu îți fac bine, și dumneata vrei să mă jupoi... treizeci și cinci de lei pe o găină... ai mai pomenit dumneata de cînd ești ? !

— Dac-așa se vinde la tîrg...

— Mă flăcăule, strigă din ușa grajdului căpitanul Brînduș unui soldat arămiu care străbătea curtea fluierînd, sucind o țigară, cu capela pe ceafă, cu o crenguță de busuioc la ureche.

— *Ordinați!*

— Fă-te-ncoa! Știi la domnul colonel?

— Nu știu, să trăiți, don căpitan.

— Cum, mă, nu știi unde șade domnul colonel?

— Unde șade don colonel?... Știu, să trăiți, don căpitan.

— Așteaptă-mă aci... am să-ți dau un raport... să-mi aduci plicul iscălit:

— Păi eu nu știu carte, să trăiți, don căpitan.

— Să-l iscălească colonelul, nu tu, boule!

— Păi o vrea?...

— Ia ascultă, mă, ce, faci pe prostul cu mine?

— Nu, să trăiți, don căpitan, da'...

— Să-ncremenești aci pînă mă-ntorc, că te ia dracu! Ai înțeles?

— Da, să trăiți, don căpitan, da' eu nu poci să mă duc.

— Cum?! De ce nu poți să te duci?

— Am pus rufele la uscat, să trăiți, don căpitan, și mi-e că mi le ia cineva.

După o clipă de îndoială, căpitanul, bun la inimă, plecă în căutarea altui soldat. Busuioc, rămas pe loc, schiță cu mîna la ceafă un pas de briuleț, rîzînd infundat, apoi, întorcîndu-și buzunarul pe dos,

răsturnă praful de tutun în palmă și procedă cu îngrijire la epurarea lui.

— Mă, băiatul ăla ! strigă din corpul de gardă ofițerul de serviciu.

— *Ordinați !* răcnește Busuioc, închizînd delicat pumnul.

— Vino-ncoa, repede, repede... Mai repede, mă... n-auzi ? Știi unde șade doctorul ?

— Știu, cum să nu știu, șade lângă brutărie... la răscruce, în piața mare... mai-ncoa de *moloment*, unde șade și alde don *maiur*...

— Așa, mă, așa. Ești băiat deștept. Du-te repede, mă și îi spune că la patru este revistă de efectiv, să vină negreșit. Ai înțeles ?

— Am înțeles, să trăiți.

— Repetă, mă, ce ai înțeles !

— Să trăiți, don *sulocotent*, am să-i spun lu don doctor al nostru că la patru este vizită de ifecte.

— Re-vis-tă de e-fec-tiv... boule ! adică se numără oamenii. Acuma știi ?

— Știu, să trăiți, da' eu nu poci să mă duc...

— Cum ? ! De ce nu poți, baragladină ?

— Aștept pe don căpitan Brînduș să-mi dea o scrisoare să mă duc cu ea la don colonel, s-aduc pli-cul iscălit, răspunse deslușit, sigur și cu importanță Busuioc.

Între colonelul Crisescu¹ Ioan și căpitanul Mocanu Alfons era o dușmănie mare, pornită ca de obicei dintr-o pricină mică. Colonelul susținea că timpul oricărei mișcări de mînuire este de „trei pe unu”, contrar căpitanului, care afirma cu încăpăținare că este de „unu pe trei”. În ruptul capului n-ar fi divulgat vreunul relațiunile acestor proporții ce vădit reprezentau două școli : una veche, conservatoare, a dorobanților, care, după spusele colonelului, zăpăcise pe marele duce la Plevna, și alta nouă, vînătorească, care, pretindea căpitanul, entuziasmasse pe regele Carol la Sinaia.

— Domnilor, vedeți și dumneavoastră unde am ajuns prin munca și experiența mea. Lucrați cum vreți, faceți ce știți, eu nu vă oblig, ferească Dumnezeu... se lepăda colonelul, închinîndu-se. Dar lucrînd rar, explica el, soldatul cugetă, își dezvoltă memoria, își păstrează credința, se curăță de păcate. Rezultatul îl veți vedea la inspecția generală.

Ofițerii și oamenii erau liniștiți ; n-aveau nici o grijă. Despărțeau mișcările, numărînd în proporția de trei pe unu, tărăgănat, dar tare :

„Hun ! tata, mămulica mea, doi ! tata, mămulica mea, trei ! tata, mămulica mea”, formulă care — explica colonelul — reprezintă scara grafică și gradată a mînuirilor. E drept că la punerea și la scoaterea baionetei, exerciții care în corpurile de elită se fac în douăsprezece mișcări, scara era coborîtă — o recunoștea și colonelul — cam în pripă de oa-

menii regimentului, care, înecându-se, săreau mai multe trepte deodată. Dar asta, după declarațiunile sale chiar, n-avea nici o importanță.

Departate, la marginea câmpului de instrucție, pus la carantină ca un pestiferat², căpitanul Mocanu Alfons nu ceda de loc și lucra singur în regiment, numărînd eroic, vînătorește, în proporția de unu pe trei : „Un', fără tată ; doi, fără tată ; tri, fără tată”, formulă pe care el o numea radicală.

La inspecția cea mare de toamnă, generalul, plin de tact, declară la sfîrșitul mesei că apreciază deopotrivă ambele metode, dar recomandă să se lucreze, ca la nemți, pe mutește.

După plecarea generalului, șefii celor două școli dispărură. O săptămînă nu i-a văzut nimeni. Cînd și-au reluat activitatea, regimentul, despărțit ca mai înainte, lucra după aceleași formule, dar pe mutește.

Simultan cu această reformă, medicul regimentului semnaleză autorităților medicale superioare o boală ciudată, o epidemie fără simptome, care se propagă vertiginos numai prin gradele inferioare, caracterizată printr-o înțepenire dureroasă a grumajilor. Oamenii nu puteau mesteca, nu puteau înghiți, nu se puteau hrăni, deși pofta de mîncare li era mai mare ca oricînd.

Medicul diviziei raportă cazul medicului corpului de armată, cerînd instrucțiuni. Acesta, la rîndul său, telegrafie Serviciului sanitar superior al armatei, propunînd, pentru a feri pe orășeni de epidemie, să se trimită oamenii la vetrele lor. „Nu se închid școlile, de ce nu s-ar închide și cazărmile?”... se întreba cu drept cuvînt medicul corpului de armată.

Dar cei mici propun, iar cei mari nu dispun nici odată cum le-ar conveni celor mici. De la București sosi o comisie medicală ad-hoc, care puse regimentul în observație, scutindu-l de orice serviciu, și, lucru straniu, după opt zile, fără nici o altă intervenire, comisia telegrafie triumfătoare Ministerului de Război și Serviciului sanitar superior al armatei, care se interesau de aproape de mersul

epidemieii, că regimentul, deplin vindecat, și-a reluat serviciul.

Pentru a sărbători succesul, după o serie de excursiuni fără scop, medicii se fotografiară în jurul colonelului Crăciun, care, la rîndul său, le oferî un banchet din economiile regimentului, în sala berzelor zugrăvite pe pereții hotelului „Filadelfia”. Banchetul a fost însă contramandat cu graba cu care se hotărîse. În aceeași zi, medicul regimentului, venit la vale în sufletul cailor de la trăsura cu pînze a regimentului, raporta, nedumerit, că epidemia a reînceput cu o violență extremă. Se hotărî o anchetă, începută pe loc de cel mai mare dintre medici, în mijlocul regimentului adunat în careu, fără ofițeri și grade.

— Ați ieșit azi la cîmp ?

— Da, să trăiți !

— Ce ați făcut ?

— *Is-trupție.*

— Ce fel de instrucție ?

— Cu arma.

— Notezi?... Notează, te rog, se adresează mediculșef către cel însărcinat să redacteze procesul-verbal. Cum erați cînd ați început instrucția, sau mai întîi, cînd ați început instrucția ?

— Cînd a sunat gornistul.

— La ce oră ?

— Păi noi de un' să știm, dacă n-avem ceas ?

— Bine ! Cum erați cînd ați ieșit la instrucție ?

— Cum să fim ?

— Vă lipsea ceva ?

— Mie... dopu de la armă.

— Eu, peria de cizme... am lăsat-o pe pat, și cînd m-am întors...

— Ho !... Vă pornirăți ca proștii ! Cînd zic vă lipsea ceva, înțeleg : erați sănătoși, ori vă durea undeva ?

— Nu ne durea nicăiri, eram sănătoși.

— Și cînd ați simțit că vă vine rău ?

— Cînd am început *istrupția.*

— E grea ?

— Nu e așa grea.
— Vă bate cineva ?
— Nu ne bate nimeni.
— Mă, poate vă bate cineva... nu-ți fie frică, spune !

— Nu ne bate, să trăiți, cin' să ne bată?... Așa, câte-o palmă, când greșim, fără asta nu se poate... Da' nu ne bate nimeni.

— Și când ziceți că v-a venit rău ?

— De la *istrupție*, de cum am prins a număra.

— Numărați tare ?

— Număram pîn-a venit don general... da' acu numărăm pe mutește și mă tem că d-ai-a ne doare.

— Ce spui tu, mă... cum numeri pe mutește ?

— Nu numărăm, să trăiți, înghițim în sec de trei ori.

— Cum, cînd înghițiți ?

— După fiecare mișcare, va să zică.

— Ei cum, ia să văd și eu.

Soldatul care vorbea pentru toți cu șeful comisiei medicale își comanda singur :

— Pe umăr, arm' !

Făcu prima mișcare, înghiți de trei ori, după care făcu pe a doua, înghițind la fel, și cu a treia mișcare trase mîna la loc, înghițind pentru a treia oară și tot de trei ori în chinuri grozave, mărturisind ca în agonie, cu o scînteie de invidie în ochii lui stinși :

— Cei de la don căpitan Mocanu înghit numai o dată...

CRIMINALUL

În anul 1913 expediția noastră înainta vertiginos în Bulgaria pustie¹. Ajunsesem pe malul Iskerului. Soldații, arși de soare, se scaldau setoși, cu strigăte sălbatice, în apa rece și cristalină a riului.

Unii din ei, dîndu-se afund, apăreau la suprafață lucioși, negri, rotunzi ca niște cîini-de-mare cu gurile garnite de raci, pe care-i țineau meșteșugit între dinți. Trupuri goale, bronzate, impudice, mișunau pe maluri printre rufe murdare, petecite, ce se uscau întinse la soare.

Deodată, un zvon absurd, desprins nimeni nu știa de unde, vesti dușmanul. Cît te-ai freca la ochi, coada coloanei ce abătea greoaie din șosea se desfășură nebună, fără ordin, și într-o învălmășeală neînchipuită, pe o sprinceană de deal, de unde porniră toți să tragă la disperare, în văzduh, fără țintă. „Bulgarii” era strigătul care circula cu iuțeala fulgerului printre unități. Un locotenent de artilerie, de bună seamă rezervist, sclipitor în haine groase, galopă nebunește pe drumul mare fluturînd chipiul, răcnind cît îl lua gura : „În baterie, în baterie !...”

Un comandant dezbrăcat, neștiind ce să hotărască, sărea șanțul șoselei înainte și înapoi, fără să bage de seamă soldatul [...] ce se pitulase în el și peste care sărise de mai multe ori. Ceva mai departe, la pădure, într-o poiană, lângă trăsura de ambulanță deshămată, un medic grăsuliu, cu ochii spălăciți, ciupit de vărsat, muștruluia un soldat. Palme bine cumpanite, date cu tact și din greu, întăreau fiecare în-

trebare. Soldatul, roș ca o sfeclă, se clătina fără fereală, ca un turn, gata să cadă, prins la timp de doctor, care, înșfăcându-l de bluză, îl aducea din nou la lungimea brațului.

— (Poc !) Unde-i castravetele, mă ?

— Trăiți don căpitan...

— (Pac !) Ce-ai făcut castravetele, mă ?

— Trăiți..

— (Poc !) Scoate castravetele !

— ...

— (Pac !) Să scoți castravetele, că te ia dracul !

— Trăiți..

— (Poc !) Scoate castravetele, că te omor !

Palmele, aplicate când cu dreapta, când cu stînga, se lipeau bine pe obrajii soldatului ud de nădușală și pocneau repetate de ecou ca niște cartușe oarbe.

— (Poc !) Unde-i castravetele, mă ?

— Nu știu, trăiți, don căpitan.

— (Pac !) Minți ! Scoate castravetele !

— Iertați-mă, trăiți, don căpitan.

— Nu, tilharule ! (Poc !) Unde-i castravetele ?

— L-am mîncat, trăiți, don căpitan, mărturisii rușinat păcătosul, stînd în poziție, cu cizmele scîlciate, cu capul gol sub cerul nemărginit.

— (Pac !) La ce l-ai mîncat, mă ?

— Am greșit, trăiți, don căpitan !

— (Poc !) La ce ai greșit, mă ?

— Lăsați-mă, trăiți, don căpitan !

— Nu, tilharule ! (Pac !) Cum ai îndrăznit să mă-nînci castravetele ?

— Nu mai fac, trăiți, don căpitan.

— Lasă-l, doctore, n-ai milă ? Dă-l dracului de castravete, noi am venit aici să ne odihnim... îi strigă cineva nevăzut din pădure.

— Dumneata, te poftesc să nu te amesteci. Fiecare cu principiile lui. Să mai poftesti la castravete... îl invită doctorul lovindu-l pentru ultima oară ostent, fără vlagă.

Spre seară, la popotă, într-o discuție aprinsă, ofițerii se căzneau să afle motivul panicii. Părerile erau împărțite. Un lucru doar se stabilise sigur : nici

unul din cei prezenți nu desfășurase. La un cap de masă, doctorul, cu chipiul ce-i juca pe ceafă, mânca fără castraveți o friptură în sînge [...]

— Numai eu cunosc motivul panicii, strigă cineva, provocînd un moment de liniște.

— Știu... am auzit, vrei să zici că din cauza rogojinilor ce se scuturau la fabrica de cașcaval.

— Aș, mai tare ! Doctorul opera un soldat în pădure. Ecoul palmelor sale a fost luat drept focuri de patrule inamică.

— Hai s... replică doctorul, ridicîndu-se de la masă, și ieși legănîndu-se ca un mușchetar, fără să poată ascunde complet un sentiment de mîndrie.

La Poiana-Spinului, în Argeș, luptele erau grozave. Nemții bombardau pozițiunile noastre neîntre-rupt, cu tunuri mari, așezate pe grupe, unul lângă altul. Observatorii lor, ascunși cu iscusință, în șiri de paie, în turla bisericii, în dosul unui coș de casă sau, mai simplu, urcați în pomi, dădeau indicațiuni sigure. Cuiburi de mitraliere viclene plescăneau învrăjbit, ca stolurile de berze adunate la sfat pentru plecare. Soldații noștri erau posomorîți și descurajați. O infanterie care luptă sprijinită de o artilerie puternică face minuni de vitejie. Noi n-aveam tunuri, și bieții țărani făceau reflecțiuni amare cînd la vocea detunătoare a „Berthei” răspundea glasul pițigăiat al unui pușcoci de cupolă pus pe un cărucior de copii. Necazul flăcăilor era și mai mare că nu zăreau nicăieri dușmanul, ca să-l poată lua la ochi cu pușca.

Hrana nu venise. Oamenii, sarbezi, îmbătrîniți de bărbi murdare, ședeau istoviți, trîntiți în noroi, fumînd pe ascuns țigări care ațîtau foamea și setea. Unii rodeau pesmeți, cu gîndul aiurea.

O veste fulgerătoare deșteptă tranșeea : a murit căpitanul ! Încercase să se tîrască pînă la postul de observație, și o schijă de obuz, lovindu-l, i-a curmat drumul și firul vieții.

— Cei buni se curăță !

— Ce om de treabă era !

— Săracul ! I-a fost scris, se vede, să moară fără luminare.

După aceste scurte cuvântări funebre, oamenii, măi întunecați la față, se îngropară, pentru a scăpa de urgie, mai adinc în fundul șanțului.

— Dar nu se poate, măi, să-l lăsăm acolo. Să se ducă cineva să-l ridice. Să-l înmormântăm cum se cuvine și să-i punem o cruce.

O tăcere lașă și dureroasă, peste care trecu freamătul îngerului purtător de moarte, se făcu în tranșee. Oamenii ascunși în ea păreau de piatră.

— Nu vrea nimeni ? !... Frumos !... Du-te tu, Smă-rândache !

— Sînt bolnav, răspuse, scîncind cu un strașnic accent moldovenesc, Smărândache.

— Atunci să se ducă Spirescu.

— Dumneavoastră mă cunoașteți de acasă... Știți că mama e singură.

— Asta n-are a face, răspuse enervat locotenentul. Fiecare avem părinți. Aici sîntem ai țării. Du-te dumneata, Petrescu !

— Cum o să mă duc, domnule locotenent ?... Mă curăț la sigur, uitați-vă și dumneavoastră.

Și punînd chipiul într-un ciomag cu care se sprijinea în munți, îl ridică deasupra tranșeei, și peste cîteva clipe îl prezentă locotenentului ciuruit de gloanțe.

— Cum, domnule plutonier, dumneata, elev în școala de ofițeri, care trebuie să dai exemplu !

— Domnule locotenent, gîndiți-vă și dumneavoastră. Nici n-am apucat să mă fac sublocotenent, să mă expun așa...

— M-aș duce eu, domnule plutonier, dar datoria mea, mai ales acum, după ce a murit căpitanul, e să rămîn aci. Acum văd că n-ar avea cine să mă înlocuiască. Dumneata ai fi în stare să te retragi de pe poziție, ca să ai timp să devii ofițer.

— Domnule locotenent...

— Destul !... Va să zică, nu se duce nimeni ? !... mai întrebă ofițerul, hotărîndu-se în el să plece singur.

— Eu ma duc... ce-o fi sa fie... da' de ma prapadesc, să-mi haranească țara copilașii !

Oamenii răsuflară ușurați. Pe cel sărac, întunecat la față, batjocorit de atâtea ori, îl vedeau parcă pentru întâia oară. Li se părea simpatic, luminos și mare. Pătrunși de groază și admirațiune, inconștienți de pericolul ce-i amenința, toți se înălțau deasupra șanțului, pregătindu-se cu emoțiune sinceră, umbrită de oarecare ironie, să vadă moarte de om. Fără altă codeală, Burdulea, lingurar slăbănog din județul Vaslui, ieși din tranșee urcându-se pe un vraf de răniți și, profilându-se în amurg, zdrențaros, cu părul mare, cu potloage la picioare, porni spre inamic, ploconindu-se la fiecare pas cu căciula în mână pînă la pămînt. O ploaie de gloanțe salută apariția lui Burdulea, care mergea mereu hăitiș, ca un lup încolțit, și se închina mereu, îndreptîndu-se teafăr, dar mai zdrențuit, spre corpul neînsuflețit al căpitanului.

— Nu trage, boiarule, nu trage, coconășelule¹, prapadi-te-ar Dumnezeu, să iau pe căpitanul, mîncă-ți-aș sufletul, că-i mort, *logi-te-ar* boala...

Focul încetă ca prin minune. Burdulea, țiganul Burdulea, nevoiaș ca toți țiganii, potolise sălbăticia dușmanului cu ușurința cu care oamenii de codru potolesc cu mîna cîinii ce se reped să-i sfișie. Ghicind intențiunea bravului soldat și uimiți de îndrăzneala lui, nemții se înduioșară și îl lăsară să plece cu trupul neînsuflețit al căpitanului Brezeșanu.

— Ce să-ți dau, Burduleo ? îl întrebă locotenentul după ce aprinse o luminare la capul căpitanului, învelit cu o foaie de cort, în șanț, la adăpost, întins pe targă.

— O lulea de tutun !

Duduia, femeie nemăritată, sulemenită, cu părul oxigenat, cu lornion că-i atârna de gît, își luase rămas bun de la toți și era gata să se urce în brișcă, trasă de mult la scară, mînată de un unchiaș desculț, în cămașă de cînepă, cu pălărie mare, înverzită de ploii, cu chimir lat, bătut în ținte. Dar întorcîndu-se pentru a săruta încă o dată pe sora sa, pe *conița*, văduvă fără copii, zări plodul care o servise toată iarna și care dormise cu ea în odaie, culcată jos, pe covor, înaintea patului. Deschise cu intenție vădită geanta în piele de crocodil, cu colțuri argintate, și, răzgîndindu-se aproape în același timp, scoase numai o batistă minusculă, dantelată, își dezmierdă nasul, ferind cu îngrijire văruiala, o puse încetinel la loc și o întrebă cu dărnicie :

— Ce să-ți aduc la anul, Măndică ?

— ...

— Să nu-i aduci nimic, că-i leneșă...

— Las', garantez eu că n-are să mai fie, nu e așa?... Vorbește, spune, ce să-ți aduc?...

— ...

— Dă-o-ncolo, că e o prefăcută și o mincinoasă de n-are margini !

— Vai, așa faci?!... E rușine, fată, să nu mai spui minciuni, că taie popa limba... Hai, spune, ce să-ți aduc ?

— ...

— Sărută mîna duduii, ce stai ca o proastă?! N-auzi ce te întrebă?... că acu te plesnesc ! Ia

degetele din gură, toanto ! Zi : „Să-mi aduci o rochie, dac-oi fi cuminte și oi asculta pe conia, și n-oi mai sparge nimic...” că nu ți-am spus isprăvile dumisale... alaltăieri a spart o ceașcă, o lingușiță lipsește, dacă n-o fi furat-o, Dumnezeu știe, c-a fost mă-sa pe aci...

— Ei, iart-o și mata acum, pentru ultima oară, de hatîrul meu... Hai spune, Mândico, vrei rochie ?

— ...

— Vezi ce îndărătnică e ? !¹... Îmi vine nu știu ce să-i fac cînd o văd așa încăpățînată.

— „Prenez-la avec du bien.”² Ia spune-mi, Mândico, numai mie, încetișor, la ureche, să nu audă nimeni, rochie sau ciuboșele ?

— ...

— Ei, dacă faci așa, mă supăr... Vrei să plec supărată ?... Nu iubești tu pe duduia ta ?... Altă dată nu te mai culc cu mine în odaie... Spune repede, ce să-ți aduc ?...

— ...

— Să spui, că te coșesc³ în bătaie dacă nu spui ! hotări conia, repezindu-se să ia biciul. Rochie sau ciuboșele ?

— ...

— Spune, Mândico, spune, tată... spune ce întrebă duduia, că ne omoară conia, o îndeamnă blajin unchiașul, uitîndu-se nepătruns în zare, cu hăturile întinse.

— O păpușă, șopti fata, tremurînd, cu ochii în jos, îmbujorată ca de friguri.

— Ei dă, oameni buni, vă place ?... Ați mai pomenit așa soi rău ? Gîndul ei e tot la joacă... Lipsește, scîrnăvie, să nu te văd...

Ofițerii, abia întorși de la cîmp, intrară pe nerăsuflăte și plini de praf în cabinetul comandantului, venit de o săptămîină în regiment. Se rînduiră tăcuți în semicerc centrat de colonelul, care, alb de minie, sta rezimat de birou, cu brațele încrucișate.

Reputația regimentului nu era faimoasă. Păcatele sale trecuseră de mult marginea județului, hotărînd în cele din urmă ministerul să se alarmeze și să trimetă un om cu mîna de fier. Regimentele de frontieră sînt, în compunerea armatei, unități de exil. Ofițerii care o fac de oaie, care se încurcă cu socoteli sau cu nevasta șefului sînt *pohodna*¹.. Folticeni, Tulcea sau Calafat. Datorită acestui sistem, jumătate din ofițerii adunați astăzi în fața colonelului veniseră pe cale disciplinară în regiment. Înțelegeți acum necesitatea acestei mîini de fier, care, acționată de un cap de lemn, era într-adevăr grozavă. La prima vedere, persoana turtită a comandantului, care răsărea chel, cîrn și apoplectic, ar fi stîrnit desigur rîsul celor de față dacă această glumă a naturii n-ar fi fost pusă sub suzeranitatea unor sprîncene negre, stufoase, enorme, care adăposteau un ochi fulgerător, căci celalt era fix.

În cabinetul cu ferestrele închise domnea o căldură înăbușitoare. Ofițerii, cei mai grași cu bluzele ude, stăteau neclintiți. Din cînd în cînd, o tuse timidă, un suspin avortat trezeau ecouri, întărind o liniște ce părea seculară. Mai la o parte, dator vîndut, maiorul ajutor ațipise cu ochii cășcați, beat de

respect conținut, ca o găină hipnotizată de o linie albă, trasă dinaintea ei.

— Domnilor, v-am adunat...

Dar fu întrerupt numaidecît. Cuvîntul îi expiră pe buze ca avîntul la marginea prăpastiei. În cabinet domni o clipă de ger polar. Toate privirile se îndreptară cu compătimire asupra nefericitului întîrziat.

— Domnule colonel, am onoarea a mă prezenta, căpitanul Popescu Constantin...

— Aa, dumneata ești căpitanul Popescu Constantin? întrebă, șuierînd de minie, colonelul.

— Eu...

— Dumneata ești ? !

— Eu sînt...

— Va să zică dumneata ești căpitanul Popescu Constantin ! izbucni colonelul, cu glasul chemării din urmă.

— Dați-mi voie...

— Nimic...

— Faceți...

— Nici o vorbă !

— Dumneavoastră credeți...

— Taci !... Cum ai avut curajul să te prezinți în fața mea ? !

— Dar dați-mi voie...

— Taci !

— Vă rog...

— Nimic !

— Lăsați-mă și pe mine...

— Nimic ! Te-mbeți...

— Domnule colonel...

— Cazi pe sub mese...

— Domnule colonel...

— Și mai porți medalie, hai ?!... Douăzeci și cinci de ani de beție credincioasă !... Scoate medalia, ne-rușinatule !

— Domnule colonel...

— Scoate-o !...

— Domnule colonel...

— Scoate-c !

- O scot, dar dați-mi voie...
- Acuma ieși !
- Domnule colonel...
- Ieși ! Marș ! N-am nevoie de bețivi în regiment !
- Da' nu-s eu Popescu, domle...
- Nu e el Popescu, domnule colonel, îngînă dulceag ajutorul.
- Cum spui, maiorule, că nu-i Popescu ?
- Sînt Popescu...
- E Popescu, domnule colonel, aveți dreptate dumneavoastră, dar sînt doi Popești în regiment. Cel care bea e Popescu N. Constantin.
- Țăla e-n spital...
- Eu sînt Popescu A. Constantin.
- Va să zică nu ești dumneata Popescu ăla ?
- Nu, domnule colonel, eu sînt Popescu A. Constantin, mă știe domnul maior. Nu beau, cărți nu joc, de fumat nu fumez...
- Nu te mai lăuda, nu e nici o pricopseală ! Să-l țtii din scurt, maiorule... Ofițerul trebuie să știe de toate.

TOASTURI CAZONE

„Și noi sintem din Tarascon”

În garnizoana Tîrgul-Jiu. Masă comună. Șaizeci de perechi, olișeri și doamne. Cuvînt de ordine: Retragere la ora 10, fără discursuri. Sosuri lungi, tripturi negre, muzică militară. Turburel.

După o oră :

COLONELUL POPESCU (comandant de brigadă, sosit de cîteva zile în garnizoană): Domnilor ofițeri, doamnelor !

Masa de astăzi este o zi istorică în trecutul meu. Plecînd în război căpitan, (răcnind subit :) mi-a fost dat mie să mă întorc colonel cu stea, încărcat de decorații, comandant de brigadă, în frumoșii dumneavoastră munți, în care, ca și Tudor Vladimirescu, am stat santinelă neclintită la postul meu, sărînd de pe un munte pe altul, çăzînd în prăpastie, mergînd triumfător înainte, căci românul în veci nu pierе. (Superb :) Și sînt român, domnilor ! (Patetic :) Dar n-am venit aici să vă povestesc faptele mele pentru care am fost viu felicitat și decorat cu *motto*¹ de m.-s. regele și chiar de a.r. principele moștenitor. (Cu abnegație :) Ostașul trebuie să fie modest. N-am nevoie să mă laud. Codrii au fost martorii vitejiei mele. (Grațios :) Nu eu, dumneavoastră, doamnelor, ați născut neamul românesc, care a uimit lumea prin vitejia lui. Voi, femei antice, ați făurit cu degetele voastre de roză România Mare, suportînd pe rînd și cu cel mai mare eroism toată greutatea neamțului. Vouă v-a fost dat să salvați aceste cuiburi de vitejie

strămoșească, după cum odinioară păsările cerului au salvat Capitoliul ! Trăiască deci m.m.l.l., regele și regina. Trăiască a.-s.r., principele Carol, împreună cu întreaga dinastie și principesa Elena...

UN GLAS (tărișor) : Și prințul Mihai...

COLONELUL POPESCU (rece) : ...am zis dinastia. (Ur-mînd :) Noi, corpul ofițeresc din creierul munților, (aruncînd verdeața de pe masă și îndemnînd din ochi ofițerii să facă la fel :) vă acoperim de flori și lăsăm cu încredere în mîinile dumneavoastră cele două greutăți : pansarea răniților și alinarea suferințelor în urma noastră. (Părintește :) Și acum, doamnele mele, un sfat : păstrați-vă limba. Păstrați-vă limba, că limba dulce mult aduce și limba dumneavoastră e dulce, dulce de tot, nespus de dulce, căci nu este limbă mai dulce decît limba romînească. Iar pe voi, bravii mei ofițeri, vă felicit că v-ați întors sănătoși în munții de unde ați plecat, ceea ce dovedește că din vultur, vultur naște, din stejar, stejar răsare. Ura, trăiască județul Gorj ! (Cade extenuat, copleșit de aplauze.)

*Răspunsul comandantului de regiment,
colonel Ionescu :*

— Domnilor și doamnelor !

(Resemnat :) Sînt neputincios. (Vehement și pe nerăsuflăte :) Sînt neputincios să exprim ce simt, ce simțiți și dumneavoastră, ce simțim cu toții, căci cred că fiecare simțiți ca mine pentru domnul colonel, care, ca un șoim, s-a repezit asupra adversarului, pot zice asupra dușmanului, atît de fioros în timpul războiului de la început pînă la sfîrșit, care nici o zi, nici o secundă măcar nu i-a scăpat, nici o bătălie unde alții ar fi rămas morți de o mie de ori și nu s-ar mai fi întors niciodată în mijlocul nostru înapoi. (Sorbînd din pahar :) De aceea, repet, sînt neputincios să exprim toată recunoștința, toată

dragostea, tot devotamentul și respectul ce simțim toți gorjenii pentru domnul gheeneral Popescu!

COLONELUL POPESCU (roșind modest de plăcere) : Nu sînt încă general.

COLONELUL IONESCU (vehement) : Nu se poate, aveți să fiți, trebuie să fiți. Ne vom ruga lui Dumnezeu, și dragostea ce vă purtăm este atît de mare, atît de caldă, atît de sfîntă și rugăciunile ce vom înălța la cer atît de fierbinți, încît nu se poate să nu vă înainteze gheeneral la cea dintii promoție...

COLONELUL POPESCU (capabil) : Aia... dar pînă atunci...

OFIȚERII (în cor) : Urra ! Trăiască domnul general Popescu !...

COLONELUL POPESCU (resemnat, mulțumind și liniștindu-i cu mîna) : Lăsați să vorbească colonelul...

COLONELUL IONESCU : Domnilor și Doamnelor !

Vă rog să mă credeți, pe unde am fost căpitan, toți comandanții mei s-au făcut gheenerali de pe urma mea și am mulțumirea sufletească să constat că am contribuit și eu cu ceva la înaintarea lor, căci pe unde am fost, compania mea a fost întotdeauna întîia pe regiment, care primea laude de pe urma mea.

Domnule colonel, vă promit solemn, vă rog să aveți încredere în mine, veți fi gheeneral, afară numai dacă n-oi muri eu...

Dar, domnilor și doamnelor, nici o fericire nu este completă. Din buchetul frumos împrăștiat în jurul mesei lipsește cea mai frumoasă floare a Gorjului, care se ofilește departe de acela care o udă în fiecare seară cu lacrimile sale... lipsește doamna gheeneral Popescu...

TOȚI : Urra ! Trăiască doamna general Popescu !...

(Restul discursului se pierde în cacofonia de patru voci, produsă de ofițerii tineri care intonează : *Gaudeamus igitur* ².)

COLONELUL POPESCU : Mulțumesc valorosului meu camarad pentru cuvintele sincere și frumoase ce mi-a adresat.

Doamnelor și domnilor, vasta cultură a colonelului Ionescu îi dă dreptul la comandamentele cele mai superioare.

V-asigur că din toată inima, din tot sufletul meu îi voi da tot sprijinul ca să ia comanda acestei brigăzi îndată ce va deveni vacantă prin avansarea mea. Numai așa voi părăsi liniștit Gorjul, unde am fost iubit și admirat de toată lumea, și numai așa munca ce am depus pentru îndreptarea acestei unități — pe care dumneavoastră știți în ce hal am găsit-o — nu va fi pierdută. Iar pe voi, băieți, vă îndemn părintește : Adăpați-vă din capul colonelului Ionescu, din cinstea lui, din vitejia lui, căci, așa cum îl vedeți de mic, a pus una din pietrele cele mai mari la temelia României Mari... (Urale nesfârșite.)

Glăsul Banatului

UN LOCOTENENT BĂNĂȚEAN : Mulțam frumos pentru așa vorbe la domnul colonel, care musai urmează să fie ghinăral, ș-apoi numai ce s-o pune în capul nostru ș-om mere [...]

Baș,³ numai ce-am venit aci, și tare mă rog la dumneavoastră, aș mere înapoi, că eu mi-s din Banat. Căci, mă rog frumos, și munții Banatului încă sînt mîndri, și noi, bănățenii, mai virtos ne-am lupta pentru țară și am fi setoși de victorie dacă am apăra Banatul nostru cu munții săi, cu codrii și apele sale, ce l-am adus ca dar de nuntă domniții Elisabeta, nepoata lui Mihai Viteazul, care încă-i bănățean ș-o luptat în munții Banatului !

COLONELUL POPESCU : Dumneata ești din Banat ?

LOCOTENENTUL BĂNĂȚEAN : Placu-ți ?

CINEVA (ostentativ) : Domnul colonel te întrebă dacă ești din Banat ?

LOCOTENENTUL BĂNĂȚEAN (necăjit) : Apoi doar numai ce-am spus !...

COLONELUL POPESCU (cochetînd) : Mă rog, dar la noi nu vă place ?

LOCOTENENTUL BĂNĂȚEAN : Baș, ne place și aici. Sîntem făloși de domnia preamăritului nostru împărat, că împărat urmează să fie, și noi, bănățenii, nu ne vom lăsa, că doar sîntem 15 milioane de romîni, și toți am înaintat, numai regele o rămas. Asta nu mai mere. Nu vom răbda mai mult. Ne jăruie inima, trebuie să se hotărască mintenaș. De aceea ne țipă Banatul, și la glasul Banatului încheagă apele, se surpă munții, se cutremură omenirea toată ! Trăiască Ferdinand I, primul imperator al neamului romînesc ! Aista-i placul Banatului ! (Urale, *Mulți ani trăiască* ș.c.a. Colonelul, entuziasmat, îl sărută.)

COLONELUL POPESCU (generos) : Înseamnă, aghiotant, să-l mutăm în Banat.

TOȚI : No, tune dracu-n casa lui, apoi doar toți sîntem bănățeni din Banat. De loc am vrea să merem toți.

COLONELUL POPESCU (consternat) : Cum, dumnea-voastră nu sînteți din Gorj ?

TOȚI (pe-ntrecute) : Apoi de loc, nici unul !

COLONELUL POPESCU (vexat) : De ce nu mi-ai raportat, colonele ?

COLONELUL IONESCU : Domnule ghegeneral, tocmai aveam de gînd... Culmea e că regimentul care a plecat în locul nostru n-are nici un ofițer din Banat.

COLONELUL POPESCU : Asta-i nostim !... Spui serios ?

COLONELUL IONESCU : Pe onoarea mea !

COLONELUL POPESCU (sarcastic) : Școala de război... (Cu încredere :) Nu e nimic, o îndreptăm noi și pe asta. Să-mi aduci aminte mîine dimineață.

(La plecare, urcându-se în trăsură, colonelul zise brigadierului :)

— Frumos ați vorbit, domnule ghegeneral !

COLONELUL POPESCU : Ți-a plăcut ?

COLONELUL IONESCU : Fain !...

COLONELUL POPESCU : Da' ofițerii ?

COLONELUL IONESCU : Au rămas timpiți.

COLONELUL POPESCU (protector) : Și dumneata ai fost bine, da' trebuia mai rar.

•

Petrec uneori sărbătorile la țară, în Moldova, unde văd țăranii din ce în ce mai scăzuți, galbeni, trudiți, peticiți ca și coastele dealurilor ce se-ntind la soare, brăzdate de ogoare scurte, prost lucrate. Acum, de Paști, oamenii se adună, mergînd pe drumuri noroioase, la crîșma de lîngă drumul mare, unde scrînciobul se învîrtește lin, ca aripile unei mori de vînt... Doi lăutari tăciuniți, o cobză și o vioară, îndeamnă flăcăii piperniciți la dansuri ce se rudesc deopotrivă cu cele de salon și cu jocul ursului. Bărbați mohorîți, cu mintenele pe umeri, și femei în stămburi deocheate și testemele ¹ aprinse beau la rînd, ascultă cu interes, povestind între ei, cu glasuresi amorțite de rachiuri tari și tutun prost, necazuri cunoscute, ca pentru înfiia oară. Cum stam privind la horă, o femeie între treizeci-cincizeci de ani, cu fața boțită, cu pieptul slab, întrerupsese firul gîndurilor mele.

— Săru' mîna, conașule... Cristos a-nviat... să trăiți la mulți ani... să vă dea Dumnezeu sănătate și să trăiți și dumneavoastră și duduca, spunea ea umilită, plecată să-mi sărute mîna.

— Mulțumesc... lasă, nu-mi săruta mîna. Adevărat c-a-nviat! Dar cine ești dumneata?

— Sărăcan de mine, conașule, pisemne nu mă mai cunoști... Eu sînt Marghioala.

— Care Marghioala?

— Marghioala, de...

— ...

- Marghioala lui Ion a lui Neculai Netcă.
- Degeaba. Să mă ierți, dar nu mi-aduc aminte.
- Vai de mine, conașule... se poate să uiți mata pe Marghioala, manca lui conu Mihăiță ? N-am fost la duduca și la sora matale ?
- Bată-te norocul să te bată... Tu ești, manco ² ?
- Eu, conașule.
- Ce mai faci, Marghioalo ?
- Ce să fac, conașule ?
- Ce mai spui ?
- Eu știu ce să mai zic ?
- Îmi pare bine că te văd sănătoasă.
- Da' de unde sănătoasă, conașule, dacă-s bolnavă și mă dor chicioarele...
- Și cum trăiești ?
- Cum să trăiesc ?
- Vreau să zic, cum o duci... ești mulțămită ?
- Da... îs mulțămită... ce să spun...
- Porumb ai ?
- N-am nica... toată iarna am cumpărat, și după ce că-i scump, e și stricat, arde-l-ar focu...
- Cum, tu n-ai pământ ?
- Nici atîtica... Cît îi pe lingă casă, de cresc o pasăre, două... Cu asta mă mai țiiu... Să hi avut pământ...
- Copiii sînt bine ?
- Bîne, conașule... da' cel mare nu știu ce are de nu vorbește, și o fată, cea de-a doua, n-o știi mata... nu erai aici... care a botezat-o duduca, nu stă-n chicioare... i-s moi și subțiri ca niște lumînărele di ceară.
- Da' Ion ?
- A murit.
- Cînd ?
- Ce, mata nu știi ?
- Nu...
- Nu ț-o spus matale duduca ?
- Nu...
- O hi uitat... cîte are pe cap !
- Cînd a murit ?

— Cum a venit din răzbel, o și murit... o mai trăit ce-o mai trăit, ș-o murit... Iacă, amu în ciș-legi³ s-o împlinit trei ani de cînd o murit.

— Săracu, ce om de treabă era!

— De treabă, conașule, da' iacă; o murit și m-o lăsat cu nouă copii.

— Ce, nouă copii ați avut voi? Cînd v-ați înmulțit așa repede? Eu vă știam mai puțini...

— Apăi fă și mata socoteala, conașule: cinci mi-o rămas de la Ion, trei am luat de la istalalt...

— Care istalalt?

— Al doilea bărbat va să zică...

— Ce, iar te-ai măritat?

— Da' mata nu știi?

— Nu.

— O uitat duduca... îs măritată de mult, conașule, di cum o murit Ion... Ce era să fac?... Ba am și cu istalalt o fetiță... Dacă n-avea cine să vadă de casă... Să hi trăit Ion, nu te teme mata, nu mă măritam eu... Da' dac-o murit el, să rămîn pe drumuri, s-ajung de risul lumii...

— Și pe cine ai luat?

— Pe Toader Bahrim, dacă-l mai ții mata minte...

— Pe Toader lemnarul?

— Pe el, conașule, n-am făcut bine?

— Dă, manco, ce să zică... copii multișori, da' Toader cîștigă parale bune...

— Cîștigă, conașule, da' ce folos dacă bea și nu s-alege nimic din ce cîștigă?...

— Bea?

— Nu-l mai scoți din crîșmă, și cînd vine acasă, mă ucide-n bătaie. Ia, într-adins numai să-ți arăt, să vezi mata carnea di pi mine îi neagră cum îi ceaunul.

— Lasă, te cred... Apăi iaca, nu-i bine...

— Îi rău, conașule, văd și eu... da' tot îs mulțămită, să cheamă, că să hi fost un om de treabă, nu te teme mata, nu mă lua el cu cinci copii...

Moș Belea, colonel, scurt, rotund, cu ochii albaștri, sfârșea în mizerie o carieră laborioasă, după ce strălucise cîndva în capul unui batalion de vînători, stîrnind admirația lumii, ieșită în stradă, la poartă, pe la ferestre, să asculte corniștii, care numai la vînători sunau pe atunci în două tonuri. Nevesta lui, nepoata unui om cu vază, îl adusese, hai-hai, cu vizite, cu rugăminți, cu stăruinți, pînă-n pragul generației, peste care nu putu să treacă. Protectorul murise. În zadar s-a căznit colonelul : nici trecerea Pasului Șipca, *conferență* publică, tradusă din rusește și învățată pe de rost cu trudă, nici corul bisericesc pe patru voci, la care îngîna și el, nici chiar punerea baionetii în șaisprezece mișcări, executată la inspecție în fața regelui, nu-i ajutau. Era mutat de colo pînă colo. La început încercă să protesteze ; n-avu curajul să-și dea demisia, dar se puse în disponibilitate. Văzînd însă că-i scapă din mîină toate avantajele situației sale și că fetele umblau pe jos, renunță la concediu după un an de odihnă silnică. Vînturat din nou de la un regiment la altul, fu trimis în cele din urmă în fața unei comisiuni medicale. Doctorii se înduioșară. Îl găsiră în unanimitate apt să-și îndeplinească în liniște la o margine de țară maximul anilor de pensie, în interesul celor patru *demoazele*, care nu puteau face nimic, așteptîndu-și fiecare norocul, după cum lămurise cu lacrimi colonelul.

Venişe la noul său regiment hotărît să nu s-ames-tece, să nu iasă nicăieri, să nu vadă pe nimeni, şi se instală cu toată familia la club, pentru că nu gă-sise locuinţă convenabilă, iar nicidecum din sără-cie, după cum pretindeau doamnele din partea lo-cului, întăritate că nu le făcuse vizitele de rigoare şi geloase pe apartamentul ce privea cu ochiuri mari de geamuri în largul Dunării albastre. Dar co-lonelul, care-n ciuda duşmanilor rămăsese încă verde, nu putea sta în casă, atît din deprinderea de a fi mereu pe cîmp, cît şi din pricina nevestii. Coana Florica [...] îl punea la treburi puţin compa-tibile cu gradul de general, după care alergase şi suferise atîta vreme din îndemnul ei. Şi el le îm-plinea supus, resemnat — să fie linişte în casă — fără entuziasm şi mai ales fără nici o competenţă, căutînd, ca şcolarul repetent, să se facă folositor pentru a i se ierta căderea de care se credea răs-punzător.

În toată mahalaua mirosea a afumat cînd dom-nişoarele erau duse la crochet¹, iar conişa lăpta în casă pe ultimul născut la cincizeci de ani, cică-lind ordonanţa, care ceruia, tîrîndu-se pe ge-nunchi, antreul întins ca un iarmaroc.

„Nici o cratiţă nu eşti în stare să păzeşti!” îi striga coana Florica, sărînd de la locul ei, necă-jită că nu s-a făcut general, smucindu-i lingura din mîină, certîndu-l cu voce îngroşată de mamă cu dragoste miloasă, sfîntă, neputincioasă, de copil schilod. Dar el nu se potrivea femeii, şi, dînd din umeri, ieşea blajin pe poartă, mărturisindu-şi pă-catul: „Am greşit, am greşit... ce să-i fac?”

Purta de regulă un costum de turist, salvînd pres-tigiul ţinutei cu un chipiu purtat la o parte, ce inspira respect prin vîrsta lui înaintată, mărturi-sită fără înconjur de cîteva galoane şterse. Cînd putea să se strecoare nevăzut, colonelul pleca că-lărînd căzăceşte un cal bălan, cu şaua veche, cu friu turcesc încărcat de catarămi şi pafdale gal-bene, cu canaf² şi pană lungă, care-i servea de cra-vaşă şi cu care ogoia³ çalul fără a-l scoate din pas.

Și așa o lua liniștit, pe malul Dunării, respirînd larg, privind fără judecată, încîntat de toate, stînd bucuros de vorbă cu oricine, povestind cui se ni-merea necazurile sale.

„Ce au voit, aia le-am făcut... În cazarmă purtam soldații mai așa... știi, ca omul la casa lui. Dar cînd îi scoteam la inspecție ori la paradă... mă rog, hainele noi, dacă nu le purtasem de loc... O dată, țiu minte, eram concentrați în tabără la Galați, pe 902, și vine generalul... ista... cum îl cheamă... nu-l știi dumneata... un om și jumătate! Nu s-aștepta nimeni... Și cum îți spun, unde s-a dus, n-a găsit bine, ce-ă văzut, nu i-a plăcut. Cînd a venit la mine, cazanele — spre norocul meu, se nimerise tocmai ciorba de pește — fierbeau la rînd, acoperite frumușel, bucătarii aveau șorțuri și veste albe, că le făcusem uniforme din cearșafuri reformate, cu scufe, frumos, ca la palat. Putinele de borș acoperite, hîrdaiele cu apă așezate sub umbrar, de-ți era mai mare dragul să bei o cană cu apă, prinsă cu lăntișorul... știi, ca să n-o fure, că țăranu-i țăran, ce știe el... Seara, la popotă, generalul le-a dat peste nas și mi-a mulțumit numai mie, dar ce folos... Toți s-au făcut generali, și eu am rămas cu laudele.

Eu ca eu, încheie el cu amărăciune, nu țineam atît... nevasta... nevasta, ea e foarte sceptică.”

Călărind așa distrat, într-o bună zi, calul, spicuind cu zgomot de zăbale ramurile ce-i ațineau calea, o luă pe o potecă întortocheată și-l scoase deodată pe cîmpul de instrucție. Neputînd rezista ispitei și calului care se frămînta, cu coada în sus, înviorat probabil și el de aceleași amintiri, se pomeni așezat în galop mic, șăgalnic, la locul lui atît de cunoscut, în capul regimentului. Stimulat de zelumul bătrînului său tovarăș, colonelul trase sabia și, electrizat de privirile soldaților, comandă cu voce tunătoare :

— Regiment, la stînga-n bătaie... marș!

Soldații nu mișcară.

— S-a modificat, îi șopti maiorul, absolvent al Școalei de război, alipindu-se de el călare.

— Hem, hem... La loc comanda, ordonă colonelul, depărtîndu-se nițel pentru a-și lua timp de gîndire, apoi, ogoindu-și calul cu pana căpăstrului, se întoarse și răcni prelung, înălțat în scări, bulbucată, cu sabia amenințătoare : Reghiment, în coloană de atac !

— S-a modificat...

— Hem, hem... Mă, tu, ăla de colo, să nu mai miști cîte zile ai avea... La loc comanda ! hotărî el nițel mai nădușit după această naivă diversiune. Apoi, dezorientat, amețit și roș la față, comandă emoționat, cu voce nesigură, tremurătoare : Reghiment, formați careu ! Și într-un simulacru de galop, punctat de semnele de bătrînețe ale dobitocului, se îndreptă, urmărit de maior și de un freamăt de veselie, spre o moviliță de unde ar fi putut, ca orice șef, supraveghea mai bine manevra.

Dar trupa nu mișcase.

— S-a modificat și asta ?

— Da, domnule colonel.

— Cum, frate, toate le-ați modificat ?

— Dacă s-a modificat regulamentul...

— Așa ?... Bun ! Foarte bine. Dacă s-a modificat, dacă le-ați modificat pe toate, fără să ne întrebați și pe noi,ăștia mai bătrîni, atunci eu plec. Rămîi dumneata, că ești de școală nouă. Eu sînt o belea, nu mai am ce căuta printre dumneavoastră...

Și reușind să-și urnească din loc calul, care ațipise cu ochii încrețiți, cu buza lăsată, cu capul adînc plecat în soare, moș Belea, cum îi rămăsese numele, plecă mai îmbătrînit ca niciodată, încet, la pas, fără nici o grijă de lacrimile mari și rare ce lunecau pe fața lui chinuită de griji, de⁴ atitea marșuri și manevre.

SCHIȚE UMORISTICE

Pe șoseaua Cotrocenilor, soldați zdrențuiți, gărzi gătite frumos, corvoade de oameni nădușiți, pe jos sau în furgoane trase de catiri nostalgici, se-ncrucisează cu călăreți, cu faetoane de lăptari, cu trăsurile de comandamente conduse cu stîngăcie, cu automobile ruinate ce trec în goana mare. Nori uriași de praf întunecă văzduhul, se înalță, se întind, se spulberă în zare ca cenușa unui vulcan în erupțiune. Pe trotuare, la umbra gardurilor, recruți cu capelele pe ceafă tăinuiesc cu cei veniți de acasă; bărbații, încălțați pe piciorul gol, fumează cu gîndul la nevoile ce au lăsat în urmă femeile, arse de soare, cu tulpanul slobod, cu tălpile crăpate de drumuri lungi, se uită la ei cu dragoste și le pun dinainte cite-o găină friptă, ouă răscoapte ce s-au spart în traistă și bucăți de azimă pămîntie.

Un fluierat strident vestește sosirea unui comandant superior. Comenzi, strigăte, injurături pornesc din toate părțile. Căraușii, cuprinși de panică, trezesc cu lovituri sălbătice boii ce călcau măsurat, rumegînd liniștit cu fire de bale ce atîrnau de botul lor, argintii, subțiri, ca de păianjen.

Santinela de la poartă dă onorul, cornistul sună prelung, și trăsura dispare huruind peste puntea șanțului, în umbra aleii. La scară a ieșit întru întîmpinarea comandantului ofițerul de zi, dar comandantul bătrîn și chel retează cu un gest raportul și, lăsînd ofițerul pe sală, intră în cancelarie,

însoțit de un sergent bine hrănit ce ținea o nuia întinsă de-a lungul pantalonilor¹.

— Bine, Văcarule, măgarul ăla nu s-a ținut de vorbă.

— Văd și eu că nu s-a ținut de vorbă...

— A terminat butoaiele ?

— Nu le-a terminat !

— Cum, mă, nu le-a terminat ?...

— Nu le-a terminat, să trăiți.

— Ce spui, mă, se poate să nu le fi terminat ? !...

Era vorba să le termine de simbătă...

— Le termina dacă era și ălălalt, da' a rămas dogarul singur... ălălalt a *dizertat*...

— Se pricepea ?

— Nu se pricepea tocmai bine, că era tinichigiu...

— Și când are de gând să le termine ?...

— Cred că le termină curînd.

— Vezi, Văcarule, ai grijă... Săptămîna viitoare culeg via... eu cu tine vorbesc !

— Înțeleg, să trăiți.

— Ai trimis oameni la vie ?

— Au plecat ieri.

— La păsări pe cine ai dat ?

— Pe Turlan.

— Se pricepe ?

— Eu cred că se pricepe... are patru clase...

— O ști să umble cu ele ?

— Cum dracu să nu știe ? !

— Să nu ți le fure, mă, ori să moară de sete, că tu răspunzi ! Eu pe tine te apuc, să știi !

— Alea-s în sama mea.

— Treaba ta, nu m-amestec. De-or pieri, să nu mai dai ochi cu nevasta.

— Știu. Am vorbit ieri cu nășica.

— Porcu ce face ?

— Face bine.

— Are mîncare ?

— Ce rămîne de la cazan.

— Are de ajuns ?

— Rămîne destul.

— Dar de ce rămîne, nu e mîncarea bună ?

- Ba e bună, da' nu le place oamenilor.
- Altceva ?...
- Faceți dumneavoastră un raport² să ne mai dea oameni. N-avem cu cine schimba garda.
- Da' unde sînt oamenii ?
- Nu știți ? Patru la vie, doi la dumneavoastră acasă, unu...
- Mai fă economie, Văcarule. Ia-l pe ăl de la porc și dă-l în primire să pască o dată cu curcile...
- Nu, lăsați-l pe ăla, că stă bine el acolo. Să piară porcul și să dau eu de rușine...
- Ai și tu dreptate. La urma urmei, să rămînă și neschimbată, dacă nu ne dă oameni, nu sîntem noi de vină...
- Ne-a cerut și la brigadă...
- Tț, tț, tț... Ei, cum se poate asta, domle ?... Extraordinar !... Nu se gîndesc de loc... Tu ce vrei, băiete ?
- Trăiți, don colonel, zice cu vorbe îndelung chibzuite, încîndu-se de emoțiune, un soldat mălăieț, intrat fără veste, stînd în poziție, cu bocancii ferfeniță. Eu, soldatul Gurgui Năstasă, am ieșit la raportul dumneavoastră să-mi dați drumu și mie-n conced, că n-am fost tomite de la Crăciun, și am un tată bătrîn, și mamă văduvă, și alți frați nu mai am, că-s mici, și-s numai eu singur...
- Taci, mă !... Și garda cine s-o facă, mitropolitul ?... Ieși afară !

— Dumneata ce vrei ?

— Am și eu o cerere.

— Nu se mai primește nimic. S-a isprăvit.

— Vă rog, fiți bun... Sînt văduvă, am venit și ieri și alaltăieri... E o săptămînă de cînd bat drumurile... Am lăsat copiii singuri, stau tocmai pe Raion...

— Nu se poate, cucoană, e ora unu... s-a terminat ! E Paștele, madam... sîntem și noi oameni, trebuie să ne spovedim, să ne grijim... Dumneata ai luat miel?... Eu n-am luat... Hai, închideți, domnilor, nu se mai primește nici o hîrtie. S-a isprăvit... eu am plecat. Sărbători fericite și la mulți ani...

Și strîngînd pe rînd mîna colegilor săi, Jean Vălimărescu, șef de birou principal, își luă pălăria din cui, o scutură cu două sfirle delicate și ieși ușurel, lăsînd orice grijă în urma lui.

— Plecăm ? îl întrebă nevasta cum îl văzu intrînd pe ușă.

— Firește.

— Astă-seară ?

— Sigur, frate ! N-am vorbit așa ?

— Atunci cum facem ?

— Uite cum am aranjat, zise soțul turnînd untdelemn peste o porție de linte cuvioasă, cu usturoi. După ce-om mînca, tu rămîi să faci bagajele, îmi iei și mie ce-mi trebuie...

— Halatul să ți-l iau ?

— Sigur că da... Ce manie ai să mă intrerupi totdeauna cînd vorbesc... Nici nu mai știu unde eram...

— Nu te supăra, totdeauna te superi cînd te întreb, și pe urmă, dacă uit ceva, cade vina pe mine.

— Bine, bine, ai dreptate... Ce spuneam ?

— Să fac bagajele.

— Așa... Și pînă cînd regulezi, eu mă duc în oraș, mă tund, mă bărbieresc, îmi cumpăr o cravată...

— Ia și o cutie cu bomboane.

— Pentru cine ?

— Pentru copiii sori-ti.

— Fugi, frate, nu mai umbla. La Paști nu se dau cadouri.

— Măcar cîte un ou de ciocolată.

— Le duc mai bine cîte un ou de lemn. Plăcerea copiilor e să spargă ouăle... Cumpăr și biletele din oraș, ca să nu facem coadă.

— Cînd vii să mă iei ?

— La cîte pleacă trenul ?

— La 11.30 mi se pare. Așa am plecat și la Crăciun.

— Atunci eu rămîn în oraș, mă mai învîrtesc încoace, încolo, și la opt fix viu să te iau.

— Nu e prea devreme?... Să n-așteptăm prea mult. Adoarme copilul-n gară.

— Taci tu din gură, știu eu ce fac ! Are să fie o aglomerație... nu știi ce-am pățit la Crăciun?... Te instalezi comod, iau niște mezeluri și-i tragem o mîncare și un pui de somn pe întunec... Biletele la noi... nici o grijă. O să privim liniștiți cum se omoară lumea cînd o trage trenul la peron.

— Atunci așa rămîne.

— Ne-am înțeles.

— Ne-am înțeles... La revedere ! Nu uita pa-pucii...

— Nu uit nimic. Ia și un săpun... ai să îți minte ?

— Dacă n-oi uita... la revedere !

— La revedere ! Caută și nu te-ncurca.

Pe la ceasurile opt și ceva, Jean Vălimărescu înainta spre triaj pe urmele unui hamal, suflînd din greu, luptîndu-se cu umbrela împotriva unui vînt năpraznic, ce răscolea ploaia înghețată și o arunca în obraz. După el abia se ținea, înfoiată de mînie, Vaticuța Vălimărescu, cu mîinile rupte de goblezanul ce purta în brațe și cu care se împiedeca în țesătura de linii, gata să cadă la fiecare pas.

— Mă mai plimbi mult? Eu îți las copilul și mă-ntorc acasă.

— Uite c-ajungem.

— Cînd, frate?... e un ceas de cînd mă porți cu vorba... M-am făcut ca dracul!... Am pierdut și ghete, și palton, și tot...

— Nu mai avem mult.

— Moare copilu...

— Uite c-am ajuns...

Ajunseră într-adevăr în fața unui șir de vagoane scufundate în întunec. Scoțînd din buzunar o lampă electrică, Vălimărescu o plimbă cu precauțiune de-a lungul trenului, citi indicațiunile fără grabă, prevăzător, ca omul care știe ce face, și, închizînd în fine umbrela, zise cu autoritatea triumfătorului :

— Urcați-vă, madam !

În vagon aprinse o lumîinare, o lipi de tăblia ridicată lîngă fereastră, împrăstie boierește bagajele în rețea și, întorcîndu-se către nevastă-sa, îi zise, frecîndu-și mîinile :

— Puneți masa, vă rog !

Mîncară, și mîncară bine : burtican, *parizen, le-benvuş*, și la urmă, gogoman. Băură vin din sticla pe care Vălimărescu se scoborî s-o umple cu apă, apoi se întinseră satisfăcuți pe canapele.

— Ești mulțumită, cucoană ?

— Sînt mulțumită.

— Vin' de mă pupă !

— Fugi, că ne vede cineva...

— Nu ne vede nimeni.

Și se pupară. Copilul adormise. Presimțirile nu l-au înșelat pe Vălimărescu. Trenul a fost luat cu

asalt. Mulțimea de soldați ce plecau în concediu și prostimea împestrată, neștiutoare, ce se uscase așteptînd, alerga pe chei, năvălea în vagoane unii după alții, greșeau, se rătăceau, se întorceau nesocotiți să lupte împotriva puhoiului nestăvilit ce le ștergea urmele. Copii, înjurături, geamantane, pălării de cucoane se amestecau în vaierul sălbatic al mulțimii ieșită din minți.

Cei care apucaseră loc priveau acum cu satisfacție egoistă, răgușeau strigînd cu ochii injectați că nu mai e loc pentru nimeni. Un bătrîn, care-și pierduse un galoș, fu călcat în picioare, încercînd, nenorocitul, să-l caute. Dezordinea culmină într-o panică catastrofală cînd doi hamali se iviră strigînd arțăgoși : „La o parte !...” împingînd un cărucior supraîncărcat cu lăzi în echilibru nestabil, ce amenințau această lume deznădăjduită. Porunci aspre, contradictorii, porneau de la autorități improvizate :

— Dați-vă jos !

— Urcați-vă sus !

Încetul cu încetul, valurile acestei mări de capete se liniștiră. Miracolul se săvîrșise : mulțimea încăpuse în vagoane. Cei de pe scări pătrunseră pe săli, cei de pe tampoane le ocupară locul. Trenul porni în fine încet, încet de tot, dezlipindu-se parcă cu regret de peron, în strigătele soldaților dornici de libertate, iar puhoiul de amici veniți să ajute rudelor călătore se scurgea liniștit și el, ușurat parcă de o sarcină grea, îndreptîndu-se spre ieșire.

Călătorii se priviră cîtva timp cu bănuială, neîndrăznind să se miște de pe pozițiile cucerite cu prețul vieții. Apoi, pe nesimțite, părăsiră aerul de dușmănie ce le încrunta privirea, fețele se îmblînziră, și cei care erau gata să se omoare începură să se iscodească cu schimbul de politeță, aruncînd toate pietrele în capul direcțiunii Căilor Ferate.

— Ce ticăloșie !

— Să pună vagoane, domle !

— Vagoane sînt destule, dar nu vor să pună.

- Era mai bine sub nemți.
- Eu i-aș împușca, pe onoarea mea !
- Nu se pricep, domnule, zise Vălimărescu. Eu aș face trenurile pe clase : un tren numai de clasa a III-a. A treia, gata ? Dă-i drumul !... Și-ai scăpat de prostime... Ce-mi vîi dumneata mie cu clasa a treia la accelerate ? !
- Îmi dați voie să pun pălăria pe geamantanul dumneavoastră ?
- Da. Vă rog, poftim.
- Mersi. Mergeți departe ?
- La Calafat. Și dumneavoastră tot acolo ?
- Nu, eu mai încoace... Mă dau jos la Pitești... Îmi dați voie să fumez o țigară ?
- Fumează, domnule... La drum nu se mai caută. Sînt bucuroasă c-am găsit loc.
- Eu găsesc loc totdeauna.
- Cum procedați ?
- Am mijloacele mele. Dacă știi să te învîrtești...
- Pentru control, biletele !...
- Vălimărescu întinse cel dintîi biletele, pe care le ținea în mîină de la plecare.
- Biletele dumneavoastră nu sînt valabile.
- Cum ?
- Dumneavoastră aveți bilete pentru personal.
- Ce ?
- Trebuia să plecați cu 127, o jumătate de oră mai tîrziu. Nu face nimic, vă dați jos la Chitila și așteptați personalul.
- Așa crezi dumneata ?... Ei, comedia dracului !...
- Nu puteți merge cu simplonul, biletele nu sînt valabile.
- Cum să nu fie valabile ? ! Ce, eu le-am plătit cu nuci ?...
- Vă dați jos la Chitila.
- Asta s-o spui lui mut !
- Eu așa vă spun, să vă dați jos, să vorbiți cu șeful de gară.

— Da' nu pot să plătesc diferența ?

— Nu știu... nu se primește în tren. Vorbiți cu șeful de gară.

Vălimărescu scăpase ca prin minune de un atac de apoplexie. Tîmplele îi zvicneau ca gușa unei șopîrle în pericol și nu îndrăznea să se uite la nevastă-sa.

— Să nu vă dați jos. Din moment ce ați plătit biletele.

— Nu e așa ? Mă rog, eu am cerut două bilete. Mi-a spus cît costă și am plătit... De unde să știu eu trenurile dumnealor !

— Trebuia să specificați ce vreți.

— Pardon. El trebuia să mă-ntrebe : simplon sau personal ?

— Lasă, domnule, ai dreptate... Sint de o neglijență...

— Eu nu mă mișc d-aici.

— Să nu vă mișcați.

— Mai bine omoară-mă decît să ne dăm jos din tren, izbucni în fine coana Vatica, închipuindu-se din nou cu bagajele în ploaie, cu copilul adormit în brațe, prinsă în mulțimea orbită de furia plecării.

— Ați luat bilete ? îl întrebă conductorul tîrziu, după plecarea trenului din Chitila.

— N-am luat și nici nu iau.

— Atunci vă dați jos la Titu. Altfel chem comisarul gării și o să fie mîi rău. Uite c-am și ajuns... Pofțiți la domnul șef.

Lucrurile se aranjază. Vălimărescu, silit de autoritatea polițienească, scoase alt rind de bilete și, întorcîndu-se turbat de mînie în cabinetul comisarului, aruncă două bilete pe birou și zise surizînd amar :

— Vi le fac cadou. Să le păstrați ca amintire de la Jean Vălimărescu, șef principal al Ministerului Pescăriilor.

- La Titu cine s-a urcat ?
- Poftim biletele... Vezi dacă-ți plac. Dacă nu, iau altele, nu face nimic.
- Ați scos bilete ?
- Dumneata ești chior ?
- Domnule, nu mă insulta. Fii la locul dumitale, c-apoi știi... Astea sînt biletele de personal.
- Procesul celor întîmplate se desfășură în mintea lui Vălimărescu fulgerător.
- Mă rog, aveți bilete ?
- Am, răspunse șeful principal cu liniștea ne-bunului ce pregătește crima.
- Să le vedem.
- Cere-le comisarului.
- I-ascultă, domnule, vrei să-ți bați joc de mine ?...
- Nu mă crezi?... Le-am dăruit comisarului... Da' nu te supăra, îți dau și dumitale... cumpăr altele...
- Jane ! strigă Vatica, cu inima tăiată de pre-simțiri rele.
- Ce-i, cocoană?... E Paști, nu mă cunoști ? Damblaua mea... Unii dau ghete, eu dăruiesc bilete... Am de dat cuiva vreo socoteală ? !
- La Găești, Vălimărescu a cumpărat bilete noi.
- Astea-ți plac ? întrebă el cu ochii aprinși pe conductor.
- Conductorul îi perforă biletele fără să-i răspundă și anunță liniștit :
- La Piatra-Olt vă dați jos. Treceți în alte clase. Vagonul rămîne pentru Sibiu.
- Ce ?
- Se poate ?
- Asta-i porcărie !
- Să telegrafiem la palat !
- În mijlocul protestărilor generale, Jean Vălimărescu, șef principal în Ministerul Pescăriilor, oferea tuturor bilete...
- Înnebunise.

— Hee !... Uite-te și uite-mă !... Cînd ai venit, ghenerale ?

— Acușica.

— Cu trenu ?

— Cu trenu.

— Păi ce tren e ăla ?

— De șase treizeci.

— Nu se poate !

— Cum nu se poate ? Ce vorbă e aia ?

— Nu se poate, domle !

— Asta-mi place ! Cum să nu se poată, dac-am venit cu el...

— Cum, frate, e un tren care vine la șase treizeci ?

— Ce, nu știai ? Pleacă din Focșani la unu, la trei, trei și ceva e la Buzău, și la șase treizeci sosește în București... Azi am avut întîrziere...

— I-auzi, domle, ce ticăloșie ! Să scoale bieții oameni din somn, să vie la gară. Vara ca vara, mai tracă-meargă ; da' ia gîndește-te dumneata iarna, pe gerul ăla... Mare mizerie !... Și zi, n-ai dormit de loc, ghenerale...

— Sînt mort de oboseală și n-am găsit nici cameră... Toate hotelurile sînt pline.

— Vin' la mine, ghenerale...

— Dacă nu țe deranjez... Bravo, îți mulțumesc... Tocmai mă gîndeam : zic, ce dracu-i fac ?! Ce-ți face cucoana ?... Atunci mă duc la gară, să-mi iau bagajul... Unde stai ?

— Parfumului, 9 bis.

— Nouă bis... Îți mulțumesc... Mă duc la gară, nu mergi cu mine? Luăm o birjă.

— Mă duc să-i spun nevestii; la revedere... Să vezi ce bine o să-î pară!

— Atunci, la revedere... Parfumului, 9.

— Parfumului, 9, la revedere!

Conu Alecu, om ca de cincizeci de ani, nici înalt, nici scund, nici gras, nici slab, dar bun peste fire, o luă pe jos singur și foarte încurcat. Plătea scump plăcerea naivă de a semna trecătorilor intimitatea lui cu ghegeneralul. Niciodată nu i s-a părut că locuiește atât de aproape de centru. Nevastă-sa era femeie rea. Mică, slabă, neagră, dar mult mai tânără decât el, îl mânca de viu. Bietul om, pentru a avea liniște, pleca din casă cum se lumina de ziuă, căci furia nevestii se manifesta o dată cu zorile, și de la o bucată de vreme, dimineața mai ales, era nesuferită.

„Să te ții gură pe ea acum... își zicea conu Alecu. La urma urmei, se-ncuraja el, căutându-și drepturile, ce, n-am voie să primesc un prieten?!... Ea cum își cheamă toate rudele?... Hrănesc o casă întreagă de neamuri și nu zic nimic... La urma urmei, sînt stăpîn... slavă Domnului, n-a avut nici cămașă...”

Dar tot curajul adunat în drum plesni, risipindu-se ca o bășică de săpun, cînd conu Alecu se trezi în fața nevestii, ce răsărea legată la cap dintr-un morman de perne și saltele, scoase pe scaune la soare.

— Scuturi?

— Ce mi-ai venit de pe acum?

— Vine Popescu.

— Care Popescu?

— Ghegeneralul.

— Ce *gine*ral?

— Ghegeneralul Popescu.

— Unde vine? îl întrebă femeia, învinețindu-se de minie, temindu-se să priceapă.

— La noi.

- Va să zică nu-ți ajunge că hoinărești toată ziua și nu te interesezi de nimic... Ai început să cari de pe stradă toți golanii !
- Nu vorbi așa, e ghegeneral.
- Și ce dacă e *gine*ral...
- Cum ce dacă e ghegeneral ?
- Crezi că mă sperii ?... E un dobitoc !
- Popescu, frate ?
- Popești pe toate cărările...
- Ghegeneralul Popescu ?!
- E plină lumea de *gine*rali...
- Pardon, e ghegeneral și ghegeneral.
- Tot *gine*ral le zice...
- Atunci nu cunoști pe ghegeneralu Popescu.
- Nici n-am nevoie să-l cunosc ! Să nu mi-l aduci, că-i închid ușa în nas !
- Dragă, acușica iartă-mă... e tîrziu, nu se poate...
- Ai înțeles ?
- Nu mai putem...
- Ai auzit ?
- Vine omu... Ce dracu, e ghegeneral...
- Să se ducă la cazarmă... Ce fel de *gine*ral dacă nu e în stare să-și plătească otelu ?
- Mă rog ție, o singură noapte... n-a găsit omul. Mîine pleacă... Pe dormeză, în salon... Uite, vino-ncoace, ici, lîngă... Ce mănuși sînt astea ?
- Cum ce mănuși ?... Mănușile tale.
- Mă...mă...mănușile mele ?!
- Ce ți-e, omule, ai înnebunit ?
- Am avut eu mănuși de piele ?
- Adă-le-ncoace, mă rog, dacă uiți de la mînă pîn' la gură...
- Da' jurnalul ?...
- Ce, n-am voie să citesc jurnale ?
- Franțuzești ?
- Le-am luat de la mama...
- Și tabachera asta tot de la mă-ta ai luat-o ?
- Alecule, da' ce-ți este ?

— Ce-mi este?... Să faci patul ghegeneralului în salon... Mă-nțelegi?... izbucni conu Alecu cu voce tunătoare, învîrtind bastonul. Nu merg mai departe, da' să te ferească Dumnezeu să calci strîmb, că-ți moi șalele !... D-aia mă scoți din casă cu noaptea-n cap !... Las', că-ți arăt eu ție ! Mișcă-te și vezi de masă !...

Și conu Alecu rămase triumfător, înfipt în mormanul de perne și saltele, ca pe ruinele unei cetăți. Luase frînele guvernului, dar nu era mîndru de loc.

SCHIȚE VESELE

— Este?... ne întreabă colonelul, privindu-ne circular prin ochelari. Firește, răspuse tot el, sorbind din cafeaua chinuită de soldați la gura sobei, fiindcă nu te lasă logica naturală, altfel ar crește dovleacul în vârful stejarului. Este ?

— Domnule colonel...

— Este ?

— Dați-mi voie...

— Nu, răspunde hotărît, doctore : carne sau vegetale ?...

— Lăsați-mă și pe mine.

— Eu te las, dar nu te lasă logica... îți cade dovleacul pe nas. Este, domnilor ?

— Eu vă întreb pe dumneavoastră numai un lucru, admiteți că omul se trage din maimuță ?

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Mă rog, admiteți ?

— Să admitem că admit...

— Nu așa, vreau hotărît.

— Am admis, poftim, ca să-ți fac plăcerea.

— Bun. Ce mănîncă ?

— Cine ?

— Maimuța, cu ce se hrănește ?

— Ca omul, cu ce găsește și ea.

— Carne mănîncă ?

— Cine ți-a spus că mănîncă carne ? Tocmai d-aia a rămas în urmă, a degenerat, s-a depărtat de noi, fiindcă n-a mîncat carne. Este, domnilor ? Maimuța nu-i carnivoră.

- Dar ce, noi sîntem carnivori ?
- Ce faace ? Mori, doctore !... Omul, fără o pîr-joală ardeiată, mințită pe grătar, moare, mori și dumneata, mor și eu, murim cu toții, ascultați-mă ¹ pe mine !
- Domnule colonel, dar carnivor e leul, tigruł..
- Și omul ce dracu este ?
- Omul e omnivor.
- Ceee ?
- Omnivor.
- Păi ce, noi mîncăm oameni ?
- Ooo !
- Pardon, ai zis omnivor...
- Dar, domnule colonel...
- Este ?
- Vai de mine, știe oricine, și găina...
- Nici o găină, răspunde aici, nu umbla cu fo-firlica...
- Dacă nu mă lăsați...
- Ca s-o întorci ?... Ștrengarule... canibaliști, ai ?...

I

Colonelul Ionescu¹, un om nervos, îndesat, cu ochii mici, cu mustața tunsă, cu chelia hotărnicită de un volan de păr cănit, se scoborî din trăsură, frumos decorat cu Steaua, pentru a lua comanda regimentului. În vederea acestei solemnități, ajutorul luase măsurile de rigoare : poruncise ca totul să fie în ordine, ușile deschise la perete pentru ca noul comandant să poată intra „de visu”² în toate camerele, și-n pod, dacă o avea poftă, fără s-aștepte pe cel cu cheile, care de obicei tocmai atunci își găsește dumnealui să lipsească, spunea din experiență maiorul în aprobarea generală a ofițerilor, ilustrată cu exemple din amintirile fiecăruia...

„Eu, tot așa, odată, pe 909, țiu minte...”

Un semnal prelung, trîmbițat de un gornist la pîndă, curmă firul povestirii, vestind sosirea comandantului, scoțînd garda afară, pe ofițeri la scară și capete goale, însuflețite de priviri curioase, la colțurile cazărmii și pe la ferestre.

— Ce sînt astea ? întrebă fără răgaz colonelul, oprind, cu degetul îndreptat spre chipiu, raportul ajutorului.

— Pomi.

— Pomi ?

- Asta... arbori, vreau să zic.
- Arbori ?
- Copaci plantați astă-toamnă.
- Copaci ? întrebă din ce în ce mai aiurit colonelul.
- Adică tei.
- Tei ?
- Tei tineri...
- Bețele astea de cort, tei ?
- Pui de tei.
- Și ce i-ați pus, mă rog, aci în față ? Să-i scoți, să-i scoți numaidecît, să cureți frumos și să pui zorele. Vreau verdeață, verdeață multă... Ce-i sărăcia asta în fața regimentului ? ! Alt loc n-ați găsit ?
- Așa a dat ordin domnul general.
- Domnul general a dat ordin ?
- Da, teii sînt de la moșia d-sale.
- Să-i uzi... să-i udați în fiecare seară...
- Atunci nu-i mai scoatem ?
- Cum o să-i scoți ? Ce comedie e asta ? !... Se poate ?... Să pui tei, tei mulți, vreau pădure de tei, maiorule ! Să care apă toată ziua... Cine-i aghiotantul ?
- Eu, să trăiți, domnule colonel ³.
- Să uzi pomii în fiecare seară... Să le torni apă la rădăcină. Ai priceput ?
- Am priceput.
- Apă multă, înțelegi ?
- Înțeleg, să trăiți, domnule colonel, dar nu prea este apă, și-s fîntînile departe... abia aducem pentru spălat. Avem numai o pereche de boi !
- Ați auzit ? Să-l bage la carceră, trebuie să fie un ticălos !... ⁴
- Nu, domnule colonel ! Din contră. Pînă acum s-a purtat bine... E nepotul domnului general.
- Bine, frate ! Ce gospodărie e asta ? Dacă e nepotul generalului, de ce nu-i dați niște haine mai bune ?
- Nu prea avem, stăm prost cu îmbrăcămintea.

— Pune, domnule, să-i facă în atelier... Să-i ia măsură, să-i facă numaidecât... Vii cu noi... să stai printre domnii ofițeri... Acolo ce aveți ?

— Armurăria.

— Ia cheamă armurierul... Ce-i pomul ăla din fața atelierului ?

— Un salcîm.

— Cine l-a pus ?

— Noi.

— Cum ți-ai permis, măgarule, să trîntești pomul ăla în fața atelierului ?

— Nu l-am pus eu, să trăiți, don colonel, a crescut singur... legăm caii la umbră, la potcovit.

— Ți place, maiorule?... De unde ești ?

— De la Prisăcani.

— Să-l pui patru zile la închisoare. Tei n-ai găsit, baragladină ?

II

Ovid Zamfirescu, alintat de părinții care l-au căpătat tîrziu după căsătorie, a ieșit din clasa III-a de liceu cu părul lins și hotărît să nu facă nimic. Pînă ce i s-a dres glasul și a început să se radă, se ocupa ziua cu traforajul și noaptea cetea pînă tîrziu pe *Contele de Monte Cristo*, sau pe *Contesa cerșetoare*, romane adunate din foiletoane și cusute cu îngrijire în dosare voluminoase. A doua zi abia era gata la ora dejunului. Se prezenta curat, palid, cu ochii verzi, cu mîinile lungi și albe și se așeza la masă în fața bătrînilor, care-l sorbeau din ochi, amăriți că-și pierde vremea. Nu îndrăznea însă nici unul să-i zică ceva, fiindcă crescuse re-pede și lung ca o cucută ⁵.

Și așa, ușor, plăcut, pe nesimțite, ferit de curente și de blestemății, Coca se pomeni într-o bună dimineață în fața comisiei de recrutare. În ciuda certificatelor medicale și a lacrimilor coanei Raluca, medicul recrutor ⁶ — n-a vrut să țină seamă nici de

recomandațiile prefectului — l-a găsit bun pentru serviciu, fără a-l repartiza măcar la vreo armă specială, cum s-ar fi convenit unui fecior de familie⁷. „Noroc, spunea ea la orice ocazie, că musiu Ionescu — colonelul din Huși, care comanda regimentul Cocuței — era un om tare cumsecade, manierat și binecrescut”, așa că tânărul soldat își făcea armata mai mult în casă.

Într-o zi, pe un sfârșit de toamnă, urcînd încet, greoi, spre cazarmă, colonelul Ionescu porunci cum intră în cancelarie, fără a se așeza la birou: „Să vie caporalul Zamfirescu!”

Peste puțin, Zamfirescu se strecură cu sfială pe ușa deschisă și rosti, înclinîndu-se⁸, formula sacramentală: „Să trăiți, domnule colonel!”

Dar colonelul, întors cu spatele, fluiera, bătînd în geam cu degetele-i scurte și groase, un marș plin de avînt războinic: „Hiu, hiu, hiu... ratata plam!”

Timpul de așteptare nu e calculat în regulament. El e însă precis hotărît de disciplină și corespunde momentului cînd încep a tremura genunchii. După o așteptare astfel socotită, Ovid Zamfirescu, ajuns caporal în virtutea inerției care guvernează oștirea, tuși sfios: „Hîm...”

— Cine-i? întrebă colonelul fără a se întoarce, fluierînd din ce în ce mai victorios.

— Eu.

— Care eu?

— Zamfirescu.

— Aaa, dumneata ești, tinere? Stai, șezi, ia loc...

Cum o duci?

— Bine, mersi.

— Mîncare ai bună?

— Tare bună.

— Mănînci la cazarmă?

— Pe mine m-a abonat mamaia la birt.

— Altfel cum mergi?

— Mersi, bine.

— Am auzit că vrei să te duci la Iași.

— Dacă-mi dai mata voie...

- Când te-ntorci ?
- Când vrei mata.
- Cu ocazia asta îți dau și un butoiăș să-l duci la soră-mea.
- Cu plăcere ⁹.
- Să nu te uiți că-i mare...
- Nu face nimic ¹⁰.
- De dus e ușor, că-i deșert. Chestia e cum îl aducem înapoi... că eu așa m-am înțeles cu soră-mea, să-i dau un vas gol, și ea să-mi trimită unul plin, înțelegi ?
- Da.
- Care va să zică, te duci la Iași, lași butoiul gol acolo și-l aduci pe cel plin. Pricepi ?
- Da.
- Azi ce e... luni ? Simbătă cred că te întorci ?
- Da.
- Așa. Bun... du-te !
- Să trăiți !
- Apropo, am uitat, ea poate o să ceară parale, că e o prefăcută și o zgîrcită !... Cunoști pe soră-mea ?
- Nu.
- Sigur că are să ceară parale, baba, și-n cazul ăsta nu știu, să luăm ori să nu mai luăm ?
- Luați ¹¹, dompule colonel.
- Vorba e, ai s-o convingi tu să ți-l dea fără parale ? Parcă văd că te duci degeaba... și decît să te întorci fără vin, mai bine nu te mai duce.
- Nu, domnule colonel, mă duc.
- Dacă ții cu orice preț și crezi că ai s-o poți convinge...
- Și dacă n-oi putea, parcă tataia...
- Doamne, îi reteză vorba colonelul, fă-mă să văd și minunea asta !... De cînd ești caporal ?
- Din mai.
- Vezi de te silește. La toamnă trebuie neapărat să fii sergent. Mama ce face ?
- E bine, mersi.

— Zi-i complimente... Va să zică, ne-am înțeles, așa rămîne ?

— Da.

— „Bon vöyage !” La revedere !

— Să trăiți ! „Bonjour !”

III

— Să trăiți, don *plotoner*, a fugit purcelu lu don colonel.

— Unde a fugit ?

— Eu știu, pesemne azi-noapte...

— Și nu e de loc ?

— Cînd m-am dus dimineața ¹² să fac curățenie, să-l spăl, să-i dau mîncare, cum ați spus dumnea-voastră, nu era neam !

— Nu l-ai închis bine și ți-a scăpat, tilharule !

— L-am închis, zău l-am închis.

— Nu l-ai închis.

— L-am închis, don *plotoner*, știe și soldații.

— Nu l-ai închis, că dacă-l închideai, nu fugea.

— O fi avut pe undeva vreo gaură.

— Treaba ta, nu vreau să știu nimic ! S-aduci purcelul de unde știi. Să-l pui la loc, că te omoară don colonel !

Colonelul căpătase purcelul în ajun și-l recomandase plutonierului, de față fiind și maiorul ajutor.

— Vezi, mă, să-l crești.

— Da, să trăiți !

— Să-l îngrași bine, c-o să mănînci și tu din el.

— Da, să trăiți.

— Țsta crește repede, se face mare, opina admirativ maiorul ajutor. Luați treizeci... ce zic eu, șai-zece... și mai mult... Puteți lua o sută kilograme de untură. Să-l hrănești bine, domnule, că mîncare avem berechet, slavă Domnului !

— Nu prea mănîncă, trăiți, don maior, cînd e singur.

— Nu se poate... să mănînce, trebuie să mănînce... Să mănînci, prostule, să creștem și să ne facem mari.

Amintindu-și scena, plutonierul, înfipt o clipă locului, se scărpină în cap, mobiliză o echipă de sfinți și, scuipînd lung, se-ndreptă cu capelul pe ceafă, necăjit, îngrijorat, spre bucătărie, gîndindu-se otrăvit la cele întîmplate, cînd, deodată, rămase încremenit, ciulind urechile.

— Huo !... Ține-l ! Nu-l lăsa, mă, nu-l lăsa ! strigau grăjdarii îndemnîndu-se, înjurînd, chiuind, aruncînd cu furcile după un porc măricel, care, ostent, se propti stupid, cu spume la gură, și se lăsă prins, țipînd asurzitor.

— L-ați prins ? întrebă alergînd plutonierul.

— Da, don *plotoner*, mă tem că e a lui don colonel.

— Nu e ăla.

— Ăla era mai mic o țiră.

— Ăla era mai negru, don *plotoner*.

— Taci, mă, ați fost voi de față cînd l-a fătat mă-sa ? Băgați-l în coteț ! Să-l iei la spălat, Văcariule, să-l freci cu peria și de-l scapi înc-o dată, mai bine să dezertezi.

— Ce-ți face purcelul ? întrebă mai tîrziu colonelul, apropiindu-se de grajd, însoțit de ajutor.

— Crește, să trăiți, don colonel.

— Mănîncă ?

— Mănîncă, e ceva de speriat.

— Taaci ! Mă, da' parcă nu e ăsta ?

— Ăsta e, don colonel.

— Parcă era negru...¹³

— Nu, don colonel, era murdar, puteți întreba soldatul. Am pus de l-a spălat cu peria... Ce a ieșit dintr-însul...

— Parcă era mai mic.

— Tot așa era, vi s-a părut dumneavoastră, unde ședea culcat... Îl știe și don maior.

— Ăsta e, afirmă maiorul. Nu v-am spus eu ? Ați avut noroc... Ăștia cresc teribil..

Mă urcasem la club mai devreme. În salon, stori-
rile trase filtrau o lumină domoală. Lumea nu se
adunase. O singură masă de bridge, la care per-
soane, dezbrăcate de haină, se tratau pe rînd de
mază. În bibliotecă trîndăveau, de asemenea,
cîțiva membri, figuri caracteristice de oameni fără
ocupație, dezbrăcați și ei, tolăniți pe canapea,
răsturnați în fotolii sau călări pe scaune, fumînd
plictisiți țigări groase, cu ochii cîrpiți de neodihnă,
cu trăsături obosite, cu fețele ofilite ca florile pre-
sate în cărți.

— Ce făcuși aseară, Juan ? întrebare care mai de
care pe un bărbat cărunt, elegant, purtătorul unei
chelierii simpatice.

— Am pierdut.

— Mult ?

— Nouăzeci de mii.

— Dacă te bagi în toate *suiviurile* ¹...

— Vorbești copilării. Eram sigur că pierd.

— Dacă te-i băga mereu în *suivi*...

— Trebuia, mă, n-auzi ?... Venise Manole.

— Și ce-i dacă venise Manole ? !

— Cum l-oi vedea pe Manole, mă curăț.

— Prostii...

— Fleacuri...

— Ce dracu, mă, ești om inteligent !

— Hm... nu credeți. Aveți dreptate să nu credeți,
pentru că nu-l cunoașteți, da' ia întrebați-mă pe
mine... Știți de cînd îl cunosc eu pe Manole ?... De

cînd credeți voi că-l cunosc eu pe Manole ? ! Îl cunosc pe Manole de treizeci de ani, nu-i să zici de ieri.

— Ce are a face ?

— Ce are a face ? ! Hm... Am fost cu el în școală din clasele primare și pînă am terminat liceul. Eram amîndoi la „Matei Basarab”. Grecul nu învăța nimic, cu toate astea, la sfîrșitul anului, făcea ce făcea și trecea clasa. N-a rămas niciodată corijent. Era cel mai meșter la copiat. Mie mi-era drag, adică, la drept vorbind, mi-era mai mult milă de el, căci ceilalți băieți nu-l puteau suferi. Cînd îl întilneau dimineața cu părul încilcit, ciacîr, cu nasul mare, cocîrjat ca o cobiliță, își innodau batista și băteau nodul de perete, să strivească capul Necuratului să nu le meargă rău.

— Fugi, mă, astea sînt copilării, făceam și noi...

— Hm... Ascultați ce vă spun eu, nu sînt copilării. A împrumutat într-o zi patinele lui unui băiat în Cișmigiu... A căzut ăla de s-a zdrobit...

— Măi, ce copil ești !...

— Copil, ai ?... Hm... Odată ieșeam de la teatru. Ploua torențial. Ne-am repezit toți să luăm tramvaiul. Era ultimul vagon, înșesat de lume. Cînd să pornească, se ivește un întirziat în fuga mare și se agață de vagon cu încăpăținare... Cine gîndiți că era ? !

— Manole !

— Grecu, domle !... Ei, ce credeți voi că s-a întîmplat ?

— ...

— Cum a pornit, s-a frînt osia, domle !... Osie de fier, nu glumă ! Ne-a lăsat în ploaie... Nu tu trăsură, nu tu umbrelă...

— Prostii !

— Prostii, ai ?... Va să zică tot nu credeți ? !... Hm... Cunoașteți pe Stelică ? Știți ce băiat bun, ce tînăr și ce frumos era Stelică și ce trecere avea pe lîngă dame...

— Parcă s-a însurat...

— S-a însurat, dar ce-a pățit numai el știe.

— Ce-a pătit ?
— Să vă ferească Dumnezeu să pățiți și voi ca el !
— Ei, ce-a pătit, frate, spune !
— Ascultă, măi, să vezi ghinion ! Iubea pe a lui...
asta, cum îi zice... Cum îi zicea, mă, că tu știi ?
— Pe-a lui Sotir.
— Aașa ; pe fata lui Sotir... O diviniza, nu alt-
ceva.

— Era și frumoasă.
— Tinăără...
— Avea un corp, o splendoare !
— O frumusețe, ce mai la deal, la vale. Cu două
zile, cam în ajunul nunții, ne ducem la „Flora” să
îngropăm burlăcia lui Stelică. „Nu știți ceva”, ne
spune el îngrijorat cum ne-am întâlnit. „Ce s-a în-
tîmplat ?” îl întrebăm noi cu dragoste. „N-am frac.”
„Păi, tu parcă aveai frac...”

— Avea frac frumos. Stelică se îmbrăca bine.
— „Păi tu aveai frac, îi zic eu. Ce l-ai făcut ?”
„L-a mîncat moliile... Cînd l-a scos, zice, mama azi-
dimineată, să-l perie, era ciur.” „Ți l-aș da pe-al
meu, zic, dar are să-ți fie mare...” Și ăla că-i mic, ăla
că nu are, în fine, ce să vă mai spun, ia fracul lui
Manole, domle, că era și Manole cu noi, și cu Ma-
nole se potrivea... că de atunci nici nu l-am mai vă-
zut pînă acum o lună, două...

— Tu la ce l-ai lăsat dacă erai în idee ?
— Da' nu i-am spus !... L-am chemat deoparte și
i-am spus, da' parcă a vrut s-asculte !... Numai că
nu i-am căzut în genunchi. Tocmai că mă miram,
de unde să aibă Manole frac... că se îmbracă bine și
greco... avere n-are, slujbă n-are... în fine... Ei, i-a
să-mi spuneți voi, care faceți pe deștepții, că sînteți
grozavi... ce credeți c-a pătit Stelică ?...

Nici unul nu îndrăzni să răspundă, impresionați
de-a binelea de atîtea coincidențe...

— Trei zile s-a necăjit bietul băiat... Să-i vie ne-
bunie... Să se omoare, mă... Rătăcea cu capul gol în
Cișmigiu, cu revolverul în buzunar, și tot eu l-am
învățat... Dacă nu-i cetea popa, se împușca. Fata

plîngea, că ținea la el. Soacră-sa se interesa la telefon... Vă închipuiți ce situație...

— Glumești ?

— Să glumesc ?... Hm... De glumă îmi arde mie ?... Dau nouăzeci de mii de lei și-mi arde de glumă... Voi știți câți bani dau eu aici de astă-iarnă și pîn-acum ? Cînd v-oi spune, n-aveți să mă credeți. Un milion, să nu zic mai mult... Dacă nu dau un milion, să nu ies pe ușă !

— N-ai dat un milion.

— Am dat !

— Bine, poate să fi dat și un milion...

— Nu *poate*, am dat !

— Bine, ai dat, da' ce-i vinovaț Manole ?

— Pentru că de cîte ori am pierdut, Manole șede-a lîngă mine. Nu zic, poate de dragoste, săracu, că umblă pe lîngă mine ca un ciine bătut și mie mi-e milă și nu-mi vine să-i zic : „Pleacă, mă, du-te dracului d-aci, că m-ai afanisit ² !”

— Foarte rău dacă nu se simte !

— Nu-mi venea, mă, să-i zic.. aș fi fost ridicol, că nimeni nu crede. Și el se încăpățînează, bănuiesc eu, să șadă lîngă mine, așteptînd să cîștig, pentru a dovedi că legenda ce s-a creat în jurul lui din școală e stupidă. Dar dacă e așa, n-ai ce-i face !

— Bine, n-ai decît să nu mai joci cînd îl vezi, și pace !

— Să nu joc ? Hm... Vezi, asta e tăria duhului cel rău. O putere fatală mă-mpinge să joc tocmai cînd e el în sală. O încăpățînire oarbă să răpun Necuratul. Îl caut pe Manole, să-l simt lîngă mine, să mă uit în ochii lui cînd joc un punct hotărîtor. Și grecu apare și dispere. Vine cîteva zile în șir, și pe urmă se dă la fund. Cum pleacă, încep să mă refac.

— Ei, acum ascultă-mă pe mine. Du-te și tu ori la popă, să-ți cetească, ori la doctor, să te caute. Nu te lăsa, mă, că e păcat. Ești încă tînăr...

— Hm... Eram sigur că n-aveți să credeți. Zi mai bine să ferească Dumnezeu...

— Iartă-mă, dar te-ai ramolit.

— Crezi ?

— Vrei să-ți dovedesc ?
— Ce să-mi dovedești ?
— Că te-ai sugestionat ca un idiot, pe tine și pe alții.

— Ei, dovedește-mi tu mie că m-am sugestionat, văd că ești grozav.

— Astă-seară am să iau pe Manole lângă mine, și dacă n-oi câștiga, căci depinde natural de șansă, n-am să pierd decât o sumă pe care am s-o scoț pe masă mai dinainte. Zece mii de lei, am hotărît. De altfel, nici n-aș putea să pierd mai mult.

— Ai să-ți dai și cămașa dacă-l iei pe Manole lângă tine, ascultă-mă pe mine !

— Facem prinsoare ?

— Nu fac nici o prinsoare. Te sfătuiesc ca pe un om cuminte. Nu te juca cu Dracul. Ai copii și ești și casier, după alea toate. Eu cel puțin am pierdut bănișorii mei. Eu am muncit, eu i-am făcut, eu i-am pierdut. Țineam trei sute de mii pe sobă, să nu știe nevasta. Ziceam ca să cumpăr o casă, să-i fac surpriză... Ți-ai găsit !... Dar banul statului e cu bucluc.

— Ești un măgar dacă crezi...

— Nu te supăra, îmi pare rău, dar eu te-am prevenit... Să nu fie vina mea...

Vestea s-a răspândit ca un circuit electric. Membrii se adunaseră devreme. Sala era plină. Toți fuserau enervați de nerăbdare. Privirile se așteptau spre ușă de câte ori se deschidea. Pentru întâia oară, o îngrijorare de altă natură stăpînea acest fragment de lume pătimășă. Manole întârzia. Era așteptat, chemat în gând de fiecare, cuprinși de panică la ideea că poate să nu vie...

Reușind să pară indiferent, Popescu — care necotise spovedania lui Juan — casier la „Creditul bucureștean”, în haină neagră de alpaca ³, cu vestă albă, urmărea în oglindă pe cei ce intrau, cuprins de un sentiment nelămurit de curaj, pus fățiș la încercare.

Jucătorii se așezau la masă.

— Cine-i la numărul cinci?... Domnul Popescu, mîna la dumneavoastră.

— Uite și Manole! răsufle ușurat Popescu, trăgînd hotărît, încrezător în cumiștenia lui, scaunul pe care trebuia să șadă. Vino, șezi aici, lîngă mine!

Manole stete o clipă la îndoială, intimidat parcă de privirile care-l urmăreau cu ostilitate, strînse mîna lui Popescu și, rostogolind ochiul ciacir, se așeză la dreapta lui, lîngă un domn gras, cu haină largă, fără vestă, care sosise o dată cu el și căruia i se făcuse loc imediat, în considerațiunea că juca gros, cu același noroc uimitor.

— Două mii de lei la banc! anunță răstit Popescu.

— Banco! răspunse liniștit domnul în haină largă, care, după cît se aflase, era negustor de cereale.

De aci înainte, printr-o sfidare tacită, cum se-n-tîmplă între jucători, lupta continuă între ei doi, ceilalți jucători abținîndu-se, curioși, în urma celor ce se zvonise, să vadă rezultatul.

— Patru mii de lei la banc!

— Banco!

— Opt mii la banc!... Aveți opt mii... Merge tot? întrebă ca de obicei crupierul.

— Tot! răspunse Popescu, sigur de el.

— Opt mii! Un banco de opt mii!

— Banco!

— Nouă la banc!

Fu o clipă de uimire generală și, cu inconștiența caracteristică mulțimii, se formă un curent de simpatie în jurul lui Manole, care, la adăpostul unor ochelari negri, era impenetrabil. Numai Juan reprezenta la o parte statuia neînduplecată a fatalității.

— Aveți șaisprezece mii.

— Trec mîna.

— La șaisprezece mii mîna trece... O luați dumneavoastră? A cumpărat-o... cum vă numiți?

— Gherase, răspunse negustorul în haină largă.

— Domnul Gherase. Faceți jocurile ! Cine face un banc de șaisprezece mii ?

Se zice obișnuit că nu trebuie să joci împotriva mîinii tale. Aceasta este o axiomă în legile controlate de experiența jucătorilor. Printr-un îndemn inexplicabil la un jucător atît de vechi, Popescu, care renunșase la dreptul lui de bancher, urmărit poate de gîndul de a dovedi lui Juan absurditatea credinței ce se înrădăcinase în mintea lui, părăsi această linie de conduită și zise :

— Banco !

— Cine a zis banco ?

— Eu, răspunse ferm Popescu.

Inimile tuturor băteau mai tare. Orice zgomot, orice conversație încetase. Feciorii înlemniseră cu tăvile în mîini. Lumina becurilor păli o clipă și reînvie mai strălucită. Dintr-o cameră alăturată se auzeau rostogolindu-se zarurile la un joc de table, mărind liniștea din sală.

— Dați cărțile. S-a cerut banco !

— Opt ! anunță Popescu.

— „En carte”⁴, se menține ?

— Da, da !

— Dați cărțile !

— „Reste !”⁵ declară pontul.

— Șapte pentru „reste”, replică bancherul.

— Bună banca, anunță crupierul.

— A stat la cinci, murmură îngrozită toată sala și se încinse o discuție zgomotoasă.

— Nu se stă la cinci.

— Se stă, domnule... Habar n-ai de joc... În pasă se stă la cinci !

— E „à volonté”⁶.

— Nici un „volonté”. Popescu a jucat foarte bine !

— Să vedem ce urmează... ori l-a tăiat, ori i-a prelungit pasa.

— Să vezi că i-a dres cartea.

— Liniște, vă rog. Aveți treizeci și două de mii de lei... domnul Gherase. Mai retrageți ceva?... Merge tot ? Treizeci și două de mii de lei la banc !...

Cine vede un banc de trezeci și două de mii de lei?... Haideți, domnilor, îndemna crupierul, faceți și mai puțin, din bucațele! Domnul Gherase vede la toată lumea.

— Banco! pronunță Popescu, înecîndu-se de emoțiune, alb ca varul, cu figura strînsă de durere ce-i strîmba gura întredeschisă.

— Cine a zis banco?

— Popescu...

— Ați făcut banco?... Banca e făcută... Trezeci și două de mii de lei la banc. Dați cartea...

— Carte, ceru sfîrșindu-se Popescu.

— Nouă la banc! anunță crupierul într-o explozie generală de minie. Veniți cu trezeci și două de mii de lei.

— Bine, am să dau... aduc miine...

— Se cere acoperirea.

— N-am la mine, da' îi aduc... Cinci minute... Aveți răbdare... Stau aproape.

Și ridicîndu-se cu greutate, congestionat, cu cravata strîmbă, ieși împleticindu-se ca un om beat.

În sală era o fierbere extraordinară. Juan triumfa. Acuzat de unii, scuzat de cei mai mulți, Manole era în judecata tuturor. Ședea nepăsător acum, vorbind în răstimpuri printre dinți, fără a-l privi, grecește, cu negustorul în haină largă.

Deodată se făcu liniște. Mulțimea făcu loc cu gesturi ostentative de compătimire, ca la trecerea unui mort, lui Popescu, care, aruncînd pe masă un teanc de bilete noi, prinse într-o bandă de hîrtie galbenă, zise ca un condamnat pocăit, care-și ispășește osînda:

— Numărați!

Negustorul luă hîrțiile și, scuipînd în degete, se pregătea să numere, cînd ușa se deschise violent și făcînd irupțiune în sală, un domn ras de mustăți, urmat de alții, ce păreau la fel, porunci vehement, bătînd în masă:

— Sus mîinile! Sînt procurorul. Banii pe masă!... Păziți intrările. Nu mai iasă nimeni! Apoi, îndreptîndu-se spre negustorul cu haină largă, zise

unui comisar pletos : Scoate fotografia !... Seamănă ?

— El e.

— În numele legii, te arestez !

— Ma ț-am facuto ?... Este o gresala...

— Nu e nici o greșeală ! Nu ești dumneata căpitan Vangheli, armator la Brăila, Barba Gherase, angrosist de coloniale la Galați, și Draculis, negustor de cereale la Constanța ?... Domnilor, urmă procurorul, aveți în mijlocul dumneavoastră doi escroci : pe dumnealui și pe... unde ți-e tovarășul ?... Ieși la iveală, chir Manoli, nu fă pe Violetta... apropie-te, nu-ți fie rușine... Și pe dumnealui... Vă mărturisesc, mă surprinde ușurința cu care a pătruns în mijlocul dumneavoastră.

— Și cum operau, mă, cum operau ?

— Dracu știe ! Se vede că erau înțeleși mai dinainte.

— Da' Manole, Manole... Care era rolul lui Manole ?

— Grecu făcea pachetul.

• — Măi, de ce a scăpat Popescu !

— De duhul Necuratului lui Juan.

— Bine cel puțin că l-a scos din idee.

— După ce m-a curățat...

— Mare ticălos !

— Ticălos... hm !... Om deștept, domle, nu ca noi, niște dobitoci...

— Deștept, nedștept, o să-nfunde pușcăria.

— Vax !... Are el franci ?...

Două țărance, două cumetre din sate vecine, venite la târg, s-au întâlnit, ca prin minune, la Iași, pe șoseaua Socolței, la crîșma „La trei calici”, așezată la o răspîntie de ulicioare, măgieșită cu case de lut, încondeiate cu briuri sînelite.

Un soare fierbinte de vară încinge sticlele cu rachiuri verzi de la ferestrele păinjinite, apa din cofele de pe prispe, pălește grămezile de castraveți și pepeni galbeni, așezați spre vînzare pe lîngă garduri, dulăii cu limba scoasă, ce se apără necăjiți, fără răgaz, de muște ce nu mai au astîmpăr.

Femeile, cu tulpenele desfăcute, s-au așezat în bătătura crîșmei, la umbra horbotită a unui salcîm răchitic, cu sticla de rachiu între ele. După ce și-au turnat cu îngrijire pe picioarele crăpate apă, cu ulcica, să se răcorească, una din ele a scos din traistă mămăligă rece, fire de ceapă și de usturoi, a dezno-dat cu dinții un nod de tulpan vechi, care ascundea o sare neagră, bolovănoasă, și au prins a mînca, împărțășindu-și necazurile, cinstindu-se între ele, prăfuite de carele ce se întorceau acum deșerte, hodorogind, spre casă.

— Să trăiești, cumătră... să trăiască și cumătru... să trăiți și să hiți sănătoși... Dumnezeu să vă dea sănătate și să trăiți amîndoi...

— Și-mneavoastră să trăiți ani mulți și să vă dea Dumnezeu zile și sănătate... și inimă bună... și să uitați năcazurile, că-s di la Dumnezeu... Nie nu ni-o murit o găină?... Cînd am ieșit azi-dimineață, numai

ci am dat piste ea moartă... Fac nu știu ce naiba în cap di mor numaidecît...

— Da' nie ni s-o bolnăgît porcûl ?!

— Nu-i nică, așa se bolnăgesc ei, da' nu mor tăți... care-s mai belalii ¹, da' o samă nu mör... Sănătate să deie Dumnezeu... Cumătrul ce face ?...

— Iacă, nu-i ghini...

— Aracan de mini... d-apoi ci are ?

— Zace...

— Irrra... d-apoi di ci ?...

— Eu știu... să-nădușe în chept... iacă ici, în capul cheptului, și să face negru cum e pămîntul... că de asta am venit mai mult la tîrg, să caut un *vitrinal*, să-i dau niște oușoare, să-l întreb, să vedem. nu mi-o da ceva pentru porc, că atîta gîta am... dac-o muri, ce mă fac eu la iarnă c-o casă de copchii...

— Poi...

— Că omul dacă are zile lăsate de la Dumnezeu, trăiește, da' dacă i-o sunat ceasul, s-o mîntuit... Da' gîta, ce știe ea... parcă are grai să vorbească ca omul, să spună ci o doare...

— De un' să aibă... da' iacă să-ți spun un leac... M-o învățat și pe mine o femeie... Să prinzi o țarcă — dacă-i putea-o prinde — că-s șirete, bată-le gîna să le bată... zboară cum te aprochii di ea... Și dacă-i prinde-o, să n-o omori, să n-o tai, nimic să nu-i faci... numai s-o frigi ghinișor, întreagă, așa cum se găsește, cu pene cu tot, și s-o dai cumătrului s-o mănînce... și dacă nu s-o face ghine din asta, să știi că nici zile multe n-are, și tare-mi pare rău... Da' las', să him sănătoși, că poate o da Dumnezeu și ți-o trăi porcu...

Plouase toată noaptea. Dimineața, satul de pe coastă, spălat, premenit, ieșea vesel din ceața ce trîndăvea în pături rare, prin funduri de văi, pe acoperișuri, mai sus, în crîmpeie destrămate, aninate de pomii înmuguriți vremelnici. Peste tot plutea un miros pătrunzător de arături întoarse, încălzite, fecundate de dragostea mirelui neobosit. Țăranii treceau la arat silindu-se pe lîngă boii ce veneau tîrfălogi la vale, cu jugul în coarne, tîrînd în urma lor plugurile oloage, prinse în coada carelor. Nevestele, ghemuite pe maldăre de strujeni, strîngeau pe lîngă ele copiii speriați, cu ochii strălucitori, golași, surprinși de răcoarea dimineții.

La curtea răzlețită de sat, lumea umbla după treburi. O femeie cu fusta scurtă, desculță, cu picioarele roșii, hrănea un popor de pasări lacome: rațe caraghioase, gîște proaste ce stăteau de hartă, găini prinse de panică, ce se strecurau țipînd pe sub nasul curcanilor simandicoși, ca niște sultani din alte vremuri.

„Pui, mamă, pui, pui, pui, puui !...”

În fața grajdului, trei argați înhămau, certîndu-se, două gloabe neșesălate la o brișcă plină de noroi. Lîngă pridvorul casei, la o distanță respectuoasă, înțelenise umil, descoperit, nebăgat în seamă, un țăran desculț, cu părul încîlcit, cu fața încrețită de suferinți înecate în rachiuri tari. Boierul, om scund, cu ochii verzui, se pregătea să plece,

fără cravată, cu haină de praf, cu pălăria scorojită, strînsă de soare.

— Iar ai venit ? îl întrebă el în fine, urcîndu-se greoi în trăsura strîmtă, înălțată pe arcuri.

— Iar, conașule.

— La ce ai venit ?

— Dă, conașule...

— Nu ți-am spus să nu mai vii ?

— Ba mi-ai spus, conașule, dar ziceam că poate ne-om înțelege.

— Ce să ne-nțelegem... Lași fata la curte... asta-i înțelegerea.

— Eu n-o las ?... Dacă ea nu vrea să vină... Eu aș hi bucuros, păcatele mele...

— De ce nu vrea ?

— Întrebă-mă și mata... Zice că n-are cine să vadă de casă... Să hi trăit mă-sa...

— Da' Smaranda ce treabă are ?

— Îți dau pe Smaranda, că, vorba matale, tot n-are nici o treabă.

— Nu vreau pe Smaranda, să-mi dai pe Domnica !

— Ți-o dau, conașule, numai să vină... Aud că vrea să se mărite.

— Cu cine ?

— Cu alde Ghiță Codău.

— Mărită-se sănătoasă ! Da' să știi că nu-ți primesc oile la suhat ¹. Mîină, mă !...

— Dă, conașule, cum vrei mata, da' atunci îți iau și pe Toader.

— Cum ? Ia oprește, mă ! La ce să iei pe Toader ?

— N-are cine umbla cu oile.

— Da' pîn-acu cine ți-a umblat cu oile ?

— Mă mai duceam eu, mînca-le-ar lupu, da' amu am îmbătrînit.

— Pe Toader nu ți-l dau...

— Ei, să hii mata sănătos, că și el e mulțămît, și matale ți-i drag de dînsul... Știi una, conașule, iacă-ți dau și pe Domnica, să nu zici că sînt om rău, că eu la casa matale am crescut de cînd ai luat

pe duduca, Dumnezeu ș-o ierte... dar să-mi primești oile la suhat, și din brinză, una și una...

— Ce să ți le mai primesc... n-o să le dai de zestre?... Când faceți nunta ?

— Ei, așa vorbesc oamenii, nu știi mata cum e lumea... Da' eu n-o dau, că-i nițoară... Vin', Dominică, de te-nțelege cu conașul !

De după poartă se desprinsese, înaintînd cu miinile sub pestelcă, o fată îndesată, bălaie, cu sîinii mari, care se opri la jumătatea drumului potrivindu-și șuvițele decolorate de soare sub tulpanul tras pe ochii înfundați și negri.

— Vin', fă, n-auzi ?

— ...

— Hai mai tare !... Vin', de, că nu te mănîncă nimeni !

— ...

— Aprochie-te... Așa !... Nu te teme... Vorbește cu conașul, nu-ți hie rușine.

— Ți-e frică de mine ?

— Nu ni-i nică.

— Vrei să vii la curte ?

— Dacă mă lasă tătucu.

— Da' tu ce zici ?

— Cum o zice tătucu.

— Ci-i dai mata pe lună ?

— Opt lei, cum am plătit totdeauna.

— E puțin, conașule, mai pune ceva.

— Nu mai pun nimic.

— Mai pune, mai pune, că e puțin, zău e puțin... E fata mare, nu te uita că e îndesată, așa-i felul ei. Mă crezi ? mata, conașule, amu de Paști am dat opt lei numai pe ciuboțele.

— Iacă, nouă lei... Poftim, să nu mai ziceți nimic.

— Ghini, conașule, despre partea me... Ce zici, Domnico ?

— Eu știu ?

— Dacă mai ai ceva, spune... conașul e aici. Să nu hie vorbă pe urmă,

— N-am nică,

- Spune hotărît, vii ?
- Oi vini.
- Vine, conașule.
- Așa rămîne, și dacă îi fi cuminte și-i asculta.
- Da' sara mă duc acasă ?
- Proasto, o alintă rîzînd boierul, cum ai să te duci acasă ?...
- Atunci, zise fata privind în pămînt nătîngă, scormonind cu piciorul o pietricică, ni-i mai da mata și o vacă.

În puterea nopții, Alcaz, director la Ministerul Opiniei Publice, sări din pat și porni scîncind prin odaie, clătînd din cap, ținîndu-se de falcă, chinuit de o durere de măsea cu junghiuri ascuțite, ce se repetau cu o regularitate cronometrică.

Ostenit, se așeză pe marginea patului și, cînd să se creadă mai ușurat, sări ars și plecă din nou la plimbare, dînd cu pumnii în masă, în pereți, în tot ce întilnea în cale. Încercă toate lucrurile: se păli cu puiul de pernă încălzit la gura sobei, obloji măseaua cu usturoi pisat, împănă urechile cu vată și, exasperat că durerea nu contenește, se hotărî eroinic să ia o gură de apă rece, ca să amorțească nervii, așa cum auzise din bătrîni. Fu străbătut însă de un junghi atît de ascuțit, încît năvăli afară, nebun de suferință.

Viscolea grozav. La poartă crescuse troian de zăpadă, în care scufundîndu-se, pierdu papucul și constată neplăcut că e cu picioarele goale.

Se întoarse cumințit și — nu-i venea să creadă — fără dureri. Închise încet ușa, se dezbracă cu gesturi liniștite, mergînd ușor, ca în jurul unui mort ce odihnește. Făcu lampa mică și, ținîndu-și răsufarea, se lungi în pat pe o coastă, cu precauțiuni de om rănit. Lăsă binișor capul pe pernă și închise ochii într-un suspin de ușurare.

Dar după o clipă de iluzie, durerile porniră din nou, rare, slabe, ca venind de departe, apoi, întărindu-se treptat, începură să-l ciocănească fără

răgaz, în tactul unui expres ce aleargă. Alcaz mări lumina, dete plapuma la o parte, își trase pantalonii, ghetetele, îmbracă șosonii, paltonul, își așează fularul în fața oglinzii, cu gesturi ordonate, grave, de om ce-și face testamentul, și, îndesind căciula pe urechi, luă chibriturile în buzunar, stinse lumina și plecă hotărît, ca la asalt.

În stradă ridică gulerul, și cu capul între umeri, cu mâinile în buzunar, înaintă prin zăpada care crescuse pînă la genunchi. Durerile îl părăsiseră. Nimic însă nu-l mai putea întoarce. Voia să se răzbune.

Scoborî în Izvor, trecu podul de la Mihai-vodă, o luă pe Lipscani, unde știa un dentist din treacăt, și, oprindu-se în fața unei porți masive, bătu cîtăva vreme, din ce în ce mai tare.

— Cine-i ?

— Domnul doctor e acasă ?

— Eu sînt... Cine ești dumneata ?

— Îmi dați voie, Alcaz, directorul...

— Vă necăjește măseaua ? Poftiți.

— Scuzați că vă deranjez la ora asta... încep Alcaz intrînd în cabinetul doctorului.

— Nu face nimic.

— Ba foarte mult, dar mi-am zis : medicii sînt ca niște apostoli...

— Mă rog...

— În special dumneavoastră...

— Ședeți în fotoliu.

— La mine un dentist merită mai mult decît un doctor... la ei toate merg pe ghiceală...

— Ședeți, să vedem.

— Dumneavoastră luați omului cu mîna... Ia spune, doctore, doare rău, ce zici ?

— De loc.

— Spui drept ?

— Garantat.

— Doctore, să știi că dacă mi-o scoți bine, pe lîngă dreptul dumatiale, îți trimit un curcan îndopat cu nuci, să mă pomenești, tocmai de la Piatra-Neamț... de la mama...

- Mersi.
- Numai să ți-l frigă bine și să-i dai o linguriță de rom înainte de a-l tăia...
- Asta n-am știut... Ședeți.
- Vine de-l frăgezește... îl face cum e spuma.
- N-aveți nici o grijă, căscați gura.
- Ce ai în mână ?
- Nimic.
- Arată să văd.
- Poftim. „Rien dans les mains, rien dans les poches...”¹ Poate nici să nu fie nevoie.
- Crezi ?
- Să vedem.
- Așa ne amăgiți dumneavoastră...
- De loc. N-aș avea nici un interes. O măsea întreținută rentează mai mult decât una scoasă, și toată lumea e mulțumită : clienții rămân cu dinții în gură, și noi cu banii în buzunar.
- Bravo, doctore ! Îmi place de dumneata că ești băiat sincer... Se vede că ești român verde...
- Sînt evreu, domnule.
- Nu face nimic. Eu îți spun drept, nu că ești dumneata de față... evreii îmi sînt foarte dragi... Românul, domnule, nu este antisemit... eu, cel puțin...
- Deschideți gura mai mult... Asta vă doare ?
- Aia... așa mi se pare... eu știu ?
- S-o ștergem cu puțină vată...
- Dacă crezi că trebuie s-o scoți, scoate-o. Numai să nu mă doară, doctore, eu nu sînt ingrat. Poartă-te bine, și ai să vezi ce client ai căpătat...
- N-aveți să simțiți nimic. Nu vă temeți.
- Nu mi-e frică, dar nu-mi place să mă doară... umblă binișor și-ți promit o balercuță de vin roș să-l ții pe unghie.
- Mersi... vă doare ?
- Ai scos-o ?
- Deja ?... O, nu merge așa repede. Trebuie anesteziat bine, să nu doară de loc.
- Așa... Să nu mă doară de loc, dragă doctore, că am să te recomand la toată lumea... Sînt foarte

cunoscut, să vezi ce clientelă îți fac eu dumitale...
Și dacă ai copii, pot să le dau lecții de franceză...

— Căscăți gura, mai mult, fără frică. Nu vă temeți.

— Ai...

— Clățiți-vă.

— Glurulurulu... ptiu !... Gata ?

— V-a durut ?

— Glurulurulu... ptiu ! Puțin.

— Mai clățiți-vă...

— Glurulurulu... ptiu ! Unde-i măseaua ?

— Clățiți-vă bine, dați cu limba...

— Glurulurulu... ptiu !...

— Poftim și corpul delictului. Vedeți, era atacată la rădăcină.

— Hm !... Nu era cine știe ce lucru. Puteai să n-o scoți... Unde mi-e căciula ?

— În antreu.

— Bine zici... Poftim...

— Dumneavoastră vreți să glumiți, domnule ?...

— Ba nu glumesc de loc.

— Doi poli, la mijlocul nopții ? !...

— Lacomii mai sînteți !... D-aia vă urăște toată lumea, și bine face. Nu vă mai săturați de bani. Cu cinci lei mi-o scotea orice bărbier.

AȘA E PIESA

Comedie în trei tablouri

Regimentul X de infanterie a primit, pentru educațiune și întreținere, cincizeci de copii, orfani de război.

Într-o zi i-a numărat, a doua zi i-a tuns, a treia zi i-a numărat din nou, și după împlinirea acestor rituri seculare, urma să primească o pâine la doi.

După cîtva timp, maiorul ajutor, întîlnind prin curte pe ofițerul cu aprovizionarea, însărcinat cu creșterea lor, l-a întrebat, scișbit ca de o pacoste :

— Cine să-i îngrijească, cine să-i îmbrace, cine să-i spele...

— M-am gîndit eu la asta... Am angajat o spălătoareasă faină.

— Parol ?

— Spală admirabil.

— Ce spui ?

— Știe și prăjituri.

— Bravo, Floriene ! S-o trimiți, mă rog ție, din cînd în cînd și pe la mine... Și mai ia un om.

Tabloul II-lea

— Ce caută femeia aia ?

— E madama de la copii, domnule colonel.

— Ați găsit ?

— Faină ! Eu am adus-o. Spală admirabil.

— Taaci !

— Știe și prăjituri. Nemțoaică, ce mai una-alta !

— Ia cheam-o încoace.

- Carolina !
 - „Küss die Hand...“ ¹
 - *Gut morgen* ²... Dă-te mai aproape... *Zi zin ku ?* ³...
 - „Was ?... Köchin, bitt' schön...“ ⁴ *boctere*...
 - Înțeleg, înțeleg... da (frecînd rufe imaginare :) spălat, *nain* ⁵ ?
 - „O, ja, bitt' schön.“ ⁶
 - *Gutten ?* ⁷
 - Gut.
 - Auzi, că-i faină... trimete-o la mine degrabă... și mai dă-le un om...
- (Depărtîndu-se împreună.)
 Maiorul : Nu știam că vorbiți așa bine nemțește.
 Colonelul (modest) : Da, o rup binîșor.

Tabloul III-lea

— Bine, colonele, mi s-a raportat că ai rîioși în regiment. Se poate ?... și mai cu seamă copiii, care este pentru noi o moștenire sfîntă !

— Domnule general, vă spun drept, eu singur nu știu ce să mai zic. Îi îngrijesc destul, da... știți dumneavoastră, cei șapte ani... Pînă i-om da pe brazdă. Mă ocup personal. Le-am tocmit o spălătoareasă faină.

— Natural, frate, așa trebuie.

— A găsit-o nevastă-mea, că se interesează și ea. Spală admirabil... o nemțoaică... și calcă, domnule general...

— Adevărat ?

— Face niște prăjituri !

— Bune ?

— Splendide !

— Da' de gătit știe ? că asta-i principalu...

— Dumnezeiește ! Dacă nevasta, care-i gospodină...

— Fain ! Trimete-o la mine, monșer. Să plece imediat... și dați oameni de ajuns. Nu-i lăsați de capul lor, că e mici.

Costache Negulici, arhivar diurnist, galben-pământiu la față, cu ochii stinși, adânciți în orbite, se-nchină, slab, adus de șale, în fața icoanei lui sfântul Nicolae, care privea cu severitate firele de păr răzlețe ce tremurau ca de friguri în deșertul cheliei păcătosului.

Costache Negulici era istovit, avea nevastă frumoasă și o ducea greu. De la birou venea cu umbrela subțioară, cu pași mari, îngenuncheați, direct acasă. De obicei mînca ridichi cu pîine neagră și o bucătică de brînză pe colțul mesei, apoi, sughițînd greu, se apuca, pentru a-și spori veniturile, să lipească plicuri plătite de farmacia cu 1,40 lei suta. Lucra, fără să vorbească, o mie de bucăți pînă la miezul nopții, cu întrerupere de o oră, în care timp ținea și contabilitatea băcanului din colț.

N-avea nici un vițiu, nici o pasiune decît tutunul, pe care-l fuma cu patimă și cu degetele îngălbenite ca de curățitul nucilor. Colegii nu-i cunoșteau decît un rînd de haine, lustruit, înverzit, care scădea și el din cauza transformărilor multiple în fiecare an, în proporția în care slăbea, pe nesimțite, proprietarul.

În schimb, Zoica avea păr negru, ochii focoși, buze roșii, purta ciorapi de mătase, și cînd o căutai, era la rude.

Ros de gelozie neputincioasă, Costache Negulici, plin de bănuieli și de otravă, se hotărî în fine să o întrebe :

- Unde ai fost ?
- La țata Tinca.
- Iar ? Mai stai dracului acasă !
- Ce să fac ?
- Ce să faci ? Mă întrebi ce să faci ? Tare frumos ! Va să zică tu nu ții la mine de loc.
- Cum nu ții la tine ?
- Dacă pleci toată ziua și mă lași singur.
- Parcă tu ții.
- Eu ?
- (Lipindu-se de el :) De cînd te rog să-mi faci o capă de mătase...
- Mai așteaptă... Slavă Domnului, nu e zi lăsată de la Dumnezeu să nu-ți aduc cîte ceva. Ai vrut cercei lungi, ți-am luat cercei lungi. Ai zis pantofi de lac... poftim pantofi de lac... Și cîte și mai cîte... Brățară galbenă, umbrelă scurtă, pălărie roșie, și în schimb tu de mine n-ai nici o grijă.
- Cum n-am grijă de tine ?
- Da' ce grijă ai de mine ? Pleci dimineața și vii seara. Toată ziua în trăsură. Cine-ți plătește trăsura, mă rog dumitale ?
- Ce-ți pasă ?
- Ce-mi pasă ?
- Dacă mi-i urît...
- Da' mie nu mi s-a urît că muncesc că un cîine de dimineața și pînă seara ? Ce mi-ai dat tu mie de cînd ne-am luat ? Arată și tu un lucrușor cît de mic, să fi zis : „Na și ție, bărbate, de ziua ta, ori de Anul nou”...
- Bine, ai dreptate, nu zic, da' spune și tu : ai purtat ceva necîrpit de cînd ești cu mine ?

Fragedă de tinerețe și aer proaspăt, Nușa năvăli zveltă, cu părul rețezat, cu ochii verzi, cu nas obraznic, în cabinetul bărbatului său și-i spune într-un suflet, îmbujorată de indignare :

— Vai, dragă, n-ai idee cât ne fură Anica !

— Taci, mai încet, să nu te audă.

— (Scoborînd glasul :) Las' să m-audă...

— Te pomenești că pleacă.

— Sănătate bună... Știi ce hoată e ?... Cît crezi că punea conopida la socoteală ?

— ...

— Cincizeci de lei !

— Și tu cu cît ai luat-o ?

— Cu patruzeci și opt... doi lei dintr-o dată, închipuiește-ți ! De-acum nici n-o mai las, mă duc eu singură. Și hreanul mi-l socotea cu bucata... eu l-am luat cu kilogramul, e mult mai convenabil... Dar trebuie să-ți dai osteneală ; să cauți, s-alergi, să umbli... Eu știi ce fac ? Dau întii o raită prin toată piața, așa, ca să-mi fac idee, și pe urmă iau de unde-mi place, una de ici, alta de colo... Era și Livezeanca, cu taiorul ei cel nou ; da' mie, drept să-ți spun, nu mi-a plăcut de loc. Mai întii, taiorul nu e rochie de piață, ș-apoi, cînd ești gătită, nici nu-ți vine să te tocmești. Zău, nu știu cum, parcă te jenezi. Eu am fost în *trotter*, așa cum mă vezi, ca o slujnicuță, și închipuiește-ți, dragă, ha, ha, ha, un soldățoi se ținea de mine... Da' i-am întors și eu o pereche de ochi... a văzut numaidecît ce ține are

a face... Nu, orice s-ar spune, e mare economie...
Vezi cu ochii, te tocmești, cumperi ce-ți place (așezându-i-se în brațe) și gătești bărbătelului papă bună... ghici, ce avem la dejun ?

— (Distrat :) Supă.

— Aăă, și tu... Așa proastă mă crezi ? Mă duc la piață să fac supă... Pui cu ciuperci, dragă... Și mai ce ?

— Eu știu...

— Ce-ți place ție mai tare ?

— Alva.

— (Triumfătoare :) Ficățel de gîscă !

— Bravo !

— Vezi cum mă gîndesc eu la tine ?... Pupă-mă. Luasem și o oală cu smîntînă, dar a spart-o dobito-cul ăla de hamal... Păcat de oală... Am luat și mere crețești, să vezi ce frumoase... și mandarine am luat... Voi n-aveți idee ce înseamnă să fii gospo-dină și să te duci singură... nici nu e de comparat conopida care am luat-o eu cu aceea care a cumpă-rat-o Anica...

— (Complezent :) Ochii stăpînului îngrașă calul.

— Tataia spunea, Dumnezeu să-l ierte, că econo-mia mică face averea mare... Așa ne-a crescut... trei surori... Cît de puțin, zece bani, nu-i rușine... zece de ici, zece de colo...

— Coniță, întrebă birjarul, îl mai țineți mult, că-i tocmit la o nuntă...

— Vaai, ce uitucă sînt ! Vă place ? Du-te, Anico, degrabă, mă rog ție, și dă-i drumul... (Către bărbatu-său :) Ai tu o sută de lei ?... Eu m-am în-tors fără nici un gologan.

— O sută ? !

— M-a dus, am venit acasă, cît a așteptat în piață... judecă și tu. Pe urmă a fost așa de cuviin-cios, a venit numaidecît ! Merită, săracul !... Unii fac niște mofturi...

Generalul inspector, indignat că era nevoit să calce pe pământ, înainta în silă, urmat de o suită de ofițeri docili, tăcuți, îngrijorați, eşalonați în adâncime și pe grade, care se temeau să calce sănătos, așa cum erau deprinși. Cortegiul părea o serie de bănuți duși de procuror la locul crimei. Toți avuseseră relații cu mortul. Fiecare se temea să nu fie acuzat de omor... Victima era regimentul, înșiruit din zori pe cîmpul mărginit de șanțuri. Un singur nor, pîcros și vînat, scoborit să-l atingi cu mîna, acoperea trupa ca o cască uriașă de război.

— Drepti !... Pentru onor... răsună o voce prelungă, ce ambiționa să fie glasul trîmbiței din urmă și să trezească oamenii morți de neodihnă.

— Lăsați... lasă astea, oprește, te rog... clișee vechi, colonele.

Colonelul rămase pietrificat, ca osînditul care se trezește în picioare după un foc de salvă îndreptat împotriva lui.

— Să vie un om cu o mitralieră.

Cîțiva ofițeri fugiră, luîndu-se la întrecere. Peste puțin, un soldat arămiu, escortat ca un prizonier de ofițerul triumfător, înainta schiopătînd, intrat cu de-a sila într-o pereche de bocanci noi, stîngaci în mantaua bătoasă ce-i îngreua mișcărilor, nouă și ea, ca tot restul îmbrăcămîntei, și se opri în fața generalului ca un condamnat la moarte.

— Cum te cheamă pe tine ?

— Florea.

- Florea ?
 - Cristache, să trăiți.
 - Nu Florea ?
 - Ba Florea.
 - Mă țigane, alege-ți, ori Florea, ori Cristache.
 - Florea Cristache.
 - Dă-te mai aproape... Legați-l la ochi... strîns, să nu vadă.
 - Aolio... nu sînt eu, mînca-ți-aș sufletul...
 - Nu te teme, Cristache, că nu te omoară nimeni. (Întorcîndu-se către ofițeri :) El a auzit din război... e bună și frica cîteodată... Vezi tu ceva, mă Floreo ?
 - Nu văd, mînca-te-aș, că m-a strîns rău.
 - Cîte degete sînt aici ? Nu pune mîna la baptistă, țigane...
 - Păi nu le poci număra.
- (Infinit superior :) — D-ai-a te-am legat și eu. Ei, apucă-te acum și desfă pușca și să mi-o faci la loc ca din fabrică.

— Doamne !... păi așa, cu ochii legați ?

— Uite-așa, legat la ochi.

În respirația reținută a ofițerilor, cu un oftat ce suieră printre dinții săi albi neregulați, soldatul se așeză în genunchi și, cu mîini uscate, înnegrite, scoase trusa cu uneltele.

Colonelul, galben ca de ceară, aștepta, ca martirii condamnați la probă supremă, o minune cerească. Fiecare dibuială era o decepție, fiecare învîrtitură de daltă, o speranță, orice, bucată desfăcută, o ușurare.

Un observator dezinteresat ar fi băgat poate de seamă că țiganul o făcea de oaie. Dibuielile lui erau exagerate și desfacerea pieselor se succeda în ordine prea convențională, ceea ce trăda o practică îndelungată.

Dar cine sta să bage de seamă, în panica generală, asemenea amănunte ? În cîteva clipe, ce părură colonelului un veac, într-o tăcere de ziduri părăsite, soldatul desfăcu arma, înșirînd bucățile metodic pe batista întinsă cu îngrijire dinaintea lui.

— Așa, băiete, acumă încheie-o la loc.

Operația merse mai ușor. Ultima piesă încheiată aduse un curcubeu pe fețele întunecate ale ofițerilor.

— Bravo, colonele! strigă entuziasmat generalul, sărutându-l pe amîndoi obrazii.

— Domnule general...

— Nimic, că strici totul... Destul... Mi-am făcut idee. Văd că s-a muncit. Vă felicit, domnilor, și la revedere... Nu, mulțumesc, nu vreau suită... Mă duc singur. Rămii cu ofițerii dumitale.

— La cine e în companie? întrebă transportat colonelul, după plecarea generalului.

— La mine.

— Domnule căpitan, îți mulțumesc și vin' să te sărut la rîndul meu...

— Sărută-l și tu pe Florea...

— Ce să-l sărute, domnule, că-i armurier.

La Olt lupta dura de trei zile. Tunurile bubuiau cutremurînd văzduhul, cumiînd copiii, umplînd de groază femeile și bătrîni, lăsați pentru paza satelor. Mitralierele false cu care nemții cercetau întinderea frontului se auzeau plescăind fără astîmpăr, supărător, de pretutindeni, ca niște berze învrăjbite, uriașe. Soldații noștri, *tătuci* cu fețele îndoliate de bărbi inculte și de suferințe ascunse, presărați în șanțuri lungi, ce le veneau pînă la genunchi, trăgeau în vînt, cuprinși de panica misterioasă că nu zăreau de nicăiri dușmanul. Proști, flămînzi și goi, credeau orice, așteptîndu-se la toate: în apa vie și moartă, în pecetea cu care nemții însemnau pe cei liberați, ca să-i recunoască și să-i omoare, dacă, după această mărînimie, i-ar mai fi întîlnit în luptă.

Mulți își pierduseră mințile. Stăteau țintind cu ochi întunecați pămîntul, încremeniți de groază printre tovarășii morți, cu membrele zgîrcite, cu fețele prinse într-un semn de întrebare. Unul se ridică deodată în picioare și fugi, fără armă, răcnind sălbatic, înspre inamic. O seamă se depărtau pe furiș, se răzlețeau și, suflete chinuite, se mutilau fără iscusință, pentru a scăpa de urgie. Un glonț în palma stîngă pusă pe gura țevii, și omul fugea rătăcit, cu cărnurile spintecate, la ambulanță, unde rana, înnegrită de fum, trăda repede toată scăderea soldatului învins.

Medicii semnală ticăloșia și ordine superioare, severe, ca toate ordinele superioare, impuneau măsuri extreme.

Colonelul Popescu, comandant destoinic și blajin, dar hotărât la nevoie, n-apucase a-l ceti bine și de la ambulanță i se aduse, escortat de un doctorand, un om rănit.

— Domnule maior, e de la dumneavoastră, s-a împușcat singur... se vede forma răni și negreala.

— Cum te cheamă ?

— Gligore.

— Gligore și mai cum ?

— Gligore.

— Alt nume n-ai ?

— Ba Gligore al Mariței.

— De ce te-ai împușcat ?

— A scăpat glonțul, mânca-ți-aș ălea...

— Minți, de ce te-ai împușcat, mă țigane ?

— Oi hi greșit.

— De, mă băiete, n-am ce să-ți fac, asta nu e greșeală, ci păcat, care nu se iartă, și întorcându-se către agenții de legătură, porunci cu voce scurtă : Să vie câte un om cu arma din fiecare grupă... apoi scoase o țigară pentru a-și potoli emoțiunea, învîrtindu-se înapoi și încolo, neștiind unde s-o aprindă. Care aveți un foc ? dar nu răspunse nimeni și, în neștire, o aprinse de la mutilatul care îi prezintă cu sfială un fitil aprins cu mâna lui sfîrtecată, cu cealaltă dînd umil onorul, sperînd să-și micșoreze vina, neștiind ce îl așteaptă.

— Au venit oamenii ?

— Da, să trăiți.

— Unde sînt ?

— În vilcea, în dreptul șanțului.

— Duceți-l acolo... mai înapoi ; vino lîngă mine, doctore... să vie preotul.

Nenorocitul, alb ca varul, cu tului de barbă ce parcă creșteau văzînd cu ochii, privea rîzînd ră-tăcit, cu capul gol, așteptînd cu gîtul uscat sfîrșitul comediei care face din țigani obiect de glume durerose, după cum știa el din cazarmă.

— V-am chemat să spuneți camarazilor cum mor lașii și să pedepsiți cu mâna voastră pe acel care și-a călcat jurământul rănindu-se singur.

— Legați-l la ochi. Comandă, sergent !

Preotul ridică crucea și mormăi pe nas cu vorbe înecate :

— „...iar de a greșit cu voie sau fără voie, cu fapta sau cu gândul, cu știință sau fără știință...” restul se pierdu într-o comandă scurtă.

— La ochi... dați foc !

O pocnitură dezlinată rupse ecoul ca pe o pînză putredă. Toți rămaseră prostiți. Camarazii trăseseră în sus, cu ochii închiși. Un glonț, unul singur, al sergentului, lovise pe Gligore, care se zvîrcolea, ținîndu-se de burtă. Soldații se-nchinau, doctorul alergă în grabă, îi sfișie hainele, căutînd rana. Îi făcu o injecție și un pansament sumar. Mărgele de spumă ușoară perlau acum în colțul gurii muribundului.

— Ce zici, doctore ?

— E condamnat, isprăviți-l...

Soldații prinseră a se închina din nou.

— Nu, ajunge, cum i-o fi scris, întrebați-l, ce vrea ?

— Ce să mai vreau ?... răspunse horcăind Gligore, oțărît, brobonit de nădușeală, cu ochii împăienjeniți de moarte. Făcurăți treabă... am șase copii, să hi ochit barem într-un chicior.

PROFILAXIE

— Avem un caz suspect de tifos exantematic... anunță din ușă medicul regimentului, intrînd fără să bată în cabinetul comandantului.

Colonelul se roși ca o sfeclă, lărgi cu degetele gulerul de la tunică, respiră șuierînd și, scăpat ca prin urechile acului de un atac de apoplexie, se sculă în picioare, se îndreptă îngîndurat spre cuier, îmbracă mantaua încheindu-se la toți nasturii, porni repede spre ușă, se întoarse, se dezbracă, puse mantaua la locul ei și, așezîndu-se la birou, scînci domol :

— Așa e cînd ești prea bun.

— Domnule colonel...

— Lasă, domnule... Ți-am spus eu ceva?... Adună reghimentul.

— Tot reghimentul ?

— Nu, să vie maiorul.

— Ordonăți, domnule colonel !

— Dumneata ai auzit ?

— N-am auzit nimic.

— Cum, maiorule ? Eu știu înaintea dumitale că avem tifos exantematic în reghiment ?

— Nu mî-a spus nimeni.

— Aștepți să ți se spună ?! Bravo ! Frumos !.. Vorba aia : eu aștept, dumneata aștepți, el așteaptă... glumi¹ cclonelul, cu ironie amară. Bine, maiorule... Tac... Vezi ce fel de om sînt eu ?... Nu

zic nimic. Dar să ferească sfântul de acum înainte să cadă cineva în mâinile mele !

— Domnule colonel...

— Destul ! Ia notă : 1) Să se pună santinele de jur împrejurul cazarmii ; 2) Oamenii să se culce imediat ; 3) Regimentul se consemnează în cazarmă pînă la noi ordine. *Suspend* orice instrucție. Nici o corvoadă, nimic, nimic absolut... Nici o mișcare... Să nu se vadă picior de om umblînd prin curtea regimentului... Bagă bine de seamă, maiorule, că te fac răspunzător de ordinele care le dau acuma. Nu se dă nimeni jos din pat, nu iese nimeni în oraș, baia va funcționa zi și noapte, oamenii să-și spele rufele cu apă caldă... sau mai bine nu, să le fiarbă... Auzi, maiorule ?

— Aud, domnule colonel.

— Domnule, auzi ?

— Da, domnule colonel, am înțeles.

— Să le fiarbă în ochii dumitale. Bagă bine de seamă, că eu cu dumneata vorbesc, și din cinci în cinci minute să mă ții la curent... ia măsuri, dă ordine, să nu se întindă, că v-ați curățat ! Doctorul să facă anchetă severă, să vadă cine-i măgarul care a adus tifosul exantematic[...] Cine l-a adus, asta vreau să știu ! Să-l dau în judecată, ca să se învețe minte !

— Doctorul e vinovat, că n-a izolat recruții.

— Ba i-am izolat, da' n-am putut să-i izolez complet, că n-am avut unde.

— Are dreptate maiorul. Ești piază-rea, doctore. De cînd ai venit dumneata, numai cu buclucuri. Āla și-a frînt mîna, mecanicul s-a opărit, și cu tifosul exantematic o făcuși fiartă.

— Da' ce sînt eu vinovat ?

— Cine zice că ești vinovat ?... La revedere, domnilor ! și bolnavul să stea în observație permanentă...

— Poate să nu fie exantematic !

— Oare ? întrebă plin de speranță colonelul. Ei, cum putem cunoaște, Negrene ?

— Foarte simplu... afirmă, sigur de el, inginerul, om deștept și mucalit, căpitan de rezervă, chemat să-și completeze instrucția. Se cunoaște numaidecît.

— Ce spui, domnule ?

— Dacă-i hexapod...

— Cum ziseși ?

— Hexapod, cu șase picioare.

— Așa da, ei ?...

— Dacă-i hexapod, atunci e străin, adus din altă țară, unde bîntuie tifosul exantematic[...] Dacă-i octopod...

— Ala cum e ?

— Cu opt picioare, și atunci e românesc, nu-i nici un pericol. Dacă doctorul a păstrat o lighioană de pe cămașa bolnavului suspect...

— Aș, ți-ai găsit ! Ce să păstreze ? Dumnealui să păstreze ? Ai păstrat, domnule ?

— Am păstrat, domnule colonel, răspunse medicul, invitat de inginer cu ochiul.

— Ei bravo ! Nu mă așteptam. Bun. Să mi-l dai într-o cutiuță, îl duc imediat la analiză. La revedere, domnilor !

După plecarea colonelului, maiorul, absolvent al unui curs recent de informațiuni, înnebuni regimentul. Semnale precipitate dezlanțuiră o galopadă furioasă pe scările roase de bocancii oamenilor. Soldații forfoteau, întinzînd afară așternuturi murdare, roind ca un furnicar ce-și scoate larvele la soare. În cancelaria mică a batalionului, ofițerii, grămădiți fără respirație, luau notă într-o liniște gravă.

— Va să zică, ne-am înțeles ? Eu nu dau ordine. Vă rog, fac apel la sentimentele dumneavoastră camaraderești și sînt sigur c-am să fiu înțeles. Săntinele în toate părțile, toată lumea se culcă, oamenii să se bărbierească, să se tundă cu mașina, să facă baie, să-și fiarbă rufele... toate astea în ochii dumneavoastră. Încolo, nici o mișcare...

— Da' cu tragerea de demonstrație ?

— Nimic ! Morți ! Ce mai vorbă ! Apropo, un singur lucru cer și eu de la dumneavoastră : de-

seară dormim îmbrăcați, cu luminile aprinse, ca într-un cantonament de alarmă. Pe mine mă găsiți în tot momentul la corpul de gardă.

— Trăiți, don *maiur*, a *tilifonat* don colonel, să iasă toată lumea, să care lemnele... A sosit trei vagoane la rampă... vine și dumnealui.

— Nu se poate, imposibil !

— Las', maiorule... eu am dat ordin. Doctorul e aici ?

— A plecat.

— Nu-i nimic, să iasă tot reghimentul... E octopod, săracul, nu-i nici o primejdie, e d-al nostru ! strigă înseninat din ușă colonelul.

E pe la sfârșitul lui august. Căldura s-a mai potolit. Vite răzlețe se întorc mugind spre casă. Oile, îngrămădindu-se, s-apropie de stână, suflând în iarba prăfuită. Frunzele se odihnesc fericite. Numai un plop scăldat în lumină, colo departe, lângă turla bisericii, incendiată de scăpătatul soarelui, tremură cuprins parcă de friguri.

La curte se deschid ferestrele cu zgomot, la perete, și pe scări coboară încet o fată înaltă, elegantă, zveltă, cu păr bogat, cu ochii negri, albă, cu mâini delicate de patriciană. Duduia¹, cum îi zic toți, se plimbă mergând încetinel, urmărită de jocul volanelor dantelate, ondulate grațios de mișcarea ritmică a șoldurilor pline, în formă de amforă. În fund, lângă grădina spre care se îndreaptă castelana, copii desculți, în cămăși, cu fețele aprinse, aleargă hîrjonindu-se să prindă pui de găină care fug, sar, zboară peste garduri, se ascund prin tufe, pe după lemne, prin unghere, cuprinși de panică grozavă. Un chirăit asurzitor, răgușit, de cocoșel ce se simte condamnat la moarte, anunță victoria micilor tirani. Învingătoarea, o țărăncuță coaptă ca o cireasă, cu codițele innodate pe cap, trece isteață, dolofană, cu sinii răsăriți, cu pulpele voinice, pe lângă duduia, durduind pământul, rîzînd triumfătoare, cu puiul la sîn, căutînd în ochii stăpînei răsplata vredniciei sale.

— Nu, nu, nu, nu... fugi, să nu-l tăiați pe ăsta !...

— Așa a spus cucoana-mare...

— Nu vreau... Să nu cumva să-l tăiați, că mă fac foc !

— Lasă, maică, să-l taie.

— Te rog, bunicuță, să nu-l taie.

— Na-ți-o bună !... Trebuie să mîncăm, fii cu-minte.

— Să taie altul.

— Țsta sau altul...

— Altul, pe ăsta nu vreau să-l taie.

— Da' nu e totuna, copilă hăi ?...

— Țsta e Cyrano.

— De, oameni buni...

— Da' mata nu vezi, bunicuță, cît îi de frumușel, alb de tot, cu penaj și cravată roșie, parcă e un prințisor... Uite cum i se bate pieptul... Sărăcuțul de el... Nu te teme, prostule, că nu lasă mama să te taie pe tine...

— Doamne ! face bătrîna, rîzînd îndrăgostită, scuipeînd de deochi, închinîndu-se fericită, în adorațiune, ca-n fața icoanei.

— Stați, c-am prins altul ! spune venind grabnic un țigănuș rîzînd, cu figura luminată de albeața dinților, ce străjuiesc o gură de sînge. Să-l tăiem ?...

— Vai, ce frumușel e !... Să nu-l taie, te rog din suflet, bunicuță, dacă mă iubești, să nu-l taie... să caute unul mai urît...

— Nu se poate, s-au și culcat. Cine să alerge, cine să umble să-i caute noaptea prin pomi ? !... Nici n-are cînd să-l mai frigă...

— Să-l frigă ? !... exclamă duduia frîntă de durere, nespus de frumoasă, cutremurîndu-se de groază. Nu vreau să-l frigă, mata nu vezi cît e de moțat ?...

— Asta-i acu...

— Și-nciorecat.

— Da' taci, duduie...

— Și roș ca un cardinal.

— Nu-i, duduie, nu te teme, zice apropiindu-se familiară bucătăreasa, o țigancă ce îmbătrînise la curte.

— Ce să fie ?

— Așa cum i-ai zis mata.

— Cum, mamă Anică ?
— Catrinal, eu știu... Pisămne clapon...
— Ha, ha, ha !... Ai auzit, bunicuță ?... Vai ce-a spus !... Ha, ha, ha !...

— Oi hi spus, dacă-s proastă... ia, o biată babă, care te-a ținut în brațe... Și unde m-apucaii de gît și mă strîngeai, și mă sărutai !... Să nu te hi luat cineva de la mine, că era comedie... Na ! na !... unde făceai cu mînuțele... Da' acu ai uitat pe baba, n-am fumat de trei zile...

— N-ai tutun ?

— N-are baba... Dă fuga, Gligore, de prinde altu, mamă... Foiță mai am o bucățică, din hîrtia care mi-ai dat-o de la pălăria matale... Că tare bună o mai fost...

— Ia sfirșiți, mă rog, că s-a făcut noapte... Lasă-mă, nu mai stîrni puii... Spune repede și isprăvește, pe care vrei să-l taie, pe cel alb sau pe cel roș ?

— Pe amîndoi, decide duduia, lăsînd pasărea scuturîndu-se de pene, ieșind roșie, grăbită, înaintea unui tînăr oacheș, ce se ivea călare. Rămîi la masă, nu ?

Mic, mic de tot, șchiop, din alte vremuri, de cînd se purtau nemții cu coadă, zicea el, moșu era cunoscut în tot orașul ; tînăr, însă, nu-l ținea minte nimeni. Așa îl apucase lumea : sur, cu părul în sus, cu sprîncenele negre, stufoase, încrețit la față ca un zbîrciog. Trecea sprijinindu-se într-un băț de corn, lustruit și oblu, umblînd după tăiat lemne cu capra la spinare, cu fierăstrăul de-a curmezișul. Nu se învoia oriunde — avea casele lui ; și era ieftin — un blid de mîncare și doi-trei gologani. Tăia lemnele liniștit, măsurat, cu un tic nervos, care-i strîmba gura și barbișonul în ritmul fierăstrăului. Lemnele le crăpa, stînd într-un picior, cumpănindu-se cu cel beteag, ca o echilibristă cu umbreluța. Vorbea cu butucii ca cu oamenii : „Fii de treabă, strîmbule ! Nu vrei să te spargi, hai ? Stai, că-ți arăt eu ție..” Și, mic cum era, răsucea butucul deasupra capului și-l trîntea icnind de căpătii, rămînînd cîțva timp răzimat în coada toporului, cîntărindu-și din ochi isprava. N-avea nume, sau dacă avea, de cînd i se zicea „moșu”, lumea îl uitase. Locuia în ograda crîșmei din marginea orașului, unde se aduna prostimea toată.

Moșul bea numai rachiu, pînă se-nchidea prăvălia : cinzacă după cinzacă, tacticos, cu gesturi de preot care slujește, povestind de holeră, de cazaci, de Cuza, și avea invariabil, pentru cine îl întreba, optzeci și șase de ani.

Îngălbenea încet, ca o gutuie care se coace ; puterile îl părăseau pe nesimțite. De la un timp se învoia numai cu tăiatul din fierăstrău, apoi ici-colo, două-trei lemne, pe unde găsea, fără spintecat, la cucoane scăpătate, pentru un gologan. În cele din urmă nu mai tăia de loc. Venea pe la curțile pe unde muncise odinioară și se așeza lângă poartă, la umbra gardului, așteptînd fără să ceară. Iarna intra de-a dreptul în bucătărie. Cucoanele îl milosteau, bucătăresele îl ospătau cu resturi de mîncare, iar conașii făceau haz de senilitatea lui, pisindu-l cu aceeași întrebare : „Ea ce face, bre ?” la care moșul răspundea cu ochii stinși, rîzînd cu gură de copil de lapte : „Sede pe canape”. Nemaiputîndu-se mișca, se obloji în grajd, lângă bivoliță, la curtea judecătorului de pace, om închis și avar, singurul la care toată viața moșu tăiasse lemne pentru mîncare, din ce da Dumnezeu. S-o fi gîndit moșul atunci să-și plătească astfel și din vreme chiria unui colț pentru bătrînețe ? !...

Judecătorul asista în fiecare dimineată, cu o haină veche îmbrăcată peste cămașa înflorită de noapte, cu gulerul ridicat, la mulsul bivoliței. Măsură laptele și-l puneă singur la foc, pentru ca să nu-l amestece „tîlhărița” cu apă. Prezența moșului, pe care-l simțea suflînd ca un pui de găină la spatele lui, îl irita în fiecare zi mai mult...

— I-ascultă, zise el bucătăresei — „tîlhărița” — intrînd în bucătărie. Mult o să șadă bețivul ăsta la noi ?

— Dă, conașule...

— Ce-i la mine, han ?

— ...

— Hotel ?

— ...

— Crîsmă ?

— Dă, voia-i la mata, conașule... Se hodinește și el pînă o muri, că mult nu mai are, săracul...

— Și mîncarea cine o plătește ?

— Da' ce gîndești mata că mănîncă ?...

— Lesne e de vorbit pe spinarea altuia...

— Îi faceconița așa, cîte-un ceai, de se mai încălzește... Cu asta se mai ține.

— Ceaiul nu costă parale ?

— Ce-i, dragă, ce s-a întimplat ? Ce răcnești așa ?

— De moșu, conită. Zice conașu să nu mai stea în grajd.

— Vaai !...

— Nici un vai. Nu vreau să-l mai văd. Du-te, Catincă, și spune-i să plece imediat.

— Nu mă duc, conașule, să știu bine că mi-i da o mie de galbeni...

— Spune-i tu, Mioară...

— Da' tu de ce nu-i spui ?¹

— Eu sînt milos !

În capot roș, cu flori învoalte, cu părul adunat în coc și prins cu un piepten uriaș, bătut în ștrăsuri¹ lucitoare, coana Uțica fumează ca un „Pacif”, cu picioarele goale în papuci de casă, trîntită leneș într-un fotoliu maltratată de vremuri și mutări. Sprîncene n-are de loc, iar fardul, mînjit de perne, îi dă înfățișarea ștearsă a unei fotografii de bilci. Pe o măsuță, alături de ea, o ceașcă de cafea, răsturnată pe farfurioară, înflorită de muște, trebuie să-i vestească — are speranță — un ginere cu dar de nuntă, crai de tobă, de ghindă sau de roș, îi era egal, bărbat să fie !

Pe canapea, micuță, frumoșică, în cămașă scurtă roză, cu ciorapi negri de mătase, Cătinel se îneca de jale, ca un copil ce înțelege pentru întâia oară suferința.

— Ce plîngi ca o proastă ?

— Da'... ce... stric eu... mamă... dacă el...

— Tu strici, că stai ca o gîscă !

— Nu... spune.. nimic...

— Întreabă-l tu !

— Ce... să-l întreb ?

— Ia-l pe departe.

— Eu... nu pot... așa... fără... să-l cunosc...

— Asta nu te privește. Trebuie să fie de familie bună... nu toată lumea poartă monoclu. Prinde-l cu vorba. Ai văzut ce inele are ?

— Dacă el... tace...

— Ei, atunci să stai acasă... M-am săturat de atâtea plimbări și cheltuieli de pomană. Vrei să te măriți, bine ; de unde nu, sănătate !

— Da... parcă eu... nu vreau...

— Atunci de ce nu te măriți ? !... Slavă Domnului, te-am dus în toate părțile... Mă ține doisprezece lei pe zi numai tramvaiul, ca să te scot pe Calea Victoriei... Aseară la terasă, alaltăieri la „Cărăbuș”... sînt sătulă, mă rog... nu mai am nici parale, am vîndut tot ce mi-a lăsat tată-tău !

— Da' ce... eu... ți-am spus... să vinzi ?... Ai vîndut... pentru că... ai vrut mata... să vinzi... De ce-mi scoți ochii... acuma...

— Nu-ți scot ochii, da-ți spun... Am făcut-o pentru binele tău. Credeam c-o să iasă ceva, da' dacă stai ca o momie...

— Da' ce... pot eu... să-i fac.., dacă el nu vrea...

— Hai, taci, vino-ncoace... Na, ia batista, șterge-te... Nu mai plînge, ai să-ți faci ochii ca dracu și n-o să putem ieși diseară... Să fi făcut ca tine, nu mă mai măritam eu... Ai văzut Tincuța ? !... O ciumă, și ce bărbat a luat... avocat și proprietar.

— De cincizeci de ani... mersi !

— Dacă ! Are ea de toate ?... Vagonul de lemne la poartă, servitoare, rochii peste rochii, și un sublocotenent cu chirie... Ia să fii și tu mai îndrăzneată...

— Pot eu... să-i sar în cap ?

— Nu zic, da' uită-te și tu la el mai altfel... ia așa, pe sub gene... Întoarce-te la mine... pleacă ochii... mai mult... așa... minca-te-ar mama... Ascultă-mă pe mine, eu m-am măritat de trei ori și n-aveam ochii tăi... Să fi avut ochii tăi și bucățica asta de nas, aș fi făcut avere !

— Parcă eu n-aș vrea...

— Nu vrei, că dacă ai vrea...

— Învață-mă mata, ce să fac ?

— Descoasă-l !
 — Cum să-l descos ?
 — Ce-ți spune cînd stai cu el ?
 — Vorbește numai de bolnavii lui.
 — Foarte bine. Uită-te și tu în sus și spune-i așa : „Ah ! grozav mi-ar place să fiu soră de caritate !” Pe urmă, trage-te lîngă el, privește în jos și zi rușinată : „Eu nu m-aș mărita decît cu un doctor !...” Și dacă vezi că se turbură, își sucește mustața și începe a se frămînta pe scaun, lipește-te de el mai mult și roagă-l tremurînd cu ochii închiși pe jumătate : „Îa-mă la spital cu tine... Am să fiu așa de cuminte !... N-am să te supăr cu nimic, numai să te văd ce faci... Trebuie să fii așa de bun !...” Că vezi tu, unii bărbați sînt mai sfioși decît copiii... Tată-tău, Dumnezeu să-l ierte, c-a fost cel din urmă, se învîrtea pe lîngă mine, și dacă nu eram eu mai altfel... Trebuie să cunoști cu cine ai a face... E timid ? Fii cu curaj ! Dacă-i mai îndrăzneț, apără-te. Nu prea mult, atît cît trebuie... Unde te uiți ?... Eu îți vorbesc, și ție parcă-ți intră pe-o ureche și-ți iese pe alta... Unde-ți sînt gîndurile ?... Ei poftim !... Ce-ți este de plîngi acum ?

— Mamă, sînt pierdută ! izbucni în hohote de plîns Cătinel, zvîrcolindu-se de durere.

Coana Uțica se adînci în fotoliu, bănuind tot, fără să-nțeleagă bine, și întrebă cu ochii mari, cu gura strîmbă :

— Ce ?
 — Am greșit...
 — Ptiu ! Bătu-te-ar Dumnezeu și nu te-ar mai răbda pămîntul !... Cu cine ? mînca-te-ar moartea... Cine-i pricopsitul ?...

— Mișu.
 — Ofițerul Tincuții !... Toantă ce ești !... Nu găseai și tu unul care să-ți dea casă, masă, toalete ? !... Soi rău !... Cui dracu îi semăna, nu știu !... Of ! of !

of!... Ce ți-am făcut, Doamne?! Ce păcate am avut eu?!...

— Mămicule, nu plînge, mămicule, că mă omor...

— Cum dracu să nu plîng?... Atita ambiție aveam și eu, să te văd în *otomobil*... doctorii cîștigă... În fine!... Nu-i nimic. Dacă Dumnezeu a vrut altfel, cu Dumnezeu nu te poți pune... Nu mai plînge nici tu, te-ai făcut ca dracu... Acu degeaba plîngi... S-a făcut, s-a făcut... Să-ți fie cu noroc... I-o mai scădea nasul Tincuții².

Ploaia încetase. Înaintam încet pe sub marginea pădurii¹, pe un drum de care, adîncit în întuneric. Din cînd în cînd, luna străbătea grăbită un petic de cer albastru, descoperind creste învolburate de nori fumurii, luminînd pomii cu frunzele ude, caii aburiți de nădușală, drumul ce părea nesfîrșit. Brusc, la capătul pădurii, scăparăm la vale ; trăsura se lăsa într-o parte, frecîndu-se de șine, trecurăm hurducați o podișcă de lemn ce juca sub roate și intrarăm în Ciofrîngeni, sat moldovenesc, împrăștiat pe coastă, cu casele ascunse după grădini, cu ferestre moarte. Caii se opriră de voia lor în lumina săracă ce brăzda bătătura crîșmei. M-am scoborit anevoie, cu încheieturile înțepenite de ședere, și am intrat în han, înfrigurat de umezeală, ursuz ca omul flămînd și obosit, care s-așteaptă să n-aibă ce mînca, nici unde se odihni. Dintr-o privire am îmbrățișat odaia.

Întins pe o laviță lungă, lîngă peretele burdușit și lepros, dormea un om cu gura căscată, cu fața pătată de penumbră. Pe tejghea, lîngă o lampă cu sticla afumată, un borcănaș ascundea pe fund un dram de măslina chircite. Pe sfoară atîrnau cosaci² ruginiți între două șiraguri de covrigi uscați. O femeie cu fața ofilită, cu pieptul descărnaț, lăpta o stîrpitură ce sugea, jucînd diș picîoare, un sîn deșert.

— Bună seara !

— Bună seara, răspunse femeia, fără alt semn de viață.

— Ce-mi dai să mănînc ?

— Eu știu...

— Ouă ai ?

— De unde să am ?

— Da' lapte ?

— N-are vacă, îmi spuse cineva răsărit pe neașteptate la spatele meu.

Supărarea îmi trecuse. Atîta sărăcie mă dezarmase.

— Unde aș putea să mă culc ?

— Pofțiți în odaie.

— Nu, zic eu cutremurîndu-mă, aș vrea să dorm afară...

— Sărut mîna, conașule, mata nu ești din Valea Satului ?

— Ba de acolo !

— Nu ești mata conașul Jorj ?

— Ba eu sînt.

— Va să zică, tot mata ești... Bine te-am cunoscut eu... Am văzut trăsura de la curte, zic : trebuie să fie cineva. Vizitiul l-ați schimbat... M-am luat după mata și-am intrat în crișmă... Mă duceam înspre casă... El o fi ?... Și dacă n-o fi, eu tot o să-l întreb... Tare te-ai mai schimbat, conașule, ai îmbătrînit și mata... amu cîțiva ani erai mai tînăr.

— Da' dumneata cine ești ?

— Eu sînt Vasile de eram la cai cînd trăia boierul cel bătrîn... cunosc și pe duduca și pe frațele matală... Vin' la mine, conașule, c-aici n-ai unde dormi... vin' și ti-i hodini la mine. Am casă curată... ți-oi da și brînză proaspătă, că am oi și lapte, dacă-i vre mata... Dă pe lîngă gard, să nu te umpli...

Îi călcam pe urme în întuneric, grăbit să potolesc o foame de lup. Vedeam brînză din strachină și mîncam cu ochii mămăliga ce parcă fumegea pe fund. Nu merserăm mult, și intrarăm în curte pe poarta dată la o parte de unchiș, care o deschise

în lături să între trăsura. Un dulău, potolit repede, se gudură pe lingă mine. O femeie tânără, voinică, se ivi în prag, luminată ca o madonă de para focului din vatră, rise, fugi înăuntru, smulse ceaunul de pe pirostii³ și, sprijinindu-l harnică, fără zgomot, cu degetele picioarelor, începu să mestece mămăliga, străjuită de copiii ce așteptau, în cămășuici, cu ochi mari deschiși, ospățul. După ce tipări mămăliga cu o lingură muiată în apă caldă, o mai păli nițel pe foc, ca să se strângă și, cumpănind ceaunul cu îndemînare, o răsturnă pe fund, rotundă și galbenă ca o lună plină. Moșneagul, după stăruința mea, prinse a mînca și el, încîntat că-i urmăream cu ochii gospodăria. În adevăr, priveam cu mulțumire vraful de scoarțe, păturite cu îngrijire pe lada înflorită, hainele de zile mari înșirate pe culme, străchinile de pe polițe, portretele viu colorate ale țarilor și candela ce ardea la icoanele împodobite cu ștergar cusut în rîuri și mănunchiuri de busuioc. Nu mă mai săturam de lapte rece cu mămăliguță caldă, după ce isprăvisem o strachină de caș frămîntat, îndulcit c-un praf de sare.

Apoi am dormit împărătește în odaia cea mare de musafiri, pe un strat de lăicere moi, acoperite cu un cearceaf de in în două ițe, amețit de un miros pătrunzător de sulcină și de gutui ce se coceau pe îndelete. Cînd m-am trezit a doua zi, soarele răsărise de mult. Nevasta, nora moșneagului, mi-aduse, îndată ce mă văzu, o cană de lapte fierbinte, cu o bucată de pîine frămîntată, ce mirosea a vară. Trăsura, cu caii sătuli, cu scuturătură de fîn în coame, era la poartă. Unchiașul, cu capul gol, curat la față, cu plete argintii, cucernice, mulgea oile, care se grămădeau peste el, nerăbdătoare.

— Ține, moș Vasile, zic eu, mulțumindu-i, privind cu satisfacție o pereche de boi răsăriți ce rumegau liniștit, înveliți de pe acum de toamnă.

— Baiu...

— Ia, moșule !

— Vai de mine, conașule, ai crede una ca asta ?

— Ia, să bei un rachiu de la mine.

— Rachiu ? !... Ucigă-l toaca !... D-apoi eu n-am băut rachiu de nu ți u minte...

— Nici vin ?

— Ba vin mai beau așa, cîteodată, sărbătorile, da' rar...

— Atunci rămii sănătos, și punînd cu de-a sila cîte un franc în mîinile copiilor, care se învîrteau pe lîngă cai, „pentru turtă dulce“, le-am zis și lă-sîndu-i rîzînd în urma mea, am plecat.

Aerul era curat. Miriștea argintată de rouă răs-pîndea mirosuri de semințe și ierburi coapte. La marginea drumului, perechi de ciocîrlani fugeau mărunt, ca pe roțițe. Soarele mă încălzea dulce, ridicîndu-se din ce în ce mai strălucitor. Mă sim-țeam fericit, cu inima ușoară, dispus la vorbă.

— Ai văzut gospodărie, Costachi ?

— Am văzut, conașule... Vin aici, Surule, un'te duci ?... făcu Costachi, care pe drum vorbea bucuros cu caii.

— Ei, ce zici ?

— Ce să zic ?

— De ce nu-s toți oamenii așa ?

— Dă, conașule...

— Pentru că beau... ia să nu beau... Vezi, moș Vasile dacă n-a băut ?...

— Așa-i, conașule, da' iacă, o samă nu beau, și-s tot săraci, dacă nu-i de la Dumnezeu... Ho, nebunule !...

— Atunci îs leneși ?

— După cum îi și omul. Apoi adăugă după un timp : Nu-s, conașule, că mămăliga nu vine de-a gata și au oamenii ghite și copchii...

— Crîșma, măă !... Orice ați spune voi, rachiul vă omoară. Moș Vasile, cînd îl știam eu, n-avea cine știe ce...

— Da' de unde, nica toată, zece prăjini.

— ...Și vezi unde a ajuns dacă n-a băut ?... Trebuie să fie frunțașul satului !

— Ba-i și primar.

— Ce spui ?... Bravo lui ! De cînd ?

— Cum a ieșit de la gros...

- Vasile ?
- El, conașule.
- Da' ce-a făcut ?
- A furat.
- Vasile, mă ?
- Poi.
- Ei cum ?...

— Era paznic de noapte la fabrica de spirt... la grecu, care avea și moară la Domnești, dacă-l mai ții mata minte... de s-o însurat ș-o luat pe fata lui conu Manolachi de la Albești... ista, cum îi zice, că i-am uitat numele...

— Macri.

— Așa, așa. Iaca, mata l-ai ținut minte mai bine decît mine. Ș-avea un contabil șchiop d-un chicior, tot grec...

— Ei ?...

— Moș Vasile a băgat se vede samă că grecul încuia lada de fier și băga cheia — tot cu gîndul să n-o piardă — în saltarul mesei din cîntălerie. Și într-o noapte o descuiet ghinișor, o luat toate paralele ș-o pus cheia la loc.

— Și cum l-a prins ?...

— Nu-l prindea ; da' avea un drac de cățelușă care se ținea de el un' se ducea, și dimineața au găsit-o încuiată în cîntălerie. L-a dat de gol, bat-o ghina ei s-o bată, numai atîtica era...

— Și a mărturisit ?

— N-a avut încotro.

— Atunci i-a luat banii ?

— I-a luat, da' nu i-o luat pe toți. Cinci mii de lei o scăpat, că-i avea ascunși în altă parte... Cit l-o mai bătut jandarii, și degeaba !... O zis că i-o cherdut pe drum, și pace... Și n-au avut ce să-i facă... Amu, cînd vine subprefectul, la el trage... Hi, murgule !... Cînd vrea Dumnezeu...

ÎNTRE DOUĂ SURPRIZE

- Sică !... Tănase !... Tănăsică !...
— ...
— Scoal' !
— Tt, tt, tt...
— Scoal', n-auzi ?
— Ce vrei, frate ?
— Scoal', că ne-a furat curcanii !
— Ce să mă mai scol dacă i-a furat ?
— Să te duci să reclami la poliție.
— Cît îi ceasu ?
— Șapte.
— Nu găsești pe nimeni.
— Du-te, omule, cît e proaspăt, poate îi prinde.
— Parcă altă treabă n-au. Trebuia să-i încuiați.
— I-am încuiat.
— Nu i-ați încuiat !
— Ba i-am încuiat !
— Atunci cum i-a furat ?
— Au scos o blană care nu era tocmai bine prinsă.
— Foarte bine au făcut... De cînd v-am spus eu să bateți blana aia ?
— Dar tu de ce n-ai bătut-o ?
— Eu s-o bat ? Nu-i treaba mea. Eu am biroul meu, nu stau să păzesc blanele.
— Dacă te-ai duce în grabă, poate i-ar găsi, că n-a avut nimeni curcani în strada asta decît noi, unul alb, unul pestrîț...

— Nu mă duc, să vă învățați minte... Vă spune omul, și degeaba.

— Hai, te rog, dacă mă iubești ! Când ai ști cât îmi pare de rău ! Nu mai puteam de ei ! Toată ziua făceau : *augluri, augluri, augluri*. Numai boabele cât ne-au costat ! Când mă gîndesc, îmi vine nebunie...

— De ce n-ai bătut blana ?

— Îi iubeam ca pe niște copii, hi, hi, hi !

— Trebuia s-o bați cînd ți-am spus.

— Acuma ce o să mîncăm noi de Paști ?... hi, hi, hi !

— Cum era să-ți mîncîci copiii ?

— Nu rîde, că sînt destul de amărită. Du-te, te rog... dacă ții la mine.

— Las', că m-oi duce...

— Vreau chiar acum.

— Fă-mi un ceai.

— Nu, cînd te-i întoarce... unul alb, unul pestriț și doi negri... Patru curcani. Ai să ții minte ?

— Da', frate, unde mi-i cămașa ?... Nu-mi găsesc cămașa...

— Să-ți dau una curată... Nu i-am cumpărat noi, ni i-a trimis mama, că poate te-ntreabă. Și vezi, vorbește cu comisarul, să-i bată pînă i-or găsi dracii, fire-ar ai naibii de pungăși ! Vin' să-ți fac cravata. Ah, de i-ar prinde ! Doamne, dă Doamne să-i prindă !

Nu i-a prins.

Într-una din zile, pe cînd domnul Sică se întorcea de la birou, la răs_pîntie la „Zece mese”, doi hîngheri, doi țigani fuduli, cu pantalonii ruți la spate, se luptau c-un cîine mare, prins în laț, coșcogeamite cîine, o corcitură de danez, un monstru cu cap enorm, cu coadă lungă, slab, prăpădit, care se proptea în labe, cu ochii bulbucați, și nu se lăsa tîrît de loc către cutia fatală, în care, contrar infernului lui Dante, cîinii care intră ies, însă numai sub formă de mănuși.

— Stați ! Dați-i drumul !

- La ce să-i dăm drumul ?
- D-ai-a l-am prins, ca să-i dăm drumul ?
- E ciinele meu.
- Nu se poate.
- Cum nu se poate ?... E ciinele meu.
- Noi așa avem ordin.
- Da-i ciinele meu, domnule...
- De ce n-are zgardă ?...
- De ce nu l-ai legat dacă-i al dumitale ?
- Să vă spun drept, le șopti Sică la ureche, nu-i al meu... da' vă dau un pol... Nu fiți proști... Vreau să fac nevestei o surpriză..
- Adică *sovenir*, înțelegem noi.
- Dă-i-l, măi... Să trăiască boierul !... Uite, domle, și ciinii au noroc !...
- Ce, tu acu știi asta ?... Ciinii au mai mult noroc decât oamenii. Ia-l, da' să nu-l lași slobod, că șade rău.
- Nu de alta, da' mușcă lumea... De-l mai prindem o dată...
- ...Mai luați un pol...
- Să fii sănătos... Las'... Ia-l !
- Dați-i drumu-n curte.
- Unde, boierule ?
- Ici, zece pași, la o palmă de loc.

Era călduț. Lui Sică, știau toți vecinii, îi plăcea grozav să mănince afară, la cămașă, cu bateria lingă el. Didina, femeie tină, cu șorț lucrat în găurele și panglicuțe, de curînd măritată, se gîndi să-i facă o surpriză și-și aștepta bărbatul cetînd *Dimineața*, sub caisul înflorit care picura flori roz-albe în părul ei oxigenat și pe masa frumos așezată cu cocoșei de șervețele ce-și făceau față, despărțiți prin două farfurii, una cu piftie de purcel și alta cu friptură rece rămasă din ajun, căci deși era în postul mare, Sică, o mărturisea singur, nu postea niciodată : „E prostie“.

— Aici dați-i drumul.

— Vai, cît m-am speriat ! Ce mare e !

— Ți place ? Să mai poftescă să ne fure pa-sările.

— E al nostru ?

— Acu l-am cumpărat.

— Cît ai dat ?

— Un pol.

— Ieftin. Ce bine îmi pare ! Drept în cap o să le sară. Cum îl cheamă ?

Sică n-avu timp să-și boteze gardianul.

— Marș ! Marș d-acolo ! răcni el disperat, repe-zindu-se cu bastonul.

Dulăul, care sărise deocamdată pe masă, rînji însă atît de expresiv, că, prins de panică, bărbatul se retrase prudent lîngă nevastă-sa, și amîndoi asistară, privind muți de indignare, cum dispărea dejunul, friptura, franzela, piftia, înghițite pe ne-mestecate, ascultînd îngroziți zgomotul sinistru de oase sfărîmate în fălci puternice de leu ce ar mînca o cămilă în pustiu.

După ce se mai învîrți pe masă mirosind toate, culegînd fărîmiturile, răsturnînd cocoșei, cîinele se coborî liniștit, inspectă curtea cu îngrijire, se întoarse la locul ospățului și, încredințat că nu mai are de lucru, ridică piciorul, stropi caisul cu dispreț și, cu pași de șampion, dintr-o săritură pe care ar fi invidiat-o un hunter¹ irlandez, sări peste gard în stradă și se duse în lume.

— Dacă ești proastă !

— Poftim ! Da' ce stric eu ?

— Tu strici. La ce-ai pus masa în curte ?

NUVELE

PISĂLOGUL

— Știi că mâine avem pe țața Tinca la dejun, zise nevesti-si Gică Ionescu, șef principal la cadastru.

— Vai de mine ! Ce ne facem ? ! Nu mai am un ban.

— Ce-ai făcut mia de lei ?

— S-a dus, fă socoteala : carne, pâine, zarzavat...

— În două zile o mie de lei ? !

— Dacă vrei să mă crezi.

— Te cred, dragă ; da' oricît, o mie de lei in două zile...

— Trei, nu două.

— Chiar trei.

— O sută nu ți-am dat ție ?

— Mai rămîn nouă.

— Zece lei am cumpărat cărbuni, patru sute am dat croitoresei.

— Cit ?

— Nu puteam s-o amîn... E foarte cumsecade, de cite ori o chem, vine numaidecît.

— Și sînt în concediu...

— Cine te-a pus s-o inviți ?... Îmi reproșezi mie, uite unde se duc banii !

— În cîte avem azi ?

— În douăzeci și șapte.

— Mă duc la birou să cer un avans. Dă-mi un pol de tramvai.

— N-am.

— Serios ?

- Fă socoteala.
- Ei, fir-ar a dracului de viață !
- Du-te, Gicule, te rog, cît poți de repede. E aproape douăsprezece, mîine e sîrbătoare... La unu nu mai găsești pe nimeni... Trebuie să-i fac o prăjitură. Știi ce mofturoasă-i țața Tinca.
- Mă duc, da' las-o și tu mai ușor.
- Mai mare economie ca asta...

— Pst... Sabalaerusum¹, boierule ! ii strigă cineva lui Ionescu, care aștepta grăbit să taie Calea Victoriei, prins într-o încîlcitură de vehicule diferite.

- Bonjour, Gogule.
- Ce bonjur, du-te dracului !... Ce-ți face nevasta ?

- Bine. Iartă-mă, abia am timp s-ajung la birou.
- Ei, ho, stai ! Cade omul din pod, și tot răsufală. Ce mai e nou ?

- Vechituri.
- Tot la cadastru ești ?
- Tot.
- Ce faci acolo ?
- Șef principal.
- Bravo ție ! Frate-tău pe unde e ?
- La Caracal. Zău, iartă-mă.
- Ce-nvîrtește ?
- Are o afacere.
- Bravo lui ! Ai copii ?
- N-am.
- Ferice de tine !
- Scuză-mă, Gogule...
- Un minut, să-ți spun una nostimă.
- Dragă, e tîrziu... Trebuie neapărat...
- Stai să vezi. Duminică am fost cu Nae la „Ileana“.
- Care Nae ?
- Nu-l știi pe Nae ?
- ...

— Nae, de...

— ...

— Cîrnu, de la Comunicații.

— Da, da... ei ?

— Ne-am așezat la o masă și am comandat niște ciuperci. Îți plac ciupercile ?

— Îmi plac, da', te rog, lasă-mă... Dacă ai ști cit sînt de grăbit...

— Ci stai, mă, du-te dracului ! După ce ne vedem așa de rar... Ce spuneam ? Așa, de ciuperci, eu le ador, și la „Ileana” le prepară admirabil : cu piper, cu untdelemn și nițică lămîie, sînt delicioase ! Nae barim le topește... „Noaimal”², zic eu, după ce am scoborit o porție în tranșee. „Revenirăm”, zise el. Și *noaimal*, și *revenirăm*, cîte patru porții fiecare. Am uscat și trei baterii... A plătit Cîrnu de s-a spetit...

— Bravo ! Văd că vă distrați. La revedere !

— Stai să vezi ! După masă am plecat în turneu de propagandă : am stat cu Muchi la „Femina”, cu Tanți la „Moulin Rouge”, și înspre ziuă, cu Tanți și cu Muchi, care a venit după noi la „Moulin Rouge”, o făcurăm lată la „Mitică Dona”. Cînd se pornește Cîrnu !... Bună fată Tanți, da' păcat de ea, nu face de chef. Unguroaica, ce să spun, mi-a plăcut, e dată dracului... bea, ceva de speriat... l-a mușcat pe Nae de obraz, mă... vînat l-a făcut... da' i-a tras și ăla o palmă ! Cîrnu nu știe multe și are mîna grea al dracului.

— Bine de voi, la revedere !

— Ce bine, măi ?... Ei nu, mă supăr, pe onoa-re mea...

— Șezi, că îmi rupi haina, nebunule !

— Stai, așteaptă să isprăvesc.

— Spune, dar repede, parol că trebuie să plec.

— N-am închis ochii toată noaptea... Uite așa m-am învîrtit, uite așa : cînd pe o coastă, cînd cu fața în sus.

- Te-ai intoxicat, salutare !
- Bre, ce om !
- Nu pot, mă, n-auzi că sînt grăbit ? La unu se-nchide...
- Bravo ! nu te mai duce...
- Trebuie, mă, nu te-nțelegi ?...
- Imposibil, dă un șpriț ! Cine scapă trenul, plătește amendă. Așa am hotărît noi... să-ntrebi pe Nae.
- Ce tren ?
- E unu, prostule, tu nu vezi ?

CONFERENCIA

O epidemie de cursuri, de școli, de conferinți, de jocuri de război, în cameră și pe teren, bîntuie oștirea. Războiul a scos la iveală o pleiadă de savanți nebănuți, care fac ravagii în rîndurile ofițerilor aduși la fața locului, cu stăruinți și cu apel nominal, să asculte noile metode.

Grupați pe grade și arme, în sala superbă a Cercului Militar, în care abia pătrunde murmurul surd al vieții dinafară, camarazii, plictisiți, descurajați, vorbesc între ei fără interes, cu priviri îngrijorate de oameni constipați, invitați la masă mare.

Ca și la teatru, apariția conferențiarului e semnalată publicului prin cele trei lovituri clasice: eclipsarea ofițerilor *care n-au nevoie*, gruparea ariștiștilor la picioarele catedrei și așezarea „periuțelor” la pîndă, în dreptul cuierului.

Încetul cu încetul, această lume aparte se liniștește, zgomotul slăbește, ondulara capetelor se pierde ca valurile unei mări ce se retrage, și conferențiarul apare, „ras, tuns și frezat”, cu suris de comandă, și, defilînd, fără să clipească, în bătaia ochilor care îl urmăresc, înaintează spre catedră, ca chirurgul familiarizat cu masa de operație, tîrînd elegant picioarele, ca la cadrul.

Într-o atmosferă greoaie de oameni ce se pregătesc să doarmă, cu gesturi de operator pe cadavre, călăul înșira, țintuindu-le în pereți, instrumentele sale de tortură: o serie de planșe cu desene microscopice. Apoi, șiret ca un prelat, înaintează

smerit și, cu mâinile împreunate, aruncă formula sacramentală :

Domnule gheeneral,

Iubiți camarazi !

După o pauză calculată cu meșteșug, printr-o mișcare scurtă de frontavoi iscusit, se răsucește pe călcie și răstoarnă în capul generalului, care nu clintește, urna cu miresme :

Vă mulțumesc dumneavoastră, care sînteți printre noi făclia de la care luăm cu toții lumina, pentru distinsa onoare ce mi-ați făcut dîndu-mi prilejul să dezvolt azi, înaintea domniilor-voastre, *istoricul, descoperirea și întrebuițarea tancurilor.*

Iubiți camarazi,

În dimineața zilei de 17 mai, anul 1917, un ofițer, un om ca mine și ca dumneavoastră, dar englez, se prezintă în fața lui Joffre, sau papa Joffre, cum îl numesc franțujii, căci franțujii, domnilor, au cîte o poreclă pentru fiecare om mare din țara lor... se prezintă, zic, mareșalului Joffre, în ziua de 17 mai 1917 — și vă rog să țineți minte această dată, pe care v-o notez în colțul tablei, căci a jucat un rol hotărîtor în istoria omenirii — și-i supune spre aprobare niște planuri. Ofițerul se numea Bestier, pe englezește, se citește Baister, în felul acesta (se apropie degajat de tablă și scrie vizibil ru creta albastră :))

Bestier = Baister

Acest ofițer, astăzi general englez, își pusese întrebarea : „Mă, ce ar fi dacă aș inventa eu o mașină puternică, uriașă, care să răstoarne munții, tranșee, rețele, întocmai cum plugul răstoarnă brazdele ?!”

Dumneavoastră nu cunoașteți englezii... Eu, domnilor, tatăl meu a fost bogat și mi-a dat mîna să am o englezoaică care să mă învețe, așa că sînt în măsură să cunosc perfect pe engleji.. Englezul,

domnilor, sînt oameni încăpățînați. La dînșii nu merge... „To be, or not to be”¹, sau, pe rominește : „Zic și făcut”. Și, în adevăr, cum vă spusei *adineaori*, în ziua de 17 mai prezintă lui Joffre planurile acestei mașini uriașe, pe care o botezase „tank”, care derivă, cred, de la cuvîntul nemțesc „dank”, pe englezește se citește „denk”, sau cu alte cuvinte (se apropie degajat de tablă și scrie vizibil cu cretă roșie :)

Dank = Denk

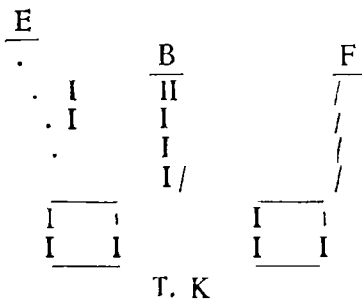
care înseamnă mulțumire, adică : „Slavă ție, Doamne, că m-ai învrednicit să descopăr această invențiune !”

Francezii, domnilor, sînt însă foarte șoviniști. Ultima statistică, și cea mai recentă, a stabilit astăzi că abia unu la sută dintre ei vorbesc englezește și că nici unul — notați bine, nici unul — nu vorbește, sau mai bine zis nu vorbea nemțește [...] Mareșalul concediază pe inventator, dar englezul, domnilor, nu se descurajează și prezintă planurile sale americanilor. Dumneavoastră nu cunoașteți americanii — sînt tot un fel de engleji și ei. Prezintă, zic, în ziua de 18 august, mi se pare, dacă nu mă înșel. („errare humanum est”²), planurile sale americanilor, care îl trimit la Hyde-Park, un fel de Cișmigiu al nostru, care se scrie Hyde-Park și se citește Hed-Park (se apropie degajat de tablă și scrie cu cretă albă :)

Hyde-Park = Hed-Park

sau, mai pe scurt, l-au trimes la plimbare, cum zicem noi, invidioși că n-au descoperit ei această invenție. După studii lungi, după cercetări îndelungate, după experiențe numeroase, obositoare și costisitoare, englezii, într-o bună dimineață, aruncară pe piață o flotă de opt mii de tancuri, care în bătălia de la Cambrai... știți cum s-a petrecut bătălia de la Cambrai... englezii erau ici, francezii

dincoace, belgienii la mijloc, și tancurile în față (schițează la repezeală :)

Dar n-au avut noroc, căci toate tancurile lor au fost distruse de nemți, sau mai bine zis de germani, care au adus toate tunurile sale în linia întâia, de unde a izvorât un nou principiu de luptă modernă, anume că : artileria nu este obligată să stea totdeauna la coadă, după cum de altfel ați putut ceti și dumneavoastră în admirabila carte a domnului ghegeneral, pe care fiecare dintre dumneavoastră trebuie să-l aibă în biblioteca sa... Ajuns aci, să-mi dați voie, iubiți camarazi, să fac o mică digresiune. În secolul al șaptelea înainte... ba nu, pardon, după Hristos, chinezii, domnilor...

Dar n-apucă să spuie ce se întâmplase cu chinezii înainte sau după Hristos, și pe ușa deschisă cu timiditate, intră, tiptil, sfios, ghegeneralul inspector, producînd o mare digresiune prin blîndețea cu care teroriza ofițerii. Cei de lingă cuier se prefăcură în statui de sare, somnoroșii, înviorați ca de un suflu rece, nu fură niciodată mai deștepți, iar cei din locurile rezervate îl fotografiau, vertiginos, urmărindu-i mișcările ca pentru „Cinema-Pathé”. Zeci de scaune se ridicară în aer ca niște scuturi.

— Mersi, mersi, nu vă deranjați... La conferințe, ca și la teatru, cine vine prea tîrziu rămîne la ușa, prin urmare ședeți și iertați-mă că v-am întrerupt... despre ce se vorbea ?

— Despre tancuri... răspunse, kaki la față, conferențiarul.

— Interesant... foarte interesant, urmează, te rog.

— Domnule ghegeneral, am terminat cu istoricul tancurilor și urmează că în ședința viitoare...

— Va să zică am sosit... zise blînd generalul, accentuînd cacofonia, ca carabinierii lui Offenbach³, cinci minute după crimă. (Rîsete largi.)

— Nu vreau să merg prea repede, dar dacă doriți să fac un rezumat despre ce s-a vorbit...

— Nu învie morții, e în zadar, colonele! (Suri-uri pale, în fund, rîsete largi la locurile rezervate, lîngă cuier, cascade. Conferențiarul se evaporază.)

— De ce n-ați terminat ieri ?

— Vorbeam mai mult... cred că mă cunoașteți, dar el e contra tancurilor. De cînd era să-l calce, nu le poate suferi.

RECOMANDAȚIUNI

Cocoana — 48 ani

Servitoarea — țigăncușă oacheșă, durdulie, 17 ani

În bucătărie

- Cum te cheamă ?
- Olimpia.
- O să te strig Anica... Cine te-a botezat trebuie să fi fost nebun. Ei, ce zici, rămii ?
- Rămîn.
- Vezi să nu stai toată ziua la poartă.
- N-am ce căta la poartă.
- Las', că vă cunosc eu. Vă curg ochii după motani.
- Eu nici nu știu ce-s aceia motani.
- Și să nu te mai încreșți, ori ești vreo ticăloasă ? De unde ați luat, mă rog, obiceiul de vă încreșiți ca cucoanele ?
- Așa mi-i părul, ducă. Să vezi mata, cînd m-oi spăla pe cap, se încîlcește de parcă e nebun.
- În casă să umbli desculță, n-ai nevoie să faci lux.
- Mai ghini, că nu mai dau parale pe ciuboșele.
- Leafa o țin la mine, să ai cînd te-oi mărita și tu.
- Cum vrei mata.
- Da' să nu strici nimic, că orice spargi, îți pun la socoteală. Să te porți bine, să nu răspunzi, să nu fii obraznică, să fii cuminte, auzi ?
- De cuminte...

- Și să ascuți.
- Ascult.
- Și să nu fii lacomă de mîncare, că șade rușine.
- Păi cum !
- Că e pentru binele tău, să nu zică lumea, cînd ai ieși de la mine, că ai crescut în pădure... Dimineața, vii sus, ridici storul, îmi săruți mîna, și după ce luăm cafeaua și ai mîncat și tu o bucățică de pîine...
- Nu mănînc eu așa de dimineață, nici nu mi-e foame...
- Ei bravo, dacă o fi așa, poate să scot ceva din tine. Dacă-i vrea să mă ascuți ; de unde nu, sănătate... Ce spuneam ? Așa, cureți odaia mea, pe urmă pe a conașului, că dumnealui doarme într-altă odaie și se scoală mai tîrziu, freci salonul, treci în sufragerie, în antreu, scuturi peste tot, faci focurile, și pe urmă te duci la bucătărie, să vezi de mîncare, că nu mai ai nici o treabă, și vii sus numai cînd te chem, da' să vii repede... Ține minte, eu sun o dată, și conașul de două ori... Noaptea mai ales, cum auzi clopotul, să vii numaidecît, așa cum te găsești.
- Asta știu, mi-a spus și conașul...

Negreștii, un târgușor cuminte din cuprinsul județului Vaslui, se întinde, împărțindu-și prăvăliile frățeste, de o parte și de alta a drumului. La populația pașnică, alcătuită din câțiva meseriași ce duc viața monotonă de călugări, s-a adăugat în timpul războiului un centru de instrucție cu militari, ce umpleau ulița de lume și de zgomot. Ofițerii, printre care un căpitan francez, care nu știa o boabă românește, trăiau plictisiți, prelungind masa de la popotă cu farse, glume și povestiri repetate, pe care se chinuiau să le explice ofițerului francez, însărcinat cu predarea noilor metode, punând la contribuție cunoștințe aproximative din limba oaspelui lor.

Astă-seară era veselie mare. Un camarad venind de la Iași picase o dată cu supa și povestea entuziasmat și pe lung peripețiile revistei *A fost odată*. Ofițerii, cu ochii aprinși, ascultau lacomi și râdeau să moară. Nemaiputând răbda o veselie care nu-l interesa, francezul ceru explicațiuni :

— „Allons, pourquoi riez-vous, expliquez-moi ça...”¹

— Aș, imposibil ! *Difficile an français...*²

— „Allez toujours... Je comprendrai bien quelque chose...”³

— *Jassy... se apucă să tălmăcească unul care vorbea franțuzește în casă, cu soacră-sa, numai cînd erau de față servitorii, on joue théâtre, revist a été otrefoa. Rusia représenté par on urs, Anglia on lion, Italie on sacheur. Compren-vous ?*⁴

- „Ce sont les alliés, parfaitement !” ⁵
- Aaşa !... Nu-i prost franţuzul ! *Et France, continuă încurajat tălmăciul, năduşit, ajutându-se cu mâinile, on femme an constum nasional fransez, avec un coq sur la tête, joué par on artiste roumain qu'on s'appelle...* ⁶
- „A, oui, Marianne...” ⁷
- *Non, mon commandant, on s'appelle Cinsky...* ⁸
- „Bon, mais c'est Marianne...” ⁹
- *Chez nous on s'appelle Cinsky...* ¹⁰
- „Oui, mais c'est notre Marianne...” ¹¹
- *Non, c'est roumain, on s'appelle Marioara...* ¹²
- „Je sais, je comprends, nom de Dieu, mais je vous dis que c'est Marianne...” ¹³
- Mă, da' tîmpit e ăsta !
- Ia lasă-mă să explic eu ! *Mon commandant, regarde à moi... Elle, on s'appelle Cin-sky... Marioara Cinsky... pas polonez, pas fransèz... roumain, artiste roumain.* ¹⁴
- „Mais oui, c'est entendu, c'est Marianne !” ¹⁵
- Continuă, mă, dă-l dracului !
- „Pourquoi dracului, ce n'est pas gentil...” ¹⁶
- Uite, mă, c-a înţeles, săracul !...
- „C'est vous... qui êtes idiots, puisque je vous dis que c'est Marianne...” ¹⁷
- Mă tîmpitule, am fost acolo ! *Moi là-bas* ¹⁸ (strigînd :) Cin-sky !...
- „Oui !” (Răcnind şi el :) „Marianne c'est la République !” ¹⁹
- Dă-l în moaşe-sa, nu vezi ce încăpăţînat e ?...
- *Mon commandant, à votre santé ! Vive la France !* ²⁰
- „Je veux bien moi, vive la Roumanie ! A la vôtre, tas d'idiots !” ²¹
- (Indulgent :) *Mon commandant, parol d'honneur, on s'appelle Marioara... Quell interesse j'ai !...* ²²

Stăteam în Cișmigiu pe o bancă cu șezătoare dublă, gol de gânduri, în adorațiune dinaintea unui parter de flori minunate.

Doi domni, în haine oribile, militari la pensie, judecînd după rozeta multicoloră ce le orna butoniera, se așezară în spatele meu. Unul din ei, superiorul de altădată probabil, vorbea aprins, contrastul mereu de celălalt, care încerca să răscumpere treizeci de ani de obediență. Discutau nervoși, cu gesturi rețezate, fumînd cu patimă țigări de mînă, înfipte în țigaretete, gemene, de cireș.

Nu înțelegeau rostul unui curcubeu apărut, e drept, înaintea ploii, răsturnînd astfel credinți legendare: unul prevedea război, celălalt numai holeră. Dar războiul și holera se înfrățesc; amintiri comune, stîrnite de pronosticuri contrarii, îi apropiară repede, ca pe niște amanți proaspeți, și vorbiră de altele.

— Ai văzut mă? a dracului muiere!

— Unde?

— În America, n-ai citit? Era în gazete.

— Ce spunea?

— Cică una frumoasă și tînără, bat-o potca, ieșea în stradă, și în loc să-ți pună revolverul sub nas, te înfiora rîzînd și dinți de lupoaică, cerîndu-ți portofelul, și dacă nu i-l dai, striga s-audă toată lumea că i-ai făcut propuneri rușinoase. Știi că în privința asta americanii nu glumesc, te linșează numaidecît.

- Adică cum ?
- Faci cu ochiul unei fete, ți-l scoate, ce mai la deal, la vale, dacă aia țipă și nu vrea.
- Zău, mă ?
- Pe cinstea mea ! Tragi o palmă, îți taie mâna. Nu merge ca la noi. Ei, presupunem că erai la Neviork sau în America și se-ntîmpla una ca asta, pe unde scoteai cămașa ?
- N-am ce căuta acolo, mi s-a-ntîmplat demult, aci, la noi în România.
- Vrei să mă treci la aviație ?
- Să fie al dracului cin' te minte !
- Adevărat ?
- Îmi pare rău...
- Unde ?
- Nu pot spune unde, dar am pățit-o.
- Când, cum, spune-mi și mie ?!
- O, demult, abia ieșisem sublocotenent. Făceam colonelului vizita de rigoare. Încremenisem în picioare, în tunică și epoleți, în mijlocul salonului. Nu îndrăzneam să mă mișc. Din cealaltă odaie ajungeau pînă la mine voci ce se certau, din care una, ascuțită, de femeie. Apoi, ușa de la antreu se deschise, și colonelul ieși în stradă. Privind pe fereastră cum se depărta, roș la față, cu capul plecat, două brațe albe, parfumate, moi, mă cuprinseseră de gît pe la spate, și cînd m-am întors, speriat, eram blocat între două mameloane purtate numai de huriile¹ făgăduite de Mahomed credincioșilor. „*Ia-mă, sînt a ta, fă ce vrei din mine !*”
- Pe onoarea ta ?
- Afurisit cin' te minte !
- Dă-i înainte !
- „*Cuconiță, sărut mâna, dați-mi voie...*”
- Era frumoasă barem ?
- Ce frumoasă, mă ? Aveam douăzeci și unu de ani, da' nu era urîță : o armeană abia argintată, zdravănă, măslinie, cu nasul mare, cu o mustăcioară mică ca pana corbului. Astea toate, și buzele roșii-aprinse, înțelegi, le-am văzut pe urmă, că atunci tremuram cum tremură frunza plopului.

— Ei, zi-i !

— „Madam, doamnă, vă rog, gândiți-vă la viitorul meu, cu cea mai mare bunăvoință...” Aș, ce s-audă ?! Mă strânse-n brațe, vînată la față, și să n-ajung ziua de mîine, se lăsă cu mine pe canapeaua învelită cu scoarțe, și să vezi, domnule, al dracului, cum în asemenea momente ți se întipăresc în minte amănunte care nu au nici o legătură cu acțiunea principală : un fluture mare, presărat cu scortîșoară ca o colivă, se desprinsese nu știu de unde, și, filfiind fără zgomot, se așeză pe perdea, lăsînd un pic de pulbere în urma lui.

— Taaaci ! Și pe urmă ?

— Am vrut să mă smuncesc, să fug, dar nu mi-a dat răgaz : „Ori mă iei, și ești aghiotantul regimentului, ori strig să vie lumea, și cînd o afla colonelul...”

— Și tu ?

— Eu, dacă aș fi fost singur... dar m-am gîndit la cei de acasă... M-a făcut, pot să zic, aghiotant cu mîna ei...

— Și pe urmă ?

— M-am deprins, trăiam admirabil. Mă trimitea colonelul singur cînd se întîmpla cîte o zi să nu mă duc.

— Păcătos !

— Îi știa de frică, știi cum ?

— Armencele sînt date dracului !

— Mie mi-o spui ? !

— Degeaba se laudă americanii...

Era a doua zi de Sfintul Ion. O dimineată pală împrăstia zorile sărace peste paturile acoperite cu cearceafuri plumburii, întinse tobă. În camera dreptunghiulară domnea o simetrie calculată la milimetru. Linii de tablouri bătute la sfoară, dungi de paturi ce se înfrăteau, lămpi atârinate ce se confundau în spațiu, iar pe jos, florile mozaicului frecate cu gaz izbeau ochiul de la intrare. Peste tot pluteau nori ușori, străvezii, de fum de rășină, printre care se zăreau rînduri de capete goale și candela aprinsă în fața icoanei sfântului Dumitru, pusă pe o pinză de mătase tricoloră.

Viscolise trei zile. Zăpada astupa ferestrele. În mijlocul camerei, plutonierul-major făcea apelul recruților ce se înapoiau din permisie, în prezența căpitanului Clondir, a cărui poreclă era invidiată în regiment ca o decorație rară.

— Buzatu !

— Zănt !

— Nătărău Gheorghe !

— Zănt !

— Nătărău Vasile !

— ...

— Unde lăsași pe văr-tu, mă ?

— Trăiți, don căpitan, nu l-am lăsat nicăieri. .

— De ce n-ați venit odată ?

— O hi scăpat trinu.

— Da' tu cum ai venit ?

— Pe jos am venit, că trinu nu umblă.

— Înseamnă-l ! Cojocaru !

— Zănt !... strigă intrînd pe uşă Cojocaru, ge-
ruit, gîtit de capişon şi de emoţie. Punînd jos o
traistă durdulie, furată de plutonier cu ochiul,
răcni, salutînd ca un manechin : Trăiţi, don căpi-
tan, eu, soldatul Cojocaru Toader, n-am venit din
conced fiindcă a întîrziat trinu şi așa... acum... cum
binevoii dumneavoastră.

— Bine, Cojocarule, vorbim noi pe urmă.

— Să hi ştiut, veneam de ieri.

— La ce n-ai venit ?

— Am scăpat trinu.

— La ce l-ai scăpat ?

— Nu-l scăpam, don căpitan, da' n-a venit neam.

— Soldatul bun nu-ntîrzie. Nu merge trenul,
aleargă, răspunde la apel şi moare-n pragul com-
paniei.

— Da, s' trăiţi, don căpitan !

— Însă nu ești tu vinovat.

— Nu sînt, s' trăiţi, don căpitan, că...

— Vorba !... zic nu ești tu vinovat şi nu sînteți
vinovați nici unul. Ştiți de ce ?

— Eu ştiu, s' trăiţi, don căpitan.

— Cîntă !

— Fiindcă a scăpat trinu.

— Fiindcă n-aveți ceas. Aveți ceas ?

— N-avem !

— Ați văzut ? Ei, pentru ca să nu mai întîrziati,
să capăt eu observație de la domnul colonel şi voi
să stați la închisoare şi să nu vă dau drumul de
Paşte acasă, puneți mîna de la mîna să cumpărăm
un ceas. Voi îl alegeți, eu nu m-amestec, să-l pu-
nem în perete, şi la toamnă, cînd vă liberați, îl
tragem la loterie, care l-om cîştiga, norocul lui.
Vreți ?

— Vrem.

— Da' ai de nu ştim carte ?

— M-am gîndit eu, n-ai grijă ! Este la Herşco-
vici, ştie plutonierul... spuneți că v-am trimis eu,
în strada Regală, peste drum de poştă, un ceas cu
o pasăre care îi zice cuc. Cine a văzut cuc ?

- Eu !
- Și eu !
- Toți am văzut !
- Atunci o să-l învățați repede, că pasărea deschide o portiță și cîntă la fiecare ceas : „Cu-cu, cu-cu“. Ați înțeles ?
- Da, s' trăiți !
- Ia să spună Vizitiu, cînd o cînta o dată cu-cu, cît o să fie ceasul ?
- Două, s' trăiți, don căpitan.
- Boule ! Care știe ?
- Unu.
- Așa. Și cînd o cînta de zece ori ?
- Zece.
- De trei ori ?
- Trei.
- A înțeles toată lumea ?
- Da, s' trăiți !
- Ieși un pas înainte care n-ai înțeles.
- N-a ieșit nimeni. Înțeleseseră toți.

După-amiază, o corvoadă de trei oameni deștepți, înotînd prin zăpadă, veneau pe mijlocul străzii, doi purtînd ceasul de capete, unul ținînd în mîină limba, care ieșea dintr-o hîrtie verde, siliți de un caporal care le striga din urmă necăjit, cu capelul pe ceafă:

- Hun, doi, trei, patru ! Ia picioru, n-auzi ?

- Domle căpitan... raportă a doua zi plutonierul, ne-am găsit beleaua.
- Taci, măi, de ce ?
- Nici n-am pomenit așa daravelă ! Vin din celelalte companii, fac murdărie, ș-ai noștri nu mai lucrează nimic. Zgîiesc ochii ca la panoramă, așteaptă să iasă cucul.
- Așa ? Dă-l înapoi, să iei unul de mîină. Să poftească să mă-ntrebe cît e ceasul !

- Ai venit?... Hai la masă.
- Ce masă, n-ai aflat nimic ?
- Ce ?
- Nu v-a spus nimeni ?
- Ce să aflăm, cine să ne spună?... Vorbește, omule, ce stai ca mută ?
- Strânge, încuie tot, ia-ți bijuteriile, îmbracă copiii...
- Vai de mine !... Unde mergem?... Nu s-a potolit ?
- Ce să se potolească, se duce dracului Bucureștii... Au băgat ecrasită în subterane, închipuiește-ți, câteva mii de tone. Închide geamurile.
- Nu, că se sparg.
- Treaba ta. Ia ce-i lua la repezeală și s-o ștergem ! Străchini mai găsim, dar dacă ți-o cădea soba pe nas... ia și lingurițele de argint...
- Conașule, a trimis de la madam Ionescu să întrebe, dumneavoastră ce faceți, stați pe loc sau vă duceți ?
- Spune-i că mergem.
- Unde, domnule Popescu ?
- Ați venit ? Sărut mâna... Ce faci, cavalerie ? Uite și fetița...
- Cu cățel, cu purcel, n-am mai avut răbdare... „Bonjour“, unde ne duci, că la dumneata e toată nădejdea, Costică nu e acasă. „Bonjour“, madam Popescu.
- „Bonjour“, madam Ionescu.

- Mergem la Moși.
- Ce-ți este, ai înnebunit ?
- Hm ! Priviți pe nevastă-mea cît e de deșteaptă !
- Bine, dragă, de Moși ne arde nouă ?
- Mă rog, ce-i omul ?... Animal, nu ?... Bun ! Ce face animalul în fața primejdiei ?... Îi întoarce spatele... Același lucru facem și noi... Ai înțeles acuma ?... Punem Cotrocenii la dosar... Hai ! Gata !
- Ascultă, Anico, să nu cumva să pleci, să lași casa singură...
- Nu se află,coniță.
- Să nu te temi.
- Nu,coniță.
- Ce să se teamă, nu-i nici o primejdie... Altfel v-aș duce eu la Moși ?... Închide poarta și stai în curte, proasto, nu-ți fie frică.
- Nu, conașule.

Cîteva minute mai tîrziu, prin valuri de căldură, două familii complete, cu soldat, doică și copii mai mărișori, din care unul trăgea după el un cățel pe roate, luau cu asalt tramvaiul de la podul Sfințu Elefterie. Domnul Popescu, organizatorul expediției, cumpără bilete, dînd socoteala *pe din două*, făcu jucării copiilor, spuse snoave pentru galerie, devenind din ce în ce mai guraliv, pe măsură ce se depărta de focarul primejdiei.

— Mă întrebau funcționarii, cînd s-a comunicat ordinul de evacuare : „Dumneavoastră ce faceți, domnule director ?...” „Mă duc acasă și fac ce face cîinele.” „Vaai !” făcură toate domnișoarele... „Stați, nu vă rușinați, nu-i ce credeți dumneavoastră.”

- Ești teribil !
- Pe onoarea mea vă spun... Ce face cîinele ?... Se culcă jos... mă culc și eu...
- Ei, de ce ?
- Din pat, cînd o sări ecrasita, mă aruncă jos și mă doare, da' de jos mă aruncă drept în pat, cad pe moale... Ce zici, cocoană ?...

La Moși s-au așezat la circiuma „La trei mături”, din marginea opusă, a dat la toți bere caldă, limonadă la copii și pe urmă nu-și mai afla locul, devenind din ce în ce mai nervos, pe măsură ce se apropia ora trei și un sfert, la care autoritățile fixaseră catastrofa. Privea în zarea prăfuită, cu vinele gîtului întinse, cu ochii țintă, cu auzul încordat, așteptîndu-se să sară de pe scaun dintr-un moment într-altul. Pierzînd orice răbdare, pe la trei și jumătate porni după informațiuni, oprind trecătorii ce i se păreau refugiați.

— Pardon, știu că nu se face... De unde veniți dumneavoastră, dacă nu vă supărați?... Îmi dați voie, Popescu, director...

— Aftalion... Am chiristigerie pe Rahova, poate ați auzit... Mi s-a spart ieri un geam, stătea și în jurnal... N-am vrut să mai risc viața... ducă-se dracului de avere !...

— Cum e pe acolo ?

— Frică, ca și pe la dumneavoastră.

— S-a mai auzit ?

— Parcă trebuie să se audă... Vine și-ți cade în cap !... Ce-ți folosește dacă se aude...

— N-a luat nici o măsură ?

— Văd că primăria, ori poliția, eu știu, a dat o ordonanță, am citit acu, cînd m-am scoborît din tramvai, că sîntem în siguranță... Pentru asta chiar am venit eu la Moși, aici știu și eu că sînt în siguranță... Mi-a părut bine... mă așteaptă nevasta... și Ida, așa o cheamă pe nevastă, poți să-i faci ce vrei, dar să nu aștepte... asta nu suferă ea... Scuză-mă...

Îndreptîndu-se spre masa lui, Popescu a zărit un domn care citea ediții speciale cu titluri grase, ca pentru primadone în turneuri. Oblică, manevrînd cu abilitate, apropiindu-se tiptil ca de patul unui muribund și întrebă surizînd cu admirațiune :

— Sînt de acumă?... Ați găsit ? Bravo !... Îmi dați voie, Popescu, director... Pot să-l iau p-ăsta, nu e politicos, dar în momente de astea... dacă vreți, vi-l plătesc...

- Mă rog, poftiți, luați-l.
- Mersi și vă mulțumesc.

Trecu repede peste ce-a ars, ce n-a ars și ce era să ardă, care erau să moară, și se îmbătă de raportul ministerului, care sfătua publicul să nu se alarmeze, nefiind nici pagubă, nici primejdie. Apoi, liniștit, cu fruntea înrouată, îl citi din nou în întregime, cu voce tare, solid așezat pe scaun, cu comentarii pentru cei dimprejur.

Terminînd, își rectifică cravata și porni majestuos să mulțumească domnului care-i împrumutase ziarele și salută pe altul care-i luase locul. Ușurat ca de o durere luată cu mîna, plecă prin Moși, gălăgios, cu ceata după el, oprindu-se la panorame să vadă ce era zugrăvit afară, viu și natural înăuntru, își încercă puterea, trase bomboane la țintă, învîrti la roata norocului și, zurbagiu ca un copil lăsat în voie, urmărit de societatea sporită cu prietenii întilniți în bîlci, se așezară pe-nserate, încărcăți de nimicurile ciștigate la noroc, la restaurantul „Maiorul Mura”.

— Cincizeci de mititei și două baterii reci !... porunci domnul director.

Încetul cu încetul, cîmpul Moșilor se popula, umplîndu-se de lume împestrițată și de zgomot. Lumini multicolore se aprindeau, se învîrteau, o dată cu călușeii, cu roți de tot felul, sau străluceau, orînd feeric intrări de panorame, ca pe niște porți de rai. Moșii păreau un balamuc imens. Oameni de toată mîna și de toate vîrstele rătăceau cu fesuri de hîrtie roșie, silindu-se să se convingă că petrec, suflînd cu încăpăținare, inconștient, în cocoșei de tablă, învîrtind scîrțîitori ce exasperau nervii, pocnind plesnitori, sporind vacarmul produs de flașnete, de orgi, de clarinete sălbatice, de apeluri, de strigăte, de jocuri și cîntece. Pe la douăsprezece din noapte serbarea era în toi, lăutarii cîntau îndrăcit, vinul și berea curgeau în valuri. Conge-

stionat, lustruit de o digestiune laborioasă, domnul Popescu fuma tăcut după baterii repetate.

— Bine, nene Nae, așa ne fu vorba?... Mai spune ceva, dă-o dracului !...

— Domnilor, să nu ziceți că sînt cîrcotaș, dar mă uit în jurul meu și vă mărturisesc, mă cuprînde jalea. În orice țară, [...] catastrofa de la pirotehnie ar fi fost pentru toată lumea o zi de doliu. Nimeni n-ar fi îndrăznit să serbeze o nenorocire cu lăutari, o catastrofă ireparabilă ca pe o victorie națională.

Și, cu hotărîrea bruscă a omului beat, se ridică în picioare pe scaun și răcni cu voce răgușită, amuțind lăutarii, oprind zborul chelnerilor și paharele clienților :

— Domnilor, uniți-vă cu mine să serbăm două minute de tăcere solemnă în onoarea catastrofei de la Cotroceni !...

— Hai, zdrîng, zdrîng...

Un hohot de rîs imens răspîndi această întrerupere fericită. Mesenii și lăutarii, într-o însuflețire nouă, cîntau în cor, cu furie : „Hai zdrîng, zdrîng și iar zdrîng, zdrîng...”

— Niște dobitoci ! Ce vă spuneam eu... Ehe ! Englezii, domnule, cînd e catastrofă, nu mai trăiesc nici unul... Plata !...

— Mai stai, nene Nae.

— Iertați-mă, nu pot suporta, mă doare inima și, să vă spun drept, mi s-a scîrbit... Nu sîntem popor, orice ar spune ! Plata !

Nimeni nu va contesta influența zodiacă atât de bine controlată de norocul porcului. Susțin însă cu tărie că, pe lângă zodii, norocul omului îl hotărăsc mai ales atributele fizice. Bătrînii spun că ce ți-e scris, în frunte ți-e pus. În mod general socot că ce ți-e scris, ți-e pus, indiferent, în orice parte a pozei. Ești urmărit, stăpînit toată viața de un organ, care te persecută sau te duce, ca să zic așa, de mină pînă la noroc. Urechi depărtate, care te compromit din leagăn ; lungi, care-ți fac rușine ; mici, roze ca niște scoici, care te bagă în boale. Ochi negri, adormiți ca grădinile fermecate ; mari, deschiși la poartă nouă ; verzi, pe care nu-i crede nimeni. Apoi nasuri ! O, cîte varietăți de nasuri ! Nas în formă de cartof, care te clasează printre resemnați ; berbecat, provocător ca un băltag de hatman ; mic, jovial, de călugăr chefliu ; spiritual sau lasă-mă-să-te-las ; obraznic, să iei pe proprietar la palme, sau să te așterni la picioarele proprietăresei. Personal cred însă că nimic nu influențează mai mult ca barba asupra destinului nostru. Se înțelege că nu e vorba de barba rară a omului otrăvit la suflet, de cea roșie a omului viclean sau de barba omului prost, neagră, frizată, geometrică, după care se dau în vint fetele de popă. Aceste bărbi nu pot avea decît o influență meschină, în orice caz relativă. E vorba de barba impozantă,

tufoașă, care izvorăște de sub ochi, pornește impetuos la vale într-o învălmășeală de riuri ¹ cu lumini de argint sau de aramă, ce se pierd spumoase, ondulate, risipindu-se în deșertul burții în fire moi, subțiri, ca niște afluenți în pinza apelor mari.

Locotenentul Dimoftache, medic veterinar de județ, a intrat în război cu pelerina și cu o barbă de patriarh, care l-a protejat toată campania. El n-a cunoscut primejdia, nici oboseala, nici frigul, nici foamea. Dormea pe divanuri, era așezat cu evlavie în capul mesei și a descălicat pentru a se urca în trăsură prefectului, care nu se mai sătura de el. Dimoftache nu credea ochilor, dar se obișnuie repede, convins că i se cuvine. Figura pe lista candidaților la alegerile parțiale și, la o revistă, regele vorbi cu el o secundă mai mult decât cu ceilalți. Soarta făcuse parcă prinsoare să-l alinte ca pe un prinț indian. Era sănătos, afacerile îi mergeau strună și cuvântul său făcea primă. Oricine și-ar fi pierdut mințile. Încrezător în răsplata meritului, el însă tăcea liniștit, plimbându-și privirile peste invidioșii ce urmăreau neputincioși prosperitatea lui, minunându-se cu perfidie, lăsând să se înțeleagă că nu-i a bine atîta noroc pe capul unui singur om. Dar norocul își vedea de treabă. Dimoftache se însură la cincizeci de ani cu o fată săracă, dar de familie, care vorbea franțuzește și cînta la pian; iar ministrul Abisiniei, abia recunoscut în capitala Moldovei, îi dete ca dar de nuntă, și pentru că îi îngrijise un cal negru, cravata ordinului „Rinocerul alb”, pe care Dimoftache o primi cu o bucurie de copil. Sînt — spun legendele — daruri păgîne pe care le atingi și mori. Dimoftache n-a murit imediat; avu însă o inspirație nefericită: pus s-aleagă între barbă și plăcerea de a spînzura la gît „Rinocerul”, sacrifică, cum era de așteptat, dragostea veche — barba — care-i ascundea decorația.

Privind figura străină ce se-nălța în oglindă pe vinele unui gît scofilcit, Dimoftache nu păru de loc încântat de jertfa ce făcuse. Fiorul ireparabilului îl simțise, de altfel, tot mai puternic pe măsură ce foarfecile bărbierului înaintau mai adînc în barba lui virgină.

— E bine ? întrebă meșterul, privindu-și opera cu admirație.

— Mai lungă nițel, răspunse Dimoftache, cuprins de panică.

— S-a dus !

— Rade-o, domnule, hotări nenorocitul cu in-conștiența jucătorului care aruncă și piinea neagră după cozonacul pierdut la masa verde.

Ieșind de la bărbier, rătăci pe stradă, examinîndu-se în vitrine, căutînd privirile trecătorilor, jignit că nu-l recunoaște nimeni. Apoi, cu inima-n dinți, se hotări brusc și intră emoționat la club.

— Pe cine căutați ?

— Nu fi prost !

— Cine sînteți dumneavoastră ?

— Dobitocule !

— Co... conul Dimoftache !... Vai de mine ! Cum nu, poftiți... Să mă bată Dumnezeu dacă v-am cunoscut !

În salon conversațiile încetară, jucătorii se opriră privind străinul ogărjat² ce înainta cu sfială. Președintele îl întîmpină întrebător, nedumerit :

— Domnul ?

— Dimoftache.

— Ptiu, bată-te să te bată !... Dar ce-ți este, bre omule, ai înnebunit ? Ia priviți, domnilor, bazaconie !

— Hă, hă, hă, hă !...

— Ce-i cu tine, bre ?

— Parcă-i moartea găinilor...

— Ai găsit ceva în barbă ?

— Se poate să faci așa prostie ? îi zise, luîndu-l deoparte, prefectul.

- Domnule prefect...
- Să nu vii mâine la întrunire, c-ai să stîrnești ilaritate. Te credeam om serios.
- Dar figurez pe listă !
- Nu se știe... Să vedem... Nu cred.
- Dacă vrei dumneavoastră, îngăimă Dimoftache, micșorat, reluînd distanțele.
- Nu făgăduiesc nimic.

Cînd încetează de a se mai urca, norocul scade ca apa dintr-un vas ce curge. Acasă, nevasta, după ce întîrzie serios să-l recunoască, sfîrși în hohote de rîs, ce nu-i lăsau nici o speranță.

— Vai, ești groaznic, nu te-aș fi luat pentru nimic în lume ! Întoarce-te, mă rog, să nu te văd, sau du-te mai bine și te-mbracă !

— De ce ?

— Sîntem poftiți la ambasada italiană. Vine maiorul să ne ia... Uite-l c-a și venit. „Bonsoir“, domnule maior.

— Sărut mînușița.

— E ora ?

— Cam. Ce-i cu tine, omule, ce-am auzit ? Ia să te văd și eu ! Fire-ai al dracului !...

— Dă-l încolo ! Am să rog pe generalul să-l țină la închisoare pînă i-o crește barba.

— Săracu de el ! La muncă silnică. Fugi și te-mbracă ! Nu-i mai crește o mie de ani.

— Parol ?

— Serios, știe oricine.

— Ei poftim ! S-a făcut de rîs, vă place ? Cu cine mai ies eu acum ?

— Cu mine, sînt la dispoziție.

— Mersi, foarte gentil.

— Ce-are a face... Hai, îmbracă-te și nu te grăbi, că mai e vreme.

Trecînd în birou, Dimoftache se îmbracă descu-rajat, cu gesturi obosite. Apoi se așeză gătit în fața oglinzii, și cum se privea chel, galben și slab, auzi

prin ușa întredeschisă un zgomot care-l îngheță de spaimă, simțind deja vârful unei perechi de coarne ce s-anunțau superbe ca pentru un cuier de antreu.

Plin de obidă, temîndu-se să apară fără barbă, rușinat ca de o faptă rea, își trase — sperînd să răscumpere prostia — un glonț de revolver în tîmplă și căzu pe spate, în smoching, stropind cu o picătură de sînge placa strălucitoare a „Rinocerului alb” ce purta la gît.

UN SCOS DIN PEPENI

Roșie, aprinsă de minie, Puica năvăli în odaia în care bărbatu-său se căznea liniștit să-și pună bretelele.

— Da' bine, omule, pînă cînd are să-și bată joc toată lumea de tine ?

— Ce e, frate ? întrebă soțul, ferindu-și măselele de curentul care-i juca firele rare de păr bătrînesc.

— Cum ce-i ?... Tu nu vezi ?... Ne calcă toți în picioare... Să nu legăm frînghia de pom, că crește strîmb... bun, n-am legat-o... Să legăm ciinele, că mușcă... foarte bine, l-am legat... Acum ne trimete vorbă că să nu ținem porci, că le strică gardul... Ai mai pomenit una ca asta ? !...

— Cine ?

— Trandafirescu.

— Așa ți-a spus ?

— Nu mi-a spus mie, i-a spus femeii... Cum ți-a spus, Marișka ?

— Apăi, mă rog frumos, așa cum io spus...

— Ei, îți place ? ! Da' dumnealor, că mi-au ținut un cîrd de gîște sub nas, că nu puteam deschide fereastra de la dormitor, de m-am copt toată vara de căldură !...

— Las', că-i zic eu...

— Îi zici ?

— Îi zic.

— N-ai să-i zici.

— De ce să nu-i zic ?
— Să-i zici, că dacă nu-i zici, îi zic eu.
— Îi zic, frate, îi zic, cînd îți spun că-i zic, îi zic...

— Vezi că tu ești cam moale.

— Eu, moale?... De unde ai scos-o că-s moale ?
Nu vreau să mă cert cu lumea, da' nu-s moale de loc ! Am să-i arăt eu cine sînt ! Garantiez că n-o să-i fie moale ! E greu pînă mă scoate din pepeni ! izbucni conu Petrică, tremurînd de mînie, căznindu-se să-și prindă gulerul.

— Adă să te-nchei eu... Ba nu, zău, prea e de tot... am ajuns de rîsul lumii. Ce dracu, am ori n-am bărbat, sînt măritată, ori ce sînt ?!

Rămas singur, conu Petrică își căută cravata, ceasul, batista, umblînd zăpăcit pe toate potecile indicate de colțurile mobilei din odaie, acumulînd o energie interioară, trădată de priviri încruntate și mișcări de buze de maică în rugăciune, închiupindu-se în fața vrăjmașului : „Ia ascultă, domnule, mult ai de gînd să pisezi pe nevasta mea ?...” „Ce, domnule...” se răzgîndi el imediat... „Ce, cu mînuși?... cu oamenii ăștia nu trebuie mînuși... Ia ascultă, măgarule, să fii la locul dumitale, că-ți crăp capul!”. Și, strîngînd bastonul, ieși hotărît, scoborînd scările mai repede decît îl iertau puterile, continuînd să monologheze din ce în ce mai aprins : „Pac, pac ! canalie !... Să nu mai îndrăznești ! Stai pe loc, nu fugi, lașule !...”

— Bună dimineața ! îi strigă vecinul, care pîn-dea tramvaiul în mijlocul podului Elefterie.

— Domnule...

— Da' ce ești așa palid, coane Petrică ?

— Sînt palid ?

— Foarte palid.

— Dracu să ia... sufăr de stomac.

— Lasă, nu te văita, că nu ești singur.

— Ce, și dumneata ?

— Și încă cum !

— Ce spui ?

— De constipație.

- Și eu tot de constipație.
- Ceai de mușetel.
- Eu, m-a sfătuit cineva, miere, miere de albine, da' să fie din mai... din flori de tei... zice că e mai bună. Bați o lingură de masă, bine, bine, într-un pahar cu apă... seara cînd te culci și dimineața cînd te scoli. Dumitale ți-i amară gura?... Ia uite limba mea cît e de încărcată.
- Da' a mea, ia uite...
- Ei, bată-te să te bată !... Zi, vecini, și să nu știm unul de altul... Apropo, te-am nemulțumit cu porcii mei, ți-au stricat gardul, te rog să mă scuzi... porcu-i tot porc...
- Nu-i nimic.
- Aș, nu se poate, o să-i tai.
- Da' de ce, vezi-ți de treabă !
- Ce are a face?... Îi tai, lucru hotărît, și am vorbit să-ți repare gardul... Hai repede, uite tramvaiul, urcă-te...
- Urcă-te dumneata.
- Urcă-te, urcă-te... Ce-ți face Capitoliul ?
- Ce Capitoliu ?
- Gîștele, gîștele. Ce-ți fac gîștele ?
- Aaa ! gîștele... Bine mersi.
- Frumoase sînt, domnule, alllbe !... Să le ții.
- Nici nu le tai.
- Ar fi păcat, ți-o spun drept. Vara, nevastă-mea, cînd deschide fereastra, e o plăcere, parcă sîntem la țară...

Eram în plină retragere. Greutățile operațiunii erau sporite de o vreme mohorită. Ploua subțire, pieziș, o ploaie rece, ce-ți înțepa obrazul ca punctele de foc. Soldații, cu picioarele grele, cu hainele ude, culcați în țarina pustie, așteptau resemnați să intre în hora fără sfârșit a morții. Cîmpia tristă părea nemărginită.

Văzduhul se cutremura de bubuituri de tun, ce se-nfundau în urechi. Din cînd în cînd, trăsuri greoaie, cu caii jigăriți, plini de noroi, treceau în huzuit de roate, grăbite să scape de urgie, invidiate de cei siliți să moară.

La cartierul diviziei era forfoteală. Ofițeri, ofițeri de toate gradele, reprezentînd toate armele, intrau, ieșeau, se adunau cu caii la mîină, încoloneau, cu strigăte răgușite, trăsurile : cele de cancelarie, asaltate de chiulangii pudrați, de popotă, care gemeau sub povara bagajelor interzise, trăsurile lungi de pionieri, ce se puneau de-a curmezișul drumului, briștile și cupeurile de rechiziție, mîinate de odrasle ministeriale. Trimise înainte, oprite, rechemate, se încurcau, încriminîndu-se într-o simfonie măreață de nechezături, de înjurături, de zbierete, printre care se strecura ca din alte lumi glasul civilizației, băziitul neîntrerupt al unui telefon de campanie instalat în fața cantonului, unde se stabilise comandamentul. Înăuntru, la o masă butucoasă, generalul, temut pe vremuri, care avea la activul său importante lucrări de pace

și *Viața sfântului Ioan Gură-de-Aur*, stătea amorțit pe scaun, cu manta, cu capișon, cu pelerină, fixînd cu priviri obosite, prin ochelarii mari, cercuiți cu fildeș, lutul din odaie. Departe, la cîțiva kilometri, în preajma unui pod de lemn, o companie de milițieni zdrențuiți acoperea retragerea trupelor, înșiruită, de-a lungul apei galbene ce se călătorea, ducînd la voia întîmplării cutii sparte de conserve.

Răzimat de rampă, locotenentul Cioroianu privea îndurerat la retragerea dezordonată a oamenilor, care fugeau făcîndu-și cruce. Figura lui serioasă era aburită de rușine. Compania deznădăjduită, plugari ce se gîndeau la copii, la ogor, la vatră, își întorceau privirile spre dînsul. Situația era în adevăr gravă. Inamicul înainta, era aproape. Ofițerul nu se putea retrage, nici împotrivi, și-i venea să plîngă. Venise pregătit pentru ofensivă, să plătească cu viața lui victoria, nu umilința de a cădea prizonier. Intrase în război plin de speranță. În cazarmă nu-și afla locul în așteptarea ceasului hotărîtor. Firea lui războinică era întreținută de glasul trompetelor bulgărești, ce ajungeau ca o provocare la urechile calafatenilor, peste apele Dunării albastre. Acum se uita în jurul lui cu jale. Case dărîmate, tunuri părăsite, cai scăpați, ce fugeau încordați de spaimă, convoiuri de tîrgi învelite se perindau într-un vaiet nesfîrșit de gemete și blesteme. Automobile, arborînd simbolul jertfei, treceau în goană, vînturînd răniții cu capetele însîngerate. Nenorociții, albi ca varul, cu capul gol, cu părul vîlvoi, fugeau cu priviri rătăcite, purtînd în palma zdrelită pecetea neagră a lașității lor.

— Mai sînt?... mai sînt?... mă, n-auzi?... mai sînt trupe în urmă ?

— Mai sînt... nu mai sînt... trebuie să mai fie... noi nu prea știm, că sîntem răniți... încotro e *ambulanta* ?...

Peste puțin, un plutonaș de oameni în toată firea, innegriți de fum, de bărbi crescute în voie, trecu grăbit, sub comanda unui pușchi de sublocotenent cu mustățile rase, care, abia ținîndu-se de ei, se

căznea să le potrivească pasul : „Hun, doi, trei, patru, hun, doi, trei, patru...”, încăpățînat, inconștient de eroismul lui.

— Mai sînt trupe în urmă, domnule sublocotenent ?

— Nu mai sînt.

— Dumneata ești ultimul ?

— Sînt ariergardă... vin și nemții...

— Uf ! exclamă locotenentul, ușurat că-și pune oamenii la adăpost, și se adresează diviziei, cu care era legat prin telefon : Alo !... alo !... alo, divizia... Divizia ?... Cine-i la aparat ?... Să trăiți, domnule maior, aici locotenent Cioroianu... comunicați, vă rog, domnului general că s-au scurs toate trupele și dacă pot să distrug podul... inamicul e aproape... alo... ce-ați spus ?... dacă pot să distrug podul... da, da, am înțeles, aștept pe poziție...

Maiorul năvăli în odaia în care generalul așipise pe scaun și, corect, ostășește, cu mîna la chipiu, raportă terminarea retragerii ca o ispravă națională.

— Să trăiți, domnule general, trupele s-au retras în ordine, poate să distrugă podul ?

— Hai ?

— Locotenentul Cioroianu, însărcinat cu distrugerea podului, raportează că retragerea s-a terminat și întreabă dacă poate să distrugă podul.

— Să-mi aducă galoșii...

— Da, domnule general... și, repezindu-se pe ușă, maiorul strigă din prag, autorizat de importanța misiunii sale : Stanciu !... Unde-i Stanciu ?... Planton !... Unde-i plantonul ?... unde umbli, mă, mama ta !... Dă galoșii lui don general !...

— Galoșii ?

— Galoșii... Unde sînt galoșii lui don general ?

— Galoșii lu' don ghegeneral ?...

— Galoșii, boule !... Ce-ai făcut galoșii, că-i cere domnul general ? !

— Eu nu știu unde sînt galoșii lu' don ghegeneral.

— Să trăiți, domnule maior, vesti telefonistul, domnul locotenent Cioroianu întreabă dacă poate să

distrugă podul, că ai noștri s-au retras... se vede inamicul...

— S-aștepte la telefon...

— Domnule general, poate să distrugă podul ?

— Am spus să-mi aduceți galoșii...

— Îndată, domnule general... să-i curețe nițel... vi-i aduc numaidecît.

— Haide, mă, ce faci, mă ? Ai găsit galoșii ?... Dă mai repede, că așteaptă domnul ghegeneral...

— Unde să gădesc galoșii ?... Ce, eu știu unde sînt galoșii ?... Eu n-am avut galoșii în primire.

— Fire-ai al dracului să fii de timpit !... Să scoți galoșii, că te smintesc !...

— Să trăiți, domnule general, cui ați dat dumneavoastră galoșii în primire ?

— Ce ?

— Nu se gădesc galoșii nicăieri !

— Hai ?... Cheamă șeful de stat-major...

— Sînt aici, domnule general.

— Ia vezi, colonele... ce-i dezordinea asta ?... Unde-mi sînt galoșii ?... Să se găsească galoșii, că nu plecați de aci !...

— Unde i-ați lăsat, domnule general ?

— Aci i-am lăsat !... Să se găsească galoșii, că nu distrug podul pînă ce nu-mi găsiți galoșii !

— Pierdem timp, domnule general !...

— Nu voi să știu nimic !

— Cui i-ați dat în primire ?

— Să vie plantonul !...

— Stanciu !... Planton !...

— *Ordinați !*

— Unde sînt galoșii, tilharule ?

— Îi aveți în picioare, trăiți, don ghegeneral ! observă bucuros soldatul, care nu îndrăznise să se uite în ochii superiorului.

— Așa e, frate !... Ei, drăcie... Bine, băiete... Să distrugă podul...

În curtea nesfîrșită a regimentului, vecină cu imaşul comunal, soldații, scoși pe întunec, se pregătesc de inspecție. Se crapă de ziuă. Atmosfera umedă era parfumată de un miros pătrunzător de ierburi coapte, udate de rouă. Din depărtare se auzeau *sunete* slăbite de pitpalac și înjurături tari. Puțin cîte puțin, negurile se risipeau, oameni și lucruri ieșiră ca din pămînt la iveală. Soarele luminează deodată un furnicar de oameni în cămăși peticite, piramide de arme lucitoare și vrafuri de răniți împachetate.

— Ieși care nu te-ai spălat !...

Un caporal așezat pe marginea hîrdăului împărțea cu o cănuță de tinichea și cu nuiăua — scepтрul micilor comandamente — o apă sălcie, plină de gu-noaie. Oamenii veneau cîte unul, își umpleau gura cu apă și o lăsau să picure cu socoteală în pumni bătătoriți de munci grele.

— Spală-te și-n urechi...

Mai la o parte, șezînd pe tobă, cu capul gol, în soarele strălucitor, un gornist cu un brici făcut dintr-un vîrf de coasă își bărbierește camarazii în dureri ascunse. Încet, pe nesimțite, dezordinea se micșorează, zgomotul slăbește, răsună comenzi, oamenii se adună, compăniile se rînduiesc, ofițerii încep instrucția.

— Punem rănițile, domnule sublocotenent ?

— Da, da, să pună rănițile.

— Cine v-a spus să puneți rănițile ?
— Eu, domnule locotenent.
— Foarte rău !... Leapădă ranița toată lumea !
Asta e barbarie !

— Ce, n-ați mai pus rănițile ?
— Domnule căpitan...
— Ciinii ne mănincă, domnule locotenent ! Puneți rănițile numaidecît.

— Toată lumea să lase ranița jos !... *Ordenu lui don maiur !* răcnește cineva din depărtare. Să nu pună nimeni rănițile pînă nu dă dumnealui *orden*.

— Ce facem, domnule căpitan ?
— Dumneata ești surd, n-ai auzit ? Ordinu-i ordin. Leapădă ranița !

— Puneți rănițile ! Ieși la linie ! Muzica !... Bine, maiorule, se poate să-mi faci d-astea ? !... Uite generalul ! Dați mai repede ! Treci drapelul la locul său... Mînăstirea cui te-a închinat ! Sună, gornist !

Un semnal prelung, meșteșugit, a încremenit oamenii cu rănițile în mîini, punînd capăt frămîntărilor.

— Să lase rănițile, dacă nu le-ați pus pînă acum. Sănătate, flăcăi !

— Trăăiți !

Un răcnet, pornit din mii de piepturi încordate, cutremură văzduhul, fărămițîndu-se în ecouri depărtate. Într-o liniște solemnă, turburată un moment de schelăiturile unui ciine vagabond, gonit cu pietre, generalul trecu prin fața frontului, liniștit, măsurat, îndreaptă o curea, pune întrebări, face mici observații.

— Cam vechi hainele.

— Domnule general...

— Nu te scuza... La ce ?... Fac o constatare... Nu ești dumneata vinovat... Atît ne dă țara... Ce-mi arăți, asta e principalul... Am venit să văd ce ați învățat, asta mă interesează.

Reținut în zadar, smucindu-se cu încăpăținare furioasă, un om se repezi înainte și raportă într-o liniște dureroasă :

- Să trăiți, don ghegeneral, mă bate.
- Cin' te bate ?
- Toți mă bate.
- Așa... frumos... foarte frumos, n-am ce zice.
- Domnule general...
- Nu te scuza... Ce companie ?
- A patra.
- Cine comandă ?
- Căpitanul Mihăescu. Ieși, domnule !
- Așa ? Tocmai dumneata ? !... Cu Școala de război... Nu m-așteptam !
- Domnule general...
- Nu te scuza... Știu ce ai să-mi spui... că-i ticălos...
- Nu...
- Nedisciplinat.
- Nu...
- Hoț, dezertor...
- Nu, domnule general, dar nu pricepe nimic.
- Asta nu se poate.
- Domnule general, vă rog să credeți...
- Dumneata spui asta, care ai Școală de război ?... Mă rog, ochi are ?
- Are.
- Urechi are ?
- Are.
- Minte are ?
- N-are.
- Are, căpitane, că altfel n-ar fi om... Astea sînt cele trei elemente cerute de pedagogia modernă : ochi să vadă, urechi să audă, minte să priceapă. Trebuie însă altceva, care, cu regret constat, dumneavoastră vă lipsește cu desăvîrșire, domnilor : răbdare, răbdare și iar răbdare ! Răbdare ! Răbdare multă, răbdare mare !

— Domnule general, cînd e greu de cap...
— Ce înseamnă greu de cap?... Ce vorbă e aia ?...

— Nu pricepe nimic.

— Da ? !... Curios ! Să vedem, să-ncercăm și noi.
Generalul rămase o clipă gînditor, cu capul în pămînt, apoi, îndreptîndu-se, zise cu blîndețe :

— Cine e comandantul tău de brigadă ?

— Don ghegeneral Popescu Ion.

— Ascultă la mine, băiete, generalul Popescu Ion, care comanda înaintea mea brigada, a ieșit la pensie. Eu, generalul Bălănescu Alexandru, comand brigada a patra. Ei, cine-i comandantul tău de brigadă ?

— Don ghegeneral Popescu Ion.

— Nu, mă băiete, îl corectă cu omenie generalul. Ăla nu mai e în armată. Eu sînt în locul lui, generalul Bălănescu Alexandru, înțelegi tu ? Cine-i comandantul tău de brigadă ?

— Don ghegeneral Popescu Ion.

— Mă flăcăule, reluă rîzînd cu indulgență generalul. Ăla, ți-am spus, nu mai este în armată... A muncit destul... Stă acasă, acum, se odihnește... Eu, generalul Bălănescu Alexandru, comand acum brigada în locul lui... Acum ai înțeles ? Pe cine ai comandant de brigadă ?

— Pe don ghegeneral Popescu Ion...

— Mă, ăla a murit... doarme sub pămînt... s-a isprăvit cu el... nu mai vorbim de dînsul... eu, ăsta care mă vezi tu dinaintea ta, generalul Bălănescu Alexandru, comand brigada... Ei, cine-i comandantul tău de brigadă ?

— Don ghegeneral Popescu Ion.

Generalul se șterse puțin de nădușeală, apoi, întorcîndu-se către ofițerii ce se strinseseră în jurul lui, zise, ce e drept, foarte liniștit :

— Prea l-am luat de sus... Să pornim mai de jos, de la treapta lui. Ascultă, băiete : De azi înainte eu nu mai sînt general. Sînt soldat. Soldatul Bălă-

nescu Alexandru. Dar pe tine cum te cheamă, mă camarade ? îl întrebă vesel generalul, bătându-l prietenește pe umăr.

— Bălănescu Alexandru.

O pereche de palme zdravene erau să fie urmate de alte perechi de palme dacă n-ar fi intervenit căpitanul :

— Nu mai dați, domnule general... îl bateți de geaba... De data asta are el dreptate... Tot Bălănescu Alexandru îl cheamă și pe dînsul.

Satul Florești, împrăștiat ca toate satele de munte, se ascundea între coline, pus parcă la adăpost de vremuri grele. Numai cîteva case, despărțite prin curți mari, înecate de boz, ieșiră la drum mai îndrăznețe, să reprezinte școala, primăria și postul de jandarmi, strînse în jurul cîrciumii și ocupate fără împotrivire de regimentul venit să întărească frontiera.

De la popotă, după masa de seară, prelungită și veselită de aceleași motive, ofițerii, interpelîndu-se cu risete și glume cu cheie, se răspîndeau la voia întîmplării care îi rînduise în cantonament. Curînd, luminile ce mai licăreau ici-colo, printre fagii uriași, se stinseră, una cîte una, ofițerii se culcară și ei, și satul adormi, în fine, respirînd ușor în freamăt de codri.

Deodată, goarna unui soldat iscăsit răsună în puterea nopții, turburînd văile, sunînd precipitat, nerăbdător „chemarea ofițerilor”, în lătratul furios al cîinilor ieșiți la poartă, cu copii, cu femei, cu lumea toată.

- Unde ești, mă ?
- Cine ne cheamă ?
- Unde ne adunăm ?
- Numai *don comandanți de companie* să poftescă la *șicoală*, la don colonel, deslușea nevăzut gornistul.
- Ofițerii ceilalți nu ?
- Nu, nu.

— Păi de ce ne sunași pe toți, idiotule ?
— Așa am primit ordin, să sun pe toți domnii ofițeri.

— Păi ziceai că numai căpitanii, de ce n-ai trimes agenții de legătură, boule ?

— Dar cine știe pe unde s-au culcat, i-a căutat și don colonel...

— Eu v-am chemat, eu... poftiți aci la mine, nu face nimic, veniți cu toții, cu atât mai bine dacă a venit toată lumea. Aprindeți o lampă... aveți lămpi ?

— Avem, da' le-am lăsat în cantonament.

— Pfiuu !... De ce, domnilor, de ce ? Se poate ? Astea sînt lămpi de război. Trebuie să le aveți în tot momentul asupra dumneavoastră, că d-ia le zice de buzunar. Du-te, domnule, și o ia pe a mea, vezi că, mi se pare, e pe măsură.

— A dumneavoastră n-are baterie, știți că n-a funcționat nici aseară, aminti aghiotantul regimentului.

— Așa e, bine zici. Înseamnă dumneata, să nu uiți... să trimetem la București să ne ia cîteva baterii de rezervă. În fine, nu face nimic... am vrut să vă citesc un ordin telegrafic extraurgent și cu mare precădere, pe care l-am primit acușica și pe care vi-l repet negru pe alb : „Raportați telegrafic unde ați ajuns cu cîinii de război...”

— Care cîini ?

— N-avem cîini.

— N-a fost nici un ordin.

— Vă rog, lăsați, n-am terminat, vom discuta pe urmă... „Luați măsuri”... ascultați, domnilor ? „luați măsuri pentru a crește doi porci de companie.

COMAND. DIV.

G-ral Grozavu”

— Nu se poate !

— Imposibil !

— De asta ne arde nouă ? !

— Tăceți, domnilor, nu vorbiți copilării, cum să nu se poată dacă e ordin ? Și apoi trebuia să vă aș-

teptați... N-ați primit botnițe și bice?... Alea nu erau pentru țințari!... Și broșurile relative la dresajul ciinilor de război ale Marelui Stat-Major, le-ați uitat? Alea erau pentru dumneavoastră, ce ați făcut cu ele?

— Sînt în magazie.

— De ce le țineți în magazie, pentru Dumnezeu?!

— Păi unde să le ținem?

— Să le citiți, nu să le țineți în magazie. Acum ce raportăm diviziei? Cum o întorci, maiorule?

Maiorul, vechi în serviciu, îngrășat peste fire și puțin astmatic, șuieră liniștit:

— Este ciini berechet!

— O fi, da' nu-i avem noi.

— O să avem și noi, dați drumul oamenilor în permisie, și la întoarcere să aducă ciinii.

— Și porcii, adăogă un căpitan vechi în grad, sedus de rentabilitatea ideii. Creștem și pentru noi.

— Și porci, desigur, întări răgușit maiorul.

— Da' cine-i plătește?

— Statul, cine-o să-i plătească?

— Dacă aprobați să se ducă oamenii în concediu, în trei zile avem ciini, se prind entuziasmați căpitanii.

— Ce trei zile, domnule? Eu i-aduc pîn' deseară, am și ochit unul.

— Domnilor, nu așa, fiți cu băgare de seamă! Ciinii au drept la hrană, cîte un leu și douăzeci mi se pare... După cum vedeți, ordinul e serios. Să nu furați ciinii oamenilor, să ne facem de rîs...

— Lăsați pe mine, dacă î-o mai cunoaște...

— În sfîrșit, treaba dumneavoastră, atît vă recomand, să fie tineri și de rasă mare, ciobănească. Să nu mi-aduceți cine știe ce javre.

— Cui îi dăm în primire?

— Asta e iarăși o chestiune importantă, cui să-i dăm?

— Să-i dăm lui Georgescu, el e cu sporturile.

— Domnule colonel, eu nu mă pricep, n-am dresat ciini în viața mea.

— Nu-i nimic, ai ocazia să înveți acum ; și apoi dumneata umbli și la vînat mi se pare ?

— Umblă, umblă...

— Are și pușcă.

— Astă-iarnă a împușcat o capră.

— Domnuțe colonel, dați-mi voie, încercă să protesteze desperat sublocotenentul.

— Am terminat ! Părăsiți obiceiul de a vă eschiva de la orice însărcinare.

— Să-i dăm și purceii...

— Aia îi iau bucuros.

— Te cred...

— Lăsați gluma. La revedere, domnilor.

Cîteva zile mai tîrziu, pe o dimineață plăcută de munte, colonelul, în ținuta de campanie, se plimba în mijlocul unui orașel de vile liliputiene, răsărite ca prin farmec în curtea primăriei, așezată chiar la marginea șoselei. Șaizeci de căsuțe cu săgeți și strășini dantelate, cu coperișul în patru ape, adăposteau 120 de ciini, ale căror nume războinice de : Glonț, Cartuș, Pistol, Foc etc., scrise cu litere agățătoare pe frontispiciul vilelor de forme și mărimi variate, ne-ar fi îndemnat numai ele singure la ofensivă. Pensionarii, corciturii de ogari, cu coada covrig, dulăi flocoși, cu bucele pline de scaieți, cățele cu țitele supte, ciini de toate neamurile, proaspăt amputați de urechi și coadă și arși apoi cu fierul de sanitarii companiilor, ciini bălani, negri, tărcăți sau cafenii ca urșii, tunși de tot ca englezii sau ca leii, numai pe jumătate, așteptau, ferecați în lanțuri, să ducă cartușe pe linia de foc, să descopere răniți pe cîmpul de luptă, sau să plece furișăți¹ în patru-lare. Dar senzaționalul acestei pregătiri războinice îl prezenta, fără îndoială, o pereche de cățelandri, potriviți în păr și la statură, înhămați, cu pieptare roșii, la roatele unui cărucior de copil, cu clopoțel la oiște, și care la întoarcere tîrau la vale chiar pe sublocotenentul Georgescu, dresorul lor, în admirația, pișcată de invidie, a ofițerilor ieșiți în pra-

gul popotei. Decorul-l complectau soldații voinici, aleși pe sprinceană, înarmați cu bice scurte și care străjuiau vilele, ca pe niște locuințe ministeriale, călcînd regulat în străchinile cu apă, așezate pentru cîini la ușa lor. Tactician iscusit, colonelul nu-și băgase în acțiune toate forțele sale. Menașase generalului o surpriză : *parcul purceilor*, unde vreo optzeci de godaci roz-albi, spălați cu peria, cu cerceluși de lînă roșie la ureche, urma să-l cucerească definitiv. Spre mai mare siguranță — în război trebuiesc prevăzute toate — doi grăsuți fuseseră sacrificați pe altarul popotei.

Colonelul, vădit încîntat, fierbea de nerăbdare în așteptarea generalului, care urma să pice dintr-un moment într-altul. Succesul era asigurat. Din informațiuni culese cu diplomatie, nici unul din regimentele diviziei nu mobilizase cîini de război. Dar nici o fericire nu este complectă, și orice speranță — se știe — are punctul său negru. Un lucru mic în sine, care nu prezenta nici o însemnătate față de strategia pregătirii, îl enerva pe colonel mai mult decît ar fi fost rezonabil : pensionarii se retrăseseră ca melcii în găoace, vilele păreau pustii. Colonelul ar fi voit să-i vadă șezînd cum știm cu toți că șed cîinii : unii așa, alții cu botul pe labe, la rînd, în pragul căsuțelor, ca la fotograf.

— Scoateți cîinii la iveală, mă, ce i-ați băgat așa înăuntru ?!

— Trăiți, don colonel, se bagă ei singuri... de căldură.

— Dac-or sta așa și cînd o veni generalul, ne-am pricopsit...

— Nu stau, don colonel, îi scoatem noi, răspund soldații, stringînd coada biciului cu mîinile lor nădușite.

Un trîmbițat prelungit cu artă întrepruse convorbirea, se sfărîmă în bucățele, lovindu-se de stînci, vestind tuturor sosirea generalului. Colonelul plecă grăbit la raport, îngrijat, nesigur, fără speranță.

Inspectiile, reflecta el inconștient, sînt ca și examenele : cazi uneori cînd te crezi mai pregătit.

— Domnule general, Regimentul 180 infanterie, cu un efectiv de 3.500 de oameni, 200 de cai și 120 cîini de război...

— Bravo! Aveți și cîini de război? Întrerupse generalul schițînd un salut. Foarte bine. Ești singurul regiment care ai executat ordinul meu. Îi ai de mult?

— Nu tocmai... să vedeți, cam de vreo două luni. A trebuit s-alegem.

— Aaa, foarte bine! Atunci ai început și dresajul? Întrebă generalul satisfăcut.

— Mdaa, relativ, domnule general, știți, cîinii ciobănești sînt răi... încăpățînați...

— Trebuie luați cu binișorul... Lăsați-i încet, sfătuia generalul, plecîndu-se cu precauțiune să vadă cîinii din cușcă.

„Ham, ham, ham!” doi dulăi cu părul zburlit, cu colți de crocodil, se repezîră cu atîta furie, că generalul, plin de spaimă, gata să fie sfișiat, abia avu timpul să-și ferească pantalonii.

— Nu-s dresați.

— Domnule general...

— Nu i-ai dresat de loc...

— ... vă închipuiți și dumneavoastră...

— Ei nu trebuie să se repeadă la romîni; să sară asupra dușmanului, să nu se dea la noi. Trebuie pedepsiți, și pedepsiți imediat, asupra faptului... Și, consecvent acestei reguli pedagogice, răcni, amenințînd cu sabia de la distanță: Marș!

— Cine-l puse, Doamne?! avu timp să se întrebe desperat colonelul și se luă fugind pe urmele generalului, urmăriți de cîțiva dulăi de stîină care, scoși samavolnicește din cuștile lor, rupînd zgardele putrede, săriră într-un elan de solidaritate în ajutorul tovarășilor cu care de altfel se și încăierară într-o larmă asurzitoare.

— Nu i-ai dresat, reproșă gîfîind generalul, urcat pe prispa unei case.

— Domnule general, vă rog să credeți, s-au întrebuițat toate metodele...

— Nu-s dresați... de loc.

— Depinde de temperamente... care sînt mai docili... am unii, să vedeți și dumneavoastră. Armașu !...

— *Ordinați !*

— Cheamă pe domnul sublocotenent Georgescu. Să vină cu Orest și Pilad, știi, cîinii cu căruciorul... să-i prezinte lui don general.

Dar Oreste și Pilade se prezintă singuri, venind dinspre cîmpul de instrucție într-o fugă dezordonată, sfărîmînd căruciorul de pietre, alergînd, scheunînd, cu limbile scoase, cu ochii strălucitori, după un măgar ce fugea și el cu coada în sus, zbierînd cît îl lua gura.

Ceva mai departe, în urma lor, călărind ca pentru întîia oară, apăru dresorul, sublocotenentul Georgescu, silindu-se zadarnic să pună calul în galop. Filmul trecu ca un meteor sub ochii generalului, care, supărat, plecă fără ziua bună. Colonelul se îmbolnăvi de gălbinare.

În toamnă, cînd s-au făcut propunerile de înaintări în armată, generalul l-a votat *bun în grad* și, firește, colonelul, la rîndul său, n-a propus pe sublocotenentul Georgescu la avansare. Iar mai tîrziu, cînd comandamentele, prin circulări repetate, îndemneau regimentele la cea mai mare economie, colonelul a dat următorul ordin :

„Avînd în vedere circulara M. de R. Nr. 118.564, comunicată cu ord. corpului de armată No. 73.520, transmis direct de divizie, cu ord. No. 8.751, ordon :

Urmînd ca regimentul să facă cele mai mari economii pentru a nu depăși alocația de hrană, companiile vor demobiliza cîinii de război, trimițîndu-i imediat la vetrele lor.

COMANDANTUL REGIMENTULUI

(ss) Colonel Merișor 2°

— Dar hrana pînă-n prezent, cine o plătește?
întrebară într-un glas comandanții de companie.

— Nu vreau să știu nimic, treaba dumnea-
voastră!

EPILOG

Regimentul a plecat fără cîini la mobilizare.

Purceii, să nu fie de deochi, crescuseră cît niște
viței.

Minăstirea Neamțului ! Mă urcam încet, cu haina pe umeri, la schit. Sorbeam aerul tare de munte ca pe un elixir dătător de viață. Din cînd în cînd mă opream cu privirea pierdută spre stîncile de cremene ce se zăreau albite, departe, în zarea de ametiste. Mă simțeam mic, copleșit de măreția locurilor.

— Nu se poate ! am strigat descoperindu-mă într-un elan de recunoștință. „E pur si muove !”¹ Trebuie să fie un Dumnezeu...

— Este, maică... Cum să nu fie ? răspunse o voce lîngă mine, băgîndu-mă în toți spărieții.

Desculță, o bătrînă cu sîinii răsufiați, ce se vedeau zbîrciți prin gura cămășii de cînepă groasă, sta lîngă un șipot ce țuruia o apă limpede și molfăia flămîndă dintr-o azimă neagră.

— Da' la schit te duci ?

— Bună dimineața ! La schit.

— Săru' mîna. Ai vreun bolnav ?

— N-am pe nimeni.

— Da' pentru ce vrei să te rogi ?

— Nu mă duc pentru asta.

— Eu gîndeam că te duci să te rogi la icoană.

— Ce icoană ?

— Icoana sfintei Varvara. A găsit-o călugării aruncată de pe vremea leșilor, se vede... Ș-au spălat-o, ș-au sfințit-o, ș-au pus-o frumusețel în perete, ș-acu face minuni.

— Taci !

— Zău !

- Fugi, mătușă, nu mai vorbi !
- Iacaa...
- Ce putere poate să aibă o bucată de lemn ?
- Vai de mine, păi așa vorbești mata de sfânta icoană ? Nu gîndești că te-aude Cel-de-sus ?! Ori mai știi, poate nu ți-i frică nici de Dumnezeu...
- Ba, mătușă, în Dumnezeu cred, da' iaca, drept să spun, la icoane nu mă închin.
- Fă cruce și nu vorbi așa, că e păcat, zise baba închinîndu-se. Mai demult, pîn-a n-adeuce călugării pe sfînta Varvara, era o icoană a Maicii Domnului, și o ducă, cine știe pentru ce păcate, îi dăruise o salbă de galbeni. Schitul era deschis zi și noapte. Candelă ardea hojma ²... Să-ți dau vreo două perje ³ ?
- Dă-mi dacă vrei.
- Da' ascultî ?
- Ascult, spune, spune... Da' dă-mi și o bucată de azimă, că mi-ai făcut poftă.
- Apăi de ce n-ai cerut ?... Na, ia, rupe de ici.
- La munte, dis-de-dimineată, după cîteva înghițituri de aer rece, prunele cu pîine sînt delicioase. Mîncam cu lăcomie. Mă simțeam bine, dezbrăcat de patimi și cu chef de vorbă.
- Spune, mătușă...
- Și cum îți zic eu matale, salba lucea la gîtul sfintei... Cum să nu lucească dacă era de aur !... Ș-o venit un țilhar, arde-l-ar focu !... Adică ce l-aș mai blăstăma eu, c-o murit. Dumnezeu să-l ierte...
- A furat salba ?
- Doamne ferește ! Adicăte asta avea el în gînd,, da' cînd a smucit salba și a vrut să fugă, nu s-a mai putut urni din loc... I-o înțepenit chicioarele !...
- L-a prins emoția.
- Ba jandarmii. Aghe i-o scos salba din mîini și l-o dus la spital. Tremura ca varga, și cum l-o pus în pat, o mai trecut ce-o mai trecut, și s-o apucat de-o murit... Mai zi ceva dacă-ți dă mîna...
- Nu mai zic nimic.
- Apăi să nu mai zici, că-i păcat.
- Și ce minuni face sfînta Varvara ?

— Tăti cele. Cinstești călugărul cu cât te iasă inima, postești o zi întreagă, bunăoară cum îi de astă-sară pînă mîine sară, și te rogi în genunchi.

— Dumneata te-ai rugat vreodată ?

— M-am rugat și eu anțărț⁴... Nu anu ista, celalt.

— Ce te-ai rugat ?

— Am o fată măritată și nu face copii nici ca cum. Și din pricina asta tare mai trăiește rău cu bărbatu-său... Ș-așa, numai ce-o aud că zice într-o zi : „Du-te mata, mămucă, și te roagă, că eu oi hi se vede păcătoasă de mă pedepsește Dumnezeu să n-am copii”. Da' ea, săraca, ce-i ghinovată, că se năcăjește destul, și are bărbat tînăr.

— Și te-ai dus ?

— Păi,

— Te-ai rugat, a făcut copii ?

— A făcut, da' nu ea, ci soră-sa, că mai am o fată mai mică, aceea nu-i măritată, că eu de rugat m-am rugat să facă copii, da-n prostia me, am uitat să spun numele celei măritate, și sfînta, dac-o văzut așa, a dat ea la cine o vrut să deie.

Țarul era așteptat la Constanța. Regele Carol sosise și veghea singur la ultimele preparative. Garnizoana se zăpăcise de tot. Trăsuri cu coviltire, câțiva călăreți, toți bicicliștii regimentelor vînturau pe străzile măturate, împodobite și stropite, purtînd de colo pînă colo, prin nisipul proaspăt așternut, ordine contradictorii. În companie, în escadroane și-n baterii, soldații spălau, frecau, lustruiau, păziți cu strășnicie de căprarii care mobilizaseră în jurul lor toate contingentele de sfinți. La cîmpul de instrucție, în cămăși, ridicați pe înălțimi ce-și făceau față, gradați zeloși repetau specialități menite să uimească pe țarul tuturor rușilor. Scrima cu arma, gimnastica suedeză și mai ales telegrafie optică. În cancelaria companiei, plutonierul-major Ciurel lucra cu mîna lui, și cu importanța cuvenită, etichete artistice caligrafiate în cinstea împăratului. În cameră, un miros vag de cuarghel ¹.

— Trăiți, don *plotoner*, îmi cere pe Anton la comenduire, îi raportează de la fereastră sergentul de zi pe companie.

— Cine ?

— Domnul ofițer de serviciu.

— Nu se poate, ăla e cu alfabetul Morse.

— Pe cine dăm atunci, că alt *beciuclist* nu mai avem.

— Dă-i pe Rotariu.

— Păi ăla nu știe...
— Ei, și ce, o să-l învăț eu ?!
— Nu, da' don *sulocotinent* știe să Rotariu nu știe.

— Să meargă pe jos dacă nu știe... Spune-i să ia mașina și să plece... Sau mai bine să umble cu bicicleta cu două tălpi, care i-a lăsat-o mă-sa suvenir, și să lase mașina aici.

— Da' dacă mă-ntreabă don *sulocotinent* de Anton ?...

— Spune-i că nu l-ai găsit.

— Trăiți, don *plotoner* ! strigă Anton, apărut și el la fereastră. M-a văzut don *sulocotinent* Iliescu și mi-a dat ordin să iau *beciucletu* și să mă duc la comanduire.

— N-ai să te duci. Nu ești cu alfabetul Morse ?

— Mi-a... spus să mă duc...

— Du-te, camarade, dar să știi că te raportez lui don sublocotenent Popescu, că fiind cu alfabetul Morse, te-ai rugat de domnul sublocotenent Iliescu să te trimeată la comanduire.

— Nu m-am rugat eu, să trăiți, don *plotoner*, dînsul m-a chemat, că mă știe de răcute.

— Du-te, du-te, dar să știi că te-ai ars, camarade !

— Ba eu dacă dați ordin, nu mă duc...

— Trăiți, don *plotoner*, pe Anton îl cheamă domnul ofițer de serviciu, vesti din nou, în spatele celorlalți, un soldat speriat, nădușit, care venise din gardă în pas alergător.

— Să mă duc ?

— Fă ce știi, camarade.

Socotind că a rezistat destul ispitei de a vedea pe țar mai devreme, Anton umflă bicicleta, își puse niște jambiere albe și se prezintă ofițerului de serviciu.

— Bine, mă țilharule, aștepți invitație ?

— Nu, să trăiți, don *sulocotinent*, tocmai că mie îmi place cu *beciucletu*..

— Ia-ți bicicleta și du-te la comenduire, că te ia dracu...

— Nu mă lasă de la *cumpanie*.

— Ai ajuns ?

— Cică sînt cu *anfabetu Morsă*.

— Mișcă-te, că bag sabia în tine !

Două minute mai tîrziu, zigzagînd pe mașina care lăsa, protestînd din toate încheieturile, urme adînci în praful șoselii, soldatul Anton urca din greu panta ce ducea spre comenduire, strivind cu bocancii săi butucoși pedalele bicicletii, înflorită de lumina soarelui.

— Încotro, camarade ?

— Trăiți, don *sulocotent*, m-a trimes don *sulocotent* Iliescu la comenduire.

— Păi nu i-ai spus că ești la Morse ?

— I-am spus, să trăiți... nu mă lasă, zic, don *sulocotent* Popescu de la *anfabet*.

— Și ce ți-a spus ?

— Că mă bagă la închisoare.

— Adă bicicleta-ncoa' și mișcă-te la companie din ordinul meu...

Anton rămase scărpinîndu-se în cap, uitîndu-se cu jînd după sublocotenentul Popescu, care se cobora vertiginos la vale, fercheș, pudrat, mănășat, cu picioare întinse pe rezimătoare, cu sabia pe lîngă el, cu o droaie de cîini în urma lui.

— Ce faci aici, mă ?

— Trăiți, don căpitan...

— Ce cauți în oraș ?

— Sînt *beciuclist*...

— N-ai auzit că nu mai e voie să umblați forfota ?

— Știu, să trăiți, don căpitan, da' eu, fiind *beciuclist*...

— Tu ești biciclist ?

— Sînt *beciuclist*, trăiți', don căpitan !

— Dacă ești biciclist, du-te pînă la mine și spune cucoanei să nu m-aștepte cu masa, că mănînc în oraș.

— Înțeleg, trăiți, don căpitan, da' eu sînt și la *Morsă...*

— Unde ?

— Cu *anfabetu Morsă*.

— Dacă nu l-ai învățat pîn-acu...

— L-am învățat, trăiți, don căpitan.

— Îl știi bine ?

— Da, să trăiți, don căpitan !

— Atunci rămii acasă, să tai și vreo două lemne.

PROVINCIALE

Îmi plac orașele de provincie, cu stradele lor întortocheate, cu lumini ce licăresc la geamuri, invitându-te parcă să intri. Aici lumea își trăiește toată viața. Oamenii se culcă devreme și călătoresc rar; puțini din ei au văzut aprinsă lampa cu *aticilină* care luminează strada gării. Afacerile lor nu sînt complicate: unul are o moară, altul o băcănie, cu circiumă și fierărie, cițiva sînt funcționari mărunți, și fiecare ajunge consilier comunal la vremea lui. Toți se întîlnesc în aceeași zi, la aceeași oră, în aceleași locuri: la piață, în zilele de tîrg, la bîrbier, în ajunul sărbătorilor, și la cafeaua lui Rahmil, unde este instalat și Clubul Național și unde cărțile de joc se disting mai bine pe dos decît pe față. În orașele de provincie găsești după un timp pe fiecare unde l-ai lăsat: în ușa prăvăliei, la judecată sau în viile Domnului, iar schimbul de vorbe este invariabil:

- Ce mai faci?
- Ce să fac...
- Ce mai spui?
- Ce să spui...

După acest scurt parastas pentru odihnirea trecutului, prietenii pornesc la braț pe drumul viitorului.

- Adă tablele și șterge masa!...

Orașelul e atît de mic, încît toate cucoanele sînt vecine. Scuturînd așternuturile, își comunică, legate la cap, știrile din timpul nopții.

- A murit a lui Barbă-Lată,
- Taaci ! face prefăcută cealaltă. Ce-o fi avut ?
- Din răceală.
- A *anvortat*, dragă, pe ochii mei, și a fost *infectă* !

Curînd ferestrele se închid ca la comandă, și dacă-i Paști, Crăciun sau Anul nou, în aer plutește un miros de sarmale.

Vizitele cu temei se fac fără ceremonie, duminica după ieșirea de la biserică, de la una la alta, păstrîndu-se rîndul ca la bărbier : „Poftiți la mine, cucoanelor, să luăm cite-o apă rece”.

În curtea stropită și măturată curat, cucoanele sosesc odată și se așează în cerc la umbra casei : Madam Papaiani, cu inele groase de aur, cu urechile deformate de cercei uriași de aur, cu broșă ce lunecă pe lanț masiv de aur, are nouă copii și repetă oftînd : „*Tini ari, să-i trăiască, țini nu, să nu-i doriască*”. Domnișoara Comănoiu, rămasă nemăritată, care nu înțelege nimic, roșește, pleacă ochii și cere pardon cînd o atîngi cu cotul. A lui Gutue, măritată cu un ofițer de *itindență*, zice, vorbind despre bărbatu-său, „dumnealui”, și afirmă că „douăzeci de mii de lei nu joacă *rolă*”. Apoi vin la rînd madam Liță, „pielărie angro”, madam Trăistaru, care vorbește pe nas și — știe tot orașul — nu vede fără ochelari, în fine, madam Chivuțoiu, înaltă, îmbrăcată în negru, cu ochii mari, cu sîinii mari, cu picioarele mari, superbă și liniștită ca o vacă de Șvițera.

- Ce mai nou, cucoanelor ?
- A murit Petru cel Mare.
- Da, era în *Universul...* de *apelnicită*.
- Alexandru cică e la Paris.
- Ce mai rege o să fie și ăla !...

Conversația se-nterupe, și cucoanele iau dulceață, jumătăți de prune coapte, așezate în lingurițe subțiate parcă de buzele musafirilor.

- Mersi, tare bună dulceață.
- Cam acrișoară...
- Nu e acrișoară, da' e cam legată...

— Nu e legată, a fiert prea mult și s-a cam înroșit. Eu le fierb o dată repede într-un clocot și le dau jos... iasă prunele ca aurul...

— Ce bine de dumneata că ai servitoare !

— Dă-o păcatelor, îi curg ochii după soldați, toată ziua stă la poartă ! Ieri am prins-o cu o bucățică de zahăr ! Am numărat bucățile, să văd, într-adins, fură ?...

Ajunsa la acest punct culminant, conversația este din nou întreruptă de Fănel, odorul casei, care-și face apariția încins cu sabia de lemn, călare pe un băț, și, descoperind chisaua cu dulceață, își reclamă partea lui cu încăpăținare, alintându-se pe lângă mamă-sa.

— Șezi la un loc... Șezi, că mă murdărești...

— Ce frumuseț e !...

— Cîți ani are ?

— Vai ce mare a crescut !

— Dacă-i mare și-i fată, zice domnișoara Comănoiu.

— Nu sînt fată, sînt băiat !

— Ba ești fată.

— Ba băiat !

— Fată, fată.

— Nu sînt fată, că am păsărel, protestează băiatul ridicînd rochița.

— Ptiu !... să nu fie de deochi... și, scuipîndu-l pe-ntrecute, cucoanele, uitîndu-se pieziș la domnișoara Comănoiu, se ridică, se sărută și ies rîzînd, chicotînd, legănîndu-se așa cum, desigur, se face în lumea mare.

Un maioraș, mirat ca un miel în ajunul Paștelui, cu părul rărit, cu burta pornită la avansare excepțională, intră, fără să închidă ușa, în camera furierilor și, ridicînd piciorul pe masă, ordonă, aprinzîndu-și țigara :

— Ia o cîrpă, băiete, și șterge-mă binișor de praf.

Interpelatul, un băiat subțirel, delicat, cu mîini de fecioară, se îndreptă codindu-se, roș ca o sfeclă, și, resemnîndu-se, scoase o batistă virgină și începu să șteargă delicat *șantiurile*¹ superiorului.

— Freacă, băiete ! N-ai luat ceaiul ?

— Nu.

— Nu s-a ajuns ?

— Ba nu-mi place.

— Nu e bun ?

— E infect.

— Ce vorbești, mă ? Da' la tat-tău mîncai mai bine ?

— Ca acasă.

— Aici unde mînci ?

— La birt.

— Ești fecior de bani gata ?

— De general.

— Ajunge, mersi, destul, copile, știam, te-am pus numai la încercare, am vrut să-ți dau o mică lecție ; n-ai avut încredere în mine, trebuia să te prezinți deschis, ca la un camarad : „Sînt băiatul lui don ghe-neral cutare”. Cum îl cheamă pe domnul ghe-neral ?

- Popescu, a murit, era de rezervă.
- Șterge și cizma ailaltă ! Cine te-a adus aici în birou ?
- Cumnatul meu, domnul colonel Ionescu.
- Ești cumnat cu...
- Ține pe sora mea.
- Destul, ajunge, lasă, mulțumesc, îmi pare bine, bănuiam eu că trebuie să fii de familie, hai cu mine în oraș.
- Am de lucru.
- Nu face nimic, ești invitatul meu. La cazan nu te-ngrași, amice.

Pe o șosea nepietruită, trasată în pripă, cu poduri ce jucau sub picioare, cu marginile consolidate cu fascine de nuiele, soldații, uzi de ploaie, sleiți de puteri, înaintau tăcuți, cu picioarele grele, prostiți de primejdiile nenumărate la care se gîndeau. Cite unul, ici-colo, oftînd din greu, rămînea, căzînd istovit, unde apuca să cadă, sculat repede de pumnii disciplinei oarbe și fără raționament.

Înainte !

Unde ? Pentru ce ? Nu se întreba și nu știa nimeni.

La intervale hotărîte de puțurile ce întilneau în cale trupele, tamponîndu-se, se opreau pentru odihnă. Soldații cădeau cu fața în sus pe răniți, ca niște vite îngrășate aduse de departe la tăiere. Un călăraș, săltîndu-se pe o mîrșoagă feștelită, încărcată ca o cămilă, trepăda strigînd de-a lungul coloanei :

— Domnii comandanți de regimente la ordine !

— Domnilor, le spuse generalul cu aer capabil, ceea ce am să vă spun este strict confidențial. M-ați înțeles ?

(Colonelii, salutînd resemnați :) — Da.

Urmă o tăcere profundă. Toți stăteau cu capetele plecate, atinși parcă de ingerul morții.

Uitîndu-se cu bănuială împrejur, generalul șopti :

— Aproiați-vă. Am de gînd să fac o diversiune, de aceea v-am adus aici. Diversiunea se face cu

trupe proaspete și prin surprindere. La noapte aveți să primiți ordinul de marș. Secretul operațiunii garantează succesul întreprinderii. Fiți prudenți, țineți trupa în mână, și Dumnezeu să ne ajute !

— Să vie domnii ofițeri ! porunciră simultan comandantii de regimente întorși la locurile lor și grăiră astfel :

— Domnilor, nu se știe ce se poate întâmpla, e bine să fim pregătiți. În război trebuie să te aștepti la orice. Oamenii să mănince și să se culce.

— Rămînem aci ?

— Da, adică nu... Poate.

— Să știm dacă aducem bucatăriile.

— Așa e. (Brusc :) Ce mai la deal la vale ! Eu sînt de părere să-i spui bolnavului verde. S-a terminat cu minciunile ; intrăm în foc. Facem diversione cu trupe proaspete. Nu spuneți la nimeni. Nu uitați că și zidurile are urechi. Oamenii să mănince, mîncăți și dumneavoastră, o să mănînc și eu, ca să fim gata în orice moment.

Comandanții de companii plecară îngîndurați și, plini de experiență, adunară în jurul lor gradații :

— Ascultă ici la mine. La noapte facem diversione. Nu trebuie să știe nimeni, nici pomul de lîngă tine să nu afle, dacă vreți să ieșim bine. Să știți de la mine : în război și frunzele au urechi... Dumnezeu din cer dac-ar fi lîngă tine, să nu-i spui. Ați înțeles ?

— Da, să trăiți !

— Plecați, dați mîncare la oameni.

— N-avem nimic, azi e zi de conserve.

— Și n-aveți conserve ?

— Le-au mîncat, ca să nu le mai poarte, că-s grele.

— Treaba voastră !

— Trăiți, don *plotoner*. Năstasă nu vrea să meargă la apă.

— De ce nu vrei să te duci la apă, mă ?

— Mă duc, să trăiți, don *plotoner*, dar am fost și ieri.

— Mină ! răcni plutonierul, adresându-se oamenilor împietriți de somn în amurg. Mîncăți, care aveți, dați bidoanele la apă, că poate nu vă mai întîlniți cu ele. La noapte toată trupa iese la *inversiune*. Să nu scoți o vorbă, să mergi ca cum ai fi mut... Ați înțeles ?

Dar nu răspunse nimeni.

Fiecare cafenea are colțul obișnuiților săi. Bătrâni cu insomnii sau digestiuni grele, literați ce au de gînd să scrie un roman, actori încărcăți de ghină. Printre ei strălucește, viu, fercheș, întinerit, cite un invalid de la partea sedentară, pensionar înflorit la față și la butonieră, ce-și acoperă chelia zburdalnică cu fire lungi de păr cănit, aduse dinspre dreapta. Grație unei democrații manifestată cu familiaritate calculată, este servit pe întrecute.

— Anghel, tu ești?... Bravo! Adă-mi, mă rog ție, un șvarț.

Bacșiș nu dă din principiu, și nu se supără nimeni. Admirîndu-se în oglindă, în fața căreia se așează de obicei, cu gesturi care-i scot inelele în evidență — un șarpe cu ochi de rubin și altul de aur masiv cu monogram — vorbește hotărit, categoric, de toate, pentru toți, cu glas imperios, răsunător :

— Ce zici mata de grevă ? întreabă timid un bătrîn cu mustățile îngălbenite de tutun.

— Ce grevă, domle?... Eu nu admit greva. Admit orice, numai grevă nu admit ! Dumneata admiți ?

— Mă rog...

— Admiți, ori nu admiți ?

— Dați-mi voie...

— Destul ! Ajunge ! Te-am înțeles... vrei grevă. Ei, fă-mă prim-ministru, să te lecuiesc eu de grevă !

— Te-am făcut.

— Cum ?

— Iaca, dumneata ești prim-ministru, și eu grevist. Poftim, ce poți să-mi faci ?

— Te-mpușc.

— Sînge ?

— Pe mormîntul mamei mele dacă nu te împușc !
Să poftesti pe urmă să mai faci grevă !

— Vreți sînge ?

— Sînge vreau !

— Iertați-mă, n-am știut.

— Să curgă sînge, da' să fie liniște. Trebuie să ne refacem. Străinătatea e cu ochii pe noi. Lăsați o dată oamenii cumiști să lucreze !

— Nu uita mata că sîngele cere sînge. Un spor cît de mic...

— N-am. Sîntem săraci... de unde să vă dăm ?

— Atunci să se ieftinească traiul.

— Cum o să se ieftinească traiul dacă dumnea-
lor fură ?

— Cine fură ?

— Miniștrii.

— Alei...

— Gheneralii.

— Și gheneralii ? !

— Mitropoliții.

— Mitro...

— Ce, vrei să-mi spui poate că nu fură ?

— Mitropoliții, ce dracu ? !

— I-am văzut eu... Anghel, dă-mi un chibrit,
băiete !

— I-ai văzut dumneata ?

— Nu o dată, de o sută de ori, și-n Moldova, și-n
Transilvania, și-n...

— Ce ticăloșie !... Cum dracu fură oamenii ăștia,
domle ?

— Bine. Ce, gîndești că e greu ?... Furi cînd vrei,
parcă dumneata n-ai furat ?

— Pardon...

— (Antrenat :) Ce pardon... Mie-mi spui... ai furat
și dumneata, am furat și eu, furăm cu toții, c-așa-i
țara !

Cu pași mari și lampas¹ dublu, colonelul — brigadier cu stea — despicînd valurile mulțimii ce se retrăgea ca Marea Roșie în fața lui Moise, înainta, uscat și negru, ca o țigară de foi, să se îmbarce pe canoniera *Oituz*, care, lucitoare, fluturînd drapelul, se legăna la țârm, cochetă, minusculă, legată de seninul cerului cu un briu dezlinat de fum albăstrui.

Pe bord observă neclintit manevra de plecare, binocla provocător malul opus, cerînd detalii. Maiorul, proaspăt la comandă, străin și el de locuri, afirma enormități agravate de colonel cu competență.

— Ce apă este acolo ?

— Marița.

— Șumi Marița ?

— Da, domnule colonel.

Soarele și gravitatea apăsau însă deopotrivă asupra viitorului ghegeneral. Pe nesimțite cedă vechilor obiceiuri, scoțînd chipiul, descheindu-se la un nasture, la doi, și se pomeni alături de maior, așezați ca niște camarazi, fără tunici, la umbra unei foi de cort întinsă pe catarg, discutînd pe larg sporirea soldelor, modificînd radical legea de înaintare.

Colonelul nu era, desigur, un cărturar : cunoștea regulamentele, dar pe cele vechi, care, se știe, se bat în cap cu cele noi, chemat să le aplice. Gradele le luase rusește, iar din însușirile militare posedea numai ceea ce s-a obișnuit a se numi în oștire

- „ochiul cîmpului”. Războiul devenind însă subteran, ochiul cîmpului nu-i servea la nimic.

Venea la inspecții protocolare, ostil, pornit să găsească toate relele, și sfîrșea prin a se declara satisfăcut, tratînd ofițerii cu o familiaritate fără rezervă: „Bine, Costache, foarte bine! Sînt mulțumit...”

Colonelul avea o pelerină italiană și o calitate mare: era foarte corect, o recunoștea singur, și un mic cusur, afirmau camarazii, foarte zgîrcit, însușiri care, frecîndu-se, se temperau, făcîndu-l — ca pe noi toți — sensibil la atențiuni delicate.

- Ce mîncăm, Costache?
- Vă e foame?
- De, mă băietate, apa cam subțiază... Simt așa, un fel de melancolie la stomac...
- Numaidecît... Gata, timonier?
- Gata, don maior!
- Gata, domnule colonel.
- Ce, e gata?!... Bravo, domle!
- Ce ne dai? Astea-s icre?
- Icre negre.
- Cu cît le luași?
- Patruzeci de lei kilogramul.
- Mai mult, don maior...
- Taci, mă, ce știi tu?!... Or fi la București; la noi, pe Dunăre, un bacșiș, acolo...
- Zău?... Fă-mi și mie rost, mă băietate, poți?
- Cum să nu...
- Mă rog ție, nu uita. Nu mult, un kilogram, că-s numai eu și nevasta... Stăi, să-ți dau și banii. Nevasta, și noaptea s-o scoli din somn să-i dai icre... Poftim patruzeci de lei...
- Lăsați...
- Nu, ca să fiu sigur... Scrie ici, am primit de la domnul colonel...
- ...gheneral...
- Las', scrie tu ce zic eu. Iscălește... așa!... Acum n-o să ai încotro.
- Serviți-vă.

— Conopidă ? !... Uite-al dracului ! Măă !... Păi voi trăiți bine, mă Costache !... Ce, și șampanie ?... Ei, las' la dracu, pîn-aci ! Nu destupa, mă !

— Lăsați să destupe.

— Să nu destupe.

— Destup-o, domle.

— Prea mult ! La ce-ai destupat-o, măgarule ?... Am să te bag la carceră !... Zău, nu trebuia, tu știi că eu...

— Nu vă speriați, cincii lei sticla.

— Parol ?

— De contrabandă.

— Păi așa spune, domle !... Toarnă, băiete ! Să-mi iei și mie douăzeci de sticle. Stăi să-ți dau banii.

— Lăsați...

— Nu, poftim. *Le bon con fon bo ami* ?... Iscălește colea... Căfea este ?

— Avem.

— Adă căfeaua, că eu o să mă trîntesc puțin. Așa m-am deprins, dorm de cînd eram mic... Ce-am de plată ?

— Nimic.

— Nu se poate.

— Domle ghegeneral...

— Nu primesc.

— Vă rog.

— Ascultă, Costache...

— Mă ofensați.

— De ce nu vrei tu s-o luăm pe nemțește, *brudenșaf* ?

— Nu.

— Bine, mă Costache, dacă zici tu... Să trăiești, vin' să te pup !... Totdeauna ai fost băiat bun, te știi din școală... Trebuie să-ți vie și ție rîndul la avansare... Lasă, mă, cu mine se-mpacă toată lumea. Spune sincer — nu c-am să fiu eu ghegeneral, sîntem doar între patru ochi — nu sînt eu băiat bun ?

— Domnule ghegeneral, om ca dumneavoastră...

— Ce zic băieții de mine ?

— Bine, ce pot să zică ?

— Eu n-am făcut rău la nimeni, mă... Sînt exigent, vorba ăluia, c-aşa-i brânşa, da' n-am dat o pedeapsă şi nici nu cred... adică stăi, ce să spui... să vedem, nu ştiu. Nu putem angaja viitorul, nu-i aşa, Costache?... La revedere ! Unde mă culc ?

— Pofţiţi jos.

— Tu nu te culci ?

— Nu, c-am ajuns la Corabia.

— Aşa e, hai sus. Uite, domle, repede a mers. Nici nu credeam ! Ce are unchiaşul ăla ?

— Raţe.

— Ce ceri pe raţe, moşule ?

+ D-apoi dă, eu ştiu ce să cer ?... Dumneavoastră ce daţi ?

— Eu nu mă tocmesc ; cît spui dumneata.

— O sută de lei.

— Măă³, nu ți-e ruşine, moşule ?

— Nu mi-e ruşine, că le-am hrănit⁴ cu boabe. Plătim o sută treizeci de lei dubla la negustor.

— E scumpe, moşule...

— Scumpe, şi eu zic, da' iaca, s-a făcut zece lei litru de gază...

— Scumpe, scumpe...

— Nu le lua dacă-s scumpe.

— Lasă-le mai ieftin, moşule. Dumnealui e don ghegeneral.

— Să fie sănătos !... Am şi eu un ficior în armată, ăţi fi auzit poate de el... Mărin al lui Simion Potloagă, din paispce *antilerie*...

— Bun, lasă, bravo ! Ei, ce zici, iau raţele ?

— Le iei, dacă dai.

— Cît ?

— Aşa cum' am spus.

— Na-ţi patruzeci de lei.

— Cîtii ? !...

— Lăsaţi, don ghegeneral, se poate ?... E din sectorul meu. Adă raţele, mă !

— Nu le dau.

— Lasă...

— Nu le dau.

— Ia mîna, nu fi nerod !

- Aşa merge ?
 - E pentru don ghegeneral, prostule !
 - Mai pune dar zece lei.
 - Nu mai pun nici un creișar... Sînt slabe moarte.
 - Slabe, că ouă. Nici să le tăiați, că e păcat ⁵...
- Sînt d-ălea turcești, ouă în fiecare zi.

— Zău ?

— Păi... Le-ați luat ieftin, ca la armată, da' nu-nimica... V-ăți îndura poate și ați da drumu băiatului, c-atîta mai am... Al mare a murit pe front... Zi, nu mai pui zece lei, hai ?... Atunci să le mîncăți să-nătoși, da' eu așa zic, să nu le tăiați, că-i păcat. Era bine să-mi mai fi dat barim de-o țuică, că-s bătrîn, nu mai am putere... Să fiu mai tînăr...

Călătoria era lungă. Înaintau încet, inspectînd frontiera, rupînd monotonia drumului cu partide ne-numărate de table, jucate pe cîte cinci lei, cu banii alături de cutie : hîrtii jerpelite ce se odihneau între două schimburi, tescuite c-o piatră, să nu le zboare vîntul.

A doua zi, ghegeneralul, ascunzînd o nerăbdare interesată sub o indiferență britanică, propuse maiorului o recunoaștere.

— Ce-ți fac rațele ? Hai să vedem ce ispravă au făcut dumnealor... Au ouat rațele, timonier ?

— Trăiți, don colonel, n-a ouat.

— Cum n-au ouat, mă ticălosule ? !

— N-a ouat, să trăiți !

— Să știi, maiorule, c-au mîncat ouăle... Aștia sînt niște tîlhari, să ai ochii pe ei. Nu e vorba de un ou ; admite că l-a făcut și l-a spart... S-a dus, moașă-sa pe gheață... Dar să nu te prostească, să se creadă mai deștepți.

Tot restul zilei colonelul se plimbă fără chef. Nu jucă table și se retrase devreme, fără civilitățile de rigoare, în cabina sa. Îngrijorat, maiorul întruni echipajul, compus, pe lîngă timonier, care îndeplinea rolul unei femei la toate, dintr-un soldat mecanic și două ordonante, și le ținu la pupă, în secret, o cuvîntare ale cărei șoapte se pierdură în întuneric, printre sălciile noduroase îndoite de vînt.

În dimineața următoare, ordonanța anunță vesel, pe cînd ajută stăpînului să se îmbrace :

— Trăiți, don ghegeneral, a ouat rațele !

— Zău, mă ?

— Amîndouă.

— Bravo ! Mă miram și eu... Unde sînt ouăle ?

— Nu le-am luat. Ziceam că să le vedeți și dumneavoastră.

— Așa ?... Bine, merg. Auziși, maiorule ?... Bună dimineața ! Au ouat rațele... Cum ai dormit ?... Zice c-au ouat amîndouă... Vorba e, ce ne facem de boabe ?

— E boabe berechet.

— Aveți boabe ?

— Pică de la șlepuri.

— Atunci o să mai cumpăr vreo două perechi și vi le las vouă... Mi le trimeteți la iarnă. Unde sînt rațele ?... Ce mă, patru ?

— Trăiți, don ghegeneral !

— Patru ouă, se poate, maiorule ?

— Se poate, domnule ghegeneral. Rațe turcești, cu repetiție...

— Curat, vorba ta ! Bravo moșului ! Se vede că unde n-au ouat ieri...

— Erau obosite.

— Sărăcele ! Dați-le mîncare... și hai să te fac o tablă.

— Vă pornirăți ca idioții, se-ncruntă maiorul în spatele ghegeneralului. Numai timonierul să aibă grijă !

— Nu mai pun nici eu, trăiți, don maior !

— Nu fi prost.

— Mi-e frică, zău mi-e frică.

— De ce ți-e frică ?

— Amîndouă-s rățoi.

— Planton... mă, planton !... Unde dracu s-a băgat
ăla ?...

— Aici sînt, don locotinent.

— Unde umbli, mă ?

— Nicăieri.

— Cum nicăieri, că te strig de un ceas.

— Eram la *tilifon*... a omorît un domn ofițer la
righiment.

— Ce ?

— Pe un don ofițer l-a împușcat la tragere.

— Cînd ?

— Spunea *tilifonistul*.

— Alo... Alo... Cine-i acolo ?... Tu ești, Vasi-
lescu ?... Bună dimineața... Ce, mă, a omorît un ofi-
țer la voi ?

...

— Pe cine ?

...

— Săracul !... Cînd ?

...

— Cînd ?

...

— Ei, cum ?

...

— Ia uită-te, domle... Mă duc să-i spui generalu-
lui... Cum ?...

...

— Și eu tot azi-dimineață am vorbit cu el... a fost pe la brigadă.

...

— Ce spui?... Pomul?... care pom?...

...

— Aaa, omul... da, da, ce e omul... ai dreptate, ni-mica toată... Săracul de el ! La revedere !...

— Domnule general, ați auzit ? A murit Toporan.

— Care Toporan ?

— Sublocotenentul Toporan de la treizeci.

— Ei, ce te-ai alarmat așa ? A murit, a murit... ce să-i facem, îi dăm onorurile cuvenite și s-a isprăvit... Altceva ce putem să-i facem ? N-o să murim toți ? Ostașul trebuie să fie pregătit... un glonț... pac... gata !

— Bine, da' să moară așa !

— Cum ?

— Dumneavoastră n-ați auzit ? A murit la tragere.

— Ce ?

— L-a împușcat.

— Pe cine ?

— Pe Toporan.

— Cine ?

— Nu știu ; am uitat să întreb. Atît mi-a spus locotenentul Vasilescu la telefon, că l-a împușcat pe Toporan la tragere. Nici el nu știa cum, că și lui i s-a comunicat tot la telefon de la cîmpul de tragere.

— Dă ordin degrabă să pună caii la trăsură... Ce neglijență !... Oamenii ăștia sînt buni de împușcat...

— Ei, cum s-a întîmplat, colonele ?

— Ce, ați auzit și dumneavoastră ?

— Te-ntreb, cum s-a întîmplat ?

— Cum să se întîmple, domnule general ? Cum se-ntîmplă accidentul, dumneavoastră nu știți ?

— Dumneata unde erai ?

— Acolo eram și eu, tocmai sosisem... Mi-a vîjîit glonțul pe la ureche... un deget mai la stînga, și eram gata...

— Ei, cum s-a întîmplat, spuneți-mi și mie. Vreau să știu de la început cum s-a întîmplat.

— Spune dumneata, maiorule, că ai fost de la început.

— Domnule general, la ora 12 jumătate p. m. am sunat adunarea regimentului, fiindcă era ordin la raport ca la ora 1 p. m. toată lumea să fie la cîmpul de tragere. Tocmai îmi adusesese calul și mă pregăteam să-ncalec...

— Lasă, mulțumesc, destul, maiorule. Dumneata știi cum s-a întîmplat, căpitane ?

— Știu, domnule general, eram lîngă el. Mi-a suierat glonțul pe la ureche...

— Spune dumneata, cum s-a întîmplat ?

— Iacă cum s-a întîmplat, domnule general. Eram adunați pentru tragere. Se așezau țintele. Pe cînd încărcam revolverul...

— Era tragerea cu revolverul ?

— Da, domnule general.

— La a cîtea ședință sînteți ?

— Întîia ședință, domnule general.

— Ați întîrziat... ați întîrziat rău de tot. De ce-ați întîrziat atît ?

— Domnule general, noi eram adunați pentru tragere...

— Extraordinar !... Mă rog, pot să aflu cum a murit Toporan ? E cineva în stare să-mi spună scurt, în două cuvinte, cum s-a întîmplat de ați asasinat, da, asasinat, pe sublocotenentul Toporan ? !...

— Noi l-am asasinat pe Toporan ?

— Da, colonele ! Atîta neglijență înseamnă asasinat !

— Da' n-a murit nimeni, domnule general, păcatele mele... Ieși înainte, Toporan, să te vadă domnul general.

— Bine, domnule locotenent, ce va să zică asta ? !... Dumneata mi-ai spus că l-a împușcat.

— Așa mi-a comunicat Vasilescu la telefon. Nu mi-ai spus așa, domnule?... Spune dumneata, pe cuvînt de onoare.

— Așa am auzit și eu, domnule general.

— Nu, domnule general, să vedeți cum a fost. Toporan s-a dus să însemne rezultatele; și cînd a plecat, căpitanul Popescu, fără să vrea, a scăpat un foc tocmai cînd Toporan, împiedecîndu-se, a căzut jos. El, auzind lovitura, nu s-a mai ridicat, de frică că s-a început tragerea, și nu știu cine a răspîndit zvonul că a murit, da' n-a murit nimeni.

— Domnule general, am avut un noroc... Puteam să mor... Mi-a trecut glonțul pe la ureche... i-am simțit căldura. Dacă nu mă lăsăm jos...

— Va să zică nu s-a întîmplat nici un accident?

— Ba a lovit un soldat.

— Ce soldat?

— Nu l-a lovit, i-a șters puțin urechea, domnule general, da' l-a pansat la infirmerie, nu mai are nimic, puteți să-l vedeți și dumneavoastră... Mă băietе, ia spune lu Pîslariu de la cai... îl știi pe Pîslariu?

— Pe Pîslariu?... îl știu, trăiți, don colonel!

— Dă fuga, să vină Pîslariu. Are și calul dumneavoastră în primire... e cel mai bun soldat. Vara îi tineam la păscut toată ziua.

— Trăiți, don ghegeneral!

— Tu ești Pîslariu?

— Eu, să trăiți!

— Tu îngrijești de calul meu?

— Eu, să trăiți!

— Ce face calul?

— Mănîncă, să trăiți, don ghegeneral.

— Ei, cum te-a lovit glonțul, băietе?

— Să trăiți, don ghegeneral, eu veneam cu caii...

— Erai cu caii?

— Cu caii eram.

— Da-mprejurul țintelor se pasc caii, boule?

— Nu, trăiți, don ghegeneral, nu-i paștem împrejurul țintelor.

— Dacă-mi omora calul, cu ce-l plăteai, măgarele?... Să-l bage la carceră... Putea să-mi omoare calul, tilharul ăsta!

— Trăiți, don ghegeneral, calul dumneavoastră nici nu era.

— Cum nu era?

— Îl scoteam mai târziu, don ghegeneral, pe răcoare, că-i crăpa *chielea* de soare... așa, mai bine îi car iarba cu sacul.

— Bine... Bravo, băiete! Văd că ești deștept... dar puteai să mori și tu, prostule.

Sculat în zorii unei zile de vară, căpitanul Vărgatu, după citeva ore de marșuri și defilări, gusta lacom, din fruntea cazanului, adunată într-o strachină și prezentată ca probă de belșug pe o tavă de lemn de un soldat desculț, cu scufă albă de bucătar francez. Ștergînd grăsimea ce se sleise pe mustățile lui de arnăut, se îndrepta spre casă, legănîndu-se cu gravitatea cuvenită celui mai vechi căpitan din regiment. Nu răspunse sentinelei de la poartă, care încremenise onorîndu-l, coti la dreapta, la stînga, apoi se opri în loc cu îndoială, ca omul care a uitat ceva și-i pare rău că și-a adus aminte prea tîrziu, reținut de a reface drumul străbătut. În cele din urmă, de teamă de nevestă, o fostă actriță ambulată, care se farda cumplit și-l muștrulua ca pe un recrutar, se întoarse cu nasul indispus și opri în drum compania, care tocmai se ducea la masă în mers de paradă.

— Tapițerul e aci ?

— Da, să trăiți, don căpitan ! Herman !... Unde e tapițerul ? Dă fuga, mă, de cheamă tapițerul.

— A mîncat ?

— N-a mîncat.

— Să vie după mine și să-i opriți mîncare, ai înțeleș, caporal ?

— Da, să trăiți, don căpitan.

— Să m-ajungă din urmă.

— Da, să trăiți.

— Și să nu rămână nemîncat.

— Nu rămîne.

Pe la ora trei p. m., Herman terminase de așezat draperii galbene — o ambiție a doamnei căpitan Vărgatu, care scuturase, legată la cap, dormitorul, cum obișnuia, o dată pe lună.

— Du-te și tu de mănîncă.

Herman, cu capelul pe ceafă, urcă nădușit, lihnit de foame, dealul cazărmii.

— Unde ai fost mă, te caut de un ceas ! Umbli haihui !...

— Eu ?

— Da' cine, eu ?... Hai, că te cheamă don colonel, ai dat de dracu...

— Eu nici n-am mîncat.

— Trebuia să mănînci.

— Unde să mănînc, dacă am fost la don căpitan...

— Mănînci pe urmă, hai că te-așteaptă... A trimes de două ori după tine.

Pe la ora 8 p. m., doamna colonel, femeie impozantă, privea cu grandoare satisfăcută divanul îmbrăcat din nou, pe care avea să întindă scoarțele colecționate cu îngrijire de la bolșevici.*

— Hai, lasă... destul. Du-te și tu de mănîncă.

— Să trăiți, don locotenent, raportă plantonul ofițerului de serviciu, a venit tapițerul.

— Cheamă-l încoa' !... Pe unde umbli, mă tilharule ?

— Să trăiți, don locotenent, am fost la don căpitan.

— De ce minți, mă, n-am trimes eu să întrebe la don căpitan, și nu te-a găsit ?

— Eram la don colonel.

* Aluzie la jafurile făcute de ofițerii armatei burghezo-mosierești în intervenția criminală de după primul război mondial împotriva tinerei Puteri sovietice.

— Cum erai la don colonel, mă jidane, că dacă erai la don colonel, nu trimetea don colonel de două ori să te cheme !

— Să trăiți, don locotenent...

— Zi, umbli cu uite popa, nu e popa ? !

— Eu nici n-am mâncat.

— Să-l bage imediat la carceră... La don colonel, hai ?

Sub salcîmul incendiat de soare, patru matroane pictate futurist, arțăgoase ca niște cloști și obeze ca butoaiele ce se uscau în fundul curții, joacă pocher la o masă rustică.

— Cine le face ?

— Cine întrebă.

— Eu le-am făcut.

— Ba, pardon, că nu le-ai făcut dumneata, le-a făcut madam Popescu.

— Da, da, eu le-am făcut.

— Vai, madam, pe ochii mei !

— Nu te mai jura degeaba.

— Dragă, pe ce am mai scump !

— Fă-le, fă-le...

— Nu-i rîndul meu, da' hai să le fac...

— Pas.

— Păsărică.

— Păsăroi. ¹

— N-are pas. Am deschis eu.

— Merg.

— Și eu.

— Puneți mizele, să-mi iau restul.

— Eu am pus.

— Unde ai pus, asta-i miza mea.

— Nu e adevărat, eu am aruncat-o.

— Dumneata n-ai pus.

— Cum n-am pus, ce vorbă e asta ?

- Dumneata n-ai avut nici un ban pe masă.
- Da' nu mi-ai schimbat un pol adineauri ?
- Atunci cine n-a pus ?
- Nu știu, eu am pus.
- Și eu am pus.
- Dumneata n-ai pus.
- Să mă trăsnească sfântul, să rămîn oarbă, să mă ducă de mină la pod, că e sfînta duminică, dacă n-am pus !
- Atunci cine n-a pus ? Cît trebuie să fie jos ?
- Să facem socoteala : opt lei... zece lei, c-a mers toată lumea, și jos e numai opt lei, lipsesc prin urmare doi lei.
- Așa e, bine le-a socotit. Lipsesc doi lei.
- Ei, cine n-a pus ?
- Nu știu, eu am pus cea dintii.
- Și eu am pus.
- Atunci vii dumneata cu doi lei.
- Nu viu cu nimic.
- Ba vii cu doi lei.
- Pe onoarea dumitale ? Zi pe onoarea dumitale și te cred !
- Pe onoarea mea.
- Frumoasă onoare ai ! Halal să-ți fie ! De unde știi dumneata că viu eu cu doi lei ?
- Pentru că jos e numai opt lei și trebuie să fie zece. Noi am pus, prin urmare vii cu doi lei².
- Da' doi lei nu s-a luat la caniotă ?
- Așa e, bine zici, ai dreptate. Faceți cărțile. (Natural, fără tranziție :) Ce-ai acolo în fundul curții ?... Am deschis.
- Nu dau. Bucătăria de vară.
- Un chibiț (declamator) : Bucătăria mea de vară e la țară.
- (Cu ifos :) Locuința mea de vară... Pas, nu dau... Ah, ce frumoasă e !
- Le faci.
- Le trec. De Eminescu, mi se pare.
- O fi de Coșbuc... N-am nici o carte, mereu îmi vin șeptii. Și ăla zice că le face frumoase. Adă să

le fac eu. De cine e, maiorule, că dumneata trebuie să știi.

Maiorul (serios) : De Tudor Vladimirescu.

— Vezi, știam eu că e de un domnitor... Am stat. Da' nu știam cum îl cheamă. (Ridicîndu-se greu :) Ah, cum mă dor picioarele...

— Ce, nu mai joci ?

— Mă duc, că e tîrziu.

— Bine, cînd oi cîștiga, am să mă las și eu.

— Treaba dumitale. Eu nu cîștig nimic.

— Pe onoarea dumitale ?

— Atîta să cîștige dușmanii mei, iar de nu, să moară cine minte. Pierdeam o sută de lei, mi-am întors banii, pe copiii mei vă spun !

— Asta e culmea ! Auzi, dragă, că nu cîștigă ! Pierd o sută șaptezeci de lei, și zice că nu cîștigă. Mai fă barim un tur !

— Nu, că e tîrziu.

— Hai, mai fă un tur.

— E tîrziu.

— Ai dreptate. Nu strici dumneata, strică cine se bagă în tărîțe.

— Te rog să nu fii obraznică !

— Și eu te rog să nu mă faci obraznică, înțelege ?
Obraznică ești dumneata.

— Nerușinato !

— Nerușinată ești dumneata ! Auzi, să mă facă obraznică... Eu, care țineam la dînsa și i-am luat apărarea întotdeauna.

— N-am nevoie de apărarea nimănui. Dacă vrei să știi, mai mult țiu eu la tine și ți-am luat apărarea, s-o știi de la mine !

— Ei, tăceți. Pupați-vă și nu vă mai certați. Mîine vii ?

— La ce să vii, să-mi aud vorbe ?

— A glumit, cîte nu se spun la cărți... Vino mîine.

— Nu știi, să vedem.

— Vino mai devreme.

— Bine, atunci pe la două.
— Aşa.
— *Orvoar, bonsoar* şi la revedere !
— Nu mă săruţi ?
— Hai să te sărut, scroafo ! N-ai merita, că mi-ai spus adineauri nişte vorbe... *Orvoar!*
(În cor :) — La revedere !...

— Scîrba dracului, aşa face totdeauna. Auzi, că mi-a luat ea mie apărarea ! Atîta să trăiască ea ! Eu, unde mă duc, mi se deschid uşile, sînt primită ca o regină. Pe ea a dat-o afară de la Petrovicioaia.

— Parol ?
— Serios, aşa am auzit.
— Oare de ce ?
— Îmi pare că a prins-o trişînd. N-aveţi idee ce hoată e, şi o calică de n-are margini !
— Dac-o primiţi la joc...
— Las', să vezi ce am să-i fac eu mîine... Cum o deschide gura, cum îi zic plus.
— Plăteşte, dă-o dracului.
— Să plătească, dacă îi dă mîna. Vreţi să jucăm în trei ?

— În trei nu joc.
— Hai să jucăm în trei.
— Ți-am spus că nu joc în trei.
— Da' de ce nu joci în trei ?
— Pentru că nu joc în trei niciodată... E şi tîrziu.

— Jucăm o jumătate de oră.
— Atunci scoate şeptii şi să tragem locurile.
— Ce să mai tragem locurile !
— Altfel nu joc.
— Da' de ce nu joci ?
— Pentru că nu-mi place să joc în trei.
— Ei, poftim. Hai să tragem locurile... Parcă e locu... Nu e locu, ci dobitocu, madam !... Mneata le faci.

— Ba le faci dumneata.

- Eu le-am pasat.
- Atunci nu joc.
- Iar ?
- Ți-am spus de la început, dragă, eu nu joc în trei...
- Moșă-ta !
- Nu te lega de mama, că mama e moartă. Dacă ai ști dumneata cine a fost mama mea ! E născută Popescu, din ramura cea bună, așa că vezi dumneata... Hai, fă-le... dă-te dracului...

Trenul alerga în întunec într-o vîlvătaie de scînteii. Într-un compartiment de clasa întîia se discuta, firește, despre Tomescu și Munteanu¹.

— Mie, afirmă în cele din urmă un domn corpulent, nu mi-e frică de hoți.

— Nu se poate, nițică frică tot trebuie să ai.

— Nici cît un purice, pe onoarea mea !

— Vrei să zici că ți se face inima cît puricele ?

— Iertați-mă, dar dumneavoastră poate nu știți. Hoțul, ascultați-mă pe mine, e cea mai fricoasă lighioană. Cînd merge pe întunec, îi clănțane dinții și se face galben ca turta de ceară.

— Nu e și el om ?

— Da, domnule ! Dacă ar ști fiecare cît îi este lui de frică, toată lumea ar căpăta curaj, și hoții s-ar lăsa de meserie.

— Ai dreptate dumneata. El știe că nouă ne e frică, dar nimeni nu bănuiește că și lui îi tremură carbonul.

— Exact așa. S-au întîmplat cazuri. Bunică-mea, Dumnezeu s-o ierte, a ținut un hoț în respect, ochindu-l cu papucul, pînă au venit argații.

— Teama e mare. Nu știi dumneata, frica păzește bostănăria.

— Asta spun și eu. Cine-i prost, îngheață, gîndindu-se că dacă o mișca, poate să-l omoare.

- Cel mai bun lucru e să te faci că dormi.
- Da' dacă-ți cere cheile ?
- Aici e aici !
- I le dai, ce să faci ?...
- Atît să trăiască el. Vedeti boxul ăsta ?... Îi dau un pumn, de-l fac grămadă ! Chestia e să știi numai unde să-l lovești, ca să nu se mai scoale. Îi dau la mir... în frunte, colea, între ochi...
- Nu-i mai puțin adevărat, domnule, că noi, românii, sîntem foarte neglijenți.
- Proști, nepăsători..
- Să n-ai dumneata o pușcă în casă !..
- Ce pușcă, domnule ?... Revolver să ai, ca englezii. Englezul moare fără *brauning*, cum îi zic ei.
- Mai bună e pușca.
- Ba mai bun e revolverul, că-l pui sub cap și te culci.
- Și dacă se descarcă ?
- Nu se descarcă, că-i pui piedica.
- Ehe, pînă să-l găsești, pînă să-i întorci piedica... Da' cu pușca, îl iei la ochi, și pac ! Gata !
- Nu e așa, că pușca are țeava lungă, și pînă să iasă glonțul, hoțul se ferește. Da' cu revolverul îl curăți. Chestiunea e să ai curaj și să te răstești la el, să răcnești, da' știi cum...
- Sus mîinile ! zbură o namilă de om întinzînd două revolvele monstre, nichelate, pe cînd o altă namilă, năvălind în vagon, stinse lumina și, adresîndu-se într-o liniște de moarte domnului corpulent, care „lovea la mir”, porunci răstit : „Banii !”
- Poftim.
- Haina !
- Poftim și haina.
- Pantofii !
- Nu preferați mai bine ceasul ?
- Ca să mă împuști ca bunică-ta, cu papucul ?
- Și făcînd lumină, călătorii, înmărmuriți o clipă de groază, constatară, rîzînd să moară, că hoțul ținea

cîte-un termos în fiecare mînă și că voinicul, desculț și fără haine, efect al unei reacțiuni violente, leșinase.

Un ceas s-au chinuit cei doi mucaliți, plictisiți de fanfaronadele lui, să-l readucă la viață.

— Bine, domnilor, zise el, în fine, deschizînd ochi de miel fript. Astea-s glume? Nici nu mă cunoașteți, nici nu știu cine sînteți... Dacă vă pocneam între ochi?

Manevra, apărarea podului, se desfășura clasic. Trupele veneau valuri, avioanele pilotau, tancurile înaintau maiestruose, în admirațiunea sătenilor rămași cu gurile căscate în calea lor. Podul, ca orice pod, căzu în mâinile inamicului. Se sună încetarea manevrei. După critica operațiunilor, un vînător se prezintă generalului ca o cunoștință veche și-i oferi în dar, pentru masa de seară, patru prepelițe cu căpușorul mic, cu coadă scurtă, abia împușcate. Generalul multumi încîntat. Foarte iubit de ofițeri, se deosebea printr-un tact desăvîrșit, o răbdare de înger și o cultură aleasă. Crescut la școala franceză, era serios în serviciu, știa să distreze o femeie frumoasă și, ca orice om superior, era o furculiță fină, aprecia cum se cuvine un fel de mîncare gătit cu artă. Primise prepelițele cu bucurie de copil. Ofițerii, prin tradiție, erau încîntați și ei: „Quand le gendarme rit...”¹ Toți îi dădeau sfaturi.

— Împănate cu slănină, cu foi de dafin și fripte înăbușit, sînt delicioase! se încumetă să declare un sublocotenent.

— Așa să le facă, hotărî generalul privindu-l cu simpatie.

— Nu vă potriviți, domnule general, faceți-le pe varză, cu ardei și cu mămăliguță... E o bunătate!

— Și mai bine, așa să le gătească.

— Nu, mai degrabă pilaf, ascultați-mă pe mine. Tată-meu era vînător pasionat... C-un praf de piper, fierte în grăsimea lor...

— Fugi, maiorule, habar n-ai! Faceți-le ostropel, pe răspunderea mea! Fierțe în vin, cu boabe de piper și cu usturoi, dacă nu v-o place, păcatul meu să fie!

— Bine, iacă te las, fă-le dumneata cum știi, să vedem ce o să iasă.

Masa cu fețe albe, cu piine proaspătă, așezată în vestibulul școlii, luminat de lămpi puternice ce temperau răcoarea serii, invita oaspeții, din toată inima. Ofițerii, glumind între ei, își amăgeau foamea ciupind pe furis, ca vrăbiile, din zacustele variate, înșirate simetric de-a lungul mesei. Colonelul, cu gîndul la toate, devotat generalului, le făcea ultimele recomandățiuni, ca să nu se producă nici o notă discordantă.

— Apropo, încă ceva. S-a gătit pentru domnul general, știți, prepelițele de azi-dimineață... El are să ne invite... Să nu luați nici unul... sîntem patruzeci de inși, ce mîncăm noi, ce să-i rămîna lui?... Noi om mînca altă dată, mai sînt prepelițe, slavă Domnului... Și să mă credeți, nu e cine știe ce, nu e așa, maiorule?

— Eu personal nu fac caz², răspunse maiorul, care cîntărea o sută de kilograme. Nici n-ai ce mînca de pe ele.

— Atunci, prin urmare, ați înțeles?

— Da, domnule colonel.

Plin de voie bună, cum sosi, generalul se așeză la masă. Glumea cu toți, mîncă cu poftă, fericit de simpatia caldă de care se simțea înconjurat. Prepelilețele ș-au adus cu un ceremonial deosebit, pe o tavă de lemn, de un bucătar cu șapcă, încadrat între doi sergenți armați cu polonice. Crăticioara era misterios acoperită cu o farfurie adîncă, ca să nu se piardă mirosul prețios de aromate. Urmă un moment de tăcere solemnă, omagiu pios adus eroinelor necunoscute ce dormeau cu inima friptă în fundul crăticioarei.

— Ia să vedem, domnule, zise rîzînd generalul, ciuruit de priviri. Ce ispravă mi-ai făcut dumneata ?

Cînd unul din gradați, cel mai deștept, rînduit să ridice farfuria, descoperi cratița, o aromă divină se răspîndi plutind în aer, ca mirosul de tămîie pe la nasul credincioșilor în extaz.

— Bravo, exclamă generalul după ce gustă, sînt dumnezeiești ! Dă la domnii ofițeri... Serviți-vă, să guste fiecare... Ia, colonele !

— Mulțumesc, eu nu mănînc niciodată.

— Prepelițe ?

— Măcar de-ar fi poleite cu aur.

— Curios ! Ia, maiorule !

Dar maiorul se strîmbă de silă, ca și cum i s-ar fi oferit untură de pește.

— Ei, cum, nu vă place la nimeni ?... Dă-i lui domnul sublocotenent.

— Nu mănînc eu scîrbe d-astea ! declară scurt ofițerul, voinic, rumen, crescut la coarnele plugului.

— Păcat. Atunci mîncăți-le voi, se adresează generalul celor doi sergenți. M-am săturat. Îmi plac³ grozav, dar nu pot să mănînc mult.

Dar n-apucă să iasă bucătarul, și pe urma lui se luară, nu știu pentru ce motive, maiorul și doi căpitani.

La ușă se produse chiar o ușoară îmbulzeală. Curios din fire, voinicul rumen, crescut la coarnele plugului, se duse și el, să vadă despre ce e vorba.

De la Spitalul Militar a pornit un dric spălat de ploi, înhămat cu catiri mînați de un soldat fălcos, cu bocanci de cerșetor, cu batista de pomană atîrnată peste umăr.

Pe urma mortului, părinții, țărani veniți din Gorj, mergeau, el, nebărbierit, cu capul gol, plecat, cu părul mare, ea, oprindu-se din cînd în cînd, întorcîndu-se într-o parte cu rușine, pentru a-și șterge nasul în poala cămășii.

Două luminărele înfipte, subțiri ca paiurile cu care se sorb băuturile înghețate, cădeau, la tot pasul, în colivă, ridicate cu mici beneficii de un camarad din același sat cu mortul, cu încăpăținarea insectei care se urcă, fără spor, pe geam. Pe urma lui venea un grup de soldați, în mantale largi, precedați de doi corniști, care suflau fără răgaz, umflînd obrajii :

...Taa-ta-ta-ta...

La Podul Elefterie apăru un dric cu geamuri de cristal, tras de șase cai îndoliați, apocaliptici, urmat de cupele cu invitați, de popi cumînți, ca sfinții, cu bărbi patriarhale, de cucoane ce țineau la nas batiste fine, de muzica pe patru rînduri, de corul ce cînta armonios, alai domnesc, îngroșat de purtători de lampadare aprinse, de năselnițe ¹ încărcate cu colaci, de copii care se băteau pe gologani la răspîntii, de servitoare care alergau voioase, săltîndu-și sinii, dîndu-și de veste că „trece băcanul“, îndemnîndu-se s-ajungă mortul îngropat în flori.

Despicînd mulțimea descoperită cu smereală, dricul de clasa întâia intră greoi, simandicos, pe pod, o dată cu sărăcia soldatului prost, împrăștiind miros de micșunele.

— Un' te bagi, mă?... măă sacagiule...

Vajnic se repezi gardistul, și apucînd catirii, întoarse la o parte dricul spălat de ploi, înjurînd de dumnezei, și cu vîna ce purta în mîină pedepsi amarnic catirul din brazdă, în timp ce forța publică încremenise salutînd militărește.

— Sfinte... sfinte...

— Hai, treci acuma.

— Un' să mai treacă dacă ți-ai făcut păcat și ai întors mortul?... Trebuie semănat mei.

— Că doar n-ai de gînd să dormi aici!

Și apucînd catirii, gardistul îi îndreptă pe pod, pedepsind din nou pe cel din brazdă, și dricul se depărtă clătîindu-se.

...Taa-ta-ta-ta...

Rezemat de pilastru, cu chipiul pe ceafă, gardistul răsucea liniștit o țigară.

Generalul era socotit tare, pentru că în inspecții se uita în gura sobei, descoperirea găinile ascunse de sergenții-majori în podul grajdului și se ducea întins la cel mai prost soldat din regiment, să-l întrebe dacă i s-a vorbit vreodată de axul țevii prelungit la infinit, de spațiul primejdios sau de ceva la fel.

Odată, însă, a rămas și el surprins. Din gura unui cuptor de cărămidă, lucrat pe jumătate și părăsit, înecat în buruieni, țîșni neașteptat, în fața lui, o scroafă mare, enormă, cu rit de mistreț, cu țîțele înșirate ca niște jumătăți de lămîi stoarse. Bestia fuși grohăind o bucată, dar, alarmată de guțaitul a opt porcei albi, cu coada în sfredel, ce veneau în urma ei, cuprinși de panică, se întoarse cu inima friptă de remușcări și se propti stupidă, învrăjbită, spumegînd ca o zgrițoroaică în fața omului pămîntean.

Romînul, și în special militarul, mutat din loc în loc, avid de odihnă și de muncă pașnică, nutrește în sufletul lui un sentiment pastoral. O fermă model este visul oricărui veteran. Cînd a văzut porceii, generalul uită de toate și rîse înduioșat, larg, cu gura plină de aur, pînă la urechi.

— Bre, bre, bre, ce porcei frumoși !

— Am rezervat și pentru dumneavoastră o pe-reche, afirmă grăbit colonelul, fără să știe încă ai cui erau.

— Numai de i-ar îngriji bine, că, vezi dumneata, porcul nu e ce se crede... E cel mai gingaș animal, domnule! Dacă nu-l ții curat, moare și nu se mai îngrașă cît lumea.

— Am să mă interesez chiar eu personal. Alegeți-vă care vreți... Ia întoarceți scroafa, mă, să aleagă domnul general!... Eu zic să luați p-ăștia, ori p-ăia... sau mai degrabă p-ăia.

— Nu, uite, să mi-l dai p-ăsta și p-ăla... Nu p-ăla, mă, ălălalt... Așa,ăștia doi.

— Să vă trăiască! Să-i însemne numaidecît, să nu s-atingă nimeni de ei! Ăștia sînt purceii domnului general! Doriți să mai mergeți undeva?

— Ce să mai merg, am văzut ce aveam de văzut. Ați muncit, se vede. Vă mulțumesc, la revedere!...

Generalul, împlinzit, plecă pe jos, cu sabia la spate.

— Vezi, maiorule, că ne-am găsit beleaua, să ai grijă de purceii generalului.

— Lăsați, se poate?!

— Ochii și purceii! La revedere. Vă mulțumesc, am ieșit bine... Parcă aș lua și eu o pereche.

— Luați, domnule colonel. Să vă dau pe ăia care i-a oprit domnul general.

— (Scandalizat :) Fuși, frate, nici nu te gîndi!

— (Convingător :) Da' ce, sînt toți la fel, observați și dumneavoastră, nu e nici unul, să zici, mai răsărit.

— (Moale :) O dată ce i-a ales el.

— Credeți că mai ține minte!

— (Iezuit :) Nu știu, treaba dumitale. Fă ce știi, numai să fie generalul mulțumit. La revedere!

— Să trăiți! Lăsați, c-aranjez eu... (După ce s-a depărtat colonelul :) Ai cui sînt purceii?

— Ai plutonierului Bucurel¹.

— (Familiar :) Ai tăi sînt purceii, mă porc-de-cime?... Ai purcei și nu spui nimic?... Ai tăi sînt?

— (Onorat :) Ai mei.

— (Admirativ :) Taci, măi!

— (Fudul :) Soi rusesc.

— Hoțul! Zi, la d-astea te pricepi?

- (Rizînd pe sub mustăți :) Așa, oleacă.
- Păi atunci să-mi oprești și mie doi.
- (Slugarnic :) Cum nu, vă dau bucuros. Care vreți dumneavoastră... Poate mi-ți da și mie niște lemne, că am copii și nevastă și-s numai eu singur.
- Mai tîrziu, mă băietе, las', să vedem deocamdată, cum stăm cu lemnele, pe urmă om aranja-o noi și p-asta... Să mi-i dai pe ăia doi, pe care nu-i vrea colonelul.
- Păi ăia i-a oprit don general.
- Nu, domnul general i-a oprit p-ăilalți. Chiar să-i prindă și să-i ducă la armurier, să-i însemneze, să le cresteze urechea stîngă. Va să zică, tocmai bine ; doi generalul, doi ai domnului colonel, ăștia doi zici că mi-i dai mie, și-ți rămîne și ție doi.
- Care doi, că doi sînt ai mei ?
- Ăia i-am făgăduit lui don căpitan.
- (Sumar :) Te privește, dacă vrei să-i dai, treaba ta... Să vedem ce o să mănînci de Crăciun... Vezi, ai grijă la primăvară, cînd o făta scroafa, să-mi oprești și mie (părintește :) și să nu mai faci prostia să-i dai pe toți, mai bine îi vinzi și iei parale.

LA FÎNTÎNĂ

Ea a venit cu căldările să ia apă ; el s-adape boii. Ea l-a pîndit rostind¹ prin curte, el a trecut nepăsător, îndemnînd boii cu strigăte ce răsunau clare în iarnă, și s-au întîlnit fără bună dimineață, pe negîndite, la fîntînă.

— (Scuipînd :) Te-ai sculat ?

— (Sufliîndu-și nasul :) M-am sculat de noapte, gîndești că mă lasă mămuca să dorm ?

— I-ai spus ?

— I-am spus !

— Ce-o zis ?

— O tăcut chitic.

— Tu nu i-ai spus nimic ?

— Eu ce era să mai zic ? Da' tu le-ai spus ?

— Le-am spus.

— Și ce-o zis ?

— N-o zis nică... Hăis !

— Pleci ?

— Mă duc să dau de mîncare la gite.

— Amu ce facem ?

— Om mai vorghi.

— Cu nunta cum rămîne ?

— Așa.

— Cum ?

— Așa cum o zis tătucu, să-ți deie și zece oi.

— Mămuca a zis că dă și oile, da' după ce om trăi un an de zile, i-auzi...

- Oi aştepta, ce să fac...
- Ce s-aştepti ?
- Să treacă anu.
- Ardi-te-ar focu !... Da' diseară vii ?
- La ce să viu ?... Hăis !...
- Să vii, auzi tu, că-mi pare c-am rămas grea.
- (Depărtându-se :) Hăis, boală !

Strada Paris e blocată de lume.

Un gardist stă încleștat în bluză c-un individ ce nu se dă dus în beciurile poliției.

Publicul, lăsînd afacerile, s-a împărțit ca de obicei în două tabere: una democrată, care ține totdeauna cu poporul persecutat, și alta, care este de partea ordinii chiar cu prețul dezordinii.

Negustorii au încremenit în pragul prăvăliilor; birjarii vociferează în picioare pe capră, iar pe la ferestre se ivesc, aproape timide, dudui frumușele, cu părul în bigudiuri, speriate din somn, în ținută de nopți prea calde.

GARDISTUL: Lasă-mă de bluză și hai la poliție, că scot *livolverul*!

INDIVIDUL: Nu merg! Ia mîna din gît, că bag cuțitu-n tine!

UN DOMN GRAS: Lasă-l... lasă-l, domle!

O CUCOANĂ CU BRIDE¹: Lasă omu, brigandule!

DOMNUL SLAB: Ia-l mă, nu fi mămăliță!

GARDISTUL: Domnule, nu mă fă mămăliță!

DOMNUL SLAB: Uite ce timpit e! Ia-l mă, dobitocule!

GARDISTUL: Cine e dobitoc? Hai cu mine la poliție!

DOMNUL SLAB: Eu cu tine la poliție?! Porcule!

GARDISTUL: Domnule, nu mă-njura! Cine ești dumneata de mă-njuri?

UN DOMN BINE: Are dreptate. Nu trebuie să-njurați lumea.

DOMNUL SLAB : Da' dumneata ce te amesteci ?
DOMNUL BINE : Eu m-am amestecat pentru că te-ai amestecat dumneata. Dumneata de ce te amesteci ? Ia-l, domnule, la poliție !
DOMNUL SLAB : Pă cin' să ia ?
DOMNUL BINE : Pe dumneata. Nu trebuia să-l înjuri.
DOMNUL SLAB : Nu l-am înjurat.
DOMNUL BINE : Ba l-ai înjurat.
DOMNUL SLAB : L-am înjurat, domnule ?
DOMNUL BINE : Spune, domnule, c-ai fost de față, nu l-a înjurat dumnealui pe dumnealui ?
DOMNUL INTERPELAT : Ei, și dacă l-a înjurat ?
DOMNUL BINE : Cum, domnule ?
DOMNUL INTERPELAT : Merită.
DOMNUL BINE : Se poate ?!
DOMNUL INTERPELAT : : Da' ce, vrei să ia leafa de pomană ?
DOMNUL BINE : Dumneavoastră ați fost în Germania ?
DOMNUL INTERPELAT : Da' dumneata ai fost ?
DOMNUL BINE : Acolo să fi poftit să fi înjurat un polițmen... Te tocau ca p-un crenviș.
DOMNUL INTERPELAT : Varneviș, deșteptule !... Zici c-ai fost în Germania !
GARDISTUL : Circulați, vă rog.
DOMNUL BINE : Cine să circule ?
GARDISTUL : Și dumneata.
DOMNUL BINE : Eu ?! Bătu-te-ar Dumnezeu de idiot ! Are dreptate lumea să te-njure. Înjurați-l, domle !...

„Nu mai e de trăit nici în Arcadia. Polul e moneda divizionară. Ce era odinioară cinci parale, costă azi un pol. Unde schimbi o hîrtie, nu mai capeți rest, sau ți-e rușine să iei piesa îngăurită ce ți se cuvine.” Așa gîndeam mergînd pe stradă într-o dimineată friguroasă. Nu era nimeni. Gardiștii nu erau la posturi. Calea Victoriei se scula leneșă și se întindea cît vedeai cu ochii, albă, în cămașă lungă de noapte. Măturătorii veniți la lucru băteau pe loc, strîngînd la subțioară o piine neagră.

„Nu mai e de trăit. Calea Victoriei își spune durerea. Rînd pe rînd dispar prăvăliile frumoase, se deschid cîrciumi, bănci și lustragerii. Pentru ce și-or mai face oamenii ghetete și cui or mai da băncile bani cu împrumut, cînd leul...”

O trăsură aducea de departe ultimul transport de femei bete, înfășurate în blănuri scumpe. Încurajat de privirea mea indulgentă, un lungan, îmbrăcat parcă în jocuri de cuvinte încrucișate, apucînd birjarul de haină, frînă trăsura automat, veni cu pași de agronom spre mine, se propti, crăcănindu-se ca lîngă un gard, și mă întrebă, roș ca o căramidă :

— *Du șpic engliș ?*¹

— „Non”, am răspuns eu în franțuzește, ca să vadă cu cine are a face.

— *Du no șpic engliș ?*²

— Tț...

Una din dame se dete jos din trăsura și, cu sînge rece american în țară blajină, își văzu de treabă și se urcă din nou, ceva mai ușoară decît coborîse.

— *Spic engliș?*

— „Nein”, i-am răspuns, clătînd din cap pe romînește.

— *Du nu spic engliș?* mă întrebă bețivul cu liniște sinistră.

— De unde l-ai luat, mă?

— Să-l... De-aseară de cînd mă ține. Am omorît caii.

— Ce vrea?

— Să-l ia dracu.

— *Bank!*

Înțelesesem. Voia să schimbe. Se nimerise bine. O casă de schimb, timidă ca toate băncile la început, își ridică huruind obloanele.

— Ce doriți? mă întrebă un domn cu ceas de aur.

— Nu știu, mi se pare că vrea să schimbe. *Tems is monei*³, m-am hazardat eu, arătîndu-i portofelul.

Americanul scoase neclintit, cu gesturi de fantoșă, un bilet de o sută de dolari și-l puse pe masă, fără să crîcnească.

— Schimbă-i-l.

— Ce să mai schimb? Îi dau toată casa.

ALTE SCHIȚE VESELE

Francezii ne-au trimis în război îmbrăcăminte, arme, munițiuni și o misiune militară care să explice noile principii și să unifice metodele de luptă. Ministerul a împărțit ofițerii din misiune pe la diferite regimente, cu dispozițiunea ca nimeni să nu iasă din cuvîntul lor.

— Domnilor, se adresează romînilor un căpitan francez, ofițer de rezervă, gascon cu verb răsunător, atașat la un batalion de infanterie, rămîne stabilit că eu sînt simplu spectator. Dumneavoastră sînteți comandanții. Eu nu m-amestec. La urma urmei, vă privește ! Țin numai să vă spun că am fost la Verdun și la Chemin-des-Dames¹. Am luptat pretutindeni, în aer, pe apă și pe uscat. Sînt ciuruit de gloanțe ca o strecurătoare. Surprins de o patrulă de boși, pe unul l-am împușcat, celuilalt i-am mîncat nasul, și al treilea, văzînd ce-l așteaptă, a fugit. Profitați de experiența mea și întrebați-mă. Altfel, voi interveni numai cînd voi constata erori fundamentale. Apoi termină, zîmbind cu aer protector : În Franța, domnilor, serviciul înainte de toate. Pe urmă nu mai există ierarhie, ne dăm, dacă voiți, și peste cap...

— Bravo, foarte bine, zise el, spuneți și dumneavoastră, domnule maior, că și la noi e tot așa. Să nu creadă poate, cumva, omul, vorba aia : Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă.

— *Mon comandan, rumën, egal, franșe, servis, servis.*² (Furios, cu mâna la gură :) Cum se zice drujbă, care știți ?

— „Bon, j'ai compris. Ça va bien...”³

— *Siolman apres servis... non avan... continuă vesel maiorul, ven... dam... maca...*⁴

Încântat de efectul ce produsese, căpitanul francez, salutînd aristocratic, se retrase, salutat la rîndul lui de ofițerii romîni, cu strășnicie prusiană.

Slujba începe la ora 5.30 p.m.

A doua zi, după o drujbă strașnică în crîșmulița „La doi flăcăi” din Tătărăși, cu dame ce mîncaseră usturoi, și după o bacara prelungită cu cărți undelemnite, maiorul Popescu, abia adormit, tresări cu capul greu, biruit frățește de somn și sentimentul datoriei.

— Matei !

— *Ordinați !*

— Cît e ceasul ?

— Doar ce-o bătut șasi, la Mitropolie.

— Dă fuga mă și vezi, franțuzul s-o sculat ?

Franțuzul ședea în cantonament peste drum.

— Nu s-a mai sculat, trăiți, don *maiur*.

— Mm... bine, mormăi maiorul, mestecîndu-și limba încărcată, și porni porcii la Pesta.

Dar sforăiturile, întărindu-se, treziră din nou, cu o oră mai tîrziu, vocea cazonă a conștiinței sale.

— Matei !

— *Ordinați !*

— Ia vezi mă, s-a sculat franțuzul ?

— Nu s-a sculat, trăiți, don *maiur*.

Șeful însă n-a mai auzit răspunsul.

Pe la zece, vestit în fine că franțuzul se sculase, se ridică și el, moțai cîtva timp pe marginea patului, ca un călător obosit, și scăpînd capul la vale, tresări speriat, oftă, scuipe, înjură și porni să se îmbrace, cuprins de panică.

Cu gura amară, cu ochii umflați, pudrat, mănusat, dete piept cu franțuzul, care ieșise și el în stradă, blindat de decorații, înarmat ca un bandit cors.

Ofițerii se salutară și, schimbînd un surîs verde, se îndreptară bosumflați spre cîmpul de instrucție.

Dar sîngele apă nu se face.

Vinul, damele și jocul de cărți i-au împrietenit repede. Se înțelegeau de minune și erau foarte punctuali : ori se prezentau o dată, ori lipseau amîndoi de la serviciu. Cînd au încetat ostilitățile, și-au luat rămas bun tot în crîșmulița „La doi flăcăi” din Tătărăși, pitoreasca mahala a Iașilor, supusă inundațiilor.

S-a băut bine. Despărțindu-se la ziuă, după o maca îndrăcită, cu aceleași cărți undelemnite, ofițerii se pupară cu franțuzul curățat, schimbînd adrese, jurîndu-și solemn să se viziteze :

— *Moa ven Paris, toa ven Biucarest...*⁵ siguri dinainte că nu se vor ține de cuvînt.

— Un lucru nu mă dumerește... declară din tren franțuzul, culminînd veselia ofițerilor adunați să-l petreacă la fereastra vagonului, cum naiba se întîmpla să ne întîlnim în fiecare dimineață la aceeași oră ?

— *Mon comandn... moa etra smecher, j'anvoaion ordonans regar a vu.*⁶

— *A dracolui tu !* exclamă francezul, care începuse și el s-o rupă romînește, „c'est comme moi, alors...”⁷ mărturisii cu delicios accent gasconul și se depărtă încet, încet, cu privirea însuflețită de toată șmecheria strămoșească.

Ai noștri rămaseră o clipă cu ochii umezi, țintuiți pe peron. Apoi, ca și cum le-ar fi fost rușine, se treziră și plecară vorbind între ei.

— A fost de treabă, săracul.

— Dă-l dracului !

Ministrul n-avea astîmpăr. Se așeză pe canapea să citească, dar nu isprăvea nimic, mutîndu-se plictisit dintr-un loc într-altul. În cele din urmă ieși pe culoar, trecu în vagonul-restaurant, ceru un pahar cu apă, prezentat de întreg personalul vagonului, și-l bău fără sete.

— Ce am de plată ?

— Nimic, excelență.

Ministrul opri schița unui gest de generozitate și, mulțumind cu o privire languroasă de tenor copleșit de aplauze, ieși, plutind ca dînsul, în sfere cerești, precedat de picoli care-i deschideau ușile, îmbrîncindu-se pe întrecute, rîzînd înfundat, privindu-se nedumeriți, rămași cu mîna la gură în urma lui.

Uraaa !... Huraaa !...

Trenul, încetinind mersul, suflînd din ce în ce mai rar și greu, expiră, într-un ultim suspin, la marginea peronului, în fața autorităților adunate să întîmpine pe unul din fruntașii majorității.

Inspirat, cu ochii mari, strălucitori, de cocainoman, ministrul coborî, înconjurat la moment de partizanii puterii.

— Domnule ministru,

În numele bătrînei capitale a Moldovei, în numele teșenilor, în numele județului întreg și în numele meu personal, care vă iubesc mai mult decît toți — oratorul zicea tăți — în numele Moldovei... v-am ieșit cu piine și sare, zicîndu-vă bine ați venit

sănătoși și să mai poftiți pe la noi cît de des, să saturați mulțimea însetată de prezența dumneavoastră...

Ministrul, o tătăcuță plină de argint-viu, privi prin razele soarelui înșelător mulțimea înzecită în ochii lui și, strîngînd-o într-un gest larg la piept, răcni transfigurat :

— Fraților,

Vă mulțumesc. Iașul este orașul meu natal ! M-am născut în mijlocul vostru, iar la București dacă m-am dus, ministru m-au pus...

— Uraaa !...

— Aici vreau să mor. Moldova este cimitirul oamenilor mari. Aici se odihnește Vasile Alecsandri și Cuza. Opriți un loc și pentru mine. Acceleratul nu-mi dă voie ca să spun cît de accelerat bate inima mea pentru dumneavoastră. Dar ca să dovedesc cît de mult iubesc ieșenii, vă rog s-alegeți dintre dumneavoastră cine să-mi fie secretar general. Mă duc să iau ministerul în primire și țin ca secretarul meu general să fie de la Iași...

— Huraaa !...

Trenul, ca o insectă mare scăpată de pericol, dete semn de viață, se mișcă, se urni din loc cu grijă, apoi o rupse de fugă. Ministrul nu mai era singur. O suită de partizani fanatici ținură să-l însoțească pînă la marginea județului, arătîndu-și fiecare nevoile și durerile, pe care ministrul le însemna într-un carnetel minuscul, plin de hieroglife. Vorbeau, adică vorbea ministrul, în chestiuni generale, sorbit cu patimă de auditor.

— Iașul, zicea el profund afectat, a decăzut. Iașul îl vreau, trebuie să fie mare ! Mă gîndesc dacă nu s-ar putea face ca Bahluiul, sporit cu apele Prutului... Și chiar ieșenii, strînși grămadă într-o vastă cooperativă, care să exploateze bălțile și pădurile statului, în legătură cu cooperativele din străinătate... O vastă cooperație internațională...

— Huraaa !...

— Domnule ministru...

În numele Vasluiului, un om nădușit, în negru, citi din mijlocul unui grupuleț de oameni un discurs din care nu s-auzi nimic.

— Fraților,

Iubesc Vasluiul, în care pot zice că m-am născut, căci Vasluiul nu-i altceva pentru mine decît o mahala a Iașului, ca și Podul Illoaii, unde părinții mei au avut cinstea să nască un ministru. M-ați întîmpinat cu buchete de cuvinte frumoase, pe care le primesc, fiindcă sînt sincere și le merit. Iubesc Vasluiul, și ca să vă dovedesc că nu sînt omul vorbelor, vă rog s-alegeți dintre dumneavoastră persoana de încredere care doriți să-mi fie secretar general, căci țin ca secretarul meu general de astă dată să fie vasluian...

— Huraaa !...

Din Vaslui s-au urcat alți partizani. Ministrul continuă expunerile sale economice :

— Vasluiul trebuie ridicat. S-ar putea aduce aici universitatea, să facem un focar cultural, sau poate școlile militare, căci mă-ntreb...

— Huraaa !...

— Domnule ministru,
Bîrlădenii...

— Domnilor,

Fratele mamei mele a fost bîrlădean. Sînt deci bîrlădean prin legături de familie, și ca să vă dovedesc cît de mult iubesc bîrlădenii, întruniți-vă și alegeți-mi singuri pe cine socotiți vrednic să-mi fie secretar general.

— Huraaa !...

— Domnule ministru, spuse cu ochi muiiați un preot de sat duhnind a vin de-o poștă, noi, clerul, vă rugăm ca pe un trimes al lui Dumnezeu, că leafa noastră, precum bine știți și dumneavoastră...

— Cunosc, știu, aveți dreptate... Nu-i nevoie. În curînd preoții bîrlădeni — te rog să le comunicî din partea mea — afirmă cu tărie ministrul, vor sta cei mai bine din toată țara. Guvernul m-a însărcinat să tratez cu cel de la Angora transferarea

mormîntului Domnului nostru Isus Cristos, pe care voi stăruî să fie așezat la Bîrlad. Vedeți, prin urmare, acum, cînd ne-am înălțat la rang de patriarhie, veniturile, pomenile...

Ministrul, obosit după pornirea trenului din Bîrlad, a aruncat pe fereastră florile ofilite, amintindu-și regulile de igienă învățate în școală, micșoră lampa și, scoțîndu-și ghetele, adormi într-un suspin de ușurare, uitînd de toate, nevinovat ca un copil.

Epilog.

Au trecut douăsprezece ore. Iașul, Vasluiul, Bîrladul au trimis fiecare cîte doi aspiranți la secretariatul general al ministerului, căci, după plecarea ministrului, au urmat în fiecare orășel discuțiuni violente, care au dat naștere la dizidențe locale.

Cînd s-au prezentat la minister în frac și decorație, postul de secretar general îl ocupase deja un candidat hotărît de centru.

La Bîrlad, preoții au început deja să vîndă lemn din crucea Mîntuitorului.

Iășii ! Cine nu cunoaște Iașii, Iașul, Jassy, cum îi zic străinii, sau Ieșii, cum îi zic moldovenii. Ieșul, cu stradele lui, cu mirosurile lui, cu trăsurile lui, cu femeile lui gospodine cu vorba domoală, cu mâna înceată, alintate ca niște pisici și iuți la dragoste ca dînsele.

La Iași venise lume cît frunză și iarbă ; nu lume silită din București, ci lume curioasă să vadă, să facă afaceri, să petreacă, pescuitori și Magdalene din Dorohoi, din Bacău, din Piatra-Neamț, de pretutindeni. Așteptînd să piară în triumghiul morții, domni și doamne, civili și militari își făceau de cap în unghiul vieții. Nu se jena nimeni : ziua își făceau concesioni, plimbîndu-se cu rîndul, noaptea dormeau claie peste grămadă, sforăind cu discrețiune și oportunitate. Uneori, în puterea nopții, era, cum se spune acolo, un *calamandros*¹, adică o comedie întreagă, cînd soseau trupe noi. *Vai, ci era atunci ! Soldații se culcau pi gios*. Nu puteai să-i Iași, săracii, să doarmă afară, în mijlocul iernii !

Departate, în vecinătatea cimitirului, numai dascălul Sofronie dormea cu femeia lui, Anica, moartă de necaz că Mitropolia Moldovei scutise clerul de găzduire. Era femeie în putere. Blondă, cu ochii mici, cu sîinii mari, murea noaptea de urît, plîngea ascultînd cum șuieră vîntul și cum tușește dascălul, om mic, pleșuv, afumat ca un muc de luminare.

— Di și plînji ? Tare ești proastă !... Parcă n-o să murim tăți ?...

Într-o seară erau la masă. „Boc ! Boc ! Boc !” se auzi bătînd în uşă.

— Cine-i ?

— Noi.

— Duceţi-vă mai înainte.

— Nu mai e loc.

— Aici e curtea bisericii.

— Îs numai eu singur... Măcar noaptea asta.

— Ci lasă-l, omule !... Hai, poftim în casă, zise dăscăliţa trăgînd zăvorul.

Din negură se desprinsese un vlăjgan, un soldat cu nas mare, cu mîini mari, cu picioare şi mai mari, moldovan, care se plecă din tavan, se-nchină la icoanele spînzurate deasupra patului, sărută cuvios mîna dascălului, a dăscăliţei şi rămase în picioare lîngă vatră.

— Şazi de mîncă amu.

— Mulţănesc.

Şi mîncă o farfurie de ciorbă, două, trei farfurii de ciorbă, una de răcitură, cu o jumătate de mă-măligă, şi cîţiva colaci uscaţi, care trosneau în fălcile lui ca nucile sfărîmate între uşă.

— Mînci, să nu fie deochi.

— Dacă umblu de trii dzili şi n-am mîncat cît di azi-dimineaţă...

Înduioşată, dăscăliţa deschise uşa de la dulap şi puse pe masă o coastă de porc afumată.

— Ie mata, că-i tare bună, îl îndemna ea, cu fruntea preocupată, cu ochi ce nu-şi aveau astîmpăr. Cum ti chiamă pi mata ?

— Prohir.

Moldovanul n-aşteptă să i se zică de două ori. Tăie o coastă, tăie pe a doua şi ar fi tăiat desigur şi pe a treia dacă n-ar fi intervenit dascălul :

— Agiunge... Mai lasă-ne şi nouă... [...]... Mai sînt zili, om mîncă şi mîni.

— Lasă, bre, omule !

— Dacă ti-i potrigi lor... şi băgă mînios slănina în dulap. Agiunge... Hai şi ne-om culca amu.

Se culcară învrăjbiţi. Vlăjganul bău un cofăiel de apă, trase cizmele, puse obielele ude la uscat,

se întinse lângă ele și ațipi, cu sacul sub cap. Dascălul scoase pantalonii și, scărpinându-și picioarele uscate și păroase, căscă fără măsele, făcu lampa mică, trei cruci încheiate de la frunte pînă la buric, și se culcă pe o coastă, fără suflu, ca un pui de găină, lângă dascăliță, răstignită cu fața în sus, cu sîinii în lături, desculță, cu mîna pe ochi.

Nu trecu mult. Viscolea cumplit. Dascălița, coana Anica, cum îi ziceau megieșii, n-avea astîmpăr. Era enervată și-i venea să plîngă. Dascălul nu putea s-adoarmă, chinuit de o tuse seacă.

— Boc, boc, boc !... Domnu Sofronie !... Deschide, dascăle !

— Ci-i ?

— Hai, ti chiamă părintele.

— Da' la ci ?

— Hai, c-o murit cineva.

— Iaca viu.

Se ridică pe marginea patului, trase pantalonii și se îmbracă tușind în mijlocul odăii, îndesă căciula pe ochi, înveli o carte de rugăciuni într-o basma roșie și, luînd un băț din ungher, ieși fără să se uite înapoi.

Cînd nu i-a mai auzit pașii, dascălița — coana Anica — cu ochii aprinși, cu sîinii goi, sări din pat, dezvelind pulpe albe, trezi voinicul, gata s-adoarmă.

— Hai, răpide, pîn' nu vine...

— Bogdaproste, zise vlăjganul și deschise dulapul, luă slănina și un rest de mămăligă și, cu spatele la femeie, înghițea lacom, fricos, ca un cîine hoinar în curte străină.

În război, rugăciunile morților sînt scurte. Cînd s-a întors dascălul Sofronie, vlăjganul își ștergea gura de unsoare cu dosul mîinii, și dascălița, ochii, doi ochi mici și albaștri, cu mîneca cămășii.

— Iracan di mini ! Tare ești proastă !... Di ci plîngi amu ? îi zise dascălul dezbrăcat, scărpinîndu-și coastele. Parcă n-o să murim tăți ?...

LA CLUBUL DECAVAȚILOR

Pe o ploaie mărunțică, neisprăvită, într-o brașoveancă trasă de doi cai feșteți, maiorul se întorcea de pe frontieră, pe un drum de care, ce ogoia calea ferată. Ofițerul, înfășurat în cojoc, părea amorțit. Vizitiul și ordonanța, care ținea geaman-tanul în brațe ca mama un copil mai mărișor, erau morocănoși, se zgribuleau în mantalele grele de apă... Pe înserate ajunseră la gara Banloc, ținta călătoriei lor. Aici îl așteptau căpitanul, plutonierul și vreo doi-trei oameni, aduși pentru orice întâmplare.

— Am onoare a vă...

— Bună ziua... Repede, te rog... să plecăm... Sînt mort de oboseală.

— V-a plouat ?

— Tot timpul... Mi-ai găsit gazdă ?

— Am aranjat pentru dumneavoastră la castel.

— Care castel ?

— La contele Caracioni.

— Ce conte ? (Furios :) Nu ți-am spus să-mi cauți o cameră modestă, separată, dacă nu găsești la hotel ?

— Am crezut că glumiți.

— Ce să glumesc ? Nu mă duc...

— V-a trimis și trăsura.

— Nu mă duc !

— Sînteți așteptat.

— Nu mă duc ! Romînește înțelegeți ? Cum o să mă duc ?... Dumneata nu vezi în ce hal sînt ? Uite

În ce situație m-ai pus !... Și dacă nu ți-aș fi spus... Dar v-am spus de atâtea ori, noi nu sîntem trimiși aici să facem paradă... O cameră modestă, separată, ca să nu incomodăm pe nimeni, unde să te poți dezbrăca...

Vorbind așa, maiorul se îndreptă inconștient, cu sufletul otrăvit, spre ieșire. Un landou cu ușile timbrate, profund ca un șlep, cu vizitiu în caftan „à la hussarde”, cu cai ce se frămîntau în hamuri argintate, trase la scară. Un fecior smulse geamantanul din mîinile ordonanței, un altul umflă ofițerul pe sus și, înainte de a se dezmetici, cu toată corpolența lui, maiorul se pomeni instalat confortabil, lunecînd dulce în trapul întins al cailor de rasă. N-avea timp să reflecteze, preocupat să răspundă locuitorilor ce se ploconeau în calea lui scoțînd căciuilile și lulelele în formă de saxofon. Caleașca trecu repede pe dinaintea unei ospătării intitulată : „Birt pentru oameni”. Coti la dreapta, făcu la stînga, apoi apucă din nou la dreapta și intră pe neașteptate, prin niște porți monumentale, pe o alee de ulmi seculari, într-un parc latifundiar, la marginea căruia se opri în fața unui castel ce purta pecetea vremii.

Se înoptase. Doi feciori îl deteră jos, purtîndu-l de subțiori, ca pe un paralytic, și maiorul trecu uluit printre două rînduri de slugi înșirate ca o gardă de onoare, urcă treptele de piatră luminate de doi lachei, care mergeau înaintea lui purtînd sfeșnice împărătești. La lumina făcliilor, care împrășcau cu stropi de aur armurile grele ce decorau pereții din sala cavalerilor, se deslușeau, în negurile grămădite în colțuri, tipuri de strămoși cu mîna pe hangere și capete zburlite de mistreți, ce-și arătau colții. La ușa salonului apăru un domn în haine negre, se recomandă baronul Hauser, administratorul domeniilor senioriale, și, într-o franțuzească chineză, îi ură bun venit în casa contelui Caracioni, care pentru moment lipsește din țară. Maiorul răs-punse aproximativ, după care baronul îl încredință unui servitor bătrîn, recomandîndu-l :

— *Ioșka, Kammerdiener de mese conte.*¹

— *Anșante!*²

— *Fu pa manje?*³

— *Pa, no... ui...*⁴ Să te ia dracu! mormăi maiorul și, strângînd mîna întinsă a baronului, plecă, precedat de Ioșka, ce purta sfeșnicul de argint.

— *Bascinot...*

„Unde dracu s-o fi dus Mitroi?...” se gîndea maiorul.

— „Tessék...”⁵

„Ar avea haz să fi pierdut geamantanul...”

Frînt de șale, cu pași nesiguri, bătrînul Ioșka, întiul camerist al contelui Caracioni, se ploconi, deschizînd ușa unei camere vaste ca o bibliotecă națională, și trecu înainte. Toate imaginile se fotografiară la minut în ochii maiorului: albeața immaculată a patului princiar din mijlocul odăii, spălătorul cu trei lighene, draperiile grele de catifea rubinie, chipurile severe din pereți și luciul parchetului, care trosnea la fiecare pas, trezind ecouri adormite de veacuri. Cu gest brusc, nesocotit, maiorul scoase un bilet de o sută de lei, îl puse cu de-a sila în mîna lui Ioșka și, strîngîndu-l de braț, îi strigă la ureche, cu disperarea omului ce se înecă:

— Aduci la mine Mitroi, geamantan!

— Bagaj?

— „Igen, igen...”⁶

Apreciînd procedeul, Ioșka plecă și se întoarse cu Mitroi, care călca în vîrfurile degetelor, ținîndu-și răsufierea, neîndrăznind să se descopere.

Ioșka se retrase îndoit ca un actor ce iese din scenă urmărit de aplauze.

Rămași singuri, cei doi militari, ridicați la același grad de impresiune, vorbeau ca niște conspiratori:

— Unde ai fost? Pune geamantanul aici... Fugi, du-te, că ești plin de noroi... Stai... Trage-mi cizmele... Am umplut de pămînt⁷.

— Frumoasă bucătărie au ăștia... Strălucește de gîndești că-i biserică.

— Bine, taci... Lasă-mă... Umblă încet... Ascultă, mă, Mitroi! Spune plutonierului, cum s-o lumina, să-mi trimită căruța.

După plecarea lui Mitroi, maiorul încremeni în mijlocul odăii, copleșit de nehotăriri...

„Să mă spăl... împrăștiu apă, fac zgomot... și apoi cum dracu să lași toate lighenele murdare? E bucluc... Să sun s-aducă altă apă... e tevatură mare. Să mă culc... cum naiba să te culci în albiturile astea nespălat?...”

Ridicînd ochii, se văzu în oglindă și se sperie. O nădușală rece îl înrouă, pornind de la ceafă. Apoi se recunoscă: deslușise în penumbră chipiul și mantaua cu care era îmbrăcat. Se simțea grozav de obosit și se lăsă jos, să șadă pe taburelul de lîngă masa ce era alături de dînsul. Maiorul era înalt. Taburelul scund, cum nu se obișnuiește. Obo-seala ajutînd, ofițerul, care calculase rău distanța, căzu mai mult decît se așeză pe scaunul capitonat, din care izbucni un cîntec, un marș triumfal, cu talgere și tobă mare, ce răsunau în liniștea nopții ca o muzică militară.

— Ptiu, ucigă-te crucea! exclamă bietul om, să-rind ars.

Muzica încetase. Era un scaun-surpriză. Nu mai fu nevoie de plapumă, pe care, cu spiritul de inițiativă caracteristic militarului, se repezise s-o ia din pat, ca să înăbușe zgomotul.

Îi venea să plîngă.

În cele din urmă hotărî ca cel puțin să se pună în siguranță, însăimîntat că neglijase această precauțiune elementară. Sub ochii unei galerii de strămoși, luă sfeșnicul de pe masă, făcu un pas, parchetul trosni, dar, cuprins de panică, maiorul nu se mai opri și înaintă, călcînd ca pe vreascuri, mări pașii, învîrți cheia, răsuflă de ușurare și... stinse lumina. Dezastrul era complet. Soarta oferea maiorului ocazia să regrete că nu e fumător. N-avea chibrituri. Întunericul era desăvîrșit. Ferestrele castelului, ca la toate casele vechi din Transilvania, erau astupate noaptea cu obloane de

lemn. Nu albeau de loc. Catastrofa îi luase mințile. Nu știa încotro s-apuice. În cele din urmă se hotărî să plece de-a lungul pereților. Bijbiind, se lovi de colțul mesei, băgă degetele într-un pahar cu apă și, la gîndul că poate sparge cine știe ce obiect de preț, se îmbărbătă cu apostrofa românului la necaz și, hotărîndu-se la un fel, mai liniștit după ce încuiase ușa, dezbracă mantaua, se întinse pe covorașul ce-l simțise sub picioare dinaintea mesei, așezîndu-se cu fața în sus. Răceala parchetului produse o reacțiune salutară asupra nervilor săi exasperați. O destindere binefăcătoare îl făcu să răsufle ușurat, pentru întîia oară de cînd intrase în castel. Stețe cîtva timp lipsit de gînduri, cu ochii pironiți în întuneric, apoi încercă să pună ordine în ideile sale. Iși discută situația ca pe o temă militară: trupele amice, partidul albastru — adică el — și partidul roș — inamicul — reprezentat prin baronul Hauser. În fine, mijloacele de care dispunea el și cele cu care i se împotriva inamicul. De la început constatase, regretînd, că forțele inamice erau superioare: lachei, landouri, castel, apoi ceremonialul, care-l intimidă mai mult ca celelalte.

Ofițerul era de familie modestă. Acasă mîncau ce dădea Dumnezeu, cînd le era foame. Oameni gospodari, nu erau de fel pretențioși. De regulă, cei care muncesc nu stau mult la masă. Bucățile bune sînt rezervate pentru zile mari.

Maiorul se gîndea că forțele inamicului aveau să sporească o dată cu lumina zilei! Ioșka, cu cafeaua cu lapte, dejunul, cu feciorul la spate și tacîmurile de argint. Dar mai ales conversația ce urma să întretîină cu baronul Hauser, ai cărui favoriți albi îl intimidau, îl făcu să găsească imediat soluția: va bate în retragere, fără ca inamicul să prindă de veste.

În viața omului, însă, ca și în operațiunile militare, neprevăzutul sau imponderabilul, cum îl numesc taticianii, nimicul care hotărăște de soarta bătăliilor, joacă un ról considerabil.

Mai liniștit după hotărîrea ce luase, maiorul, cu judecata obosită, începuse să dea ochii-n gene, să clipească din ce în ce mai rar. Ideile se succedau fugare, se amestecau deformîndu-se, înfiripîndu-se în vis. Într-o sală latifundiară, plină de cavaleri ce se înșirau, ploconindu-se în calea lui, trecea într-o caleașcă trasă de Ioșka și Mitroi, care se întindeau, înotînd în noroi, fără să poată ieși la mal...

Cînd era gata să adoarmă, imponderabilul îl rechemă la viață. Speriat, ofițerul deschise ochii mari ca sub amenințarea unei catastrofe inevitabile. O crampă violentă, ascuțită ca o durere de măsea, îi săgetă stomacul. După frămîntările interne, catastrofa se anunța fără zăbavă. Se ridică în poziția omului care s-a odihnit pentru întia oară. Un pocnet de mobilă uscată îl inundă cu o sudoare rece. O durere mai violentă, mai prelungită ca cea dintîi, îl făcu să sară în sus și, astupînd cu o mîină craterul vulcanului ce clocotea în el, fără să mai stea pe gînduri, porni bîjbiind spre ușă. „Întîmplă-se orice s-o întîmpla, dar afară din salon“, se gîndi el în sine. Pornind, găsi ușa pe neașteptate, pași binișor, se împiedică într-un corp moale, întins afară de-a curmezișul, și căzu ca o minge în salturi scurte, trezind ecoul și toți sfinții din calendar.

— Stai! Cine-i? strigă bravul Mitroi, culcat dinaintea ușii, trezit din somn, repezindu-se grămadă pe ofițer.

— Taci, fir-ai al dracului! Eu sînt... om bun, Popescu.

— Dumneavoastră sînteți, domnule maior?

— Unde e closetul?

— Closetul?

Dar sala se umplu de lumină. Două femei în cămăși lungi, ghemuite de spaimă, ca două animale, se iviră în prag cu lumînările în mîină...

— Closet, closet! le strigă Mitroi, făcîndu-le să înțeleagă prin semne despre ce e vorba.

— „Tessék.“

Femeile porniră înainte, maiorul după ele, și Mitroi încheie cortegiul. Din cînd în cînd slugile se

opreau să apere lumina, se ploconeau, maiorul răspundea la politețe, închinându-se și el, și porneau din nou, cu același ceremonial, prin sălile întortocheate ce duceau în portul salvator. Deschizînd o ușă îngustă, deteră lumînarea maiorului, se plocniră, și maiorul, primind lumina, intră în sanctuar, se închină pentru ultima oară, dîndu-le la toți dracii. Femeile plecară. Era și timpul. Cînd se întoarse din excursiune, trecînd prin sală, oftă ușurat. Prin crăpătura obloanelor filtrau raze de lumină. De departe se auzeau cîntări de cocoși, slabe. Se făcuse ziuă.

„Bine c-a dat Dumnezeu“, se gîndi el. Trimise pe Mitroi să-i aducă cizmele și începu să se pregătească de plecare. Răvăși patul, să creadă lumea c-a dormit cineva în el. Îndreptă covorașul, și cînd se ridică de jos, Ioșka răsărise la spatele lui, ținînd o tavă cu sticle lungi, cu două păturașele mici, și, așezîndu-le pe masă, se ploconi, murmurînd respectuos :

— „Tessék.“

Maiorul se crezu obligat să guste. Turnă dintr-o sticlă o licoare aurie, duse paharul la gură și porni oțărît pînă la ligheanul în care scui pă focul ce ținea pe limbă. Era o șliboviță veche, cu care magnații unguri își dreg inima cînd se scoală, doctorie care nu-i la îndemîna oricui, nici n-o poate suporta oricine. Dar pentru a nu jigni pe nimeni și mai ales pentru a nu se micșora în fața ungarilor, ofițerul deșertă în lighean o cantitate apreciabilă după ce se clăti în gură, bănuind o crimă premeditată, dar neizbutită. În ușă apăru Mitroi, purtînd cizmele ca pe niște moaște sfinte.

— Ai venit... bravo ! Trăsura e gata ?

— Gata.

— Împinge tare... împinge, fire-ai al dracului...
Împinge, mă !

Mitroi împingea, îmbrobonit de nădușală. Cizmele, ținute sub căpătîiul lui, de teamă să nu i le fure cineva peste noapte, n-avuseseră vreme să se usuce. Ofițerul trăgea, și Mitroi împingea, unul

- roșu la față, cellalt gata să-i iasă ochii de sforțări inutile.

— Nu vrea să între.

— Papucii i-ai luat ?

— Mă tem că nu i-am luat.

Dezastrul era complet. Dar militarul de carieră are soluțiuni pentru toate dezastrele.

— Leapădă bocancii !

Mitroi, militar și el, deprins cu *izicutarea* ordinului, care nu se discută, se trînti la pămînt cu iuțeala țigănușilor care cer de pomană și se descălță. Un miros pătrunzător de țap închis într-o cameră se răspîndi ca un gaz asfixiant, trecînd pe sub nasul mușchetarilor din pereți. Maiorul, trăsînt în față, se îneacă greu, ca de astm, șovăi o clipă, dar rezistă stoic. N-avea libertatea alegerii.

— Scoate și jambierele !

Soldatul, credincios, desfășură acum jambierele de postav, cumpărate cu banii economisiți din soldă : jambiere verzi, de culoarea spanacului, lungi să poți priponi o vacă în țarină. Osteneala era însă de prisos, bocancii erau prea mici.

Piedicile stimulează însă inițiativa militară. Cînd se frînge sabia, ostașul luptă cu teaca.

— Să mă iei în spinare, fire-ai al dracului, pînă la trăsură, că n-am poftă să merg desculț prin noroi !

— Vă iau, să trăiți !

Călăfăteanu, bănicer care încărcă șleपुरi, deșertînd sacii cu boabe de aur, cărați în spinare o zi de vară, Mitroi îngenunche ca o cămilă în pustiu, umflă pe ofițer de pulpe, îl săltă în cîrcă și porni cu pași săltăreți ca oltenii, care se încovoie sub greutatea coșurilor încărcate cu zarzavat de tot felul.

Mitroi nu știa decît patru clase primare. La regiment învățase școala soldatului și serviciul interior. Crescut în libertate, simțul orientării îl posedea practic, din instinct, ca păsările călătoare, numai afară, la cîmp. În castel intrase noaptea. Nu avusese timp să se familiarizeze cu topografia lo-

cului. În jurul lui se înfățișau uși care semănau între ele ca toate ușile făcute la fel.

Atâtea uși îl încurcaseră. Neștiind încotro s-apuțe, omul înclină să pornească spre dreapta. Mitroi însă era stîngaci. Porni desculț, purtînd pe maior în spinare, deschizînd ușile cu piciorul, țînînd mereu stînga, trecînd din sală în cameră și din cameră în sală, lac de apă, ascuțindu-și simțul mirosului pentru a simți de departe aerul proaspăt, ca rațele prizoniere care se îndreaptă spre apă îndată ce le dai drumul.

Instinctul lui Mitroi triumfă. Deschise altă ușă și se găsi afară, în capul scării, în fața baronului Hauser și ușurat de povară. Maiorul căzuse trăs-nit. Toate împrejurările îi fuse defavorabile. Imponderabilul îi jucase festa, persecutîndu-l pînă la sfîrșit. Așa a fost învins Napoleon la Waterloo.

O groază de slugi se repezîră să-l ridice. Baronul dirija opera de salvare, cercetîndu-l într-un dialect esperantist.

— *Oben... aufstehen... toa mal etr ?*⁸

— *Non, moi plecam... bot a moi ude.*⁹

— *Vu pa te prandr ?*¹⁰

— *Je... non.*¹¹

— *Café.*¹²

— *Nih.*¹³

— *Aber bitte nur...*¹⁴

— *Pa.*¹⁵

— *Vizite șato.*¹⁶

— Imposibil, *moa* cizme ude... Romînește înțelegi ?

— Sigur că înțeleg, răspunse liniștit baronul. Am stat în București multă vreme.

— Atunci vorbește romînește, ce mă tot încurci ?... ori, pesemne, nu vreți să vorbiți romînește.

— Ba, mă rog, la nevoie, vorbim... Chiar contele Caracioni este de origine romînă. Familia Crăciun din Oltenia, dar am auzit că dumneavoastră, romînilor, nu vă place.

— Ascultă, dragă, poți să-mi dai o pereche de cizme ?

— Se poate, mă rog.

O jumătate de oră mai târziu, maiorul, încălțat cu cizmele de vînat ale contelui Caracioni, care ajungeau pîn' la buric, se îndrepta după o noapte furtunoasă spre tîrg, într-un landou, tras de patru cai înaintași, vorbind cu risete zgomotoase, mai vesel pe măsură ce se depărta de castel, alături de baronul Hauser, cu ai cărui barbeți de zăpadă se împrietenise.

— Cum ați dormit ? îl întrebă căpitanul la barieră.

— Mulțumesc. Bine. Să nu mai îmi faci figuri d-astea, îi șopti confidențial maiorul, coborîndu-se anevoie din trăsură.¹⁷

- O mie de ani pace !
- De unde vii tu ?
- Din Banat.
- Acolo ești ?
- Ce, n-ai știut ?
- Nu... Cum o duci ?
- Bine, da' e greu al dracului ! Eu le fac toate. Generalul nici nu vrea să știe. Am nemerit-o prost. Tu ?
- Mai prost ca tine. Muncesc ca un salahor. Eu fac programele, lucrez corespondența, desfac confidențialele. Altfel, ce să zic, o duc bine : umblu la vînat, îmi iau concediu cînd vreau...
- Bravo ție ! Acum ești în concediu ?
- Cincisprezece zile, da' tu ?
- Și eu.
- Unde mergem ?
- Hai, că te duc eu într-un loc. Are un pelin... nu găsești în toată Craiova ! Toată lumea vine la el... Birjar ! Hai la Cameleanu, știi ?
- Cum să nu !
- Mîină !... Ai rude în Craiova ?
- Nu, am venit așa. Ce general ai ?
- Pe Englezu.
- Parol ? Ce mai face Englezu ? Nu l-am văzut din război. Am fost cu el la Muncel. „Nu vă băgați acolo“, i-am spus. Ne-am retras, și a luat „Mihai Viteazu“.

— Asta are bun, că ascultă, altfel, le-ar face boacăne...

— Nu-i prost Englezu...

— Stop ! Ce faci ? Lasă, că-i plătesc eu.

— Îmi pare rău... Na.

— Ține, ia de la mine.

— Na și de la mine.

— Să trăiți !... Anul nou întru mulți ani cu bucurie și sănătate...

— Așa e, bine zici, mine e Anul nou, uitasem, pe onoarea mea ! Bine că mi-ai adus aminte. Na-ți cinci lei, să bei o țuică.

— Na și de la mine.

— Bogdaprosti !... Să trăiți, Dumnezeu să-mi dea sănătate să vă văd ghegenerali !

— O să trăiești, o să ne vezi... ¹ Ce zici, Nae ?

— Așa zic și eu.

— Să vă audă Dumnezeu ! Am cunoscut pe... ăsta... cum îl cheamă... poate știți dumneavoastră, că eu am uitat...

— Hai, lasă, șterge-o !

— E, să trăiți, să fiți sănătoși... Da' să mă iertați, conașule, aș bea și eu un pelinaș, că n-am mâncat de-aseară.

— Ia uite mă, al dracului !

— Numai, că se-nvață cu nărav !

— Năravul e al omului.

— Lasă-l mă, și intră.

— Intră tu.

— Ce, ți-e rușine ? Băietе, dă un pelin birjarului ².

— Mic ?

— Mare. Mai e cineva ?

— Încă n-a venit nimeni.

— Dă-ne și nouă o juma de pelin.

— Ești om întreg, ce umbli cu jumătăți ?

— Vorba ta. Ad-un litru !

— E bun ?

— Acum l-am scos ³.

— Noroc, vere !

— Să trăiești, frate-meu ! Uite Iordache... Domnul Iordache Nicolăescu, consilier...⁴

— Ajutor de primar⁵.

— Bravo, la mai mare !... Bei un pahar ?... Băiete, mai dă un litru. Taie și un mizilic. Uite și Costache...⁶

— Hai noroc, căpitane !... Uite și primarul...

— Ce e cu voi ?

— (Primarul recomandă pe cei de față :)⁷ Îmi dai voie : domnul căpitan... cum ați zis că vă cheamă ?

— Aronescu.

— Așa, pardon... Domnul căpitan Aronescu... Domnul primar. Pe pramatia asta nu ți-o mai recomand, că o cunoști : căpitanul Popescu, doljan de-ai noștri.

Odaia rezervată se umpluse. Venise toată primăria, funcționarii de la bănci și, pe urma lor, cu miros de copoi, toți comisarii.

Dintr-un litru într-altul, se încinse un chef la toartă. S-au innădit mesele, s-a mâncat brânză cu ceapă, cîrnați⁸ cu usturoi, pastramă veritabilă, s-au băut cafele⁹ și s-au ținut toasturi. Rivalizînd de generozități, căpitanii erau acum generali, iar¹⁰ comisia interimară se transformase, după expresia fericită a ofițerilor, în Consiliu de Miniștri.

Cheful a durat pînă seara tîrziu¹¹. Despre ziuă, căpitanii se pomeniră singuri, descheiați la mantale, beți turtă¹² la marginea trotuarului, silindu-se să aprindă unul de la altul un muc de țigară stins, respingîndu-se¹³, în ciuda tuturor sforțărilor de a se apropia.

— Bun e Englezu, domle, reveni unul din ei la ideea de la care pornise.

— Om !

— Tlăiam cu el ca c-un flate. Mă învelea cu pătula lui, măăă... Sîngele mi-l dau pentru el¹⁴ !... Hai să-l vedem !

— Doarme.

— Ce-ți pasă ? !

— Mă, doarme.

— Nu te privește !
— Doarme omul.
— Eu răspund !
— Doarme.
— Ce să doarmă, e ziua lui !
— Iiii... Bi'jar, bi'jar !... Hai la domnul general Englezu...

Era dimineța. O dimineță albă, leneșă, ridicată abia din păturile de negură care se țirau încă prin fundul curților. La general, o ordonanță, un munte de om, umblînd binișor în ciorapi de lînă, scutura salonul, cu ușile și ferestrele larg deschise.

Ofițerii coborîră din trăsură, cu demnitate concentrată, se ajustară trăgîndu-și cutele mantalei, deteră cu mîna prin plete și, cu luciditate instinc-tivă „în fața primejdiei”, porniră drept, supraveghindu-se cu coada ochiului, și din trei pași se precipitară înăuntru, încremenind ca luminarea în fața ordonanței, care uitase să rîdă, minunîndu-se de întîmplare.

— Acasă-i domnu general ?
— Acasă.
— Spune-i c-am venit noi.
— Doarme.
— Nu te privește !
— Du-te de-i spune c-a venit domnul căpitan Popescu și Aronescu.
— Am înțeles.
— Hai s-o ștergem mai bine.
— Eu răspund !
— Ce-i... cine-i... ce poftiți ?... O, o !
— Coniță...
— Ha, ha, ha !
— Ne-am ars !
— Taci !
— Ce poftiți dumneavoastră ?
— Trăiți, domnule ghegeneral, ziua dumneavoastră la mulți ani ! La mai mare !
— Mărine !
— *Ordinați !*

— Du pe domnii ofițeri în biroul meu. Ai făcut focul ?

— Da, să trăiți, don general !

— Ajută-le să se dezbrace și să se culce.

— Să trăiți, don general, eu pe d'astră vă iubesc...¹⁵

— Cărați-vă, că vă bag la închisoare !

— ...de când m-ați învelit cu pătura.

— Bine, bine, bine...

Pe la opt seara, căpitanii, care dormeau pe sofa ca doi porcei, trezindu-se cu capul greu, cu gura amară, se pipăiau prin întuneric, căutînd să-și adune mințile, neștiind unde, nici cu cine se află alături. Apoi, simultan, treziți de același fulger de lumină, se așezară dintr-o săritură pe marginea canapelei.

— Unde sîntem ?

— Dracul știe...

— Cît e ceasul ?

— A stat.

— Ai un chibrit ?

— N-am.

— Sună să vie cineva.

— Unde e soneria ?

— Vezi, caută pe lîngă ușă.

— Dumneavoastră ați sunat ?

— La cine ești tu, mă ?

— La domnul general Englezu.

— La cine ?

— La don general Englezu.

— Pfiu, pfiu, pfiu...

— Cum am venit noi aci, mă ?

— Cu trăsura.

— Domnul general știe ?

— Se poate să nu știe ? Dumnealui a spus să vă culc.

— Eram beți ?

— Erați.

— Rău ?

— Rău.

— Rău de tot ?

— Ce-am pățit cu dumneavoastră pînă v-am culcat.

— O făcurăm fiartă...

— Tu strici.

— Eu ?

— Tu ai vrut.

— Pardon. Tu spuneai că-l cunoști.

— Să mă ierți, tu ai spus că îl cheamă Vasile.

Cum îl cheamă pe domnul general, mă ?

— Pe don general al nostru îl cheamă Englezu Ion.

— Vezi, camarade, ce-ai făcut ?

— Ce-am făcut ?

— Veniți încoace, domnilor... E tîrziu, poftiți la masă. Nevastă, îți prezint pe domnul căpitan Arovescu, pe care l-am avut agent de legătură în război, pe căpitanul Popescu îl cunoști... fetele mele Rozica și Marcela. Luați loc, ședeți.

— Domnule general...

— Serviți-vă... De cînd ești la Craiova ?

— Vă rog să mă iertați.

— Ai crescut, te-ai făcut mare.

Ofițerii mîncau smeriți, ca niște condamnați la moarte.

Fetele, două fete slabe, înalte, cumiști, îmbrăcate la fel, cu nasul ascuțit, cu umerii ascuțiți, cu coatele ascuțite, tăiau delicat, mîncau încet, sporind supliciuil căpitanilor, pe care îi treceau toate nădușelile.

— Bea, domnule.

— Domnule general...

— Ați depășit măsura.

— Iartă-i și tu. Copii... Au greșit și ei.

— Duceți-vă, fetelor, în odaia voastră. Bine, domnilor, se poate ?¹⁶

— Domnule general...

— Să veniți, fără rușine, într-o zi ca asta, cînd tot omul...

— Eu, dacă n-am familie...

— N-ai părinți ?

— N-am pe nimeni.

— Ce cauți la Craiova ?

— Am venit așa, auzisem că e căpitanul Popescu, orfan și el, n-are nici tată, nici mamă.

— Au dreptate, bieții băieți, dacă n-au unde se duce, așa se strică tinerii. Ia însurați-vă... De ce nu vă însurați ? Să luați o fată curată, binecrescută, cuminte, să nu căutați zestre, să fie de familie.

— Parcă dacă am găsi-o nu ne-am însura ? !

— Și eu m-aș însura. Dacă ați ști dumneavoastră pe cineva, că eu pe dumneavoastră vă cunosc. N-am să uit niciodată când ați venit noaptea și m-ați învelit cu pătura.

— Mititelul ! Bravo, asta înseamnă că are inimă bună !

— Hai să ne ridicăm ¹⁷. Mărine, să aduci cafeaua în salon și spune domnișoarelor să vie să cînte la pian.

— Eu, dragii mei, le zicea generalul împingîndu-i binișor în salon, zestre nu le dau, dar le-am crescut bine : cîntă la pian, vorbesc franțuzește... ¹⁸

Iarnă. În vagon, lume claie pe grămadă, ca în tramvaiul ce duce din București la gară. Într-un compartiment se instalaseră un negustor de vite, fălcos, roșcat, cu scurteică rusească peste cojocel muntenesc, un agent sanitar ofticos, unul cu picioare lungi, care dormea acoperit peste cap, un burtos plin de inele colorate și doi *plotoneri*, care se cinstiseră, cum se cuvine camarazilor ce se înțilnesc rar, și fumau țigări chinuite, povestindu-și necazurile în surdină.

Tîrgoveții, scufundați în canapele ca o muscă în dulceață, tunau și fulgerau împotriva guvernului, compătîmind doamnele ce tremurau de frig, în pantofi de tortură, pe culoar.

— Să cumpere vagoane.

— E vagoane.

— Nu-s vagoane... Dumneata știi cîte vagoane trebuie? Trebuie zeci de mii de vagoane dacă vrei să faci lucru cumsecade!... Să ai trenuri separate pentru doamne... Ce-s vinovate, săracele, să stea în picioare pe culoar?...

— Scoal' dumneata de le dă locul...

— Dă-l dumneata...

— Eu pe al meu nu-l dau... Vor egalitate, cer drepturi... Poftim, au dreptul să stea în picioare.

— Așa e...

— Nu, da' ca să vadă și dumnealor cît sînt de criminali...

— Apăi, că-n ziua de azi, criminali cît lumea!

- Adevărat.
- Pentru că n-avem poliție... Ia s-avem *denctentivi*, ca în America...
- Nu se pricep... Înainte, tâlharul omora de unul singur, puteai să lupți, da el, mai dădeai și tu, trăgea el...
- Trăgeai și tu...
- Dar acum umblă cu cîrdul, n-ai cum dracu să te aperi... Te atacă în bandă.
- Pentru că nu se pricepe domnu' comisar.
- Ce poate să le facă ?
- Să nu-i lase...
- Parcă cer voie...
- Să circule cîte unul... Să n-aibă nimeni voie să umble cîte doi.
- Bine, da' ești cu nevasta...
- Să ai certificat la mină...
- E mijloace, domle... Cînd vrea cineva... Dar vorba aia, unde nu-i cap, vai de picioare !... Ce apă să fie asta ?
- Neajlovul.
- Mă tem că este Siretul... Neajlovul e mai lat.
- Merge încet...
- E podu slab...
- Eu aș desființa toate podurile...
- Și pe un' să treci ?
- Pe unde au trecut strămoșii...
- Bine, așa, cînd ai căuta... Ei treceau de-a dreptul... chiar muierile... ridicau fotele...
- Da' căruțele ?
- Să ocolească.
- Așa e.
- Nu s-ar mai întîmpla sinucideri... Dumneata știi cîte femei se aruncă de pe pod ?...
- Lasă aia... Da' zi că s-ar înfrîna cerșitul... Nu vezi pod fără cerșetor...
- Și biserică...
- Apăi că și biserica... Nu găsești nici una fără cîrciumă vizavi...
- Așa e, bine zice dumnealui... În loc să fi așezat o școală...

— Dă-o dracului de școală !... D-aia s-au înmulțit pungășii... Tata, Dumnezeu să-l ierte, n-a mai învățat carte, și ținea cîrciumă... Venea tot satul... A făcut avere...

— Cîrciumile e afacere... Ai văzut dumneata cîrciumar sărac ?

— Așa e, țăranul ce are, duce la cîrciumă...

— De sărăcie, domle... Ia să fie guvernul altfel ?... N-ai văzut în America ?... S-a oprit *ancolul*, și merge... Da' la noi...

— Nu se poate, e țuică multă... Da' zi că americanii n-or avea...

Era în primul Crăciun după război.

Timpul părea pornit spre moină. Luptându-se cu valul de mulțime ce se năpustea spre ușile vagoanelor ca spre ieșirile unui cinematograf în flăcări, maiorul, voinic, ars de soare, pătrunsese ca la asalt într-un vagon de clasa întâia, înainte de oprirea trenului. Avusese noroc. În compartiment nu se aflau decît două doamne. Una în vîrstă, cu pălărie în formă de burlan, și alta tînăra — portretul revăzut al celei dintîi — cu cercei sclipitori și brățări ce sunau la fiecare mișcare a mîinii, ca niște clopoței de sanie.

Într-un elan de cochetărie, femeile se puseră în gardă, potrivindu-și fustele și părul ce scăpa de sub pălărie, apoi bătrîna se încercui în demnitate, pe cînd tînăra făcea fasoane.¹

— Dă, Vasile, geamantanul.

— Poftiți.

— Adă și lutrul...

Cu sfortări unite, ofițerul trăgînd dinăuntru, ordonanța împingînd de afară, reușiră să introducă pe fereastră un cojoc de sentinelă, lung, lat, cuprinzător ca un cort de hatman. Un miros de oaie, întărit de căldura caloriferului, plutea acum în tot vagonul. Sentimentele de admirație, stîrnite de statura bravului ofițer, dispărură după ce le luminaseră o clipă ochii cu un fulger de satisfacție. Doamnele revoltate strîmbau din nas îngrijorate, apelînd tacit, scîrbite, la autoritatea unui general care se

urcase în ultimul moment, sprinten, abia cărunț, crai, într-un pardesiu² cu nasturi ce păreau de aur.

Ofițerii se recunoscură, bucuroși că se-ntîlnesc, cum se recunosc militarii împrietenți de atîtea greutăți învinse împreună.

— Încotro, Mișule ?

— Trăiți, domn general !

— Tot la grăniceri ?

— Tot.

— Bine ai făcut că ți-ai luat cojocul, dar miroase al dracului... Te duci pe frontieră ?

— Da.

— Ai dreptate, ce să zic, dar prea e de oaie... și nu-i așa de frig.

— Știu, dar la munte...

— Te-apucă capul...

— Doamnă, îmi pare rău...

— Scoate-l pe sală, Mișule...

— Pe care sală ?

— Așa e... Vagoane vechi... n-au culoar.

— Spînzurați-l afară... Noi am adus așa odată un iepure.

— Pierd cojocul, domnișoară, iepurele e ușor.

— Duceți-vă în altă clasă.

— Nu mai e loc.

— În orice caz, trebuie să vă hotărîți.

— M-am hotărît, doamnă, pînă la Orșova n-am ce să fac.

— Ce idee să vii în clasa întîia cu cojoc ! Abia am plecat din Craiova... o să suferim pînă la Orșova.

— Iertați-mă !

— Nu te-aș da, dragă, după militar...

— Pesemne mata n-ai ce vorbi.

— Nu miroșim toți a oaie, domnișoară.

— Știu, dar pînă s-ajungi general...

— Mișule, mi-ai dogorit obrazul, n-aș purta cojoc să mă tai !

— Cam umple hainele de păr.

— Nu de asta, Mișule, dar eu nici în război... Nu te supăra, măi băiete, da' nu se face... Iartă-mă, ți-o spun frățește... Tu nu vezi cum umblu eu ?

Drept e că duhnea îngrozitor. Mirosul se lățise, cuprinsese tot vagonul. Trenul alerga ca o nălucă, luptându-se cu întunericul, lăsînd scînteii în urma lui. Bătrîna se întoarse cu spatele. Cea tînără își lipise fruntea de geam, cu ochii în lacrimi, căci la mirosul de oaie se adăogase de la o vreme un parfum subțire de naftalină ce se simțea delicat ca mirosul unui bețișor de vanilie în orezul cu lapte. Și trenul alerga mereu, trecea poduri și cantoane, sărea peste stații, încrucișîndu-se cu alte trenuri, enervînd cucoanele, îndesîndu-le în urechi toaca sîciitoare ce urmărea goana desfrînată, revenind cu același laitmotiv de simfonie exprimat parcă în trei cuvinte absurde, chinuitoare... Miros de cojoc ! Miros de cojoc ! Miros de cojoc...

Se lăsa frig. Era lună plină. Cîmpia acoperită de zăpadă se învîrtea scînteietoare.. Pe geamuri apăruseră florile dalbe. În vagon ațipiseră toți. Bătrîna, cu gura căscată, fata, îndurerată ca o mado-nă, generalul cu fruntea încrețită, cufundat în planuri războinice, și maiorul, băgat de rușine sub cojoc.

Într-un tîrziu, trezîndu-se brusc, generalul se uită îngrijorat în sus, apoi în lături, își plimbă mîna pe chelie și se acoperi cu chipiul, aruncînd o scuză, neluată în seamă, pentru cucoane : „Trage”, după care se cuibări în colț, cu mîinile în buzunare. Dar n-apucă să dea ochii în gene, și tresări din nou, pipăîndu-și picioarele :

- Ce dracu trage...
- Ba s-a răcit de-a binelea... Acoperă-te, Gaby.
- Cu ce să m-acopăr ?
- Vezi dacă n-ai luat pledul ?
- Mata de ce nu l-ai luat ?
- Filiași, două minute !
- Conductor, dă drumul la abur !
- Trăiți, domn general, s-a spart țeava.
- Îngheață cucoanele.

— Ce să le fac eu ?

Cucoanele erau înghețate, se lipiseră una de alta, ca două orfeline. Trenul, dezmoțindu-se, porni pe fugă. După ce încercă în toate chipurile să adoarmă, generalul se ridică drept, stete o clipă revoltat, apoi stinse cu gest ascuns lumina și se băgă în colț lângă ofițer, acoperindu-se din oficiu cu pulpana cojocului.

Trezit din somn, Mișu privi împrăștiat, se prefăcu adormit și, cu gesturi sigure, de somnambul, aruncă jumătate din cojoc peste femeile îmbrățișate, acoperindu-le pînă în vârful nasului. Apoi liniște. Nici o mișcare. Trenul alerga în noapte. Un concert de sforăituri, susținut de basul profund al bătrînei, era singurul semn de viață.

— Orșova !

Maiorul ieși din culcuș ca un pui din găoace și, luîndu-și sabia din rețea, se strecură afară ca un tîlhar, lăsîndu-i să doarmă sub cojoc.³

Mai tîrziu i-a cunutat generalul. Trăiesc pe frontieră, în creierul munților. După ce scaldă copiii, bătrîna îi bagă în cojoc, lângă sobă.

POVESTE FĂRĂ SFÎRȘIT

— Ce poțtești ?

— Este o femeie care vrea să vorbească cu dumneavoastră.

— Să intre.

O țărancă searbădă, îmbrobodită cu șal de lână peste două tulpane, unul alb cu mărgeluțe albastre, celălalt negru spălăcit, înaintă și se opri halucinată în mijlocul biroului.

— Săru' mîna.

— Bună dimineața, ce vrei ?

Cu emoțiune stăpînită, femeia porni să deșire firul unei litanii, chibzuită cu trudă, se vedea cît colo.

— Eu, domnișorul, sînt văduvă de război cu trei copii. O fată o am măritată la casa ei... Nu-i duc grija... trăiește și sînt mulțumită... N-are pămînt, da-s tineri, muncesc la boier și să ărănesc amîndoi...

— Lasă asta, spune ce vrei.

— ...Am alt băiat, care va să zică cel de-al doilea, care trebuie să tragă șorțul¹... Și așa m-am dus la notar și i-am spus cum m-a învățat și pe mine alții, că eu dacă-s proastă și nu știu carte de loc...

— Ei, și pe urmă ?

— M-am dus la domnul notar și i-am spus să-mi facă hîrțiile, precum că sînt văduvă, și să-mi dea dosarul că bărbatul mi-a murit pe *frunt*... El zice : „Femeie, dosarul nu poci să ți-l dau, fiindcă nu-l

am la mine, trebuie să-l caut și costă cinci sute de lei..." „Cinci sute de lei n-am, că-s văduvă, cum prea bine știi... Să fi trăit bărbatul..." Și-am plecat. Pe urmă, ce ne-am sfătuit noi, femeile, toate văduvele din comună, și ne-am dus la Craiova. Acolo dac-am ajuns, cum ne-am dat jos din trin, ne-am dus la cerc, unde am dat peste un domn ofițer gras de nu se mai află — pesemne de boală — și numai ce-ntreabă : „Ce vrei ?” „Apăi, săru' mîna, zic eu ca mai bătrînă, am venit și noi să luăm dosaru, că copiii noștri urmează să tragă șortul..." „Dosarele vi le dau, zice, dar costă zece lei. Vi le-aș da degeaba, dar le plătim și noi, costă doi lei bucata... Sînteți cinci, face zece lei"... precum și era. Am dat noi banii, că încă nici n-am avut — a dat Maria de-a schimbat o sută — a oprit zece lei și ne-a dat nouăzeci de lei restul, puteți întreba și femeile.

— Ei, ei, spune mai departe.

— ...Și am plecat bucuroase să ne punem în trin, să ajungem acas' ! Acas' dac-am ajuns, era noapte. Dimineața, cum s-a luminat de ziuă, m-am dus la notar. Nevasta lui, dacă m-a văzut, a ieșit afară și zice : „Tu ești, Frusină ?..." Dacă n-o fi cum spun, să dea Dumnezeu să n-ajung Boboteaza !

Presimțind litania, directorul general îi retează vorba cum se cuvine :

— Bine, așteaptă puțin... Niculae !

— Poruncă...

— Du-o la domnul director... Du-te cu cameristu.

— Vino fă, -ncoa !

Directorul era foarte ocupat. Mic, slab, oacheș, cu buzele tivite și părul rar, avea o manie inofensivă. Colecționa bilete de loterie, pe care le prindea ca pe cărțile poștale ilustrate în album, orînduindu-le pe serii, pe culori, pe districte. Avea biletul întîi de la Loteria Ateneului și n-avea odihnă pînă nu căpăta biletul unu din fiecare loterie. Această particularitate, cunoscută numai de cîțiva

inițiați, constituia toată valoarea colecțiunii/pe care domnul director ambiționa s-o doneze Academiei, cu limbă de moarte.

— Săru' mîna.

— Ce vrei, nevastă ?

Ca albina care se, suie/cade și se urcă fără sfîrșit pe geamul lucios/ femeia reîluă hotărîtă firul povestirii.

— O țir' de drept, să-mi scot băiatul de la armată, să muncească, că nu mai aud de urechea asta de loc... huie de gîndești că suflă vîntul pe horn... de cînd m-a bătut domnu notar că la ce m-am dus la Craiova să cer dosarul...

— Du-o la doctor... Uite doctorul... Dragă doctore...

— Eu aș vrea, dacă s-ar putea...

— Ia vezi, doctore.

— ...să capăt un drept...

— Du-te cu doctorul.

— Hai, vino cu mine... Șezi, îi zise cu blindețe omul de știință, că-i fi obosită...

— Obosită, domnișorule, zise femeia oftînd din adîncul sufletului, că vin tomite de lîngă Craiova... Mă pun în trin la gara Livezi și nu mă mai dau jos pînă la București...

— Ce vînt te-aduce pe la noi ?

— Eu, domnișorule, începu femeia grăind cu sotecală, sînt văduvă cu trei copii... o fată am măritat-o la casa ei, nu-i duc grijă... Trăiește și-i mulțumită... N-are pămînt...

— Vă poștește domnul secretar general.

— Auzi, du-te, femeie, lasă-ne... Avem treabă... Ai nimerit-o rău, vino altă dată... N-avem timp de ascultat povești... Du-te cu dumnealui... Arată-i, Niculaie, drumul.

— Hai, fă, n-auzi ce spune domnul doftor, să vii al'dată...

— Să mai viu... Da' la ce să mai viu ?... Gîndești că-s di colea ?

- Da' de unde ești ?
- Sînt tomite de lîngă Craiova... Mă pun în trîn la gara Livezi și nu mă mai opresc pin' la București...
- Mergi drept înainte... La ce-ai venit ?
- Am venit, zise femeia cu speranță nouă, că-s văduvă și eu cu trei copii... o fată o am măritată... N-are pămînt, da' muncește la boier...
- Ia-o p-ici.

M-am prezentat domnului prefect să-l intervievez asupra proiectelor sale administrative.

— Am venit să vă cer...

— Să nu-mi ceri nimic...

— ...Sau, mai bine zis, să vă iau un interviu.

— D-alea nici n-am.

— Nu, un interogator, cum s-ar zice, pentru ziar, ca să știe lumea la ce să se aștepte.

— Bun, așa spune, in... cum îi ziseși ?

— Intervi, să vă intervievez.

— Bine, poftim, *interviază-mă*, dă-i drumul, că mă grăbesc.

— Domnule colonel...

— Prefect, nu mai sînt colonel, s-a terminat ! Ce-am pățit pînă am deprins ordonanța !... Alt idiot și ăla... A trebuit să-l dau cu capul de ușă...

— Domnule colonel...

— Prefect, mă, tu nu vezi că sînt civil ? Apropo, că mă cunoști mai demult, cum îmi șade mai bine, civil sau militar ?

— Să vă spun drept, omul nu e niciodată mulțumit. Cînd erați militar, mă gîndeam că v-ar șede mai bine civil, dar acum, văzîndu-vă civil, parcă tot mai bine vă stă în uniformă.

— Apăi că umblu eu și militar. Asta a fost așa, știi, ca să nu mîrîie ăștia p-aci, că a venit armata la putere. Mai întii că nici n-am haine civile ; as-tea sînt și de vară, și de iarnă, și am de gînd să nu-mi fac de loc... Știu eu, mai stă ori nu mai stă...

- Poate să stea el, și să plecați dumneavoastră.
- Nu, că mă cunoaște de la Mărășești, știe cum am luptat.
- Ce proiecte aveți pentru viitor ?
- Nici unul. Noi nu lucrăm cu proiecte. Am dat ordin să se curețe peste tot. Mîine, cînd oi ieși pe stradă, să nu găsesc un pai !
- Aveți s-aduceți vreo modificare, pleacă cineva ?
- Aș, de unde, rămîne toată lumea pe loc. Dar n-are voie nimeni să iasă din oraș. Ordinul lui don general. Am mutat doar biroul, ca să stau sub portretele m.m.l.l. Așa e oficios.
- Oficial.
- Oficial, oficios, vorba e că nu s-a priceput nimeni ! A trebuit să venim noi, militarii.
- Aveți de gînd să înlocuiți pe cineva ?
- De ce mă-ntrebi ?
- Văd că v-ați adus furierul.
- A, nu, ce are a face... P-ăsta l-am adus fiindcă-mi cunoaște ortografia.
- V-ați fotografiat ?
- În grup, cu camarazii ; personal, de unul singur, niciodată.
- Îmi trebuia fotografia dumneavoastră.
- M-am gîndit eu să ți-o dau s-o dai la gazetă, dar nu știu ce să fac. Cum să mă fotografiez, civil sau militar ?
- Și civil, și militar.
- Se poate ?
- Sigur.
- Bravo, știi că ai dreptate ?! Voi, gazetarii, sînteți dați dracului ! Eu, domnule, pe gazetari îi divinizez, pentru că, vorba aia : presa e presă, tot presă rămîne, și o să fie presă cît o trăi, pentru că nu putem trăi fără presă... Dar să nu se obrăznicască... Cînd¹ s-o obrăznici, îl bag... în presă ! Scurtă socoteală ! De tine îmi place, nu ești prost. Va să zică așa rămîne, una sus și una jos...
- Da.

— Nu. Pardon... Stai, să n-o încurcăm... Care o pui sus, care jos?... Vezi, la asta nu ne-am gândit... Cine-i mai mare, colonelul sau prefectul?... Eu cred că tot colonelul deasupra, întâi, pentru că e mai vechi.

— Dar dacă i-am pune alături ?

— Tii, minunat, vere !

— Și scrim dedesubt : înainte și după.

— Ei, bravo ! *Ai tăiat gardianul² !* Vin' să te pup și dacă ai cumva vreo nevoie...

— Am, domnule prefect, un afurisit de chiriaș...

— Bun de tot... Trimite-l la mine, că ți-l răsucesc eu... Și laudă-mă bine... adică, ce să mă lauzi, c-am fost rănit de două ori.

— Știu, să trăiți !

— Știe toată lumea. La revedere !... și când o ieși, îmi dai și mie 500 exemplare să le împart pe la ăia...

EPICURIANUL

Sketch

MITICĂ, foarte gras.
COSTICĂ, mai gras decît MITICĂ.
NAE, chelner, orice vîrstă.
La „Parcul bucuriei“.

— Hee.... o mie de ani pace! Hai noroc! Ce faci, mă... Stai să bem cîte un sprîțuleț. Ei, băiete... pst!... Nae, poftim încoa'... Țsta-i chelnerul cel mai de treabă... De cînd te cunosc eu pe tine, Nae?

— De cînd vă cunosc și eu pe dumneavoastră... Ne-am cunoscut odată... Or fi, să zic, douăzeci de ani.

— Ce douăzeci, mai mult... Săracul... Cînd am nevoie de un sutar, mă răpăd la el, și nu i-l mai dau înapoi... Ce zici, Nae?

— Să fiți sănătoși!

— Faci cu ochiul, al dracului pezevenghi!... Nu-i nimic, nu-mi pare rău... trebuie să trăiești și tu, că ai inimă bună... Uite, îți recomand pe prietenul meu... ne avem ca frații. Ce zici, Mitică?

— De, mă Costică...

— Ei, ce ne dai tu, cevașilea, să mîncăm la iu-țeală?

— Eu parcă n-aș mînca.

— Nu se poate, se supără Nae... Las', că aranjez eu ceva colea, pe cinste!

— Zău, mă Costică...

— Ce-ți pasă, eu vorbesc cu Nae... nu te privește... Na, poftim, citește ziarul... Ascultă, Năică,

dă-ne niște crap pe varză... două bucăți, potrivite, de la mijloc... alege-le cum știi tu.

— Crap nu mai este.

— Atunci dă-ne cîte o blondă, că mie îmi plac blondele. (Fredonînd :)

*O damă blondă,
Cu-o pulpă rondă.*

— Și cîte un gulaș vienez.

— Gulaș nu mai este.

— Ce dracu, măă !

— E tîrziu, a plecat bucătarul.

— Atunci ce ne dai ?

— Răcitură sau grătar... altceva n-avem.

— Bun... ascultă colea, că ești dat dracului... Ia două bucăți de mușchi și spune bucătarului că-i dau o halbă să le bată bine, bine, cu cimbru și cu usturoi.

— Fără usturoi.

— Fugi, mă Mitică, n-ai idee, pe onoarea mea... Știi ce bun e ? Mă frate, dacă nu ți-o plăcea... Căstraveți acri ai ?

— Este.

— Pune un castravete cu zeamă și unul crud, tăiat felii, cu mărar și cu ceapă... O știu din Bulgaria, din nouă sute treisprezece... de cînd ești n-ai mîncat... Hai, Nae, du-te, fugi... Stai, ce vin ne dai ?

— Să vă dau o grasă.

— Cu gheață multă... Dar pînă atunci dă-ne ceva să gustăm... Creieri ai ?

— Nu știu.

— Se poate să n-aveți creieri ?

— Este, dar nu face pentru dumneavoastră.

— Auzi, Mitică... Bravo, Nae ! Vezi, d-aia te iubesc eu pe tine !

— Decît să mîncăți să vă fie rău, să pat eu rușine, mai bine vă spun curat... nu face, și s-a isprăvit !

— Uite, mă, cum se cunoaște omul ! Vezi, măcar că e chelner.

— Să fi învățat eu carte...

— Nu făceai nimic, ascultă-mă pe mine... Eu n-am învățat? Cu ce m-am ales? Muncesc de-mi ies ochii pentru treizeci de mii de lei pe lună, și notează că sînt director general. Vin cînd pot, plec cînd vreau. Da' alții, săracii, vai de capul lor... Ei, ce ne dai așa-nainte?

— Eu zic să luați niște mititei.

— Așa, domnule... Bravo, băiete! Dar repede, mă... Adă tot și să fie rece... Asta-i boala mea.

— Nu-i bine să bei așa rece.

— Ce vrei, mă Mitică, așa m-am deprins... Eu la băi nu mă duc, concediu nu iau... Toți se plimbă, și eu stau... Mă duc din cînd în cînd la birou, văd ce-i pe acolo, vin acasă, mă dezbrac la cămașă, mănînc un ghiveci așa cum știu eu să-l prepar, beau cîteva șprîțuri de se aburește paharul și-i trag niște aghioase, mă... Am o casă ca în codru... Nu tu muscă, nu tu soare...

— Bine că poți.

— Altfel cum crezi c-aș duce-o?

— Eu, „mon cher”, aș vrea să fiu dus undeva în lume, departe, să stau singur în fața cerului, să nu văd oameni, să nu citesc ziare...

— Frumos cîntă lăutarii... Nu? De unde dracu scot atîtea melodii, că nu sînt decît șapte note...

— (Urmărindu-și visul:) ...ori să stau lungit în iarbă, cu ochii pierduți în zarea albastră...

— Teribilă trebuie să fie cîrna aia de acolo... Vezi cum rîde? Femeia care rîde cu poftă, să știi de la mine...

— De multe ori îmi vine să mă duc la mînăstire.

— Maicile sînt date dracului!

— Fără glumă, mă întreb adesea, o fi existînd oare paradisul?

NAE (însîrîndu-le pe masă): Pofțiți mititeii, salata, berea și bateria.

— Da' mușchii nu-i aduseși, mă?

— Se frige.

— Uite, mă Costică, paradisul: un șprîț, doi mititei și cîrna de colo... „La dame de chez Maxim”, mă duc s-o aduc... Ne face cu ochiul de-un ceas.

Domnul Romeo Popescu iubea pe domnișoara Jenny Ionescu. Jenny nu iubea însă pe Romeo, fiindcă era bătrîn. Dar părinții, frații, verii și nepoții, de o parte, prietenii și cunoscuții, de cealaltă, i-au demonstrat că timpurile sînt grele și că domnul Popescu era nu numai în vîrstă, ci și inspector general. Neputînd face o căsătorie de-nclinare, domnișoara Ionescu s-a-nclinat în fața destinului și a unui domn cu burta grav înscrisă în curcubeu și-a zis „da”, luîndu-și adio, nu fără să ofteze, de la prinții care îi populasera închipuirile de pension. Ca să-și lege zilele în neștire e în adevăr destul ca o fată să spuie o vorbă, pe cea mai scurtă dintre toate, de teamă, s-a gîndit poate le-giuitorul, să nu-și ia seama dac-ar avea mai multe de rostit.

Ca orice om în vîrstă, Popescu adora pe Jenny. O culca sărutînd-o pe frunte, o trezea cu vorbe dulci de doică, îi servea la pat cafeaua, îi săruta mîna la plecare, iar la dejun îi aducea delicatese pe care i le băga în gură, după ce o punea mai întii să închidă ochii.

Jenny se lăsa alintată. Menajul părea unit. Părinții nu mai puteau de bucurie că fata nimerise bine. Invidioșii făceau complimente cu gura pungă, și cînd îi vedeau trecînd la braț pe stradă, ea cu ochii mari, el rotund ca luna ce se iveau de sub pălăria tare, vecinii se mirau de norocul lui.

Cu toate acestea, un spirit fin ar fi observat că de la o vreme Popescu nu mai era același. Îngrijorarea îi pișca inima. Răsărind ca un semn de întrebare, viitorul îi întuneca prezentul. Romeo isprăvisese abia luna de miere, satisfăcut, dacă nu satisfăcător, și se gîndea deja la o retragere onorabilă. Simțea că se îngrașă. Îi tremurau picioarele și sufla greu. Îngrijorat, hotărî să rărească demonstrațiile conjugale, iar pentru ca să nu se bage de seamă, recurse la o stratagemă : îndesi inspecțiile. Plecă însă de fiecare dată chinuit de gelozie, urmărit de rîsul lui Jenny, care ieșea provocătoare, tunsă băiețește, să-l petreacă pîn' la poartă, naivă și pudică, ferindu-și sîni albi de ochii trecătorilor.

Popescu nu era prost. Bărbatul care pleacă se expune, gîndea el. Nevasta lui n-avea de lucru. Lipsa de ocupație aduce plictiseală, și cînd o femeie tînără se plictisește, e coaptă pentru adulter. La această idee se-ndreptă spre birou, scoase din sertar revolverul și-l strecură cu ochii încruntați în buzunar. Diplomat, se ferea însă ca de foc să-și arate gelozia, căci dacă gelozia amantului încîntă, a soțului bătrîn este ridicolă și neputincioasă. Sărea dintr-un tren într-altul, ducînd cu dînsul cămașa de noapte și presimțiri rele.

Dar într-o zi veni radios acasă, aducînd primele cireși. Mîncă cu poftă, tachină nevasta, care cedă, uluită de surpriză, și sfîrși prin a-i spune vestea cea mare. Ministerul îi pusese la dispoziție un „Cadillac”. Avea în fine automobil. Efectul se văzu imediat. Jenny îl sărută din toată inima, cu toate că așa cum sta, congestionat la față, istovit de sfortări pe marginea patului, nu era de loc seducător. Jenny era transportată ; de ce, n-ar fi putut spune. Cine știe, chiar în momentele de cea mai sinceră expansiune, ce gînduri ascunse zac în substratul conștiinței unei femei ?

Intrară din nou în luna de miere. Popescu făcu nebunii : o îmbrăcă din cap pînă-n picioare. Cu șapcă de turist și haină de cauciuc, Jenny, cu ochii

ei mirați, părea un băiețel de ceară din ușa unei prăvălii cu haine gata. Erau toată ziua pe drumuri. Desigur, și el și Jenny se mai plimbaseră cu automobilul, dar niciodată cu atita plăcere. Vedeau parcă soarele și pomii pentru-ntia oară. Plecau voioși, reîntinerit și el, vrăjit de nebunia acestei femei tinere, cutreierînd în lung și-n lat Moldova. Făceau curse mari. Lacomi de spațiu, luau ceaiul la Tecuci și cinau la Piatra-Neamț, unde serile sînt reci, oamenii primitivi și nevestele gospodine. Popescu era econom din fire. Slujbaș vechi, știa să inspecteze fără cheltuială. Mîncă și dormea pe la dascăli, în paturi întinse cu cearcefuri aspre, ce miroseau a sulfina, la casele unde vedeau lubidragi ¹, urcîndu-se portocalii-pe strășină, rațe legă-nîndu-se prin curte și vacă priponită-n livadă.

În ziua de Sfinții împărați Constantin și Elena erau oaspeții învățătorului din Crăcăoani, sat vecin cu minăstirea Horaița, sălășluită-n Munții Neamțului. Dascălul, flăcău nătăntol, cu mustața mijindă, cioplit în cremene, pîrguit ca un măr domnesc, servea sfios, ca o fată mare, vin rubiniu, răcit în cofăielul cu apă de șipot. Masa era pusă sub nucul din fața casei. Prin fereastra deschisă, gramofonul învîrtit din cînd în cînd de domnul Popescu invita lelița să culeagă fragi.

Mîncase bine: pui fripți presărați cu mălai la jar de carpen, caș dulce și faguri de miere. Grădina era parfumată și vinul delicios.

— Asta-i un nectar! exclamă transportat Popescu.

— La lichiduri se zice hectolitrul, insinuă roșindu-se învățătorul, regretînd imediat, bănuind după rîsul inspectorului, ce nu mai contenea, c-a spus o prostie.

Rîdeau de el, dar îl priveau cu simpatie: Popescu, pentru aerul său supus și prostănac, iar Jenny, indulgentă, privindu-l cum știu femeile să privească fără să se uite, îi admira cămașa cu rîuri

de borangic, brațele-i vînjoase și ochii-i verzi ca alunele crude.

— Hai să plecăm, zise de la o vreme Popescu.

— Du-te tu, eu nu merg... Mă simt obosită.

— Ce-ai să faci singură?

— O să stau de vorbă cu mama Floarea.

Mama Floarea, cum îi zicea Jenny, era bunica flăcăului, femeie căruntă și îndesată, cu fața rumenă, îmbrobodită cu maramă galbenă.

— Vin' mai ghini și te hodinește, o invită ea bucuroasă, că-i răcoare și ți-oi lăsa geamurile deschise.

Popescu nu făcu nici o obiecțiune. Dorea chiar să rămână singur. Plimbările care la început îl încântaseră deveneau obositoare. Simțea că Jenny se plictisește lângă dînsul. Trebuia să-i țină de urît. De felul lui nu era vorbăreț. Sfortările pe care le făcea dădeau rezultate slabe. Spunea prostii, pe care Jenny le asculta cu gîndul aiurea, și dacă n-ai nici o încredere în femeia care vorbește mult, Popescu știa din experiența unei vieți furtunoase că te poți aștepta la orice de la o femeie care tace.

Ieși cu învățătorul, care-l petrecu cu stîngăcie pînă la mașină. Îl lăsă în urma lui fără nici o bănuială.

„Ce papă-lapte... De ce n-am eu tinerețea lui?” se gîndi el, căzînd greu pe pernele automobilului.

— Cînd te-ntorci? îl întrebă nevastă-sa din pragul casei.

— Diseară, la masă.

— Să vii, că mi-i frică, zise ea prefăcută. Să nu mă lași aici.

— Vin, se poate? Culcă-te. La revedere.

— Să-mi aduci vișine.

— Da' vișine avem noi destule, răspunse flăcăul închizînd poarta, ia numai să vezi mata... E livada plină.

Popescu se depărta cu viteză mică pe șoseaua îngustă care șerpuia albă și bătătorită pe la poătele munților, cu poduri aruncate peste prăpăstii

ce îl înfiorau, străjuite de cireși sălbatici cu trunchiuri argintii și de nuci uriași. Sorbea aerul cu poftă și se lăsa în voia soarelui ; căci domnul Romeo Popescu, inspector general la Instrucție, ținea la viață. Meticulos și calculat în toate, mîncase în tinerețe cumpătat, la ore regulate, și nu pierduse nopțile. Acum, de cînd avea automobil, își schimbase viața cu totul. Dormea puțin și-nghițea bucate reci, la-ntîmplare. Pe de altă parte, aerul tare, nevasta tînără, în fine, simțea din ce în ce mai mult că trebuie, cum îl sfătuisese și doctorul, să fie mai rezonabil, să reducă femeia, printre celelalte ocupațiuni, la o proporție înțeleaptă. «Altfel, îl avertiză doctorul, îți va pompa viața ca pe un mazagran.» Recomandațiune inutilă. Popescu, care adorase atît de mult femeia, se urca acum în patul conjugal cuprins de panica pacientului care se așează pe scaun la dentist.

Ajunsese, reflectînd astfel, la jumătatea drumului ce-l despărțea de satul Ghindăoani, ținta călătoriei sale, cînd o pocnitură grozavă îl trezi din somnolența care-l biruise, ca să constate că plesnise cauciucul, că începuse să plouă și că trebuie s-o ia repede la picior dacă voia să se înapoieze pe-nserate, căci șoferul nu luase roată de schimb. În pădure nu se încumeta să se adăpostească, și prin apropiere nu era nici o colibă. Popescu era evlavios : porni înapoi cu cruce-ajută. Pe drum se-ntîlni cu starețul mînăstirii Horaița, cuviosul călugăr Doroftei, și-mpreună, lăsînd mașina și șoferul în paza Domnului, punînd frica în tovărășie, se-ndreptară spre Crăcăoani. Ploua. O ploaie repede, cu stropi mari ce crăpau frunzele, împrăștiind parfum pătrunzător de nuc, cădea necontenit, cu vînt ce răscolea brazii, cu fulgere și trăsnete ce-i orbeau și-i înnebuneau de spaimă.

Într-un tîrziu ajunseră. Pe dibuite, Popescu, încărcat de noroi, ud pîn' la piele, se apropie satisfăcut, ca eroul ce așteaptă răsplata vitejiei sale, de casa învățătorului. Deschise ușa binișor. După

el intră și starețul, rămas puțin în urmă să stoarcă poalele anteriorului. Odaia era slab luminată de o candelă ce ardea deasupra icoanelor ce reprezentau pe Maica Domnului și pe țarul tuturor rușilor. În patul cu vraf de scoarțe așezate pe sipetul de la căpătii, întinși pe o sarică sură, dormeau duși, oboșiți, furați de somn, Jenny și Negruș, învățătorul de la Crăcăoani. El pe-o coastă, cu pumnii închiși ca un copil, ea cu fața în sus, cu sinii goi și cu gura întredeschisă de fericiri nebănuite.

— Mizerabilii ! Priviți-i, oameni buni !

— Păi ce căutăm aici ?

— Cum ce căutăm ? E nevasta mea, părinte, mai putu să zică Popescu și căzu moale, ca un sac umplut cu lână, în brațele călugărului.

— Sculați ! strigă înspăimîntat, crezîndu-l mort, starețul Doroftei. Temeți-vă de minia celui atotputernic ! Orice nelegiuire v-apropie de ceasul din urmă și de împărăția Diavolului... Sculați și vă pocăiți !

Barba albă, ochii ce scăpărau și vocea puternică a călugărului îngrozi amanții, surprinși în puterea somnului. Negruș se făcu nevăzut. Jenny, nespus de frumoasă, căzu în genunchi :

— Am greșit, se ruga ea frîngîndu-și mîinile. Iertați-mă... Învață-mă, părinte, cum să mă curăț.

— Nu se mai poate... să văita Popescu, revenit la viață, uitînd că poartă revolver.

— Nu zi așa, fiule. Păcatele sînt încercările lui Dumnezeu. Iart-o, și Magdalena a fost păcătoasă, dar a suferit și s-a pocăit.

— Primesc orice pedeapsă. Sînt vinovată. Mi-a fost frică. Iartă-mă... Fulgera așa de rău !

— Iart-o, maică.

— Dumneata ești, mamă Floareo ?

— Eu, părinte. Dă-li-i ci li-i da și mîntuiți, că-s tineri și-i păcat.

Călugărul rămase o clipă gînditor, apoi, despărțindu-și barba-n două, întrebă aspru :

— Ai mazăre ?

— Am.

— Adu-mi un pumn de mazăre... Ai să faci o sută de mătănii și-ai să-mpărăștii sub cearceaf mazărea care-o aduce mama Floarea. Să te zvîrcolești în usturime și dureri pîn' la ziuă în patul de rușine în care ai călcat poruncile Domnului. Și de te-i pocăi cu adevărat, Dumnezeu te va ierta.

— Nu plînge, îi șopti mama Floarea mai tîrziu, împrăștiînd sub cearceaf boabele de mazăre, după cum hotărîse starețul Doroftei, le oprisem pentru băiat, n-are să fie nimic, că le-am adus hierte.

A trecut și Sfântul Dumitru. Bine că a dat Dumnezeu ! Îl aștept în fiecare an cu îngrijorare. În afară de belelele casnice, această cucernică sărbătoare îmi impune și obligațiunea să mă duc la niște fini moșteniți, care, de mult ce se întrec să mă mulțumească și să mă onoreze, mă exasperează.

Sînt doi bătrîni care locuiesc parcă de cînd e lumea într-o stradelă dosnică, în afară de orice zgomot.

Sfîntul Dumitru e pentru ei sărbătoarea cea mai mare. Cu două-trei zile înainte, scutură casa de iarnă, curăță sobele, pun varză la acrit, și cînd sosesc la dejun, trebuie s-o boteze în calitate de naș, să torn eu prima găleată de apă.

Finii mei sînt oameni simpli, desprinși parcă dintr-un album vechi. El sever, cu barbeți cum nu se mai poartă și cu guler scrobit, cu nasturi de mărgean, cum se purta odată. Ea, femeie corpulentă, cu burta balonată de nașteri laborioase, cu mîinile înăsprite de treburile casei, cu capul plin de rețete de bucate și de leacuri.

Avuseseră nouă copii, din care mai trăiau doi : un băiat mic, în clasele primare, hotărît să devină ambasador, și o fată de nouăsprezece ani, care făcuse profesionala, avea buton pe nas, părul zburat și prezenta particularitatea, pe care finul Dumitru mi-o amintește la fiecare aniversare, ca pentru înția oară, că e născută și botezată la Sfîntul Dumitru, adică tocmai în ziua cînd s-au cununat ei.

Datorită acestei împătrite coincidențe, sînt obligat să aduc o dată pe an domnișoarei Pulcheria — a fost dorința familiei — un ban de aur, ca să-i poarte noroc, și băiețelului, ceva serios, care să-l pregătească pentru cariera diplomatică, o agendă cu calendar sau o călimară, care să se poată purta, fără să se răstoarne, în buzunar, pentru că finul meu, domnul Dumitru Dumitrescu, e convins că diplomatul trebuie să fie gata să țină și să noteze discursuri, cum se exprima el, retezînd aerul cu mîna-i slăbănoagă, la moment.

Afară de mine, mai sînt invitați la masă rude mai mari, funcționari mai mici și meseriași cumsecade, în haine de sărbătoare, rași în frica lui Dumnezeu, care mănîncă, fără să scoată o vorbă, depărtați cu-viincios de masă, părăsind tacîmul la fiecare bucățică, ridicîndu-se numai să ciocnească, îndemnîndu-se din ochi, glăsuind în cor „să trăiască”, adică eu.

Eram așezat în capul mesei. Trebuia să mănînc supă de două ori, de două ori sarmale și un hartan de gîscă friptă pe cartofi, rugat să scuz, fiindcă au fost sarmale, și nu mai mergea să fie pusă pe varză, cum cere tabietul.

Cum finul nu obișnuiește viî decît la zile mari, turburelul de Sfîntul Dumitru îl încălzește repede și, după plăcinta cu mere, odată cu cafelele, după ce s-au pus resturile deoparte pentru mai tîrziu, cînd i-o veni nașului foame, încep producțiunile.

Debutează junele Cazimir — a fost dorința familiei — care se depărtează lîngă ușă, de unde zbiară crescendo : „Ca un glob de aur luna strălucea, / Și pe-o vale verde oștile dormea...”¹

Dar aproape de sfîrșit, nemaiavînd glas, se încurcă, tuși, o luă de la început, după tonul dat de finul Dumitru, din nefericire, prea jos, și junele Cazimir se infurie pe noi, porni să plîngă, refugiindu-se în brațele finei Gherghina, care îl mîngîia cu vorbe dulci : „Mînca-l-ar mama de ce are să ajungă el”, căci fina nu putea zice niciodată la sfîrșitul mesei : „diplomat” în ziua de Sfîntul Dumitru,

lucru de care domnul Mihalache făcea haz, refuzându-se superior în gulerul scrobite, ros nițel pe margine.

După Cazimir venea, sau mai bine zis urma să vină, rîndul Pulcheriei, invitată scurt, ca la școală, de finul Dumitru :

— Treci, Pulcherio !

Atunci se producea catastrofa.

— Nu cînt. Să nu mă pui să cînt, că nu cînt.

— Cîntă !

— Nu cînt.

— Cîntă cînd îți zic eu !

— Nu cînt, tată, zău nu cînt.

— Cîntă cînd îți zice tat-tău.

— Nu cînt, mamă.

— Ia taci tu ! se răstește finul Dumitru către nevastă-sa. Și de ce nu vrei să cînți, mă rog ? o întrebă el scurt, hotărîtor, ca la jurați.

— Pentru că nu vreau să cînt, și sînt și răgușită.

— Da' anul trecut cum ai cîntat ?

— Anul trecut a fost altceva.

— Cum altceva, ce a fost an ?...

— Anul trecut a fost anul trecut, și anul ăsta...

Dar fata n-apucă să isprăvească argumentația, care se anunța atît de strînsă, și o palmă răsunătoare o așeză automat pe scaunul de pe care se ridicase să-și susțină procesul.

— Foarte bine i-a făcut, spuneau meseriașii, care trăiseră viață grea de ucenici. Trebuie să asculte de părinți. Cînd ești mic, înghiți și faci ce ți se spune. Înțeleg să nu știi, da' cînd știi să cînți așa de frumos ! Care alta să fie, ar vrea, da' dacă nu poate, și nu i-a fost dat de la Dumnezeu... Cîntă *Steluța*, poftim, că ai cîntat-o și anul trecut, și încă destul de bine...

— Asta nu se face ! protestau energic, amestecîndu-și glasurile, funcționarii. Într-o zi ca asta, și față cu nașul... Domnișoara e fată mare, nu mai merge să o bați, s-a isprăvit... Taci... nu mai plînge, domnișoară, îți strici ochii degeaba... Scuză și dumneata. S-a întîmplat, s-a întîmplat... mortul de la

groapă nu se mai întoarce... Vino și cere pardon, să vă împăcați...

— Lăsați-o, că e încăpățînată... Asta și cînd era mică nu cerea pardon s-o fi omorît-o... E mîndră, ca tat-său...

Finul Dumitru curmă neînțelegerea dînd drumul gramofonului, un gramofon cu pîlnie mare și douăsprezece plăci : *Coana Manda și cometa, Hora cu naiul, Discursul bețivului*, și, în fine, *Steluța*, cîntată cu ahturi ² de un lăutar... „ce s-auzea, domle, de parcă cînta la fereastră...” }

Din colțul de unde suspina să pornească o moară de vînt, rău inspirată sau antrenată de patosul țigănului anonim, domnișoara Pulcheria aruncă capricios, cu o octavă mai sus, ridicîndu-se în picioare, un răsunător și prelungit : „În veeci printre-e stelu-u-u-țe”...

— Taci !

— Las-o, Dumitre...

— Nu se poate !

— Lăsați-o...

— Am zis !

— Spune-i dumneata, nașule.

— Las-o, fine !

— Nu, nașule, că se-nvață cu nărav... Trebuia să cînte cînd i-am spus eu... Acum să tacă !

— Ba am să cînt !

— N-ai să cînți !

— Ba am să cînt !

— Cîntă dacă-ți dă mîna !

— „În vee...”

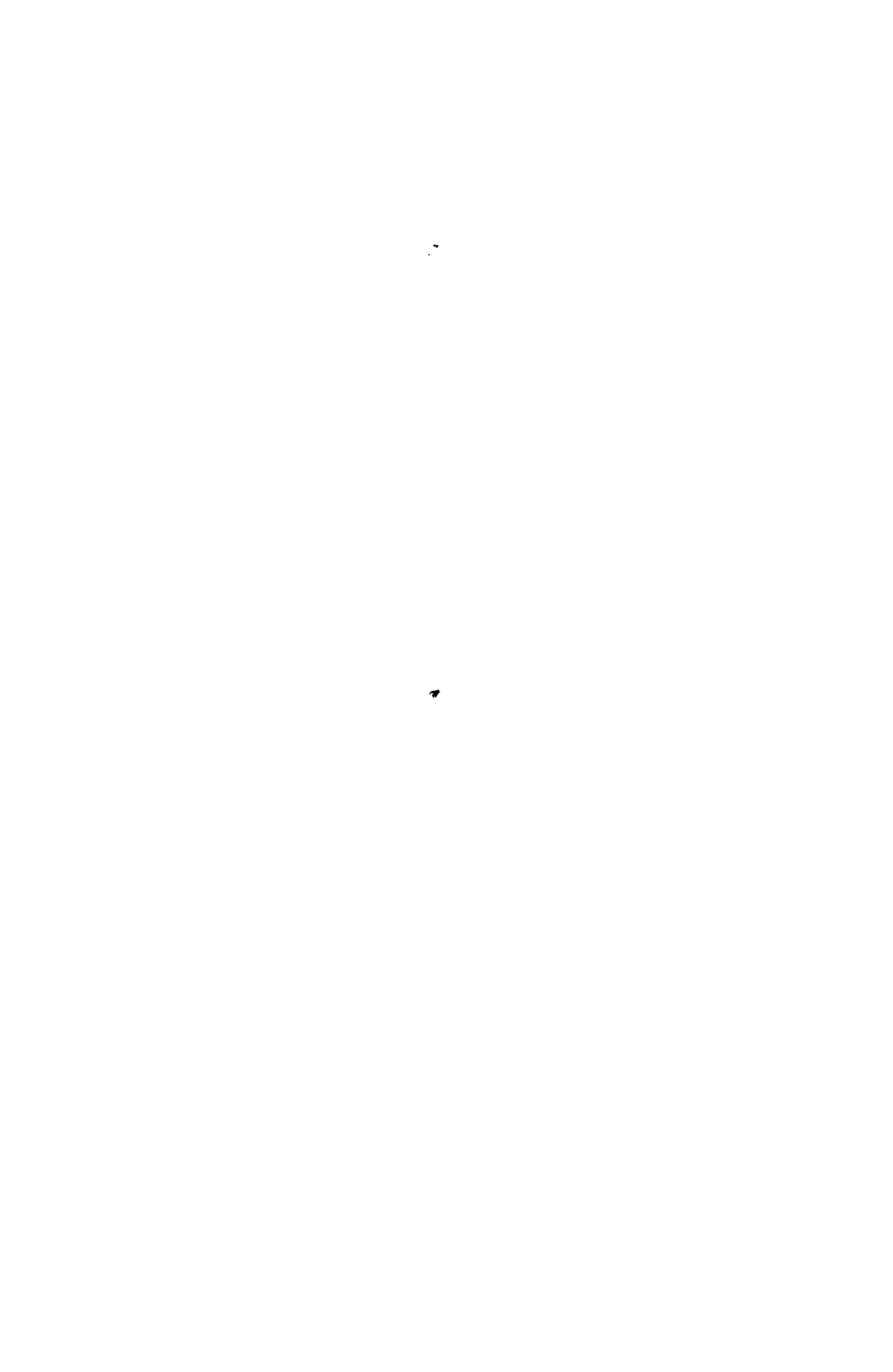
Dar o palmă mai răsunătoare decît cea dintîi curmă vecinicia.

— La anul, dacă nu cînți, să știi că te bat.

— Ba poate că nu ți-ai mai face rîs... O da Dumnezeu și-o bate-o bărbatu-său...

· NOTE

MAIORUL BOȚAN

Volumul a fost publicat la București (Editura Viața Românească) în 1921 *, cu următorul sumar : *Maiorul Boțan ; R. E. ; Ca la Galați ; Legea progresului ; Punerea la punct ; Vine doamna și domnul ghegeneral ; A căzut Turtucaia !! ; Un revoltat ; Metodă nouă ; Recunoștința ; Un om dintr-o bucată ; Echipă specială.*

Cîteva din lucrările de mai sus (*Vine doamna și domnul ghegeneral, Legea progresului, R. E. Metodă nouă și A căzut Turtucaia !!*) au alcătuit materia volumului de debut, *Vine doamna și domnul ghegeneral*, publicat la Iași în 1918. Despre această carte scriitorul ne informează :

„La Iași, în 1918, am publicat schițele într-o broșură, dar cu atîtea greșeli de tipar, că am lăsat toate broșurile la tipografie și am luat numai cîteva, pentru reviste și prieteni. Apărea pe atunci revista *Însemnări literare*. D-l Mihail Sadoveanu e primul care nu numai că a citit toată broșura, așa neciteață cum era, dar a și scris o dare de seamă plină de elogii [n.n. — vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. VI]. Cred că a fost un mare curaj din partea d-lui M. Sadoveanu, cînd pe vremea aceea nu mă știa nimeni.”**

Înainte de tipărirea în volum, schițele au fost publicate în *Pregătirea, Luceafărul, Sburătorul și Lectura pentru toți*, în intervalul ianuarie 1919 — iunie 1920.

* Apărut la începutul anului 1921. Editarea lui este anunțată în *Sburătorul*, II (1921), nr. 46 (26 martie).

** F. Aderca : *De vorbă cu Gh. Brădescu, Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22 (11 aprilie).

În prefața ce însoțește volumul, E. Lovinescu sintetizează conținutul studiilor sale consacrate creației brăesciene :

„Am atras atenția de la început asupra maiorului Gheorghe Brăescu... Prin schițele publicate în *Sburătorul* și adunate acum în volum, scriitorul și-a precizat o fizionomie, fiindu-și un loc în literatură. E cel mai autentic urmaș al lui Caragiale și, prin noutatea lumii pe care o zugrăvește, un umorist unic. Viața militară și-a găsit, în sfârșit, Homerul ironic, după cum mahalaua, mica burghezime, semidoctismul, politicianismul mărunț își găsisse un istoric în Caragiale. Decît *Legea progresului*, n-a scris nimic mai bun autorul *Momentelor*. * Nu numai o anecdotă, ci o scurtă acțiune epică, sugrumată în câteva rînduri magistrale. Cînd caporalul se ia la întrecere cu colonelul, unul luptînd pentru onoarea batalionului lui, iar celalt pentru cinstea pasului prusian, încordîndu-se ca două forțe elementare în vederea unei victorii decisive, cînd îi vezi ocolînd repetat curtea cazărmei, în emoția crescîndă a regimentului, ne pătrunde fiorul epic al luptelor singulare, în care destinul unui neam sta în mușchiul sau viclenia unui singur individ. E o emoție comprimată. N-o destinde nici oarba furie a colonelului învins, ce se năpustește asupra caporalului.

Din cele câteva schițe ale maiorului Brăescu începe să se proiecteze pe fondul armatei romîne figura colonelului îngust, tipicar, adevărat asasin al spiritului de inițiativă, ignorant (*A căzut Turtucaia!*!) — figuri sinistre ce ne-au dus în pragul dezastrelor. Scriitorul l-a fixat pînă acum în scurte anecdote, pe care le domină totuși valoarea reprezentativă a individului. E de dorit să o lărgească și mai mult în multiple linii și aparențe ale vieții, pentru a lega simbolul complex al unui moștecism ireductibil, fără exagerații, fără caracterul vodevilistic, ci în viguroase trăsături realiste, în care ironia e cu atît mai puternică, cu cît e mai sumbră.

Maiorul Brăescu nu se distinge numai prin observația ironică, limitată. Are și darul observației amănuntului pentru amănunt. E un acumulator de amănunte ce întregesc o atmosferă. Nimeni nu ne-a evocat mai bine prin mărunte notațiuni atmosfera micilor garnizoane, cu viața ierarhizată a

* Referitor la asociația Caragiale-Brăescu, vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXXIII—XXXV.

familiei militare, formalismul rigid al cazărmii, căruia nu-i răspunde nici o realitate sufletească, și, în genere, viața provincială, cu rivalitățile dintre civili și militari, cu seratele de la cluburile militare, cu pîcla deasă a banalității și plictiselii...

Prin darul de a prinde nota dominantă și ridicolul ce plesnește ca un mugur, sub aparențe, prin colectarea laborioasă a imponderabilului, prin cunoașterea unei lumi puțin zugrăvite pînă acum, și, deși nu posedă încă arta compoziției și un stil personal, maiorul Brăescu pășește în primul plan al literaturii noastre satirice."

Prin valoarea sa literară, *Maiorul Boțan* poate fi considerat cel mai reprezentativ dintre toate volumele publicate de scriitor. Este semnificativ de subliniat că studiile de sinteză consacrate creației sale amintesc în mod deosebit lucrările din sumarul acestei culegeri.

P. 3

MAIORUL BOȚAN

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, I (1920), nr. 44 (14 februarie); inclusă în sumarul ediției *Maiorul Boțan* (1921).

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 445).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLVIII.

1. *robe de chambre* (fr.) : rochie de casă.

2. *chose* (fr.) : oarecare.

P. 9

CA LA GALAȚI

Scrisă în prizonierat, [1917]. Este a patra schiță din caietul găsit în arhiva scriitorului, datînd din această perioadă, cenzurat de *Offiziergefangelager-Neisse*.

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. XVIII.

1. *viveur* (fr.) : petrecăreț.

2. *pince-nez* (fr.) : ochelari, fără brațe, prinși de nas printr-un mic resort.

3. *à la ronde* (fr.) : pe fiecare în parte.

Scrisă în prizonierat*, [1917]. Publicată pentru prima oară în cadrul ediției *Vine doamna și domnul gheeneral* (1918); reprodusă în *Sburătorul*, I (1918), nr. 33, 20, [29], noiembrie; inclusă în sumarul edițiilor *Maiorul Bojan* (1921) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— M. Sadoveanu : Gh. Brăescu — „*Vine doamna și domnul gheeneral*” (vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. VI).

— E. Lovinescu : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Maiorul Bojan* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 424); *Critice* (vol. VIII, pp. 21, 40); (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 434); *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 314, 326); *Critica științifică* (vezi Bibliografie, nr. 882); *Un om ironic* (vezi Bibliografie, nr. 884); *Unde dai și unde crapă* (vezi Bibliografie, nr. 887).

— S. Struțeanu : „*Cum sînt ei*” (vezi Bibliografie, nr. 881); *Eugenie critică* (vezi Bibliografie, nr. 883); *Impresariatul în critică* (vezi Bibliografie, nr. 885).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— G. Călinescu : *Istoria literaturii române...* (pp. 699—700).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 15).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— N. Sorin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 15—16).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XVIII, XXXVI, XL, XLVII.

Comentarea schiței de către E. Lovinescu a stîrnit polemica în jurul chestiunii Caragiale—Brăescu (vezi Notele ediției de față, vol. I, pp. 436—437). Ulterior, același critic analizează schița, exemplificînd, cu ajutorul ei, tabloul lumii caze din creația lui Brăescu (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 434).

G. Călinescu menționează aceeași schiță pentru a demonstra că în literatura scriitorului „situațiile acute sînt acelea în

* Este a treia schiță din caietul găsit în arhiva scriitorului, datînd din această perioadă.

care rutina superiorului e pusă în fața unui obstacol neprevăzut : independența de gândire". În continuare, criticul subliniază : „Superiorul are o obscură bănuială a mediocrității sale, pe care caută a i-o calma subalternii psihologi. Cind însă prestigiul său e periclitat de rezistență, superiorul se refugiază în asprimea autorității.”

1. *Colonelul Crisescu* : numele personajului este întilnit și în schița *Cele două școli* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 142—145).

Este neîndoios că Gh. Brăescu vizează un anume model din realitate. În memoriul de ofițer al scriitorului întilnim numele colonelului *Cristescu* printre foștii săi comandanți. Mai mult decât atât, același ofițer subliniază într-o caracterizare „zelul depus” [n.n. — de Gh. Brăescu] pentru instrucția „micilor doro-banți”, amănunt autobiografic comentat în schiță.

În *Legea progresului* și *Cele două școli* personajul păstrează o semnificativă identitate cu sine însuși, reacționînd asemănător pînă și în vorbire :

„Dacă mergi așa cum îți arăt eu, ți se deschide inima, ți se curăță mintea, ți se luminează orizontul” (*Legea progresului*).

„Dar lucrînd rar, explica el, soldatul cugetă, își dezvoltă memoria, își păstrează credința, se curăță de păcate” (*Cele două școli*).

2. *le pourquoi des choses* (fr.) : cauza, motivul lucrurilor, al întîmplărilor.

P. 26

PUNEREA LA PUNCT

Publicată pentru prima oară în *Luceafărul*, I (1920), nr. 1 ; inclusă în sumarul ediției *Maiorul Boțan* (1921).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 21) (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 434).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— G. Călinescu : *Istoria literaturii romîne...* (p. 699).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 14).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLVII.

1. *frontavoi* (rar, învechit) : ofițer înaintat „din front” (dintre soldați sau gradele inferioare), fără să fi trecut prin școala militară. (Contaminare între *front* și *vistavoi*.)

P. 29 VINE DOAMNA ȘI DOMNUL GHENERAL

Scrisă în prizonierat*, ([1917]. Publicată pentru prima oară în cadrul ediției *Vine doamna și domnul ghegeneral* (1918) ; reprodusă în *Lectura pentru toți*, II (1920), nr. 1 (mai) ; inclusă în sumarele edițiilor *Maiorul Boțan* (1921) și *Schițe alese* (1927).

Despre condițiile în care a fost scrisă această lucrare, Gh. Brăescu oferă următoarele informații :

„Se alcătuișe [n.n. — în lagăr] un cerc de *maestri*, din care făceau parte arhitectul Vincenz, poetul Nanu, Horia Furtună, care e un băiat șarmant, plin de calambururi.

Țineau diferite șezători și învățătorii, foarte numeroși, care proiectaseră ca la întoarcerea în țară, după isprava ce o făcură, să-și susție cu tărie și solidaritate revendicările : pământ gratuit, mărirea lefii, concedii...

Am scris atunci întiile mele schițe și am citit în cercul *maestrilor*, apoi, la șezătorile învățătorilor, *Vine doamna și domnul ghegeneral*, *Metodă nouă* și alte schițe din viața ostășească. Erau de față generali, colonei, maiori — rîdeau din toată inima. Amenințîndu-mă cu degetul, Moș Belea** îmi spunea : «Măă !»***

Același succes îl are lectura nuvelei și în cercul *Sburătorului*, în care scriitorul este introdus de poetul Dimitrie Nanu, prietenul său din prizonierat.

* Este prima schiță din caietul găsit în arhiva scriitorului, datînd din această perioadă.

** Poreclă dată unui general de brigadă, personaj real care a inspirat schița și apoi romanul cu același nume.

*** F. Aderca : De vorbă cu Gh. Brăescu, *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 22, (11 aprilie).

În *Memorii*, E. Lovinescu evocă acest moment, oferind detaliile, mai puțin cunoscute, referitoare la afirmarea lui Gh. Brăescu în cadrul lumii literare.

„*Maiorul* și-a făcut apariția printre noi la una din ședințele duminicale din primele timpuri ale *Sburătorului*. Profesia lui nu ne putea, firește, inspira, din principiu, încredere literară, imediat după război, când sub masca invalidității se manifestau diferite diletantisme și solicitări artistice; nici lipsa unei miini nu ne prevenea, de asemeni, în bine. Prin atitudinea lui decisă, militară, prin privirea deschisă, prin inteligența spirituală și agresivă desprinsă din trăsăturile fizionomiei, omul între două vârste, cărunt, dar viril, bățaios în mișcarea unei miini, pe când cealaltă părea un steag închinat sau o pasăre moartă, ne impunea o simpatie ce nu se putea preface și în încredere în clipa în care l-am văzut pășind spre fotoliul de electrocuție al cititorului; după primele cuvinte, am avut totuși surpriza unui glas ferm, legat, cordial, fără nimic precar în el; după prima pagină, fraza a început să se afirme precisă, literară, cu un ritm interior; după alte câteva, am pornit să ne uităm unul la altul cu nedumerire simpatică, cu mirare încântată, cu destinderea ușurată a unei spaime inutile; douăzeci de zîmbete s-au deschis, astfel, flori de primăvară, pe douăzeci de fețe încântate, deși fusese bănuitoare, ostile cu câteva minute înainte. Nuvela citită era *Vine doamna și domnul ghegeneral*, cea dintii încercare literară a autorului.”

Prima apreciere critică aparține lui Mihail Sadoveanu, care, recenzînd volumul *Vine doamna și domnul ghegeneral*, consideră că în nuvela ce dă și titlul acestei cărți comicul de situații și „monumentalul ordin la raport al colonelului Merișor Elie sînt irezistibile” (vezi Studiul introductiv, p. VI).

Alte referiri critice:

— E. Lovinescu: *Critice* (vol. VIII, pp. 35—36).

— S. Struțeanu: *Gh. Brăescu — „Schife vesele”* (vezi Bibliografie, nr. 894).

— A. Holban: *Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 899).

— I. Valerian: *De vorbă cu d-l Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 901).

— N. Sorin: Prefața volumului Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 19, 21).

— B. Elvin: Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, pp. 9, 11—12); *Posteritatea lui*

I. L. Caragiale (vezi Bibliografie, nr. 935). Cităm din textul prefeței :

„Brăescu a prins încă din prima sa schiță, cu o mină de maestru, atmosfera din garnizoanele provinciale, mascarada pe care o întrețin aici prostia și servilismul. Iată întreaga garnizoană, intimidată de fericirea că însuși comandantul diviziei va trece prin orașel, silindu-se să-i cîştige bunăvoința prin tot felul de atenții și măguliri, care trădează nu numai limita maximă a culturii și civilizației la care s-au ridicat, dar și o viziune proprie asupra vieții, o tablă de valori certe, cu criterii definitive, limpezi și indiscutabile.

„*Ordinul la raport...* e un adevărat breviar al acestei lumi închise într-o prostie robustă și într-o ignoranță protocolară, în care stupiditatea e o condiție naturală a existenței și singurul mijloc de a se orienta într-o trainică țesătură de forțe. Pentru oricine, această lume e de ordinul absurdului și al enormității, dar pentru militarul lui Brăescu, dimpotrivă, viața civilă apare ca o lume complicată și învălmășită și fantezistă, căreia trebuie să i se reproșeze cadența neregulată și intervenția neașteptată. Prostia personajelor lui Brăescu nu are suoplețe și este inflexibilă ca o virtute.”

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XVIII, XIX, XXVI, XXXVI, XLIII, XLIX, LXVII—LXIX.

1. *diadoh* : moștenitorul tronului regal în Grecia.

2. *mitenă* : mânășă care acoperă numai o parte a minii, lăsînd liber virful degetelor.

3. *songe d'amour* (fr.) : vis de dragoste.

4. *à mademoiselle Hélène* (fr.) : domnișoarei Elena.

5. *Vine doamna și domnul gheneral* : corectat după manuscris. În ediția din 1921 : *Vine d-na și d-l general*, formă întilnită de altfel și în titlul nuvelei. De remarcat că în piesa de teatru, publicată în 1924, scriitorul adoptă forma *Vine doamna și domnul gheneral*, îndepărtînd inconsecvențele edițiilor precedente (*g-ral, general, gheneral*), inexistente în manuscris.

6. *confiserie* : cofetărie.

7. *Aștept la Apostolescu* : corectat după manuscris. Ediția 1921 : *Aștept pe Apostolescu* (sic !).

8. *le* : adăugat după manuscris ; omis în ediția 1921.

9. *Cine-i cu popota ?* : replică de sine stătătoare în ediția 1921 (din greșeala tipografului). Corectăm după manuscris,

forma adoptată fiind confirmată și de dramaturgia născută în 1924).

10. *à la fourchette* (fr.) : folosit cu sensul „pe nepregătite”.

11. *choses* (fr.) : vezi vol. I al ediției de față, p. 425, nota 2.

12. *Răciulescu* (după manuscris și textul piesei). În ediția 1921, *Raiciulescu*.

13. *pot zice* : adăugat după manuscris și versiunea din 1918, considerînd că este o omisiune a ediției 1921. În 1924 scriitorul reîntregește replica în acest sens (vezi piesa *Vine doamna și domnul gheneral*).

14. *trichel* (*tricher*) : sfeșnic cu trei luminări (întrebuințat de arhierii la serviciul bisericesc).

15. *Hughenofii* — operă în 5 acte de compozitorul german Meyerbeer (1791—1864).

16. *Aux pieds de la montagne* (fr.) : la poalele muntelui.

17. *La al doilea cadrul viceversa* : adăugat după manuscris. Textul piesei (1924) confirmă necesitatea reîntregirii replicii.

18. *Colonel Merișor* : personaj central și în alte lucrări ale scriitorului : *Cîinii de război* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 299—306), *O excursiune de plăcere* (vezi vol. II al ediției de față, pp. 169—181), *Finețe cazonă* (vezi Bibliografie, nr. 395). Însemnările lui Gh. Brăescu din articolul *Cîinii de război* (vezi vol. I al ediției de față, p. 474) sînt o dovadă că personajul „Merișor” are un echivalent real în viață.

19. *dubeș* : joc cu zaruri (șase-șase).

20. *Cuconițelor, domnul colonel vă roagă... salutînd scurt și bătînd din pîteni* : replică de sine stătătoare în ediția din 1921. Corectăm după manuscris.

21. *defrizate* : corectat după manuscris. În ediția 1921, ca și în variantele din 1918, 1920 : *frizate* (sic !).

22. *Embrasse-moi, Ni-net-te, embrasse-moi, / Tu as la taille parfaite, Ni-net-te, Ni-net-te* (fr.) : Sărută-mă, Ninette, sărută-mă, / Ai un trup fără cusur, Ninette, Ninette.

23. — *Nu mă-nnebuni !... Ioane !... Vasile !*

— *Ordonanța lui don colonel !... Să vie, c-o cheamă don colonel !*

Replicile, aparținînd evident unor personaje diferite, sînt contopite în variantele 1918, 1920, 1921, 1927, rod al greșitei transcrieri din manuscris. Greșeala semnalată a determinat pe unii

îngrijitori de ediție să reproducă respectivul fragment în diferite forme. În ce ne privește, transcriem replicile corectate de Brăescu în 1924 cu prilejul dramatizării nuvelei.

Publicată pentru prima oară în cadrul ediției *Vine doamna și domnul gheeneral* (1918); reprodusă în *Sburătorul*, I (1920), nr. 38 (3 ianuarie); inclusă în sumarul ediției *Maiorul Bojan* (1921).

Menționată de M. Sadoveanu printre „preocupările serioase ale scriitorului”, în recenzia asupra volumului de debut (vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. VI).

G. Călinescu analizează schița în a sa *Istorie a literaturii române...* (p. 699), stabilind totodată unele caracteristici esențiale ale prozei lui Gh. Brăescu :

„Natural, ca orice operă satirică, schița lui Brăescu se bizuie pe observarea și pe cât cu puțință îngroșarea mecanismelor sufletești. Noul Moș Teacă este și el nu mai puțin de o ignoranță crasă, facil, infatuat, lăudăros, biurocratic, arțagos, crunt. Arta scriitorului constă într-o transcriere încordată a dialogului și în semnalarea din afară a acelor mișcări sufletești care, dacă nu aparțin psihologiei personalității, nu sînt totuși numai simple ticuri profesionale. În comportarea eroilor se disting clar trei momente : împietrirea de tagmă, simplitatea omului mediocru și micul gest individual. Însă fiind vorba de niște scurte comedii, inefabilul individual e absorbit de spiritul colectiv de rutină. Colonelul din *A căzut Turtucaia !!*, ca rezervist, e cel mai puțin militar dintre toți. La el predomină mediocritatea burgheză și nulitatea individuală. Totuși, ajuns în activitate, din cauza războiului, el memorează din viața de cazarmă un anume fel posibil de adaptare, care constă în a evita orice inițiativă.”

Alte referiri critice :

— E. Lovinescu : Prefața ediției *Maiorul Bojan* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 424); *Critice* (vol. VIII, p. 21) (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 434).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 889).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. XLV și nota de la p. 448 referitoare la schița *Criminalul*.

P. 49

UN REVOLTAT

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, I (1920), nr. 43 (7 februarie) ; inclusă în sumarul ediției *Maiorul Boțan*.

Referiri critice :

— G. Călinescu : *Istoria literaturii române...* (p. 699).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

1. *ă la carte* (fr.) : după lista de mîncare.

2. *vaincre sans péril [on triomphe sans gloire]* (fr.) : victoria fără primejdie [este triumf lipsit de glorie] (vers din tragedia *Cidul* de Pierre Corneille).

P. 54

METODĂ NOUĂ

Scrisă în prizonierat, [1917]. Publicată pentru prima oară în cadrul ediției *Vine doamna și domnul ghenear* (1918) ; reprodusă în *Pregătirea*, I (1919), nr. 3 (1 ianuarie), și *Sburătorul*, I (1919), nr. 32 (22 noiembrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Maiorul Boțan* (1921) și *Schițe alese* (1927).

Despre condițiile în care a fost scrisă această schiță, vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 428.

Referiri critice :

— M. Sadoveanu : *Gh. Brăescu — „Vine doamna și domnul ghenear”* (vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. VI).

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, pp. 21—22) ; *Istoria literaturii romîne contemporane* (vol. IV, pp. 314—315).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Gh. Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— G. Călinescu : *Istoria literaturii romîne...* (p. 700).

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929) ; Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine*

d-na și d-l general (ediția a II-a, p. 13); *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 15).

În studiul lui E. Lovinescu consacrat creației brăesciene schița este folosită — alături de altele — pentru exemplificarea lumii cazone din opera scriitorului, sintetizînd-o în trăsăturile ei dominante.

E. Lovinescu, ca și alți critici ai vremii, interpretează însă natura comicului unilateral, dintr-o perspectivă strict bergsoniană. Potrivit acestei concepții, comicul ar rezida în contrastul dintre ordinea vitală și cea mecanică a faptelor, considerate „în sine”, ignorîndu-se resorturile sociale și aspectele obiective ale acestei modalități estetice.

„Tabloul zugrăvit de Brăescu se poate reduce ușor la o schemă expresivă. Reformele au rămas ineficace : nu s-au scoborit din abstracția legiferării la realitatea sufletelor. N-au dat armatei decît o serie de principii și de reglemente acceptate în litera și nu în spiritul lor. De aici, automatismul mișcărilor ce nu corespund necesităților sufletești ; de aici, comicul puternic, ieșit din simpla prezentare a contrastului. Aparatul funcționează în vid ; huruie mașinile fără să macine ceva ; viața e pur mecanică, îndărătul gesturilor automate nu e o conștiință.

Celula vieții militare e regimentul, iar axa, în jurul căreia gravitează, e colonelul, din care satira lui Brăescu a creat o figură centrală. Nu e însă *Moș Teacă* ; nu e împins la caricatură ; nu e construit din fantezie, ci prin observație riguroasă. Colonelul e militarul de modă veche, terorizat totuși de metodele noi, de spiritul reformator ce s-a abătut și asupra armatei, ca asupra tuturor ramurilor vieții noastre publice. Dintr-un om lăsat în voia naturii lui reale, devine un fel de automat, cu mișcări ordonate de principii străine și neasimilate. Deși n-a înțeles nimic din spiritul nou, se crede totuși reformator ; acțiunea se reduce la parada unor gesturi inutile. De aici, acea admirabilă serie de schițe : *Metodă nouă*, *Legea progresului*, *Punerea la punct*, *A căzut Turtucaia !!*, în care e fixată disproporția dintre efort și rezultat, dintre formă și fond cu o precizie și discreție de ton unice. Reformismul e nu-

mai o pojghiță superficială ; în dosul ei stă omul vechi, cu instinctele lui brutale, cu metodele lui tradiționale."*

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XX, XLI, XLVII.

Scrisă în prizonierat**, [1917]. Publicată pentru prima oară în *Pregătirea*, I (1919), nr. 9 (10 august) ; reproducă în *Sburătorul*, I (1919), nr. 36 (20 decembrie) ; inclusă în sumarul ediției *Maiorul Bojan* (1921).

Schița conține multe elemente autentice, sursa de inspirație fiind evident autobiografică. Raporturile dintre cele două personaje ale schiței (căpitanul Romașcanu și plutonierul-major Niță), stabilite în conducerea companiei, sînt aproape identice cu cele pe care scriitorul le evocă în volumul său *Aminții* referindu-se la perioada în care era subofițer. Cităm : „Locotenentul meu, simpatic tuturor, cumula reputația de vînător iscusit cu aceea de chefliu neîntrecut, acordate de craii tirgului.

— Văd că te pricepi, bravo. Dă-i înainte.

Și nu l-am mai văzut."***

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu : *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 10).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 16).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XVIII, XX, XLIII, LXV.

1. *Bine, atunci rămii dumneata și aranjează. La revedere, domnilor* : replică omisă la tipar și reproducă după manuscris, fiind reclamată de context.

* E. Lovinescu, *Critice* (vol. VIII, pp. 20—21).

** Este a doua schiță din caietul găsit în arhiva scriitorului, datînd din această perioadă.

*** Gh. Brăescu, *Aminții*, pp. 245—246.

2. *medicală* : cuvînt omis în ediția 1921 ; adăugat după manuscris.

3. *bon voyage* (fr.) : drum bun.

4. *brec* : trăsură ușoară cu patru roți, cu capra înaltă, avînd două bănci așezate față în față în lungul sau în latul trăsurii.

5. *cînd se lucrează* : omis în ediția 1921. Adăugat după textul publicat în *Sburătorul*.

6. *de cei însărcinați să le șteargă* : corectat după manuscris ; în ediția 1921... *înstrăinați*... (sic !).

CUM SÎNT EI

Volumul a fost publicat la [București, Editura Ancora], în [1922] *, cu următorul cuprins : *Cum sînt ei ; Un om spălat ; Select-Club ; Declin ; Bolocan ; Rugăciune ; Răzvrătita ; Dureri mărunte ; Soldații noștri ; O carieră ; Pricopsitul ; O comedie tragică ; Balul prefecturii ; Jocul de război*.

Alături de schițele satirice inspirate din realitatea vechii armate se publică pentru prima oară în volum și lucrări din lumea civilă, în special a țirgușoarelor de provincie (*Select-Club, Răzvrătita, Pricopsitul, Balul prefecturii*).

Discutarea în presă a volumului a stîrnit polemica în jurul chestiunii „Caragiale-Brăescu”. Recenzia publicată de Scarlat Struțeanu în *Viitorul*, XIV (1922), nr. 4.173 (10 februarie) analizează nu atît conținutul cărții, cît mai ales persiflează aprecierile directorului *Sburătorului* referitoare la locul lui Gh. Brăescu în satira romînească în raport cu I. L. Caragiale.

Necunoscînd temeinic opera caragialiană, și aproape de loc scrierile lui Gh. Brăescu, S. Struțeanu este furat de echivocul

* Ingriditorii unor ediții postume din opera scriitorului fixează apariția volumului în 1924, repetînd greșeala strecurată în bibliografia lui E. Lovinescu din a sa *Istorie a literaturii romîne contemporane* (p. 327). Considerăm exactă apariția în 1922 întrucît :

a) la 17 septembrie 1921, E. Lovinescu anunță cartea „sub presă” în articolul *Sburătorul literar din revista cu același nume* (I, nr. 1) ;

b) S. Cioculescu consemnează aceeași dată a apariției în articolul său *Schițele maiorului Brăescu, Facla literară*, I (1923), nr. 10 (aprilie) ;

c) *Sburătorul literar* anunță editarea cărților la 14 ianuarie 1922 în numărul 18 al revistei ;

d) volumul este recenzat în *Viitorul* la 10 februarie 1922.

unei fraze din prefața lui E. Lovinescu la volumul *Maiorul Boțan* („Decît *Legea progresului* n-a scris nimic mai bun autorul *Momentelor*”).

Ca urmare, atribuie lui Caragiale o schiță din opera lui Gh. Brăescu (*Legea progresului*) :

„Fără să reușească a caracteriza poetic un personaj, domnul Brăescu are unele daruri de a concretiza silueta sa sufletească atunci cînd privește aspecte din moravurile militare. E o anumită seninătate în înfățișarea sa sufletească, pe care o exprimă concis. Acestea sînt însă merite literare, iar nu poetice...

De aceea singura schiță cu adevărat cazonă a lui Caragiale, *Legea progresului*, deși este inferioară cu mult *Telegramelor* sau *Domnului Goe*, dar prin individualizare a devenit poezie, ceea ce nu a reușit domnul Brăescu” (sic !).

Combaterea scriitorului cu propria lui operă a provocat multă ilaritate la vremea respectivă. Criticul răspunde cu violențe de limbaj, lipsit de onestitate profesională și de o argumentație științifică.

Discuțiile în jurul cronicii lui S. Struțeanu s-au purtat în special în paginile *Sburătorului literar* și ale *Viitorului* :

— E.L. [E. Lovinescu] : *Critica științifică*, *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 23 (18 februarie).

— S. Struțeanu : *Eugenie critică*, *Viitorul*, XIV (1922), nr. 4.185 (24 februarie).

— E.L. [E. Lovinescu] : *Un om ironic*, *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 25 (4 martie).

— S. Struțeanu, *Impresariatul în critică*, *Viitorul*, XIV (1922), nr. 4.197 (10 martie).

— S. : *Locul crimei*, *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 28 (25 martie).

— L. [Lovinescu] : *Unde dai și unde crapă*, *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 30 (8 aprilie).

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1920), nr. 20 (25 septembrie). Inclusă în sumarul ediției *Cum sînt ei*, [1922].

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 32).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 12).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLVIII.

P. 74

SELECT-CLUB

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1920), nr. 22 (9 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei*, [1922] ; reproducă în *Rampa*, XI (1926), nr. 2.590 (18 iunie).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 32).

În antologia de față se corectează textul ediției de bază după ultima variantă a schiței, apărută în *Rampa*.

1. *cabulă* (de la turc. *kabul*) : superstiție de jucător de cărți.

2. *mazetă* (de la fr. *mazette*) : calificativ dat unei persoane nepricepute la jocurile de noroc.

3. *N-am nici de trăsură* (1926).

4. *var.* : — *Nu mă înșel niciodată... absolut niciodată* (1920, 1922).

5. *var.* : *Zi mai bine să ne aducă...* (1920, 1922).

6. *var.* : *Davilla* (1920, 1922).

P. 77

DECLIN

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1920), nr. 23 (16 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei* [1922].

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, pp. 23, 36—37) ; *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, p. 324). Reproduce un fragment din schiță, subliniind măiestria scriitorului în descripția psihologică.

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XXXIX.

1. *gibernă* (din fr. *giberne*) : tolbă.

2. *egretă* : mănunchi de pene folosit în trecut ca podoabă la chipie militară, pălării etc.

3. *trocán* : chipiu.

P. 80

BOLOCAN

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1920), nr. 24 (23 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei*, [1922].

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 24) ; *Istoria literaturii române* (vol. IV, p. 317).

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929) ; prefața volumului Gh. Brăescu : *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 15).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLVII—XLVIII, L.

1. *ceatlău* (reg.) : bită, ciomag.

2. *escarpat* (de la fr. *escarpé*) : abrupt.

3. *prinse* : cuvânt omis din ediția [1922]. Adăugat după textul publicat în revistă.

P. 83

RUGĂCIUNE

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1921), nr. 39 (5 februarie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei*, [1922].

Referiri critice :

— N. Sorin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 18).

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1921), nr. 38 (29 februarie); inclusă în sumarul ediției *Cum sînt ei*, [1922].

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 445).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LXI.

1. *Schröder* : numele unei case de loterie.

2. *muscal* (reg.) : birjar.

3. *la pauvette* (fr.) : sărăcuța.

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1921), nr. 47 (2 aprilie); inclusă în sumarul ediției *Cum sînt ei*, [1922].

Referiri critice :

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-I general* (ediția a II-a, p. 12).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLIII, XLVIII.

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1921), nr. 41 (19 februarie); inclusă în sumarul ediției *Cum sînt ei*, [1922].

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, pp. 37—38); *Istoria literaturii romîne contemporane* (vol. IV, pp. 326—327).

— S. Struțeanu : *Gh. Brăescu* — „*Cum sînt ei*” (vezi Bibliografie, nr. 881).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-I general* (ediția a II-a, p. 10).

— N. Sorin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 17).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XXXVII.

1. *pestelcă* (reg.) : șorț.

2. *levretă* (din fr. *levrette*) : ogarcă, cățea de vânătoare cu trup foarte subțire.

3. *grop* (de la ital. *groppo*) : pachet de bani, sac pentru bani.

P. 103

PRICOPSITUL

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1921), nr. 37 (22 ianuarie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei*, [1922].

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. LXII LXVII.

1. *îmbodolită* (reg.) : înfopolită.

2. *waterproof* (engl.) : impermeabil.

3. *Văduva veselă* : operetă de Franz Lehár (1870—1948).

P. 108

BALUL PREFECTURII

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, II (1920), nr. 7—8 (26 iunie — 3 iulie) ; inclusă în sumarul ediției *Cum sint ei*, [1922].

Din informațiile culese de la nepoata scriitorului (arhitecta Ileana Negulescu), acțiunea nuvelei s-ar petrece în orașul Vaslui.

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, pp. 37—38) : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, p. 37).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 445).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LXI.

1. *en froid* (fr.) : a fi în relații ostile cu cineva.

2. *Puppchen* (germ.) : păpușică.

3. *das gibt bei uns nicht* (germ.) : la noi nu-i așa.

4. *ivoire* (fr.) : fildeș ; în text cu sensul „fildeșie”.
5. *serate* : în revistă și ediție *sonate* (sic !).
6. *valtrap* : pătură împodobită cu diferite cusături, care se pune sub șa.
7. *cit* (inv.) : material ieftin de bumbac, înflorat și apretat.
8. *matineu* : haină de casă pe care o purtau femeile dimineața.
9. *cu tupeul în „papillottes”* : cu părul de pe frunte înfășurat în bucăți de hîrtie ca să se încrețească.
10. *ma chère* (fr.) : draga mea.
11. *tante Hélène* (fr.) : mătușa Elena.
12. *a giorno* (ital.) : ca ziua.
13. *très hommes du monde* (fr.) : oameni care cunosc regulile de comportare în societate.
14. *obsedate* : în revistă și ediție : *observate* (sic !).
15. *sans façon* (fr.) : fără pretenții.
16. *c'est vraiment honteux* (fr.) : e de-a dreptul rușinos.
17. *A son âge, ma chère...* (fr.) : La vîrsta ei, draga mea...
18. *mauvais sujet* (fr.) : soi rău.

P. 122

JOCUL DE RĂZBOI

— Ședință în continuare —

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, I (1920), nr. 51 (1 mai) ; inclusă în sumarul edițiilor *Cum sînt ei*, [1922] ; *Schițe alese* (1927).

Analizînd printre altele schița de față, L. Raicu (vezi Bibliografie, nr. 930) caracterizează judicios contrastul dintre aparență și esență în structura personajelor brăesciene :

„Contemplată fără intenții critice, lumea schițelor lui Brăescu pare așadar de o complexitate extraordinară... Arta scriitorului este de a fi știut să dozeze într-o ecuație exactă (a cărei dezlegare e secretul marelui său talent dramatic) acest amestec de autoritate goală, familiaritate și sfătoșenie îngăduitoare.

Mișcările exterioare sînt ale unui om frămîntat cu cea mai mare sinceritate, în cel mai înalt grad, de progres, gesturile sînt ale unui poet neînțeles de contemporanii săi, ale unui muzician căruia îi revine sarcina dificilă de a sparge vechile

tipare, ale unui savant inovator în știință, surprins de inerția, spiritul dogmatic și presiunea înăbușitoare a epocii. Dar dincolo de vâlul confuz al gesturilor caricatate, se deschide pustiul.”

Alte referiri critice :

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii romine contemporane* (vol. IV, p. 315).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 17).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLIV—XLV, LVI.

DOI VULPOI

Volumul a fost publicat la [București, Editura Ancora], în 1923*, cu următorul sumar : *Doi vulpoi ; Manșonul țafei Leonora ; Oale sparte ; Țăranii noștri ; Soldatul Busuioc ; Între camarazi ; Cele două școli ; Criminalul ; Burdulea ; Sufletarul ; Superstiție ; Mina de fier ; Eresuri ; Nenea Guță ; Toasturi cazone ; Mulțămită ; Moș Belea.*

După apariția volumului, încep să fie discutate cu mai multă insistență unele probleme de conținut ale creației lui Gh. Brăescu.

Satirizarea vechii armate de către scriitor a stîrnit ecouri diferite în presa literară a timpului. Într-o recenzie nesemnată, publicată în coloanele revistei *Ideea europeană*, IV (1923), nr. 111 (28 ianuarie), se recomandă autorului „o ră-tăcire în viață”.

Criticul Ș. Cioculescu — pe atunci student al Facultății de litere — are meritul de a fi subliniat aspecte esențiale ale creației lui Gh. Brăescu, reliefînd strînsa legătură dintre viață și operă (*Schițele maiorului Brăescu*, *Facla literară*, I, nr. 10, aprilie 1923). Plecînd de la afirmația că „serviciul militar este cea mai grea obligație a individului față

* Preluîndu-se datarea greșită conținută în indicațiile bibliografice ale lui E. Lovinescu din *Istoria literaturii romine contemporane* (p. 327), îngrijitorii edițiilor de pînă acum au considerat că volumul a apărut în 1922. Pe cotorul cărții însă este menționat cu discreție anul 1923. La fel, revistele *Cugetul românesc*, *Adevărul literar și artistic* din ianuarie 1923 anunță apariția volumului la această dată.

de societatea burgheză”, Ş. Cioculescu schițează tabloul vieții cazone așa cum ni-l înfățișează scriitorul.

Cităm :

„Opera lui Brăescu... este un respectabil magazin de prostie umană, colectată fără cruțare. O ironie a soartei vrea ca ierarhia să fie respectată peste tot, și așa se face că, în regiment, colonelul este cel dintâi dintre proști : «mîna de fier, acționată de un cap de lemn». În timp de pace, prostia și incapacitatea, oricît de costisitoare pentru stat, sînt încă inofensive.

...Onoarea militară este un cuvînt frumos. Plutonierul strînge banii de la recruți ca să nu și-i fure ei între ei, ci ca să-i fure el ; căpitanul are însă grija să reclame el acest drept, în calitate de superior (*Doi vulpoi*). Ca orice meșteșug, armata are avantajele ei. Aprovizionarea, «sarcina cea mai onorabilă din corp, piatra de încercare a viitoarelor genii militare», și casieria atrag «pierderea la destinele regimentului», «economii» și avansarea. Are servitutea militară și grandoarea ei ! (*O carieră.*)

Emulațiunea în armată e eficace numai prin simulare și adulație. Ambiția materială întru avansare este urmărită aprig, fără scrupul.

Uneori, întru avansare și... glorie, ofițerii încearcă inovații și reforme. Această manie, dublată de prostie, a procurat material pentru unele bucăți admirabile :

Legea progresului, Punerea la punct, Metodă nouă și Cele două școli. Prostia, înșelăciunea, necinstea și brutalitatea, acestea domnesc în deformarea pe care o suferă omul în armată. Ridicolă și odioasă, în fond mai mult odioasă decît ridicolă, așa ne înfățișează Brăescu viața militară. Acest satiric este un logician : împingînd situațiile, cuvintele și caracterele la absurd, creează comicul, ușor exagerat. Realitatea care se ascunde sub acest comic este înfiorătoare. Brăescu, înapoia rîsului său robust și popular, ascunde o cută de rînjit de un pesimism pronunțat. Impresia ultimă este una de deprimare și descurajare. Din toată galeria sa de tipuri, obiectiv reprezentate, dar cu cruzime, simpatia sa se îndreaptă către puțini : către țiganul umil și eroic (*Burdulea*), către sublocotenentul aproape copil, uman fiindcă n-a avut încă timpul să ajungă bestie (*Cum sînt ei*), către generalul care vede limpede ruina sa fizică și desconsiderarea de care

e înconjurat (*Declin*), către colonelul de școală veche, înlocuit de școala cea nouă, precum morții sînt înlocuiți de cei vii (*Moș Belea*), și către plutonierul-major care conduce de fapt compania, în profitul unui căpitan leneș (*Un om dintr-o bucată*). Celelalte personaje i-au inspirat dispreț lăuntric și batjocură stăpînită. Observația pesimistă a lui Brăescu s-a extins și asupra femeii și a bărbatului în relațiunile de căsătorie, adulter sau prostituție. Din acest examen fără iluzii, bărbatul a ieșit mai prejos decît femeia, chiar cînd ea este decăzută. Autorul a văzut un vițiu social în efectuarea căsătoriei în paguba femeii, mai tinere, neștiutoare și încrezătoare. De aici, simpatia sa pentru femeile care greșesc dintr-un vițiu al căsniciei. Egoismul și lașitatea brutală a bărbatului justifică evadarea femeii (*Răzvrătița, Balul prefecturii*) și adulterul ei (*Maiorul Bojan*). Lui Brăescu i-a plăcut să pună mai multă umanitate într-o prostituată (*O comedie tragică*) decît în toate celelalte eroine ale sale. Alături de această creatură nu poate sta, prin umanitate, decît o biată țărăncă oropsită de soartă, îndurînd-o și socotindu-se totuși *Mulțimită*. Ideile lui Brăescu asupra relațiunilor dintre bărbat și femeie țin de morala naturii. [...] D-l Lovinescu îi atribuie lui Brăescu «o indiferență împinsă pînă la impasibilitate». Credem dimpotrivă că, fără a fi tendențios, maiorul Brăescu are o viziune pesimistă care proiectează o lumină întunecată asupra lucrurilor. Dintre personajele sale nici unul n-are vreo aspirație idealistă. Autorul are simpatiile și antipatiile sale și, într-o măsură pe care n-o depășește, este în dreptul său. În mod tacit își judecă, condamnă sau absolvă personajele. Comunicul său nu înșală pe nimeni. Maiorul Brăescu nu e un umorist lipsit de doctrină. Cu un realism de o îndrăzneală neobișnuită, nu s-a silit să ne înfățișeze armata în mod revoluționar. În acest sens, opera sa este un rechizitoriu sever prin însăși înfățișarea obiectivă a lucrurilor, așa cum sînt. Vigoarea talentului maiorului Brăescu, încă susceptibil de lărgire și de dezvoltare, îndreptățește o legitimă așteptare în pătrunderea mereu mai adîncă a fenomenelor vieții noastre sociale.”

Pentru data la care au apărut, aprecierile de mai sus sînt revelatoare, subliniind sensurile mai profunde ale operei lui Gh. Brăescu. Evident, cu perspectiva cercetărilor actuale, considerăm exagerată aprecierea criticului referitoare la modul

„revoluționar” prin care scriitorul ar fi înfățișat lumea militară. Subînțelegem din cuvîntul amintit dorința criticului de a reliefa ascuțimea satirei sale, profunzimea ei.

De asemenea socotim exagerată aprecierea privitoare la nota „pesimistă” a operei acestuia. Atitudinea biciuitoare a satirei scriitorului sugerează mai degrabă o anumită intenționalitate pozitivă, opera sa înscriindu-se ca o critică activă a moravurilor vechii societăți. Elementele acestei critici nu sînt generate de pesimism, deznădejde, cum tot atît de adevărat este faptul că nu aparțin unui sistem doctrinal precis configurat.

P. 127

DOI VULPOI

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 17 (7 ianuarie); inclusă în sumarul edițiilor *Doi vulpoi* (1923), *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 42).

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 18—19).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXXVI--XXXVII.

1. *trenul* : de la expresia fr. *train de vie* : fel de viață (în text cu valoarea „standard ridicat de viață”).

2. *Plutonierul Bucurei* : numele personajului este întilnit și în schița *Împărțeală cazonă* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 351—353).

P. 133

OALE SPARTE

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 1 (17 septembrie); inclusă în sumarul edițiilor *Doi vulpoi* (1923) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, p. 41) ; *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, p. 326).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 16—17, 21—22).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXXVIII, XLVII.

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 3 (1 octombrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Doi vulpoi* (1923) și *Schițe alese* (1927).

Este prima lucrare din viața satului publicată de Gh. Brăescu. Titlul *Țăranii noștri* este folosit și în alte schițe, înrudite tematic, scriitorul intenționând să ne înfățișeze o imagine cit mai diversă a mediului rural. (Vezi schițele cu același titlu din *Dimineața*, XXVIII, nr. 9.244, 21 septembrie 1932, și *Viața literară*, VIII, nr. 16, 1—25 iulie 1934.)

Tema satului, obiect al interesului amănunțit al scriitorului, revine frecvent în opera sa, prilejuind numeroase schițe publicate în volume sau rămase în periodice (vezi Bibliografie, nr. 78, 87, 97, 115, 118, 133, 327, 431, 466, 471, 543, 547, 548, 562, 617, 807, 823, 827, 862 ș.a.).

Multe dintre acestea prezintă un interes inedit fiind publicate după apariția ultimului volum de schițe și nuvele (1929) înregistrat de istoriografia literară.

Referindu-se la tipologia țaranului român din opera lui Gh. Brăescu, L. Raicu (vezi Bibliografie, nr. 930) amintește creația lui Maupassant, pentru a evidenția caracterul profund realist al operei celor doi scriitori. Exemplele citate subliniază atitudinea lipsită de prejudecăți a țaranului în fața morții. Observațiile — judicioase — sînt și mai elocvente dacă se are în vedere o altă schiță din creația lui Brăescu (*Pe calea Domnului*), publicată în *Dimineața*, XXIII (1927), nr. 7.442 (22 august), unde influența lui Maupassant este fără tăgadă.

Alte referiri critice :

— E. Lovinescu : *Critice* (vol. VIII, pp. 25—26) ; *Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 893) ; *Istoria literaturii romine contemporane* (vol. IV, p. 319).

— A. Holban : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 904).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LV.

P. 140

SOLDATUL BUSUIOC

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 4 (8 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLVII—XLVIII.

P. 142

CELE DOUĂ ȘCOLI

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 6 (22 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii romine contemporane* (vol. IV, p. 316).

— Ș. Cioculescu : *Schișele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— B. Elvin : *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXXVI, XL.

1. *Colonelul Crisescu Ioan* : vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 427, nota 1.

2. *pestiferat* (de la fr. *pestiféré*) : ciumat.

P. 146

CRIMINALUL

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 8 (5 noiembrie) ; inclusă în volumul *Doi vulpoi* (1923).

Referiri critice :

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

1. În 1913, amestecul marilor puteri europene care urmăreau să-și întărească pozițiile lor în Balcani — după alungarea dominației otomane din această zonă — precum și neînțelegerile ivite între guvernele burgheze ale țărilor balcanice, cu privire la diferite probleme teritoriale, au dus la declanșarea unui nou război balcanic. Guvernul conservator al României, sprijinit de liberali, se alătură alianței dintre Serbia, Grecia și Turcia, cu scopuri anexioniste. Prin caracterul său, cel de al doilea război balcanic a fost un război imperialist. În 1913 armata română nu a desfășurat operații militare propriu-zise.

Termenilor de *dușman* și *inamic*, întilniți în schiță, autorul le conferă o pură accepție militară.

P. 149

BURDULEA

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 10 (19 noiembrie) ; inclusă în volumul *Doi vulpoi* (1923).

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 19—20).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLV, XLVII.

1. *coconășelule* : corectat după textul publicat în revistă. În ediția 1923 : *cocnășelule*.

P. 152

SUFLETARUL

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 42 (13 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. LXII.

1. v a r. : — *Ori poate vrei ciuboșele ? Ce-ți alegi tu, rochie sau ciuboșele, ce-ți place mai tare ?*

— *Vezi ce îndărătnică e ?* (1922).

2. *Prenez-la avec du bien* (fr.) : Ia-o cu binișorul.

3. *a coși* (reg. — despre piele) : a se bășica, a se umfla în urma unei lovituri.

P. 154

MÎNA DE FIER

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 47 (17 noiembrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Doi vulpoi* (1923) și *Schițe alese* (1927).

Elementele autentice din această schiță sînt numeroase. Recunoaștem, din detaliile referitoare la cadrul în care se desfășoară acțiunea, sectorul militar în care a activat ofițerul Brăescu (Regimentul 31 Calafat). În evidențele acestui regiment găsim, ca și în cazul schiței de față, doi căpitani cu același nume (Popescu).

Prototipul care a stat la baza personajului central pare a fi același colonel din schița *Oale sparte*, putînd fi recunoscut și după unele detalii de portret fizic.

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, voi. I, p. 443).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

1. *pohodna* : folosirea trunchiată a expresiei rusești „pohod na Sibir” (drum spre Siberia) referitoare la drumul parcurs de surghiuniți în imperiul țarist.

P. 157

TOASTURI CAZONE

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 22 (11 februarie) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

Criticînd unele exagerări ale lui E. Lovinescu în legătură cu „superioritatea” satirei lui Gh. Brăescu față de satira lui I. L. Caragiale, L. Raicu (vezi Bibliografie, nr. 930) citează schița pentru a demonstra că și la Brăescu „caricarea realistă ia aspectul șarjei”. În legătură cu această problemă, M. Se-

bastian a consacrat articolul *Chestiunea Caragiale—Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 914).

Alte referiri critice :

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 14—15, 20).

— B. Elvin : *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLIX.

1. *cu motto* : deformarea expresiei latinești *proprio motu* (din proprie inițiativă).

2. *gaudeamus igitur* (lat. medievală) : să ne bucurăm așa dar (începutul unui celebru imn studentesc).

3. *baș* (reg.) : acum ; tocmai.

P. 163

MULȚĂMITĂ

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 36 (20 mai) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 445).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. LI—LII.

1. *testemel* : basma, tulpan.

2. *mancă* (reg.) : doică.

3. *cîșlegi* : interval de timp între două posturi, în care creștinii mănincă „de dulce”.

P. 166

MOȘ BELEA

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 40 (17 iunie) ; inclusă în sumarul ediției *Doi vulpoi* (1923).

Autenticitatea faptelor narate în schiță este confirmată de Gh. Brăescu în interviul dat lui F. Aderca (vezi Bibliografie, nr. 897) în preajma apariției romanului *Moș Belea*, publicat în 1927. Cităm :

„...Acest Moș Belea — în romanul pe care-l voi scrie îi zic colonelul Roiban — îmi amintește de începuturile mele

literare. Eram prizonier la Stralsund, în 1917. Acolo mi-a povestit el cum de a fost făcut prizonier, devenind astfel eroul zilei, a cărui fotografie a apărut, cu decorații, prin toate ziarele noastre. Deși pus în retragere din incapacitate, în timpul războiului a fost numit comandant de brigadă. Omul, din lipsă de uniformă, a îmbrăcat hainele vechi ale fiului său, ofițer în rezervă, și, călare pe o mirtoagă de rechiziție, a pornit într-o noapte pe urmele unei linii de trăgători la hotarul dobrogean : «Hai... hai... hai...» își îndemna bieții rezerviști, ca la manevre. Într-o noapte a mai luat vreo doi călăreți și a plecat așa înainte. S-a întâlnit cu o patrulă de ulani. A întors pe loc... «Ce era să fac eu pe mirtoaga mea, și ei pe cai pursinge?... M-au luat de pulpana mantalei și m-au dat binișor jos.» Când s-a aflat în tabăra inamicului că a fost capturat însuși comandantul brigăzii, Mackensen a poftit pe camaradul nefericit în aceeași noapte într-un cort mare, în care, la o masă strălucitoare, se aflau toți ofițerii germani, în costume de gală. Moș Belea — inamicul — a fost așezat în fața lui Mackensen, care i-a resțuit sabia... După masă, Mackensen, prin tâlmaci, l-a întrebat : «Încotro mergeai ? Ce țel aveai ?...» «Nici un țel ! Încotro să merg ?» «Dar rezerve, ce rezerve aveți ?» «Nica toată, ce rezerve să avem ?» Astfel, Moș Belea a ajuns la Stralsund, unde era cel mai aprig stringător de alimente.

...În asemenea atmosferă și cu asemenea figurine ne plictiseam amarnic în lagăr !"

Referiri critice :

— Ș. Cioculescu : *Schițele maiorului Brăescu* (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 444).

— * * * *Romanul „Moș Belea” al lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 906).

— Pompiliu Constantinescu : *Gh. Brăescu — „Moș Belea”* (vezi Bibliografie, nr. 909).

— E Lovinescu : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, p. 327).

— G. Călinescu : *Gh. Brăescu...* (vezi Bibliografie, nr. 917) ; *Istoria literaturii române...* (p. 700).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXVI, XXXIX, XLV, LVII, LXX—LXXI.

1. *crochet* : joc în aer liber, în care mai multe persoane lovesc, pe rând, cu un ciocan, niște bile mici de lemn, făcîn-

du-le să treacă, după anumite norme, printr-o serie de arcuri înfipte în pământ.

2. *canaf* : ciucure.

3. *a ogoi* (reg.) : a liniști, a potoli, a domoli.

4. *de* : corectat după textul publicat în revistă ; în ediția 1923 : *cu*.

SCHIȚE UMORISTICE

Volumul a fost publicat la București, [Editura Ancora], „Biblioteca universală”, nr. 100—100 bis, în [1923]*, cu următorul sumar : *Cadre vechi* ; *De sărbători* ; *Cum nasc dramele* ; *O revedere* ; *Curba Lalescu*.

P. 173

VECHITURI

Publicată pentru prima oară în ediția *Schițe umoristice*, [1923], cu titlul *Cadre vechi* ; reproducă în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.398 (23 octombrie), cu titlul *Vechituri*.

În antologia de față se corectează textul ediției de bază după ultima variantă a schiței, apărută în *Rampa*.

1. *var.* : *La scară a ieșit întru întîmpinarea comandantului ofițerul de zi, care raportează că serviciul s-a îndeplinit conform regulamentului și... ordinelor date, ar fi vrut să adauge el, dar comandantul bătrîn și chel reteză cu un gest raportul și, lăsînd ofițerul pe sală, intră în cancelarie, însoțit de un sergent bine hrănit, ce ținea o nuia întînsă de-a lungul pantalonilor, [1923].*

2. *var.* : *Nimic... Faceți dumneavoastră un raport, să ne mai dea oameni, [1923].*

* Considerăm datarea exactă avînd în vedere periodicitatea săptămînală a colecției (înființată la 1 octombrie 1921), precum și anunțul de pe coperta a III-a referitor la apariția romanului *Balaurul al Hartensiei Papadat-Bengescu*, carte apărută în 1923. E. Lovinescu scrie *Un cuvînt înainte* în preajma apariției colecției în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 1 (17 septembrie).

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1925), nr. 132 (3 iunie); inclusă în sumarul ediției *Schițe umoristice*, [1923]; reprodusă în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.430 (30 noiembrie), *Rampa*, XI [IX] (1926), nr. 2.606 (7 iulie).

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 139 (22 iulie); inclusă în sumarul ediției *Schițe umoristice*, [1923]; reprodusă în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.421 (20 noiembrie).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. LX—LXI.

SCHIȚE VESELE

Volumul a fost publicat la București (Editura Cultura Națională) în 1924*, cu următorul sumar: *De la popotă*; *Colonelul Ionescu*; *Cobea*; *Necazuri*; *Tocmeală*; *La dentist*; *Ultimul model*; *Așa e piesa*; *Flirt*; *Reproșuri*; *Economie*; *Ne varietur*; *Ele*; *Pentru țară*; *Trei fricoși*; *Profilaxie*; *Mila*; *Moșu*; *Școala*; *Cînd vrea Dumnezeu*; *Între două surprize*.

În majoritatea lor, schițele au fost publicate inițial între 1923—1924 în paginile *Adevărului literar și artistic*, *Cugetul românesc*, *Spre ziuă*, *Dimineața* și *Rampa*.

Volumul a reținut atenția mai multor critici. Recenziile sînt semnate de S. Struțeanu în *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 11 (24 ianuarie), G. Baiculescu în *Adevărul literar și artistic*, VI (1925), nr. 220 (22 februarie), Octav Botez în *Viața romînească*, VII (1925), nr. 2 (februarie).

* Volumul a apărut în ultimele zile ale anului 1924 sau poate chiar după 1 ianuarie 1925. În lista aparițiilor Editurii Cultura Națională, publicată în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.510 (25 decembrie), lucrarea nu figurează.

Exceptînd comentariile critice ale lui S. Struțeanu, obsedat și în cazul acestei cronici de lipsa „fondului poetic” din opera lui Gh. Brăescu („neajuns” care s-ar părea că îi vatămă iremediabil calitatea scrisului), volumul s-a bucurat de o bună primire din partea recenzenților. De altfel, chiar și S. Struțeanu relevă, cu mai multă obiectivitate de data aceasta, unele calități certe ale prozei brăesciene (notația amănuntului caracteristic, iscusința mînuirii dialogului etc.). Criticul greșește însă cînd limitează comicul din opera lui Gh. Brăescu la comicul de mișcare, de situație și de limbaj, ajungînd astfel la concluzia falsă că notarea faptului divers ar avea un conținut pur anecdotic. S. Struțeanu exclude din analiza sa comicul de caracter, esențial în arta scriitorului satiric. Argumentarea este cel puțin arbitrară („Fondul nefiind poetic, nu poate fi vorba de un comic de caracter. Faptul divers ucide și poezia, și comicul propriu-zis”).

Surprinderea amănuntului caracteristic dintr-o situație dată, ca și dialogul nu sînt elemente exterioare, independente de arta conturării caracterelor. Pe bună dreptate nota în această privință Octav Botez : „În scenete care nu au mai mult de două sau trei pagini, maiorul Brăescu izbuteste uneori să condenseze într-o singură frază esența unui caracter și să fixeze un personaj tipic prin două sau trei replici.

Ridicolul, în cele mai multe din schițele lui, nu provine de obicei dintr-o situație exterioară, ci dintr-un contrast social, care își are izvorul în natura sau educația eroilor.”

Fără îndoială, nu se poate tăgădui caracterul anecdotic al unor momente și schițe din creația scriitorului (în special în cele publicate în paginile *Rampe* și *Dimineații*). Considerăm însă că acest element nu este esențial pentru literatura majoră a lui Gh. Brăescu, concentrată în special în primele cărți editate între 1921—1924, printre care și volumul *Schițe vesele*.

Încercînd să surprindă trăsăturile specifice creației satirice a lui Gh. Brăescu, Octav Botez subliniază cu temei o caracteristică a individualității sale artistice : „Atmosfera afectivă a acestor schițe nu e disprețul suveran și ironia nimicitoare a unui Caragiale, dar nici simpatia înduioșată a lui D. D. Pătrășcanu. Ea trădează mai degrabă un zîmbet ușor, care nu exclude orice indulgență...”

Evidențiind valoarea „remarcabilă” a literaturii brăesciene din lumea militară și țărănească, același autor critică schițele cu subiecte din clasa mijlocie pentru lipsa lor de adâncime și de semnificație (excepție schițele ce au ca temă ușurința și contrazicerile inerente psihologiei feminine: *Ele, Mila, Școala*).

P. 189

DE LA POPOTĂ

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.255 (7 aprilie); reprodusă în *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 11 (24 ianuarie); retipărită în *Rampa*, XI (1926), nr. 2.602 (2 iulie).

Referiri critice :

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLI, LXIV.

1. *ascultați-mă* : corectat după ultima variantă a schiței, publicată în *Mișcarea literară* și *Rampa*. În textul ediției 1924 : *ascultă-mă*.

P. 191

COLONELUL IONESCU

Publicată pentru prima oară în *Cugetul românesc*, II (1923), nr. 1 (1 ianuarie); inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924); ultima parte (III), reprodusă ca schiță de sine stătătoare în *Dimineața*, XXII (1926), nr. 7.045 (10 iulie), cu titlul *Purcelul*.

Referiri critice :

— O. Botez : *Gh. Brăescu — „Schițe vesele”* (vezi Bibliografie, nr. 896).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

1. *Colonelul Ionescu* : personajul mai este întâlnit în schița *Toasturi cazone* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 157—162) și amintit în *Gușă de porumbel* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 317—318).

2. de visu (lat.) : văzînd cu ochii.

3. v a r . : — Eu, să trăiți, domnule colonel, *sergentul Gramatic*.

— Ce ?

— *Sergentul Gramatic*.

— *Ia ascultă, maiorule... cum ?*

— *Gramatic*.

— *Auzi, doctore... Ia mai repetă, mă !*

— *Gramatic*.

— *Auziți, domnilor !... Mama lui de Gramatic ! Țopirlane ! Gramatic, hai ? Nu vreau comedii d-astea, maiorule ! Sergent furier, sergent-major, aghiotant, înțeleg... dar plutonier chelar și sergent Gramatic — contabil — n-am auzit pină acum !*

— *Da-i numele lui, domnule colonel*.

— *Nu se poate. Cum te cheamă, mă ?*

— *Gramatic Ion*.

— *Trebuie să fie un ticălos*.

— *Nu, domnule colonel*.

— *Tst... te văzui eu... Să uzi pomii în fiecare seară... (1923)*.

4. v a r . : — *Vezi, maiorule, cînd spuneam eu că trebuie să fie un ticălos... Să-l bage la carceră !*

— *Mă mir, domnule colonel. Noi îl știm băiat de treabă. Pînă acum s-a purtat bine. E nepotul domnului general (idem)*.

5. v a r . : ...ca o cucută. *Într-o noapte, Coca, cum îi ziceau în familie, lipsi de acasă. După o veghe dureroasă, bănuind adevărul, presimțînd înstrăinarea, mama, coana Raluca, ieși mai îmbătrînită și, roșindu-se fără să-și dea seama, sperînd nu știa ce, se hotărî să innădească în casă pe Veta, o nepoată mai de departe, frumușică și lînă, văduva unui negustor cu vază, mort de apoplexie (idem)*.

6. v a r . : ...medicul recruta — un nebun care n-a vrut să jînă seama (idem).

7. v a r . : ...de familie. *La urma urmei, s-a dovedit că era persecuție : doctorul ademenise pe Veta, cu care s-a și căsătorit mai tîrziu, «nu-i e rușine obrazului», încheia indignată coana Raluca. Noroc... (idem)*.

8. v a r . : ...încîndu-se (idem).

9. v a r . : *Cum nu, cu plăcere (idem)*.

10. v a r . : *Nu face nimic, îl duc cum o li (idem)*.

11. var. : ...*să luăm* (idem).
12. var. : *De un' să fie. Când m-am dus dimineața...* (idem).
13. var. : *Parcă era mai roșcat* (idem).

P. 198

COBEA

Publicată pentru prima oară în *Spre ziuă*, I (1923), nr. 6 (15 aprilie); inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

O. Botez : *Gh. Brăescu — „Schițe vesele”* (vezi Bibliografie, nr. 896).

1. *suivi* (fr.) : termen consacrat în jocurile de *baccara* și *chemin de fer*.

2. *a afanisi* : a nimici, a prăpădi.

3. *alpaca* : stofă fină țesută din lina animalului cu același nume care trăiește în America de Sud.

4. *en carte* (fr.) : vezi nota 1.

5. *reste* (fr.) : vezi nota 1.

6. *ă volonté* (fr.) : vezi nota 1.

P. 207

NECAZURI

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 158 (16 decembrie); reprodusă în *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 11 (24 ianuarie); inclusă în sumarele edițiilor *Schițe vesele* (1924) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 893); *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 320—321).

— G. Baiculescu : *Gh. Brăescu — „Schițe vesele”* (vezi Bibliografie, nr. 895).

— O. Botez : *Gh. Brăescu — „Schițe vesele”* (vezi Bibliografie, nr. 896).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LXIII.

1. *belaliu* (reg.) : mofturos, năzuros.

Publicată pentru prima oară în *Spre ziuă*, I (1923), nr. 1 (11 martie); inclusă în sumarul edițiilor *Schițe vesele* (1924) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 324—325).

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LVI.

1. *suhat* : pășune.

2. ... *mă crezi...* : corectat după textul apărut în revistă. În edițiile 1924, 1927 : ... *mai crezi...*

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VII (1924), nr. 1.929 (31 martie); inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— B. Elvin : *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

1. *Rien dans les mains, rien dans les poches* (fr.) : Nimic în mâini, nimic în buzunare (expresie consacrată în comedia prestidigitatorilor).

— Comedie în trei tablouri —

Publicată în cadrul ediției *Schițe vesele* (1924); reprodusă în *Adevărul literar și artistic*, VI (1925), nr. 220 (22 februarie).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

1. *Küss die Hand* (germ.) : sărut mina.

2. *Gut morgen* (germ. incor. — *Guten Morgen*) : Bună dimineața.

3. *Zi zin ku ?* (germ. incor. — *Sie sind Köchin ?*) : Dumneavoastră sînteți bucătăreasă ?

Colonelul din schița de față pronunță *Ku*, ceea ce înseamnă, în limba germană, vacă (*Kuh*).

4. *Was ?... Köchin, bitt' schön* (germ.) : Ce ?... Bucătăreasă, vă rog.

5. *nain ?* (transcrierea fonetică a germ. *nein*) : nu ? (Folosit impropriu, cu sensul de *nicht wahr ?* — *nu-i așa ?*)

6. — *O, ja, bitt schön* (germ.) : O, da, vă rog.

7. *Gutten ?* (germ. incor. — *Gut ?*) : Bine ?

P. 219

REPOȘURI

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VII (1924), nr. 1.938 (11 aprilie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

P. 221

ECONOMIE

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.241 (24 martie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924) ; reprodusă în *Adevărul literar și artistic*, VI (1925), nr. 220 (22 februarie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii romine contemporane* (vol. IV, p. 323).

P. 223

NE VARIETUR

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.248 (31 martie) ; reprodusă în *Mișcarea literară*, II (1925), nr. 11 (24 ianuarie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

— B. Elvin : Prefața volumului Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 17) ; *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLIII.

1. *Ne varietur* (lat.) : Nu se schimbă (expresie latină sugerând deplina conformitate cu realitatea celor descrise).

P. 226

PENTRU ȚARĂ

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, V (1924), nr. 171 (16 martie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 20).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLV—XLVI.

P. 229

PROFILAXIE

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.227 (10 martie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

1. *glumi* : corectat după textul apărut în revistă. În ediția de bază : *atunci* (sic !).

P. 233

MILA

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 145 (2 septembrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Schițe vesele* (1924) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 323—324).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. LX—LXI, LXVI.

1. *Duduia* : personajul este întâlnit și în schițele *Sufletarul*, *Sinucigașa* ș.a., păstrînd în linii mari același profil psihologic. Prototipul pare să fie real. Numele personajului și alte detalii — referitoare la cadrul în care se desfășoară acțiunea — ne fac să ne întrebăm dacă acest prototip nu se confundă cu „*Duduia*”, ruda scriitorului, evocată în volumul *Amintiri*. După alte surse de informație, personajul ar evoca figura uneia dintre nepoatele scriitorului (M.B.-M.).

P. 236

MOȘU

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 149 (14 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

După unele amănunte referitoare la profilul unor personaje (judecătorul de pace, „om închis și avar”, bunătatea soției lui), înclinăm a crede că sursa de inspirație a schiței de față se găsește în lumea familiei scriitorului. Portretele celor două personaje sugerează profilul „*Bădiei*” și „*Olimpiei*” din volumul *Amintiri*.

L. Raicu (vezi Bibliografie, nr. 930) se referă la această schiță pentru a ilustra una din trăsăturile specifice creației lui Gh. Brăescu inspirată din lumea micii burghezii.

„Față de o lume atît de complexă ca aceea a funcționării de la oraș, ironia scriitorului prinde o mare variație de nuanțe, traducînd, fiecare, o atitudine. Spre deosebire de Caragiale, a cărui obișnuită atitudine sfidătoare a făcut pe unii critici — între care și Cherea — să vorbească de lipsa de moralitate a scriitorului, considerînd omul, dacă nu și opera, de un cinism diabolic, atitudinea obișnuită a lui Brăescu, dincolo de incisivitatea satiricului, e omenia, îngăduința blajină, tipic moldovenească. Fără a atinge vreodată sarcasmul, tonul tăios și in-

tolerant, ironia lui Brăescu e totuși capabilă să se elibereze de indulgență.”

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LXII.

1. var : — Da' tu de ce nu-i spui ?

— Crezi că nu-i spun ?

— Vasile !... Vasilică !... Basile, je te prie... Dacă mă iubești, *laisse-le*... Ai să răcești !

— Scoal' de-acolo !

—

— Ridică-te când îți spun, că te ia dracu ! și, repezindu-se înfuriat, judecătorul îl mișcă cu piciorul.

Dar capul moșului, cu părul sur de un veac, se rostogoli descoperit în lumina ușii, cu ochii sticloși, galben ca de ceară, cu gura strîmbată de un rictus nevinovat de copil de lapte.

— O trăsură ! Catinco, du-te degrabă după trăsură, să nu moară moșul la noi... Sau mai bine adă un cotiugar, să-l ducă la spital.

Îl așezară țapăn în căruța de scinduri, care porni grabnic, acoperit c-o manta putrezită înaintea lui.

Fiind în ajunul Crăciunului, spitalul, pentru a scăpa de grijă, îl trimise la primărie, sub cuvînt că-i mort de moarte naturală. De aici fu înaintat cu adresă la cimitirul orașului, altă autoritate, unde așteaptă trei zile pe canape de zăpadă, căci nu se găsea cine să-i sape groapa (1923).

Publicată pentru prima oară în Adevărul literar și artistic, IV (1923), nr. 147 (30 septembrie) ; inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. LXI.— LXII.

1. ștrasuri : imitații de pietre prețioase făcute din sticlă.

2. var : I-o mai scădea nasul Tincușii. Și, aprinsă de curiozitate, înduioșată că fiică-sa nu mai era copilă, legănînd-o ca pe cînd era mică, începu s-o descoasă cu binișorul.

- *Vezi dacă nu m-ascuți?... Când a fost asta?*
- *Ieri.*
- *Unde erai?*
- *În salon.*
- *Te-a luat fără veste?*
- *A fost așa de îndrăzneț.*
- *De ce n-ai strigat, de ce nu m-ai chemat pe mine?*
- *Te-am chemat, da' mata erai la tanti...*

P. 243

CÎND VREA DUMNEZEU

Publicată în *Adevărul literar și artistic*, IV (1925), nr. 154 (18 noiembrie); inclusă în sumarul edițiilor *Schițe vesele* (1924) și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

— E. Lovinescu : Brăescu (vezi Bibliografie, nr. 893) ; *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 321—322).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LV.

1. *Înaintam încet pe sub marginea pădurii* : corectat după textul publicat în revistă. În ediția 1924... *păturii* (sic !). Ediția din 1927 (*Schițe alese*) repetă greșeala, ceea ce demonstrează, alături de alte cazuri, că nu a fost tipărită sub îngrijirea scriitorului, fiind o culegere obișnuită de texte literare.

2. *coșac* : pește de apă dulce din familia crapului.

3. *pirostie* (*pirostrie*) : obiect de gospodărie făcut dintr-un cerc sau triunghi de fier pe care se așază un vas la foc.

P. 248

ÎNTRE DOUĂ SURPRIZE

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 159 (23 decembrie); inclusă în sumarul ediției *Schițe vesele* (1924).

Referiri critice :

— O. Botez : Gh. Brăescu — „*Schițe vesele*” (vezi Bibliografie, nr. 896).

1. *hunter* (engl.) : cal dresat să sară peste obstacole.

NUVELE

Volumul a fost publicat la București (Editura Adevărul), „Biblioteca Dimineața”, nr. 11, în [1924], cu următorul sumar : *Pisălogul* ; *Leacuri* ; *Din săptămîna mare* ; *Conferencia* ; *Recomandațiuni* ; *Modern-Style* ; *Încăpășinare* ; *Din stradă* ; *De la popotă* ; *Dambla* ; *Răzbunare* ; *Pe Calea Victoriei* ; *Cabula* ; *Nimic nou* ; *La bărbier* ; *Ceasul* ; *Urlătorul* ; *Unde stă norocul*.

Schițele au fost publicate pentru prima oară în paginile ziarelor *Rampa* și *Dimineața* în cursul anului 1924.

Mai mult decît în cazul celorlalte volume, conținutul acestuia subliniază inegalitatea creației lui Gh. Brăescu. Alături de schițe remarcabile, ca *De la popotă*, *Conferencia* ș.a., sînt publicate lucrări superficiale, în care anecdotică și elementul frivol trec pe primul plan (*Leacuri*, *Modern-Style*, *Din stradă*, *Dambla*, *Pe Calea Victoriei*, *Cabula* ș.a.).

În presă volumul a fost recenzat de V. A. în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.444 (19 octombrie).

Recenzia — mai mult decît binevoitoare — este semnificativă prin aceea că subliniază unele raporturi dintre creația lui Gh. Brăescu și fenomenele vieții sociale. („Tendința de stăruire a artiștilor asupra realităților actuale e un fenomen general în arta postbelică. Cîntători ai vitejiei războinice nu s-au pomenit în nici o țară după război, exceptînd oratoria emfatică și oficială a unor oameni politici. Subiectele literare tind din ce în ce mai mult spre preocupări din viața și aspectele sociale. E aceasta un curent puternic și care va dăinui ? Rămîne să adeverească mișcarea literară viitoare. În orice caz, e o față a dorinței generale de a se îndrepta nepotrivirile din societate.”)

P. 255

PISĂLOGUL

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VII (1924), nr. 1.969 (22 mai)²; inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

Schița păstrează amprenta autenticității biografice, printre personajele ei întîlnindu-se numele unor membri de familie (tața Tinca, fratele din Caracal etc.).

1. *Sabalaerusum (sabalaerusun)*: formulă de salut; deformarea expresiei turc. *sabahlar hair olsun*: diminețile să vă fie fericite.

2. *Noaimal* (germ. incor. — *noch einmal*): Încă o dată.

P. 259

CONFERENCIA

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VII (1924), nr. 1.925 (27 martie); inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

Referiri critice:

— B. Elvin: *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929); *Posteritatea lui I. L. Caragiale* (vezi Bibliografie, nr. 935).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLV.

1. *to be or not to be* (engl.): a fi sau a nu fi (replică din piesa lui Shakespeare, *Hamlet*).

2. *errare humanum est* (lat.): a greși este omenește.

3. *Jacques Offenbach*: compozitor francez de operete (1819—1880).

P. 264

RECOMANDAȚIUNI

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VII (1924), nr. 1.984 (11 iunie); inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

P. 266

DE LA POPOTĂ

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.319 (16 iunie); inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924]; reprodusă în *Universul literar*, XLII (1926), nr. 7 (14 februarie), unde este integrată în articolul *Societatea Scriitorilor Români — A doua șezătoare literară de la 6.II.1926*, cu următoarea mențiune: „Șezătoarea se sfârșește cu unul din cele mai mari succese de lectură: D-I Gh. Brăescu, cunoscut prin satirizarea lumii militare, citește, cu variate resurse co-

mice, trei schițe, între care inimitabila și îndelung aplaudata *De la popotă*”.

1. *Allons, pourquoi riez-vous, expliquez-moi ça* (fr.) : În sfârșit, de ce rîdeți, spuneți-mi și mie.

2. *Difficile an franse* (fr. incor. — *Difficile en français*) : Greu pe franceză.

3. *Allez toujours... je comprendrai bien quelque chose* (fr.) : Dați-i drumul... Tot am să pricep eu ceva...

4. *Jassy... on joue théâtre, revist a été otrefoa. Rusia représenté par on urs, Anglia on lion, Italie on sacheur. Comprenevous ?* (fr. incor. — *Jassy... on joue théâtre, revue a été autrefois, Rusia représenté par un ours, Anglia un lion, Italie un chasseur. Comprends-vous ?*) : Iași... se joacă teatru, revistă a fost allădată. Rusia reprezentat prin un urs, Anglia un leu, Italie un vîntător. Înțelegeți dumneavoastră ?

5. *Ce sont les alliés, parfaitement !* (fr.) : Desigur, aliații !

6. *Et France... on femme an costum nasional fransez, avec un coq sur la tête, joué par on artiste roumain qu'on s'appelle...* (fr. incor. — *Et France... une femme en costume national français, avec un coq sur la tête, joué par un artiste roumain qu'on s'appelle...*) : Franța, un femeie în costum național francez, cu un cocoș deasupra cap, jucat de un artist românesc, se numește...

7. *A, oui, Marianne* (fr.) : Ah, da, Mariana [n.n. — simbolul republicii în revoluția franceză din 1789].

8. *Non, mon commandant, on s'appelle Cinsky...* (fr. incor.) : Nu, domle comandant, pe ea se cheamă Cinsky.

9. *Bon, mais c'est Marianne...* (fr.) : Bine, dar e Mariana...

10. *Chez nous on s'appelle Cinsky...* (fr. incor.) : La noi ea se cheamă Cinsky...

11. *Oui, mais c'est notre Marianne...* (fr.) : Da, dar e Mariana noastră...

12. *Non, c'est roumain, on s'appelle Marioara* (fr. incor.) : Nu, e român, pe ea se cheamă Marioara...

13. *Je sais, je comprends, nom de Dieu, mais je vous dis que c'est Marianne...* (fr.) : Știu, pricep, la naiba, dar vă spun că e Mariana...

14. *Mon commandant, regardé à moi... Elle, on s'appelle Cin-sky... Marioara Cinsky... pas polonez, pas transèz... rou-*

main... artiste roumain (fr. incor.) — *Mon commandant, regardez à moi... Elle s'appelle Cin-sky... Marioara Cinsky... pas polonais, pas français... roumain... artiste roumain*) : Domle comandant, priviți la mine. Pe ea se cheamă Cin-sky, Marioara Cinsky... nu polonez... nu franțuzesc... român... artist român.

15. *Mais oui, c'est entendu, c'est Marianne!* (fr.) : Bine, e limpede, e Mariana !

16. *Pourquoi dracului, ce n'est pas gentil...* (fr.) : De ce dracului, nu-i frumos...

17. *C'est vous... qui êtes idiots, puisque je vous dis que c'est Marianne...* (fr.) : Voi sinteți proști, dacă vă spun că e Mariana...

18. *Moi, là-bas* (fr. incor.) : Eu, acolo.

19. *Oui!... Marianne c'est la République!* (fr.) : Da, Mariana înseamnă Republica !

20. *Mon commandant, à votre santé! Vive la France!* (fr. incor.) : Domle comandant, la sănătatea voastră ! Trăiască Franța !

21. *Je veux bien moi, vive la Roumanie! À la vôtre, tas d'idiots!* (fr.) : [Sînt de aceeași părere], trăiască România ! În sănătatea voastră, liotă de idioți !

22. *Mon commandant, parol d'honneur, on s'appelle Marioara... Quell interesse j'ai!...* (fr. incor. — *Mon commandant, parole d'honneur, on s'appelle Marioara. Quel intérêt j'ai!...*) : Domle comandant, pă onoarea mea, pe ea se cheamă Marioara... Ce interes eu am !...

(În ceea ce privește transcrierea cuvintelor și expresiilor străine, vezi Nota asupra ediției.)

Publicată pentru prima oară în Rampa, VII (1924), nr. 1.971 (24 mai) ; inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. XLIX.

1. *hurie* : în religia musulmană, fecioară promisă de Mahomed credincioșilor în paradis.

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.293 (19 mai); inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

Referiri critice :

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 19).

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.313 (10 iunie).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. LIX.

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXI (1924), nr. 6.299 (26 mai); inclusă în sumarul ediției *Nuvele*, [1924].

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. XXXVIII.

1. *rîuri* : corectat după textul publicat în revistă. În ediție : *roui*.

2. *ogărjat, ogîrjit* (reg.) : slab, pipernicit, sfrijit.

UN SCOS DIN PEPENI

Volumul a fost publicat la București (Editura Ancora), în [1926] *, cu următorul sumar : *Un scos din pepeni ; În retragere ; Cele trei elemente ; Clinii de război ; Credința ; Eveni-*

* Ingrijitorii unor ediții postume din opera scriitorului fixează apariția volumului în 1925, repetind greșeala strecurată în bibliografia lui E. Lovinescu din a sa *Istorie a literaturii romine contemporane* (p. 327).

La 10 ianuarie 1926 *Universul* literar popularizează aparițiile Editurii Ancora, amintind apoi volumul *Un scos din pepeni* „sub presă”. Cartea este menționată printre altele și în articolul lui Octav Botez, *Anul literar 1926, Adevărul literar și artistic*, publicat la 9 ianuarie 1927.

Volumul este recenzat în presa literară după 29 mai 1926.

mentul zilei ; Specialități ; Aliații noștri ; Provinciale ; Gușă de porumbel ; Secretul ; La urlătoare ; Primul pas ; Nevinovatul ; Amintiri ; Căsnicia ; Rațe cu repetiție ; Ancheta ; Mize-rii ascunse ; Regim ; Carré de dame ; Incorrigibilul ; Riglas Moara-Verde ; De la manevre ; Spre vecii vecilor ; Împărțeală cazonă ; La fântină ; Forța publică ; Valuta.

Volumul apare în perioada asiduei colaborări a lui Gh. Brăescu în paginile *Rampeii*, când graba cu care scrie zecile de schițe și foiletoane — risipite în special în cadrul rubricii „Filmul meu” — îi influențează negativ calitatea creației.

Faptul este înregistrat de critica literară a vremii. Recenzarea volumului *Un scos din pepeni* consemnează unele elemente de degradare a creației lui Brăescu.

Este cert că scriitorul a fost conștient de acest lucru. Pregătind sumarul volumului *Un scos din pepeni*, el operează o selecție severă printre zecile de lucrări publicate în coloanele *Rampeii*. Acestea le adaugă unele creații publicate inițial, între anii 1921—1923, în revistele *Sburătorul literar*, *Adevărul literar și artistic*, *Spre ziuă* și *Cugetul românesc*.

Deși lipsit de unitate sub raportul realizării artistice, volumul cuprinde schițe remarcabile, semnificative pentru ansamblul operei lui Gh. Brăescu (*Un scos din pepeni*, *În retragere*, *Cele trei elemente*, *Ciini de război*, *Credința*, *Gușă de porumbel*, *Rațe cu repetiție*, *Riglas Moara-Verde* ș.a.).

Pompiliu Constantinescu recenzează volumul în *Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai), raportînd valoarea noilor schițe umoristice la ansamblul creației lui Gh. Brăescu. Criticînd „condamnabila dărnicie cotidiană” a scriitorului în paginile *Rampeii*, Pompiliu Constantinescu ajunge la concluzia că acesta „adaogă prin ultima colecție de schițe, mai curînd, deficitul cantitativ al grabei decît un progres peste realizările de pînă acum”. Criticul ține totuși să atragă atenția că talentul prozatorului „nu este într-o fază de depresiune sau într-o sărăcire a inspirației”. Cîteva însemnări critice din recenzia sa sînt edificatoare pentru noua fază a creației scriitorului (după părerea noastră ele sînt valabile în special pentru caracterizarea colaborărilor din *Rampa* și numai parțial pentru conținutul volumului *Un scos din pepeni*). Cităm :

„Graba mutilează arta, reducându-i dimensiunile, micșorându-i volumul, oferind astfel numai schema fugară a unui fond pe care răgazul l-ar fi exploatat rodnic. Domnul Brăescu a adoptat în ultimele sale opere *instantaneul umoristic*. Din conturul sufletesc al personajelor desprinde un moment rezumativ, îl condensează într-o schemă lineară, dar fără nuanțe ce ar amplifica intensitatea comicului, sau elimină trăsătura psihologică, înlocuind-o cu jocul de cuvinte (*Căsnicia*), când nu caută să reproducă mecanizarea vieții prin copia însăși a realității (*La fântină, Spre vecii vecilor, Carré de dame, Regim, Provinciale*); alteori se oprește chiar la situația bufă exterioară (*Incorigibilul, Amintiri*). Latura anecdotică se accentuează insinuant de data aceasta, cuceritoare prin dinamica concentrată a narațiunii, dar simplificând pînă la excludere comicul integrat de exercițiul forțelor interioare mecanizate. În această fază de evoluție, domnul Brăescu ne farmecă mai mult prin calitatea tehnică a artei sale scriitoricești — vioiciunea lapidară a dialogului condus magistral spre irumperea bruscă a poantei finale — dar ne statornicește regretul de a fi diminuat avar resursele sale de creațiune comică.”

După evidențierea unor schițe ca *Rațe cu repetiție, Gușă de porumbel, La urlătoare, Ancheta, De la manevre*, socotite că „se ridică la semnificația unor tipuri psihologice reprezentative, anchilozate de tipicul profesional”, Pompiliu Constantinescu sugerează scriitorului să-și lărgescă sfera creației, urmînd să abordeze romanul și comedia. Sfatul, rostit în alte prilejuri și de E. Lovinescu, nu s-a dovedit de bun augur. Romanul *Moș Belea* și piesa de teatru *Ministrul*, create imediat după apariția volumului *Un scos din pepeni*, rămîn, alături de alte încercări de același gen, ne semnificative în ansamblul operei lui Gh. Brăescu.

Unele idei din recenzia lui Pompiliu Constantinescu — referitoare în special la vlăguirea creației prozatorului prin suprasolicizarea scrisului său în coloanele *Rampe* — se întîlnesc și în recenziile lui G. Baiculescu* și A. Holban**.

* G. Baiculescu: Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*”. *Adevărul literar și artistic*, VII (1926), nr. 280 (13 iunie).

** A. Holban: Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*”. *Universul literar*, XLII (1926), nr. 32 (8. august).

F. Aderca, colegul lui Brăescu în cenaclul *Sburătorul*, și în același timp bun amic al acestuia, publică o recenzie* asupra volumului *Un scos din pepeni*, aducând în plus date interesante. După ce își exprimă indignarea că opera scriitorului este ținută încă departe de marele public, F. Aderca face o clasificare a schițelor din volum, încercând să stabilească natura umorului acestuia. Din cele 29 de schițe sînt identificate :

„— *Cinci schițe narrative* a căror valoare literară nu e băgată în seamă tocmai din pricina valorii aparente a schițelor umoristice. De aci porcede filonul epic al scriitorului. [...]

— [...] *unsprezece schițe* a căror valoare stă în comicul de situație.

Situațiile sînt prinse din lumea cazonă în marea majoritate (8 din 11) [...] [caracterizîndu-se prin] sobrietatea scenelor, firescul dialogului și totuși extraordinarul lui specific.[...]

— *douăsprezece schițe* al căror comic stă în caracterul personajelor : *Un scos din pepeni*, *Credința*, *Evenimentul zilei*, *Guşă de porumbel*, *Rațe cu repetiție*, *Regim*, *Carré de dame*, *Forța publică* dovedesc calitatea văzului și auzului scriitorului, care în două replici a creat — viu să nu-l uiți, puternic să te deștepte din somn, scăpărător să sugereze sensuri ale vieții — personaje care umblă între pagini de hîrtie, cînd ele sînt născute personaje de teatru.

Caracterul dramatic al temperamentului lui Brăescu reiese și din faptul că schițele lui de caracter sînt totdeauna îmbogățite de scene de un rar comic de situație...”

Din grupa lucrărilor *narrative*, F. Aderca amintește schița *Primul pas*. Din categoria *umorului de situație* sînt menționate schițele *În retragere*, *Cele trei elemente*, *La urlătoare*, *Riglas Moara-Verde*.

P. 287

UN SCOS DIN PEPENI

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 50 (8 decembrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Un scos din pepeni*, [1926], și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

* F. Aderca : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*”. *Sburătorul*, IV (1926), nr. 4 (iunie).

— F. Aderca : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 903).

— A. Holban : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 904). Socotește schița ca cea mai valoroasă dintre toate celelalte lucrări tipărite în volumul cu același titlu, datorită psihologiei fin nuanțate.

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, p. 324).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930). Analizează schița în comparație cu modelele caagialiene pentru a demonstra că, „fără a avea claritatea tipologică și deciziunea în caricatură a lui Mitică, Lache, Mache, micul burghez al lui Brăescu ciștigă totuși o bogăție de nuanțe omenești care-l aduc mai aproape de lumea reală și îl fac, prin aceasta, mai simpatic”.

P. 290

ÎN RETRAGERE

Publicată în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 46 (10 noiembrie); inclusă în sumarul edițiilor *Un scos din pepeni*, [1926], și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— F. Aderca : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 903).

— A. Holban : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 904). Amintește lucrarea *La partie de billard* de Alphonse Daudet, pentru a demonstra cum același subiect poate fi tratat felurit.

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929) și prefața ediției Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, p. 14).

— N. Sorin : Prefața' ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 20).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLV—XLVII.

P. 294

CELE TREI ELEMENTE

Publicată în cadrul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— F. Aderca : *Gh. Brăescu — „Un scos din pepeni”* (vezi Bibliografie, nr. 903).

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929) și prefața ediției Gh. Brăescu — *Vine d-na și d-l general* (ediția a II-a, pp. 12—13).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (p. 16).

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1921), nr. 2 (25 septembrie) ; inclusă în sumarul edițiilor *Un scos din pepeni*, [1926], și *Schițe alese* (1927)

Faptele de viață relatate în schița de față — una dintre cele mai valoroase creații ale scriitorului — par a fi de inspirație biografică. Cu aproape trei ani în urmă, Brăescu publicase în paginile revistei *Pregătirea* un articol cu titlul *Ciinii de război*, în care explica rostul lor în cadrul armatei, persiflind totodată indiferența unităților militare românești în această privință. Cităm din articol :

„La noi, brigada ciinilor de război s-a înființat într-o noapte, în urma unui ordin telegrafic care în ajunul mobilizării se interesa de stadiul dresajului lor. S-au adunat în grabă toți ciinii fără stăpîn, mari, mici, tineri și bătrîni, și, a doua zi, cuști șindrilite, în stil elvețian, se înșirau la rînd în bătaia ochiului, purtînd pe frontispiciu, cu litere de-o șchioapă, nume răsunătoare : Glonț, Cartuș, Hector...

Geantă latină, domle !...”

Referiri critice :

— A. Holban : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 904).

— M. Sebastian : *Chestiunea Caragiale-Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 914).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XXXVI, XLIII, LXXVI.

1. *furișaji* : corectat după textul publicat în *Sburătorul literar*. În ediția de bază : *furioși*.

2. *Colonel Merișor* : vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 431, nota 18.

Publicată în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.374 (25 septembrie); inclusă în sumarul edițiilor *Un scos din pepeni*, [1926], și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— F. Aderca : *Un scos din pepeni* (vezi Bibliografie, nr. 903).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LIV.

1. *E pur si muove* (ital.) : Și totuși se mișcă. Cuvinte atribuite lui Galileo Galilei (1564—1642) când a fost obligat să-și abjure teoriile asupra rotației pământului în jurul soarelui.

2. *hojma* (reg.) : mereu, într-una, neîncetat.

3. *perje* (reg.) : prune.

4. *anțărț* (reg.) : acum doi ani.

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IV (1923), nr. 129 (13 mai); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— E. Lovinescu : *Istoria literaturii române contemporane* (vol. IV, pp. 315—316).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, pp. XLIII—XLIV.

1. *cuarghel* (reg.) : varietate de brinză.

Publicată pentru prima oară în *Spre ziuă*, I (1923), nr. 3 (25 martie); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Din investigațiile întreprinse pentru a depista corespondența dintre opera și viața scriitorului, aflăm că numele unora din personajele schiței sînt nume de persoane reale din orașul Calafat, reședința regimentului din care a făcut parte multă vreme Brăescu.

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, pp. 470—471).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LIX.

P. 317

GUȘĂ DE PORUMBEL

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1924), nr. 2.089 (12 octombrie), în cadrul rubricii „Filmul meu”; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : *Un scos din pepeni* (vezi Notele ediției de față, p. 471).

— F. Aderca : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, p. 472).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 17—18).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. XLIII.

1. *șantiuri* — franțuzism derivat de la numele propriu Chantilly — localitate unde a funcționat o școală de ofițeri de elită. În dicționare cuvântul nu este atestat, dar din anchetele personale întreprinse printre ofițerii bătrâni reiese că este vorba de *cizme de lac*.

P. 319

SECRETUL

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1925), nr. 2.414 (12 noiembrie); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— B. Elvin : *Un scriitor pe care nu trebuie să-l uităm* (vezi Bibliografie, nr. 929).

P. 322

LA URLĂTOARE

Publicată pentru prima oară în Adevărul literar și artistic, IV (1923), nr. 130 (20 mai); retipărită în Revista vremii politice, literare, economice, III (1923), nr. 9 (27 mai), cu următoarea notă, semnată de Camil Petrescu :

„Reproducem mai jos, în întregime, din *Adevărul literar* o schiță a maiorului Gh. Brăescu, pentru calitățile ei de precizie, stilistică, observație ascuțită și umor firesc. În-sușiri care caracterizează de altminteri întreaga operă a acestui delicios umorist” (*Un umorist : Gh. Brăescu*).

Inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 471).

— F. Aderca : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 472).

P. 324

RAȚE CU REPETIȚIE

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VIII (1924), nr. 2.068 (18 septembrie) ; reprodusă în *Viața literară*, I (1926), nr. 15 (29 mai), și *Banatul*, I (1926), nr. 5 (mai) ; inclusă în sumarul edițiilor *Un scos din pepeni*, [1926], și *Schițe alese* (1927).

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 900). Evidențiază schița printre cele mai bune lucrări ale lui Gh. Brăescu, în care se recunoaște vigoarea scriitorului de la începutul creației sale în reliefa deformațiilor comice ale unor profesioni.

— G. Baiculescu : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 902).

— F. Aderca : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 472).

— N. Sorin : Prefața ediției Gh. Brăescu — *Secretul* (pp. 21—22).

1. *lampas* : bandă de stofă colorată aplicată de-a lungul cusăturilor laterale ale pantalonilor ofițerești.

2. *Le bon con fon bo ami* (deformarea expresiei fr. : *les bons comptes font les bons amis*) : Socotelile corecte întrețin legături prietenești.

3. *v a r . : Aăă* (1924).

4. var. : *arănit* (1924).

5. var. : *Nici să le tăiași, că e păcat...* Fac niște ouă cât pumnu... (1924).

P. 330

ANCHETA

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul literar*, I (1922), nr. 38 (3 iunie); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 471).

P. 335

MIZERII ASCUNSE

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VIII (1926), nr. 2.419 (18 noiembrie); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— B. Elvin : Prefața ediției *Gh. Brăescu* — *Vine d-na și d-I general* (ediția a II-a, pp. 15—16).

P. 338

CARRÉ DE DAME

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.351 (29 august); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 470).

— F. Aderca : *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 472).

1. *Păsăroi* : adăugat după textul publicat în revistă.

2. *Pentru că jos e numai opt lei și trebuie să fie zece. Noi am pus, prin urmare, vii cu doi lei* (idem).

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1925), nr. 2.344 (21 august) ; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 471).

1. Tomescu și Munteanu : numele unor hoți, vestiți la vremea respectivă prin făptuirea unor repetate nelegiuiri.

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1926), nr. 2.381 (3 octombrie) ; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 471).

1. *Quand le gendarme rit...* (fr.) : Începutul zicalei franceze : „Cînd un jandarm rîde, rîd toți jandarmii din jandarmerie”.

2. *caz* : în textul ediției de bază : *haz* (sic !).

3. *plac* : corectat după textul publicat în revistă. În ediția de bază : *place* (sic !).

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1924), nr. 2.113 (9 noiembrie), în cadrul rubricii „Filmul meu” ; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice :

— Pompiliu Constantinescu : Gh. Brăescu — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 470).

1. *năselniță* : targă de proporții reduse ; de la *năsălie* : targă, pat pe care se așază mortul pentru a fi transportat la biserică, cimitir.

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1925), nr. 2.356 (4 septembrie); inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. XXXVI.

1. *Plutonierul Bucurei*: numele personajului este întâlnit și în schița *Doi vulpoi* (vezi vol. I al ediției de față, pp. 127—132).

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1925), nr. 2.436 (7 decembrie), alături de alte momente, anecdote, grupate toate sub titlul *Urlătoarea*; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice:

— Pompiliu Constantinescu: *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 470).

— G. Baiculescu: *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 902).

— Vezi și Studiul introductiv al ediției de față, p. LVI.

1. *a rosti* (reg.): a rostui.

Publicată pentru prima oară în Rampa, VIII (1924), nr. 2.066 (15 septembrie), în cadrul rubricii „Filmul meu”; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

Referiri critice:

— G. Baiculescu: *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 902).

— F. Aderca: *Gh. Brăescu* — „*Un scos din pepeni*” (vezi Bibliografie, nr. 903). Cităm din analiza schiței, menită, în intențiile recenzentului, să demonstreze, în special, virtuțile dramaturgice ale scriitorului:

„Comicul — scrie recenzentul — stă, evident, în situația citorva trecători care nu izbutesc să se înțeleagă. Și nu se

înțeleg pentru că fiecare vorbește dintr-o lume cu totul deosebită de a celuilalt — fiecare, deci, reprezintă o *altă psihologie*. O caracterizare falsă a personajelor ar fi anulat fără îndoială comicul situației, iar situația n-ar fi fost comică fără această diversitate de caractere. Domnul gras e bonom și nu poate, firească, să fie altfel: «Lasă-l... lasă-l, domle!» Culoana «cu bride» este — cine nu bagă de seamă? — o cititoare sentimentală și cu elanuri generoase de romane senzaționale: «Lasă omu, *brigandule!*» «Domnul slab», înrăit probabil de vreo boală de ficat sau de adversitatea soartei, care de obicei persecută pe cei slabi, creîndu-le o psihologie canină, are riposta necesar contrarie: «du-l, mă, nu fi mă-măligă!» Iar un «domn bine» care a fost în Germania și urăște barbaria — «Nu trebuie să înjurați lumea!» — își schimbă părerea — nu e de la noi? — când este insultat în măreția personală, adică i se cere, ca în Germania, să «circule», și, în disprețul lui, furios, uită chiar și gramatica: «Eu? Bătu-te-ar Dumnezeu de idiot! Are dreptate lumea să te-njure. Înjurați-l, domle!»

Singurii care vorbesc același limbaj, adică au aceeași psihologie, și deci nu sînt comici unul față de celălalt, sînt gardistul («hai la poliție, că scot livolverul») și individul («ia mîna din gît, că bag cuțitu-n tine!»). În această neînsemnată schiță a lui Gh. Brăescu e toată România.”

Concluzia analizei de mai sus, deși exagerată sub raportul semnificației sociale atribuite respectivei schițe, cuprinde mult adevăr. Într-un spațiu extrem de restrîns se definește tipologia unor personaje recrutate din variate straturi sociale. În unele cazuri, conturul lor capătă relief numai prin cîteva replici.

1. *bridă*: gaică prin care se petrece cordonul șau cu care se încheie o copcă.

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.424 (23 noiembrie), în cadrul rubricii „Filmul meu”; inclusă în sumarul ediției *Un scos din pepeni*, [1926].

1. *Du șpic engliș ?* (engl. incor. — *Do[you] speak English ?*): Vorbiți engleza ?

2. *Du no șpic engliș ?* (engl. incor. — *Do [you] not speak English ?*): Nu vorbiți engleza ?

3. *Tems is monei* (engl. incor. — *Times is money*): timpul este bani.

ALTE SCHIȚE VESELE

Volumul a fost publicat la București (Editura Adevărul), în [1928] *, „Biblioteca Dimineața”, nr. 86, cu următorul sumar: *Auzi, Petrică ?*; *Resemnare*; *Nașul nașului*; *Ave Maria*; „*La ursul de aur*”; „*Geantă latină*”; *Din fugă*; *Anonimă*; *Mica publicitate*; *Liderul*; *Destinul*; *1 april*; *Blana*; *Unde dai și unde crapă*; *Vilegiatură*; *Consultație*.

Schițele au apărut inițial în *Rampa și Dimineața*, în perioada 1924—1926. Cu excepția câtorva schițe care amintesc vigoarea umoristului din primii ani ai creației sale, marea majoritate a lucrărilor cuprinse în sumar poartă pecetea grabei și superficialității, anecdotica trecînd pe primul plan.

Faptul că o parte din schițele cuprinse în acest volum și publicate în periodice cu ani în urmă nu au fost selectate de autor cu prilejul tipăririi volumului *Un scos din pepeni*, [1926], ne face să credem că acesta a fost conștient de insuficiența lor realizare.

Volumul nu a avut aproape nici un ecou în critica literară. *Dimineața* publică o recenzie, nesemnificativă, sub raportul cercetării critice, semnată de „F. Lohr”, la 1 martie 1928.

P. 363

„GEANTĂ LATINĂ”

Publicată pentru prima oară în *Rampa*, VIII (1925), nr. 2.333 (7 august); inclusă în sumarul ediției *Alte schițe vesele*, [1928].

* Apariția volumului este anunțată la 5 februarie 1928 de revista *Adevărul literar și artistic*, care publică lista titlurilor apărute în „Biblioteca Dimineața”.

1. *Verdun și Chemin-des-Dames* : locuri istorice unde s-au desfășurat lupte memorabile între francezi și germani în războiul din 1914—1918.

2. *Mon commandan, rumen, egal, franœ, servis, servis* (fr. incor. — *Mon commandant, roumain, égal, franç is service, service*) : Domle comandant, român egal, francez, servici, servici.

3. *Bon, j'ai compris. Ça va bien* (fr.) : Bine, am înțeles. E în ordine.

4. *Siolman apres servis... non avan... ven... dam... maca...* (fr. incor. — *Seulement après service... non avant... vin... dames... maca...*) : Numai după servici... nu înainte... vin... femei... maca... [n.n. — joc de cărți].

5. *Moa ven Paris, toa ven Biucarest* (fr. incor. — *Moi viens Paris, toi viens Bucarest*) : Eu vine Paris, tu vine București.

6. *Mon comandan... moa etra... șmecher, j'anvoaion orô-nans regar a vu* (fr. incor. — *Mon commandant... moi être „șmecher”, j'envoyons l'ordonnance regarder à vous*) : Domle comandant, eu a fi „șmecher” trimiteam ordonanța privești la dumneavoastră.

7. *c'est comme moi, alors* (fr.) : la fel ca mine, așadar.

(În ceea ce privește transcrierea cuvintelor și expresiilor străine, vezi Nota asupra ediției.)

P. 366

LIDERUL

Publicată prima oară în *Dimineața*, XXII (1926), nr. 7.050 (15 iulie) ; inclusă în sumarul ediției *Alte schițe vesele*, [1928].

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. LIII, LXIII, LXVII.

P. 370

UNDE DAI ȘI UNDE CRAPĂ

Publicată prima oară în *Dimineața*, XI [IX] (1926), nr. 2.617 (19 iulie) ; inclusă în sumarul ediției *Alte schițe vesele*, [1928].

1. *calamandros* (reg.) : harababură.

LA CLUBUL DECAVAȚILOR

Volumul a fost publicat în București (Editura Cartea Românească), în 1929, cu următorul sumar: *La clubul decavaților; În cantonament; Scheci; Sfântul Vasile; În clasa doua; La gura sobei; Din viața lor; Cojocul; Glorie și decadență; Poveste de Crăciun; Poveste fără sfârșit; Interviu-expres; Străinii; Calicul; Epicurianul; Fetița; Acuzata; Cadoul; Căința; Când nu-i să fie; Pocăința; Ce rămîne; Sfântul Dumitru.*

Schițele au apărut inițial în *Rampa, Dimineața, Sburătorul* (serie nouă), *Realitatea ilustrată, Adevărul literar și artistic* în intervalul 1926—1929.

Volumul a reținut atenția criticului P. Panaitescu-Perpessicius (vezi Bibliografie, nr. 915), din a cărei cronică reproducem următoarele fragmente:

„Dacă satira d-lui George Brăescu o fi sau nu, precum afirmă d-l E. Lovinescu în a sa *Istorie a literaturii române contemporane*, o formă evoluată, așa obiectivă cum o află criticul nostru, față de satira subiectivă a lui Caragiale, iată ce nu este neapărat de actualitate astăzi. Dar că registrul acestei satire s-a dovedit de o impunătoare complexitate prin motivele de inspirație cite a cules din lumea militară, rustică și de burghezime orășenească, precum prea bine detailează d-l E. Lovinescu, iată ce nu trebuie uitat nici o clipă, iată ce vine mai curînd și aproape pe nesimțite în minte cînd te afli în fața unui nou volum al d-lui George Brăescu. E și cazul acestei ultime culegeri de schițe umoristice, în care se întretaie reflexe din toate straturile societății, cite au alcătuit substanța epică a atîtor volume, de la *Vine doamna și domnul general* și *Maiorul Bojan* pînă la *Schițe vesele* și *Moș Belea*.

[...] Desigur, în ultimă analiză, teoria lui Bergson, după care, mai aparent sau mai disimulat, principiul comicului poate fi redus, în oricare din varietățile lui, la un «element mecanic placat pe viu», teoria aceasta poate fi verificată și în opera d-lui George Brăescu, sau, pentru ca să fim în subiect, și în textul celor trei schițe amintite mai sus [n.n. — *În cantonament, Poveste fără sfârșit, Cadoul*]. Ceea ce nu smulge totuși, fiecăreia din ele, timbrul ei particular: violent comic de

situație în pățania ofițerului în cantonament, comic altoit pe multă umanitate în litania văduvei de război și comic deviat în farsă absurdă și simbolică în sancțiunea lui Nae Firulescu zis Bulamac. Psihologii risului vor afla întotdeauna în opera așa de bogată a d-lui George Brăescu nenumărate cazuri, specii, varietăți și nuanțe de comic proprii pentru fiecare teorie, știut fiind că toate teoriile, și cele morale, și cele intelectualiste, nu sînt decît fragmente din marele mister al risului, al comicului.

Aminteam la începutul acestor rînduri de distincția pe care d-l E. Lovinescu o stabilește între satira lui Caragiale și a d-lui George Brăescu. Dacă nu poate fi vorba de o recunoaștere totală a acestei distincții (ceea ce nu e totuna cu admiterea consecințelor ei), trebuie, totuși, să recunoaștem că *La clubul decavașilor* aduce, sub raportul acesta al obiectivității satirice, un maximum.

Personal, aveam impresia, pe care singură cercetarea amănunțită a volumelor anterioare ar putea-o valida, că satira d-lui Brăescu n-a fost ferită în trecut de anumite infiltrațiuni subiective. Ne amintim chiar să fi consemnat, incidental, aceste anexe de natură interpretativă sau morală. *La clubul decavașilor* bate, însă, un record. Dacă nu ne-ar fi frică de trădarea cuvintelor, am spune că schițele acestui volum sînt niște veritabile stenograme comice. Atît de firesc și perfect e dialogul, atît de cursivă și concentrată notația, atît de sesizantă, grație tocmai acestei sobrietăți, umanitatea din planșele d-lui Brăescu. Dacă mai era nevoie de o dovadă pentru măiestria pe care o atinge uneori d-l G. Brăescu, schițele acestea, de o așa de simultană și reflexă repercusiune comică, o aduce din belșug.

Dacă astfel de recorduri sînt, acum, sau nu, pe scara valorilor comice, superioare celor ale lui Caragiale, iată ce ni se pare dificil de hotărît. Sîntem mai curînd la două latitudini diferite. Pentru ce trebuie să fie una mai presus de cealaltă, cum socotește d-l E. Lovinescu, nu prea vedem. Fapt este că ne aflăm în aceeași emisferă a comicului, și aceasta spune totul. Altminteri, ar însemna să comparăm, să ierarhizăm și să supraevaluăm ironia atică a lui Anatole France sau rictusul obiectiv al lui Cehov față de verva satirică a lui Rabelais. Cînd fiecare în parte își are farmecul autonom și toate se întîlnesc sub aceeași cupolă comică."

Publicată pentru prima oară în *Realitatea ilustrată*, III (1929), nr. 312—313 (12—19 ianuarie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

Referiri critice :

— Perpessicius : Gh. Brăescu — „*La. clubul decavașilor*” (vezi Notele ediției de față, vol. I, p. 484).

1. *Joșka Kammerdiener de mese conte* (germ. — fr. incor. : *Joșka, Kammerdiener de monsieur conte*) : Joșka, cameristul lui domnul conte.

2. *Anșante* (transcrierea fonetică a fr. *enchanté*) : încântat.

3. *Fu pas manje ?* (fr. incor. — *Vous pas manger ?*) : Dumnezeuastră nu a mânca ?

4. *Pas, non, oui* (fr.) : Nu, nu, da.

5. *Tessék* (magh.) : Poftim.

6. *Igen, igen* (magh.) : Da, da.

7. În textul ediției de bază : *am umplut pământul*.

8. *Oben... aufstehen* (germ.)... *toi mal être* (fr.) : Sus... ridi-cați-l... tu rău a fi.

9. *Non, moi plecam... bot a moi ude* (fr. incor. — *Non, moi plecam... bottes à moi ude*) : Nu, eu plecam, cizme la mine ude.

10. *Vu pa te prandr ?* (fr. incor. — *Vous pas thé prendre ?*) : Dumnezeuastră a lua nu ceai ?

11. *Je... non* (fr.) : Mine... nu.

12. *Café* (fr.) : Cafea.

13. *Nih* (germ. incor. — *Nicht*) : Nu.

14. *Aber bitte nur...* (germ.) : Vă rog însă...

15. *Pa* (transcrierea fonetică a negației fr. *pas*) : Nu.

16. *Vizite șato ?* (fr. incor. — *Visitez chateau ?*) : Vizitați castel ?

(În ceea ce privește transcrierea cuvintelor și expresiilor străine, vezi Nota asupra ediției.)

17. v a r. : *Mulțumesc, aveam de gând să te pedepsesc cu patru zile de arest, dar te-am iertat. Să nu-mi mai faci astiei de figuri...* (*Realitatea ilustrată*, 1929.)

Publicată pentru prima oară în Rampa, IX (1926), nr. 2.456 (4 ianuarie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

În ediția noastră se modifică textul tipărit anterior după însemnările autografe ale scriitorului, găsite pe un exemplar tipărit.

1. În ediția 1929 : *O să trăiești, să ne vezi.*
 2. Idem : *Băiete, e cineva ? Dă un pelin birjarului.*
 3. Idem : *Proaspăt, acum l-am scos.*
 4. Idem : *Domnul Iordache Nicolaescu, consilier la primărie.*
 5. Idem : *vice.*
 6. Idem : — *Bravo, la mai mare !... De când ?*
— *O, de mult.*
— *Pardon, zău, iartă-mă, n-am știut.*
— *Nu face nimic.*
— *Bei un pahar ?... Băiete, mai dă un litru. Taie și un mizilic.*
— *Ce poftiți ?*
— *Cîrnași ai ?*
— *Este.*
— *Cu usturoi ?*
— *Fără usturoi se poate ?*
— *Așa, bun, bravo ! Minte-i nițel pe cărbuni, să sfîrșie.*
- Uite și Costache.*
7. (*Primarul recomandă pe cei de față*) : adăugat după corectările autografe ale scriitorului.
 - 8 În ediția 1929 : *slănină.*
 9. Idem : *cafele cenușii.*
 10. Idem : *și.*
 11. Idem : *...pînă seara.*
 12. Idem : *...cu capul aprins.*
 13. Idem : *respingîndu-se ca doi poli magnetizați.*
 14. Idem : *dumnezeii mă-si. Sîngele mi-l dau pentru el.*
 15. Idem : *eu pe d'astră...*

16. Idem : *Bine, domnilor, se poate să faceți una ca asta ?*
17. Idem : *Hai să ne sculăm.*
18. Idem : *...vorbesc englezește, franțuzește...*

P. 392

ÎN CLASA A DOUA

Publicată pentru prima oară în *Dimineața*, XXV (1929), nr. 7.958 (7 februarie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. LIX.

P. 395

COJOCUL

Publicată pentru prima oară în *Realitatea ilustrată*, II (1928), nr. 24 (30 iunie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

Citită împreună cu schița *Poveste de Crăciun* la posturile noastre de radio în decembrie 1947. Menționăm acest fapt, întrucât, din datele de care dispunem, a fost ultima luare de contact a scriitorului cu publicul.

În antologie reproducem textul ediției de bază, corectându-l după ultima variantă folosită de autor cu prilejul lecturării amintite.

1. În ediția 1929 : *pe cînd tinăra scoase la iveală sinii mărunți și provocători.*

2. Idem : *pardesiu kaki.*

3. Idem : *Maiorul ieși din cojoc, ca un pui din găoace, și, luîndu-și sabia din rețea, se strecură afară ca un tîlhar, lăsîndu-i să doarmă.*

P. 399

POVESTE FĂRĂ SFÎRȘIT

Publicată pentru prima oară în *Realitatea ilustrată*, III (1929), nr. 1 (1 ianuarie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

Referiri critice :

— Perpessicius : Gh. Brăescu — „*La clubul decavașilor*” (vezi Notele ediției de față, voi. I, p. 484).

— L. Raicu : *Comicul în opera lui Gh. Brăescu* (vezi Bibliografie, nr. 930).

1. *A trage sorțul* : a fi recrutat în armată.

P. 403

INTERVIU-EXPRES

Publicată în cadrul ediției *La clubul decavașilor* (1929). (Negăsită încă în periodice.)

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, p. LXII.

1. *cînd* ; în textul ediției de bază : *cît*.

2. *ai tăiat gardianul* : deformare a expresiei „a tăia nodul gordian”.

P. 406

EPICURIANUL

Publicată pentru prima oară în *Realitatea ilustrată*, II (1928), nr. 29 (4 august) ; inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

P. 409

POCĂINȚA

Publicată pentru prima oară în *Sburătorul*, IV (1927), nr. 11—12 (mai-iunie) ; inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

— Vezi Studiul introductiv al ediției de față, pp. LVI—LVII.

1. *lubidragi, lobidragi* (reg.) : condurul-doamnei, plantă agățătoare erbacee.

Publicată pentru prima oară în *Adevărul literar și artistic*, IX (1929), nr. 465 (3 noiembrie); inclusă în sumarul ediției *La clubul decavașilor* (1929).

1. *Ca un glob de aur luna strălucea / Și pe-o vale verde oștile dormea* (D. Bolintineanu: *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare*).

2. *Aht* (rar) : oftat, suspin.

CUPRINSUL

Studiu introductiv	V
Notă asupra ediției	LXXXV

MAIORUL BOȚAN

Maiorul Boțan	3
Ca la Galați	9
Legea progresului	20
Punerea la punct	26
Vine doamna și domnul gheeneral	29
A căzut Turtucaia!!	46
Un revoltat	49
Metodă nouă	54
Un om dintr-o bucată	59

CUM SINT EI

Cum sint ei...	71
Select-club	74
Declin	77
Bolocan	80
Rugăciune	83
Răzvrătita	85
Dureri mărunte	91
O carieră	93
Pricopsitul	103
Balul prefecturii	108
Jocul de război	122

DOI VULPOI

Doi vulpoi	127
Oale sparte	133
Țăranii noștri	137
Soldatul Busuioc	140
Cele două școli	142
Criminalul	146
Burdulea	149
Sufletarul	152
Mîna de fier	154
Toasturi cazone	157
Mulțămîță	163
Moș Belea	166

SCHIȚE UMORISTICE

Vechituri	173
De sărbători	176
Cum nasc dramele	183

SCHIȚE VESELE

De la popotă	189
Colonelul Ionescu	191
Cobea	198
Necazuri...	207
Tocmeală	209
La dentist	213
Așa e piesa	217
Reproșuri	219
Economie	221
Ne varietur	223
Pentru țară	226
Profilaxie	229
Mila	233
Moșu	236
Școala	239
Cînd vrea Dumnezeu	243
Între două surprize	248

NUVELE

Pisăloquul	256
Conferencia	259

Recomandațiunii	264
De la popotă	266
Nimic nou...	268
Ceasul	271
Urlătorul	274
Unde stă norocul	279

UN SCOS DIN PEPENI

Un scos din pepeni	287
În retragere	290
Cele trei elemente	294
Ciinii de război	299
Credința	307
Specialități	310
Provinciale	314
Gușă de porumbel	317
Secretul	319
La urlătoare	322
Rațe cu repetiție	324
Ancheta	330
Mizerii ascunse	335
Carré de dame	338
Incorigibilul	343
De la manevre	346
Spre vecii vecilor...	349
Împărțeală cazonă	351
La fântină	354
Forța publică	356
Valuta	358

ALTE SCHIȚE VESELE

„Geantă latină”	363
Liderul	366
Unde dai și unde crapă	370

LA CLUBUL DECAVAȚILOR

În cantonament	375
Sfântul Vasile	385

În clasa a doua	392
Cojocul	395
Poveste fără sfârșit	399
Interviu-expres	403
Epicurianul	406
Pocăința	409
Sfintul Dumitru	416
Note	421

**VERIFICAT
2011**

Redactor responsabil : Șerb Ioan.
Tehnoredactor : Cantemir Mina.

*Dat la cules 21 08.1962. Bun de tipar 08.12.1962. Apărut 1962.
Tiraj 15.215 ex. Broșate 13.100 ex. $\frac{1}{4}$ legate 2115 ex.
Hirtie semivelină satinată de 65 g/m². Format 540×040/16.
Coli ed. 25,88. Coll tipar 36,5. Planșe 1 tipo. A. nr.0560/1962.
C.Z. pentru bibliotecile mari 8R C.Z. pentru bibliotecile
mici 8R—O.*

Tiparul executat sub comanda nr. 20 904 la Combinatul
Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1, Bucu-
rești — R.P.R.

